Daniel Barbu a studiat istoria artei, istoria, teologia şi filosofia la Bucureşti, Cluj şi Fribourg. Este doctor în istorie, în filosofie şi în teologie. Profesor de ştiinţă politică la Universitatea din Bucureşti, unde a fondat în 1995 Facultatea de Ştiinţe Politice. A fost profesor invitat la University of Pittsburgh, Pa., École des Hautes Études en Sciences Sociales (Paris), Central European University (Budapesta), Institut d'Études Politiques din Bordeaux şi Institut d'Études Politiques din Aix-en-Provence. A publicat douăsprezece cărţi, printre care *Byzance, Rome et les Roumains. Essais sur la production politique de la foi au Moyen âge* (1998), *O arheologie constituţională românească. Studii şi documente* (2000), *Bizanţ contra Bizanţ. Explorări în cultura politică românească* (2001), *Politica pentru barbari* (2005), *Die abwesende Republik* (2009), *Indistincţia. O cronică a sfârşitului politicii româneşti* (2010), *Au cetăţenii suflet? O teologie politică a societăţilor post-secidare* (2016). A fost ministru al culturii (2012 – 2013) şi membru al Senatului României.

DANIEL BARBU

ÎNTRE TIMP
AMINTIRI DIN CASA CEZARULUI

Între timp. Amintiri din casa Cezarului Daniel Barbu
Copyright e 2017 Grup Media Litera Toate drepturile rezervate
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România tel.: 021 319 63 90; 031425 1619; 0752 548 372 e-mail: comenzilitera.ro

Editor: Vidraşcu. şi fiii Redactor: Ilieş Câmpeanu Corector: Georgiana Enache Copertă, tehnoredactare şi prepress: Bogdan Mitea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României BARBU, DANIEL

Între timp. Amintiri din casa Cezarului/

Daniel Barbu – Bucureşti: Litera, 2017 ISBN 978 – 606 – 33 – 2180 – 1

94

Tiparul executat la:
Sura Ofset Tipar

Cuprins

EXPLICAŢIE 11
ÎN LIBERTATE LABOR 15
Povestea unui eşec 27
Înapoi la Cotroceni 49
Să nu vă mândriţi! 57
Excepţia culturală 69
Cum am devenit liberal şi de ce am părăsit PNL 91
Ce pot să sper? 104
Depolitizarea politicii 116
ANALECTA 125
Societatea, o pasiune liberală 134
Armele, legea şi statul 144
Pentru o cultură publică a libertăţii 148
Democraţia de stat 155
Presiuni asupra justiţiei 158
La Operă 161
Oftatul, priveghiul şi demisia 163
Ce se vede şi ce nu se vede la Muzeul Ţăranului Român 166
Când muzeele călătoresc 169
Telefonul şi semnătura 171
Retorica obiectelor îngropate 173
Un om al cuvintelor 175
Teatru şi democraţie 176
Cine are carte? 177
Die Wiederkehr des „Mobs"? *179*
Revizionism 185
Zidul 188
Această generală ţigănie 197
A still small voice 199
Where is the tvisdom we have lost în knowledge? *200*
De unde vin şi încotro se duc judeţele? 202
Statul cultural 203
Omul şi opera 209

Bobbio, după zece ani * 210
Principii de revizuire constituţională 213
Der Staat als Kunstwerk 221
Vraja s-a rupt 224
Întrebările de Waele 226
Competiţia idolilor 228
Rădăcinile catolice ale Europei 232
Ce face preşedintele? 235
Ziua armistiţiului 237
Der Marin ohne Eigenschaften 238
Mutaţie antropologică 241
Manifestul de la Oxford sau despre liberalismul caracterului 245
Duminica vindecării orbului 257
Viitorul se termină azi 259
Creierul statului 261
Ignoranţa democratică 264
Propunere indecentă 266
Tramvaiul şi demisia 268
Iustitia augusta 269
Schimbare de regim 271
Noua paradigmă politică 273
Regim curat democratic 276
Omul este mai bătrân decât statul 278
Statuile nu vorbesc singure. – … *283
Alegerile ca iluzie a libertăţii 286
Cât de străini sunt refugiaţii? 289
Ultimul raport? 292
Premierul care nu ştia nimic 299
Cultura denunţului 301
O memorie ce încă nu doare 305
Nesimţire constituţională 30?
Improbabila politică a civismului democratic 308
Legenda Bucureştilor 311
Anti-corupţia ucide! 315
Un mic New York? 317
Democraţia apolitică 324

Cine aduce prejudicii democraţiei? 335
Agitaţie şi propagandă 343
Celula de bază a societăţii 344
Sub control judiciar 349
Românii merg în paradis 350
Refluxul populismului? 354
Scurtă istorie a tehnocraţiei în date 356
Anexe 363
L. Programul de guvernare (USL) 2013 – 2016. *Cultură* 364
II. Ministerul Culturii. Bilanţ 2013 şi programare 2014… 367
III. Manifest pentru păstrarea identităţii liberale 376
IV. Manifestul politic al Partidului Liberal Reformator 380
V. Trei scrisori fără răspuns 394
VI. Comisia specială pentru evaluarea stării democraţiei şi a statului de drept în România… 397
VII. *Bucureşti – oraş liber*. Alternativă liberală şi democratică pentru un Bucureşti al cetăţenilor 402
VIII. Mai puţin stat, mai multă responsabilitate!
Manifest electoral ALDE 413
IX. Protocol de constituire a coaliţiei de guvernare pentru dezvoltare şi democraţie PSD-ALDE 418
X. Declaraţie a Parlamentului României 419
Referinţe 423
6 Kopioe; *tffoq* Filipeni 4: 5

Men’s curiosity searches past and future And dings to that dimension. But to apprehend The point of intersection of the tuneless With time, is an occupation for the saint – No occupation either, but something given And taken, în a lifetime’s death în love.

Ardour and selflessness and self-surrender.

For most of us, there is only the unattended Moment, the moment în and out of time.

The distraction fit, lost în a shaft of sunlight.

The wild thyme unseen, or the winter lightning

Or the waterfall or music heard se deeply
That it is not heard at all, but you are the music
While the music lasts. These are only hints and guesses.
Hints followed by guesses; and the rest
Is prayer, observanee, discipline, thought and action.
T.S. Eliot, The Dry Salvages V, Four Quartets, 1941
In the meantime
There are bills to be paid, machines to be kept în repair. Irregular verbs to learn, the Time Being to redeem From Insignifiance.
W.H. Auden, For the Time Being. A Christmas Oratorio, 1944
Man's capadty for justice makes democracy possible, but man's înclination to injustice makes democracy necessary.
Reinhold Niebuhr, The Children of Light and the Children of Darkness, 1944
Explicaţie
Am adunat în această carte toate firimiturile (*analecta*) care au căzut sub masa istoriei politice a anilor '2012 – 2016 în dreptul locului în care s-a întâmplat să fiu aşezat. La origine, unele dintre eseurile culese în acest volum au fost însemnări pregătitoare pentru un raport despre starea democraţiei, altele au fost discursuri, conferinţe, prefeţe sau interviuri, câteva au fost publicate la vremea lor în diferite forme. În doar trei cazuri am reluat şi prelucrat texte scrise înainte de 2012. Când le-am pus laolaltă, nu am făcut mai mult decât să reduc la o expresie narativă comună diferenţele stilistice dictate de genul literar căruia i-au aparţinut iniţial fiecare. Făcând această operaţie finală, nu am vrut să par mai ştiutor decât eram în momentul în care am scris sau am vorbit prima oară. Tot ceea ce am aflat sau am înţeles mai bine ulterior este trecut în note, dacă are o valoare explicativă. N-am utilizat, atunci când am invocat o autoritate intelectuală în sprijinul argumentelor mele, decât referinţele pe care le

aveam în minte sau pe rafturile de lângă masa mea de lucru.

Acesta a fost planul iniţial. M-a pus însă pe gânduri o semnalare a precedentei mele cărţi, *Au cetăţenii suflet*? apărută anul trecut într-o gazetă literară. În respectiva notă eram identificat drept autor prin referire la o „declaraţie” pe care aş fi făcut-o despre unele programe de prevenţie în sănătate. Am realizat că reperele culturale ale zilelor noastre nu mai sunt rezultatul lecturii şi al documentării în bibliotecă (fie aceasta şi virtuală), ci al vizualizării titlurilor de pe reţelele de socializare. Am fost oarecum surprins să constat că până şi revistele culturale se adresează astăzi imbecililor (etimologic, celor cărora le lipseşte orice temei pentru ceea ce fac ori afirmă), în sensul în care internetul a devenit poarta prin care are loc *l’invasione degli imbecilii* în spaţiul public, cu memorabila şi justa formulă a lui Umberto Eco din lecţia magistrală ţinută la Universitatea din Torino pe 10 iunie 2015. N-am vrut să mă supun riscului etic ca *lo scemo del villaggio* să fie în ceea ce mă priveşte *portatore di verită*, în cuvintele aceluiaşi Eco.

Ca şi cum, la o cu totul altă scară, dacă un alt redactor şi-ar fi propus să prezinte o eventuală reeditare a traducerii româneşti după *Essays, or Counsels Civil and Moral* ar fi început – pentru a-i ajuta pe potenţialii săi cititori educaţi deşi pe internet să identifice imediat autorul – cu precizarea că Francis Bacon a fost im înalt funcţionar arestat, condamnat şi lustrat pentru fapte de corupţie mărturisite şi dovedite şi care a scris (oricât ar părea de ciudat) o carte de eseuri politice şi morale. Nu îndrăznesc să mă compar cu Bacon decât în măsura în care poate fi socotit un ideal tip al cărturarului care s-a implicat în ceva premergător politicii, dar aparent la fel de primejdios. Până acum i-am urmat sfatul: *de nobis ipsis silemus*. N-am scris nimic despre mine însumi. M-am simţit obligat să o fac în acest volum. Dreptul de a spune ceea ce ţi se pare a fi adevărul despre tine însuţi nu este un drept

fundamental al omului, dar a devenit în vremea noastră un drept necesar al autorului.

Volumul este deschis, prin urmare, de câteva schiţe narative cu un vădit caracter memorialistic. Răsturnând sfatul lui Bacon, am vorbit mai ales despre mine, folosind uneori tonul mărturisirii, şi doar în măsura în care am socotit că ceea ce am înfăptuit sau am gândit într-un anumit moment a avut sau a căpătat o relevanţă publică. N-ar fi exclus aşadar să cadă în apropierea istoriei. M-am abţinut să desenez portretele celor cu care mi-a fost dat să călătoresc prin prezentul politicii româneşti. Am rezistat cât am putut tentaţiei de a-i judeca şi de a-i califica pe alţii. A fost o vreme când gustul acid al polemicii nu-mi era străin. Pe măsură ce identitatea mea liberală s-a maturizat, am înţeles, pe urmele lui Judith Shklar, că orice fel de exerciţiu al cruzimii, inclusiv cel literar, este un *summum malum*. Polemica este crudă nu numai pentru că răneşte prin recursul la categorisiri şi caricaturizări, dar mai ales pentru că, lansată de obicei dintr-o poziţie de superioritate condescendentă, îi diminuează pe cei vizaţi. Amintirile mele ar semăna mai degrabă cu nişte scene de gen în care personajele se caracterizează singure prin atitudini, gesturi şi cuvinte. Aşa cum le-am ţinut minte.

Am adăugat, în anexe, zece documente pe care le-am redactat fără a fi întotdeauna cel care vorbeşte prin ele. Cu trei excepţii în care mi se aude glasul, vocea care le rosteşte este a Parlamentului, a Guvernului României sau a unor partide. Mi s-a părut că ar putea fi cândva folosite ca material arhivistic pentru o istorie a politicii româneşti contemporane.

Obiceiul meu de a scrie cărţi a început să semene tot mai mult cu un viciu. Nu mă pot lăsa, dar nici nu-mi foloseşte la ceva. Uneori chiar îmi dăunează, de vreme ce mi-am luat deprinderea de a scrie – atât înainte, cât şi după 1989 – în afara (dacă nu împotriva) presupoziţiilor, convenţiilor şi aşteptărilor culturii dominante. Într-un context intelectual polarizat uneori până la grotesc, nu

însă de rivalitatea ideilor, ci de competiţia dintre persoane şi cercuri de admiraţie reciprocă, n-am ţinut niciodată partea vreunei autorităţi culturale instituite politic şi nici nu am aşteptat să-mi vină de acolo vreo recunoaştere. În primă instanţă sau într-un plan secund, cărţile mele au luat mereu în răspăr relaţiile de putere din câmpul intelectual şi academic. Cu riscul de a fi inadecvat, dacă nu chiar ignorat, mi-am exercitat dreptul de a scrie ceea ce nimeni nu părea dispus să citească sau nu se arăta dornic să discute. Mi-am căutat obiectele de cercetare şi temele de reflecţie acolo unde nu voia să se uite nimeni. Aşa cum observa George Orwell în prefaţa originală la *Animal Farm*, acesta ar putea fi cel mai important drept pe care ţi-l dă libertatea (*Ifliberty means anything at all, it means the right to telipeople what they* do not *want to hear*). Libertatea de a scrie cărţi a fost pentru mine echivalentă cu dreptul de a nu vizita locurile comune şi de a nu participa la riturile de domesticire a gândirii utilizate atât de disciplinele academice, cât şi de mediul intelectual.

Această carte nu face excepţie. De aceea, îi sunt recunoscător lui Ilieş Câmpeanu pentru că a adoptat-o fără rezerve şi s-a îngrijit, cu desăvârşită competenţă, de publicarea ei la Editura Litera.

21 mai 2017

În libertate labor

„În libertate labor, în servitute dolor. Il faut opter; ceux qui ne pourront soutenir le travail [*de la liberté*], *n ont qu'à chercher leur repos dans la servitude*". Plecând de la această sentinţă a regelui filosof Stanislas Leszczyński (*La voix libre du citoyen*, 1749), Rousseau admite că în societăţile moderne, complexe şi industrioase, a lucra pentru libertate nu poate fi o ocupaţie permanentă, deşi costul leneviei politice rămâne în continuare servitutea; pentru a-şi uşura munca, ar fi înţelept ca şi cetăţenii să conceapă guvernarea în aşa fel încât intrigile şi abuzurile acesteia să devină imediat evidente, desigur în

vederea înlăturării lor[1].

Nu cred că genevezii în folosul cărora raţiona Rousseau îşi închipuiau că sunt nişte atenieni ai vremii lor, chemaţi toţi să-şi guverneze direct şi permanent oraşul-stat. Erau însă negreşit familiari cu această recomandare a lui Pavel: „Cum aţi fost cumpăraţi cu un preţ, să nu vă faceţi singuri robi oamenilor" (1 Corinteni 7: 23). Libertatea civică n-ar fi trebuit să fie pentru ei altceva decât prelungirea cea mai firească a libertăţii creştine. Servitutea voluntară – fie ea consecinţă a fricii, a laşităţii, a nepăsării, a comodităţii gândirii ori a ignoranţei – poate fi deci considerată un păcat, nu doar o opţiune politică necugetată ori neglijentă. Răscumpăraţi fiind, creştinii nu-şi mai aparţin. Tocmai de aceea sunt pe deplin răspunzători pentru alegerile pe care le fac din proprie voinţă sau pe care socotesc oportun ori convenabil să le amâne, dacă nu să le suspende definitiv.

A te considera pe deplin responsabil pentru tot ceea ce alegi să faci sau să nu faci pentru libertate, fie în calitate de creştin, fie cu titlu de cetăţean, presupune un efort constant, echivalează cu un angajament pe durată nedeterminată. În materie de libertate, creştină sau politică, e mai bine să fii propriul tău angajat. Iar atunci când îi laşi pe alţii să lucreze pentru tine, în Biserică sau în stat, îţi rămâne obligaţia să-i urmăreşti îndeaproape, ca nu cumva să irosească, să deformeze sau să suprime ceea ce le-ai încredinţat spre administrare. Se cuvine ca supravegherea să înceapă cu tine însuţi. Examenul regulat de conştiinţă este inseparabil de guvernarea strictă a sinelui, reprezentând împreună principala datorie nu doar a creştinului, ci totodată a politicianului. *The duties of self-government*, îi amintea William Gladstone fiului său în 1857 într-un limbaj aproape penitenţial, impun trei exerciţii cotidiene împletite: *self-examination*, *self-observation* şi *selfdeniaP*.

---

1 Citat de Richard Tuck, The Sleeping Sovereign. The Invention of Modem Democracy, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, p. 3

Se potriveşte oare lepădarea de sine, ce trece drept o practică monahală, meseriei de om politic? Găsim în raţionamentul lui Rousseau cel mai simplu şi direct răspuns. Înclinaţia naturală a cetăţeanului este aceea de a se dezinteresa de lucrul public pentru a se dedica propriilor ocupaţii şi interese. Altfel spus, tinde să caute împlinirea în sine însuşi şi în ceea ce este al său. Atâta timp cât altcineva, prin delegare sau prin reprezentare, îi garantează libertatea. Acesta ar fi, din câteva trăsături, portretul înţelepciunii politice comune. Gladstone se aşază însă în situaţia particulară a celui care renunţă să poarte de grijă intereselor proprii pentru a se îngriji de libertatea tuturor. Această alegere implică ţinerea sub observaţie a sinelui, în continuare ispitit să acţioneze doar pentru sine, urmată de examinarea modului în care acesta a rezistat tentaţiei de a abuza ori de a profita de libertatea celorlalţi. Ceea ce ar putea semăna cu o abandonare a tot ceea ce şinele are mai propriu. Ca şi monahismul, politica aspiră să fie o vocaţie.

Ştiinţele sociale sunt mai degrabă sceptice cu privire la compatibilitatea dintre angajamentul creştin şi cel politic. Este recomandabil ca acela care caută să-şi mântuiască sufletul ori să-i mântuiască pe alţii să evite să o apuce pe calea politicii, observa Max Weber în frazele finale ale conferinţei sale din 1919 consacrată pobticii ca profesie şi ca vocaţie[23]. Pentru că politica nu se poate descurca fără recursul la violenţă, politicianul este constrâns să facă compromisuri cu puterile diabolice ce mocnesc în orice formă de putere exercitată asupra oamenilor. Tensiunea este permanentă între demonul sau geniul politicii şi Dumnezeul creştin al iubirii, constată Weber, iar politicianul – fiind conectat, involuntar sau

2 Love’s Redeeming Work. The Anglican Quest for Holiness, compiled by Geoffrey Rowell, Kenneth Stevenson and Rowan Williams, Oxford University Press, Oxford, 2001, p. 433

3 Max Weber, Wissenschaft als Beruf 1917/1919. Politik als Beruf 1919, Studienausgabe, hrsg. von Wolfgang J. Mommsen und Wolfgang Schluchter, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1994, pp. 85-88

intenţionat, la ambii poli – riscă să se transforme în ceea ce nu şi-ar fi dorit vreodată să devină. Şi totuşi, savantul german convine că lumea n-ar fi putut realiza posibilul dacă cei care au vocaţia politicii nu ar fi stăruit să înfrunte imposibilul. Şi-au măsurat puterile cu imposibilul, vine precizarea, conducătorii şi eroii din toată adâncimea istoriei. Politicienii care nu au stofă de şefi sau de protagonişti au nevoie însă, încheie Weber, de o virtute la fel de tare pentru a trece testul vocaţiei, anume forţa sufletească de a nu se lăsa doborâţi atunci când li se năruie speranţele, ştiind de la bun început că năzuinţele lor, dacă au un orizont etic, simt sortite eşecului.

Cum s-ar putea ieşi din acest impas al simultanei asemănări şi neasemănări între vocaţia pentru libertate a creştinului şi vocaţia politicianului de a guverna libertatea? Să eliminăm mai întâi, din raţiuni metodologice, soluţia radicală a separării, potrivit căreia între lumea politicii şi comunitatea creştinilor nu se poate ţese nicio legătură validă, cei din urmă fiind descurajaţi să se implice în vreun fel în treburile publice. Să lăsăm deoparte, din aceleaşi pricini, şi soluţia conciliatoare a simfoniei celor două sfere: Biserica şi statul ar interpreta la instrumente diferite aceeaşi partitură istorică. Să nu luăm în calcul nici viziunea transformaţionistă, potrivit căreia creştinii sunt îndemnaţi să exercite o funcţie profetică, depunând mărturie despre credinţa lor şi contribuind astfel la maturizarea morală a societăţii. Perspectiva teocratică nici măcar n-ar trebui menţionată, dacă nu ar cunoaşte o recentă resurecţie americană în *dominionism*, teorie ce-i cheamă pe creştinii fundamentalişti să preia controlul instituţiilor politice şi culturale pentru a instaura în societate dominaţia credinţei; pulsul „dominionismului” a început mai nou să bată în Polonia, unde guvernul conservator se arată decis să interzică avortul, dar şi în România unei Coaliţii pentru Familie căreia i s-au închinat toate partidele. Ce mai rămâne atunci? O poveste, poate. O pildă. Una care

seamănă cu o ghicitoare ce nu a fost încă dezlegată.

Această enigmatică şi dificilă naraţiune – pe care exegeţii, atunci când nu s-au ferit de ea, n-au reuşit să o lămurească în mod convingător[4] – este cunoscută în hermeneutică drept *parabola villici iniqui*, parabola administratorului necinstit, a intendentului, ispravnicului sau economului necredincios (Luca 16: 1 – 12). Personajul care a dat nume pildei lucrează împotriva legii şi a intereselor angajatorului său, dar este apreciat în final de acesta pentru a fi acţionat cu chibzuinţă şi pare chiar să fie dat drept exemplu de Christos. Povestea începe cu o delaţiune: unui om bogat i se spune că intendentul său îi risipeşte averea. La auzul acuzaţiilor, potentatul îşi concediază slujbaşul, nu înainte de a-i cere o descărcare de gestiune. Perspectivele sunt sumbre pentru cel rămas fără serviciu: nu se simte în putere pentru a munci cu braţele şi îi e ruşine să se apuce de cerşit. Şi atunci pune la cale un plan prin care cei din jur să fie bucuroşi să-l ţină pe masă şi casă. Implicit, să-l întreţină până la sfârşitul vieţii. Îi cheamă deci pe rând pe toţi cei care aveau datorii la bogătaş şi îi învaţă cum să-şi falsifice chitanţele pentru a-şi reduce drastic datoria. Surprinzător, patronul îl laudă pe administratorul necinstit (calificat abia acum ca ăôucôc) pentru intebgenţa sa ((ppovqcnc). Am putea înţelege că necinstea acestuia a ţinut exclusiv de metoda utilizată pentru a ieşi cu bine din încurcătură. În ceea ce priveşte trecutul, acuzaţia era aceea de a fi fost risipitor, altfel spus neglijent sau darnic cu averea altuia, dar nu propriu-zis corupt.

De data aceasta, Christos nu tâlcuieşte el însuşi parabola, aşa cum procedează în alte ocazii, ci alege să o complice prin comentariul ce încheie povestea. Fiii acestei lumi sunt mai inteligenţi în conducerea afacerilor contemporane decât fiii luminii, vine constatarea în

4 Pierre Monat, „L exégèse de la Parabole de «l'intendant infidèle» du IIe au XIIe siècle“, Revue des Etudes Augustiniennes 38,1992, pp. 89-123

temeiul căreia Weber îi va destitui categoric pe creştini din politică. Numai că aceiaşi fii ai luminii sunt imediat sfătuiţi să-şi facă prieteni cu ajutorul bogăţiei (în text, al „mamonului nedreptăţii”) pentru a fi mai târziu primiţi de aceşti prieteni în locuinţele eterne. Morala fabulei, consemnată în versetele 11 şi 12, ia forma unor interpelări provocatoare. Dacă nu aţi fost credincioşi (de încredere, mai bine zis) cu mamonul nedreptăţii, cine vă va încredinţa adevărata avere? Şi dacă nu aţi fost. credincioşi (de încredere) cu ceea ce este al altora, cum vreţi să vi se dea ceea ce este al vostru?

E drept, intendentul perspicace şi-a făcut prieteni, dar nu s-a dovedit a fi tocmai de încredere când a administrat averea altuia. A instigat la fals şi uz de fals, i-a ajutat pe alţii să-şi înşele creditorul. Simplu spus, a încălcat legea pozitivă (bâkt). Cum să interpretăm? O posibilă desluşire vine în versetul 16, în care Iisus se declară pe sine însuşi un a Sucoţ: valabilă până la Ioan Botezătorul, Legea dată în istorie (vópoe a fost abrogată în prezent de Evanghelia împărăţiei lui Dumnezeu, în care se pătrunde cu forţa. Creştinismul devine de neînţeles în afara distincţiei radicale dintre lege şi Evanghelie, explică Luther într-o *Tischrede* din 1542/43[5]. Prezentul continuu al răspunsului pe care-l dai chemării de a intra în împărăţie prin ascultarea Cuvântului a înlocuit efortul personal de a respecta scrupulos norma scrisă. Procedând prin interdicţie („să nu...!”), legea îi obligă pe cei care i se supun la o atitudine pasivă. Dacă ceea ce nu ai dreptul să faci este cert şi codificat, devine imediat incert şi imputabil ceea ce îţi rămâne de făcut. Posibilul se calculează în funcţie de imposibil. Christos răstoarnă perspectiva, ştergând diferenţa dintre posibil şi imposibil. Sau, mai precis, lăsând ca această distincţie să fie făcută de modul în care fiecare alege să îşi fructifice libertatea câştigată

5 Citată de Heiko A. Oberman, The Reformation. Roots and Ramifications, translated by Andrew Colin Gow, T&T Clark International, London and New York, 1994, pp. 102-103

prin abolirea legii. De aici violenţa în atitudine la care se referă versetul[6]. Aşa cum au înţeles mai târziu Leszczyński şi Rousseau, gramatica politică a libertăţii este mai degrabă verbală decât substantivală, indică mai puţin o stare beatifică, cât o acţiune energică.

Am putea acum pricepe ceva mai bine în ce a constat inteligenţa administratorului. Cel mai probabil, în capacitatea sa de discernământ, în libertatea pe care şi-a luat-o faţă de aplicarea tautologică a legii în numele legii. El nu a comis o fărădelege, ci s-a avântat dincolo de lege. S-a eliberat pe sine de sub voinţa altuia, nu i-a îngăduit potentatului să-i decidă soarta şi şi-a asumat responsabilitatea pentru propria viaţă. Prin aceeaşi mişcare, i-a eliberat şi pe alţii de datorii, sugerând că legea ar trebui să fie pe măsura oamenilor, că trebuie să măsoare câtă caritate se află în raporturile dintre aceştia. Cu o formulă paulină, legea nu mai locuieşte în literă, ci în spirit, este o atitudine şi nu o prescripţie. Evanghelia, precizează Pavel, şterge toate datoriile sociale, cu o singură excepţie: „Să nu datoraţi nimănui nimic, decât să vă iubiţi unii pe alţii, căci cine-şi iubeşte aproapele a împlinit legea” (Romani 13: 8).

Există, cu certitudine, o undă de violenţă în orice act de eliberare de sub tutela legii. Dar o violenţă întoarsă pe dos, îndreptată contra forţelor diabolice ce ţes relaţiile de putere dintre oameni, după cum constata Weber cu luciditate sociologică. Această violenţă a deciziei personale pentru libertate (nu a faptei, a vorbei sau a gestului), exercitată voluntar împotriva puterii de cei fără de putere, se găseşte nemijlocit asociată cu nevinovăţia în Matei 10: 16, unde Christos le cere discipolilor săi să fie – inocenţi ca porumbeii şi inteligenţi ca şerpii. Termenul utilizat aici este tot (ppovncic;, regăsit şi în „inteligenţa celor drepţi” din Luca 1: 17, dar deosebit de oocpia, ce numeşte

6 Pentru diferitele interpretări ale şaradei, fíe ca o formulă ironică, fie ca un apel la acţiune decisivă şi energică, N.T. Wright, Jesús and the Victory of God, Fortress Press, Minneapolis, 1996, p. 468

pretutindeni înţelepciunea lui Dumnezeu, dar şi înţelepciunea teoretică apreciată şi căutată de oameni (e.g. 1 Corinteni 1: 20 – 25, 2 Corinteni 1: 12).

Involuntar, dar şi indubitabil, atât cuvintele, cât şi înţelesul lor se află într-un raport pe care Aristotel îl examinase deja. d>povr Gi<; – sau *prudentia* în traducerile latine clasice şi medievale – ar fi inteligenţa practică, neguvernată de reguli prestabilite şi imuabile, este dispoziţia de a judeca ceea ce este bine ori just pentru o anumită persoană sau într-o situaţie dată; pentru cel care posedă această virtute, dreptatea nu corespunde unei definiţii deduse conceptual, ci trebuie citită în acţiunea însăşi de a îndeplini ceea ce pare a fi drept în fiecare caz particular[7]. Exceptând vulgata marxistă ce pretindea că reuşise să descifreze „legităţi" în mersul prin istorie al societăţilor, în teoriile şi ştiinţele sociale de azi domneşte consensul cu privire la faptul că impredictibilitatea recurentă şi sistematică a faptelor şi legăturilor sociale nu se pretează la generalizări cu putere de lege. Intendentul din parabolă a meritat aşadar să fie dat de exemplu pentru că nu s-a lăsat ferecat în circumstanţe de o normă abstractă de drept, ci a depăşit conjuncturile prin îndrăzneala de a stabili el însuşi, cu propria minte şi în deplină libertate, ceea ce i s-a părut a fi echitabil atunci şi acolo. A judecat drept într-o situaţie nedreaptă. În ultimă analiză, a ştiut să administreze cu inteligenţă practică şi cu prudenţă ori chibzuinţă ceea ce nu-i aparţinea.

Nu ţine de mine să hotărăsc dacă această exegeză este mai verosimilă decât altele. Sunt însă dator să recunosc că, în ceea ce mă priveşte, miza descifrării parabolei a fost mai ales de ordin practic. Am avut întotdeauna impresia că pilda încifrează în mod profetic condiţia omului politic. Îmi pare profetică deoarece în regatele evreieşti sau în Roma imperială, unde puterea era

7 Am citit Etica Nicomahică 1142a cu ajutorul lui Alasdair MacIntyre, Whose Justice? Which Rationality?, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Ind., 1988, pp. 115-116

dispusă pe verticala axei monarhice, nu se făcea politică; aceasta este o îndeletnicire umană ce nu admite decât un aranjament orizontal al relaţiilor de putere[8]. În puţine cuvinte, politica n-ar fi altceva decât o practică structurată şi reflectată de gestiune a libertăţii. Supuşii nu fac niciodată politică. Pot fi insurgenţi, intriganţi, insolenţi ori influenţi, nu însă politicieni. Posibilitatea de a îmbrăţişa politica, din vocaţie sau ca pe o meserie, este rezervată cetăţenilor. Mai precis, cetăţenilor egali şi liberi, măcar în drept, dacă nu şi în fapt. Deşi numele îi este utilizat frecvent, politica nu şi-l merită în regimurile totalitare, în care puterea este în mare măsură aspirată pe verticală. De aceea, înainte de 1989, politica (de partid şi de stat) era definită de sus în jos ca „ştiinţă a conducerii societăţii”. Or, politica apare doar atunci când o societate nu mai este condusă prin aplicarea autoritară a unei 8 âkt invariabile, ci este guvernată cu (ppovricm;, prin calcularea permanentă a echilibrului, întotdeauna fragil, dintre libertate şi echitate. Rezumând, inteligenţa vizionară a protagonistului naraţiunii a făcut cu putinţă trecerea de la administrarea scrupuloasă a lucrurilor la o guvernare eliberatoare a oamenilor. El a ieşit din încurcătură printr-un gest eminamente politic, neobişnuit pentru locul şi vremea sa.

Timpul petrecut în compania acestei parabole mi-a format convingerea că în adâncul ei se ascunde o explicaţie despre cum s-ar putea întâmpla să ajungă în politică un discipol al lui Christos care nu şi-a pus în gând cu tot dinadinsul acest lucru. Două ar fi condiţiile, amândouă indispensabile. Mai întâi, chemarea. Unele tradiţii ecleziastice, cea anglicană de exemplu, nu tratează vocaţia pentru preoţie ca pe o intenţie personală, motivată subiectiv: a te simţi chemat nu este destul, ba chiar nu e recomandabil; altcineva trebuie să vadă în tine vocaţia şi să te încurajeze să o urmezi. S-ar putea ca vocaţia politică,

8 Giovanni Sartori, „What Is Politics“, Political Theory I, no. 1, 1973, pp. 5-26

aşa cum a fost descrisă de Weber, să corespundă acestui tip ideal. Dacă politica nu e mai mult decât o meserie, te poţi decide singur să o profesezi. Nu-ţi rămâne decât să-ţi planifici cariera în raport cu posibilul, adică în funcţie de calcule proprii, de şansă, de abilitatea de a urzi relaţii de sprijin mutual şi de a atrage resurse. Sau te laşi în voia circumstanţelor şi îi permiţi carierei să-ţi planifice viaţa. Considerată o vocaţie, politica devine practicabilă doar în urma unei chemări explicite şi nominale. În acest caz, drumul de acces în politică duce direct la poalele imposibilului. Dacă perspectiva imposibilului întârzie să se deschidă, înseamnă că nu ai ascultat de o chemare, ci ai căzut într-o ispită. Prudenţa îţi cere atunci să faci cale întoarsă. A te mulţumi să exploatezi oportunităţile din aria posibilului te face imediat un complice al violenţei, identificată de Weber ca fiind însăşi esenţa oricărei forme de putere exercitată asupra oamenilor.

Cealaltă condiţie este încă şi mai restrictivă. Cu o formulă împrumutată din cultura politică a quakerilor, principalul rost al angajamentul politic al creştinilor ar trebui să fie acela de „a preveni militarizarea minţii omului”[9]. Înainte chiar de a fi investită în fapte şi vorbe, violenţa locuieşte în gândire. Stă în firea oamenilor să arate cu degetul, să insulte, să învinuiască, să pârască, să strige „hoţii!”, să caute vinovaţi, să ceară socoteală, să tragă la răspundere. În democraţii, politicienii sunt aproape obligaţi să facă toate aceste lucruri în mod régulât şi instituţional ori să le concesioneze unor agenţii ale statului specializate în violenţă. Geneza şi succesul agenţiilor violenţei legitime se datorează, fundamental, leneviei cetăţenilor liberi. Triumful politic modern al libertăţii egale a fost însoţit de profesionalizarea judiciară a practicilor sociale ale acuzării şi represiunii, proces istoric ce a dus la transformarea violenţei în monopol de

9 Thomas G. Sanders, Protestant Concepts of Church and State. Historical Backgrounds and Approaches for the Future, Peter Smith, Gloucester, Mass., 1985, p. 165

stat.

Înainte de Revoluţiile Americană şi Franceză, sarcina acuzării în materie criminală era în majoritatea cazurilor o chestiune privată, revenindu-i victimei sau reprezentantului ei legal. În lumea anglo-saxonă, instrucţia penală era treaba judecătorilor de pace, notabili locali fără formaţie juridică, oameni care se puneau voluntar şi gratuit în slujba comunităţii; pe continent, justiţia era înfăptuită mai ales de seniorii locului. Congresul înfiinţează în 1789 funcţia de *attorney general*, iar Constituanta, un an mai târziu, pe cea de *accusateur public*. Iniţial, determinarea revoluţionară a cetăţenilor francezi de a lucra pentru libertate limitează drastic atribuţiile procurorilor profesionişti: între faza instrucţiei şi cea a curţii cu juraţi, Adunarea interpune un *jury daccusation* format din opt cetăţeni însărcinaţi să verifice probele şi, eventual, să formuleze acuzaţiile[10]. În Anglia, procuratura se instituţionalizează gradual între 1829 şi 1880, în paralel cu lărgirea sferei cetăţeniei prin extinderea dreptului de vot de la primul *Reform Act* (1832) la cel de-al treilea (1884). Pe măsură ce acced la libertatea politică, cetăţenii deleagă unui corp de profesionişti ai dreptului, creat şi întreţinut de stat, misiunea de a le administra libertatea individuală până la punctul în care aceasta poate fi supravegheată, controlată, limitată sau curmată.

Chiar dacă au un statut civil, aceste agenţii ale statului se îndeletnicesc cu violenţa: folosesc violenţa legitimă pentru a reprima violenţa ilegală. Ele *luptă* mereu împotriva a ceva: a fărădelegii, a criminalităţii, a corupţiei, a terorismului. Nu însă în numele libertăţii sau al comunităţii cetăţenilor, ci conform legii pozitive (8 iier). Inevitabil, gândirea celor care le populează devine atât abstractă, cât şi intens militarizată. Ca orice concentrare a puterii de tip monopolist, monopolul violenţei legitime

10 Jacques Ellul, Histoire des institutions. Le XIX' siècle, Presses Universitaires de France, Paris, 1962, p. 64

tinde să devină autonom, să se elibereze de sub tutela politicii care l-a instituit pentru a proteja libertatea colectivă şi să funcţioneze după regula dominaţiei. Intrigile şi abuzurile de care se temea Rousseau dobândesc astfel o aparenţă legală. Încă o dată, lenea libertăţii trage la servitute.

Cu condiţia să-şi stabilească drept ţel demilitarizarea practicilor acuzatorii, publice ori private, ca şi a procedurilor şi apucăturilor violenţei legitime, creştinul chemat să facă politică s-ar putea extrage, măcar parţial, din contradicţia în care Weber l-a încuiat. Ţinând cont că cei doi poli între care l-a plasat sociologul – puterea mustind de energii demonice şi împărăţia lui Dumnezeu – nu au coordonate spaţiale, ci aparţin categoriei timpului. După Luther, pentru care creştinul este *simuljustus epteccator*, coexistenţa sincronică a doua Unii temporale diferit orientate (care se ating, dar nu se confundă) nu a scăpat privirii teologice[11]. Poziţia exemplară pe care trebuie să o cauţi pentru a te cufunda concomitent în cele două curgeri divergente ale timpului este non-rezistenţa: nu rezistaţi celor care vă nedreptăţesc, este recomandarea explicită a lui

Pavel în Romani 12: 14 – 21. În mod exemplar, Iisus nu a dezminţit acuzele, nu şi-a dovedit nevinovăţia, nu s-a plâns, nu a denunţat pe alţii, nu şi-a recuzat acuzatorii, nu a recurs la vreun ajutor, nu a invocat vreo excepţie, nu a contestat sentinţa, nu a făcut apel la clemenţă, nu s-a ascuns, nu a fugit. Nu exista altă metodă pentru a seca de putere timpul legii, al comenzii şi al supunerii, al acuzaţiei şi al sancţiunii. Orice pledoarie, orice negociere cu puterea legii – civilă (*lex*) ori spirituală (*halakhah*) – ar fi fost un act voluntar de servitute. Cineva care a acceptat, în răspărul tuturor mitologiilor politice şi religioase cunoscute, să fie condamnat ca a SIKO<; a inaugurat istoria paralelă a libertăţii.

---

11 John Howard Yoder, The Christian Witness to the State [1964], Herald Press, Scottdale, Pa., and Waterloo, Ont., 2002, p. 9

Poate fi urmat acest exemplu? Răspunsul este lipsit de echivoc: „Cine crede în mine va face şi el lucrurile pe care le fac eu; şi mai mari decât acestea va face” (Ioan 14: 12). Istoria ieşirii din zodia puterii nu se reduce la un singur eveniment, oricât de pilduitor şi de memorabil ar fi fost acesta, d se află în plină desfăşurare. Istoria salvării (*Heilsgeschichte*), a eliberării de sub dominaţia violenţei, ne încredinţează Cullmann[12], are durata actualităţii, fiind o cronologie neîntreruptă a prezentului... în plus, această istorie se mişcă în direcţia imposibilului, în sensul în care înaintează prin timp ca o negaţie a posibilului[13], doborând în cale ori trecând pe deasupra a tot ceea ce ne-am obişnuit să credem că stă cu picioarele pe pământ, că stă în firea lucrurilor, că stă scris în natura umană sau că stă în puterea oamenilor să întreprindă ori să gândească.

Cum să te strecori în timpul despicat de Evanghelie? Cum să trăieşti simultan în două timpuri? Ce să faci între timp, în prezentul strivit de coliziunea dintre istoria puterii şi cea a libertăţii? Numai exerciţiul inteligenţei practice ar fi în măsură să-ţi indice unde şi cum ai putea căuta o soluţie. Nimeni şi nimic nu-ţi garantează că o vei găsi. fi>povraie; e doar o metodă, şi încă una modestă şi riscantă etic, nu o revelaţie a scopului sau o dezvăluire a destinaţiei. Scurtele tablouri narative care urmează se străduiesc să pună în perspectivă câteva dintre direcţiile în care au mers propriile mele căutări în cei patru ani pe care i-am petrecut în politica românească. Am locuit o vreme în casa Cezarului, altfel spus. Condiţia de discipol nu pare să fie anulată de proximitatea puterii, de vreme ce sfinţii din palatul imperial i se alătură lui Pavel în salutul pe care acesta l-a adresat Bisericii din Philippi (Filipeni 4: 21). Desigur, sfinţenia nu trebuie înţeleasă aici drept o calitate personală, ci ca o dispoziţie. Disponibilitatea de a te

12 Oscar Cullmann, Salvation in History, Harper & Row, New York and Evanston, 1967

13 Walter Wink, Naming the Powers. The Language of Power in the New Testament, Fortress Press, Philadelphia, 1984, pp. 119-120

orienta prin timp condus nu de văz, ci de credinţă, orice creştin fiind *simul peccator et sanctus*, potrivit reinterpretării pe care Karl Barth o dă sentinţei lui Luther[14].

Cezarul timpurilor moderne este cetăţeanul. Într-o democraţie liberală, politica – cu instituţiile, regulile, practicile şi personalul ei – este casa comună a cetăţenilor. Casă pe care, urmând sfatul lui Rousseau, o cesionează politicienilor. Am fost o perioadă unul dintre aceştia. Am fost mereu conştient că riscul pe care şi-l asumă implicit orice suveran leneş care îşi dă casa în grija unui intendent este acela de a fi detronat şi evacuat. Au păţit-o regii debonari merovingieni atunci când şi-au încredinţat bunurile spre administrare majordomilor carolingieni, iar aceştia şi le-au însuşit treptat, exercitând până la urmă puterea în nume propriu. Au transformat în *imperium* ceea ce primiseră cu titlu de *villicatio*. Nu au şters nimănui datoriile, ci s-au subrogat pur şi simplu în drepturile creditorului. Mă simt de aceea dator să raportez, aşa cum le-am păstrat în memorie, intrigile şi abuzurile la care filosoful genevez îi cerea cetăţeanului să fie atent. Ca nu cumva acesta să fie tratat ca un rege-copil de către politicienii şi instituţiile care-i guvernează libertatea.

Povestea unui eşec

Călătoria mea spre casa Cezarului a fost lungă şi ezitantă. A început în toamna anului 1994, când am fost numit decan al Facultăţii Internaţionale de Ştiinţe Umane a Universităţii din Bucureşti, fiind luat prin surprindere de propunere şi fără să îmi dau seama de implicaţii[15]. Teoretic, eram în situaţia de a administra lucrurile altora, numai că aceste lucruri erau parţial imateriale şi în parte

14 Toate referinţele la scrierile timpurii ale lui Barth, mie inaccesibile, la Ethan A. Worthington, The Claim of God. Karl Barth's Doctrine of Sanctification in His Earlier Theology, Pickwick Publications, Eugene, Or., 2015

15 Această povestire a fost stârnită de o conversaţie cu Ruxandra Ivan, fosta mea doctorandă şi actuală colegă la Facultatea de Ştiinţe Politice.

fictive. Şcoala ca atare era o ficţiune. Reală, dar imponderabilă, era formaţia intelectuală dobândită de cei o sută cincizeci de studenţi ai facultăţii, după cum impalpabile, dar evidente, erau şi aşteptările lor. Deşi nu lăsa o asemenea impresie, poziţia mi-a solicitat nu atât competenţa birocratică, ci mai degrabă o iscusinţă politică şi o inteligenţă practică pe care nu avusesem până atunci prilejul să le testez decât accidental. De aceea am socotit că povestea merită să fie consemnată cu titlu de preambul.

Nu-mi lipsea complet, experienţa administrării lucrurilor. În atmosfera revoluţionară din ianuarie 1990, redactorii Editurii Meridiane mă chemaseră să le fiu director. Am condus convenabil editura mai bine de un an şi jumătate, în condiţiile în care tiparul devenise pe nesimţite o întreprindere oneroasă şi imprevizibilă. Tipografiile consumau hârtia şi ocupau presele cu tirajele de masă ale cotidianelor postrevoluţionare. Cărţile se strecurau anevoie. Fiecare nouă apariţie era o victorie aspru şi insistent negociată. Termenii şi termenele din contracte aveau cel mult o valoare sentimentală, pentru autori, pentru traducători, dar mai ales pentru tipografi. Am izbutit să imprim tot ceea ce Modest Morariu apucase să planifice şi am adăugat câte ceva şi de la mine. Am plecat fără să rămân dator memoriei lui Morariu, editorul primelor mele două cărţi şi autorul prestigiului editurii, şi fără să las datorii.

Am plecat la cererea lui Andrei Pleşu, în urma unei divergenţe pe care s-a încăpăţânat mult timp după aceea să o considere de factură etică, dar care în fapt a fost una de ordin politic. A ţinut, mai precis, de o diferenţă de opinie într-o speţă de politică publică. Propunând ca etalon al succesului Editura Humanitas, a îndemnat editurile din subordinea ministerului să examineze oportunitatea privatizării. Opinia majoritară a consiliului de administraţie de la Meridiane, pe care o împărtăşeam integral, a fost aceea de a păstra caracterul public al editurii. În conjunctura economică a anului 1991, piaţa nu

ar fi putut suporta costul unei producţii de carte de artă cu un grad înalt de complexitate grafică şi cu un public de nişă. Aveam convingerea că Meridiane era nu atât o întreprindere comercială cu stil, cât o instituţie cu o misiune eminamente publică. Îi propusesem chiar ministrului ca Meridiane şi tipografia Arta Grafică, încă proprietate a ministerului, să formeze un holding ce ar fi garantat, măcar pe termen mediu, calitatea şi accesibilitatea valorificării prin tipar a patrimoniului cultural şi artistic al ţării şi al lumii.

Minoritatea, condusă de experimentatul editor Vasile Florea şi de directorul din anii 1980 (pe care Pleşu îmi solicitase imperativ să-l păstrez ca adjunct), l-a convins pe ministru să procedeze la o divizare a portofoliului, personalului şi activelor editurii, una din jumătăţi urmând să fie privatizată. Aşa a apărut, după un timp, Editura Artemis. Prin aceeaşi măsură, Meridiane a fost condamnată la o ireversibilă dispariţie. Am pledat zadarnic împotriva partiţiei. I-am propus ministrului să-mi dau demisia şi să-l numească director pe Florea, cu condiţia menţinerii caracterului public şi a integrităţii editurii. Argumentele mele n-au avut ecou. Jurista editurii mi-a semnalat atunci că aveam obligaţia legală de a apăra patrimoniul instituţiei şi a redactat un memoriu către prim-ministru în care i se cerea arbitrajul. Potrivit procedurilor guvernamentale despre care n-aveam pe atunci idee, cabinetul lui Petre Roman a retrimis hârtia ministrului spre competentă soluţionare. Pentru Pleşu, soluţia a fost plecarea mea, cu justificarea că, implicând un terţ superior în litigiu, am încălcat o convenţie etică mai constrângătoare decât îndatoririle administrative şi legale. Părea convins că aveam faţă de el o obligaţie personală şi necondiţionată de loialitate. Eu simţeam doar că îmi făcusem datoria faţă de bunăstarea instituţiei ce-mi fusese dată în grijă Ga iniţiativa celor care lucrau acolo şi nu a ministrului). Deşi reflexul meu iniţial a fost cel de a mă retrage fără vreo opoziţie, nu înţelegeam pe vremea aceea

că răspunsul cel mai just în asemenea situaţii este non-rezistenţa. Am încercat să rezist, să lupt pentru ceea ce mi se părea a fi o cauză dreaptă, şi am pierdut. N-am dovedit inteligenţă practică, ci doar determinare normativă. Am învăţat însă că, în actul de guvernare, raţionamentul politic şi reţelele de dependenţă personală înfrâng atât logica administrativă, cât şi morala comună.

Imediat după căderea guvernului Roman, Ion Vartic, care rămăsese secretar de stat în Ministerul Culturii, mi-a propus să mă reîntorc la conducerea editurii, dar n-am mai văzut rostul unei asemenea restituţii. De altfel, tocmai fusesem invitat să preiau cotidianul *Realitatea Românească*, unde am rămas un an întreg. Era vorba, în fapt, despre ziarul *Munca*, editat înainte de 1989 de sindicatele comuniste şi aflat pe cale de dispariţie. Editori erau atunci Victor Ciorbea, Miron Mitrea şi Bogdan Hossu, în calitatea lor de lideri ai celor trei confederaţii ce administrau în comun patrimoniul sindical. Am schimbat imediat numele gazetei, i-am înviorat grafica şi limbajul, am scris câte un editorial pe zi şi am constituit o mică echipă de reporteri de teren. Finanţarea era întâmplătoare, iar tirajul dependent de abilitatea de a cumpăra hârtie şi spaţiu tipografic, ambele comodităţi din ce în ce mai greu de procurat. A fost până la urmă un ziar pentru jurnalişti. Era citat zilnic în revistele de presă de la posturile de radio. Cei trei editori sindicali erau însă nemulţumiţi. Şi-ar fi dorit un ziar a cărui popularitate să o taloneze pe cea a *Evenimentului Zilei*, ce trăgea sute de mii de exemplare, ocupa autoritar tipografiile şi consuma peste jumătate din hârtia de pe piaţă. În septembrie 1992, de îndată ce au trecut alegerile, gazeta s-a sufocat din lipsă de fonduri şi de cititori.

N-aş fi avut cum să fiu implicat, aşadar, în proiectul de constituire a Facultăţii Francofone de Ştiinţe Umane (*Faculté Internaţionale des Sciences Humaines*). Geneza facultăţii era deja împlinită atunci când Radu Toma mi-a propus în 1991 să predau mai întâi cursuri de istorie

comparată a civilizaţiei europene şi ulterior să particip la un concurs de titularizare. Ce-mi amintesc despre începuturi este un anumit tip de precaritate instituţională, combinată cu evidenta calitate a studenţilor din primele trei promoţii. Predam în acelaşi timp atât la Facultatea de Istorie, cât şi la Istoria Artei şi cred că pot să fac o asemenea judecată. Facultatea nu avea un sediu propriu. Cursurile se desfăşurau cel mai adesea în sediul din clădirea Universităţii din bulevardul Carol al Institutului de Studii Sud-Est Europene, al cărui director era Alexandru Duţu şi unde eram eu însumi cercetător din 1986. Secretariatul era instalat, sub forma unui colţ de birou, la Facultatea de Filosofie. În plus, dincolo de Duţu, de mine, de Dan Petre şi cred că, ceva mai târziu, de Cristian Preda, nu părea să existe vreun efort de constituire a unui corp didactic.

Situaţia era atipică, decanul nefiind membru al corpului didactic al facultăţii, ci doar animator, organizator, desigur fondator. Lucram într-o atmosferă, ce până la urmă nu era deloc neinteresantă, de improvizaţie academică, cred că de o foarte bună calitate dacă înţelegem improvizaţia ca o asumare a libertăţii academice de către cercetători de cel mai înalt nivel care fuseseră privaţi, sub comunism, de posibilitatea de a lucra cu studenţii. Mă gândesc, fireşte, la Alexandru Duţu. Erau apoi, pe linia cursurilor juridice, câţiva profesori asociaţi, după părerea mea mai degrabă profesionişti ai dreptului decât universitari. La fel, în sociologie şi în studiile de istorie şi istorie politică ori istorie culturală, erau invitaţi să predea cercetători consacraţi, fără o experienţă didactică prealabilă. Îmi place să cred că majoritatea cursurilor şi seminarelor erau de o calitate foarte ridicată. Domnea în acelaşi timp un spirit boem la modul cel mai propriu, în sensul în care, facultatea neavând sediu, eram obligaţi la un soi de deambulare permanentă între diferite încăperi din Universitate unde ni se îngăduia să ţinem cursurile.

Nu a existat de la început o orientare, fie şi implicită, către ştiinţele politice; asumarea acesteia ca identitate disciplinară a FISH a fost o alegere ce îmi aparţine şi care datează din anul 1995, când devenisem deja decan. Sigur că facultatea era, într-un fel şi de la o oarecare depărtare, inspirată de modelul unui Institut de Studii Politice francez, dar mai degrabă de *un institut detudes politiques* provincial decât de IEP Paris, care era încă de atunci o şcoală de ştiinţă politică aproape comparabilă cu cele americane; celelalte IEP-uri din Franţa rămân încă ataşate – din ce în ce mai puţin astăzi, dar la începutul anilor 1990 lucrul era vădit – de o multidisciplinaritate foarte bine conturată şi oarecum compartimentată: dreptul, sociologia, istoria, economia (dimensiune care lipsea la FISH) erau tratate ca discipline de sine stătătoare, capabile să arunce lumini proprii, dar convergente, asupra lumii politicului, politicii şi politicilor publice.

Radu Toma s-a retras deci fără preaviz din fruntea facultăţii şi m-am trezit în faţa unei provocări ce s-a dovedit mai redutabilă decât mă aşteptam, anume cea de a organiza examenul de licenţă pentru întâia generaţie de studenţi. Trăiam cu impresia că fusesem pus intendent peste lucruri, dar am descoperit că urma să guvernez parcursul universitar al unor oameni. Existau în primul an două filiere, istorie şi drept, cu un accent hotărât pe dreptul european; sociologia era proiectată, dar nu funcţiona încă, anii al doilea şi al treilea beneficiind în primăvara lui 1995 doar de câteva cursuri din aria ştiinţelor sociale. Datorită unei relaţii foarte strânse cu IEP-ul din Rennes, stabilită de Toma, mai precis cu Departamentul de Drept European de acolo, beneficiam regulat de misiuni pedagogice ale unor profesori francezi de drept european. Am convingerea că nu greşesc atunci când afirm că FISH a oferit în perioada 1991 – 1995 cea mai consistentă formaţie în drept european din sistemul universitar românesc al ultimului sfert de veac. Meritul aparţine echipei extrem de consistente de universitari de

la Rennes, toţi experţi de vârf în drept european.

Sosise prin urmare momentul organizării examenului de licenţă. Lucrurile s-au petrecut nu numai cu o oarecare dificultate, dar şi cu o mare acumulare de amărăciune din partea mea în faţa valurilor succesive de respingere a tuturor soluţiilor pe care mi le imaginasem. Am organizat în final examenul de licenţă într-o formulă oarecum stranie, ce ar fi fost imposibilă în contextul birocratic de mai târziu. Sigur, universitatea avea o obligaţie faţă de studenţi, cea de a le finaliza studiile şi de a le da o diplomă care să reflecte tipul de formaţie pe care-l primiseră; în acelaşi timp, nici Facultatea de Drept şi nici Facultatea de Istorie nu erau dispuse să organizeze instituţional, pentru absolvenţii FISH din prima promoţie, un examen de licenţă care să ducă la diplome în drept şi, respectiv, în istorie. Cu alte cuvinte, şi unii, şi alţii refuzaseră hotărât să recunoască vocaţia absolvenţilor FISH de a obţine diplomele de drept sau de istorie la care planurile lor de studii îi îndreptăţeau. Cel puţin aşa mi se părea mie că pot dovedi. Era deci cert că cei cinci absolvenţi ai FISH specializaţi în istorie şi cei douăzeci formaţi în drept nu urmau să fie primiţi la examenul de licenţă organizat de cele două facultăţi pentru propriii lor absolvenţi.

M-am pomenit deci angajat frontal, fără vreun exerciţiu prealabil, în complicata politică universitară. Au avut loc nenumărate întâlniri ale consiliului de administraţie, arbitrări, reuniuni ale profesorilor din diferite facultăţi interesate. Impasul părea definitiv. Rector era pe atunci Emil Constantinescu şi lui îi revenea obligaţia de a rezolva criza, dar rezistenţa facultăţilor interesate părea de neînvins. Până la urmă, cu mari insistenţe, s-a ajuns la o formulă insolită, imposibilă astăzi, şi anume să se organizeze un examen de licenţă, în drept şi, respectiv, în istorie, dar nu la Facultăţile de Drept şi de Istorie, ci chiar la FISH. Profesori de la Facultăţile de Drept şi de Istorie urmau să participe la examen cu titlu individual. Corneliu Bârsan, decanul de atunci al Facultăţii

de Drept, a acceptat să prezideze comisia de licenţă pentru specializarea juridică, în calitate privată însă. Mi-a scris după aceea o scrisoare foarte călduroasă, în care recunoştea, fără să spună totuşi că regretă, că nu a acceptat să acorde diplome în drept absolvenţilor FISH, calitatea cu totul extraordinară a pregătirii juridice a grupului care a trecut acest examen de drept general, nu doar de drept european. Studenţii din prima generaţie au dat toate examenele de finalizare a studiilor de drept, inclusiv drept penal, ceea ce a fost oarecum dificil pentru că nu studiaseră decât incidental materia. S-au descurcat toţi mai mult decât onorabil.

Primul pas fusese astfel făcut, creându-se posibilitatea organizării, într-o formulă oarecum privată, a doua examene de licenţă, în drept şi în istorie, iar toţi studenţii, fără excepţie, reuşiseră foarte bine. Problema diplomelor rămânea însă nerezolvată. În ce să primească diplome? se întreba conducerea universităţii. Refuzul facultăţilor de resort fiind absolut definitiv, nu puteau fi emise diplome în drept pentru unii şi în istorie pentru alţii. Atunci în ce? Ioan Mihăilescu, pe vremea aceea prorectorul universităţii (în fapt conducătorul efectiv al activităţilor curente, pentru că Emil Constantinescu era bună parte din timp absorbit de politică), a decis să propună ministerului să elibereze diplome de licenţă în ştiinţe umane purtând menţiunea *Istorie* şi respectiv *Drept*.

Cum responsabilitatea directă de a explica această soluţie studenţilor îmi revenea în calitate de decan, m-am întrebat ce fel de carieră ar fi deschis asemenea diplome insolite. Prinzând de veste, studenţii s-au arătau nemulţumiţi, mai ales cei de la secţiunea juridică fiindcă, pe bună dreptate, se simţeau calificaţi pentru o licenţă în drept; înţelesesem de la ei că o asemenea finalizare a studiilor li se promisese explicit atunci când dăduseră examenul de admitere. Absolvenţii FISH vor avea diplome în drept, istorie, sociologie şi, pentru generaţiile viitoare,

economie. Aceasta fusese făgăduinţa fondatoare a facultăţii. Iar universitatea, din raţiuni ce nu erau imputabile nici studenţilor şi nici planurilor de studiu, nu era dispusă să se achite de acest angajament iniţial. Chestiunea rămăsese deschisă: odată trecut examenul de licenţă (identic cu cele de la drept şi istorie), studenţii erau licenţiaţi, dar nu era clar pentru nimeni în ce anume.

Atunci, într-un moment de reflecţie improvizată şi împins mai degrabă de o intuiţie, am propus ceva imposibil. M-am folosit de faptul că structura FISH oglindea modelul unui Institut de Studii Politice provincial francez, că facultatea beneficiase de o infuzie de cursuri predate de profesori de la IEP Rennes. Am lansat deci, în discuţiile purtate la universitate, ideea unei diplome în ştiinţe politice. Ştiind că nu exista atunci în România o licenţă de ştiinţă politică, îmi închipuiam spontan că n-ar fi fost astfel lezată sensibilitatea sau atins monopolul nici unei alte facultăţi. Iniţial, ideea a fost categoric respinsă de universitate. Episodul rămâne oarecum semnificativ mai degrabă pentru istoria intelectuală decât pentru cea instituţională a spaţiului universitar românesc.

Când am venit cu această sugestie, lui Mihăilescu nu i s-a părut neinteresantă, iar Emil Constantinescu a fost absolut entuziasmat. Evident, s-a organizat din nou o întâlnire cu toate facultăţile ce ar fi putut avea acţiuni, cum se spune azi, într-o asemenea întreprindere şi ne-am trezit cu o opoziţie absolut violentă din partea Facultăţii de Sociologie. Ţin minte că au fost două sau trei reuniuni cu Ilie Bădescu, reprezentantul facultăţii (Ioan Mihăilescu venea din facultate, dar raţiona mai mult ca prorector al universităţii) şi tenorul de la acea dată al sociologiei oficiale. Revendicând un soi de filiaţie gusdană, acesta a spus un nu răspicat, precizând că sociologia este în fapt ştiinţa politică prin excelenţă. Cum, după Guşti, sociologii români fac ştiinţa politică a naţiunii, ar fi fost o concurenţă nu doar neloială, dar şi nepatriotică să existe în afara sociologiei o facultate de ştiinţe politice ce ar fi uzurpat

teritoriul de competenţă şi aria disciplinară a sociologiei naţionale.

Lucrurile păreau să cadă din nou într-un impas desăvârşit. Nu mai ţin minte cum am reuşit să obţin o întrevedere, dar am ajuns în cele din urmă la ministrul învăţământului, Liviu Maior. M-am dus cu întregul dosar, cu planurile de studiu, i-am prezentat situaţia în detaliu, i-am vorbit despre ideea mea, despre compatibilitatea dintre cursurile de la FISH şi cele de ştiinţă politică. Am rămas până astăzi cu plăcuta amintire a felului în care Maior a tratat chestiunea. Cred că şi-a luat mai mult de o oră să stea cu mine; jumătate din timp a citit cu maximă atenţie planurile de învăţământ, urmărind cu creionul în mână fiecare disciplină, încrucişându-le de la o filieră la alta. Când a terminat de citit, şi-a ridicat capul şi a spus miraculoasele cuvinte: „Da, într-adevăr aveţi o încărcătură consistentă ce poate fi asimilată ştiinţei politice şi da, soluţia este ca studenţii să primească diplome de ştiinţe politice”.

Ceea ce eu nu ştiam în acel moment, dar am aflat curând după aceea, este că miracolul nu era de fapt decât un concurs fericit de împrejurări, poate chiar un paradox ironic: dacă nu ar fi existat Şcoala Naţională de Studii Politice şi Administrative, probabil că nu s-ar fi rezolvat situaţia ori nu s-ar fi soluţionat în felul ce a făcut de acum istorie. De ce spun asta? După eşecul din 1990 sau 1991 de integrare în Universitatea din Bucureşti, SNSPA se organizase ca o instituţie independentă, dar finanţată de la bugetul de stat, după modelul vechii Academii Ştefan Gheorghiu, funcţiona ca o şcoală postuniversitară, propunând certificate şi atestări de studii postuniversitare. Pe vremea aceea nu apăruseră încă diplomele de studii aprofundate, introduse în 1995, şi cu atât mai puţin masterul, care a apărut după 1998.

S-a întâmplat ca exact în momentul în care eu mă străduiam să găsesc o disciplină în care să poată fi licenţiaţi studenţii care trecuseră deja un examen de

licenţă, cadrele didactice de la Ştefan Gheorghiu să caute la rândul lor o soluţie de supravieţuire instituţională. Foarte influenţi politic în contextul de atunci, conducătorii SNSPA au avut ideea să inaugureze un ciclu de studii de licenţă, pentru că instructorii lor erau mulţi, dar certificatele lor postuniversitare nu prea aveau căutare. Se negociase deja cu Maior, probabil de sus, de la nivelul lui Ion Iliescu – care avea printre consilieri angajaţi de la SNSPA care tânjeau să se recomande drept profesori universitari –, înfiinţarea studiilor de ştiinţe politice, ca şi a celor de ştiinţe administrative.

Aici se situează coincidenţa ce a fost nu numai fericită, dar şi surprinzătoare pentru toată lumea, deoarece, independent de necesitatea (comandată politic) de a găsi o soluţie de supravieţuire pentru SNSPA, ministrul avea şi el în plan să înfiinţeze o direcţie de studii în ştiinţe politice, ca şi în ştiinţe administrative, la propria lui universitate, cea din Cluj. Eu am apărut pe neaşteptate, cu propria mea problemă (care, desigur, nu era a mea, ci a absolvenţilor şi studenţilor) în mijlocul acestor proiecte din care Universitatea din Bucureşti era categoric exclusă, pentru ca SNSPA să nu aibă concurenţă în capitală. Oricare i-ar fi fost motivele, Liviu Maior, pe care nu l-am mai văzut vreodată după acea memorabilă audienţă, a fost alături de mine a doua persoană (şi ultima) care s-a simţit responsabilă pentru soarta absolvenţilor şi a studenţilor din anii al doilea şi al treilea, profund derutaţi de criza de identitate în care se afla FISH. Presupun că ar fi putut să nu simtă nimic. Eu eram un *outsider*, iar Universitatea din Bucureşti putea fi invitată să găsească singură o cale de ieşire din criză.

Din acel moment, Facultatea de Sociologie n-a mai avut nimic de obiectat, pentru că îi era opozabilă Hotărârea de Guvern cu cifra de şcolarizare pentru programul de licenţă în ştiinţe politice. Cert este că în vara lui 1995 s-a înfiinţat la Universitatea din Bucureşti Facultatea de Ştiinţe Politice şi Administrative prin

transformarea Facultăţii Internaţionale de Ştiinţe Umane, simultan cu facultăţile de la SNSPA şi de la Universitatea din Cluj. Mi-a pus şi o coiţdiţie Maior, aceea de a adăuga o secţie de ştiinţe politice în limba română şi una de ştiinţe administrative. Prin aceeaşi decizie ministerială, absolvenţii de la FISH au primit în final diplome în ştiinţe politice. Ceea ce face ca – deşi mulţi nu sunt dispuşi din raţiuni ideologice să admită acest fapt, dar faptele sunt întotdeauna subversive, ne spune Timothy Garton Ash[16] – primele diplome în ştiinţe politice să fi fost eliberate în 1995 de Universitatea din Bucureşti pentru studenţii înmatriculaţi în 1991 la FISH. SNSPA, ca şi Universitatea din Cluj, n-au emis diplome de ştiinţe politice decât abia după patru ani, în 1999.

Rezumând, (re) înfiinţarea facultăţii a fost o incursiune în imposibil. Relaţia dintre tipul de cursuri de la FISH şi disciplina ştiinţă politică, ce nu convinsese pe nimeni în universitate, s-a dovedit convingătoare pentru ministrul de resort. Dacă Liviu Maior ar fi fost mai grăbit şi nu ar fi citit cu atâta atenţie planurile, dacă nu şi-ar fi făcut o opinie, dacă nu mi-ar fi împărtăşit grija pentru soarta absolvenţilor, nu ştiu ce s-ar fi întâmplat. Universitatea nu părea capabilă să-şi imagineze singură o soluţie consensuală. Viitorul pe care şi-l dorea SNSPA era mai degrabă im obstacol decât o şansă. Aşa s-a născut deci Facultatea de Ştiinţe Politice a Universităţii din Bucureşti, aproape din întâmplare, datorită unor asocieri intelectuale ce îmi aparţin şi prin care am adus imposibilul în prezent.

Se impune aici o paranteză: intelectual, nu a fost greu să stabilesc conexiunea cu studiile politice, pentru că spiritul în care s-a luat hotărârea înfiinţării unor facultăţi de ştiinţe politice (pluralul fiind aici esenţial) era unul multidisciplinar, *ştiinţele politice* fiind considerate un fascicul de discipline – economie, drept, sociologie, istorie

16 Timothy Garton Ash, Facts are Subversive. Political Writing from a Decade without Name, Yale University Press, New Haven and London, 2009

– care se întâlnesc în jurul unui obiect pe care îl numim politică; i-a fost deci uşor lui Maior să spună „aveţi drept, aveţi sociologie, aveţi istorie, aveţi economie; aveţi aşadar ştiinţe politice, aveţi câte puţin din toate, meniul e complet”. Cu această viziune, întemeietoare în plan instituţional, am polemizat mai târziu. Pentru mine, potrivit modelului fondator american, *ştiinţa politică* este o disciplină în sine, perfect autonomă în termeni conceptuali îşi metodologici.

Rezolvasem aşadar o problemă, dar apăruse imediat alta, tot atât de serioasă: trebuiau organizate imediat şi secţia în limba română cu admitere în toamnă, precum şi cea de ştiinţe administrative. Sarcina s-a dovedit a fi un izvor de disperare. Mai întâi, a fost nevoie să reconstruiesc planul de studii al secţiei franceze, abandonând orientările paralele spre drept şi istorie şi stabilind o direcţie pronunţată de ştiinţă politică, recognoscibilă ca atare în orice universitate europeană sau nord-americană. Am dat apoi o versiune românească planului. Mai greu a fost să-mi imaginez ciclul de studii în ştiinţe administrative. Nu aveam, în materie, nici un fel de repere. Am încrucişat un model francez cu unul german, rezultatul având o aparenţă consistentă. Toate aceste operaţiuni le-am făcut în deplină solitudine. Nu ştiam cu cine să iau legătura la SNSPA şi la Cluj pentru a-mi confrunta viziunea cu a lor, iar în facultate nu mă puteam sfătui decât cu Dan Petre, în al doilea rând, încă şi mai redutabilă era misiunea de a găsi cadre didactice disponibile, dar şi capabile să-şi asume noile cursuri.

Am făcut atunci ceva ce am ajuns să regret, în registru personal, datorită numeroaselor erori pe care le-am comis în aprecierea calităţii intelectuale şi umane a celor pe care mi i-am făcut colegi, în plan instituţional, eroarea era, recunosc, inevitabilă şi în bună măsură asumată. Din pricină că m-am grăbit să fac cât mai multe angajări. Deja din 1995 noua (pe atunci) lege a educaţiei stabilea criterii foarte precise de acreditare, evaluate de o

instanţă care nu existase pe vremea înfiinţării FISH. Toate facultăţile, cele cu lungă existenţă, ca şi cele nou create, trebuiau să îndeplinească mai multe standarde pentru a putea funcţiona legal, unul fiind paşnica posesie a unui sediu. Altul, tot atât de problematic, era „acoperirea” cu cadre didactice titulare, criteriu care persistă până astăzi. Mă confruntam deci cu necesitatea de a angaja cât mai repede cât mai mulţi titulari.

Nu mi-am permis luxul unei strategii reflectate de recrutare (nu era timp pentru aşa ceva), ci m-am lăsat condus de un soi de politică a urgenţei. În caz contrar, facultatea ar fi eşuat şi în Universitatea din Bucureşti erau foarte mulţi cei care aşteptau, cu interes şi cu nedisimulată plăcere, eşecul facultăţii: mulţi dintre seniorii Facultăţii de Sociologie se simţeau lezaţi de existenţa noastră, Facultatea de Istorie nu era nici ea pe deplin amicală, cea de Filosofie începea la rândul ei să dezvolte ambiţii în direcţia ştiinţei politice, Dreptul părea să ne ignore total şi evident că nu ne-ar fi simţit lipsa. Exista apoi SNSPA, care ar fi fost absolut încântată ca Universitatea Bucureşti să capoteze în operaţiunea de montare şi de consolidare a studiilor de ştiinţă politică. Aceste rivalităţi par astăzi lipsite de sens, dar puteau lua pe atunci forme de concurenţă extrem de agresive. De aceea, m-am precipitat să fac angajări. Fără să fiu conştient că urmez un model, am procedat precum intendentul din parabolă: am redus cu de la mine putere din obligaţiile academice şi de caracter ale postulanţilor pentru a-i ajuta să treacă de pragul concursurilor de titularizare.

În primii ani aşadar, am organizat concursuri mai ales pentru specialişti, cu sau fără experienţă academică confirmată, formaţi în alte facultăţi. Am adus mai degrabă tineri la început de carieră, cu câteva excepţii (profesorul Ştefan Andreescu de pildă, care era un istoric consacrat); au fost puţine cazuri de persoane care erau la o anumită vârstă, deşi, ca şi astăzi, era obligatoriu să existe profesori

şi conferenţiari într-o anumită proporţie. Nu te puteai descurca instituţional numai cu asistenţi fără doctorat, trebuia să contezi şi pe titulari de curs, lectori, conferenţiari, profesori, începând cu 1998 – 1999, am început să atrag preparatori, poziţia fiind prevăzută de lege, de regulă absolvenţi ai facultăţii. Aş spune că nouă zecimi din corpul didactic de astăzi al Facultăţii de Ştiinţe Politice este recrutat de mine în răstimpul a câţiva ani. Privindu-l acum pe unul sau pe altul cu titlu individual, cred că am făcut destule greşeli, prea multe chiar, dar, uitându-mă la proces în ansamblu, admit că eram sub imperiul grabei şi oarecum condamnat la eroare. Dacă am fost necinstit ca administrator, în sensul pildei din Luca 16, am fost faţă de mine însumi. Poate din această cauză nu mi-am făcut prieteni şi nici nu am primit laude la sfârşit.

Nu aveam altă soluţie, nu-mi puteam permite să aştept şi să evaluez vreme de câţiva ani pe cineva înainte de angajare; riscul ar fi fost ca la prima depunere de dosar la organismul naţional de acreditare (unde Ioan Mihăilescu era preşedinte), la prima vizită din partea acestei instituţii, să mi se spună că facultatea nu poate fi acreditată, că nu îndeplineşte condiţiile minimale de funcţionare. Problema sediului era acută, nu numai cu titlu de criteriu de acreditare, ci mai ales pentru că facultatea rămăsese itinerantă. Se ţineau cursuri la Filosofie, la Institutul de Studii Sud-Est Europene, secretara era cazată, prin amabilitate, la Facultatea de Filosofie. Am reuşit în 1995 să obţin un etaj în imobilul din Schitu Măgureanu nr. 1, ulterior am făcut rost de clădirea care a fost recent retrocedată, cea din strada Sf. Ştefan nr. 24, direct de la Ministerul Educaţiei; Schitu Măgureanu a venit de la universitate, tot de la universitate, în 1999, am primit casa lui P.P. Negulescu din strada Spiru Haret nr. 8. Facultatea avea deja un secretariat, câteva săli de cursuri, o bibliotecă ce dispunea de colecţii, dar trebuia organizată. Ceea ce mi-a permis, începând din 1997, ca preocuparea mea strategică (singura preocupare strategică, toate

celelalte fiind tactice) să fie cea faţă de conţinutul formaţiei academice pe care o ofeream. Sosise timpul să mă ocup de consolidarea ştiinţei politice ca disciplină universitară autonomă.

Evident, înţelegeam bine că ştiinţa politică seamănă întrucâtva cu Coca-Cola: e un produs american ce poate fi reprodus oriunde în lume, sub condiţia de a păstra o înfăţişare relativ uniformă şi de a nu-şi altera proprietăţile. O disciplină americană, la origine, ce are un statut consolidat, are o rutină, poate fi imediat recunoscută după câteva trăsături. M-am străduit de aceea să asociez Facultatea, deja din 1997, la European Consortium for Political Research. Îmi amintesc că, un an mai târziu, ECPR a elaborat nişte *guidelines* pentru organizarea studiilor de ştiinţă politică inspirate evident de cele americane, dar cu o savoare pronunţat europeană. Am fost foarte grijuliu să le reproduc cât se poate de fidel în programul de studii. Motivul era destul de simplu şi poate fi rezumat de un singur cuvânt: omologarea. Aveam tot interesul ca, atunci când studenţii a căror formaţie o administram se duceau în străinătate în programe Erasmus, de master ori doctorat, când îşi prezentau planurile de studii, ele să fie numaidecât recunoscute la Oxford, Stockholm ori Paris, la Berlin, Barcelona sau Roma ca fiind studii de ştiinţă politică structurate canonic.

Din câte îmi dau seama, lucrul acesta s-a şi întâmplat, adică studenţii facultăţii au fost primiţi în universităţi europene şi americane, mai mici sau mai mari, fără niciun fel de dificultate. Nimeni n-a ridicat vreodată obiecţii cu privire la caracterul disciplinar omologat al parcursului lor universitar, care era imediat recognoscibil. În 1998 am introdus, ca o premieră absolută în România, sistemul de credite transferabile (ECTS), tocmai pentru a facilita mobilitatea europeană a studenţilor. Un an mai târziu, am înfiinţat secţia în limba engleză şi am început eforturile de debarasare de ştiinţele administrative.

Mai târziu, la sfârşitul anilor 2000, mi s-a reproşat că

nu am făcut bine, că administraţia are aerul de a fi atractivă pentru studenţi. Pe vremea când am luat decizia, nu se punea încă problema financiară, ci doar cea a acreditării naţionale şi a omologării internaţionale. Iar secţia de ştiinţe administrative nu se ridica la nivelul acestor standarde, decât cel mult formal. Ulterior, chestiunea finanţării s-a schimbat, odată cu ministeriatul lui Andrei Marga şi cu măsurile pe care le-a luat, printre care cea mai plină de consecinţe discutabile este cea a studenţilor „cu plată”. În plus, preocuparea mea cardinală a fost cea de a consolida ştiinţa politică, de a realiza o structurare auriculară cât mai unidisciplinară, în sensul american adoptat şi de ECPR. Din această perspectivă, nu-mi doream ca facultatea să ofere un fascicul de parcursuri academice care să alcătuiască generic un câmp de ştiinţe politice şi administrative, lax şi fără niciun fel de identitate disciplinară precisă. Ştiinţele administrative mă încurcau deci în plan intelectual şi mă stânjeneau încă şi mai mult din punct de vedere instituţional, pentru că nu aveam destui profesori, nu găseam oameni capabili să predea (la un nivel aliniat fie şi doar potenţial celui european) ştiinţa administraţiei şi ştiinţele conexe.

Ştiinţa administraţiei este – din câte observasem uitându-mă cum o tratează marile universităţi de tradiţie, atât din America de Nord cât şi din Europa – o disciplină cu totul diferită de ştiinţa politică. Drept urmare, în 2000 (între timp relaţiile mele cu Ioan Mihăilescu deveniseră cordiale), i-am sugerat rectorului ideea de a transforma Catedra de economie a Universităţii din Bucureşti – ce exista pe lângă Facultatea de Drept, unde se simţea cam izolată alături de cealaltă catedră care cred că a rămas şi astăzi acolo, cea de sport – într-o facultate de administraţie de sine stătătoare, ce ar fi urmat să preia studenţii de la secţia de ştiinţe administrative coordonată de mine. Respectiva catedră se afla într-o stare de plutire instituţională în spaţiul nedeterminat dintre diversele facultăţi ce în principiu trebuiau să facă apel la ea pentru

cursurile de economie din propriile programe de studii (Drept, Sociologie, Istorie), dar care preferau de regulă să aducă profesori din altă parte. Inclusiv eu, ori de câte ori am avut nevoie de profesori de economie, am preferat să îi angajez, nu să recurg la colegii de la această Catedră de economie.

Cu riscul de a fi dezagreabil, nu mi se părea că oamenii care lucrau în catedră se potriveau, acum mai bine de cincisprezece ani, cu spiritul disciplinar pe care eu îl doream, fiind, cei mai mulţi dintre ei, profesori formaţi pentru economia politică socialistă, materie obligatorie la toate specializările înainte de 1989. Ideea ca secţia de ştiinţe administrative să devină o facultate împreună cu Catedra de economie i s-a părut bună lui Mihăilescu, iar cei care lucrau acolo au fost fericiţi să scape de statutul incert pe care îl aveau, dobândind o poziţie importantă în organigrama universităţii. Nu că mi-ar fi mulţumit vreunul dintre ei după aceea pentru iniţiativă sau mi-ar fi cerut vreo părere ori m-ar fi întrebat cum am procedat timp de cinci ani. Aşa s-a creat Facultatea de Administraţie şi Afaceri, cum se numeşte astăzi. Şi, spre marea mea satisfacţie, am scăpat în anul 2000 de povara de a organiza programul de studii în ştiinţe administrative.

Nu a trebuit să plece cineva odată cu secţia, pentru că nu aveam acolo profesori titulari; am devenit astfel decan al Facultăţii de Ştiinţe Politice, fără adaosul *şi Administrative* la care ne obligase ministerul. În 1995 am mai făcut încă ceva, ce iarăşi se bucură de prea puţină recunoaştere. Cum nu toţi absolvenţii primului an aveau de gând să plece în străinătate, deşi cei mai mulţi au făcut-o, m-am simţit dator să le ofer posibilitatea de a-şi continua studiile în facultate. Am inaugurat atunci ciclul de studii aprofundate, cum se numea pe vremea aceea potrivit legii, cu durata de un an, de studii europene în limba franceză, *Étude's européennes*. A fost primul program de studii europene de ciclul al doilea înfiinţat în sistemul universitar românesc. Universitatea din Cluj, care a constituit prima

Facultate de Studii Europene din ţară în 1995, a deschis programe pentru ciclul al doilea abia patru ani mai târziu. *Études européennes* a durat până în primii ani 2000, fiind înlocuit de atunci de cele patru programe de master de doi ani *Politică europeană şi românească*, *Politică comparată*, *Teorie politică* şi *Relaţii internaţionale*, reprezentând cele patru subdiscipline canonice ale ştiinţei politice. Nu mai funcţionează toate astăzi, dar ele au fost răspunsul meu la intrarea la apă a ciclului de licenţă, care a pierdut ultimul an de studii prin trecerea la aşa-zisul sistem Bologna.

Se cuvine adăugat încă un element important: în 1999, pentru că deja aveam absolvenţi de studii aprofundate, am făcut primul pas în direcţia doctoratului. Ca şi astăzi, puteai ridica pretenţia de a crea un program doctoral numai după ce aveai absolvenţi de licenţă şi de al doilea ciclu. În 1999 am reuşit, iarăşi un pionierat, să devin primul conducător de doctorat în ştiinţe politice din ţară, specializare inclusă în acel moment în domeniul sociologiei. Am organizat deci primele admiteri la doctorat la Facultatea de Sociologie. Abia în 2004, cu Gheorghe Stoica (care conducea doctorate în filosofie) şi cu Teodor Meleşcanu (căruia i-am înaintat dosarul de conducător de doctorat în paralel cu cel de constituire a şcolii doctorale), am izbutit să înfiinţez la Universitatea din Bucureşti prima şcoală doctorală din România consacrată disciplinei.

Am fondat apoi un institut care, deşi n-a funcţionat rău şi a lăsat chiar câteva urme intelectuale, nu a ajuns ceea ce năzuiam iniţial să devină. Se întâmplase ca în anul 2000, pe când predam la Universitatea din Pittsburgh, să particip, de pe margine, la dezbaterea pe atunci în toi în jurul reînnoirii limbajului şi metodelor ştiinţei politice. Am subscris chiar unuia din manifestele ce circulau sub marca autoironică *perestroika*[17]. Altfel spus, practicienii ştiinţei politice ajunseseră să gândească şi să scrie ca nişte

17 Vezi Kristen Renwick Monroe, editor, Perestroika! The Raucous Rebellion in Poli- ti-cal Science, Yale University Press, New Haven and London, 2005

cinovnici ai unei discipline osificate de tip sovietic, ce avea urgentă nevoie de o primenire atât conceptuală, cât şi instituţională. Mi-am imaginat ICP ca pe o contribuţie, fie şi microscopică, la eliberarea ştiinţei politice de sub tirania metodei cantitative şi cu precădere a modelării formale. I-am încurajat pe colegi şi pe doctoranzi, mai bine de zece ani, să se angajeze în *problem-driven research*, să adopte o perspectivă comparativă, să nu măsoare percepţii, ci să se măsoare cu conceptele.

În 2011, institutul a fost desfiinţat de conducerea facultăţii, nici azi nu ştiu de ce, fără explicaţii. Decanul din acel moment a deşurubat cu mâna lui, într-o noapte, placa de bronz cu numele Institutului de Cercetări Politice de pe poarta casei Negulescu. Această probă de dexteritate tehnică l-a recomandat ulterior pentru poziţiile de secretar de stat la educaţie în guvernul tehnocrat şi de prorector al universităţii. Mi-aş fi dorit să fie realmente un institut de cercetări avansate în *ştiinţa politică* (subliniez numele disciplinei), în care să fie incluşi atât doctoranzi, cât şi cadre didactice. Eşecul institutului este indubitabil legat de declinul mai general al proiectului facultăţii, aşa cum mi l-am imaginat şi l-am pus în operă până la sfârşitul anilor 2000.

Desigur, dacă te uiţi astăzi pe organigrama Universităţii din Bucureşti, facultatea pare o reuşită. În primul rând, are o existenţă ireversibilă, spre deosebire de anii 1995 – 1997, când, lucrând sub spectrul cotidian al lichidării, riscam dizolvarea pentru neîndeplinirea criteriilor de acreditare. Dacă priveşti însă la disciplină, la ştiinţa politică, rezultatul este mult mai amestecat şi, în ochii mei, poartă trăsăturile eşecului. Proiectul meu a fost acela de a face din facultate o comunitate academică în sensul tare al termenului, de a aduna un grup de oameni dintre care măcar o parte, de preferinţă cei mai mulţi, să fie cu adevărat angajaţi în misiunea de a constitui şi consolida ştiinţa politică românească în calitate de disciplină autonomă şi, în măsura posibilului, competitivă.

Constat, după douăzeci de ani, că *ştiinţa politică* ca atare aproape că nu mai este prezentă în facultatea unde funcţionez în continuare. Este drept, nu se face ştiinţă politică nici la SNSPA şi, într-o oarecare măsură, nici la Cluj. Se fac din nou, aşa cum de altfel s-a plănuit în 1995 în sferele de decizie politică, *ştiinţe politice*, se practică adică un soi de multidisciplinaritate: se ia ceva istorie, plus puţin drept şi un praf de economie, se adaugă câteva cursuri de ştiinţă politică şi de relaţii internaţionale (nu prea multe însă, ca să nu strice compoziţia), care se amestecă, mai recent, cu aşa-zise studii de securitate ori de gen.

Disciplina *political Science*, aşa cum visam eu că voi reuşi să o naturalizez, pe de-o parte instituţional, pe de altă parte intelectual, a încetat să mai existe. Nu că ar fi fost pe deplin constituită, dar măcar s-a străduit o vreme să capete substanţă, cel puţin aceasta este iluzia mea retrospectivă. Aşa am văzut rolul Institutului de Cercetări Politice, al revistei pe care am creat-o în 2001 şi am condus-o cum m-am priceput mai bine până în 2010, *Romanian Political Science Review*, urmând să ofer disdpunei un sol instituţional fertil. Pentru că o disciplină capătă consistenţă într-un spaţiu intelectual naţional nu numai dacă există facultăţi care oferă diplome, dar şi dacă se înregistrează o producţie ştiinţifică cât de cât notabilă, funcţionează centre de cercetare şi sunt publicate reviste academice consacrate respectivei discipline.

Am încercat, aproape inginereşte, să creez toate infrastructurile necesare, sodul pe care să se ridice silueta disciplinei. Propria mea evaluare este că acest proiect nu a izbutit. Nu există încă în România, şi cu atât mai puţin în Facultatea de Ştiinţe Politice, o practică critică şi sistematică a unei discipline care să-şi asume politica, politicul şi politicile ca domeniu propriu de studiu şi cercetare. Domneşte, în continuare, pluralul impus acum două decenii de minister, ce transcrie o viziune politică despre „ştiinţele politice” ca loc ocazional de întâlnire şi de

conversaţie al unor discipline îndelung consacrate (drept, istorie, filosofie, economie, sociologie). A sosit ceasul să recunosc că mi-a lipsit în această privinţă inteligenţa practică a administratorului necinstit din parabolă.

Mi se pare că cel mai cumpănit mod de gestiune a unui astfel de eşec are un caracter strict individual. Nu am ajuns singur la această concluzie. A fost mai degrabă o lecţie pe care am învăţat-o în 2004, când am candidat pentru funcţia de rector al universităţii într-un proces electoral fără finalitate. Alegerile, manipulate de Ioan Mihăilescu, nu au dat un câştigător, ci au fost repetate după câteva luni sub forma unui cvasiplebiscit ce l-a dus la conducerea universităţii pe Ioan Pânzaru. Candidatura mea nu avusese nimic prezumţios, fiind mai degrabă un experiment de tip sociologic. Am vrut să testez măsura în care se bucurau de recunoaştere şi de apreciere imaginaţia instituţională şi consistenţa academică despre care depunea mărturie, în acel moment, Facultatea de Ştiinţe Politice. Cele două calităţi ar fi trebuit să comande, în înţelegerea mea, guvernarea întregii universităţi. Senatul universitar a preferat banalitatea intelectuală şi conformismul birocratic, mulţumindu-se până astăzi să exploateze doar ceea ce posibilul scoate întâmplător la suprafaţa cunoaşterii.

De atunci, imperativul moral căruia îi dau ascultare este acela de a mă feri din calea mediocrităţii şi a birocratizării, trăsături ce au ajuns să domine universitatea zilelor noastre şi care au luat în stăpânire Facultatea de Ştiinţe Politice a Universităţii din Bucureşti. O asemenea non-rezistenţă nu poate fi decât intelectuală. Ceea ce îmi rămâne de făcut este să-mi ţin cursurile, toate, şi să le ţin, îmi place să cred, pe un ton academic şi intelectual relativ intens. Să le ofer studenţilor un număr suficient de întrebări importante şi de instrumente intelectuale de aflare a răspunsurilor la asemenea întrebări, să îi echipez intelectual pentru a rezolva orice problemă. Sub inspiraţia

lui Foucault[18], sper ca prelegerile şi seminariile mele să fie un soi de cutie de unelte din care studenţii să-şi poată alege diferite instrumente conceptuale ori metodologice pentru a-şi rezolva propriile probleme, propriile crize intelectuale, cei care au aşa ceva. O idee, o frază, o sugestie, o referinţă, un fapt, o comparaţie, un raţionament i-ar putea ajuta cândva să se aşeze mai inteligent în situaţia academică, profesională sau biografică ce le va fi hărăzită. Din păcate, pare că tot mai puţini studenţi sunt frământaţi de crize, dileme şi interogaţii de tip intelectual.

Recent, astfel de frământări au fost oficial şi instituţional excluse din mediul academic. Consiliul Naţional de Atestare a Titlurilor Universitare (CNATDEU) a hotărât pe 8 decembrie 2016, împotriva evidenţei disponibile *on line*, că „împrumuturile neautorizate" din teza de doctorat a Laurei-Codruţa Kôvesi nu constituie un „fapt de plagiat". Motivele ar fi două. Primul este de ordin cantitativ: procentul pasajelor preluate fără citarea sursei ar fi nesemnificativ. Celălalt este de natură calitativă: o teză de drept conţine prin definiţie foarte mult limbaj comun şi extrem de puţine elemente originale, ce ar ţine în exclusivitate de gândirea celei sau celui care a redactat-o. Acest al doilea raţionament al CNATDEU a fost imediat popularizat de numeroşi practicieni ai dreptului, inclusiv de Tudorel Toader, rector al universităţii ieşene, judecător constituţional, ministru al justiţiei şi membru în comisia de doctorat a lui Kôvesi. În drept nu poţi fi original, sună sentinţa savantului jurist. Dacă lucrurile ar sta aşa cum le vede Toader, dreptul n-ar mai fi o ştiinţă, n-ar mai avea rost să dai teze de doctorat ori să scrii cărţi în materie, n-ar mai fi nevoie de profesori de drept. Redusă la ultima ei expresie, decizia CNATDEU ar suna cam aşa: atât etica academică, cât şi dreptul de proprietate intelectuală nu se aplică scrierilor juridice, iar în drept nu există autori, ci

18 Michel Foucault, Dits et écrits, vol. II, 1970-1975, édités par Daniel Defert et François Ewald, Gallimard, Paris, 1994, p. 720

doar comentatori. Pe cale de consecinţă, juriştii n-ar fi decât un fel de birocraţi ai legii pozitive.

Pentru ca o asemenea concluzie să fie trasă, era nevoie de un nou CNATDEU, format din funcţionari academici devotaţi guvernului tehnocrat. La jumătatea anului 2016 a fost concediat vechiul consiliu, din care făceam eu însumi parte ca preşedinte al comisiei de ştiinţe sociale şi care număra printre membri câţiva autori, nu numai antrenaţi intelectual pentru a recunoaşte un alt autor, dar şi suficient de curajoşi pentru a identifica un plagiat. Au fost înlăturaţi sub cuvânt că, pe lângă poziţia lor academică, îndeplinesc şi funcţii politice, ceea ce ar fi făcut ca judecata lor să fie părtinitoare. Paradoxul previzibil este că tocmai dubla lor calitate le conferea acestor universitari suficientă autonomie personală pentru a trata cu responsabilitate, măcar *in spe*, chestiunile de integritate şi de libertate academică. Aşa cum o dovedeşte cazul plagiatului lui Kovesi, preţul acestei „depolitizări” a CNATDEU a fost servilismul.

Cu patru ani mai devreme avusesem norocul, destul de pervers, să fiu chemat în politică la scurt timp după ce, în 2010 şi 2011, facultatea pe care am creat-o şi pe care o socoteam drept proba materială a propriei mele identităţi intelectuale a fost treptat desfigurată, aplatizată şi banalizată. Vreme de şaptesprezece ani mi-am imaginat că escaladez imposibilul. Am fost împins înapoi la poalele acestuia de o congregaţie a mediocrităţii. Era epoca în care asemenea coaliţii se instalau pretutindeni la conducerea instituţiilor publice şi încercau să-şi asigure controlul opiniilor publice. Alcătuiau împreună reţeaua de sprijin a ceea ce se numeşte până astăzi, în limbaj jurnalistic şi în absenţa unei calificări mai potrivite, „regimul Băsescu”. Au rămas toate pe loc, ba chiar s-au dilatat şi consolidat după ce Traian Băsescu a părăsit preşedinţia. Din această pricină, ele nu sunt o simplă manifestare oportunistă de politică partizană, ci expresia durabilă a unei politici de dominaţie ce se foloseşte de

politicieni şi de intelectuali, dar care nu este în fond a lor şi nici nu se rezumă la ei.

Propria mea politică a fost, în limitele fragilităţii umane, cea a non-rezistenţei. Nu m-am plâns, nu am săpat tranşee, nu am încheiat alianţe, nu am încropit facţiuni, nu am pus la cale contraatacuri. Am refuzat însă să mă complac în starea de dependenţă faţă de proceduri şi ierarhii administrative ce descrie în prezent condiţia universităţii româneşti şi am plecat pur şi simplu în direcţia politicii, păstrându-mi statutul universitar şi cursurile. Şi nu există probabil pedagog mai bun pentru o carieră politică decât statutul academic, în măsura în care cazi de acord cu Max Weber că „profetul şi demagogul nu au dreptul să stea la catedră”[19]. Vocaţia profesorului şi cea a politicianului se întâlnesc în refuzul de a transforma cuvintele în promisiuni şi faptele în ficţiuni.

Înapoi la Cotroceni

Mi-a fost dat să încerc să transform alegerea libertăţii într-o profesie oarecum stabilă în toamna anului 2012. Pe 6 octombrie am primit un telefon de la Crin Antonescu cu propunerea de a candida pentru Senat din partea Partidului Naţional Liberal. Stătusem alături de el la Cotroceni, fără vreun folos evident, vreo trei săptămâni în august. Când a devenit preşedinte interimar odată cu suspendarea lui Traian Băsescu, m-a chemat să-l însoţesc pentru ca instituţia să numere tranzitoriu măcar doi civili. Argumentul nu era decât aparent ironic. Am găsit instalaţi la palat în poziţii cheie – n-am întrebat cum şi de ce – trei generali în rezervă, toţi nu numai foarte civilizaţi, dar şi extrem de pasionaţi de noua lor îndeletnicire. Cu timpul, s-au mai alăturat câţiva civili. Locatarul biroului în care m-am cazat, un important consilier al lui Băsescu, îşi strânsese lucrurile, dar lăsase într-o scrumieră, ca o aluzie profetică şi poate neintenţionată, o ţigară de foi pe jumătate fumată. A găsit-o tot acolo când s-a întors la

19 Max Weber, Wissenschaft als Beruf 1917/1919. Politik als Beruf 1919, p. 15

sfârşitul lunii. N-am fost curios să aflu dacă a terminat-o.

În ceea ce mă priveşte, pe 27 august am părăsit Cotrocenii cu sentimentul că scurta mea prezenţă în politica naţională s-a încheiat, pesemne definitiv. E drept, Antonescu mi-a spus la plecare, oarecum în treacăt, că mă va căuta după vacanţă pentru a continua în alt fel colaborarea noastră. Fără detalii, fără alte precizări. Nici nu era nevoie. Evident că nu putea fi vorba decât despre alegerile parlamentare din decembrie. Pe de altă parte, cunoscându-l de mulţi ani, eram împăcat cu riscul de a dispărea din memoria şi din orizontul lui vizual. Avuseserăm în 2007 şi 2008 o relaţie oarecum apropiată. Ne întâlneam din când în când pentru a discuta despre ceea ce credeam amândoi a fi fost insuficienta vigoare a PNL-ului, condus de Călin Tăriceanu, în organizarea rezistenţei, politice şi intelectuale deopotrivă, faţă de Băsescu, de partidul acestuia şi de clientela sa intelectuală. Ne-am văzut mai frecvent în februarie şi martie 2009, când m-a consultat cu privire la conţinutul doctrinar al programului său de candidatură la preşedinţia PNL. I-am dat unele idei şi am scris sau am revizuit pentru el câteva texte.

După ce a fost ales preşedinte al partidului, legătura noastră, atâta câtă era, s-a rupt aproape de la sine. Ori de câte ori ne întâlneam întâmplător, fie avea aerul că nu ştie exact cine sunt, fie se purta obsecvios şi distant. Pe firul lui 2011 şi mai ales în prima parte a anului electoral 2012, am început să ne încrucişăm mai des în studiourile de televiziune unde, de la o vreme, eram invitat cu regularitate. Nu pot spune că fraternizam. Dimpotrivă. Pe atunci, mă uitam cu o anumită suspiciune la Uniunea Social-Liberală. O dată pentru că, îmi părea, încerca să culeagă roadele unei opoziţii la guvernarea lui Băsescu (ca şi la propaganda intelectuală şi mediatică ce-i justifica abuzurile) ce fusese sădită în opinia publică nu de partide, ci de critica intransigentă şi sistematică a câtorva jurnalişti, analişti şi universitari (printre care mă număram

cu lipsă de modestie şi pe mine).

Întrezăream, apoi, în Victor Ponta un alt soi de oportunism, mai grav poate. Partidele ştiu deseori să profite de circumstanţe pe care nu le-au creat, de mişcări de stradă cum au fost cele din ianuarie şi februarie 2012, ca şi de vigilenţa civică şi de angajamentul pentru libertate al acelor cetăţeni care au şansa să-şi facă auzită vocea. În memoria mea, Ponta rămăsese însă asociat cu ceea ce socoteam a fi fost nadirul politicii româneşti. Văzusem imagini de la o reuniune a tineretului social-democrat pe care o prezidase cu vreo zece ani mai devreme. O mulţime de tineri veseli, dansând pe mese, agitând semne de circulaţie, invocând numele lui Che Guevara, făcând glume pe socoteala adversarilor şi lăsându-se cuprinşi de admiraţie faţă de propria lor isteţime. Nicio idee, niciun program, niciun discurs despre valori ori principii, nicio referinţă culturală. Un divertisment profund antipolitic înregistrat ca un congres politic. Mă neliniştea gândul că un astfel de spirit s-a instalat la vârful PSD.

Nu m-am simţit de aceea excesiv de onorat atunci când, a doua sau a treia zi după referendumul din 29 iulie, Crin Antonescu mi-a propus să-l urmez la Cotroceni. Nu era în acel moment clar care va fi deznodământul. În cele treizeci de zile de suspendare, Antonescu nu avusese motive să-şi constituie propria echipă prezidenţială. Rezultatul votului era în curs de interpretare la Curtea Constituţională şi mulţi trăgeau nădejdea că aceasta va decide în favoarea demiterii lui Băsescu, situaţie în care mandatul preşedintelui interimar s-ar fi prelungit încă trei luni. În aceste condiţii, înfiriparea unui grup de consilieri nu părea un gest cu totul deplasat. În ziua respectivă participasem la aceeaşi emisiune. Am părăsit studioul împreună cu un reputat ziarist. Ne-am oprit pentru o scurtă conversaţie. Ca şi cum ar fi improvizat, Antonescu ne-a chemat, fără lungi comentarii, să mergem după el la preşedinţie, unde era deocamdată singur. Jurnalistul n-avea de gând să-şi abandoneze profesia, aşa că a refuzat

fără să ezite vreo clipă. A face la fel ar fi fost pentru mine un păcat, cel de a nu alege să lucrez pentru libertate. Am acceptat fără rezerve ori condiţii, în după-amiaza următoare m-a sunat Eduard Hellvig pentru detalii şi m-am prezentat la lucru după încă o zi, în noua şi efemera mea calitate de şef al departamentului de analiză politică al administraţiei prezidenţiale.

Multă analiză n-am apucat să fac. Politică am făcut încă şi mai puţin. Şedinţele zilnice cu preşedintele interimar erau irosite în evaluări ale veştilor de la Curtea Constituţională, ale reacţiilor externe, ale isprăvilor lui Băsescu, ca şi în întrebări retorice cu privire la mişcările serviciilor secrete. Orice strădanie de planificare politică şi orice iniţiativă instituţională erau din principiu zadarnice. Totul se reducea la o aşteptare comentată. Dincolo de acest exerciţiu cotidian al incertitudinii, pe care hazul scânteietor şi debordant al lui Antonescu îl făcea suportabil, nu reuşeam să descifrez răspunsul la o întrebare stânjenitoare, ce nu înceta să mă frământe: ce căutam, de fapt, acolo? De ce fusesem chemat tocmai eu? Ce m-a calificat, în ochii lui Crin, pentru o astfel de slujbă, mai degrabă simbolică decât efectivă?

Motivul pe care-l bănuiam nu era dintre cele mai flatante. Nu reuşeam să scap de impresia că invitaţia nu mi se adresase mie ca atare, ci doar statutului public pe care-l câştigasem în anii precedenţi. Nu de mine avea nevoie Antonescu, ci de imaginea mea.

Făcuse deja proba că nu-mi preţuia compania cu tot dinadinsul. Nici azi nu sunt sigur dacă m-a citit vreodată, dacă şi-a luat timpul să rezoneze la scrisul meu. Mă văzuse însă frecvent la televizor, fuseserăm împreună în destule emisiuni, realizase că opinia mea era luată în seamă atât de numeroşi moderatori, cât şi de o parte semnificativă a publicului. Cam din 2010, prezenţa mea în studiourile de televiziune – mai întâi la Realitatea TV, apoi la Antena 3, uneori la El şi la DG24, extrem de rar la postul public – ajunsese să fie oarecum regulată. Pe de altă parte, în 2010

şi 2011 am ţinut o emisiune zilnică de actualitate la Europa FM. Poate că unii realizatori îmi apreciau claritatea convingerilor şi calitatea argumentelor. Cei mai mulţi recurgeau la mine doar pentru a-şi înviora programele cu o doză de contradicţie. Pe vremea aceea, dezbaterile tematice (chiar şi aprinse) erau încă posibile în anumite limite, iar efemerul nu anulase cu totul posibilitatea unor raţionamente cât de cât articulate.

Ajunsesem astfel într-o situaţie de tipul celei pe care Jane Austen o descrisese acum două veacuri (*Mansfield Park*, 1814): cineva fără resurse şi relaţii, venit din afara castei privilegiate, poate face o carieră publică *through language and wit*. Numai că şansa mea politică era una mediatizată. Nu mă duseseră la Cotroceni nici controlul pe care l-aş putea avea asupra limbii şi nici forţa ideilor pe care aceasta se arată eventual capabilă să le transcrie convingător. Eram acolo datorită televiziunii. Mediatizarea are ăid un dublu sens. Sensul nou, de expunere mediatică, ce pune însă în valoare persoana care vorbeşte, nu conţinutul intelectual pe care vorbele acesteia îl poartă. Sensul vechi, din dreptul german, ce indică o pierdere a suveranităţii, mai precis a legăturii directe cu împăratul, cu Cezarul romano-german, în favoarea unui intermediar. Dacă publicul audiovizual este suveranul suprem al epocii noastre, înseamnă că limbajul şi gândirea nu mai au acces la el decât prin interpuşi, prin posturile de radio şi staţiile de televiziune. Iar mijlocitorul are propria sa voinţă, de care atât limbajul, cât şi gândirea celui mijlocit trebuie să se lase reprezentate dacă mai nutresc ambiţia de a se manifesta public.

Am ales aşadar să abandonez condiţia de intelectual public şi să intru în echipa politică a lui Crin Antonescu, cu sentimentul că nu fusesem eu însumi ales cu adevărat, pentru ceea ce ştiu şi aş putea face. Echivocul era agravat de faptul că tot mai curând statutul decât atributele personale îmi făcuseră loc la Cotroceni pentru prima oară, în ianuarie 1997. În toamna anului precedent, Emil

Constantinescu mi-a cerut să mă implic în campania sa prezidenţială. Am făcut-o marginal şi episodic, nu pentru că mi-ar fi lipsit dorinţa de a mă angaja pe deplin, ci pentru că, prins probabil de evenimente şi strâns înconjurat de colaboratorii săi cei mai apropiaţi, Constantinescu m-a pierdut treptat din vedere. Poate de aceea n-am fost convocat imediat la preşedinţie. Am ajuns după câteva săptămâni, trăgând după mine calitatea de decan al Facultăţii de Ştiinţe Politice a universităţii bucureştene. Aşa eram prezentat de preşedinte ori de câte ori mă aflam lângă el la întâlniri oficiale. Modesta mea responsabilitate academică era evident folosită ca un soi de ornament intelectual al mandatului său. Eram însărcinat nominal să reflectez la direcţiile şi metodele de reformă a statului. În practică, am fost un *speechwriter*, nici măcar singurul. Discursurile cu miză erau compuse de Zoe Petre sau schiţate de preşedinte însuşi.

Cel mai important text pe care l-am redactat a căzut total în uitare. Constantinescu însuşi nu l-a valorificat şi nu l-a tezaurizat – nici măcar nu l-a pomenit – în cele două volume masive ce-i adună toate scrierile şi intervenţiile prezidenţiale[20]. Nu l-am păstrat nici eu. Se poate să fi fost publicat la timpul său în *Realitatea evreiască*. Câteva ecouri contemporane, toate negative, au fost stârnite de o notă strecurată, presupun că prin diligenţele lui Nicolae Cajal, în ediţia din 8 mai 1997 a *USA Today*, din care am putut recupera câteva fraze. Pe 4 mai am citit în Templul Coral din Bucureşti un mesaj al preşedintelui consacrat memoriei

Holocaustului. Zoe văzuse textul înainte şi îl înjumătăţise, eliminând toate referinţele la responsabilitatea directă şi imprescriptibilă pe care o atribuiam statului român. Guvernul, armata, jandarmeria, poliţia, CFR-ul erau menţionate explicit pentru a fi contribuit la masacre şi la deportări. În calitate de

20 Volumele II şi III din Emil Constantinescu, Timpul dărâmării, timpul zidirii, voi. I-IV, Universalia, Bucureşti, 2002

principal consilier, Zoe Petre a decis că n-a sosit încă vremea pentru asemenea mărturisiri complete şi a exonerat statul. Culpa a fost pusă pe seama „unor români”, a unor particulari care „au aplicat infamul proiect nazist al soluţiei finale” Oricum, Constantinescu a admis formal că „[SJacrificarea a sute de mii de evrei de pe întreg cuprinsul României apasă ca o greutate pe inimile noastre. Uciderea nevinovaţilor nu poate fi nici iertată, nici îndreptată, nici uitată. Este de datoria noastră să păstram un loc în amintirile noastre pentru victimele Holocaustului”. Era primul şef de stat al României care recunoştea şi condamna faptele, asumându-şi într-un fel vina şi, într-alt fel, cerând iertare în numele naţiunii. Nu uit entuziasmul lui Cajal şi nici rugămintea, transmisă prin mine preşedintelui, de a difuza cât mai larg acest mesaj. Ezitând să urmeze exemplul lui Jacques Chirac care recunoscuse în iulie 1995 responsabilitatea statului francez pentru Holocaust, declarând că Franţa ca atare (nu doar ocupantul german) a participat la ireparabil, Constantinescu a preferat discreţia, chiar cu riscul ca meritul de a fi recunoscut oficial Holocaustul din România să-i revină, mai târziu, unui alt preşedinte.

Politică n-am făcut nici atunci. Am văzut-o însă de aproape. Am participat bunăoară la un dejun privat la Élysée în toamna lui 1997, unde timp de două ore am observat de la cea mai mică distanţă posibilă cum gândeşte, cum vorbeşte, cum îşi argumentează opiniile şi îşi formulează cererile un om de stat de talia lui Chirac. Era într-adevăr „ulcerat”, aşa cum mă prevenise într-o convorbire particulară ambasadorul francez. Dar şi resemnat. Avea tonul celui care se simte dator să întindă pentru ultima oară mâna cuiva despre care ştie sigur că nu va aprecia gestul. La reuniunea din iulie de la Madrid pledase din răsputeri, împotriva inflexibilităţii lui Clinton, pentru invitarea României în NATO. îi propusese lui Constantinescu să-l însoţească acasă şi să-l lase pe el să explice românilor de ce intrarea lor în alianţă a fost

nejustificat amânată. Preşedintele a preferat însă sugestia americană, alternativă şi fără miză politică, de a-l seconda pe Clinton într-o escală de câteva ore la Bucureşti. Dincolo de ofensa personală pe care n-a evocat-o, dar care negreşit îi comanda atitudinea, Chirac ne-a prevenit că servilismul nostru faţă de americani îi va face pe aceştia să ne desconsidere încă şi mai mult. *Les Américains vous méprisent*, a repetat de câteva ori. Inutil însă. Din acel moment, relaţiile franco-române au început treptat să-şi piardă caracterul politic privilegiat.

Astfel de recompense intelectuale erau însă extrem de rare. În cea mai mare parte a timpului nu reuşeam să mă confund nici cu oamenii de la Cotroceni şi nici cu rutina zilnică. Nu mă simţeam din partea locului. Nu mă preocupau accesul la preşedinte sau raporturile de precădere. Scrisul devenise repetitiv. Încercările mele de a primeni tematica discursurilor erau considerate prea îndrăzneţe şi radicale. Suportam greu obligaţia de rezervă faţă de imobilismul guvernului Ciorbea, faţă de aparent simpaticele nesăbuinţe ale succesorului acestuia, faţă de incompetenţa şi obtuzitatea miniştrilor şi politicienilor din orbita PNŢCD. Stinghereala mea devenise probabil evidentă. N-am fost prin urmare prea surprins atunci când, în noiembrie 1998, Emil Constantinescu mi-a propus intempestiv să organizez şi să conduc un *think tank* care să-i consolideze imaginea şi să-i susţină politicile. Ceea ce echivala cu plecarea mea de la preşedinţie.

Îl aşteptam pe aeroport să sosească dintr-o vizită în străinătate. De îndată ce a intrat în salonul oficial, m-a luat deoparte şi mi-a spus că atmosfera publică a devenit de nesuportat. Mecanismele de formare a opiniilor, ca şi măsurătorile şi analizele sociologice s-ar afla sub controlul unor instituţii şi institute, publice ori private, ce-i simt îndeobşte nefavorabile. Se impune un contraatac. Cu arme egale. Trebuie luată urgent iniţiativa, iar resursele tehnice şi umane se vor aduna imediat. Promisiunile nu lipsesc. Misiunea pe care vrea să mi-o încredinţeze este mult mai

însemnată decât slujba de la Cotroceni. N-am comentat, n-am negociat. Mi-am dat a doua zi demisia. Spre consternarea lui Zoe Petre, care m-a sfătuit să las mai întâi să se concretizeze planul şi abia apoi să-mi părăsesc poziţia. Sfatul era înţelept şi amical, dar prudenţa n-a fost niciodată una din virtuţile mele de căpătâi. Inutil să mai precizez că am aşteptat în zadar, nu prea mult totuşi, să ia fiinţă făgăduita. bază materială", ca să folosesc o formulă curentă înainte de 1989. Ani mai târziu, Constantinescu mi-a mărturisit în treacăt că am fost păcăliţi amândoi" de cei care s-au ocupat de infrastructura proiectului. Nu m-am simţit păcălit, d dezlegat.

La Cotroceni am fost aşadar mai curând un vizitator. Prima dată am întârziat douăzeci şi două de luni, a doua oară n-am stat decât douăzeci şi două de zile. În timpul petrecut acolo, nu am făcut politică, d observaţie participativă. Nu am devenit politician, ci am rămas un universitar angajat. Nu m-am ocupat cu ceva diferit de ceea ce eram oricum obişnuit să fac. Am scris şi mi-am spus părerea. N-am participat decât accidental la luarea deciziilor şi nici nu cred că am influenţat vreuna. Nu-mi amintesc să fi fost măcar de faţă atunci când hotărâri importante au fost adoptate. N-am apucat să şterg datoriile nimănui, asemenea administratorului inteligent din parabolă, aşa că nu mi-am făcut prieteni în generaţiile prezentului şi probabil nici în eternitate.

Să nu vă mândriţi!

„Vă votăm. Trebuie să scăpăm de Băsescu şi de banda lui, dar să nu vă mândriţi cu asta". Am auzit această moderată încurajare, formulată ca o instrucţiune de ordin moral, pe 14 noiembrie 2012. Avertismentul a venit de la unul dintre cetăţenii cu care m-am întâlnit în campania electorală şi pe care statutul de candidat îmi cerea să mi-i fac prieteni. Crin Antonescu se ţinuse de promisiune. Pe 17 octombrie participasem, pe Arena Naţională, la lansarea candidaţilor USL, iar două zile mai târziu Consiliul Naţional Executiv al PNL a aprobat prin derogare

candidatura mea pentru Senat, în colegiul 7 din sectorul 4 al Bucureştilor. Derogarea era necesară pentru că abia mă înscrisesem în partid şi nu îndeplineam criteriile de vechime cerute de statut.

Semnam pentru prima oară în viaţă o adeziune formală la un partid politic, deşi implicarea mea în politica partizană nu era fără precedent. Cu opt ani mai devreme, contribuisem la constituirea Forţei Democrate, mai degrabă o mişcare politică şi un grup de reflecţie asupra temelor majore de societate decât un partid structurat şi activ. Cred că semnătura mea se află printre cele ale fondatorilor mişcării, dar nu am completat niciodată o adeziune. Înainte de orice altceva, Forţa Democratică a fost, pentru scurt timp, expresia publică a unei prietenii. În cursul anului 2000, colegul Vasile Morar de la Universitatea din Bucureşti mi-a făcut cunoştinţă cu Petre Roman, de care-l lega o veche amiciţie. Până atunci nu-l ştiam personal pe Roman, de care mă despărţea spontan o lungă serie de prejudecăţi acumulate la începutul anilor 1990. Am devenit, pe nesimţite, prieteni. Nu de suflet, ci de raţiune. Ne-a împrietenit mai ales preocuparea comună pentru starea democraţiei, ce părea tot maj agresată atât de pornirile autoritare ale lui Adrian Năstase, cât şi de pragmatismul improvizat al lui Traian Băsescu, care îl înlocuise pe Roman la conducerea Partidului Democrat.

Pe 15 aprilie 2004, am participat împreună la Bruxelles la lansarea Partidului Democrat European, condus de François Bayrou (Union pour la Démocraţie Française) şi de Francesco Rutelli (Democrazia e Libertà – La Margherita). Nu ascund că am fost sedus de ereditatea politică a celor doi politicieni, în care-mi recunoşteam spontan propria genealogie intelectuală: catolică, centristă şi liberală la Bayrou, radicală şi social-liberală la Rutelli. În plus, rădăcinile doctrinare ale celui din urmă erau adânc înfipte în mişcarea Giustizia e Libertà şi în Partito d'Azione, de soarta cărora era intim legată biografia lui Norberto Bobbio, autor pe care l-am privit întotdeauna ca

pe un *maître à penser*. Simţeam că mi-am găsit locul politic, dintr-odată şi fără să-l fi căutat.

Naturalizând o denumire utilizată de Bayrou pentru formaţiunea centristă pe care o condusese în 1995 – 1998, am fondat Forţa Democrată alături de Petre Roman şi de Daniel Zamfir, care a intrat în 2015 în atenţia publică în calitate de iniţiator al „legii dării în plată". Am călătorit câteva luni prin ţară împreună cu Roman, încercând să plantăm nuclee de sprijin şi să răspândim spiritul democrat, liberal, centrist şi european care, ne închipuiam noi, ne distingea în peisajul public românesc. Deşi nu depăşise nivelul unui club de discuţii, mişcarea a participat la alegerile din 2004 doar pentru că legea sancţiona formaţiunile inactive electoral. Numele meu a deschis lista din Dâmboviţa pentru Camera Deputaţilor. Campanie nu am făcut. Am mers de două ori la un post local de televiziune din Târgovişte. Îmi amintesc că la una din dezbateri oponentul meu a fost Bogdan Aurescu, viitorul ministru de externe, atunci candidat din partea PSD. Listă a primit în jur de 2 300 de voturi, adresate probabil toate lui Roman, cu care Forţa Democrată începuse să se identifice.

După alegeri, n-a mai rămas din mişcare decât prietenia. Ca şi datoria de a folosi toate ocaziile publice pentru a ţine în viaţă dezbaterea critică şi sistematică despre democraţie. Fără să ne dăm seama, am urmat pe cont propriu drumul parcurs de European Democratic Party, care a devenit în Parlamentul european, după 2004, una din componentele Alianţei Liberalilor şi Democraţilor pentru Europa (ALDE). Petre Roman şi Daniel Zamfir s-au înscris cu titlu individual în PNL şi au candidat fără succes în 2008 în colegii din străinătate. Forţa Democrată s-a stins prin urmare din lipsă de militanţi. Am contemplat o clipă posibilitatea unei fuziuni prin absorbţie în PNL, dar nimeni n-a avut timp şi energie pentru o asemenea operaţiune. Am fost eu însumi la un pas de candidatură. N-am reuşit să-l fac. Ideea îi încolţise lui Dinu Patriciu. La

îndemnul meu înfiinţase în 2007 o fundaţie prin care acorda burse de studiu elevilor şi studenţilor români acceptaţi, fără *scholarships* însă, în programe de licenţă, masterat şi doctorat în universităţi de prestigiu din Europa şi America de Nord. Nu numai că-mi încredinţase responsabilitatea academică a fundaţiei, dar mă şi consulta la răstimpuri în chestiuni de ordin politic.

Angajându-se în termeni precişi să susţină financiar costurile de campanie, Patriciu m-a prezentat lui Aristotel Căncescu, preşedintele PNL Braşov, care mi-a propus un colegiu de deputat chiar în oraşul vechi. Cum erau primele alegeri „uninominale", şansele se arătau greu de calculat. Vreme de două săptămâni am mers aproape în fiecare zi la Braşov. Fusesem primit în organizaţia locală PNL fără a-i fi devenit formal membru. Conducerea de la Bucureşti anunţase public candidatura mea. În preziua depunerii candidaturilor la biroul electoral judeţean, mă găseam în situaţia de a nu putea contribui la cheltuielile de campanie. În ciuda asigurărilor repetate şi amicale, Dinu nu mai dăduse niciun semn. Nici măcar nu mai răspundea la telefon. Nici mie, nici lui Căncescu. Am fost nevoit să renunţ. Nu cred că cineva de la Braşov a regretat retragerea mea. Oricum, colegiul a fost câştigat de Constantin Niţă, viitor ministru PSD în guvernul Ponta. Nu l-am mai văzut de atunci pe Patriciu decât la televizor. La scurt timp, am primit un e-mail de la administratoarea fundaţiei în care mi se mulţumea pentru colaborare şi eram înştiinţat că serviciile mele nu mai sunt solicitate pe viitor. Fără alte explicaţii.

Aşa se face că în octombrie 2012 nu eram neapărat nou în PNL, fără a avea totuşi vechime. În ziua de 28, cu douăzeci şi patru de ore înainte de termenul legal de înregistrare a candidaturilor, Antonescu mi-a telefonat pentru a-mi spune că s-a decis în ultimul moment să candideze la Teleorman şi să mă mute în locul lui în sectorul 3 al Bucureştilor. Colegiul ce-mi fusese iniţial repartizat i-a revenit lui Victor Ciorbea. Recunosc că am

fost mişcat.

Nimic nu-l obliga pe Crin să-mi cedeze tocmai mie colegiul pe care şi-l pregătise din vreme. Colegiul 5 al Senatului era unul dintre cele mai vaste, acoperind trei colegii de deputaţi. Am făcut deci campanie împreună cu Florin Alexe, preşedintele PNL sector 3, cu Eugen Nicolăescu şi cu Gabriela Podaşcă de la PSD. Exceptând donaţia – consistentă în raport cu venitul meu, dar deloc oneroasă – pe care a trebuit să o depun la partid asemenea tuturor candidaţilor, nu am avut decât mărunte cheltuieli personale. Dispozitivul de campanie era minuţios pregătit de PSD. Robert Negoiţă, proaspăt primar al sectorului 3, se afla la comanda unei mici armate de militanţi ce părea că nu duce lipsă de resurse.

Nu puţini au fost cei care m-au sfătuit să stau acasă şi să-mi văd de treabă. La ce bun să bat drumurile de campanie. Oamenii s-au săturat de Băsescu, locul lui Crin e câştigător, Negoiţă ştie ce face şi face bine tot ce face, USL e o maşină care merge singură. E suficient să continui să apar la televizor. Restul e pierdere de vreme. N-am ascultat acest îndemn. O dată, pentru că nu mi se părea că o victorie comodă era cu adevărat anunţată. Vedeam apoi campania ca pe o metodă indispensabilă de validare democratică a procesului electoral. Truismul este doar aparent. Tratate de regulă ca un instrument obligatoriu şi o precondide a democraţiei reprezentative, alegerile suferă de o ambiguitate constitutivă. Bernard Manin a demonstrat dincolo de orice îndoială că votul ca atare este un procedeue minamente aristocratic de desemnare a titularului unei magistraturi publice[21]. Pentru că înţelegeau prin democraţie competenţa egală în materie politică a tuturor cetăţenilor, vechii atenieni îşi selectau magistraţii prin tragere la sorţi. În regimurile democratice moderne însă, votul creează o competiţie în urma căreia, printr-o metodă anume, este ales cel considerat de o

21 Bernard Manin, Principes du gouvernement représentatif, Flammarion, Paris, 1996, pp. 171-206

majoritate a fi cel mai bun. Câştigătorul alegerilor devine pe cale de consecinţă un àpiareoc, un soi de aristocrat. Desemnarea aleatorie conservă neatinsă egalitatea de statut a cetăţeanului şi a vremelnicului magistrat. Competiţia electorală nu numai că distinge între candidaţi, dar conferă o distincţie aproape ontologică unuia dintre ei. Aleşii devin cetăţeni aparte, lăsând impresia că formează împreună o categorie socială superioară, cunoscută în limbajul colocvial sub numele de „clasă politică”.

Deşi nu se numără printre stereotipurile discursului pios despre democraţie, cetăţenilor nu le scapă cu totul dimensiunea aristocratică a scrutinului. Nu am luat de aceea ca pe un elogiu spusele unui locuitor al sectorului 3: „A fost o surpriză să vă văd candidat; nu am mai avut niciodată aici pe cineva ca dumneavoastră”. Alegătorii se aşteaptă ca aceia care le cer votul să nu fie oameni oarecare. Chiar dacă nu-i votează întotdeauna pe cei care ar reuşi la un test de cultură generală, de administrare a afacerilor sau de inteligenţă. Notorietatea publică, reputaţia profesională ori intelectuală nu aduc neapărat voturi, ci sunt mai ales o dovadă de consideraţie faţă de alegători. O formă de respect la care-i îndreptăţeşte statutul lor de electori. Dreptul de vot include şi dreptul inalienabil de a face o alegere greşită. Oricare ar fi cauza erorii. În ciuda opiniei comune, alegătorii nu au întotdeauna dreptate. Se pot chiar înşela sistematic şi repetat. Au făcut-o adesea în istoria politică imediată. În plus, alegătorii învaţă rareori din greşeli. Pentru că versantul aristocratic al procesului electoral nu-i priveşte pe ei, ci pe candidaţi. Caracterul democratic al alegerilor rezidă tocmai în capacitatea cetăţenilor electori de a cerne aristocraţiile bazate pe merit ce guvernează diversele sfere ale vieţii contemporane şi de a alcătui, din propria lor voinţă şi după criterii ce nu simt mereu raţionale, o aristocraţie electivă pe care elitele concurente – din economie, din cultură, din profesiile liberale sau din justiţie – au tendinţa să o desconsidere.

Oricât de sofisticate şi costisitoare ar fi tehnicile de campanie, nu prestigiul şi meritele candidaţilor decid soarta alegerilor, ci ritmul şi sensul de agregare a preferinţelor individuale ale votanţilor. Orice-ar pretinde ponciful, fiecare vot în parte nu contează. După cum doar o semnificaţie incidentală are şi procentul celor care se prezintă la urne. Cei care nu ies la vot îşi cedează implicit voinţa celor care o fac. Nu scapă, simplu spus, de logica reprezentării. Acesta este motivul pentru care Bobbio semnalează că adevărata întrebare la care trebuie să răspundă democraţia este nu atât *cine* votează, cât *unde* se votează; care sunt, mai precis, ariile de decizie în care cetăţenii sunt chemaţi să încredinţeze cuiva un mandat, socotind că există două blocuri de putere ce au o enormă incidenţă asupra vieţii cetăţenilor, dar care s-au sustras până acum procesului de democratizare: întreprinderea şi birocraţia[22].

Ceea ce voturile nu transcriu după ce au fost numărate, dar întâlnirile mele din campanie au surprins fără echivoc este tocmai speranţa difuză a cetăţenilor, presimţită normativ de Bobbio, că alegerile nu au doar o miză politică, dar putea fi o şansă de restructurare a raporturilor de putere de la locul de muncă şi din aparatele administraţiei publice. Cei mai mulţi dintre alegătorii cu care m-am întâlnit faţă în faţă erau mai puţin interesaţi să discute despre politică şi despre polind, cât să-şi istorisească pe un ton de revendicare propria experienţă, legată invariabil de pierderea unei slujbe şi de nevoia de a găsi de lucru, de o relaţie de muncă constrângătoare ori violentă, de o salarizare injustă sau la negru, de un calcul greşit al pensiei, de caracterul oneros al unui credit, de nevoia unei locuinţe de la primărie, de o evacuare silită, de o restituire amânată a unei proprietăţi, de absenţa ordinii publice, de refuzul unui drept sau de neglijenţa unei autorităţi.

22 Norberto Bobbio, Il futuro della democrazia, Einaudi, Torino, 1984, p. 16

Astfel de experienţe – rezumate sub formă de petiţie în timpul alegerilor – sunt adesea dramatice. La una din porţile încă funcţionale ale fostelor uzine 23 August s-a apropiat de mine un bărbat încă tânăr şi mi-a spus, aproape în şoaptă şi oarecum dubitativ: „Am şi eu un vis, să dau cu mătura”. După care s-a pierdut printre cetăţenii cu care stăteam de vorbă. Dacă înfăţişarea nu i-ar fi fost deplorabilă, aş fi suspectat o ironie. Văzându-mi nedumerirea, organizatorul întâlnirii, un militant PSD, mi-a spus povestea bărbatului. Cu zece ani în urmă, era şofer la RATB, câştiga bine, avea un apartament mare la bloc, o soţie şi doi copii. Călătorea deci spre clasa mijlocie până într-o seară când, întorcându-se acasă, a fost snopit în bătaie de o bandă de cartier. Nu şi-a mai revenit.

A rămas cu sechele fizice şi neuropsihice. Şi-a pierdut slujba, soţia l-a dat afară din casă, a ajuns pe drumuri, doarme pe unde apucă. Se aciuase pe lângă Administraţia Domeniului Public a sectorului 3, unde şi-ar fi putut găsi de lucru ca măturător, dacă guvernul Boc nu ar fi blocat posturile şi interzis angajările. Visul omului se dovedea a fi nu doar foarte concret, ci şi pe deplin realizabil. Deşi problema nu avea nimic politic, soluţia era exclusiv politică. Cetăţeanul venise cu petiţia lui exact acolo unde aceasta putea primi o rezolvare. Oricât de traumatizat ar fi fost, acest locuitor al Bucureştilor înţelesese instinctiv – am în vedere un instinct democratic – că politica trebuie să democratizeze administraţia şi întreprinderea, are datoria să le facă mai disponibile pentru cetăţeni şi mai permeabile la egalitate.

Din această pricină campania este – mai mult chiar decât votul – un rit profund democratic. Candidaţii şi alegătorii sunt aduşi într-o situaţie de egalitate. Este singurul moment în care un politician este cu adevărat vulnerabil în raport cu cetăţenii. Nu are încă un mandat care să-l separe de corpul cetăţenilor şi de aceea opiniile şi atitudinile acestora trebuie să ia pentru el o formă imperativă. Timp de treizeci de zile, am schimbat măcar

câteva vorbe cu aproximativ opt mii de bucureşteni. Am bătut, fie cu Gabriela Podaşcă, fie cu Florin Alexe, la aproape o mie de uşi. Vreo cinci sute ni s-au deschis. Uneori cordial, alteori pieziş, deseori din curiozitate. Doar câteva ne-au fost trântite în nas. Deşi vârsta şi nivelul veniturilor nu lăsau impresia că ar fi sensibil diferite, simpatizanţii PSD păreau mai înclinaţi să ia în discuţie chestiuni individuale şi problematica urbană, în vreme ce susţinătorii PNL se arătau parcă mai dispuşi să se angajeze într-un schimb de păreri despre bunurile sociale indivizibile. „Am şaptezeci şi trei de ani şi am învăţat multe de la dumneavoastră, vorbiţi despre dreptate”, mi-a mărturisit unul dintre cei care ne primiseră în casă. Motive să mă flateze nu avea. În schimb, în blocurile din zona 23 August şi Policolor, era evidentă frustrarea – mai degrabă resemnată decât radicală – legată de pierderea statutului social de care se bucurase sub socialismul de stat muncitorul industrial, dezindu-strializarea fiind resimţită ca o culpă colectivă şi istorică a elitelor politice.

Cu totul remarcabilă era lipsa surprizei în faţa unei campanii conduse în comun. de PN şi PSD. Stilul politic al clientelei lui Băsescu, ca şi politicile publice patronate de acesta făcuseră acceptabilă social complementaritatea celor două partide pe care istoria recentă le distribuise la polii opuşi ai spectrului partizan. „Băsiştii” trecuseră parcă în clandestinitate. Atunci când se manifestau, sporadic, erau agresivi şi ameninţători. Folosind dialectul calomniei şi al imprecaţiei, promiteau că va sosi o zi a revanşei. Am regăsit ecouri ale acestei atitudini revanşarde în campania prezidenţială din 2014, ca şi în tonul propagandei care a învăluit manifestaţiile de stradă din noiembrie 2015 şi din februarie 2017.

Întovărăşirea cu PSD nu părea jenantă decât pentru militanţii mai tineri ai PNL, care nu apucaseră să trăiască la vârsta discernământului nici comunismul, nici revoluţia sau Piaţa Universităţii şi nici mineriadele. S-a întâmplat ca la una din reuniunile infórmale de campanie să fie prezent

şi Ion Iliescu. Florin Alexe şi camarazii lui de generaţie mi-au mărturisit că le-a venit greu să se aşeze la aceeaşi masă cu el. Au rămas în picioare fără să scoată un cuvânt. În acelaşi timp, nu aveau niciun fel de dificultate să lucreze strâns cu Robert Negoiţă în chestiuni de nepătruns pentru mine, dar cărora le întrezăream amploarea, cum erau cele ale finanţării campaniei şi ale repartizării diverselor posturi şi funcţii din aparatul primăriei. Reţelele de patronaj ale celor două partide se întreţeseau în mod evident, cel puţin în orizontul privirii mele de candidat. Cu toate acestea, stăruiau blocajele de ordin ideologic, ce nu erau totuşi hrănite de experienţă, ci însuşite în procesul de socializare specific partidelor politice.

Mi-am dat seama că a fi PNL-ist nu era o alegere care consuma pentru cei mai mulţi dintre tinerii mei colegi o energie intelectuală şi etică diferită de cea de care dau dovadă suporterii unei echipe de fotbal. În ambele cazuri, mândria faţă de culorile proprii şi de trofeele câştigate în trecut este însoţită de o cultură a rivalităţii ireductibile cu celălalt club din oraş. N-am găsit în organizaţia PNL din care am făcut parte, ca şi în cele pe care am avut mai târziu ocazia să le cunosc, mai mult decât un soi de liberalism al instinctului. L-aş rezuma astfel: reuşita în viaţă trebuie să fie rezultatul iniţiativei şi eforturilor individuale, nu al asistenţei statului, deşi acesta poate fi tratat ca o resursă din care pot fi extrase avantaje personale. PNL oferea acestui individualism robust nu numai un cadru asociativ, dar şi un sentiment al apartenenţei, înrădăcinat în mitologiile monarhiei, Bisericii strămoşeşti şi Brătienilor şi decorat de o repulsie generică faţă de un comunism complet descărnat de realitatea sa istorică.

Ca asiduu cititor al lui Weber, demitologizarea faptelor sociale şi a ideilor politice reprezintă pentru mine o datorie elementară. Aşa că n-am luat prânzul la patriarh, n-am purtat insigne regaliste şi am exclus cu delicateţe mitul din tradiţia liberală românească, atunci când mi s-a

cerut să o evoc înaintea unui public de militanţi. Pe de altă parte, am reţinut de la Mannheim că ne aflăm în prezenţa unei ideologii atunci când suspiciunea faţă de adversarul politic – în speţă faţă de PSD, tratat drept moştenitor direct al partidului comunist – încetează să mai fie doar o dispoziţie psihologică pentru a deveni metoda însăşi a gândirii[23]. Cei care cred că „ciuma roşie" bântuie încă prin politica naţională se dovedesc cei mai fideli continuatori ai culturii totalitare. Noi suntem de partea bună a istoriei, cine nu e cu noi e împotriva noastră, cine e împotriva noastră trebuie demascat şi expus oprobriului public, arestat şi judecat de organele statului şi trimis în final la puşcărie. Acest tip de raţionament ideologic este din nou popular astăzi, dar părea suspendat în 2012.

Dimensiunea vindicativă a fost atunci absentă din campania USL. Eşecul „regimului Băsescu" era atât de evident încât nu mai era nevoie să fie demonstrat – şi comentat. Am câştigat colegiul senatorial 5 din Bucureşti cu 66, 83%, mai exact cu 48 779 de voturi. A fost, în cifre absolute, al şaptelea cel mai bun rezultat din ţară şi al treilea din PNL, după scorurile lui Crin Antonescu şi al Marianei Câmpeanu. Îmi place să cred că am strâns măcar câteva mii de sufragii prin propriile mele forţe. În seara de 9 decembrie am ştiut că nu ajunsesem la destinaţie. Când s-au anunţat cifrele preliminare eram la sediul ÜSL din şoseaua Kiseleff, unde se va muta ALDE peste trei ani. Stăteam lângă Adina Vălean. Cum era puţin probabil să schimb câteva cuvinte cu Antonescu, sechestrat de un grup de entuziaşti şi grăbit să schimbe telefoane cu Ponta, am rugat-o să-i mulţumească pentru experienţa pe care mi-a oferit-o. Adina mi-a spus atunci că încă nu s-a terminat, că mai urmează ceva. Am ştiut în acel moment că drumul meu ar putea duce până la guvern.

Eram prea copleşit de bucuria clipei pentru a mă lăsa speriat de o asemenea perspectivă. În plus, îmi era clar că

23 Vezi Karl Mannheim, Ideology and Utopia. Ari Introduction to the Sociology ofKnowledge, Harcourt, Brace & Co., New York, 1936, p. 54

formarea unui guvern de coaliţie este o operaţiune prea puţin predictibilă, mai ales pentru un *outsider* ca mine. Surprins am fost, deoarece legătura mea cu Crin în timpul campaniei fusese episodică. Am vorbit la telefon o dată sau de două ori şi ne-am încrucişat accidental în studiouri de televiziune sau la evenimente electorale. Aparent, Adina era cea care îmi preţuia imaginaţia instituţională, de pe când lucraserăm împreună, la sugestia lui Călin Tăriceanu, la un proiect de raţionalizare a schemei agenţiilor şi autorităţilor guvernamentale care căpătaseră după integrarea europeană a ţării în 2007 un aspect arborescent, redundant şi incontrolabil. Antonescu m-a sunat pe 14 decembrie să mă anunţe că negociază pentru mine Ministerul Cercetăriişi Inovării. I-am răspuns că nu mă simt îndreptăţit să refuz orice sarcină crede de cuviinţă să-mi încredinţeze, dar l-am prevenit că nu ştiu foarte multe despre situaţia şi nevoile institutelor de cercetări aplicate, de starea cărora aş fi fost chemat să mă ocup.

A revenit, tot telefonic, după patru zile. Zile pe care le-am petrecut încercând să adun cât mai multe informaţii şi să înţeleg problematica eventualului meu portofoliu. M-am simţit uşurat când mi-a zis că Ponta vrea să păstreze cercetarea pentru PSD. în schimb, Ministerul Culturii devine disponibil pentru că Puiu Haşotti nu ar mai vrea să-şi continue mandatul acolo. M-am asigurat apoi că Puiu nu avea nicio intenţie să rămână. Niciodată nu mi-am dorit să iau locul altuia, chiar şi atunci când acest loc era ocupat de o persoană vădit nepotrivită. De această dată lucrurile păreau stabilite. Am fost imediat căutat de la cabinetul prim-ministrului pentru a redacta partea ce-mi revenea din programul de guvernare. După ce m-am sfătuit cu Haşotti, am scris până dimineaţă capitolul despre cultură din programul înaintat în grabă Parlamentului. Ziua de 19 mi-am petrecut-o în Senat şi am făcut prima vizită la minister.

Pe 21 decembrie, la prânz, am fost audiat ca viitor titular al culturii şi cultelor de comisiile pentru cultură, drepturile omului, culte şi minorităţi. Mihaela Kaitor,

secretarul general al ministerului, mă pusese la curent cu organigrama şi reperele bugetare. Politicile publice le planificasem eu însumi în program, aşa că le-am prezentat cu uşurinţă. Dar şi cu un sentiment de stinghereală pe care nu-mi aminteam să-l mai fi trăit vreodată. Nu izbuteam să mă recunosc în dubla poziţie de parlamentar şi de ministru *in spe* în care fusesem aruncat de câteva zile. Detestasem întotdeauna şi ironizasem mereu siguranţa de sine şi aerul de competenţă al celui care vorbeşte de la înălţimea unei demnităţi oficiale. Aveam acum obligaţia să las măcar impresia că sunt stăpân pe situaţie şi că responsabilitatea încredinţată mi se potriveşte pe deplin. Mă simţeam nepotrivit cu mine însumi şi mă temeam că inadecvarea mea sare în ochii tuturor.

Seara, chiar în timpul votului de învestitură din plenul comun, Victor Ponta a anunţat de la tribună că nu voi mai fi ministru al culturii şi cultelor, ci doar al culturii. Patriarhul Daniel, prezent la şedinţă, îi ceruse imperativ prim-ministrului să nu încredinţeze cultele unui creştin catolic. Antonescu s-a mulţumit să verifice dacă simt într-adevăr catolic şi nu a ridicat vreo obiecţie, cu toate că i-am precizat că nu mă consider catolic în sens confesional, ci în termenii Crezului de la Niceea, pe care chiar patriarhul îl recită. Daniel a venit spre mine improvizând ceva pe tema asemănărilor şi deosebirilor dintre cult şi cultură, dar nu i-am dat nicio atenţie. S-a apropiat din nou de mine, mai târziu la Cotroceni, după depunerea jurământului, încercând să facă o glumă pe aceeaşi temă a rădăcinii comune a culturii şi cultului. Recunosc că m-am făcut că nu-l văd, deşi simţeam că poate voia, într-un mod destul de stângaci, să se scuze. Sau să se asigure că nu-i port pică. În mod ironic, până la audierile de la amiază, nici măcar nu realizasem că portofoliul conţinea şi cultele. Nu-mi semnalase nimeni că aşa fusese trimis la Parlament cu o zi mai devreme.

Deşi el mi-a suportat impoliteţea, nu cererea patriarhului mă necăjise, pentru că viza ceva cu care nu

aspiram să mă îndeletnicesc. Mă indispusese lejeritatea cu care Ponta mai întâi, apoi Antonescu cedaseră într-o manieră atât de improvizată unei solicitări infórmale şi spontane venite din partea cuiva care nu avea nicio calitate să influenţeze deciziile politice. Dacă patriarhul poate obţine pe loc şi fără discuţii o schimbare (desigur măruntă) a structurii guvernului în chiar momentul solemn al investirii acestuia, oare cine altcineva poate impune aceluiaşi guvern, al cărui membru mă trezisem, să renunţe la lucruri mult mai importante? Ce alte influenţe, mai viguroase şi poate mai oculte, se vor exercita din afară asupra guvernului?

Răspunsul l-am aflat târziu, deşi l-am bănuit întotdeauna. Pe 24 aprilie 2017, când Victor Ponta a mărturisit în direct la BI TV: „Pe mine, instituţiile statului, cât am fost prim-ministru, vorbesc de SRI, SIE, BNR, Curtea de Conturi, m-au ajutat în sensul în care nu să fac ceva rău sau ilegal, ci să guvernez bine. Eu le-am cerut să mă protejeze. Adică, spune-mi dacă vrea să mă caute cineva care are probleme, dacă vreau să numesc pe cineva în funcţie care are probleme, da, spuneţi-mi ca să nu greşesc”. Rostogolind această îngrijorare în minte, nu m-am simţit deloc mândru, pe 22 decembrie, când am participat la prima mea şedinţă de guvern.

Excepţia culturală

Pe 21 martie 2013 la Paris, ministrul francez al culturii şi comunicării mi-a prezentat poziţia guvernului său cu privire la proiectul de mandat pe care Comisia Europeană se pregătea să-l supună Consiliului European în vederea negocierii unui acord de liber schimb între Uniunea Europeană şi Statele Unite. Acest proiect nu conţinea o clauză de excepţie culturală, ceea ce însemna că politicile statelor membre de promovare şi susţinere a creaţiei artistice şi culturale naţionale urmau să fie supuse unei complete liberalizări comerciale şi, ca atare, riscau să dispară pe termen mediu în anumite ţări. Aurélie Filippetti a insistat că acest document contravine poziţiei constante

a Uniunii, care a fost mereu aceea de a exclude politicile culturale şi, în mod special, industria cinematografică şi producţia audiovizuală din orice fel de angajament asumat în cadrul Organizaţiei Mondiale a Comerţului. De asemenea, a arătat că preşedintele Hollande este decis să blocheze pe orice cale, inclusiv prin recursul la dreptul de veto, adoptarea acestui proiect de mandat la Consiliul European din iunie. Când l-am întâlnit în aceeaşi zi la standul românesc de la Salon du Livre, acesta mi-a confirmat succint importanţa pe care o acordă chestiunii, ca şi unui eventual sprijin pe care l-ar putea primi din partea noastră.

Filippetti îmi ceruse deja să semnez alături de ea şi de alţi miniştri de resort din statele membre o scrisoare către Jimmy Deenihan, ministrul artelor, patrimoniului şi gaelicităţii al Irlandei (ţară ce asigura preşedinţia Consiliului) în care să se reafirme punctul de vedere constant al Uniunii cu privire la excepţia culturală şi, pe cale de consecinţă, să se solicite includerea în mandatul de negociere a acordului de liber schimb cu Statele Unite a exceptării de la liberalizarea comercială a industriei cinematografice şi a producţiei audiovizuale. Scrisoarea urma să fie trimisă în copie şi comisarilor europeni Androulla Vassiliou (educaţie, cultură, multilingvism, sport, media, tineret) şi Karel de Gucht (comerţ), precum şi preşedintei Comisiei de cultură şi educaţie a Parlamentului European (instituţie ce trebuia consultată cu privire la mandat). Ministrul francez mi-a mai sugerat apoi ca reprezentatul României în Consiliul din iunie să-şi concerteze poziţia cu cea a lui François Hollande.

Deşi un soi de reflex liberal primar m-a făcut să reacţionez la această iniţiativă cu o oarecare precauţie, am susţinut totuşi necondiţionat în şedinţa de guvern din 3 aprilie, printr-o notă, poziţia franceză. Motivele ar fi următoarele şi ţin, toate, de o raţionalitate contingenţă. Primele două simt oarecum formale. Mai întâi, proiectul de mandat contravenea într-adevăr cadrului normativ

european, ce încurajează statele membre să se angajeze – într-o logică atentă deopotrivă la identitate şi la diversitate – în politici de susţinere a creaţiei artistice naţionale şi a industriei cinematografice, ca şi de reglementare a serviciilor audiovizuale. Apoi, prim-miniştrii român şi francez se angajaseră, într-o „foaie de parcurs a parteneriatului strategic" semnată pe 21 februarie 2013, să pună în aplicare un mecanism de cooperare şi de schimb de informaţii în cadrul Uniunii în domeniul „cultură, audiovizual şi drepturi de autor" şi să identifice modalităţile de mutualizare a mijloacelor de susţinere a creaţiei contemporane în toate sectoarele, în special în domeniul cinematografiei. Solicitarea lui Filippetti viza tocmai punerea în funcţiune a mecanismului de asistenţă reciprocă şi de cooperare în instanţele europene.

În sfârşit, argument cu o definitivă putere de convingere, Guvernul României a subvenţionat întotdeauna, prin Ministerul Culturii, industria cinematografică naţională, producţia audiovizuală ori editarea de reviste culturale. Renunţarea la aceste forme de sprijin direct ar echivala probabil cu un dezastru cultural, ce ar fi de neimaginat în planul creativităţii naţionale şi, în orice caz, de neacceptat din punct de vedere politic. Ar fi oricum primită cu o supremă ostilitate de vocalul şi influentul efectiv de cineaşti, artişti şi scriitori care au făcut prea puţine eforturi în anii postcomunismului să nu mai gândească subvenţia publică – pe care o solicită cu insistenţă şi pe care o primesc cu regularitate – ca pe o obligaţie inalienabilă a statului.

Guvernul şi-a însuşit, fără rezerve, dar şi fără interes, nota pe care i-am prezentat-o. Ceea ce mi s-a părut atunci că avea darul de a aşeza România la masa unei dezbateri – instituţionale, politice şi intelectuale – despre modul în care afirmarea identităţii şi diversităţii culturale este compatibilă cu libertatea economică, despre natura şi limitele intervenţiei statului în industriile culturale şi creative. M-am iluzionat pe 3 aprilie 2013 că s-ar putea să

avem un cuvânt de spus. Conversaţia s-a încâlcit însă în amânări succesive, potrivit ştiinţei birocraţiei europene de a examina sub zodia ambiguităţii toate chestiunile care comportă o decizie categorică.

În primă instanţă, numai eu şi, cu o oarecare ezitare, ministrul sloven, ne-am alăturat lui Filippetti în consiliul de resort. Pentru a spori confuzia, Varujan Vosganian nu a susţinut cauza în Consiliul său de miniştri, justificându-mi-se ulterior că „nu ştie ce e excepţia culturală”. Ironic, un an mai târziu, acelaşi Vosganian a promovat în Parlament o lege privind subvenţionarea obligatorie de către stat a revistelor culturale, cele mai multe editate de Uniunea Scriitorilor. Efortul de a legifera în interes general nu i-a reţinut atenţia lui Vosganian, extrem de motivat însă atunci când a avut de apărat interesele particulare ale unei corporaţii al cărei vicepreşedinte este. La insistenţele mele şi cu acordul lui Ponta, ministrul de externe Titus Corlăţean a pledat pentru excepţie în Consiliul de afaceri generale, întărind astfel poziţia de moment a Guvernului României în această materie.

Întâmplarea seamănă mai degrabă cu o scenă de gen decât cu un tablou cu subiect istoric. Strădania unui ministru al culturii într-un guvern de coaliţie de a se angaja într-o politică publică de o oarecare anvergură stă sub semnul imprevizibilului. Dacă nu eşti un vechi om de partid, înveţi repede că ultimii în care trebuie să-ţi pui nădejdea simt propriii colegi. Ceea ce faci li se pare prin definiţie neimportant atunci când nu văd un avantaj imediat, de ordin politic sau personal. Le eşti dator cu finanţarea evenimentelor şi programelor culturale din oraşele sau judeţele lor, dar se simt rareori obligaţi să te asiste în proiectele pe care le consideri majore şi care nu au o incidenţă directă în orizontul lor imediat de preocupări.

A fi titular al culturii echivalează oricum, în practica politică românească, cu un soi de stigmat. Sau, în gramatica raporturilor politice, cu un diminutiv.

Politicienii» grei” nu te mai iau cu adevărat în serios. Pentru că ai fost considerat într-o zi omul potrivit pentru materia gingaşă, dar inutilă, a culturii, dreptul tău de a te pronunţa în orice altă chestiune este drastic limitat. Nimeni nu-şi mai închipuie că ai fi capabil de raţionamente juridice sau economice valide ori că ai putea avea o viziune în domeniul politicilor sociale.

Pe 27 aprilie 2015, de pildă, m-am abţinut la votul pentru noul Cod fiscal, deşi proiectul era lăudat unanim pentru virtuţile sale liberale. Nu reuşisem să stârnesc în grupul meu politic sau în Senat o dezbatere reală în jurul textului. Nefiind economist ori antreprenor, nimeni nu-şi închipuia că aş putea avea ceva semnificativ de spus într-o materie ce pare rezervată experţilor. Nimeni n-a stat să mă asculte. Ori de câte ori încercam să deschid discuţia pe tema Codului, interlocutorii se simţeau datori să schimbe imediat vorba, ca pentru a-mi menaja presupusa mea nepricepere. Ochii mei de amator identificaseră însă o chestiune profund politică în dispoziţiile textului. Legea preconizează ca, începând din 2018, toate contribuţiile sociale Ga fondul de şomaj, la cel de pensii, la asigurările de sănătate) să fie suportate exclusiv de angajaţi. Orice legătură a angajatorilor (fie mari companii, fie întreprinzători mici şi mijlocii) cu societatea şi cu raporturile mutuale de solidaritate ţesute instituţional la nivelul acesteia va fi astfel ruptă, iar statul bunăstării oficial desfiinţat. Munca şi capitalul se vor regăsi într-o situaţie de înstrăinare reciprocă de tipul celei pe care a studiat-o cândva Marx. Nu ştiu dacă măsura fusese inspirată de o viziune neo-conservatoare radicală şi reducţionistă sau doar de calcule fiscale oportuniste, dar ea se cuvenea examinată cu maximă responsabilitate. Statutul de fost ministru al culturii m-a descalificat însă ca iniţiator al dezbaterii.

Dacă condescendenţa politicienilor este de cele mai multe ori binevoitoare, cea a mediului cultural şi intelectual este în general reprobatoare. Aproape că a

devenit o obligaţie rituală a oamenilor de cultură şi a intelectualilor publici să spună despre un fost ministru al culturii că „nu a făcut nimic” în timpul mandatului său. Pentru că cei mai mulţi dintre aceşti critici inflexibili cred că poartă în servietă stiloul de ministru al culturii, s-au obişnuit să vadă în orice deţinător al portofoliului un uzurpator al poziţiei pe care ei înşişi ar fi ilustrat-o cu excelenţă dacă li s-ar fi oferit prilejul. De aceea, un ministru al culturii poate întreţine o clientelă, dar nu are niciodată aliaţi. Să nu se bucure de recunoaştere e o chestiune de principiu. Nici măcar nu poate miza că cineva va avea curiozitatea să cunoască ce a încercat sau izbutit să facă.

Mi-am închipuit, bunăoară, că mitul Brătienilor este suficient de autoritar pentru a mobiliza conducerea PNL în sprijinul intenţiei mele de a include în bugetul pentru 2014 suma necesară răscumpărării vilei de la Florica, ce tocmai fusese restituită moştenitorilor familiei. Atât Crin Antonescu, cât şi Daniel Chiţoiu, ministrul de finanţe, au rămas indiferenţi, deşi, în luna mai a fiecărui an, naţional-liberalii se întruneau la Florica pentru a-şi celebra trecutul glorios. Lui Ponta, de la care nu aveam aşteptări, i s-a părut o fantezie prea costisitoare. Paradoxal, în 2016, parlamentarii PSD au iniţiat un proiect de lege de achiziţie a proprietăţii, pentru ca aceasta să fie administrată şi exploatată pe mai departe de autoritatea locală dominată de social-democraţi. Motivaţia celor din urmă era concretă, a PNL-iştilor pur şi simplu simbolică. Ceea ce explică acţiunea unora şi nepăsarea celorlalţi.

O altă scenă de gen ar putea ilustra mai bine decât o lungă analiză atât fragilitatea lanţului decizional care leagă instituţiile publice, cât şi modul în care interesele particulare profită de această friabilitate. Primesc într-o zi la semnat un ordin de plată în valoare de două sute patruzeci de mii de euro emis în beneficiul unei persoane private. Întreb, evident, de ce trebuie ca ministerul să plătească această sumă deloc neglijabilă. Obligaţia de

plată decurge dintr-o hotărâre judecătorească, mi se explică. Cu adăugirea că aş putea fi chiar acuzat de abuz în serviciu dacă nu dau curs deciziei instanţei în termenul legal ce stă să se scurgă. Cer atunci să mi se aducă dosarul pentru a mă lămuri cum s-a ajuns într-o asemenea situaţie de risc, fie pentru mine, fie pentru bugetul culturii.

Istoria începe în 1963, când Securitatea arestează şi apoi condamnă la închisoare şi la confiscarea averii un cunoscut medic bucureştean. Printre bunurile confiscate se află o substanţială colecţie de pictură românească, imediat dată în custodie Muzeului de Artă al R.P.R. De unde a fost restituită urmaşilor victimei printr-o sentinţă reparatorie pronunţată după căderea comunismului. Cu o excepţie totuşi: un „car cu boi” (ce altceva?) de Grigorescu nu a putut fi înapoiat pentru că nu fusese încredinţat muzeului împreună cu celelalte lucrări. Reieşea însă din actele administrative ce însoţeau sentinţa din 1963 că respectivul tablou luase drumul gospodăriei de partid, al cărei patrimoniu mobil şi imobil a fost preluat după 1989 de regia protocolului de stat. Unde nu l-a mai căutat nimeni.

În acest punct istoria devine exemplară. Instanţa postcomunistă a fost convinsă de experţii evaluatori angajaţi de moştenitori (Şuşară şi Mavrodin) că un tablou de Nicolae Grigorescu, despre care nu se ştiau decât dimensiunile, titlul şi autorul şi a cărui autenticitate era prezumată, valorează 240.000 de euro, deşi nicio lucrare a artistului nu se vându-se vreodată cu o asemenea sumă. Ministerul Culturii nu a ridicat obiecţii şi nu a făcut niciun efort pentru a identifica şi recupera pictura în vederea restituirii ei în natură. Presupun că dacă ar fi apărut cumva, lucrarea ar fi încurcat pe toată lumea, pe judecători, pe experţi, pe moştenitori şi pe reprezentanţii ministerului. Pânza în sine s-ar fi dovedit de cel puţin patru ori mai ieftină decât ficţiunea juridică transformată în bani de o hotărâre judecătorească bazată pe o evaluare virtuală. Am trimis imediat o adresă către RAAPPS cu

sumarele date de identificare ale tabloului. L-am sunat totodată pe secretarul general al guvernului, care coordona regia, pentru a-i spune povestea şi a-i cere ajutorul. Dacă n-ar fi fost însoţită de telefon, adresa ca atare n-ar fi mobilizat probabil energiile investigative ale funcţionarilor însărcinaţi cu gestiunea patrimoniului de stat. După două săptămâni, am fost înştiinţat că tabloul există şi este expus în una din sălile de la Cotroceni.

Nu mă îndoisem nicio clipă că acesta va fi deznodământul. Am dispus să se facă imediat o cerere de intervenţie în instanţă pentru suspendarea punerii în executare a hotărârii şi am solicitat oficial regiei să transfere tabloul în administrarea ministerului pentru a putea fi predat la vremea potrivită posesorilor de drept. I-am cerut în al treilea rând preşedintelui Comisiei Muzeelor, instituţie de acreditare a experţilor evaluatori, să ia în discuţie cazul celor doi experţi, a căror probitate profesională se cuvenea examinată. Tot ce am obţinut a fost suspendarea punerii în executare. Cât am rămas ministru, nu am mai avut de aprobat plata sfertului de milion de euro. Întrunirea comisiei a fost însă sistematic amânată, aşa că bănuiesc că respectivii doi îşi continuă activitatea lucrativă. Nu ştiu însă dacă tabloul s-a întors în final la proprietarii săi legitimi. Poate că succesorii mei la minister au preferat să plătească ca nu cumva să văduvească palatul Cotroceni de una din podoabele sale artistice. Sau poate că n-au dat nicio importanţă chestiunii şi au lăsat-o să curgă aşa cum dintru început ministerul, împreună cu experţii, judecătorii şi moştenitorii au socotit că e mai profitabil pentru toate părţile implicate.

Între astfel de extreme pitoreşti s-a scurs mandatul meu la Ministerul Culturii. Cât a durat, m-am întrebat în fiecare zi dacă, dincolo de exerciţiul birocratic curent, de audienţe şi de participarea la evenimente, există oare o consistenţă intelectuală în munca unui ministru al culturii. Probabil că da, şi încă pe două planuri. Primul este politic, mai precis al politicilor culturale, şi presupune, dacă nu o

viziune, măcar un efort de regândire a hărţii instituţionale din sistemul culturii şi a cadrului normativ în care funcţionează acest sistem. Al doilea plan este ceva mai reflexiv, fără a înceta să fie oarecum politic, în măsura în care răspunde, într-un mod ce dă seama despre o formaţie intelectuală şi despre valori ce sunt personale, unei preocupări cu privire la felul în care un proces sau un eveniment cultural ar putea fi tratate în ultimă instanţă, drept o experienţă a unei comunităţi politice.

Mi-am început scurta carieră de ministru printr-un dublu şi cordial dezacord cu şeful guvernului tocmai în privinţa modului în care politicile culturale pot fi transformate în experienţe comunitare. Prima disonanţă s-a ivit în jurul chestiunii repatrierii rămăşiţelor lui Brâncuşi. Ideea mi se păruse absurdă de pe vremea când Mircea Diaconu îşi fixase acest obiectiv ca ministru al culturii. La Paris, artistul francez de origine română (cum figurează în dicţionare) trăieşte în memoria celor care-i vizitează mormântul. La Hobiţa nu s-ar duce decât câţiva profesionişti ai identităţii naţionale, dornici să-şi trăiască propriile momente de exaltare. Incitat de un *lobby* din Gorj, unde-şi avea colegiul de deputat, Victor Ponta preluase tema din raţiuni politice, fără a avea însă determinarea identitară a lui Diaconu. În ciuda rezervei mele, a decis să angajeze un birou parizian de avocaţi pentru a explora temeiul legal al operaţiunii. Poate că voia doar să lase impresia că face ceva. Pe bani publici. Ori de câte ori am fost întrebat de presă, am refuzat să mă pronunţ în această chestiune. Presupun că tăcerea mea a fost destul de elocventă.

A doua disensiune a fost mult mai serioasă şi a avut consecinţe de amploare teatrală. În ochii mei, cultura se prezintă ca un bun public mai ales sub specia patrimoniului. Văd monumentele ca pe repere ale vieţii cotidiene a unei comunităţi care-şi pune uneori întrebări despre sine, iar muzeele şi bibliotecile ca pe locuri în care se pot găsi răspunsuri la acest posibil efort al societăţii de

a interoga modul în care este alcătuită şi regulile după care funcţionează. Primele mele două cărţi au investigat manuscrise şi monumente. La începutul anilor 1980, am redactat împreună cu Octavian Roske şi Radu Ciuceanu două rapoarte destul de substanţiale despre starea deplorabilă a monumentelor istorice şi de arhitectură, destinate dispariţiei după desfiinţarea Direcţiei Monumentelor Istorice. Citite la Europa Liberă de Virgil Ierunca săptămâni în şir, rapoartele au fost înregistrate la UNESCO ca documente de lucru[2425]. Ponta nu-mi împărtăşea însă sensibilitatea pentru starea monumentelor. Conservarea şi restaurarea lor i se părea o investiţie fără rost. Într-una dintre şedinţele de guvern, Vosganian s-a interesat dacă ar putea aloca fonduri pentru reabilitarea palatului Casei Autonome a Monopolurilor de pe Calea Victoriei, clasat ca monument de arhitectură şi în care îi era cazat ministerul; prim-ministrul i-a recomandat să nu arunce banii şi să închirieze mai bine un sediu nou şi funcţional.

Iniţial, nu m-am îngrijorat prea tare când am constatat că bugetul disponibil în 2013 pentru programul naţional de restaurare era o treime din cel al anului anterior. Bugetul precedent nu fusese executat integral, aşa că era de aşteptat ca Ministerul Finanţelor să procedeze la o ajustare. Am fost, în 1990, un martor ostil al deciziei Comisiei Monumentelor Istorice, în care eram membru, de a privatiza conservarea şi restaurarea monumentelor istorice. Direcţia de specialitate din minister dispunea încă de efective de muncitori calificaţi în vechile tehnici de construcţie: pietrari, zidari, fierari, dulgheri, zugravi, tâmplări. După 1977, mulţi fuseseră dispersaţi, o parte din ei exersându-şi îndemânarea pe

24 Rapoartele au fost publicate după 1989 în revista Arhivele Totalitarismului:

25n r. 1-2, 2000, pp. 219-238 şi nr. 3-4, 2000, pp. 196-212, ca şi în volumul IX, nr. 1-2, 2001, pp. 205-229; „Va supravieţui Bucureştiul până în 1984?**, două părţi în volumul IX, nr. 3-4, 2001, pp. 231-241 şi volumul XI, nr. 3-4, 2003,

şantierul Casei Poporului. S-a luat hotărârea să nu mai fie convocaţi într-o instituţie de stat, toate lucrările urmând a fi contractate cu firme private. Abandonată de stat şi lipsită de un centru de formare, ştiinţa vechilor meşteşuguri a dispărut treptat. Când am recepţionat în 2013 biserica fostei mănăstiri Măxineni, dirigintele lucrărilor de restaurare mi-a povestit că nu mai găsiseră niciun meşter care să ştie să facă o boltă ca în secolul al XVII-lea şi că a fost necesar să reînveţe tehnica după manuale. Pentru că firmele specializate sunt puţine şi împărţite între mai multe comenzi, durata unui şantier de restaurare este imposibil de anticipat.

Pe de altă parte, introdusesem în programul de guvernare al USL perspectiva înfiinţării unei autorităţi de management pentru fondurile europene ce, în viziunea mea, trebuiau neapărat alocate regenerării şi punerii în valoare a patrimoniului monumental, în acest mod izbutise Polonia să-şi îmbunătăţească spectaculos, în fostul exerciţiu bugetar european, situaţia monumentelor. Pe 10 aprilie 2013 însă, fără să fie pe ordinea de zi, dar anunţat de Victor Ponta presei în deschiderea şedinţei de guvern, Eugen Teodorovici a înaintat un memorandum pentru aprobarea programelor operaţionale şi a structurilor de implementare a fondurilor europene pentru 2014 – 2020. Lucia Varga, Daniel Constantin şi cu mine am obiectat, Constantin arătând că documentul nu a fost discutat politic în USL. Ponta a oprit autoritar dezbaterea: „nu este o decizie politică, ci una guvernamentală, aşadar aprob”. Monumentele urmau să beneficieze de fonduri structurale doar în chip accidental şi numai ca ingredient al unor programe de dezvoltare regională.

Aşa cum l-am găsit, programul naţional de restaurare nu era un instrument, ci o resursă. Una de tip clientelar. Multe din monumentele ce beneficiau de finanţare erau de gradul B pentru că un politician, un primar, un episcop sau un stareţ ştiuse să fie îndeajuns de insistent pentru le aşeza în capul listei. Nu că starea lor n-ar fi fost adesea

gravă. Dar o luaseră înaintea monumentelor mai importante, din clasa A, pentru care nu se găsise însă nimeni să vorbească. Am hotărât, stricând multe învoieli, că voi fi vocea acestor monumente. Am scris pentru ele un Cod al patrimoniului, pe care nu am avut suficient răgaz să-l promovez şi pe care nu l-a reluat niciunul dintre succesorii mei. Am creat instituţii specializate în administrarea monumentelor care au fost desfiinţate de cei care m-au urmat. M-am încăpăţânat să de-patrimonializez restaurarea patrimoniului cultural naţional. Nu este aici decât aparent un joc de cuvinte.

În decembrie 2012, Ministerul Culturii arăta, dacă ar fi să-l descriu cu ajutorul unui vocabular weberian, ca o confederaţie dispersată de unităţi de dominaţie de tip patrimonial. La conducerea fiecărui muzeu, teatru, consiliu, cinematograf, institut, studio, oficiu sau centru şi a fiecărei comisii, direcţii, opere, operete, biblioteci, filarmonici ori imprimerii era încrustat un manager a cărui autoritate avea dubla vocaţie mărturisită a perpetuităţii şi a deplinei autonomii. Cei mai mulţi dintre aceşti manageri tratau ministerul ca pe un debitor fără drept la opinie sau de control. Am încercat să restitui ministerului, prin ordonanţele de urgenţă 68 şi 72, ca şi prin câteva hotărâri de guvern, capacitatea de a elabora şi conduce politici publice prin instituţiile din subordine. Rezistenţa a fost înverşunată şi durabilă. Aproape tot ce am făcut a fost ulterior desfăcut.

Revanşa finală a mişcării de rezistenţă a funcţionarilor culturali s-a înregistrat pe 16 aprilie 2016, când lui Johan Kobborg şi Alinei Cojocaru li s-a interzis accesul în Opera Naţională din Bucureşti. Îl găsisem acolo pe Răzvan Dincă. L-am sprijinit să pună opera bucureşteană pe harta europeană a teatrelor lirice, aducând împreună bugetele operei şi operetei, grupate sub o administraţie unică în calitate de companii distincte. A sfârşit el însuşi prin a fi alungat împreună cu toţi artiştii pe care i-a adus şi cu toate montările de talie internaţională

pe care le-a realizat. „Să plece străinii!” s-a strigat la Operă în primăvara anului 2016. Nu numai cei fără cetăţenie română, precum Kobborg, dar şi cei străini de mulţumirea de sine provincială prin care se disting deopotrivă „oamenii de cultură” şi politicienii din România. Printre aceşti ultimi străini, Dincă şi eu însumi.

Prilejul pentru înlăturarea mea s-a ivit pe 8 decembrie 2013. Mihai Comişteanu mă invitase, în calitate de universitar şi autor, să ţin o conferinţă la Teatrul Naţional din Craiova. Conferinţa a avut ca temă *Statul cultural*: *istorie*, *memorie şi crize*[26]. După conferinţă, a urmat un schimb informai de întrebări şi răspunsuri. Dorind să ilustrez transformările pe care politicile de finanţare a programelor şi evenimentelor culturale le traversează în majoritatea statelor europene, inclusiv în România, am recurs la o comparaţie între bugetul programului de prevenţie HIV/SIDA şi unele din programele Ministerului Culturii. I-am răspuns aşadar lui Mihai Boroghină că statul român cheltuieşte anual mai mult pentru distribuirea gratuită de seringi de unică folosinţă şi de prezervative decât pentru restaurarea monumentelor istorice. Precizarea agravantă, pe care n-am făcut-o atunci, dar pe care o aveam în minte, este aceea că, în cadrul programelor privind combaterea tuberculozei şi HIV/SIDA, Ministerul Sănătăţii achiziţionează bunuri şi servicii de la fundaţii şi asociaţii a căror activitate pe teren este imposibil de verificat. Cum pe de o parte aranjamentul este unic în Europa, iar pe de altă parte flagelul nu are dimensiunile grave din unele ţări africane, acest mod de a pune an de an o mulţime de bani pubbci în aceleaşi mâini private ar putea avea o componentă dolosivă.

Am confirmat fără să vreau vechea zicală populară „prea multă carte strică”. Din interes pur teologic şi etic se întâmplase să fiu la curent cu cercetările lui Edward Green, care a condus proiectul de prevenţie SIDA de la

26 Vezi infra: Statul cultural

Harvard School of Public Health[27]. Green argumentase încă din 2003 că distribuirea de prezervative în zonele din Africa cu incidenţă semnificativă a bolii a sporit, în mod paradoxal, magnitudinea socială a epidemiei. Atunci când nu a fost negativ, impactul soluţiilor medicale costisitoare s-a dovedit a fi fost considerabil mai redus decât cel al programelor *low cost* precedente, ce vizau schimbarea comportamentului sexual al populaţiei afectate. Pe lângă caracterul ei lucrativ, operaţia de împărţire gratuită de prezervative şi seringi poate fi interpretată ca o înfrângere a eticii tradiţionale de către puterea biomedicală. Iar costul acestei victorii ideologice este chiar vulnerabilitatea crescută a grupurilor-ţintă. Acţiunea de prevenire reifică maladia şi, pe cale de consecinţă, deresponsabilizează persoanele expuse contagiunii.

Nimeni n-a dat atenţie acestei conversaţii. N-a stârnit nici emoţie, nici comentarii. A fost însă înregistrată pe ascuns. Cu siguranţă nu de un jurnalist. După mai bine de o zi, înregistrarea a ajuns în presă. Mai întâi la Realitatea TV, staţie ale cărei relaţii cu serviciile speciale sunt notorii şi evidente. Cultul personalităţii dezvoltat de post în jurul vieţii şi operei lui George Maior, Ioan Rus ori Vasile Dâncu este prin el însuşi o dovadă cuprinzătoare şi suficientă. S-a răspândit de acolo pe toate posturile şi în toate mediile. Nimeni n-a egalat însă agresivitatea limbajului şi indignarea profesionistă a ziariştilor de la Realitatea. Am dat un comunicat de presă în care mi-am cerut iertare pentru o comparaţie ce ilustra o alegere în materie de politici publice şi nu conţinea vreo apreciere oarecare cu privire la persoane. Nu mă referisem vreo clipă la fondurile destinate tratamentului bolii, ci doar la cheltuielile de prevenţie. În plus, n-a fost niciodată vorba despre o „declaraţie" cu caracter public, aşa cum s-a repetat adesea ulterior, ci despre un fragment interceptat

27 Edward C. Green, Rethinking AIDS Prevention: Leaming from Successes in Deve- îoping Countries, Praeger, Westport, CT, 2003, în special pp. 93-124

de conversaţie privată. Câteva zile mai târziu, preşedintele asociaţiei pacienţilor afectaţi de HIV/SIDA m-a asigurat că nu s-a simţit în vreun fel ofensat şi că deploră atmosfera de ostilitate emanată de presă.

Pe 11 decembrie la prânz m-am dus la şedinţa de guvern, înainte de a fi tăiate comunicaţiile, am observat pe telefon o explozie de apeluri de la numere necunoscute. M-am gândit că s-a întâmplat vreun accident la un monument istoric sau la un muzeu. Mai fusesem inundat de apeluri atunci când primăria din Târgu Jiu pusese furtunul cu apă pe Poarta Sărutului. Am răspuns şi am aflat de la un anonim din presă că Antonescu tocmai declarase că în opinia lui este cazul să îmi dau demisia. Am ieşit din sală şi l-am sunat. Decizia este a mea, mi-a zis, dar el crede că trebuie să o fac. Din cauza bruiajului poate, convorbirea s-a întrerupt. I-am telefonat din nou, de câteva ori. De fiecare dată apelul a fost refuzat. M-am reîntors în şedinţă.

De îndată ce s-a terminat, m-am dus să stau de vorbă cu Ponta. Văzuse şi el declaraţia lui Crin pe fluxul de ştiri şi mi-a spus sec că nu este de acord. Nu vedea niciun temei cât de cât serios pentru o demisie. Părea chiar uşor nemulţumit de faptul că nu fusese consultat în prealabil. M-a lăsat să înţeleg că auzise de ceva timp că Antonescu ar fi plănuit să mă înlocuiască cu Gigei Ştirbu şi îl prevenise că propunerea i se pare derizorie şi că nu o va accepta.

Urma să-l caute pe Antonescu pentru a-l face să-şi revină în simţiri. Să nu-mi fac deci griji, totul nu e decât „o prostie”. L-am sunat pe Crin pentru a-i împărtăşi poziţia lui Ponta şi a-l întreba ce am de făcut. Nu mi-a răspuns. Pe seară, mi-a telefonat prim-ministrul. Nici lui nu-i răspunsese Crin. Peste vreo oră m-a sunat din nou. Reuşise să ia legătura cu Radu Stroe, care-i comunicase că trebuie să plec, că aşa s-a hotărât la partid, că Ştirbu urma să mă înlocuiască. Se confirma astfel zvonul auzit de Ponta. I-am spus că, de vreme ce aşa s-a decis la vârful PNL, nu am altceva de făcut decât să demisionez. Regretând

circumstanţele în care mă văd nevoit să o fac. Ponta m-a asigurat de propria lui părere de rău şi de hotărârea de a-l refuza pe Ştirbu.

A doua zi dimineaţă, pe 12 decembrie, am trimis demisia la cabinetul prim-ministrului. Patru zile n-a aprobat-o, sperând să-l facă pe Crin să se răzgândească în privinţa lui Ştirbu. Antonescu s-a arătat de neclintit în alegerea lui. După-amiază am primit de la el un mesaj destul de ciudat. Scurt, cald şi poetic în formă. Destul de comun însă în conţinut. N-am păstrat cuvintele, dar am reţinut sensul: experienţe ca a mea întăresc caracterul şi pregătesc viitoarele reuşite. Nu s-a dovedit profet. De atunci, n-am schimbat mai mult decât un scurt salut ori de câte ori ne încrucişam pe holurile Senatului. Prin 2015, într-un interviu televizat, Antonescu a menţionat în treacăt că speră că l-am iertat pentru acest brutal episod. Am simţit o vreme gustul nedreptăţii, mai ales că nu fusese niciodată curios să afle cu ce mă ocupam la minister, dar nu i-am purtat pică. Nu l-am socotit vinovat nici măcar de culpa de a nu-mi fi spus mai întâi mie ce decizie a luat, chiar dacă n-aş fi avut pretenţia să şi-o justifice. Ştiam de mult că omul Antonescu este dizolvat fără rest în propriul său stil evaziv de a se raporta la ceilalţi.

Stătusem de vorbă pentru ultima oară ca doi prieteni la sfârşitul lui iunie. Şi încă pe îndelete. La el acasă. De câteva luni, relaţia noastră, deşi în continuare sincopată, părea ireal de apropiată. Cu titlu de exemplu, pe 27 martie 2013, Crin m-a scos intempestiv din şedinţa de guvern pentru a-mi cere să preiau portofoliul justiţiei. Aparent, nu găsise o soluţie mai bună în PNL. Mona Pivniceru tocmai demisionase pentru a merge la Curtea

Constituţională. Eram la Cotroceni în vara precedentă când acceptase să conducă temporar ministerul în schimbul unui mandat de judecător constituţional, ce curma să devină vacant peste mai puţin de un an. Prim-ministrul o somase însă să se retragă de îndată ce a fost desemnată la Curte, deşi ar mai fi putut

rămâne în funcţie încă aproape trei luni. Ponta avea însă planul de a o instala pe Laura Kovesi la şefia DNA şi a păstrat ministerul pentru el însuşi ca interimar şi apoi pentru PSD. Antonescu s-a împăcat în cele din urmă cu schimbul de ministere. Nu înainte de a-i consulta în biroul lui de la Senat pe miniştrii şi liderii grupurilor parlamentare PNL. Părăsim guvernul sau cedăm ministerul, cu toate implicaţiile pe care numirea lui Kovesi le promitea, a sunat întrebarea. Cine este pentru ieşirea imediată de la guvernare, a vrut să afle. Mi-am ridicat mâna fără ezitare. Crin, de cealaltă parte a mesei, şi-a înălţat şi el braţul, cu o jumătate de mişcare însă, însoţită de un chicotit. S-a auzit apoi glasul experienţei. Haşotti, Stroe, Nicolăescu au pledat pentru păstrarea poziţiilor în executiv. Cu excepţia mea, niciunul dintre miniştri nu era pregătit să-şi abandoneze poziţia. Am înţeles că ceea ce începuse ca o consultare de ordin politic ce trebuia să pregătească o decizie majoră nu era în fapt decât o lamentaţie rituală cu privire la inconvenientele alianţei cu PSD.

După discuţia noastră amicală din iunie, Antonescu a plecat în vacanţă. Ne-am revăzut pe 29 şi pe 30 august la Biroul Politic şi la Delegaţia Permanentă de la Constanţa. Mi s-a părut schimbat, aproape de nerecunoscut. Când nu tăcea, era tăios, pus pe harţă, agresiv chiar, insensibil la glume. Mult mai târziu m-am gândit că trebuie să se fi petrecut ceva hotărâtor în acea vară. Hotărâtor nu numai pentru cariera mea de ministru, dar şi pentru soarta USL şi a partidului. Ceva suficient de important pentru a întoarce pe dos istoria politică contemporană şi a duce la propria lui excludere din viaţa publică.

Li se ceruse miniştrilor să dea seamă la Constanţa despre activitatea lor şi să supună aprobării direcţiile de acţiune pentru perioada următoare. N-a fost timp pentru aşa ceva. Singura conversaţie ce a privit, indirect, Ministerul Culturii, a fost purtată în jurul chestiunii Roşia Montană. În pofida rezervelor mele personale, formulate

de altfel în scris când textul legii a circulat între ministere, aveam acordul lui Antonescu, dat în reuniunea săptămânală a comitetului miniştrilor PNL, de a semna proiectul de lege. Îşi declarase de altfel public sprijinul pentru ceea ce a numit o investiţie în reindustrializarea ţării de tipul celor pe care liberalii le salută întotdeauna. În ceea ce mă priveşte, obiecţia principală pe care o aveam privea statutul Ministerului Culturii: în opinia mea, acesta ar fi trebuit să fie doar avizator, nu iniţiator, aşa cum ceruse Ponta. Am solicitat o decizie a Biroului şi a Delegaţiei, ceea ce a iscat un schimb de păreri, fără o finalitate instituţională însă. Cea mai ciudată intervenţie a fost cea a lui Vosganian, care a spus că aude pentru prima oară de acest subiect. Daniel Chiţoiu i-a reamintit că proiectul avusese în guvern patru lecturi şi că o astfel de ignoranţă este surprinzătoare pentru un ministru. Puiu Haşotti a observat că este normal ca ministerul să fie iniţiator în materie, nu doar avizator. Fără să-l suspectez de clarviziune, Ştirbu a fost singurul vorbitor care a manifestat rezerve faţă de proiect. Crin a tăcut, cu aerul că atât subiectul, cât şi dezbaterea erau pentru el irelevante, aşa că s-a trecut mai departe, fără a se fi luat o decizie formală.

În mod ironic, scepticismul meu faţă de proiectul Roşia Montană a fost iniţial categoric. Izvora mai ales dintr-o neîncredere metodologică în marile companii ce-şi disputaseră contractul. Zvonul (neconfirmat ulterior, dar nici infirmat) prezenţei indirecte a lui George Soros printre competitori a constituit în ochii mei o circumstanţă agravantă, în măsura în care ştiam că filosofia lui antreprenorială era una strict speculativă. Ca ministru, am constatat treptat că „rapoartele” potrivnice invocate obsesiv de militanţii pentru mediu sau pentru patrimoniu – cei mai mulţi dintre ei asociaţi fundaţiilor lui Soros – nu erau în fapt decât opinii scrise cu cerneală ideologică pe una sau două pagini. Mi s-a imputat că ascund o evaluare a situaţiei arheologice întocmită de un profesor de istorie

romană de la Oxford. După săpături minuţioase, s-a dovedit că se găsea în arhiva personală a lui Hunor Kelemen, nu în cea a ministerului. N-am procurat-o decât după ce proiectul a capotat. Textul era într-adevăr critic şi documentat, dar generic. Teza era aceea că reţelele de galerii ale exploatărilor romane constituie o valoare intrinsecă şi trebuie lăsate să zacă neatinse în inima munţilor, chiar dacă nu vor fi studiate vreodată decât prin sondaj. La faţa locului am refuzat să mă duc, pentru că aş fi fost primit fie de companie, fie de oponenţii acesteia şi, ca atare, aş fi lăsat impresia că am dat deja dreptate uneia din părţi.

Am ajuns abia în august, invitat de comisia parlamentară pentru UNESCO ai cărei membri doreau la rândul lor să-şi facă o părere. I-am ascultat pe adversarii proiectului şi am vizitat galeriile studiate, conservate şi muzeificate de echipa de cercetători condusă de Alexandru Vulpe de la Academia Română şi de Béatrice Cauuet de la Universitatea din Toulouse, unul dintre cei mai reputaţi arheologi minieri din lume. Investiţia ştiinţifică şi financiară în patrimoniul de la Roşia Montană era impresionantă şi fără precedent ori analogie în istoria arheologiei româneşti. Mi-a devenit limpede că o alegere trebuia făcută.

Prima cale era cea a conservării integrale *in situ*, adică în adâncul munţilor, a labirintului de galerii romane şi austriece, ce ar fi urmat să rămână neatins, dar şi neumblat şi necercetat, aşa cum îşi dorea clasicistul oxonian, după exemplul prinţului Charles care visează la o Transilvanie sălbatică şi izolată, fără industrie, drumuri, automobile şi electricitate. Corolarul unei asemenea tezaurizări naturale a patrimoniului cultural ar fi fost extincţia completă a habitatului uman de la Roşia. Întreaga vale era, încă este, otrăvită atât de poluarea acumulată istoric, cât şi de şomaj. Localitatea nu mai avea practic decât o mână de locuitori, cei mai mulţi pe picior de plecare. Cealaltă posibilitate comporta conservarea şi

punerea în valoare a unei părţi semnificative a patrimoniului, dar şi sacrificarea celeilalte părţi în favoarea unei amenajări miniere ce ar fi utilizat tehnologia standard cu cianuri în condiţii promise de securitate. Tot pe acest versant al posibilului, RMGC se angaja să ecologizeze întreaga zonă şi să o revitalizeze prin crearea, pe orizontală şi în timp, a câtorva mii de locuri de muncă.

Aceasta era alternativă. Am citit proiectul de lege cu toată puterea de înţelegere de care sunt capabil. Dincolo de prevederile cu incidenţă asupra patrimoniului arheologic şi cultural, negociate de mine cu exigenţă maximă, cele referitoare la mediu ori la redevenţe îmi păreau a fi mai degrabă favorabile pentru statul român. Stăteam totuşi în cumpănă, pentru că oricare alegere ar fi produs o pierdere ireversibilă, fie cea a unui strat preţios de patrimoniu, fie cea a viitorului unei comunităţi. Într-un fel, partidul a ales pentru mine, fără a-mi împărtăşi dilemele. Proiectul însemna investiţii majore şi dezvoltare pe termen lung, proiectul fusese negociat în USL, proiectul trebuia deci semnat fără ezitare. Mi-o spusese Antonescu şi mi-o confirmase Daniel Chiţoiu, coordonatorul grupului de miniştri PNL.

Ajunsesem în acest punct când, pe 1 septembrie, au început manifestaţiile de stradă în Bucureşti. A doua zi, la o reuniune de partid, Antonescu a trecut pe lângă mine aruncându-mi peste umăr cu o oarecare veselie: „uite-l pe duşmanul străzii!” Nici măcar atunci proiectul Roşia Montană nu a fost reexaminat sau repudiat. Tactica lui Crin, maturizată zi după zi, a fost aceea de a lăsa impresia că încuviinţează demonstraţiile, că PNL nu are niciun amestec şi nicio răspundere, că iniţiativa îi aparţine integral lui Ponta şi PSD-ului. Extrăgându-se treptat pe sine împreună cu partidul din controversă, m-a lăsat să mă descurc singur. Prezenţa mea în fruntea ministerului a început de atunci să-l stânjenească, pentru că îi amintea de o responsabilitate politică pe care şi-o asumase, dar pe care o declinase la presiunea străzii şi a presei şi pe care

nici măcar nu mai avea de gând să recunoască că şi-o însuşise cândva.

Oricât de colorată ar fi ţesătura socială a manifestaţiilor din acele zile[28], este indubitabil că mişcarea de gravitaţie ce le-a atras în stradă nu a fost naturală, ci minuţios pregătită şi pusă în operă de o reţea vastă de agenţi instruiţi şi remuneraţi în acest scop. Cu un an mai devreme, pe 4 iulie 2012, ambasadorul american la Bucureşti a prezentat public programul *Restart România*, conceput şi bugetat de unele agenţii federale, ca şi de guvernele Marii Britanii, Germaniei, Spaniei şi Canadei[29]. Programul ar fi format şi finanţat 140.000 de *restarters*, numiţi alternativ de Mark Gitenstein „agenţi ai schimbării" ori „cetăţeni reformatori", cărora li s-a încredinţat misiunea de a stârni pe internet valuri de susţinere pentru cauze ecologice, ca şi pentru lupta împotriva corupţiei.

Unul dintre aceşti agenţi, pe nume Alina Mungiu-Pippidi, a mărturisit pe 23 ianuarie 2017 – poate pentru că nu i-au mai fost solicitate atunci serviciile de agitator şi propagandist – că manifestaţia împotriva guvernului PSD din ziua precedentă, la care participaseră câteva mii de protestatari, nu putea fi organizată decât de serviciile speciale, explicând că „societatea civilă" nu are capacitatea de a mobiliza prin forţe proprii atât de mulţi demonstranţi într-un timp atât de scurt. Dacă aşa stau lucrurile, înseamnă că demonstraţiile din septembrie 2013, cu un vârf de treizeci de mii de participanţi, au fost în fapt organizate de servicii sau de entităţi comparabile cu acestea ca disciplină organizaţională şi ca mod de operare.

Am avut ocazia să constat că patosul civic în faţa căruia Antonescu bătuse în retragere nu era decât o convenţie de limbaj pentru o operaţiune cu resorturi ce n-aveau nimic dezinteresat ori improvizat. În seara de 19 octombrie 2013 am participat la un club din marginea centrului vechi la un eveniment literar organizat de Ion

28 Vezi infra: Die Wiederkehr des „Mobsu?

29 m.hotnews/stire/12700593

Bogdan Lefter, care nu se transformase încă în cel mai monoton dintre propagandiştii sistemului represiv. Sala era surprinzător de plină. Conversaţia curgea de o vreme când, dintr-odată, unii din cei prezenţi s-au ridicat în picioare, au început să scandeze, să cânte, să facă mişcări coregrafice, să arunce în aer şi pe podea foi imprimate. Au început să mi se adreseze pe roluri. Când o tânără care nu avea încă douăzeci de ani mă implora pe un ton suav să nu-i otrăvesc copiii cu cianuri, un corporatist vânjos îmi flutura pumnul în faţă scrâşnind ameninţări printre dinţi. Le luau apoi locul alţii, dar replicile rămâneau aceleaşi. Totul semăna cu o reprezentaţie de teatru ambulant. Veniseră cu recuzita de acasă, repetaseră frazele şi lozincile, distribuiseră mai multe dubluri în fiecare rol. Investiseră timp şi bani din belşug. Aveau de toate, în afară de spontaneitate. Indignarea lor era îndelung exersată şi avea accentele inconfundabile ale profesionismului.

Cu haina sfâşiată în înghesuială, am izbutit să ies din club. Patruzeci sau cincizeci de inşi mă aşteptau afară. Înfăţişarea lor era mai diversă. Televiziunile suficient de conectate la servicii pentru a fi fost prevenite din timp (Realitatea T şi DG24) erau prezente şi ele. Protejat de un poliţist local, pe care-l chemaseră organizatorii evenimentului, m-am strecurat în automobil printre feţe strâmbate de ură. Strada era însă blocată. Au început să lovească maşina ministerului. Cu picioare, pumni şi pietre. Geamul din spate a fost spart în dreptul capului meu. Eram destul de calm. Reuşisem până atunci să mă uit la întâmplări ca şi cum nu eu aş fi fost prins în mijlocul lor. Strigăturile şi scandările mulţimii nu aveau vreo legătură nici cu ceea ce eram, nici cu ceea ce făcusem. Reflectau exclusiv vulgaritatea modului de a gândi al celor care le interpretau după îndelungi repetiţii. Undeva în mintea mea răsuna îndemnul din 2 Timotei 4: 5: păstrează-ţi cumpătul, îndură agresiunile şi fă-ţi treaba la care ai fost chemat.

Mi-am pierdut răbdarea doar când un bun public, oricât de mărunt, a fost distrus. Am ieşit din maşină şi am

început să strig la ei. Au dat înapoi. Fie că nu aveau misiunea să mă lovească, fie că, înfruntaţi direct, şi-au pierdut curajul. Cel mai probabil, desfăşurătorul nu prevăzuse o asemenea reacţie din partea mea. Şi atunci, deşi filmările nu s-au întrerupt, au rămas fără replică. Tot timpul mi-au lăsat impresia că, dincolo de îmbulzeală, de haos, de violenţa gesturilor şi a vorbelor, cei mai mulţi respectau o anumită disciplină. Parcă ar fi urmat un scenariu. Într-un târziu a venit şi poliţia şi am putut să ne mişcăm încet şi să ieşim din împresurare. Imediat a sunat telefonul. Am recunoscut vocea lui Ponta. Era la curent, inclusiv cu detaliile. Ştia chiar cine sunt agresorii. Mi-a dat trei nume. Am reţinut un Alexe, fără ocupaţie, şi un Crăciun, asistent pe la SNSPA. Crin nu mi-a telefonat. Nici în seara respectivă şi nici mai târziu. Nimeni de la PNL, de altfel, nu a mimat îngrijorarea şi nu s-a interesat de starea mea.

Mă aşteptam la o asemenea indiferenţă. Caracterul ei manifest şi unanim nu m-a mirat prea tare. M-a surprins însă atitudinea autorităţilor poliţieneşti. A trecut destul până m-a căutat un poliţist să-mi ceară o declaraţie despre eveniment. A insistat să fac o plângere penală. Pretindea că altfel nu ar putea pune în mişcare investigaţia. Se gândea cel mult la tulburarea liniştii publice. Nu părea dispus să vadă ameninţarea, ultrajul, distrugerea sau vătămarea. I-am spus că nu am intenţia să reclam eu însumi incidentul şi că mă voi mulţumi să-l povestesc. Imaginile erau publice şi amănunţite, aşa că poliţia avea toate elementele necesare deschiderii din oficiu a unei anchete. Nu reuşesc să scap de gândul că întâmplarea se poate să nu fi fost decât o capcană, o provocare planificată, de vreme ce toată lumea în afară de mine părea să fie atât bine informată cu privire la cursul evenimentelor şi la distribuţia rolurilor, cât şi dornică să trateze incidentul ca fiind cu totul lipsit de gravitate sau de semnificaţie. Procuratura, altfel extrem de activă, nu a manifestat nici cel mai slab interes pentru cauză. Treptat,

nici n-a mai existat vreo cauză, penală sau măcar de presă. În media se stabilise aproape consensual că demonstraţiile sunt o merituoasă manifestare a energiei civice. Drept care nu puteau fi asociate cu un episod violent[30]. Ce atâta zarvă pentru o lunetă spartă!

S-a spart atunci mai mult decât o lunetă. S-a crăpat ireversibil USL, în măsura în care PNL s-a făcut că nu vede actul de violenţă îndreptat împotriva unuia dintre miniştrii săi, doar pentru a da senzaţia că nu are niciun amestec în proiectul Roşia Montană, ce trebuia să cadă exclusiv în sarcina PSD. în numele partidului, Renate Weber a dat un comunicat de presă în care regreta în treacăt întâmplarea, dar elogia călduros spiritul civic al manifestanţilor. Mai grav încă, s-a făcut cioburi voinţa guvernului de a-şi duce la bun sfârşit politicile publice. Pentru prima oară în istoria politică postcomunistă, un executiv a cedat în faţa unei minorităţi doar pentru că aceasta s-a instalat câteva zile pe străzile capitalei în numele unei imponderabile societăţi civile. După ce a declarat că în forul său interior nici el nu e de acord cu proiectul Roşia

Montană, Victor Ponta l-a dat pe mâna unei comisii parlamentare *ad hoc* pentru a fi îngropat fără a fi declarat în prealabil mort.

„Strada” s-a transformat astfel dintr-un fenomen social accidental şi aleatoriu, aşa cum fusese în primele două decenii de postcomunism, într-o instituţie de forţă cu personal calificat şi agendă proprie. Din slăbiciune de caracter, din lipsă de discernământ democratic ori din alte motive pe care doar ei le ştiu, Antonescu şi Ponta au conlucrat cu mijloace diferite la instituirea, în 2013, a unei autentice şi durabile tiranii a minorităţii. România este de atunci condusă sezonier de o „oligocraţie”, de puterea celor puţini manifestată în stradă. În noiembrie 2015,

30 Scenariul s-a repetat în cazul demonstraţiilor din februarie 2017, marcate de obişnuita violenţă de atitudine, gesturi şi limbaj pe care nimeni nu e dispus să o remarce, dar şi de agresarea fizică a unor jandarmi. Toată presa a convenit că nu poate fi vorba despre manifestanţi violenţi, ci doar despre „elemente infiltrate“

guvernul Ponta a demisionat doar pentru că i-a cerut „strada”, evocată cu reverenţă atât de presă, cât şi de preşedintele Iohannis. În februarie 2017, guvernul Grindeanu şi-a abandonat politicile şi s-a înclinat cu veneraţie în faţa aceleiaşi „străzi”.

Cum am devenit liberal ŞI DE CE AM PĂRĂSIT PNL

Şi eu am fost cândva membru al „fostului Partid Naţional Liberal”, pentru a mă exprima în limbajul folosit de statutul „marelui partid ai dreptei româneşti” creat pe 26 iulie 2014. Am fost membru PNL din vocaţie, în dublul înţeles al noţiunii. Mai întâi, mă consider liberal pentru că am crezut, de aproape patru decenii, în suveranitatea conştiinţei individuale şi în primatul libertăţii de gândire, de exprimare şi de alegere. Am devenit apoi liberal pentru că am fost chemat să fac parte din PNL. Decisesem înainte de 1989 că metoda cea mai potrivită de a-mi păstra independenţa intelectuală era să nu mă supun vreodată disciplinei vreunei organizaţii politice sau de altă natură.

În vara anului 2012, Gin Antonescu m-a invitat să-l însoţesc la Cotroceni, după care mi-a propus să candidez pentru Senat şi ulterior să fac parte din guvernul USL. Mi s-a părut atunci că nu am dreptul să mă arăt rezervat faţă de asemenea propuneri, să pun condiţii sau să negociez termeni. M-am înscris în PNL aşa cum cineva îşi satisface serviciul militar: nu pentru că m-am socotit îndreptăţit să ocup poziţii de demnitate publică, ci pentru că am fost convocat să intru în serviciul public. O astfel de convocare, venită pe numele meu într-un moment dificil traversat de democraţia românească postcomunistă, nu putea fi refuzată.

Am şi acum convingerea că a lua o distanţă critică faţă de ceea ce se numeşte generic „regimul Băsescu” a fost o obligaţie civică de la care nu te puteai sustrage decât cu riscul de a te dovedi fie lipsit de discernământ, fie pur şi simplu oportunist sau profitor. Pentru că nu am avut de-a face doar cu o înfruntare politică între viziuni adverse asupra societăţii ori economiei, ci cu un atac structurat şi

persistent la adresa libertăţilor civile şi politice, a substanţei democraţiei. Clasicul imperativ liberal de a pune limite de netrecut acţiunilor statului împotriva cetăţenilor era tot atât de actual ca atunci când a fost formulat pentru prima oară. Statul de drept liberal – profetizat de Kant ca un stat ce-şi restrânge funcţiile coercitive pentru a nu invada domeniul drepturilor individuale inalienabile – trebuie afirmat cu vigoare împotriva unui aşa-zis stat de drept în care au întâietate absolută drepturile instituţiilor represive.

Noul PNL, născut pe 26 iulie 2014 cu misiunea explicită de a radia din registrul partidelor politice Partidul Naţional Liberal fondat în 1875 şi readus la viaţă în ianuarie 1990, este un partid ce-l numără statutar pe Traian Băsescu printre foştii săi preşedinţi. Ex-naţional-liberalii nu au avut de propus aripii Roman-Băsescu-Boc-Blaga a FSN decât amendamentul Quintus, adică o simplă încăpăţânare onomastică, uşor de acceptat de către un PDL ce-şi schimbase de mai multe ori denumirea şi orientarea. După cum haina nu-l face pe om, nici numele nu dă conţinut programului unui partid. N-a mai rămas nimic liberal într-un partid din care fac parte membrii guvernului şi ai majorităţii parlamentare care a impus în 2010 politici de austeritate sub forma, fără analogie într-o altă societate democratică, a restrângerii exerciţiului unor drepturi şi libertăţi constituţionale.

Procesul de desfiinţare a PNL a început, fără preaviz, la Delegaţia Permanentă din 25 februarie 2014. Miza ieşirii de la guvernare şi a ruperii USL, aşa cum a fost prezentată atunci explicit de Crin Antonescu, era câştigarea alegerilor prezidenţiale şi, în urma victoriei, dacă nu chiar în pregătirea ei, constituirea unui guvern condus de un premier PNL. Dincolo de anecdote şi de lamentaţii, ruptura a fost justificată de o dublă constatare a preşedintelui partidului, pentru care nu a adus însă probe: pe de o parte, nu ar mai fi existat un electorat USL, iar pe de altă parte, PSD nu l-ar mai fi susţinut pe Antonescu la alegerile

prezidenţiale din toamnă. Umbrite de amploarea previzibilă a restructurărilor politice imediate pe care secesiunea trebuia să le declanşeze, au fost atunci formulate două poziţii ce vor avea urmări dintre cele mai robuste.

Ludovic Orban a formulat cu claritate o temă ce se va bucura ulterior de un mare succes propagandistic: divorţul dintre PN şi PSD ar fi fost incitat de televiziunile lui Voiculescu şi Ghiţă în momentul în care PNL a refuzat legea amnistiei, operaţiune premeditată prin care PSD a încercat să-şi salveze corupţii. Alianţa dintre moguli şi penali ar fi făcut imposibilă colaborarea „contra firii" (cu vorbeie lui Orban) dintre PN şi PSD. Tot Orban a schiţat tactica pe care Iohannis a pus-o mai târziu în operă: fără să uite de „lupta and-Băsescu", naţional-liberalii trebuie „să-i sufle" acestuia politicile şi viziunea, având grijă însă să nu fie asociaţi cu persoana lui. Esenţa programului candidatului şi preşedintelui Klaus Iohannis a fost astfel formulată cu simţ profetic.

Pe un cu totul alt ton, acoperit de vacarmul din sală, dar încărcat de consecinţe atunci nebănuite, a intervenit Călin Tăriceanu. Impasul s-ar datora unei gestiuni defectuoase a relaţiilor cu PSD, în mod precis incapacităţii lui Antonescu şi Iohannis de a negocia remanierea în termeni raţionali. Ieşirea din USL echivalează cu o trădare a alegătorilor, ce va fi curând decontată politic. Dispute majore cu PSD în legătură cu mari teme politice n-au fost. Blocajul este creat de dezbaterile sterile purtate în jurul unor persoane. Se cuvine ca un partid să fie mai preocupat de teme decât de persoane. Este adevărat că PSD a „punctat" pentru electoratul propriu, în timp ce PNL şi-a dezamăgit alegătorii pentru că nu a avut „soluţii de implementat", nu pentru că nu ar fi fost lăsat să o facă. În concluzie, ruperea USL este o alegere greşită.

Această analiză se întâlnea cu propriile mele observaţii. În cursul anului 2013, PNL nu a elaborat şi promovat sistematic, ca partid, politici publice proprii şi i-a

lipsit capacitatea critică şi expertiza, poate chiar motivaţia, de a evalua, modifica şi, eventual, respinge măsurile guvernamentale anunţate ori adoptate fără consultări prealabile de Victor Ponta. Crin Antonescu întrupa cu excelenţă butada politică americană *when you don't have a policy, you give a speech*. Pe cât de neîntrecut ca orator, pe atât de dezinteresat era faţă de latura tehnică cel mai adesea inseparabilă de orice politică sectorială. Iar atunci când prezenta o iniţiativă în forul de coordonare a USL, Ponta – cu remarcabila sa uşurinţă de a imagina, citi şi demonta politicile publice – evoca tocmai detaliile materiale la care Crin era rareori atent şi la care nu ridica, ca atare, vreo obiecţie.

La fel se întâmpla în reuniunile săptămânale cu miniştrii sau în instanţele de conducere ale partidului. Radu Stroe a vrut, dar n-a reuşit să povestească felul cum rescrie Codul Rutier, Luda Varga a încercat fără succes să vorbească despre Codul Silvic, iar eu n-am avut ocazia să dau toate amănuntele despre proiectul Roşia Montană. Discuţia aluneca imediat spre anecdota cotidiană, cea mai recentă vorbă în doi peri a lui Ilie-Sârbu sau a lui Ponta fiind tăiată în patru şi întoarsă pe toate feţele. După care, aflând din presă sau de la un terţ despre câte im amănunt legislativ controversat, Crin reacţiona cu vehemenţă, ca şi cum s-ar fi acţionat fără ştiinţa şi aprobarea lui, iar ministrul în cauză era dezavuat public. Ceea ce însemna că sprijinul partidului pentru miniştrii săi erau condiţionat de umorile presei şi ale comentatorilor, cărora Antonescu le dădea mereu dreptate atunci când nu era vorba despre el însuşi.

Anticipând comportamentul său prezidenţial din primul an de mandat, Iohannis nu a pledat în februarie pentru ceva anume şi nu a explicat nimic. A remarcat că „USL trage să moară de ceva vreme", a făcut apel la „demnitate" şi la „unitate". A mai anunţat că va face cu Antonescu „un cuplu politic". Finalul i-a aparţinut lui Crin, care a ales retorica exaltării. Niciodată în ultimii ani n-ar fi

avut atâtea motive de bucurie. E o şansă unică pentru PNL să aibă şi preşedinte, şi premier. „Ne îndreptăm către situaţia totul sau nimic”, a concluzionat în aplauzele delegaţilor. Retragerea miniştrilor din guvern a fost aprobată cu doar opt voturi împotrivă şi o abţinere. Cu numai opt abţineri s-a cerut demisia lui Ponta. Decesul USL a fost proclamat într-o unanimitate tulburată doar de lehamitea câtorva participanţi, printre care mă număram, de a se obosi să mai ridice mâna.

Metamorfoza naţional-liberalismului a devenit ireversibilă pe 26 mai, când conducerea PNL a părăsit ALDE, a aderat la partidul popularilor europeni şi a decis să fuzioneze neîntârziat cu partidul lui Băsescu. M-am alăturat atunci fără rezerve lui Tăriceanu în Grupul de iniţiativă pentru păstrarea identităţii liberale. Am redactat manifestul citit la prima reuniune a acestui grup ce a avut loc la Bucureşti pe 12 iunie 2014. Nu m-am retras însă din PNL, căutând în zadar prilejul de a mă implica într-o dezbatere sau măcar într-un schimb de opinii, fie şi banale, despre faptul că liberalismul e ceva mai mult decât numele pe care-l poartă. Deliberarea nu a fost nici măcar mimată. La Congresul PNL din 28 iunie, chiar şi rezoluţiile au fost verbale, fapt nemaivăzut în istoria mondială a partidelor politice. Liderii PNL s-au dovedit mai insensibili la idei şi mai oportunişti chiar decât fruntaşii socialişti ai PD care, în 2005, s-au prefăcut în conservatori în temeiul unei moţiuni scrise. PNL nu a murit înainte de a denunţa el însuşi mitul potrivit căruia ar fi fost un partid elitist, al inteligenţei şi discuţiilor libere. Vechiul PNL şi-a petrecut ultimele luni de viaţă în cea mai desăvârşită mizerie intelectuală.

Istoria partidului s-a încheiat, împreună cu calitatea mea de membru, pe 26 iulie, când venerabilul Mircea Ionescu Quintus, în ultima scenă a congresului de „coagulare a dreptei”, a bătut vioi ritmul imnului FSN-PD-PDL (adoptat de noul PNL) cu aceleaşi mâini pe care, aşa cum îi place să se laude, i le strânsese cândva I. Gh. Duca.

În octombrie 2014, noul PNL a fost înregistrat oficial drept cel mai recent avatar al FSN. „Regimul Băsescu” avea astfel, direct sau indirect, un nou domiciliu politic, deşi proprietarul nu mai era Traian Băsescu însuşi. Atâta vreme cât încleştarea din 2012 nu îşi epuizase miza, credeam că liberalii aveau datoria, deopotrivă intelectuală şi politică, de a nu dezerta şi de a nu demobiliza. Cultura publică a libertăţii nu ar putea fi restaurată în România fără contribuţia decisivă a liberalilor. De aceea, am părăsit PNL pentru a putea rămâne liberal. Orban şi Alina Gorghiu m-au chemat înapoi de câteva ori. Mi-au promis un loc eligibil la alegerile din 2016 cu aerul că au nevoie de mine pentru fortificarea componentei liberale a noului PNL. Le-am spus că nici în cel vechi nu găsisem destul liberalism şi că abia după ce am plecat din PNL am putut să devin cu adevărat liberal.

N-am ezitat să răspund chemării lui Tăriceanu de a-l asista, în primele două zile din august 2014, la fondarea Partidului Liberal Reformator. Ne ştiam din 1997, când el era ministru al industriilor, iar eu consilier la Cotroceni. N-am păstrat o legătură constantă. S-a întâmplat însă să fim aşezaţi unul lângă altul la şedinţele conducerii PNL, ceea ce ne-a permis să constatăm că recunoaştem amândoi cam aceleaşi stridenţe şi suntem sensibili la acelaşi tip de argumente politice. Nu ştiu dacă m-a chemat alături de el în Grupul de iniţiativă şi apoi în PLR pentru că a văzut liberalul din mine sau doar pentru că a presupus că brutala mea retragere din guvern m-a înstrăinat de Antonescu. Nu l-am întrebat niciodată. Poate că m-am temut să raţionalizez firescul unei relaţii ce mi se părea amicală la modul cel mai spontan cu putinţă.

Am trecut împreună prin câteva experienţe politice memorabile. Am inventat – cu roluri diferite, fireşte – două partide. Am pornit, iarăşi de la înălţimi inegale, o campanie sistematică de apărare a drepturilor civile şi a libertăţilor politice. Am denunţat în canon abuzurile de putere ale preşedinţilor Băsescu şi Iohannis şi ale

autorităţilor judiciare. Am luat un prânz de neuitat cu Simeon al Bulgariei, unul dintre cei mai articulaţi şi consecvenţi liberali ai zilelor noastre. L-am vizitat pe 16 aprilie 2015 la Vama. Am discutat două ore la masă, apoi încă trei cu un cerc mai larg de interlocutori. Dacă s-ar fi întâmplat să fiu bulgar, probabil că n-aş fi fost mai monarhist decât sunt, dar cu siguranţă aş fi devenit „simeonist" Ceea ce, în contextul politic actual din ţara vecină, este tot una cu a te încăpăţâna să rămâi liberal.

N-am nutrit niciodată sentimente regaliste. Am căzut imediat de acord cu Robert Skidelsky atunci când l-am auzit afirmând că monarhia are capacitatea de a înlocui-virtutea civilităţii (*civility*) cu viciul servilismului (*servility*). Era în octombrie 2014 şi participam la un simpozion, în sensul anglo-saxon al noţiunii, pe marginea manuscrisului unei cărţi despre politica virtuţii la care lucrau împreună John Milbank şi Adrian Pabst[31]. Milbank era tentat să interpreteze figura regalităţii ca pe o încarnare politică menită să întărească caracterul non-subiectiv al legăturii sociale. Deşi membru al Camerei Lorzilor, Skidelsky considera monarhia un risc etic ce ar trebui evitat într-o societate care preţuieşte libertatea egală.

Propria mea experienţă mergea în acelaşi sens. Cu ceva ani în urmă, poate prin 2008 sau 2009, fusesem căutat cu o oarecare insistenţă de Radu Duda. Îmi citise cărţile şi a participat chiar la unul dintre cursurile mele. Făcea probabil *head hunting* pentru proiectul lui de înviorare a regalismului românesc. Am avut chiar o lungă conversaţie pe teme politice. Recunosc că mi s-a părut nu numai bine informat, dar şi capabil de raţionamente elaborate şi precise. Până în momentul în care a evocat discuţiile pe care le-ar fi purtat prin diverse palate regale cu *verii lui din Europa*. Nu glumea. Nu se referea la rudeniile principesei. Şi le însuşise cu o seriozitate ce mi s-

31 Cartea a apărut doi ani mai târziu: John Milbank, Adrian Pabst, The Politics of Virtue. Post-Liberalism and the Human Future, Rowman & Littlefield, London and New York, 2016.

a părut caraghioasă. Am simţit cum cabotinismul agreabil al actorului ia amploarea stridentă a impostur ii. Pentru că a uitat de avertismentul Letiziei Bonaparte, monarhia românească, deşi n-a fost vreodată sublimă, a făcut pasul către ridicol.

Tocmai pentru că nu era văr cu Radu Duda, am reţinut de la ţar imperativul liberal cu care s-a identificat, *less state*, *more responsability*, folosindu-l mai târziu în manifestul politic al ALDE. Mi s-a părut că Simeon întrupează, chiar dacă l-am întâlnit în patria lui natală, liberalismul exilului şi al eşecului. Am citit în el seninătatea, dar şi determinarea tragică ce-l animaseră cândva pe Salvador de Madariaga. Ca semn al vocaţiei weberiene pentru politică, stătea drept în mijlocul speranţelor prăbuşite. În Bulgaria, din liberalism nu mai trăieşte decât amintirea episodului curios în care un fost rege s-a întors ca şef al guvernului. La recepţia de seară, puţini bulgari au intrat în vorbă cu el. Simeon ştia însă să înfrunte, cu o eleganţă modestă şi timidă, amestecul de indiferenţă şi condescendenţă al compatrioţilor săi. Singurătatea liberalului de cursă lungă era aproape tactilă.

Către solitudine tindea, de altfel, şi condiţia noastră în Senat, măcar în termenii regulamentului. PLR nu participase la alegeri, aşa că nu putea avea grupuri parlamentare. A fi izolat politic într-o adunare reprezentativă îţi oferă un incontestabil avantaj etic. Atunci când fad parte dintr-o majoritate, nota Hume[32], onoarea – în principiu *a great check upon mankind* – nu te mai constrânge, de vreme ce ştii că poţi conta oricând pe aprobarea propriului partid şi te-ai obişnuit să nu iei în seamă opinia adversarilor. Ca parlamentar independent, nu talentul oratoric, astuţia procedurală sau abilitatea de a socializa te scapă de irelevanţă şi deriziune, ci onorabilitatea. Înţelesul comportamentului onorabil poate fi desluşit, în acest context, tot cu ajutorul gânditorului

32 David Hume, Political Essays edited by Knud Haakonssen, Cambridge Univer- sity Press, Cambridge, Cambridge, 1994, p. 24

scoţian. Acceptând împreună cu acesta că oamenii tind să fie mai oneşti ca persoane private decât în capacitate publică, politicianul se poate ţine departe de suspiciunea de a fi un ticălos (*knave*) atunci când apără libertatea tuturor ca şi cum şi-ar promova cel mai personal dintre interese. Maxima potrivit căreia *every man must be supposed a knave*, precizează Hume, este adevărată în politică, dar falsă în fapt. Omul politic este şi un om de onoare atunci când tratează libertatea ca pe cel mai preţios fapt al vieţii comune şi nu ca pe o simplă figură retorică a jargonului său profesional.

Astfel definită, am constatat că onoarea se dovedeşte un bun atât rar, cât şi prea puţin râvnit în economia politică a Parlamentului. Cea mai dezonorantă tranzacţie parlamentară la care am fost martor s-a petrecut în primăvara anului 2015. Ben-Oni Ardelean, un senator naţional-liberal care renunţase la meseria de pastor pentru cea de politician, m-a invitat să iau cuvântul pe 25 martie la „micul dejun cu rugăciune" pe care-l organiza periodic sub inspiraţie americană. S-au strâns în jurul mesei neobişnuit de mulţi parlamentari, de la toate partidele. Printre ei, Dan Şova, pe care-l aştepta în dimineaţa respectivă un vot al plenului de încuviinţare sau de respingere a cererii de reţinere şi arestare trimisă Senatului de Parchet. Plecând de la un îndemn al lui Pavel („Comportaţi-vă într-un mod demn de Evanghelia lui Christos", Filipeni 1: 27), am vorbit despre părtăşia dintre fraţi, despre cum trebuie să ne ferim unii pe alţii din calea răului, despre dreptate şi despre aparenţa dreptului, despre condiţia politică a creştinului. Am încheiat cu o rugăciune pentru Şova, pentru libertatea şi demnitatea lui. Toată lumea a zis Amin. Au urmat îmbrăţişări fraterne, câteva lacrimi, asigurări de susţinere şi compasiune. Confruntat cu o speţă dezarmant de absurdă, Şova avea evidentă nevoie de încurajare. De ajutor divin desigur, dar mai ales de solidaritatea colegilor săi. A urmat plenul. Câţiva participanţi la rugăciunea comună, în frunte cu

Ardelean, au votat pentru arestarea lui Şova, explicând chiar de la tribună că o solicitare venită de la DNA nu poate fi refuzată din principiu, indiferent de probele din dosar. În limba lui Hume, *kncrve* înseamnă nu doar ticălos, d deopotrivă slugă sau valet.

A fost singura împrejurare în care mi-a fost ruşine că sunt membru al Senatului. Nu m-a scandalizat niciodată duplilitatea unor funcţionari ai Evangheliei. De mult nu mă mai mira ipocrizia profesioniştilor cultului. Am realizat însă că foarte laica onoare pe care o avea în vedere David Hume nu are deloc căutare în Parlament. Apartenenţa la un grup majoritar sau cu vocaţie majoritară te scuteşte de obligaţia de a te comporta onorabil. Nu am scăpat până la sfârşitul mandatului de sentimentul însingurării. Din situaţia de izolare politică începuserăm să ieşim odată cu alegerea lui Tăriceanu ca preşedinte al Senatului prin votul PSD. Dornic să arate că „adevăraţii liberali" au rămas lângă el şi că, drept consecinţă, „USL trăieşte", Victor Ponta ne cedase două ministere. Mai mult chiar, anunţase că, în eventualitatea în care va câştiga scrutinul prezidenţial, una din opţiunile sale pentru funcţia de prim-ministru este Călin Tăriceanu. Cealaltă opţiune, George Maior, era însă de natură să întărească caracterul ambiguu al tabelului de valori după care obişnuia să se orienteze Ponta. După votul din noiembrie 2014, a devenit din ce în ce mai urgent pentru PLR să dobândească statutul de partid parlamentar. Singura cale disponibilă era fuziunea cu o formaţiune de dimensiuni comparabile care să beneficieze deja de acest statut. Sensul era unic şi ducea către Partidul Conservator.

O jumătate de an au durat pertractările. Deşi pretinseseră cândva că au o orientare social-liberală, nu am identificat urme de liberalism în ideile şi comportamentul conservatorilor. Era un partid de cadre, fără electorat propriu, lipsit de convingeri şi de viziune, al cărui oportunism tactic era dublat de o solidaritate aproape sectară între membri. Oricât de derizorii ar fi fost

cariera sau prestaţia cuiva, Daniel Constantin declara că persoana respectivă este de neocolit sau de neînlocuit în temeiul argumentului că militează în partid de un număr de ani. Cu observaţia, aspră, dar dreaptă, că a milita în Partidul Conservator însemnase până atunci să aştepţi pur şi simplu ca Dan Voiculescu să negocieze pentru tine diverse poziţii naţionale sau locale. Cu trei sau patru excepţii, atât coerenţa, cât şi experienţa politică a conservatorilor erau precare. La fel şi consistenţa intelectuală. În schimb, cum toate realizările istorice ale partidului fuseseră obţinute cu eforturi individuale minime, un asemenea raport între cost şi beneficii generase un indiscutabil complex de superioritate. Toţi conservatorii se simţeau îndreptăţiţi să ocupe primul loc ori de câte ori erau locuri de distribuit. Privită de mine ca un rău necesar, dar nu obligatoriu, fuziunea s-a petrecut pe 19 iunie 2015, iar PLR s-a dizolvat în Alianţa Liberalilor şi Democraţilor. Impulsul liberal care dusese la crearea Grupului de iniţiativă cu un an în urmă s-a diluat în ALDE până la pierderea aproape completă a calităţilor.

În ceea ce mă priveşte, am exploatat imediat statutul de membru al unui grup parlamentar pentru a propune constituirea unei comisii speciale a Senatului însărcinată să evalueze calitatea democraţiei şi să examineze starea în care se află statul de drept. Proiectul l-am formulat împreună cu Călin Tăriceanu, dar iniţiativa fusese oarecum prevestită de Emil Constantinescu într-un discurs rostit pe 17 iunie la aniversarea a o sută cincizeci de ani de existenţă (întreruptă) a Senatului. Constantinescu a spus atunci că „este nevoie de crearea unui arbitraj între putere şi cunoaştere”, iar Senatul ar putea juca un asemenea rol prin „comisii de investigare, de cercetare, de control al instituţiilor statului”. Ascultându-l atunci pe preşedinte şi având în minte exemplul Camerei Lorzilor, a cărei funcţie este tocmai aceea de a aşeza puterea sub autoritatea cunoaşterii, am început să reflectez la oportunitatea înfiinţării unei comisii care să-şi asume o muncă pe care, în

România, nu a mai făcut-o nimeni.

Apar la răstimpuri tot soiul de aprecieri ale stării democraţiei româneşti sub formă de index sau de *ranking*. Asemenea întreprinderi sunt întotdeauna „independente”, adică private şi lucrează exclusiv cu percepţii culese din presă şi din interviuri mai mult sau mai puţin structurate. Nu-i de mirare că în asemenea clasamente România ocupă locuri dintre cele mai ciudate, fiind uneori punctată în urma unor state africane. Cât despre statul de drept, pulsul acestuia nu fusese luat decât de Comisia Europeană, în rapoartele Mecanismului de Cooperare şi Verificare, la rândul lor întemeiate doar pe opinii de presă şi pe înşiruirea, niciodată verificată, a unor puncte de vedere subiective, dacă nu chiar interesate.

Leonardo Morlino a fost cel care m-a încurajat, încă din 2010, să deschid un şantier de cercetare – ce pe atunci nu putea fi decât academică – a calităţii democraţiei româneşti, care să se bazeze pe date empirice solide şi verificabile. Morlino coordonase deja asemenea investigaţii comparative şi puteam împrumuta de la el o metodologie testată pe teren şi validată ştiinţific. Văzând cum prinde viaţă comisia, i-am reexaminat instrumentarul şi am reţinut şapte niveluri de analiză a calităţii procesului democratic[33]. O democraţie „bună” are nevoie, mai întâi, de un set de reguli formale şi procedurale privind votul universal, investit în alegeri libere, corecte, competitive şi recurente; instanţa de luare a deciziilor politice şi de guvernare trebuie formată numai prin alegeri; guvernul este răspunzător exclusiv în faţa parlamentului; structurile politice (partide, grupuri de interese) simt separate de cele administrative; există mecanisme funcţionale de garantare reală a drepturilor şi libertăţilor; informaţiile publice au surse diferite şi alternative. Am adăugat, sub inspiraţia lui Robert Dahl[34], alte două direcţii în care ar fi fost nimerit să

33 Leonardo Morlino, Changes for Democracy. Actors, Structures, Processes, Oxford University Press, Oxford, 2013, mai ales pp. 191-268

34 Robert A. Dahl, On Democracy, Yale University Press, New Haven

fie conduse cercetările comisiei: caracterul nereversibil al relaţiilor dintre egalitate şi libertate; participarea efectivă a cetăţenilor la procesul de luare a deciziilor, incluzând dreptul la *dissent* şi existenţa unor mijloace de control al agendei publice.

După acordul Biroului Permanent, plenul Senatului a aprobat pe 22 iunie 2015 înfiinţarea Comisiei speciale pentru evaluarea stării democraţiei şi a statului de drept în România. Grupurile parlamentare nu şi-au desemnat reprezentanţi în comisie decât la începutul sesiunii de toamnă. Componenţa comisiei nu a fost comunicată plenului decât la sfârşitul lui octombrie şi a fost următoarea: vicepreşedinte Timotei Stuparu (PSD), secretar Csaba Pataki (UDMR), Mariana Câmpeanu, Dorin Dobra şi Nicolae Vlad Popa de la PNL, Georgică Severin, Gabriela Creţu şi Petru Alexandru Frătean de la PSD şi eu însumi ca preşedinte. A fost nevoie de o nouă solicitare către plenul Senatului, aprobată pe 2 noiembrie 2015, pentru prelungirea activităţii până la sfârşitul ultimei sesiuni a mandatului. Unul din senatori nu a venit niciodată la întâlnirile de lucru ale comisiei (N.V. Popa), iar ceilalţi au participat sporadic.

Comisia s-a reunit de şapte ori, doar în patru şedinţe fiind realizat cvorumul regulamentar. Nu am avut nici aparat de lucru şi nici secretariat. Am reuşit să organizez o singură dezbatere publică, pe 10 martie 2016, privitoare la raportul dintre calitatea democraţiei şi libertatea presei. N-au participat nici măcar toţi membrii comisiei. De la presă au răspuns invitaţiei în număr mare jurnaliştii de la Antena 3, aflaţi în căutarea unei tribune suplimentare pentru a protesta împotriva recentei evacuări silite la care fuseseră supuşi. S-au mai adăugat doar alţi patru ziarişti.

Încrucişând metodologia lui Morlino şi analiza lui Dahl, am schiţat structura raportului, fiecare membru asumându-şi una sau mai multe teme. Niciunul nu a adus vreodată un text, oricât de sumar. Motivele eşecului sunt

---

and London, 1998

probabil două şi jumătate. Mai întâi, toţi senatorii erau membri în cel puţin alte două comisii permanente, unde aveau un volum considerabil de activitate. În al doilea rând, Senatul în ansamblu şi membrii comisiei erau lipsiţi de motivaţie faţă de materia încredinţată comisiei. De altfel, la scurtă vreme după aprobarea comisiei, grupul PSD a luat iniţiativa creării unei comisii, de această dată permanentă, pentru constituţionalitate, însărcinată să avizeze proiecte şi propuneri legislative şi să întocmească rapoarte. Ceea ce, fireşte şi implicit, a împins comisia specială într-un registru oarecum derizoriu, al speculaţiei strict teoretice şi, ca atare, inutile. În sfârşit, nu trebuie neglijată jumătatea de motiv ilustrată de contestarea la Curtea Constituţională a înfiinţării comisiei de către senatorii naţional-liberali: noul PNL

nu şi-a dorit comisia, a supus-o unui tratament ostil şi a încercat, fără mare energie, să-i boicoteze activitatea.

În final, a reuşit. Comisia nu şi-a încheiat activitatea cu un raport pentru că nu a avut o activitate şi pentru că singurul cu adevărat dispus să scrie ceva eram eu însumi. M-am gândit o vreme să redactez un raport separat, pe care să-l asum cu titlu individual. Îmi formasem însă convingerea că, în ipoteza în care ar fi fost întocmit, un raport înaintat Senatului în octombrie sau noiembrie 2016 ar fi trecut neobservat. Ar fi fost un text de necitit într-o atmosferă publică în care politica era redusă la înfruntarea homerică dintre „penali” şi „apărătorii statului de drept” şi din care lipsea cu totul preocuparea pentru democraţie. Pe de altă parte, n-aş fi izbutit să-i dau de unul singur caracterul riguros, de cunoaştere ştiinţifică, la care aspiram atunci când am propus şi am făcut comisia. Am adunat totuşi în acest volum toate reflecţiile, demonstraţiile şi analizele pe care intenţionam să le dezvolt în raport[35]. Gândindu-mă la obligaţiile pe care mi

35 Vezi infra eseurile: Presiuni asupra justiţiei, De unde vin şi încotro se duc judeţele?, Principii de revizuire constituţională, Der Staat als Kunstwerk, Competiţia idolilor, Ce face preşedintele?, Creierul statului, Iustitia augusta. Schimbare de regim, Noua paradigmă politică, Omul

le-am asumat atunci când am luat iniţiativa creării comisiei, mă simt ca intendentul abil din parabolă, care şi-a anulat sieşi o parte din datorie.

Ce pot să sper?

Cum se face, m-a întrebat un jurnalist, că cineva al cărui profil intelectual şi academic pare să echivaleze cu o descalificare, candidează la primăria capitalei? Le voi cita cumva alegătorilor din Kant, a insistat condescendent. I-am răspuns, parafrazând o butadă atribuită unui filosof, că funcţiile publice nu simt rezervate doar ignoranţilor. În sinea mea, simţeam că ironia ziaristului este îndreptăţită. Poziţia în care m-am aflat pe tot parcursul campaniei a fost una defensivă, dacă nu pe alocuri nesigură. Nu făcusem eu alegerea de a candida, dar o adoptasem şi încercam să mă obişnuiesc cu ea.

Cu doar trei zile înainte de termenul limită de depunere a candidaturilor pentru alegerile locale din 5 iunie 2016, am acceptat, împotriva instinctului meu de conservare, să candidez pentru primăria generală a Bucureştilor. Aşteptarea în ALDE era ca preşedintele Călin Popescutăriceanu să-şi asume candidatura. Nu avea rost să rişte, deoarece toate măsurătorile disponibile indicau o victorie fără emoţii a Gabrielei Firea. Daniel Constantin, celălalt candidat natural, s-a ferit să-şi verifice în faţa electoratului potenţialul de a aduce voturi. A explicat că doreşte să-şi menajeze cariera politică (pe care, se înţelege, şi-o închipuia lungă şi glorioasă). Sorin Câmpeanu a refuzat la rândul lui să-şi asume vreo responsabilitate. O altă soluţie disponibilă, sprijinită de Constantin, dar respinsă hotărât de Tăriceanu, era ca ALDE să-şi împrumute candidatul de la Victor Ponta, care ne recomanda insistent să-l preluăm pe Orlando Teodorovici. Pentru a depăşi impasul, mi s-a cerut să candidez, ca o formă de sacrificiu.

---

este mai bătrân decât statul, Alegerile ca iluzie a libertăţii, Ultimul raport?, Premierul care nu ştia nimic, Cultura denunţului, Nesimţire constituţională, Democraţia apolitică, Cine aduce prejudicii democraţiei?, Sub control judiciar, Scurtă istorie a tehnocraţiei în date.

Au fost politicieni cu experienţă (din alte partide) care m-au prevenit că nu mi se pretinde un sacrificiu, ci că sunt în fapt sacrificat. Intenţionat şi cu sânge rece. Dacă nu iau măcar zece procente (ALDE situându-se în sondaje în jur de şase), cariera mea politică s-a terminat, spre bucuria foştilor conservatori, m-a pus în gardă cu maximă bunăvoinţă colegul senator Nicolae Bădălău.

Îi împărtăşeam sentimentul. Numai că, într-o carte ce abia apăruse, definisem liberalismul prezentului, în prelungirea unei idei a lui Paul Kahn, ca pe un liberalism al sacrificiului, un liberalism dispus la sacrificiu, pregătit să sacrifice calculele personale sau de grup în favoarea convingerilor[36]. Nu aveam nicio intenţie să mă dezmint. Înţelesesem apoi de la Weber că vocaţia omului politic se probează tocmai atunci când înfruntă conştient şi, pe cât e cu putinţă, curajos o situaţie din care lipseşte speranţa.

M-am gândit aşadar că voi putea măcar vorbi în campanie despre valorile pe care mă încăpăţânam să cred că ALDE ar trebui să le propună şi să le promoveze şi m-am resemnat cu statutul de *message candidate*. Îmi estimam şansele la între 3% şi 15%. Plaja pare enormă, dar îmi anticipam rezultatul în termeni matematici, ca pe o variabilă dependentă de gradul de participare, de nivelul la care putea urca Firea, de scorurile PNL, US şi PMP, ultimele două dificil de prezis. Dacă mi s-ar fi dat trei luni de planificare şi publicitate, ca şi resursele umane şi financiare necesare şi dacă mi-aş fi conceput şi condus singur campania, rezultatul ar fi atins probabil potenţialul electoral maxim, pe care-l văd suprapunându-se peste procentajul, proporţional nu prea mare, al bucureştenilor sensibili la problema libertăţii. Am obţinut 17 455 de voturi, adică exact 3%, ceea ce nu pare mult, dar a fost totuşi, în cifre absolute, al şaptelea rezultat ALDE din ţară. La prima vedere, cum n-am luat decât jumătate din sufragiile încredinţate partidului în Bucureşti, cealaltă

36 Daniel Barbu, Au cetăţenii suflet? O teologie politică a societăţilor post-seculare, Editura Vremea, Bucureşti, 2016, pp. 301-302

jumătate s-ar fi îndreptat, potrivit unei logici a votului util, către Gabriela Firea, care a obţinut cu trei procente mai mult decât partidul ei. Fără a exclude un asemenea transfer, am rămas cu impresia – pe care am validat-o mai apoi analitic – că am primit în realitate *alte voturi* decât cele care s-au dus la ALDE.

Campania mea a fost cu totul deconectată de cea a partidului. Organizaţia sectorului 5 nu a izbutit să depună liste şi de aceea nu s-a mişcat pe teren. Sectorul 1 a refuzat să împartă materiale electorale cu numele meu. La sfârşitul campaniei, sediile celorlalte organizaţii erau pline de astfel de materiale ce nu fuseseră distribuite. Non-acţiunea a fost cuvântul de ordine transmis de Daniel Constantin reţelelor de militanţi ex-conservatori. Mica echipă care a lucrat *şi* pentru mine (conjuncţia are aici o pondere considerabilă, fiind echivalentă în practică cu adverbul *uneori*) şi-a desfăşurat energia şi a cheltuit resursele mai ales *on line*. Unde potenţialii mei alegători sunt rari, le-am semnalat repetat şi inutil. Mie mi-a revenit participarea la întâlniri cu cetăţenii de tip *town hali metting*. Am ieşit în pieţe, în parcuri, printre blocuri şi pe stradă singur sau însoţind candidaţii de sector. Discuţiile cu cetăţenii mi-au făcut limpede că asocierea mea cu ALDE nu era evidentă pentru nimeni, alăturarea numelui meu de cel al lui Tăriceanu fiind salutată de unii, dar deplânsă de alţii. De această dată, nu am avut destui colaboratori pentru a pregăti şi a face o campanie *door-to-door*. Îndrăznesc să afirm, pentru că am verificat ulterior probabilitatea afirmaţiei, că aceia care m-au votat au fost în cea mai mare part? alegătorii mei, nu ai ALDE.

Poate părea la prima vedere paradoxal că electoratul pe care am reuşit să-l mobilizez nu a fost unul recrutat din rândul elitelor. Joseph Schumpeter a remarcat însă, cu şaptezeci şi cinci de ani în urmă, una din contradicţiile cele mai surprinzătoare şi contraintuitive în care stă prins alegătorul. Cu cât acesta este mai activ şi mai performant într-un domeniu profesional – ca avocat, medic, artist,

economist, savant, scriitor ori inginer – cu atât mai mare este ignoranţa sa în materie politică şi mai slabă puterea sa de judecată în chestiuni politice. Efortul de a aduna informaţii şi de a le examina critic pe care-l depune în exercitarea profesiei lipseşte complet atât în formarea intenţiei de vot, cât şi în conversaţiile infórmale pe teme politice pe care le poartă în cercul său de apropiaţi1. Profesionistul are acum ocazia, pe care o foloseşte uneori din abundenţă, de a duce aceste conversaţii în public, mai precis în mediul virtual, fără a-şi asuma pentru părerile sale responsabilitatea ce-i revine în momentul votului sau când se exprimă stând faţă în faţă cu cei din jur.

Deşi datează, observaţia lui Schumpeter nu şi-a pierdut actualitatea. Un exemplu demn de reţinut în manuale a fost oferit pe 22 martie 2017 de Gabriel Liiceanu. Intervenind într-o dezbatere organizată de Comisia de libertăţi civile a Parlamentului European, filosoful a recurs la cele mai populare poncife pentru a descrie, într-un limbaj rudimentar şi patetic, situaţia politică din România. Citind dintr-un text pregătit în prealabil, i-a atribuit explicit lui Liviu Dragnea o declaraţie pe care s-a dovedit că acesta nu a făcut-o vreodată. Dacă acelaşi Liiceanu ar fi participat la o conferinţă de metafizică, nu mă îndoiesc că şi-ar fi verificat cu maximă atenţie citatele, ar fi avut grijă să evite în discursul său locurile comune şi expresiile colocviale, nu s-ar fi mulţumit să facă afirmaţii de ordin general şi indivizibile logic, ci s-ar fi angajat în raţionamente întemeiate pe argumente şi referinţe solide. Faptul că vorbea despre politică pare că l-a scutit pe intelectual de orice efort analitic şi critic. Când vine vorba despre politică, exclamaţia ia imediat locul reflecţiei. Pentru elitele profesionale, dezbaterea politică nu este mai mult decât o vacanţă a gândirii. Ca şi un prilej de a lepăda dubla povară a rigorii şi a responsabilităţii pe care o poartă în propria lor carieră.

În democraţiile reprezentative, competenţa politică a cetăţeanului se epuizează în actul de a vota. Pe reţelele

sociale sau în studiourile de televiziune, incompetenţa politică a devenit astăzi inepuizabilă. Elitele profesionale româneşti au creat imediat după alegerile din 20 mai 1990 legenda urbană a infirmităţii electorale a majorităţii, descrisă ca fiind slab educată, îmbătrânită şi preponderent rurală. Această majoritate şi-a pus atunci încrederea în FSN şi s-ar afla acum în spatele PSD. Ar fi o majoritate condamnată la eroare, neputincioasă, asistată de stat şi dependentă politic, incapabilă de raţionamente proprii şi de alegeri chibzuite. Această majoritate nu era însă, în primii ani postcomunişti, decât ambalajul cultural al clasei mijlocii produse de socialismul de stat în ultimele sale două decenii de viaţă. Odată cu Adrian Năstase şi accelerat sub conducerea lui Victor Ponta, PSD a devenit aproape explicit un partid al clasei de mijloc, al întreprinzătorilor autohtoni şi al notabilităţilor provinciale, ce trage după el o periferie socială încă tributară patronajului politic.

Legenda a avut dintru început şi continuă să deţină un rost pur metodologic: a nu face parte din această majoritate este singurul criteriu care te defineşte, în propriii tăi ochi şi sub privirea celorlalţi, ca un om „de dreapta”. Astfel definită, dreapta s-a bucurat în istoria postcomunistă de un incontestabil ascendent cultural. În pofida a ceea ce susţin ţesătorii de mituri politice, nu poate fi dovedită existenţa unui conflict homeric între două Românii, una avansată, a elitelor sofisticate, iar cealaltă profundă, a maselor ignorante, ci doar o competiţie ideologică desfăşurată la nivelul elitelor, mai precis o rivalitate între două elite concurente, ale căror rădăcini sociale sunt însă aceleaşi.

Această confruntare între elite a căpătat în ianuarie şi februarie 2017 o formă literară exemplară. Două petiţii alternative au circulat *on line*. Nu textele în sine sunt relevante, d seriile de comentarii ce le însoţesc. Prima cerea demisia guvernului Grindeanu, cealaltă sprijinea executivul. Cea dintâi a strâns de două ori mai multe

semnături, ceea ce înseamnă că alegătorul „de dreapta” este mai versat în utilizarea noilor medii de comunicare. În acelaşi timp, comentariile adăugate de acest electorat sunt străbătute de un nestăpânit fior de naţionalitate agresivă. Constituie o colecţie – monotonă, repetitivă şi oarecum agramată – de acuzaţii, ameninţări şi injurii. Nu sunt aduse probe în sprijinul afirmaţiilor, iar demonstraţiile lipsesc. Tonul comentariilor la cea de-a doua petiţie, cu scrieturi ceva mai îngrijite, este în schimb moderat şi explicativ, fără a fi neapărat defensiv. Din ele nu transpare o simpatie de factură ideologică pentru PSD, ci mai ales o speranţă vecină cu un calcul raţional: programul de guvernare ar putea consolida apartenenţa semnatarilor la clasa mijlocie. Comparaţia acestor serii paralele de însemnări spontane indică fără greş că modul de operare al susţinătorilor „dreptei”, al cărei prestigiu cultural pare iremediabil erodat, este imprecaţia, iar al celor de „stânga” argumentaţia.

Dacă aşa stau lucrurile, dreapta şi stânga nu mai sunt astăzi noţiuni cu virtuţi explicative certe. Am avea mai degrabă de-a face cu reţele electorale ţesute şi întreţesute în Bucureşti timp de un sfert de veac. Succesul în alegeri, cel puţin până acum, nu s-a bazat pe vrednicia individuală a candidaţilor, ci pe organizare, pe capacitatea de patronaj şi de distribuţie de bunuri divizibile, dar şi pe abilitatea de a utiliza ideologiile ca instrumente de agitaţie a străzii şi a spaţiului virtual. Numeroşi bucureşteni se încăpăţânează se să autoidentifice ca fiind de „dreapta”, în măsura în care participă, oricât de difuz şi necritic, la o cultură a resentimentului faţă de PSD – reaprins recent de propaganda din spatele mişcărilor de stradă contra „ciumei roşii” – în care se amestecă oarecum haotic memoria comunismului, a Pieţei Universităţii şi a mineriadelor, patronajul lui Iliescu şi plagiatul lui Ponta, aroganţa atribuită lui Năstase şi pitorescul dovedit de Vanghelie, condamnarea lui Dragnea şi ridicolul în care a căzut Geoană.

Contrar părerii că partide antipolitice precum PPDD în 2012 şi USB/USR în 2016 ar fi mobilizat categorii mai proaspete de electori, electoratul bucureştean se comportă, cu fiecare scrutin, ca o *peau de chagrin*. Se restrânge. Numărul partidelor creşte, iar cel al alegătorilor scade. Electoratul nu se înnoieşte, ci migrează sezonier de la un partid la altul. Părţi semnificative din cei care au ieşit la vot apreciază încă mitocănia cordială şi populismul diletant al unor politicieni de cartier. După cum alte segmente, de regulă mai tinere şi mai legate de profesiunile liberale, ale aceluiaşi electorat s-au arătat vulnerabile în faţa unui amestec ideologic de neo-populism şi de neo-leninism, dovedindu-se sensibile la teme postmateriale şi postdemocratice, cum ar fi salvarea ţării de politicienii corupţi.

Pentru cei care au vrut să voteze nu atât „un om de dreapta”, cât un liberal, un radical şi un centrist nu a existat alternativă la candidatura mea. Am făcut parte din vechiul PNL, pe când acesta era încă, măcar nominal, un partid liberal. Când, în octombrie 2014, PNL a fost radiat din registrul partidelor politice. la solicitarea conducerii de atunci, am fondat, împreună cu alţi liberali, Alianţa Liberalilor şi Democraţilor, membră a Partidului Liberal european (ALDE), afiliată Internaţionalei Liberale. Am participat cu titlu personal la efortul liberalilor din întreaga lume de redactare a versiunii 2017 a *Manifestului de la Oxford*. Candidatul Cătălin Predoiu a susţinut că nu a fost vreodată membru al vechiului PNL, fiind în schimb un fruntaş al noului PNL, partid recent înfiinţat în jurul fostului PD. Predoiu a reprezentat deci o formaţiune cu ereditate „de stânga”, FSN-istă şi socialistă. Pe 16 iulie 2014, întrebat (de Realitatea TV) dacă, după fuziunea dintre PDL şi vechiul PNL, portretul lui Ionel Brădanu va împodobi sediul din Aleea Modrogan, Predoiu a spus că respectivul sediu este deja decorat cu portrete ale unor pohtideni de mare valoare, cum ar fi Ioan Aurel Stoica. De aceea, denumirea partidului care. l-a sprijinit pe Cătălin

Predoiu nu a constituit, în ochii electoratului bucureştean avizat, o sursă de confuzie. Împotriva propriului nume, PNL a adoptat în vremea din urmă o orientare populară şi conservatoare. Datoria de a fi avocatul convingerilor, principiilor şi politicilor liberale mi-a revenit cu exclusivitate în alegerile pentru primăria generală a capitalei. Pe terenul liberalismului, nu am avut contracandidat.

Nu mi-a trecut niciun moment prin minte – aşa cum părea să insinueze jurnalistul care se mira de candidatura mea – că aş fi putut seduce vreun alegător citindu-i sau măcar citându-i din doctrinari liberali ori etalând o erudiţie pedantă, presupunând că aş avea-o. Dacă i-am pus pe cetăţenii cu care m-am întâlnit în prezenţa unor idei despre libertate ce au fost cândva formulate de gânditorii politici la umbra cărora m-am format, am ales să o fac fără pedanterie şi cu simplitate. În calitate de liberal, cred în primul rând în puterea exemplului, în datoria oamenilor publici (politicieni, intelectuali, formatori de opinie, clerici etc.) de a se prezenta înaintea concetăţenilor lor doar atunci când pot revendica o istorie personală a asumării responsabilităţii pentru libertatea altora. Nu le-am promis alegătorilor altceva decât că voi încerca să fiu un administrator responsabil al libertăţii pe care nu au ei înşişi timpul să şi-o apere.

Cu o corecţie totuşi. Făcusem în campania parlamentară din 2012 o promisiune pe care nu am ţinut-o. Experienţa îmi spunea că această promisiune convinsese mulţi bucureşteni tineri din clasa mijlocie să-mi dea votul. În platforma USL figura angajamentul, imaginat cred de Ecaterina Andronescu, de a prelungi până seara orarul zilnic al claselor primare; în acest mod, programul *after school* ar fi devenit universal, obligatoriu şi gratuit. M-am uitat în ochii a sute de mame şi le-am asigurat că acest lucru se va întâmpla, că le vom ţine copiii la şcoala după şcoală până când vor veni să îi ia după orele de serviciu. Ministrul educaţiei din 2013, Remus Pricopie, a făcut un

calcul al costurilor, iar rezultatul proiecţiei bugetare l-a descurajat pe Ponta, care a abandonat pe tăcute ideea. Eu nu uitasem însă de promisiune. Mă angajasem personal şi îmi era ruşine, încă îmi este, că nu mă ţinusem de cuvânt. Am văzut candidatura mea şi ca pe o ocazie de a aduce aminte de acest proiect, cu speranţa că viitorul primar şi l-ar putea însuşi, generalizând la nivelul capitalei un program pe care unii dintre primarii de sector îl pun în operă cu titlu experimental.

Până la urmă, întrebarea fundamentală a lui Kant „ce pot să sper?” poate avea sens şi într-o campanie electorală. Desigur, atent contextualizată şi confruntată cu experienţa de viaţă a celor mai obişnuiţi şi mai nepretenţioşi dintre semeni. Sarcina politicii democratice ar fi şi aceea de a da un răspuns credibil şi cât mai convingător acestei întrebări cu iz filosofic: „ce putem spera împreună şi pentru toţi (ori pentru cei mai mulţi dintre noi), ca societate, cu titlu de comunitate locală ori naţională?”. Sau, mai simplu, „putem oare spera să trăim convenabil unii cu ceilalţi?” A meritat, cred, să mă investesc într-o acţiune politică precum a fost cea a candidaturii la primăria generală fără să mă jenez excesiv, pentru că mi se pare că cineva trebuia să arate apăsat că, în ultima vreme, limbajul şi ideile politice au fost complet şi inacceptabil sufocate de jargonul şi de raţionamentele de tip economic. Totul a devenit management, marketing, totul se judecă în termeni de eficienţă, concurenţă, guvernanţă, consum, raport între cost şi beneficii. Politicienii se mândresc cu abilităţile lor administrative, cu experienţa lor de întreprinzători, mulţi dintre ei au ajuns să trateze agenţiile statului ca pe nişte companii. Economia a corupt politica.

A face politică a fost, cel puţin pentru mine, a duce o luptă împotriva corupţiei. Împotriva coruperii politicii democratice de către limbajul economiei şi de către gândirea militarizată. Am riscat deci să le reamintesc cetăţenilor Bucureştilor că politica, inclusiv cea locală, nu este o discuţie tehnică despre asfalt, salubritate, trafic ori

agentul termic, ci o dezbatere despre speranţă, despre libertate, despre reprezentare, despre participare, despre demnitate, despre violenţă (şi despre limitarea ei), despre comunitate, despre ţesătura complicată de raporturi între oameni care nu se cunosc, dar care sunt con-cetăţeni, despre modul în care se cuvine să fie luate deciziile care privesc pe toată lumea.

Ne-am obişnuit să tratăm toate aceste chestiuni ca fiind de ordin teoretic, „rupte de viaţă”, când în fapt din ele este făcută viaţa însăşi. Politica nu este un mod de gestiune a lucrurilor, ci o modalitate de (auto) guvernare a oamenilor. M-am străduit să fac acest tip de politică, chiar dacă succesul a fost variabil. Nu pot însă să mă plâng. Sunt chiar surprins de numărul cetăţenilor, oricare le-ar fi vârsta şi formaţia, care sunt pregătiţi să vadă politica aşa cum o privesc eu însumi. Paradoxal, politicienii şi comentatorii politici, în numele unui „realism” ce nu este în fapt decât o ficţiune, se dovedesc reticenţi să înţeleagă politica drept ceea ce este, drept ceea ce era deja pentru Kant, preferând să o trateze ca pe un surogat pragmatic de activitate economică sau ca pe o îndeletnicire de penali deasupra cărora mijeşte ochiul vigilent al legii.

Procesele electorale sunt ele însele luate în captivitate de această dublă patologie ce afectează politica democratică. Sunt văzute, pe de o parte şi într-o cheie eminamente managerială, ca un dispozitiv tehnologic din ce în ce mai sofisticat şi mai digitalizat de colectare, înregistrare şi numărare a voturilor. Pe de altă parte, sunt adesea privite cu suspiciune, ca un prilej de fraudă şi manipulare. Tehnicitatea şi integritatea par să fi devenit singurele dimensiuni ce merită examinate şi evaluate. Singura întrebare ce este formulată pe cele mai variate tonalităţi este *cum* sunt organizate alegerile; *de ce* au loc consultări electorale pare să fie o preocupare cu totul marginală, cu mizã exclusiv pentru protagonişti. În spaţiul public şi în mediul academic deopotrivă, atunci când vine vorba despre alegeri, modalitatea este infinit mai

dezbătută decât finalitatea.

Mi-a fost dat, fără să fi căutat asemenea experienţe, să învăţ să evaluez modalităţile administrative în funcţie de finalitatea lor politică. Am fost zece ani decan, e drept în vremuri mai puţin birocratizate decât cele de azi, apoi ministru. Nu am lăsat vreodată pe altcineva să se ocupe cu ceea ce îmi revenea mie ca sarcină. Dimpotrivă, am făcut adesea eu însumi ceea ce cădea în sarcina altora. Am scris cu mâna mea proiecte de lege sau de hotărâri de guvern pentru că, aşa cum erau respectivele texte pregătite de „specialişti”, nu-mi exprimau cu adevărat intenţia. Am citit, am verificat şi am îndreptat tot ceea ce am semnat. Uneori am refuzat să semnez până când nu mi s-a explicat în detalii despre ce e vorba şi până când n-am desluşit problema cu propria mea minte, atâta câtă am. Mi-a lipsit, ori de câte ori a trebuit să-mi pun semnătura pe un act oficial, temperamentul de primar. Nu am semnat ceea ce nu am înţeles. Mi-am luat răgazul să pricep şi apoi să semnez, dacă am fost convins că era nimerit să o fac.

Exerciţiul unei astfel de inteligenţe practice este obligatoriu de vreme ce arhitectura instituţională centrală şi locală se arată de obicei haotică şi este întotdeauna făcută din mai multe straturi, nu toate pe deplin lizibile. Straturi de legi, straturi de proceduri, straturi de cutume birocratice. Este aşadar uşor să te ascunzi în unghiurile moarte, să o apuci pe un drum ocolit dacă nu ştii planurile sau, dimpotrivă, să te iei după cineva pe o scurtătură riscantă. Uneori, instituţiile simt intenţionat concepute sau devin pe parcurs un labirint fără ieşire. Ca ministru al culturii, m-am rătăcit într-un asemenea labirint. Regia Autonomă Româniafilm era administratorul tuturor cinematografelor din ţară, unele funcţionale, altele transformate în săli de joc sau de evenimente, câteva în stare de colaps. Oamenii muncii de la Româniafilm reuşiseră să edifice comunismul după 1989, cu gândul însă la un profit de tip capitalist. Membrii (şi mai ales liderii) de sindicat erau în fapt, cu o vorbă a lui Ceauşescu,

proprietari, producători şi beneficiari. Singura lor dorinţă era să fie lăsaţi în pace să exploateze patrimoniul pe care-l aveau în grijă în propriul lor avantaj. Comunismul nu poate fi însă construit într-o singură regie. Toţi primarii din ţară tânjeau de două decenii să pună mâna pe sălile de cinematograf din oraşul lor, să le reabiliteze şi să le deschidă publicului.

Proiectul legii descentralizării redactat de Liviu Dragnea în toamna anului 2013 dispunea explicit transferul cinematografelor către autorităţile locale. Convenisem cu Dragnea ca Ministerul

Culturii să păstreze câte o sală în Cluj, Iaşi şi Timişoara, oraşe în care teatrul şi opera împărţeau acelaşi sediu şi meritau să câştige încă o scenă, precum şi alte câteva în Bucureşti. Una urma să fie cedată Universităţii de Teatru şi Film. Un cinematograf monument de arhitectură din bulevardul Elizabeta era destinat Centrului Naţional al Dansului, iar un al doilea Operei Naţionale pentru spectacole experimentale sau de *music hall* Cinemateca îşi păstra cele două săli, la fel şi Consiliul Naţional al Cinematografiei. Ministerului i-ar mai fi revenit cinematografele Patria şi Scala. Pe 11 noiembrie, am examinat ore în şir împreună cu Dragnea, cu Sevil Shhaideh şi grupul lor de experţi procedurile legale de dezmembrare a regiei. Concluzia lor unanimă a fost că asemenea metode erau imposibil de imaginat în cadrul legislativ de atunci. La aceeaşi concluzie ajunsesem eu însumi, după lungi discuţii cu Mihaela Kaitor, secretarul general al Ministerului Culturii. Singura soluţie disponibilă era desfiinţarea regiei printr-o dispoziţie ce putea fi inclusă în legea descentralizării, preluarea patrimoniului de către o instituţie publică din subordinea ministerului şi distribuirea lui ulterioară către proprietarii finali din administraţia locală sau din sistemul culturii. Echipa de la Ministerul Dezvoltării a găsit că soluţia este prea radicală, că ar cere poate o lege specială, renunţând drept consecinţă să mai revendice cinematografele.

O veche înţelepciune liberală spune că nu e suficient ca instituţiile cu design încâlcit să fie „transparentizate”. Ele trebuie redesenate din temelii. Am încercat să o fac la Ministerul Culturii. Mi s-a părut că labirintul de cotloane şi fundături din administraţia publică se cuvenea înlocuit de ceva asemănător unui templu clasic. Altfel spus, oricine se apropie de administraţie să poată să îi înţeleagă imediat structura şi să vadă cu relativă uşurinţă unde sunt dispuse toate sarcinile şi toate oportunităţile pe care aceasta le are şi le oferă.

Cu acelaşi program m-am angajat, fără voie, în alegerile locale. Nu mi-am închipuit că am fost neapărat mai bun decât alţi candidaţi din oraşul meu sau din altele. Ceea ce ştiu cu precizie este că niciun alt candidat nu a promovat convingerile care pentru mine sunt esenţiale şi care sunt, îndrăznesc să cred, indispensabile pentru bucureşteni. Este vorba despre credinţa liberală potrivit căreia drepturile şi libertăţile cetăţenilor nu sunt un cadou din partea statului ori a instituţiilor, ci ne aparţin fiecăruia în parte şi tuturor împreună. Cred că, în toate împrejurările, cetăţeanul este mai important decât statul şi că are precedenţă faţă de orice instituţie de stat. Cred că puterea corupe atunci când cei care o exercită nu au stăpânire de sine, nu dovedesc discernământ democratic şi nu sunt supuşi controlului cetăţenesc.

Mi-am dorit, în timpul campaniei, ca aceste lucruri să devină cât mai clare pentru cât mai mulţi cetăţeni. Nu am avut mijloacele şi timpul să-mi împlinesc dorinţa. Aş fi vrut să văd dispărând din oraş şi din ţară ideea că nu putem fi guvernaţi decât prin forţă şi violenţă. Cred de asemenea, şi m-am încăpăţânat să transmit această credinţă, că puterea celor care guvernează trebuie să fie limitată şi atent supravegheată de cetăţeni. Nu într-o logică a urii, dispreţului şi neîncrederii, ci într-una a cooperării şi responsabilităţii împărtăşite. Până la urmă, nu mi-ar fi displăcut să încerc, împreună cu bucureştenii, să fac din capitala României un oraş liber. Ar fi timpul ca Bucureştiul

să le confere propriilor săi cetăţeni, dar şi vizitatorilor, un privilegiu pe care – spre deosebire de oraşele medievale apusene – nu a fost în măsură să-l acorde în trecut, privilegiul de a scăpa de servitute şi de a respira aerul libertăţii.

Depolitizarea politicii

Cariera mea parlamentară a început cu un eşec şi s-a terminat cu o mică izbândă, ce nu numai că a fost repurtată la aproape trei luni după încheierea mandatului, dar nici măcar nu mi se datorează. Atât insuccesul, cât şi reuşita au fost legate direct de grija mea constantă de a pleda în favoarea parlamentarismului. Centralitatea politică a adunării reprezentative este ultima plăsmuire intelectuală a liberalismului clasic ce a trecut relativ neatinsă prin încercările istoriei. Nu-mi doresc să fac parte din generaţia căreia să-i fie dat să umble prin Parlament ca şi cum ar vizita un muzeu.

Prima iniţiativă legislativă majoră asupra căreia a trebuit să mă pronunţ ca senator în februarie 2013 a fost una de modificare a statutului parlamentarilor. Proiectul, redactat sub autoritatea lui Valeriu Zgonea, venise la grup cu instrucţiunea de a fi votat în plenul reunit din aceeaşi zi. L-am citit în grabă şi am constatat imediat că includea câteva prevederi inacceptabile. Parlamentarii urmau să-şi piardă mandatul, pretindea un articol, dacă Agenţia Naţională de Integritate stabilea că s-ar afla într-o situaţie de incompatibilitate. Am semnalat absurdul propunerii. O instituţie administrativă nu poate termina un mandat încredinţat de cetăţeni fără ca esenţa însăşi a reprezentării să fie grav afectată. Dispoziţia încălca de altfel principiul elementar al simetriei actelor de drept. Personal, sunt înclinat să cred că nici măcar o curte de justiţie nu are autoritatea să anuleze ceea ce au decis alegătorii prin vot. Numai aceştia din urmă (dacă o procedură de *recall* ar fi avută în vedere de Constituţie) sau libera voinţă a parlamentarului de a demisiona, fără a socoti decesul, pot pune capăt unui mandat. În orice caz, această capacitate

legală nu are cum să fie încredinţată unui funcţionar. Cel puţin nu în regimurile democratice şi nu acolo unde domneşte legea. Senatorii PNL au ridicat din umeri la argumentele mele. Cu excepţia lui Tudor Chiuariu, care a convenit fără ezitare că nu putem rămâne nepăsători la tentativa de sinucidere constituţională la care conducerea USL invita

Parlamentul. Am mers amândoi la Antonescu înainte de plen. Nu ne-a ascultat decât pe jumătate. „Faceţi ce vreţi”, ne-a spus cu gândul în altă parte. Chiuariu a vorbit. La fel şi eu. Au urmat alţi deputaţi şi senatori. Nu prea mulţi însă. Cu aerul că n-avem timp să filosofăm, Zgonea şi-a apărat proiectul. Votul a fost totuşi amânat. Prevederea a fost ulterior adoptată, într-o formă ceva mai nuanţată.

Trecuseră două luni de la alegerile din 11 decembrie 2016 când Călin Tăriceanu mi-a cerut să schiţez un proiect de declaraţie politică a Parlamentului. Pentru a fi dat o ordonanţă de urgenţă ce s-a dovedit ulterior inodoră, guvernul era asediat de manifestaţii de stradă, Klaus Iohannis îl calificase, laolaltă cu Parlamentul, drept „o gaşcă de oameni politici cu probleme penale [care] vrea să slăbească statul de drept”, era arătat cu degetul de procurorul general şi de CSM, era anchetat de DNA. Curtea Constituţională decisese însă într-un final că acţiunea guvernului fusese, în formă şi în fond, întru totul legală şi legitimă şi că toate instituţiile ce-l criticaseră violent îşi depăşiseră atribuţiile constituţionale. Tăriceanu s-a gândit că era oportun ca un gest politic al legislativului să reamintească tuturor agenţiilor statului care le este locul atribuit de Constituţie, să întărească supremaţia Parlamentului în ordinea de drept democratică şi să reafirme rolul acestuia de singur reprezentant autorizat al întregii societăţi.

A prezentat textul pe care i l-am propus în şedinţa birourilor permanente reunite din 13 februarie 2017[37]. PN

37 Vezunfra: Anexa X

şi USR au cerut ca documentul să fie studiat şi discutat de grupuri înainte de a fi trimis camerelor reunite spre dezbatere şi adoptare. A fost depus în scris un singur comentariu, semnat de Cătălin Predoiu în numele PNL. Opinia conţine unele afirmaţii surprinzătoare („statul este parte a societăţii în sens larg”) şi consideră declaraţia „un prim pas” către instituirea unui „regim autoritar parlamentar”, până acum necunoscut în istoria politică mondială. În timpul dezbaterilor în plen ce au avut loc pe 8 martie, Traian Băsescu a citat după *Dicţionarul explicativ al limbii române* editat de Academie o definiţie a statului de tip sovietic pentru a sublinia, ca şi Predoiu, indistincţia dintre stat şi societate. Amândoi au dovedit că numai o gândire cu rădăcini adânc înfipte în cultura juridică comunistă poate argumenta faptul că preşedintele reprezintă societatea cu tot atâta îndreptăţire ca şi Parlamentul. Cu 203 voturi pentru (de la PSD, ALD şi UDMR) şi 94 împotrivă (de la PNL, US şi PMP), declaraţia a fost adoptată.

Băsescu şi-a apărat retrospectiv propria interpretare a mandatului prezidenţial: preşedintele este un tribun al poporului care tună împotriva elitelor corupte cazate cu precădere în partidele parlamentare. Nu acest soi de populism clasic i-a mobilizat însă pe vorbitorii de la PN şi USL potrivnici declaraţiei, ci un servilism dintre cele mai tradiţionale. Păreau scandalizaţi de îndrăzneala majorităţii de a cenzura printr-un act oficial al Parlamentului voinţa şi opera lui Klaus Iohannis. Vidul servilismului nu înfloreşte doar în monarhiile ereditare, d se răspândeşte ori de câte ori puterea este sau pare concentrată într-o singură persoană, fie şi pe durata determinată a unui mandat electiv. Prezidenţialismul generează servilism cu tot atâta eficienţă ca şi regalitatea.

Deruta morală şi precaritatea intelectuală a dezbaterii m-au ajutat să nu regret prea mult că n-am fost prezent în Parlament decât prin textul declaraţiei. Îmi ţineau locul curajul lui Tăriceanu, determinarea lui de a

restitui Parlamentului întâietatea ce i se cuvine în orice democraţie reprezentativă. Eram mulţumit că îl pot ajuta, din când în când, să găsească cuvintele cele mai potrivite pentru a demonstra public că liberalismul românesc nu şi-a pierdut glasul şi nu şi-a epuizat încă misiunea politică. Recunosc că la jumătatea anului 2015 nu-mi închipuiam că nu voi mai fi membru în viitorul Parlament. Partidul era solid instalat deasupra pragului electoral, iar o poziţie eligibilă părea în cazul meu un drept câştigat. În calitate de preşedinte executiv eram, nominal şi statutar, al treilea om din ALDE, după co-preşedinţii Tăriceanu şi Daniel Constantin. Candidatura mea pentru primăria generală atrăsese după sine, aşa mă iluzionam, obligaţia partidului de a-mi garanta un mandat de parlamentar. Nu am pus explicit această condiţie atunci când am acceptat să candidez pentru că nu-mi rezulta că asemenea târguieli ar fi necesare între camarazi şi *gentleman*. Ar fi trebuit să o fac, mi s-a reproşat ulterior, când s-a dovedit că, exceptându-i pe Călin Tăriceanu şi pe alţi doi sau trei colegi, fruntaşii ALDE se comportau mai degrabă ca nişte băieţi de cartier.

Pentru a nu lungi povestea cu detalii fără incidenţă istorică, până cu o săptămână înainte de termenul de depunere a candidaturilor, eram asigurat că îmi va reveni al doilea loc la Bucureşti, după Constantin, pe lista pentru Camera Deputaţilor. Aşa cum arătau sondajele, adeverite apoi de rezultatul alegerilor, ALDE urma să obţină între şase şi şapte procente, ceea ce, la nivelul capitalei, echivala cu un senator şi doi deputaţi. Jocul aleatoriu al redistribuirilor a făcut ca partidul să primească în final, în mod impredictibil şi cu doar 6%, patru mandate de deputat în Bucureşti. Eram asigurat, dar nu eram totuşi sigur de ce va urma. Constatasem că ori de câte ori conversaţia se întrerupea brusc la intrarea mea în biroul preşedintelui, discuţia se purta în jurul locului ce mi se cuvenea pe liste. În orice alt subiect eram bine-venit. Într-un fel, ca şi în cazul alegerilor locale, nu eram consultat cu privire la

propria mea candidatură. Decizia se lua fără mine. Sau, mai bine zis, cum trebuia luată împotriva mea, era mereu amânată.

Când n-a mai fost timp de pertractări, mi s-a refuzat pur şi simplu un loc eligibil. Daniel Constantin a învederat că nu semnează documentele şi, pe cale de consecinţă, ALDE nu va candida în alegeri dacă nu va fi urmat pe lista de deputaţi de la Bucureşti de vechii lui colegi conservatori, mai mult sau mai puţin anonimi. La fel a procedat şi când fuseseră confecţionate listele pentru consiliul general al capitalei. Acum mă trimitea să candidez pentru Senat în cele mai improbabile locuri. Exista posibilitatea de a supune chestiunea deciziei Biroului Politic, convocat oricum pentru a valida listele. Apăruseră însă voci pe latura ex-naţional-liberală, cum era cea a lui Vosganian, care considerau că soarta mea politică nu merită să provoace o criză în partid. Nu puteam deci anticipa rezultatul votului din forul statutar într-un moment în care fiecare îşi calcula propriile şanse şi nu avea răbdarea să se îngrijească de perspectivele de viitor ale altora.

Am avut sentimentul că, în ultimă instanţă, disputa nu mă privea cu adevărat. Locul meu pe liste nu era pentru Daniel Constantin decât prilejul de a-l înfrunta pe Tăriceanu şi de a dovedi întregului partid cine are ultimul cuvânt. Oră după oră, şedinţa întârzia să înceapă. Cei doi copreşedinţi nu-şi mai vorbeau. În tabăra fostului PLR domnea defetismul, în vreme ce facţiunea conservatoare schimba jurăminte de loialitate. I-am spus atunci lui Călin că renunţ să mai candidez fără să las impresia că vreau o fac. Numele meu va ñgura pe al doilea loc, ineligibil, pe lista de la Bucureşti pentru Senat. Soluţia non-rezistenţei a satisfăcut pe toată lumea, în scurta istorie a ALDE, nu fusesem în fond decât un accident. Opiniile mele, a căror consistenţă liberală încercam mereu să o verific, deveniseră tot mai minoritare, dacă nu chiar singulare.

La sfârşitul lunii ianuarie 2016 Tăriceanu a anunţat

în biroul politic că am primit sarcina de a redacta manifestul ALDE pentru alegerile locale şi generale. Le-am spus atunci celor peste o sută de fruntaşi prezenţi în sală că, în calitate de liberali, avem datoria de a ne distinge de toate celelalte partide prin formularea unor poziţii clare în acele materii ce definesc astăzi cultura publică a unei naţiuni, dar care, în context românesc, par să fie sufocate de un conformism spontan, nereflectat, unanim şi, mai ales, iliberal. Am enumerat imediat chestiunile ce impun oricărui liberal obligaţia de a vorbi şi acţiona împotriva curentului şi a gândirii leneşe. Le-am spus că în ceea ce-i priveşte pe refugiaţi ar fi nimerit să ne dovedim primitori, dar că avem în schimb obligaţia de a denunţa retorica patriotică, naţionalistă şi populistă. Ar trebui apoi să ne arătăm rezervaţi faţă de sporirea bugetului apărării şi de militarizarea teritoriului naţional şi să descurajăm orice convenţă bugetară ori ideologică între stat şi Biserică. I-am invitat pe toţi să dezbată aceste teme în organizaţiile lor locale şi să se asigure că partidul este animat la bază, fie doar cu titlu de promisiune, de o sensibilitate calificat liberală. A urmat o tăcere politicoasă şi jenată, întreruptă de semitonul unor voci ce sugerau că militanţii nu au asemenea dileme, oricum academice şi rupte de viaţa reală.

M-am încăpăţânat să susţin în solitudine că ALDE trebuie să rămână un partid liberal de centru, un partizan al separării complete între Biserică şi stat, un adversar intransigent al naţionalismului, populismului, unanimismului, parohialismului, precum şi al tuturor formelor de discriminare, un promotor al pluralismului şi ai drepturilor tuturor minorităţilor. Pe scurt, o forţă critică în politica românească. ALDE a ales însă indistincţia, a alunecat pe nesimţite în albia conformismului şi a oportunismului. M-am înstrăinat etic de ALDE atunci când partidul a decis, pe 31 octombrie 2016, să susţină iniţiativa Coaliţiei pentru Familie de includere în Constituţie a unei definiţii restrictive a familiei. Dublul gest de a restrânge

un drept subiectiv şi de a include în legea fundamentală o materie ce nu ţine de ordinea constituţională mi s-a părut de două ori iliberal[38]. Aşa cum am prevăzut imediat, o opinie identică a avut şi Guy Verhovstadt, care l-a prevenit pe Călin Tăriceanu că o asemenea poziţie politică descalifică ALDE din calitatea de membru al familiei liberale europene.

Deşi nu-mi stă în fire, am mai făcut o predicţie, de data aceasta involuntară, pe 23 septembrie 2016, la o reuniune a aleşilor locali ALDE, unde am asemuit riscurile meseriei de politician român cu cele ale unui soldat din Afghanistan. Intenţia mea a fost aceea de a trezi respectul de sine al unor primari şi consilieri cărora le este dat să audă din toate direcţiile că practică o meserie infamantă. Nici măcar nu aveam ambiţia originalităţii, mulţumindu-mă să actualizez o celebră sentinţă a lui Winston Churchill (*Politics is more dangerous than war, for în waryou are only kitted orice*), care şi-a privit mereu cariera politică în oglinda celei de comandant militar a strămoşului său, primul duce de Marlborough. Purtătorii şi promotorii culturii cazone au considerat comparaţia ca fiind scandaloasă. Estimarea mea este că toţi indignaţii din spaţiul virtual – orchestraţi ca şi în trecut de Realitatea TV – nu au absolvit opt clase. Pe vremea mea se învăţa în clasa a opta cum să te exprimi în limba română cu ajutorul metaforelor şi comparaţiilor.

Încă o dată, ignoranţa profană se dovedeşte a fi, în România zilelor noastre, unanimă şi insurmontabilă, fiind una din cauzele majore ale agresivităţii ce a luat în stăpânire spaţiul public. Comparaţia dintre război şi politică are un statut clasic în cultura occidentală, necunoscut însă de jurnaliştii şi comentatorii români, lipsiţi îndeobşte de o formaţie intelectuală elementară. A făcut analogia, printre alţii, dar în mod exemplar, Carl Schmitt, autor care nu se studiază însă în clasele primare. A mai făcut-o, tot printre alţii şi tot cu titlu de exemplu,

38 Vezi infra eseul: Celula de bază a societăţii.

Ludovic Orban, care l-a proclamat pe Iohannis general în campania prezidenţială din 2014 şi a cerut militanţilor PNL să-şi dea „ultima picătură de sudoare” pentru victoria comandantului lor suprem. Pentru că îşi închipuie că au toţi în dotare un baston de mareşal, politicienii români se întrec în utilizarea limbajului marţial.

Într-adevăr, războiul politic se arată uneori a fi încă şi mai riscant decât cel purtat într-un teatru militar de operaţiuni. Desigur, în cel din urmă îţi poţi pierde viaţa, dar îţi câştigi reputaţia de erou. Conflagraţia politică îţi poate distruge atât viaţa, cât şi reputaţia[39]. Şi o poate face cu repetiţie, aşa cum a sugerat Churchill. În plus, când te afli în uniformă sub focul inamicului, ştii că poţi conta pe tovarăşii tăi de luptă: nu te vor lăsa în urmă şi nici nu vor îngădui să cazi în mâini ostile. În politică, se întâmplă să te doboare mai întâi tirul propriilor tăi camarazi, iar atunci când îţi pierzi libertatea, tot ei se vor preface că nu te cunosc. Am ieşit din politică nu pentru că am pierdut vreo bătălie eroică cu adversarii libertăţii, ci pentru că aceia pe care-i consideram prietenii mei politici nu au mai socotit oportun să mă cheme sub arme. Probabil pentru că miza conflictului era pentru ei diferită de cea pe care sunt eu dispus să o văd. Abia pe 26 martie 2017, odată cu permutările ministeriale legate de retragerea sprijinului politic al ALDE pentru Daniel Constantin, mi s-a propus – nu foarte insistent – să preiau portofoliul pentru relaţia cu Parlamentul, printre altele şi ca o formă de reparaţie morală. Oricât de ispititoare a fost invitaţia de a reveni în politica activă ca membru al guvernului, hotărârea de a nu mă mai întoarce a rămas definitivă. În primul rând pentru că, mi se pare, din politică nu a mai rămas decât numele.

În ochii mei, miza de astăzi a politicii este politica însăşi. Dacă înţelegem politica; în descendenţa lui

39 Doar ca o confirmare, între sute, Alina Bica, fost procuror şef al DIICOT, a declarat că procurorul şef DNA, L.C. Kovesi „a hotărât şi hotărăşte dne trăieşte şi cine moare“ şi că „DNA e o instituţie care poate să te spulbere în trei secunde“ (Antena 3, interviu cu Adrian Ursu din 13 ianuarie 2017).

Rousseau, ca pe o ştiinţă practică a administrării libertăţii egale în vederea identificării şi eliminării tuturor abuzurilor şi intrigilor ce o ameninţă. Din preziua campaniei electorale şi până astăzi, politica românească a devenit din ce în ce mai apolitică. Chiar şi cei care o practică la vârf o asemuiesc, din precauţie pesemne, cu un soi de birocraţie electivă. Pe 3 ianuarie 2017, într-o conferinţă de presă, Liviu Dragnea, preşedinte al Camerei Deputaţilor, a precizat: activitatea la guvern va fi mai puţin politică, mai mult aplecată spre administraţie"; iar prim-ministrul Sorin Grindeanu a adăugat: „politica se face în altă parte, noi la guvern facem administrarea ţării". Ori de unde ar porni, dezbaterile publice ajung inevitabil la venituri bugetare şi salaríale, la chestiuni penale ori la rolul serviciilor. Realitatea este mereu aliniată fie unui limbaj economic rudimentar, fie unor ideologii bricolate, ce nu se recomandă prin miezul lor doctrinar, ci prin capacitatea de a săpa tranşee cât mai adânci între „ei" şi „noi". USB/USR ilustrează cu excelenţă acest nou uzaj al ideologiilor: dincolo de lozinca polemică (în sens etimologic) „ei simt corupţi" şi „noi ne implicăm", pare imposibil să desluşeşti dacă formaţiunea, lipsită de un program cât de cât lizibil, este neo-leninistă sau neo-populistă.

Am constatat încă din 2010, dorindu-mi din toată inima să fiu un fals profet, cum politica devine în spaţiul public românesc o îndeletnicire pe cale de dispariţie[40]. Politica nu este acum mai mult decât locul convenit în prealabil al coliziunii periodice şi repetate dintre două naraţiuni concurente despre ceea ce ţine împreună comunitatea politică: statul de drept vs. agenda cetăţeanului. Sunt partide, politicieni, activişti civici şi intelectuali publici care-şi justifică prezenţa în arenă prin lupta pe care o duc împotriva corupţiei (întotdeauna a celorlalţi), a clasei politice lipsite de credibilitate şi de

40 Daniel Barbu, Indistincta. O cronică a sfârşitului politicii româneşti, Editura Art, Bucureşti, 2010

pricepere, precum şi pentru întărirea instituţiilor statului (în special a celor judiciare şi speciale). Alte partide şi alţi politicieni, activişti şi intelectuali luptă la rândul lor, dar pentru bunăstarea generală, pentru dezvoltarea ţării, pentru lărgirea clasei mijlocii, pentru salarii şi pensii mai mari, pentru locuri de muncă, pentru mai mulţi bani în buzunarele cetăţenilor.

Militarizarea accelerată a limbajului şi mijloacelor înfruntării politice desemnează ca terţ exclus şi ca victimă sigură democraţia, regim eminamente civil, suspicios chiar faţă de uniforme şi de eroi.

Preţul depolitizării funcţionale a politicii este dispariţia aproape completă a naraţiunilor despre libertate. Deşi mi s-a oferit prilejul, poate că n-am izbutit să fiu un administrator chibzuit al libertăţii compatrioţilor mei din 2012 şi până în 2016. Nu am rămas cu senzaţia că am fost suficient de priceput în ştergerea unei părţi din datoriile oneroase pe care cetăţenii le au încă faţă de un stat mai degrabă nedrept decât de drept. N-am lenevit totuşi şi nu m-am complăcut în servitute. Nu ştiu câtă lume a reţinut sau măcar a remarcat încăpăţânarea liberală cu care am ascultat recomandarea filosofului genevez: am dat pe faţă intrigile şi am spus pe nume abuzurilor. Mă tem însă că preocuparea pentru libertate nu frământă societatea românească a zilelor noastre. Prea puţini cetăţeni sunt conştienţi că politica nu este altceva decât locatarul de gestiune al propriei lor libertăţi. Conform obiceiului liberal, am mers împotriva curentului şi am lucrat ca şi cum aş fi fost în exil. Am fost un povestitor al libertăţii. N-au mai rămas mulţi în urma mea.

Analecta

A spune ceva cu „subiect şi predicat” a devenit o expresie idiomatică larg utilizată în ultimii ani în limbajul jurnaliştilor şi politicienilor. Înseamnă, simplu, a vorbi explicit, a spune ceva pe înţeles şi cu o oarecare precizie. Engleza are şi ea o expresie similară. A spune ceva *chapter and verse* înseamnă să te pronunţi cu exactitate

asupra unei chestiuni căreia îi stăpâneşti toate detaliile şi ramificaţiile. Aşadar, la noi, maximum de performanţă discursivă la care ai dreptul să te aştepţi este utilizarea rezonabilă a gramaticii elementare a limbii române, în vreme ce în lumea anglo-saxonă există aşteptarea ca omul care ia cuvântul în public să dovedească nu numai virtuozitate în utilizarea limbii engleze, dar şi cunoaşterea avansată a unui sistem de referinţe culturale la care toată lumea se poate raporta (expresia evocă, evident, familiaritatea cu Scriptura).

Diferenţa culturală sugerată de compararea celor două niveluri de exigenţă faţă de talentul de a pune la lucru o limbă este cea între îndemânarea de a articula actualitatea cu ajutorul unor propoziţii simple şi capacitatea de a pune prezentul în relaţie cu un sistem de semnificaţii testate istoric. Să nu ne facem însă iluzii. Oricât de mare şi veche ar fi inegalitatea de statut a limbii în spaţiul românesc şi în cel anglofon, televiziunea şi reţelele sociale au produs în ultimele decenii o revoluţie antropologică ce nu a cruţat pe nimeni şi a redus substanţial proprietăţile tuturor limbilor. *Homo sapiens* a fost înlocuit de *homo videns*, crede Sartori[41], un om care nu mai gândeşte cu ajutorul textelor şi pe care consumul imaginilor şi al oralităţii care le explică l-au împins într-o situaţie de post-gândire (*post-pensiero*). Pentru acest om, care tinde să colonizeze toate societăţile, realitatea este radical mediată de modul în care a ajuns să fie comunicată, ceea ce duce în paralel la generalizarea „post-intelectualismului”[42], fenomen caracterizat de simplificarea abruptă a sferei cunoaşterii, de dispariţia accelerată a reflecţiei analitice, de eşecul raţiunii de a se mai impune ca reper al discursului şi, pe cale de consecinţă, de un declin accentuat al responsabilităţii faţă

41 Vezi Giovanni Sartori, Homo videns. Televisione et post-pensiero, Laterza, Roma - Bari, 1997.

42 Vezi Donald N. Wood, Post-Intellectualism and the Decline of Democracy: The Failure of Reason and Responsibility in the Twentieth Century, Praeger, Westport, CT., 1996

de calitatea limbajului şi a gândului.

Post-intelectualismul nu este o trăsătură care să-l stânjenească pe *homo videns*, ci o autentică pricină de mândrie pentru acesta, într-o peliculă de promovare a unei emisiuni româneşti de televiziune, realizatoarea este filmată într-o bibliotecă, stând cu o carte deschisă în faţă; liniştea îi este rapid tulburată de literele care ies din volumele de pe rafturi, bâzâind ca nişte insecte dăunătoare; ziarista închide energic cartea şi declamă: „N-ai nevoie de atâta zgomot ca să auzi esenţa şi nici de atâtea cuvinte ca să vezi adevărul; priveşte, ascultă, alege”. Imaginile sunt aşadar meniul din care fiecare îşi alege, dintr-o ochire, adevărul care i se potriveşte, scrisul şi cititul cuvintelor, ca şi reflecţia care le urmează, fiind moduri vetuste de ascundere a esenţei lucrurilor.

Dincolo de sărăcia expresivă, de aproximaţia gramaticală şi de pasiunea pentru trivial, limba de comunicare publică a ajuns într-o stare de avarie morală ireversibilă, într-o situaţie ce ar putea fi numită, sub inspiraţia lui Pavel, ca fiind una de canibalism etic („Dacă vă muşcaţi şi vă devoraţi unii pe alţii, fiţi atenţi să nu ajungeţi să vă consumaţi unii pe alţii”, Galateni 5: 15). Cel mai banal dezacord, oricât de prevenitor în formă, este imediat interpretat de presă ca un „atac dur”. Materia care a stârnit controversa nici măcar nu contează, jurnaliştii reţinând exclusiv că cineva aduce „acuzaţii grave” altcuiva. Animaţi de un instinct leninist primar, aceşti profesionişti ai indignării şi ai incriminării ştiu că trebuie să discrediteze omul pentru ca ideile lui să nu mai fie luate în seamă. Orice opinie ce nu se supune stereotipurilor de limbaj şi tulbură lenea gândirii este pe loc tratată drept „declaraţie halucinantă”. Sentimentele, nevrozele şi dispoziţiile ce comandă alegerea cuvintelor şi potrivirea lor în conversaţie sunt cu precădere deriziunea, pizma, batjocura, suspiciunea, suficienţa, vulgaritatea, aroganţa şi ignoranţa. Cu cât un ziarist sau un politician e mai încrezut, mai bănuitor, mai diletant, mai insensibil la

argumente şi la fapte, dar mai capabil de replici tăioase, cu atât are mai multe şanse să treacă drept „un bun comunicator”. Aproape tot ce se întâmplă cu frecvenţă cotidiană în spaţiul public este prezentat ca un „scandal uriaş” Lipsiţi de regulă de formaţie intelectuală, de expertiză profesională, de convingeri puternice sau de repere culturale relevante, instruiţi în majoritatea cazurilor „la locul de muncă”, impermeabili la idei şi locuiţi de prejudecăţi, ignoranţi în privinţa modului în care funcţionează instituţiile şi procesele de luare a deciziilor, ziariştii – cu precădere cei de televiziune – au coborât imaginea convenţională a politicii până la nivelul lor de înţelegere. Pe acest nivel, bârfele devin „ştiri pe surse”, tadalele sunt recomandate drept dezbateri, iar zvonurile iau forma „dezvăluirilor”. Această nivelare în jos operată de presă timp de aproape două decenii s-a transformat la modul cel mai tehnic într-un scandal, adică într-un obstacol pus în calea oricărui efort de a sesiza şi de a explica – cu mijloace raţionale şi prin recurs la date empirice verificate – configuraţia şi dinamica spaţiului politic românesc.

Pentru a recupera câte ceva din raţionalitatea sferei publice şi a resuscita responsabilitatea pentru cuvintele scrise şi vorbite ar fi nevoie de ceva asemănător unei contrarevoluţii intelectuale sau măcar de o reacţie ordonată în jurul a două virtuţi îngemănate, ce trebuie practicate împreună. Prima dintre ele este afirmativă. *Integritatea intelectuală* ar fi sinonimă cu vocaţia critică de a spune adevărul în orice împrejurare, cu riscul de a părea inadecvat şi de a merge împotriva curentului[43]. A rosti adevărul în public a devenit probabil noua formă a responsabilităţii faţă de limba în care ai fost socializat şi în care ţi-ai exersat gândirea. A spune adevărul nu e totuna cu a avea dreptate, cu a da sentinţe irevocabile. Adevărul

43 Sheldon S. Wolin, Democracy Incorporated. Managed Democracy and the Specter of Inverted Totalitarianism, Princeton University Press, Princeton and Oxford,
2008, p. 262

nefiind aici un răspuns, ci o întrebare bine formulată, o expresie a fidelităţii faţă de modurile tradiţionale de producţie şi de transmitere a cunoaşterii. În lumea oamenilor şi a timpului, adevărul este întotdeauna argumentativ, niciodată apodictic.

A doua virtute este negativă, având darul de a corecta ceea ce poate părea prezumptţios în prima. Nu e uşor să o denumeşti convenabil în româneşte. *Intellectual humility*[44] nu este întru totul modestie a gândului, fiindcă acesta poate fi îndrăzneţ; nu este chiar smerenie intelectuală, de vreme ce nu evocă o reţinere monahală faţă de siiiele care gândeşte din propria sa autoritate; nu are nimic umil, deoarece nu vine dintr-un complex de inferioritate şi nu se înrudeşte cu slugărnicia sau cu ruşinea. Virtutea va rămâne pesemne intraductibilă, pentru că româna nu are un termen potrivit pentru a descrie poziţia celui care nu separă experienţa de reflecţie, fiind totodată lipsit de aroganţa de a-şi închipui că adevărul se naşte tocmai în propria sa minte.

Modestia (sau smerenia) intelectuală s-ar opune, în practică, unui viciu foarte răspândit şi nu doar în cultura publică românească. Viciul în cauză înlocuieşte efortul riguros de a da nume faptelor politice ori culturale cu ambiţia cuiva de a-şi face sieşi un nume. Într-o societate în care „prea multă carte strică”, aşa cum ne încredinţează paremiologia populară, familiaritatea cu literatura, istoria, filosofia sau ştiinţele sociale, ca şi uşurinţa de a folosi în discurs această cunoaştere au rost doar în măsura în care conferă status şi garantează o carieră de succes. Odată cu statutul vine şi un soi de atitudine în care se amestecă sentimentul îndreptăţirii şi autoadmiraţia, iarăşi greu de calificat succint în română, dar cunoscută în engleză ca *self-righteousness*. Printre privilegiile conferite de statutul de intelectual public autorizat se numără, de asemenea, siguranţa de sine şi credinţa în infailibilitatea propriilor

44 Robert C. Roberts, W. Jay Wood, Intellectual Virtue: An Essay in Regulative Epistemology, Clarendon Press, Oxford, 2007, pp. 236-256

gânduri, înclinaţia de a-i judeca şi categorisi pe alţii din câteva fraze, ca şi intransigenţa sau indiferenţa faţă de ideile altora.

Ideile, aşadar, nu iau aparenţa adevărului şi nu sunt primite ca atare decât atunci când sunt dictate cu autoritate culturală de la înălţimea unei poziţii sociale omologate. Este de ajuns ca aceste idei să pară plauzibile, în sensul cel mai direct al noţiunii, *plauzibilis* fiind ceva ce merită să fie aplaudat. Suntem prinşi în mijlocul unui proces accelerat de regresie culturală a comunicării publice: în Evul Mediu, ceea ce spunea o persoană credibilă şi de bună reputaţie era socotit mai verosimil decât ceea ce stătea scris pe o pagină[45]. Aplauzi un vorbitor, dar meditezi în faţa unui text. Enunţate dintr-o poziţie de dominaţie, nu mai este necesar ca ideile să întreţină un raport oarecare cu adevărul, oricum ar fi acesta definit. De reţinut este *cine* vorbeşte şi *de unde*, nu *ce* şi *cum* vorbeşte cineva. Statutul „formatorilor de opinie" se dovedeşte destul de încăpător. Este suficient ca un jurnalist să-şi spună regulat părerea despre orice şi oricine, în direct şi la o oră de maximă audienţă, pentru a trece (în propriii săi ochi şi ai publicului) drept un administrator infailibil al adevărului.

Modestia intelectuală se probează atunci prin ceea ce refuză să fie şi să facă. Cel care o practică nu se simte cu orice preţ îndreptăţit la recunoaştere publică şi nici nu-şi imaginează că se află în posesia exclusivă a vreunui adevăr suprem şi de necontestat. Nu pretinde să fie încuviinţat şi urmat. Îndrăzneşte doar să ceară să fie ascultat. Nu are despre sine o părere înaltă (Romani 12: 3) şi nu se complace în admiraţia propriei persoane (Romani 15: 1). Nu se raportează la el însuşi ca la o autoritate (Romani 12: 16) şi se arată mereu dispus „să dea întâietate celorlalţi" (Romani 12: 10) privindu-i ca fiind întotdeauna mai buni

45 Andrew Pettegree, The Invention of News. How the World Came to Know about Itself, Yale University Press, New Haven and London, 2015, p. 2

(Filipeni 2: 3). Fiind sortită să facă pereche cu integritatea, modestia intelectuală nu are cum să fie doar o stare virtuoasă, ci se cuvine trăită ca un angajament. În absenţa oricărui consens contemporan asupra sursei ultime a validităţii argumentative a adevărului, virtuţile intelectuale ale integrităţii şi modestiei pot legitima în plan etic o metodă de cultivare a discernământului, înţeles drept capacitatea de a distinge, în mersul prin timp al unei societăţi, ceea ce devine istorie de ceea ce este consumat fără rest în prezent.

„Numim istorie evenimentele de care omul este responsabil”, sună faimoasa sentinţă teologico-politică a lui Gogarten, cu precizarea că responsabilitatea este aici sinonimă cu disponibilitatea oamenilor de a trata ca pe o experienţă colectivă ce merită consemnată şi memorată întâmplările şi evenimentele pe care le-au produs, pe care le-au îndurat sau la care au asistat[46]. Istoria este timpul care trece prin oameni, cu tot cu capitolele şi versetele sale, nu pe lângă ei, asemenea unui predicat fără subiect. Ai nevoie de modestie intelectuală pentru a accepta că nu sunt neapărat necesare depărtarea şi durata pentru a da consistenţă fragilităţii experienţei. Integritatea reflecţiei, dacă e o virtute şi nu o pretenţie post-intelectuală, aşază instantaneu o distanţă critică între fapt şi gând, între evenimente şi semnificaţia lor, stabilind astfel locul în care timpul s-ar putea transforma în istorie.

Fiecare din eseurile care urmează poartă data la care a fost redactat tocmai în speranţa că ar putea desena o posibilă hartă a unor astfel de locuri în care experienţa prezentului se preface în istorie. Am păstrat apoi neatins caracterul modest şi spontan al consemnărilor mele. Le-am cules ca firimituri (*analecta*) şi le-am folosit ca atare, după exemplul lui Hănsel şi Gretel, pentru a merge înapoi pe drumul pe care l-am parcurs prin istoria politică românească a anilor ’2012 – 2016. Pentru că am locuit eu

46 Friedrich Gogarten, Was ist Christentum?, Vandenhoeck & Ruprecht, Gottingen, 1956, p. 14

însumi toată această perioadă în casa Cezarului, în toate cele trei palate ale puterii (o clipă la preşedinţie, un an la guvern şi patru în Parlament), m-am simţit obligat să povestesc această experienţă ca pe un fel de *Hausmärchen*, ţinând cont că *Mărchen* este un diminutiv, făcut celebru în 1812 de Fraţii Grimm, al vechiului cuvânt german *mări*, însemnând ştire raportată pe viu sau relatare a faptelor pe măsură ce acestea se petrec.

Nu afirm deci o înţelepciune retrospectivă şi savantă, a cărei coerenţă să fie dată de prelucrarea minuţioasă a datelor empirice, de un utilaj conceptual ingenios şi de un aparat bibliografic dens. Pentru a fi dobândită, ştiinţa privitoare la timp, la idei şi la oameni are nevoie nu atât de multe referinţe intelectuale, cât de o conceptualizare a experienţei prin intermediul unui sacrificiu. Wotan îşi sacrifică un ochi pentru a i se îngădui să bea din fântâna lui Mimir, de unde izvora apa cunoaşterii (*Edda*, Voluspă, stanza 28). Wotan şi-a redus voluntar vederea fizică pentru a o câştiga pe cea metafizică. N-am aspirat la o asemenea cunoaştere adâncă şi deplină, rezervată zeilor din zorii istoriei, precum şi filosofilor fiinţei şi cauzelor primare. Pentru noi, cei care trăim în ultima parte a istoriei şi în zodia efectelor secundare, jertfa a fost deja adusă, iar cunoaşterea şi-a schimbat natura. A şti mersul lucrurilor îţi dă putere asupra istoriei, credeau adepţii lui Wotan din vechime sau din anii interbelici. Nu alta a fost iluzia lui Marx, pentru care istoria ar fi întotdeauna scrisă de învingători. Poate că, pe termen scurt, învingătorii înfăptuiesc într-adevăr istoria, precizează Koselleck, dar învinşii fac mereu istoriografia, lor li se datorează de obicei sporul de cunoaştere istorică[47].

Cum e posibil? Deşi nu le este dat să stea la masa istoriei, rezervată învingătorilor, învinşii sunt mai întotdeauna cei care o pregătesc dinainte, o servesc şi, la

47 Reinhart Koselleck, The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts, translated by Todd Samuel Presner, Stanford University Press, Stanford, 2002, p. 76

vremea potrivită, strâng tot ceea ce rămâne pe ea sau a căzut de pe ea. Ei nu consumă timpul, ci îl prepară, îl desfăşoară apoi, îl împăturesc ulterior şi îi pun de-o parte resturile. Învingătorii trăiesc clipa, dar învinşilor le revine durata. Cunoaşterea istoriei nu curge pentru ei din Mimisbrunnr, ci mai degrabă din fântâna lui Iacob din Sihar, unde Iisus i-a cerut femeii samarinene – o exclusă din istoria sfântă a Vechiului Testament – să-i dea de băut, spunându-i în acelaşi timp că adevărata apă, apa vieţii, este el însuşi (Ioan 4: 5 – 14). Pentru că li se cere să dea ceea ce nu le aparţine, învinşii au şansa să primească ceea ce nici nu-şi închipuie că au dreptul să ceară. Nu iau cunoaşterea în posesie, nu o valorifică ca pe un bun personal, aşa cum Wotan purta cu el capul lui Mimir, care îi desluşea istoria la fiecare pas. Cunoaşterea este pentru ei doar o categorie de inteligibilitate istorică a prezentului, imună la tentaţia metafizică de a fi folosită ca o putere asupra oamenilor şi a cuvintelor.

O altă marginală pune la rândul ei într-o situaţie narativă exemplară virtuţile cunoaşterii modeste (Marcu 7: 24 – 30). Călătorind dincolo de graniţa lumii iudaice, Christos şi-ar fi dorit să treacă neobservat. Vestea venirii lui circulă totuşi ca *Hausmärchen*, iar o femeie feniciană – străină de aşteptarea evreiască a venirii lui *mashiach* – transformă această ştire într-o intuiţie profetică, anume aceea a chemării tuturor naţiunilor să participe la un destin croit iniţial doar pe măsura poporului lui YHWH. Feniciană devine capabilă de cunoaştere mesianică tocmai pentru că o asemenea cunoaştere nu-i aparţinea de drept. Acceptând că ignoră tradiţia istorică şi speranţa eschatologică al căror titular era vechiul Israel şi că nici nu se consideră îndreptăţită să şi le însuşească, femeia se arată dispusă să implore cunoaşterea ca pe o ştiinţă de a aduna într-o singură matrice intelectuală firimiturile de sens care cad din istorie sub forma unor experienţe dispersate ale prezentului.

La acest tip de cunoaştere umilă se referă ultimele

cuvinte scrise de mâna lui Luther: *Wirsein Pettler. Hocestrerum*[48]. Adevărul inconfoftabil este că, în materie de cunoaştere, suntem nevoiaşi şi cerşetori. Tot ceea ce putem şti nu este câştigat prin propriile noastre strădanii, ci primit în dar. Două feluri de persoane sunt predispuse la cunoaştere (*Deux sortes de personnes connaissent*), precizează Pascal[49]: pe de o parte, cei care îmbrăţişează umilinţa, oricare le-ar fi înzestrarea intelectuală (*ceux qui ont le cœur humilié et qui aiment la bassesse, quelque degré d'esprit qu'ils atent*); pe de altă parte, cei care au mintea suficient de pătrunzătoare pentru a recunoaşte adevărul, oricât de contestat ar fi demersul lor (*ceux qui ont assez d'esprit pour voir la vérité, quelques oppositions qu'ils y atent*). Dacă Luther şi Pascal aparţin amândoi celei de-a doua categorii, a celor capabili să zărească adevărul, pare evident că atât samarineana, cât şi feniciană trebuie clasate în cea dintâi specie de cunoscători.

Ambele personaje neotestamentare sunt prinse între două secvenţe temporale simultane, dar orientate în sens contrar. Pe de o parte, un timp înfăşurat în jurul oamenilor şi al zeilor pe care aceştia şi i-au imaginat ca modele explicative ale mitologiei, epistemologiei ori tehnologiei. De cealaltă parte, un timp desfăşurat înspre eternitate odată cu evenimentul intrării lui Christos în istorie. Acest cadru temporal divergent nu cheamă la o reflecţie metafizică asupra duratei şi a contrariului ei (*ypôvoc*), ci invită la discernământ, trezeşte capacitatea de a desluşi la nivelul cronologiei diferenţa dintre aicov şi teaipôc, dintre istoria ca împrejurare şi istoria ca prilej, dintre ceea ce aparţine vârstei istorice a lumii în care trăim şi ceea ce ţine de actualitatea participării la istoria fără vârstă a salvării (*Heilsgeschichte*) [50].

48 Puse în perspectivă teologică de Heiko A. Oberman, The Reformation. Roots and Ramifications, pp. 91-115

49 Biaise Pascal, Pensées, éditées par Philippe Sellier, Classiques Garnier, Paris,
2011, p. 162

50 Oscar Cullmann, Christ and Time. The Primitive Christian Conception

Rezumând această sintaxă biblică a timpului pe care scrisul meu a încercat să şi-o însuşească, *între timp* ar putea fi complementul circumstanţial cel mai potrivit al verbului *a cunoaşte* ori de câte ori locul reflecţiei este situat *hetween the times*[51]. Iar această situaţie epistemologică nu are nimic tautologic. A gândi *între timp* are trei înţelesuri atât distincte, cât şi simultane. O dată, descrie o poziţie „între vremuri", plasată între două epoci istorice (fie că este vorba de istoria politică, fie că avem în vedere istoria teologiei), pentru a traduce împreună cu Otniel Bunaciu titlul revistei *Zwischen den Zeiten*, fondată în august 1922 de Karl Barth şi Friederich Gogarten. Apoi, aşa cum sugerează W.H. Auden, prezentul vieţii creştine (*the Time being*) invită întotdeauna la o reflecţie aşezată *in the meantime* (in der *Zwischenzeit*), adică la egală distanţă de timpul întrupării şi de timpul parusiei. În sfârşit şi urmându-l pe T.S. Eliot, vocaţia intelectuală a discipolilor lui Christos este aceea de a desluşi unde anume se află, în propria lor biografie şi în vremea prin care călătoresc, *the point ofintersection of the tuneless with time*.

SOCIETATEA, O PASIUNE LIBERALĂ

10 octombrie 2012

„Drepţii au rămas înmărmuriţi şi cel nevinovat se răscoală împotriva celui nelegiuit". Acest strigăt al lui Iov (17: 8) a început să răsune, de la o vreme, pe numeroase voci şi în cuvintele cele mai diverse, în pieţele oraşelor româneşti. Oricât de multe şi diferite ar fi motivele, individuale şi de grup, pure şi impure, pentru care numeroşi cetăţeni se adună – din proprie voinţă şi sub ameninţarea represiunii – pentru a-şi rosti răspicat nemulţumirea şi dezamăgirea, pentru a spune celor care par să deţină puterea un fel de adevăr colectiv pe care aceştia nu se arată dispuşi (ori nu simt capabili) să-l ia în

---

of Time and History, translatée! by Floyd Filson, revised édition, The Westminster Press, Philadelphia, 1964

51 Stanley Hauerwas, Approaching the End. Eschatological Reflections on Church, Politics, and Life, William B. Eerdmans, Grand Rapids, Mi., and Cambridge, 2013, p.XI

seamă, mulţi dintre cei care au coborât în pieţe şi pe străzi la începutul acestui an pentru a protesta au fost poate însufleţiţi de acelaşi sentiment: societatea zilelor noastre se arată a fi din ce în ce mai puţin dreaptă. Bunurile publice indivizibile – utilităţile, resursele naturale, serviciile medicale, educaţia, sistemul de pensii şi prevederi sociale – simt pe cale de a fi fărâmiţate şi trecute bucată cu bucată în mâini private, ameninţând să devină tot mai inaccesibile oamenilor obişnuiţi. Salariul minim pe economie nu mai garantează soliditatea familiilor într-o societate a consumului, competiţiei nemiloase şi profitului cu orice preţ. Sub guvernarea Boc, reprezentanţii statului îşi luaseră obiceiul să nu mai respecte legile pe care chiar ei le aşezau, adesea fără consultarea aleşilor naţiunii.

La mijlocul lui ianuarie 2012, Crin Antonescu anunţa că PNL intenţionează să părăsească Parlamentul prin demisia tuturor deputaţilor şi senatorilor partidului, depusă ca un gest de solidaritate cu protestatarii care ocupau atunci în fiecare seară pieţele publice din oraşele ţării. După consultări cu aliaţii lor din PSD, naţional-liberalii au vorbit, spre sfârşitul respectivei luni, despre o grevă parlamentară a opoziţiei. Când s-a deschis sesiunea legislativului la 1 februarie, partidele din USL au participat la lucrări, au fost de faţă la alegerea birourilor permanente, calificându-şi formal atitudinea drept protest parlamentar. Pur şi simplu, naţional-liberalii şi social-democraţii urmau să nu fie prezenţi în comisii şi în plen decât în numere mici şi pentru a observa, dar nu pentru a lua parte la dezbateri şi la vot. Protestul parlamentar are o istorie. La cumpăna secolelor al XIX-lea şi al XX-lea de pildă, deputaţii români din Parlamentul de la Budapesta reuşeau deseori să blocheze în chip dramatic activitatea legislativă prin tehnici împrumutate de la manifestaţiile de stradă: vociferări, scandări, huiduieli, ocuparea tribunei prin forţă. Opoziţia de la începutul anului 2012 nu a părut înclinată să se angajeze în asemenea proceduri neconvenţionale, ce ar fi făcut ecou protestelor cetăţeneşti

din Piaţa Universităţii.

O altă istorie, cea imediată, ne oferă explicaţia acestei reţineri a opoziţiei de a demisiona în bloc sau de a protesta în forme convingătoare. Pe 6 februarie 2012, Emil Boc s-a retras din fruntea guvernului, declanşând o serie de evenimente pline de sens pentru înţelegerea modului în care se face politică în România contemporană. Imediat a fost numit un prim-ministru interimar, Cătălin Predoiu, fost membru şi ministru PNL. După care, preşedintele a desemnat un candidat pentru formarea unui nou executiv tot în persoana unui fost membru şi ministru PNL. Firesc, pe lista de miniştri a acestuia figurau doi fruntaşi cândva ai PSD (Oprea şi Diaconescu) şi doi politicieni marcanţi ex-PNL (Leonard Orban şi Berea). Nimic de mirare, atâta vreme cât prim-ministrul anunţat de USL în caz de victorie electorală, Victor Ponta, fusese la rândul său ministru în primul guvern Boc. În plus, dacă un etnograf ar studia Parlamentul României, ar constata lesne că numărul înrudirilor, încuscrirlor, cumetriilor şi întovărăşirilor (de afaceri) este întru totul comparabil cu cel dintr-un sat tradiţional. În vechile comunităţi rurale româneşti, vendetele, rivalităţile sângeroase între neamuri erau necunoscute. Solidarităţile ce-i legau pe locuitori erau prea multiple şi prea organice. Schimbul de daruri era norma socială fundamentală. Singura formă acceptabilă de dezacord era bârfa, dusul vorbei prin sat.

Politicienii români de astăzi, când se confruntă unii cu ceilalţi chiar în situaţii extreme, nu fac nici altceva şi nici mai mult. Se vorbesc uneori de rău, îşi întorc câteodată spatele, dar se schimbă mereu între ei şi nu uită niciodată să schimbe daruri unii cu ceilalţi. Singura observaţie ce se impune este aceea că satul politic românesc este ceva mai mare decât Parlamentul. Se ştia deja că la devălmăşie participă primarii, capii judeţelor şi cercurile de afaceri. A devenit acum oficial faptul, bănuit, dar greu de probat până astăzi, că au parte egală de moşie şi serviciile secrete. Altfel nu se poate explica naturaleţea

cu care un şef de servicii de informaţii a umblat, purtând cu sine un mandat prezidenţial, prin Parlament şi pe la partide pentru a forma un guvern. Că acest guvern a fost investit pentru a fi imediat răsturnat este prea puţin important. Nu este în niciun caz o ştire ori vreun element de actualitate. Cetăţenii protestează neîncetat în pieţe pentru că au înţeles că satul politic trăieşte, aşa cum credea Blaga despre cel mioritic, în afara istoriei. A istoriei societăţii.

Copleşit de necazuri şi suferinţe, Iov exclama (17: 13) „mai pot oare să nădăjduiesc?”. Chiar dacă, printre atâtea zgomote, întrebarea nu se aude astăzi cu claritate, acesta este de fapt mesajul interogativ al protestelor spontane ce au deschis anul 2012: în ce, în cine mai putem să sperăm? Cei care, cerând şi căutând dreptatea în pieţele publice (oricât de segmentate şi contradictorii ar fi opiniile lor despre ceea ce este drept), şi-au schimbat între timp inima, schimbând în acelaşi timp şi istoria. De acum înainte, chiar dacă guvernarea va continua să-i treacă cu vederea, puterea este într-un fel şi a lor. Societatea a dovedit, în cele din urmă, că există. Prezentul unei societăţi ce reacţionează la lipsa manifestă de dreptate ar putea deveni unul continuu. Puterea deţinută cu titlu individual de cei puternici a fost dată definitiv în vileag şi a rămas fără vlagă.

Pe de o parte, acest gust al injustiţiei este lăsat de o scădere evidentă a volumului şi calităţii serviciilor şi prestaţiilor cu care statul bunăstării i-a obişnuit pe cetăţeni şi la care aceştia se consideră încă îndreptăţiţi. Pe de altă parte, sentimentul injustiţiei traduce epuizarea înţelegerilor colective cu privire la ceea ce este drept într-o societate democratică. Nu mai există, cu adevărat, perspective consensuale şi unificatoare ale dreptăţii, ale sensului vieţii împreună, ale binelui comun. A devenit chiar suspectă, în orice caz politic incorectă, orice definiţie nesubiectivă a valorii persoanei umane, după ce opinia majoritară a Curţii Supreme americane a fost, în 1992, că

at the heart ofliberty is the right to define one's own concept of existence, ofmeaning, of the universe and of the mystery ofhuman life[52].

Iată că cetăţenii nu simt lipsiţi pe de-a-ntregul de putere în faţa acestei duble erodări a încrederii în posibilitatea unor proiecte colective de aşezare justă a aşteptărilor şi oportunităţilor sociale. Puterea lor nu se măsoară însă în resurse şi în influenţă, ci stă în pasiunea pentru dreptate – fie ea şi impură, anarhică sau manipulată – care s-a aprins timid în ianuarie 2012. Societatea nu aparţine doar guvernului şi intereselor financiare. Societatea este deopotrivă şi a lor, a cetăţenilor – oricât de mutual intraductibile le-ar fi viziunile şi de puţin disponibili ar fi pentru un schimb raţional de păreri – care nu se mai arată dispuşi (cel puţin unii dintre ei) să îndure ceea ce percep ca nedreptate, aroganţă, insensibilitate şi indiferenţă din partea celor care, vreme de aproape patru ani, au controlat nesăţios statul şi economia fără a fi vreo clipă animaţi de sentimente precum responsabilitatea, ruşinea, cumpătarea, compasiunea sau modestia.

În umbra unui asemenea moment de autenticitate, rar şi preţios, a sosit timpul să ne întrebăm din nou dacă, în viaţa societăţii, ceea ce se petrece este mai degrabă *bine* sau *rău*, nu atât dacă este eficient sau în stare să genereze profit. A venit probabil vremea să afirmăm cu o forţă nouă – atât intelectuală, cât şi politică – că există la urma urmelor un *interes public*, că solidaritatea naţională şi coeziunea socială constituie obiective politice mai preţioase decât atingerea unei prosperităţi inegal şi injust distribuite în straturile societăţii. Mirajul neoliberal al unei bunăstări nelimitate şi generale s-a risipit. Încercarea politicienilor de a evada din spaţiul societăţii a eşuat, fie şi doar temporar.

Aşa cum prevestise John Stuart Mili, au devenit *respingătoare* societăţile ţinute împreună doar de calculul eficienţei economice şi de competiţia dintre interesele

52 Planned Parenthood vs. Casey, 505 U.S.833 (1992) §2

private. Deşi se vorbeşte din ce în ce mai puţin despre această bancrută istorică, în toamna anului 2008, neoliberalismul a eşuat. Pieţele globale s-au arătat a fi un teritoriu guvernat de mâinile foarte vizibile ale unor noduri de interese economice în cel mai bun caz incompetente şi iresponsabile, adesea puse în mişcare de calcule vinovate. Este acum evident, pe de o parte, că pieţele sunt tot atât de supuse eşecului ca şi statele, iar, pe de altă parte, că societăţile umane nu pot fi înţelese şi guvernate doar în cheie economică. În criză se află acum logica economică care ne-a obişnuit să interogăm realitatea socială numai în termenii raţionalităţii individuale, ai eficacităţii şi competiţiei. În faimosul său interviu pentru *Womans Own* din 1987, Margaret Thatcher, o metodistă fervent*ă*, a constatat cu precizie chirurgicală dispariţia societăţii: *There is no such thing as society*; *there are individual men and women and there are families and no government can de any thing except through people, and people look to themselves first*[53].

Criza din 2008 a confirmat această eclipsă a societăţii ca obiect al actului de guvernare democratică, precum şi tendinţa cetăţenilor înşişi de a întoarce spatele societăţii, în nume propriu sau în grupuri. Ca atare, spaţiul social pare să fie organizat în jurul unui loc gol sau mai precis al unui loc ce a fost evacuat. Ca şi cum Saturn ar fi dispărut în urma unei implozii şi n-ar mai fi rămas, descentrat şi mişcându-se în derivă, decât inelul său făcut dintr-o materie eclectică şi divers agregată. Fără o *Mitte* solidă şi masivă care să-i servească drept axă – pentru a împrumuta de la Adenauer o noţiune deopotrivă explicativă şi normativă – societatea nu mai poate genera atitudini consensuale faţă de inegalitatea economică şi de distribuţia tot mai aleatorie a capitalului social. Spaţiul gol promite să fie unul al conflictului şi contestării.

53 Citată de Jan-Werner Müller, Contesting Democracy. Political Ideas in Twentieth-Century Europe, Yale University Press, New Haven and London, 2011,
p. 221

Iar dimensiunile acestui vid democratic[54] pot fi calculate cu o oarecare precizie. Într-un editorial din vara lui 2011, unul dintre cei mai reputaţi analişti financiari americani[55] punea faţă în faţă trei serii de cifre publicate de Departamentul pentru Comerţ al Statelor Unite. În 2010, profitul corporaţiilor a reprezentat 14% din venitul total naţional (*total naţional income*), cea mai mare proporţie înregistrată de când se fac asemenea calcule, superioară chiar celor 13, 6% din anul 1942, când industria de război lucra la randament maxim. Mai mult, în primul trimestru din 2011, profitul acumulat de *bigbusinesses* a crescut la 14, 2%. Prin contrast, aceleaşi statistici indică o scădere la 8, 3% a ponderii profitului întreprinderilor miri şi mijlocii, cea mai dramatică din ultimele decenii. În sfârşit, tot în 2010, partea din venitul naţional total ce a revenit tuturor angajaţilor americani (din sectorul privat şi din cel public deopotrivă) sub formă de salarii a coborât, pentru întâia dată după 1929, sub cincizeci de procente, oprindu-se la 49, 6% în primul trimestru al anului următor.

Făcând suma, s-ar zice că, dincolo de ocean, clasa mijlocie este victima istorică a unei crize care, deşi provocată de iresponsabilitatea, aviditatea şi incompetenţa marilor corporaţii, nu numai că nu a afectat profiturile acestora, dar le-a şi sporit până la nivelul de dinainte de New Deal, când totul în America, inclusiv politica democratică, era controlat discreţionar de *robber barons*. În toamna lui 2008, atât Barack Obama, cât şi Nicolas Sarkozy promiteau, folosind expresii asemănătoare, că, după trecerea crizei, capitalismul nu va mai fi la fel. De atunci, n-au mai scos o vorbă pe această temă. Nici ei, nici altcineva. Capitalismul şi-a schimbat probabil natura, dar a

54 Vezi Peter Mair, Ruling The Void: The Hottowing Of Western Democracy, Verso, London and New York, 2013

55 Floyd Norris, »As Corporate Profits Rise, Workers' Income Dedines", New York Times, 5 august 2011

rămas la fel de dominator[56]. După falimentul lui Lehman Brothers, nicio altă companie financiară, comercială ori industrială de talie comparabilă nu s-a mai declarat în stare de bancrută. Dimpotrivă, datoriile private ale firmelor au fost preluate la datoria publică. Micul contribuabil a plătit de două ori criza: prin reducerea veniturilor salariale şi prin susţinerea marelui capital prin taxe şi impozite. Situaţia pare anticipată de parabola datornicilor (Matei 18: 23 – 35): după ce a fost iertat de guverne de o datorie financiară imensă faţă de societate, capitalismul s-a îndreptat cu aviditate împotriva tuturor celor care, mulţi şi mărunţi, îi erau debitori, nu numai pentru a-şi recupera pierderile, dar mai ales pentru a-şi spori câştigul.

Ştim acum că, în ciuda discursului neoconservator (un sinonim relativ pentru neoliberal), capitalismul financiar nu este predispus la compasiune. Dimpotrivă. Caracterul său prădalnic este mai vizibil ca oricând. S-ar putea, în aceste condiţii, ca democraţia să fie cea care nu va mai arăta la fel după ieşirea din recesiunea globală. Pentru că îşi pierde sub ochii noştri rădăcinile sociale şi principalul beneficiar, clasa mijlocie. În această privinţă, România pare să fie deschizătoare de drumuri: aici, clasa mijlocie, care începuse să capete o oarecare consistenţă între 2000 şi 2008, nu mai este decât cel mult o ficţiune statistică. Oricât ar părea de ciudat, în România cifrele din dreptul muncii arată dramatic mai prost decât în Statele Unite. Masa salarială totală din PIB a fost în 2009 – 2011 de 30%, după ce atinsese cota maximă de 43% în 2008[57]. În comparaţia cu România postcomunistă, Statele Unite se arată a fi (chiar şi în condiţiile aspre în care munca plăteşte factura crizei capitalismului) un paradis al clasei muncitoare.

De aceea, în climatul de incertitudine economică pe care îl promite pe termen nedeterminat actuala criză

56 Colin Crouch, Post-Democracy, Polity, Cambridge, 2004

57 In 2016, masa salarială totală din total PIB a coborât la 31,7%.

globală, pobtica trebuie să se străduiască din nou să producă cu precădere *bunuri publice indivizibile*. Sistemele publice de sănătate, de educaţie şi de pensii nu numai că dau consistenţă unei naţiuni şi limitează inegalitatea de şanse, dar contribuie decisiv la consolidarea unei clase mijlocii puternice şi cuprinzătoare, capabilă de iniţiativă şi de creativitate economică. Dacă, în numele solidarităţii, statul-naţiune european îi protejează pe cei mai defavorizaţi dintre cetăţeni, transformând într-un drept inalienabil nivelul de trai decent, tot el reuşeşte cel mai bine să îi includă pe cei mai mulţi dintre cetăţeni în clasa de mijloc, a profesioniştilor şi întreprinzătorilor care asigură dezvoltarea unei naţiuni.

Împotriva evidenţei, a bunului-simţ şi a angajamentelor europene ale ţării, cei care au guvernat România până în primăvara anului 2012, aflaţi la rândul lor sub tutela unor interese financiare şi corporatiste private, se declarau pregătiţi să abandoneze statul social, costisitor şi cheltuitor, în favoarea unui stat minimal, eficient şi ieftin. Argumentul lor: economia naţională nu poate suporta sistemele publice de sănătate, educaţie şi pensii, ca şi administraţiile centrală şi locale, decât în cel mai bun caz la un nivel de avarie. Visul lor a fost formulat de Traian Băsescu: un stat care să nu consume mai mult de cincisprezece procente din PIB şi care, pe cale de consecinţă, ar urma să-şi păstreze (prin armată, procuratură, poliţie, jandarmerie şi servicii secrete) doar funcţia coercitivă şi represivă. Altfel spus, un stat carenti va mai fi patrimoniul comun al tuturor cetăţenilor săi, ci doar un instrument de dominaţie mânuit de o îngustă elită partizană.

Serviciile publice – transporturile, educaţia, sănătatea, dar şi creditul – sunt o invenţie relativ recentă, inseparabilă de modul în care s-a construit, din 1848 şi până în 1938, statul român modern. Raţionalitatea care le explică geneza este de tip exclusiv administrativ. Statul-naţiune, pentru a fi legitim, nu are nevoie doar de

simboluri naţionale şi identitare, împrumutate din istorie şi din cultură, menite să emoţioneze şi să mobilizeze cetăţenii şi, mai ales, în numele cărora cetăţenilor îmbrăcaţi în uniformă li se poate cere să-şi dea viaţa pentru patrie. O asemenea cerere este mult mai convingătoare (şi mai constrângătoare) atunci când legătura dintre cetăţeni şi stat nu are doar o natură simbolică, ci pare să fie, pe durată lungă, reciproc profitabilă. Pentru a-şi spori puterea şi avuţia, statul are nevoie de cetăţeni relativ independenţi economic, educaţi, sănătoşi pe cât se poate şi capabili să circule rapid pe întreg teritoriul naţional pentru a schimba bunuri, servicii şi idei. La rândul lor, prin reţeaua de transporturi publice, prin sistemele publice de educaţie şi de sănătate ce le sunt puse la dispoziţie, prin accesul la credit ieftin, cetăţenii se lasă purtaţi de o mobilitate socială atât orizontală, cât şi ascendentă, îşi îmbunătăţesc calitatea vieţii şi îşi înmulţesc şansele de reuşită în viaţă.

Sistemele naţionale de servicii publice sunt deci un loc privilegiat de întâlnire între stat şi societate, un loc în care cetăţenilor le devin evidente motivele pentru care merită să fii loial statului şi naţiunii, iar aparatele statului îşi lărgesc şi ameliorează continuu sfera resurselor, umane şi materiale, prin care îşi consolidează autoritatea. Din acest motiv, serviciile publice nu au fost construite şi nici nu au funcţionat până recent după o logică a profitului economic. Ele au generat întotdeauna profit, dar acesta nu s-a măsurat niciodată în dividende. Cu alte cuvinte, nimeni nu s-a gândit, până de curând, că un spital, de pildă, ar trebui să prezinte la sfârşitul anului fiscal un bilanţ în care veniturile să fie mai mari decât cheltuielile. Cândva, câştigul produs de un spital nu se măsura contabil, la scară microeconomică, ci după criterii masive, ce luau în calcul starea generală de sănătate a unei populaţii, cu atât mai dinamică şi mai productivă cu cât este mai bine îngrijită medical. Tot aşa, nimănui nu i-a trecut prin minte, multă vreme, că întreţinerea sau curăţarea unui drum public ar

putea fi tratată ca o investiţie profitabilă imediat şi ca atare.

Dacă a existat o materie în care România politică a ultimelor două decenii s-a aliniat instinctiv, înainte de termen şi fără să aştepte recompense, directivelor Comisiei Europene, aceasta a fost privatizarea serviciilor publice. La jumătatea anilor 1990 a fost deschisă poarta privatizării în educaţie, apoi, prin înlocuirea policlinicilor cu medicina de familie, s-au pus bazele trecerii în mâini private a instituţiilor de îngrijire a sănătăţii. După 2000, întreţinerea infrastructurii publice de transport a fost contractată privat şi, în plus, s-a liberalizat piaţa distribuţiei utilităţilor publice. (gaze, apă, electricitate). Nimic mai în pas cu Europa unită, s-ar zice. Deplină fidelitate faţă de filosofia neoconservatoare a construcţiei europene aşa cum a fost reformulată în ultimii douăzeci de ani.

În această situaţie, toţi cei care constată eşecul politic şi moral al oportunismului economic, al principiului profitului ce dictează ierarhiile şi comportamentele sociale, al noii ideologii a pragmatismului tehnocratic indiferent la demnitatea persoanelor, au datoria de a reflecta împreună la un nou proiect de societate. Există, în tradiţia politică naţională mai veche sau mai nouă, câteva soluţii verificate istoric. Sectorul privat al economiei româneşti poate fi revitalizat. Şi anume pe două căi. Mai întâi, potrivit unei observaţii unanime, prin emanciparea lui de sub controlul reţelelor de clientelism şi patronaj guvernamental şi partizan. Apoi, şi probabil cel mai important, prin consolidarea sistemelor publice de credit, sănătate, educaţie, pensii şi prevederi sociale. Acestea nu trebuie privite ca un lux, ca o dobândă pe care o economie prosperă o datorează societăţii, ci ca un mijloc indispensabil de producţie a bunăstării naţionale. Educaţia, sănătatea şi administraţia nu sunt, aşa cum credea cândva socialismul de stat, sectoare neproductive, consumatoare de resurse. Ele sunt pilonii economiei

publice, ele reprezintă pretutindeni în Europa cea mai mare sferă productivă de bunuri şi servicii de utilitate publică şi, ca atare, generatoare de valoare economică.

Ieşirea din criză va fi posibilă în măsura în care politica va reuşi să mobilizeze elite animate atât de o sensibilitate naţională autentică, cât şi de valorile liberale ale cetăţeniei. Patru sunt, probabil, pasiunile după care o asemenea elită ar putea fi recunoscută sub specia autenticităţii. Mai întâi, pasiunea pentru lucrul public, pentru instituţiile politice naţionale, pentru constituţionalism şi reprezentare democratică, pentru tot ceea ce înseamnă serviciu public, serviciu al cetăţenilor (educaţie, sănătate, prevedere socială, administraţie, sistem judiciar). Apoi, pasiunea pentru modernizarea şi europenizarea României, cu precădere a celei rurale, pentru adoptarea integrală îşi neîntârziată a modelului social european. În al treilea rând, pasiunea pentru societate, dorinţa de a vedea reduse inegalităţile sociale şi economice, de a oferi şanse egale de împlinire personală – prin educaţie, muncă şi calitatea serviciilor publice – tuturor cetăţenilor, de a judeca politicile publice prin criteriul echităţii, de a deschide larg accesul la o piaţă a muncii guvernată de principiul salariului just, calculat în funcţie de coşul zilnic. În sfârşit, pasiunea pentru drepturi şi libertăţi, credinţa că mandatul cel mai important într-o societate democratică şi liberă este cel de cetăţean.

Este nevoie acum de o întoarcere la locul faptei politice. Numele acestui loc este societatea. Pentru o întoarcere ordonată şi responsabilă a politicii către societate se cer *angajament* şi *acţiune*. Angajament intelectual pentru menţinerea caracterului public al sistemelor de solidaritate naţională, dar şi în apărarea statului-naţiune, în calitatea lui de unică întrupare cunoscută a democraţiei. Acţiune politică de federalizare a acelor grupări politice şi civice, încă neidentificate până la capăt, dispuse să îşi asume sarcina de a restitui primatul societăţii asupra economiei, al persoanelor asupra

capitalului, de a căuta un echilibru reînnoit între libertatea individuală, prosperitatea economică şi justiţia socială.

ARMELE, LEGEA ŞI STATUL

21 ianuarie 2013

Prin puterea armelor şi domnia legii (*through strength of arms and rule oflaw*) ne vom apăra poporul şi ne vom afirma valorile, a spus preşedintele Obama în cel de-al doilea discurs inaugural al său. Cum poate fi tradusă, în termeni de arheologie intelectuală, o asemenea declaraţie paradoxală? Armele păzesc oare legea? Legea domneşte doar prin forţa armelor? Puterea militară este cumva sinonimă cu domnia legii? Acasă să domnească legea, iar peste hotare să vorbească armele? Dacă Garda Naţională, înarmată până în dinţi, n-ar sta de strajă, în văzul lumii, în toate marile oraşe americane, am fi poate tentaţi să credem că domeniul legii şi cel al armelor sunt strict separate. În tradiţia anglo-saxonă, incompatibilitatea dintre primatul legii şi dominaţia militară a fost transformată în principiu de drept de Revoluţia Glorioasă, ce a interzis explicit prezenţa în ţară pe timp de pace a oricărei *standing army*. Acest principiu a fost urmat şi în Statele Unite, atâta timp cât sistemul politic american a fost locuit de neîncrederea Părinţilor Fondatori faţă de înclinaţia înnăscută a guvernelor, oricare ar fi ele, de a acţiona explicit ori implicit împotriva libertăţii. Statul federal, lipsit intenţionat de vlagă marţială în spaţiul domestic, a fost un simplu produs de export. Statele Unite au fost un stat numai privite din afară, doar în relaţie cu alte state: de aceea ministrul american de externe este singurul *secretary of state* din administraţie.

Spre sfârşitul secolului al XIX-lea, urmând exemplul Germaniei – unde statul ajunsese la maturitate deplină şi era dotat cu o ştiinţă proprie, *Staatswissenschaft* –, discursul american asupra politicii pleacă într-o căutare

disperată a propriului său subiect: statul[5859], care se instalează definitiv în imaginaţia lui Woodrow Wilson, deopotrivă *political scientist* şi preşedinte cu vocaţia de a cârmui un aparat administrativ vast şi capabil să elaboreze şi să pună în operă politici publice potrivit exigenţelor epocii progresiste. Cu toate acestea, în momentul în care s-a născut în acelaşi timp cu ceea ce Theodore Lowi numeşte a doua republică? ştiinţa politică americană şi politica căreia această ştiinţă îi furnizează reperele conceptuale se organizează în jurul crezului behaviorist şi se orientează spre studiul valorilor sociale şi al comportamentelor individuale şi colective. Odată cu inundarea spaţiului politic de către mase mult mai diverse decât populaţia omogenă care a subscris Declaraţiei de Independenţă, verticalitatea autorităţii, aşa cum fusese concepută şi practicată de regimul federal, este laminată de centralitatea unei cetăţenii teoretic universale. Ştiinţa politică americană se dezinteresează de stat tocmai atunci când acesta îşi impune prezenţa prin New Deal, generând un *big government* apt să conducă un război mondial şi să-i culeagă roadele economice, politice şi strategice. Ramura executivă a primit în sfârşit mijloacele de a acţiona dincolo de orizontul imperial nord-american.

Dimpotrivă, în blocul sovietic, atenţia arătată statului şi întărirea tranzitorie a rolului, represiv şi agresiv, al acestuia făceau din politică o dimensiune verticală şi ierarhică a vieţii comune, dimensiune ce nu se aplatizează decât atunci când partidele comuniste renunţă voluntar, în 1989 – 1990, la monopolul pe care-l exercitau asupra actelor de guvernare şi politicilor publice. Democratizarea fostelor ţări comuniste nu a fost însă văzută, din punctul

58 John G. Gunnel, „The Declination of the State and the Origin of American Pluralism“, in James Farr, John D. Dryzek and Stephen T. Leonard, editors, Political Science in History. Research Programs and Political Traditions, Cambridge University Press, New York, 1995, pp. 19-40

59 Theodore Lowi, The End of Liberalism. The Second Republic of the United States, W.W. Norton, New York, 1979

american de observaţie, drept o afacere de stat, ci ca o responsabilitate a societăţii civile ce trebuia ajutată să se înarmeze moral şi material împotriva minorităţilor antidemocratice ascunse în sânul său. Asociativitate, iniţiativă economică, alegeri libere şi corecte sunt, după părerea guvernului american, cele trei tehnici capabile să scoată o societate din barbaria comunistă, ca şi din orice altă formă de primitivism politic.

Împotriva cui se mobilizează acum lagărul victorios la care au aderat fără rezerve mentale elitele politice din Europa cândva comunistă? Răspunsul a fost deja sugerat de preşedintele Harry Truman[60]: cum Rusia post-sovietică şi China au o capacitate limitată de a exercita asupra unor terţe state *outside pressures*, rămân *terrorist activities* dispuse sub formă de arhipelag şi comandate dintr-un centru mobil şi insesizabil situat undeva în lumea musulmană. Caracterul discret, accidental şi plural al acestui nou adversar (simultan global prin ramificaţiile sale şi particular prin credinţa care-l animă), împotriva căruia Statele Unite au declanşat un război pe care-l promit total, pare mai convenabil strategic decât vechea putere sovietică, ce avea obiceiul de a recurge la o ideologie încă şi mai universală decât federalismul american, al cărui export direct nu a izbutit vreodată. Dincolo de evoluţia

Statelor Unite pe teatrul militar al lumii, monopolul fără egal al forţei sale militare este însoţit de un cost democratic: restrângerea libertăţilor civile în sânul unei societăţi traversate de urgenţa mobilizării în vederea atingerii unui obiectiv de ordin extern.

Într-adevăr, puterea militară a Statelor Unite s-a cazat întotdeauna prost într-un bloc sau lagăr în care

60 în declaraţia în faţa Congresului din 12 martie 1947: „I believe that it must be the policy ofthe United States to support free peoples who are resisting attempted subjugation by armed minorities or by outside pressures“, citată de Barbara Jelavich, History ofthe Balkans. Twentieth Century, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 1983, p. 311

valorile liberalismului şi democraţiei erau administrate în indiviziune. Începând cu celebra predică a lui John Winthrop, trecând prin Thomas Jefferson, John Quincy Adams, Woodrow Wilson şi Ronald Reagan, democraţia americană se reprezintă pe sine prin exterioritate faţă de restul lumii. America va exista, profetiza în 1630 ilustrul Pelerin pe marginea unui verset biblic, atâta vreme cât va fi privită de departe „de ochii tuturor popoarelor", ca o cetate aflată pe o înălţime de neatins din afară. În caz contrar, America va rămâne doar o poveste, va trece fără apel în istorie (*we shall be made a story*). Pe scurt, Statele Unite sunt genetic condamnate la prezent. Aş îndrăzni chiar să spun că Revoluţia Americană, lipsită de istorie, adică de o cauză efectivă a opresiunii şi agresiunii, a fost declanşată şi teoretizată ca un fel de revoluţie permanentă, în 1768 deja, John Dickinson observa că problema centrală ce-i preocupa şi îi neliniştea pe locuitorii coloniilor era *not what evil has actually attended particular measures, but what evil, in the nature of things, is likely to attend them*!

Statele Unite au fost conduse – sub Franklin Delano Roosevelt, Richard Nixon şi George Bush – de ceva asemănător unui *patriot king*, mod de guvernare pe care Jefferson, în tradiţia lui Bolingbroke şi a unei ideologii în care se împleteau Commonwealth şi Country[6162], îl anunţase deja în a sa *Summary View of the Rights of British America*. Executivul american nu mai acţionează doar împotriva unor *clear and present dangers*, aşa cum prescrisese o Constituţie caligrafiată în absenţa unui stat administrativ şi a oricărei promisiuni de *big government*. Statele Unite sunt obligate acum să acţioneze pretutindeni în lume pentru că lumea este, prin însăşi natura lucrurilor, ostilă particularismului întrupat de republica americană.

61 Gordon S. Wood, The Creation of the American Republic, 1776-1787, Univer- sity of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1998, p. 5

62 J.G.A. Pocock, Virtue, Commerce, and History. Essays on Political Thought and History, Chiefly in the Eighteenth Century, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 1985, p. 84

Pentru a fugi de istorie, America trebuie să-şi ducă politica acolo unde istoria nu s-a petrecut încă. Deşi recent izolată în laboratoarele Casei Albe sub preşedinţii Clinton şi Bush junior, acţiunea preventivă este înscrisă în genele politicii externe americane. Înainte de a fi militară, *preemptive action* a fost paramilitară, intelectuală, diplomatică şi mediatică, afirmându-şi în toate situaţiile caracterul total.

Şi, în mod paradoxal, nimic nu este mai familiar culturii politice a elitelor din Europa Centrală şi de Est decât mobilizarea preventivă, dar totală, împotriva unui inamic care, deşi ascultă de un centru de comandă situat în exterior, acţionează în interior prin intermediul unor reţele infiltrate. În România şi Polonia ultimilor ani 1940 şi primilor ani 1950, „bandiţii" erau combătuţi, militar şi propagandistic, cu tot arsenalul îndreptat astăzi împotriva teroriştilor islamişti. Un astfel de duşman trebuie întotdeauna identificat şi lovit, chiar dacă operaţia riscă să înregistreze la capitolul costuri o drastică diminuare a drepturilor politice şi civile. Sprijinul necondiţionat pe care guvernele Europei ex-comuniste l-au acordat intervenţiei americane în Irak şi preferinţa arătată iniţiativelor internaţionale ale Statelor Unite în defavoarea poziţiilor formulate de cele mai multe state şi de toate societăţile din Uniunea Europeană, traduc atât refuzul nostalgic al politicii democratice, cât şi o irepresibilă înclinaţie de a reduce politica însăşi la o ideologie dominantă.

PENTRU O CULTURĂ PUBLICĂ A LIBERTĂŢII

23 februarie 2013

2012 a fost un an memorabil. O alianţă politică, USL, a răsturnat (a doua oară în istoria scurtă a democraţiei româneşti) un guvern în Parlament pentru a aduce opoziţia la putere şi a câştigat toate alegerile la care a participat de atunci. La scrutinul local şi apoi la cel parlamentar, candidaţii naţional-liberali au întrunit, de fiecare dată, aproape două milioane de voturi. Mai mult, în vara lui 2012, opt milioane şi jumătate de cetăţeni au convenit că este dreptul şi datoria lor să se pronunţe prin referendum

asupra modului în care statul român este reprezentat de preşedinte: 7, 4 milioane de cetăţeni au împărtăşit viziunea PNL asupra statului de drept, au interpretat Constituţia în acelaşi mod şi, alături de liberali, s-au pronunţat împotriva oricăror derapaje de la democraţie. Convocaţi la urne, cetăţenii au ridicat atunci o problemă de legitimitate ce se va stinge pe cale naturală odată cu alegerile prezidenţiale din decembrie 2014 fără a-şi fi găsit între timp o soluţie legală.

Fie şi numai pentru că a rămas de două ori datoare cetăţenilor României, USL are datoria să dureze. Datorează, mai întâi, încă o victorie electorală. Cea de la viitorul scrutin prezidenţial, ce va rezolva democratic criza de legitimitate constituţională deschisă de referendumul din 29 iulie 2012. USL datorează apoi o revizuire temeinică şi inteligentă a Constituţiei. USL trebuie să dea ţării, aşa cum s-au angajat toate partidele ce o compun, un preşedinte legal care să fie şi legitim. USL va propune românilor o Constituţie înnoită, funcţională şi poate mai cetăţenească decât cea sub autoritatea căreia trăiesc încă.

Toate aceste sarcini sunt asumate în indiviziune de PN şi PSD. Vocea liberală se aude, este adesea determinantă, dar nu e dominantă în USL. Într-o mare coaliţie, tonurile şi opiniile cele mai diverse, uneori opuse doctrinar, trebuie ascultate cu respect şi armonizate cu grijă. Rezultatele armoniei, obţinută până în prezent cu eforturi ce uneori nu pot fi descrise, sunt remarcabile. Liberalii au reuşit o mobilizare electorală fără precedent, constituie majoritatea parlamentară, conduc o treime din consiliile judeţene, contează pe un sfert din primari, participă paritar la guvernare, au preşedintele Senatului şi candidatul comun la preşedinţia României.

Oricât de răsplătitoare ar fi aceste reuşite, ele nu trebuie să treacă în uitare obligaţia de a păstra şi aprofunda identitatea liberală. Rămânând loiali aliaţilor, nu se cuvine ca naţional-liberalii să-şi topească sensibilitatea şi viziunea într-o formulă politică oarecum indistinctă.

Păstrând şi întărind o alianţă ce şi-a dovedit viabilitatea, liberalii sunt datori să marcheze mai bine pe harta USL propriul lor relief, cotele liberale de înălţime a gândirii şi acţiunii ce ar trebui să le fie proprii, precum şi situaţiile doctrinare care îi definesc.

Pentru orice partid, congresul este, prin definiţie şi cu necesitate, prilejul de a-şi face cunoscute valorile şi proiectul de societate. Actualul congres al Partidului Naţional Liberal[63] trebuie să răspundă, în plus, la o întrebare strategică: *cum să fim noi înşine*, *astăzi*? PNL este un partid istoric, unul dintre cele mai vechi din Europa, primul fondat în România, singurul care a reuşit să traverseze teafăr toate dictaturile, revoluţiile şi tranziţiile. De aceea, este potrivit ca reflecţia sa să se desfăşoare în registrul continuităţii. Niciun gest nu este mai liberal decât acela de a face ca proiectele politice, oricât de inovatoare ar fi, să se aşeze mereu pe soclul oferit de gândirea şi de acţiunea predecesorilor. Naţionalliberalii români au datoria nu numai să modeleze prezentul şi să exploreze viitorul, dar şi să se ridice la înălţimea înaintaşilor pe care îi revendică. De aceea, liberalii au constituit şi trebuie să rămână, în România, ca şi în Europa, nu numai o mişcare politică, dar şi o forţă culturală.

PNL trebuie să îşi păstreze şi să-şi dezvolte identitatea şi glasul politic distinct acum, când are şansa şi obligaţia de a fi nu numai unul dintre cele două partide majore ale ţării, dar şi un partid autentic de centru-dreapta. România are nevoie de un partid responsabil al centrului societăţii şi ai dreptei politice, cu vocaţie majoritară, suficient de puternic sub raportul gândirii şi organizării pentru a putea impune o schimbare profundă a societăţii româneşti într-o Europă şi o lume aflate după

63 Prilejul pentru această reflecţie mi-a fost oferit de Crin Antonescu, care mi-a cerut să-i propun un text ce ar fi urmat să fie moţiunea preşedintelui la congresul PNL. Fără explicaţii, Antonescu a venit în congres cu o moţiune diferită, ce semăna mai degrabă cu un program de guvernare decât cu un manifest politic ori cu un tabel de valori.

2008 nu doar în criză, dar şi într-o transformare încă imprevizibilă. Fără discernământ intelectual şi politic, nici partidul, nici ţara şi nici măcar

Uniunea Europeană nu vor traversa întregi criza. PNL trebuie să propună mai mult decât soluţii tehnice de ieşire din criză, oricât de utile ar fi acestea. PNL este dator faţă de propria sa istorie şi faţă de societate să devină promotorul şi referinţa unui model de cultură publică a libertăţii.

PNL nu mai are astăzi, în peisajul partizan românesc, adversari expliciţi şi evidenţi. Partidul Democrat, ce şi-a arogat din 2005 o vocaţie de dreapta, se află în stare de descompunere organizatorică, de expunere etică şi de ineficienţă politică. PSD îi este aliat într-o mare coaliţie de guvernare ce face dificilă exprimarea apăsată a divergenţelor şi diferenţelor de cultură organizaţională şi de orientare doctrinară.

Media, îndeosebi televiziunile, au dobândit o influenţă în formarea opiniilor şi alegerilor publice ce o concurează uneori pe cea a partidelor politice. Cu acest titlu, presa promite să fie şi devine pe zi ce trece nu numai un aliat ori un critic al partidelor şi personalităţilor politice, ci un actor politic în sine, cu agende sectoriale proprii.

Jumătate din adulţii României sunt dezafectaţi politic şi se sustrag oricărei participări la viaţa naţiunii. În ultima decadă, media participării la vot este în jur de 50%, iar numărul actualilor şi foştilor contribuabili (populaţia activă şi pensionarii) se situează tot la acelaşi nivel (aproximativ nouă milioane). Fără a stabili o corelaţie directă între cele două cifre comparabile, ele indică – atunci când simt privite împreună – o criză complexă a încrederii în comunitatea politică şi un refuz al participării la viaţa acesteia, prin absenteism, emigrare, evaziune, pauperizare sau marginalizare.

Unele instituţii publice aparţinând, în drept sau doar în fapt, dimensiunii coercitive a statului (serviciile

speciale, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie, Agenţia Naţională de Integritate, Consiliul Superior al Magistraturii, DNA, Curtea Constituţională) sunt tentate, adesea cu repetiţie, să intervină în viaţa politică după o logică partizană, din ce în ce mai evidentă şi mai menită să le erodeze credibilitatea în ochii cetăţenilor. Statul de drept a ajuns să fie perceput ca un stat nedrept, animat câteodată de interese oculte.

Instituţiile publice de pe versantul integrator al statului (sistemele de educaţie, sănătate şi asigurări sociale), subfinanţate, spoliate şi tot mai ineficiente au devenit o sursă de insatisfacţie publică pe cale de generalizare.

Instituţiile europene, numite şi, ca atare, lipsite de o legitimitate democratică directă şi explicită, au tendinţa de a impune autorităţilor publice româneşti democratic alese norme de conduită şi funcţionare aflate dincolo de spiritul şi litera tratatelor şi pe care o parte a societăţii le interpretează drept o limitare şi o condiţionare a suveranităţii naţionale.

În acest context, PNL nu poate decât să se afirme, cu o energie nouă, deopotrivă drept un *partid naţional*, un partid légat indisolubil de istoria şi de viitorul României şi un *partid liberal*, atent înainte de orice la drepturile şi libertăţile cetăţenilor.

Partidele, aşa cum indică etimologia, nu exprimă decât o parte a societăţii. PNL nu face excepţie. Sarcina partidului este să facă în aşa fel încât partea dreaptă a societăţii româneşti să se recunoască politic în naţional-liberalism, cu speranţa că această parte va fi nu numai majoritară, dar şi centrală în adoptarea deciziilor colective. Definind aici dreapta în cel mai simplu, dar şi mai riguros mod, ca o poziţie politică a celor care consideră libertatea individuală drept singura premisă legitimă şi validă a egalităţii politice.

A sosit timpul ca liberalismul să fie afirmat ca o formă de umanism civic. Departe de a respinge temeiurile

solidarităţii, liberalismul se poate recomanda, dimpotrivă, drept crezul singurei forme sincere şi eficiente de solidaritate, solidaritatea între persoane cu vocaţia naturală a asocierii în jurul unor cauze şi proiecte vizând promovarea mutuală, egalitatea de şanse şi oportunităţi, echitatea în libertate. Solidaritatea, în formele sale diverse, de la plata corectă a impozitelor până la asistenţa socială şi solidaritatea între generaţii, induce în actul de guvernare şi în conduita socială un anumit grad de moralitate. Solidaritatea nu este, pentru liberali, decât forma naţională, integratoare şi universală, a asociativităţii.

Pe de altă parte, statul social, încurajând filosofia personală a îndreptăţirii, a distrus conştiinţa mutualităţii şi instinctul asociativ pe care liberalismul le consideră o parte inalienabilă a naturii umane. Acest stat eşuat al bunăstării irosite sau mereu insuficiente trebuie înlocuit cu un *stat civic*, un stat responsabil faţă de fiecare leu colectat de la contribuabili, în care fiecare leu distribuit sub orice formă să poarte memoria şi girul celui care l-a produs în primă instanţă: întreprinzătorul, liber-profesionistul, funcţionarul, medicul, profesorul, agricultorul, tehnicianul, artistul. Un stat civic, în care bugetul public să nu fie un simplu aranjament contabil de venituri şi cheltuieli care oglindeşte ce „dă” guvernul cu titlu de subvenţii, transferuri şi beneficii şi ce „ia” guvernul sub formă de taxe şi impozite. Bugetul trebuie să poată fi citit de aici înainte ca fiind expresia fiscală a voinţei cetăţenilor liberi ai României de a se asocia într-o naţiune angajată în proiecte colective.

Ca parte a identităţii sale, PNL ar trebui să-şi asume vocaţia de a reaminti că piaţa generează prosperitate, independenţă, încredere şi libertate numai în măsura în care schimbul de bunuri, servicii şi valori implică un angajament moral. Piaţa incită, de aceea, nu numai la profit, dar şi la asociativitate şi responsabilitate. Ar fi poate potrivit ca PNL să-şi imagineze dezvoltarea

României, în anii ce urmează şi în condiţiile în care natura capitalismului ar putea suferi o schimbare de structură, sub forma unei *noi economii politice* care să reafirme moralitatea pieţei, să relocalizeze economia în ţesătura socială naţională şi să încurajeze cetăţenii întreprinzători să-şi asume responsabilitatea prosperităţii colective. Ceea ce presupune o justă întrepătrundere a ordinii economice şi a celei sociale. Proprietăţii private trebuie să-i fie asociată o dimensiune socială, iar dreptatea socială ajutată să se instituie sub forma controlului reciproc al diverselor niveluri la care cetăţenii convin să încredinţeze unor aleşi responsabilitatea guvernării intereselor publice.

S-ar cuveni, pe această linie, ca guvernarea, centrală şi locală, să se organizeze mult mai clar în jurul celor două funcţii regaliene ale statului: pe de o parte, securitatea vieţii, libertăţii şi bunurilor cetăţenilor, iar pe de altă parte, administrarea echitabilă a dreptăţii. Într-o astfel de perspectivă, solidaritatea, subsidiaritatea şi parteneriatul social ar lucra împreună la descentralizare şi la sporirea rolului comunităţilor locale.

În educaţie, sănătate, transporturi, cultură sau politici economice, statul, regiunile ce vor fi create prin revizuirea Constituţiei, judeţele (dacă vor rămâne), comunităţile locale trebuie să includă în procesul de luare a deciziilor asociaţiile societăţii civile, formale şi infórmale, părinţii, pacienţii, medicii, profesorii, întreprinzătorii. Nu este vorba doar de dezvoltarea parteneriatului dintre sectorul public şi cel privat, ci de punerea în operă a unei *guvernări participative* (*joined-up government*), menite să includă în procesul de elaborare a politicilor publice toate părţile interesate, pe toţi cei care-şi declară o miză şi un interes legitim. Educaţia, sănătatea, transporturile şi politicile economice simt cu precădere acele domenii în care colaborarea dintre sectorul public şi cel privat trebuie să devină metoda preferată de lucru.

Ar fi cazul ca PNL să explice mai apăsat că Uniunea Europeană nu este decât nivelul superior al guvernării

participative. Instituţiile de la Bruxelles nu sunt entităţi exterioare, de monitorizare şi control al vieţii publice româneşti. Românii nu se vor dovedi profund europeni decât atunci când vor socoti construcţia europeană ca aparţinându-le la modul cel mai propriu şi, cu acest titlu, o vor trata ca pe un proces ce se află sub controlul lor democratic.

PNLar putea să-şi adauge deviza: „Noi înşine suntem Europa!” Uniunea Europeană îşi caută încă un demos. Românii, asemenea celorlalte state-naţiune europene, îl au deja. Sensul monitorizării, controlului şi cooperării se cade să pornească dinspre Bucureşti către Bruxelles. Dinspre democraţie, fie şi imperfectă, către birocraţie, fie ea oricât de sofisticată şi expertă.

PNL trebuie să se dovedească un partid al modernităţii şi europenităţii, un partid reformator şi inovator. PNL a fost, de la reluarea activităţii sale în primele zile ale anului 1990, partidul cel mai activ şi mai curajos în desprinderea definitivă de structurile, practicile şi mentalităţile regimului comunist. În acelaşi timp; PNL are datoria de a păstra şi de a valorifica moştenirea istorică şi culturală ce dă identitate şi continuitate lumii româneşti. Se ştie că tradiţia nu este altceva decât democraţia celor morţi, modul în care generaţiile trecute limitează bunul plac al potentaţilor prezentului. Tradiţia, patrimoniul de valori moştenite constituie liantul care defineşte, uneşte şi perpetuează o comunitate naţională, singurul trup cunoscut al democraţiei.

DEMOCRAŢIA DE STAT

5 martie 2013

Cine a câştigat alegerile din Rusia? Un răspuns autorizat, în plus şi plauzibil, a fost dat chiar de candidatul care, potrivit numărătorii oficiale a voturilor, a obţinut două treimi din sufragii: statul rus a ieşit învingător la scrutinul prezidenţial din 4 martie 2012. Nu democraţia a învins, cum este obiceiul să se spună în Europa postcomunistă ori de câte ori se organizează alegeri libere

şi corecte. Nu Vladimir Putin a repurtat victoria, deşi succesul său era anunţat din vreme şi pregătit cu minuţie birocratică. Statul este cel care a ieşit întărit din consultarea populară.

Iar acest stat are un nume, potrivit aceluiaşi discurs de asumare a victoriei rostit de Putin: Rusia Mare. Nume capabil să mobilizeze deopotrivă memoria şi ambiţia acelor segmente de societate care l-au votat pe Vladimir Vladimirovici: funcţionari publici, militari, agenţi de ordine şi lucrători ai serviciilor secrete, oligarhi, intelectuali oficiali, tineri la începutul unei cariere în aparatele de stat sau în zona vastă de influenţă economică şi culturală a statului. Toţi aceşti susţinători ai noului (şi vechiului) preşedinte ştiu că *Velikaja Rossija* este acea parte a pământurilor ruseşti fărâmiţate după prăbuşirea Rusiei kievene (*Rus*) de unde, sub comanda cnezilor moscoviţi, a început regruparea sub o singură autoritate, una de tip autocratic, a celorlalte Rusii (Mică, Albă, Roşie etc.) a căror autonomizare fusese încurajată de stăpânirea mongolă. În zilele noastre, decesul Uniunii Sovietice a fost urmat, la adăpostul hegemoniei americane, de un alt proces de dezmembrare teritorială şi politică. Recursul la amintirea Rusiei Mari are darul să lase impresia că acest proces s-ar putea dovedi reversibil şi că, pentru a doua oară în istorie, Moscova va ajunge din nou să adune sub aceeaşi putere întreg spaţiul rusofon, ca şi cel de veche colonizare rusească (Crimeea, Caucazul, Asia Centrală).

Acest recurs la tăria simbolică a referinţelor istorice, caduc, dacă nu de-a dreptul ineficient în Lumea Veche a Uniunii Europene, nu este însă fără analogii politice în epoca contemporană. De două ori în cursul preşedinţiei sale, ultima dată în discursul de despărţire (*farewell speech*) din ianuarie 1989, Ronald Reîgan a reluat parabola biblică folosită în 1630 de John Winthrop: America este, în raport cu restul pământului locuit de oameni, o „cetate aşezată pe înălţime” (*a city upon a hill*). Nu numai că „forţele întunericului nu o vor birui”, dar ea

va fi capabilă să lumineze întreaga lume de pe cotele înalte ale libertăţii care o constituie (religioasă pentru Winthrop, politică pentru Reagan). În preziua demiterii comunismului din istoria omenirii, preşedintele Statelor Unite confirma profeţia Părintelui Pelerin: dacă va supravieţui încercărilor la care timpul o va supune, Lumea Nouă a libertăţii de pe continentul nord-american va domina pământul prin forţa ideilor, ultima dintre acestea, cea cu care republica americană s-a identificat în secolul al XX-lea, fiind democraţia.

Iar Reagan a avut neîndoielnic dreptate, deşi nu a prevăzut formele în care propria sa profeţie va triumfa. Rusia Mare guvernată de Putin, ca prim-ministru, preşedinte, din nou prim-ministru şi iarăşi preşedinte, nu se sustrage explicit ariei de influenţă a ideilor americane despre inevitabila supremaţie a democraţiei după sfârşitul Războiului Rece. Rusia Mare se declară, prin vocile ei cele mai oficiale, o democraţie. Mai precis, o *democraţie suverană*, cu o formulă din 2006 a lui Vladistav Surkov, ideologul favorit al lui Putin, cu o carieră strălucită de adjunct (al prim-ministrului, al şefului administraţiei prezidenţiale). Ţinând cont de faptul că ideile, ca şi promotorii lor, par să aibă mereu un rol adjunct în formarea deciziilor politice (etimologic, o funcţie *adăugată*, de regulă pentru a justifica un calcul făcut în temeiul altor raţionamente decât cele teoretice), să observăm că democraţia suverană post-sovietică se înrădăcinează într-o valoare diferită de cea din care-şi trage inspiraţia democraţia liberală americană. Amândouă se hrănesc din libertate, dar subiectul acestei libertăţi nu este acelaşi. Libertatea americană de temelie este cea a conştiinţei. O libertate ce separă, distinge, are vocaţia refuzului şi a acţiunii autonome a subiectului. Libertatea pe care se întemeiază democraţia suverană aparţine statului. O libertate ce adună, concentrează, uniformizează, care cere supunere şi unanimitate.

De aceea, alegerile din 4 martie nu au fost o parodie,

aşa cum le-au calificat mulţi oficiali şi observatori străini, ci o ceremonie. O celebrare a libertăţii statului velikorus de a-şi unifica toate componentele economice, sociale şi etnice printr-un exerciţiu de guvernare centralizat şi discreţionar. Efectul maximei libertăţi a statului este, neîndoielnic, servitutea cetăţenilor. Iar aspectul democratic al suveranităţii statului rezidă chiar în topirea deosebirilor dintre cetăţeni (aparţinând în Federaţia Rusă unei pluralităţi de popoare şi unei multitudini de medii economice) printr-un act electoral de voinţă. Ce nu are cum să fie, într-un asemenea context, decât unică. Într-o democraţie suverană precum cea rusească, votul nu este un dispozitiv de alegere, ci un gest de aprobare populară a candidaţilor desemnaţi de stat.

Partidul candidatului Putin, învingător în alegerile legislative din toamna lui 2011, se numeşte în chip semnificativ Rusia Unită (*Edinnaja Rossija*), ceea ce pentru un liberal ar putea părea o contradicţie în termeni. Aşa cum îi arată numele, un partid nu poate fi decât o parte, ce se opune altora cu care intră în competiţie. Ca şi vechiul partid comunist, actualul partid prezidenţial nu este decât instrumentul politic al unităţii dintre stat şi societate. Această unitate de monolit era cunoscută în Uniunea Sovietică drept democraţie populară. În Federaţia Rusă ea se recomandă ca fiind o democraţie suverană. Aprobată, în termeni reali, de 40% dintre cetăţeni. Celorlalţi nu li se recunoaşte decât dreptul la tăcere. Protestul este un delict, o crimă împotriva suveranităţii statului rus, întrupat astăzi de V.V. Puţin.

Din 1993, când, în aplauzele administraţiei americane de atunci, preşedintele Elţîn a zdrobit puterea unei Dume ce părea să dorească să impună în Rusia post-sovietică o formă parlamentară de guvernare, Kremlinul se află angajat într-o consolidare continuă a propriei sale suveranităţi asupra unui aparat birocratic, (mono) industrial şi militar integrat. Occidentul pare să se fi resemnat cu privire la ceea ce trece adesea drept o

inaptitudine rusească pentru democraţia liberală şi se preocupă mai ales de consecinţele strategice (incluzând aici şi resursele energetice) ale politicii urmate de preşedinţia rusă, de la Elţîn la Putin trecând prin Medvedev. Numai că modul de operare al alegerilor legislative şi prezidenţiale din Rusia în ultimele cicluri electorale ar trebui să-i îngrijoreze pe cei care, din 1989, pe urmele lui Reagan şi Francis Fukuyama, socotesc democraţia liberală drept staţia de destinaţie politică a istoriei omenirii.

Este adevărat, *numele* democraţiei nu mai are adversari. Democraţia a devenit, cu doar câteva excepţii, o marcă înregistrată în toate regimurile politice de pe lume. Chiar şi Coreea de Nord este nominal o republică democratică şi populară, iar Iranul una democratică şi islamică. Faptul că numele democraţiei nu mai stârneşte controverse nu se cuvine să ne facă să uităm că el poate traduce experienţele politice cele mai diverse. Unele dintre ele radical ostile libertăţii de conştiinţă şi libertăţilor cetăţeneşti. Rusia lui Putin are darul să ne amintească mereu că, oricum am numi-o, democraţia înseamnă alegere şi pluralism, nu aprobare şi unanimitate.

PRESIUNI ASUPRA JUSTIŢIEI

25 martie 2013

Preşedintele şi-a numit astăzi, prin decret, judecătorul constituţional la care era îndreptăţit prin legea fundamentală în persoana unui teoretician ai dreptului prea puţin recunoscut ca atare de specialişti şi de publicul larg. Deşi a scris puţin, Daniel Morar a îmbogăţit totuşi ştiinţa juridică cu remarcabila teorie a „presiunilor asupra justiţiei”. Cu titlu de exemplu, pe 15 iulie 2011, în calitate de comandant al luptei împotriva corupţiei, a declarat că toate comentariile ce au însoţit prezenţa numelui ministrului Borbly într-un dosar instrumentat de instituţia ce-i este încredinţată spre administrare sunt o formă de „presiune asupra justiţiei”. Daniel Morar nu şi-a dat nici măcar osteneala să acuze eventuale intervenţii oculte ale

mai-marilor zilei. Pur şi simplu i-a descris pe anchetatorii din subordinea sa ca pe nişte fiinţe gingaşe care simt susceptibile să cedeze imediat la agresiuni psihice şi a căror putere de judecată poate fi uşor tulburată de luările de poziţie ale politicienilor care s-au îndoit public că fruntaşul UDMR ar putea fi vinovat de infracţiunile sugerate într-un comunicat oficial al DNA Oradea.

Aşa cum se întâmplă adesea în ştiinţă, Morar a avut şi precursori: Monica Macovei, pe când era ministru, obişnuia să le recomande celor care aveau „probleme cu justiţia", erau adică cercetaţi penal, să se abţină de la orice fel de comentarii asupra propriului lor caz şi asupra sistemului judiciar ca atare. Cu alte cuvinte, când justiţia lucrează, cetăţenii trebuie să tacă. Singurul loc în care s-ar mai cuveni să vorbească, unde ar trebui să fie chiar elocvenţi, este biroul procurorului. Acolo n-au dreptul să păstreze tăcerea, ci obligaţia de a-şi „dovedi nevinovăţia". Ca şi cum, pentru anchetatori, ei ar fi deja vinovaţi de îndată ce numele lor este scris pe un dosar sau este evocat de o filă prinsă între copertele acestuia. În plus, aceeaşi Macovei le-a atribuit procurorilor, cu precădere celor de la DNA, o calitate pe care Constituţia nu le-o încredinţează: independenţa. Potrivit legii fundamentale, judecătorii trebuie să se bucure de independenţă, în timp ce procurorilor, puşi de articolul 132 (1) sub autoritatea ministrului justiţiei (prevedere ce contrazice limpede orice aspiraţie spre independenţă[64]), li se cere să fie imparţiali.

Şi această temă pusă în circulaţie de Monica Macovei s-a bucurat de o largă răspândire, fiind îmbrăţişată inclusiv în discursurile oficiale ale diferiţilor şefi de parchete. „Independenţa procurorilor" este invocată astăzi ca un adevăr revelat.

Austeră şi scurtă în formă, declaraţia din 2011 a

64 în cele mai multe sisteme de drept continentale, unde procurorii au un profil instituţional relativ asemănător cu cel românesc, miniştrii de justiţie exercită un drept de injoncţiune, de regulă unul pozitiv; miniştrii pot aşadar să dispună deschiderea unor anchete, dar nu pot opri investigaţiile în curs.

şefului DNA este însă tot atât de bogată în conţinut ca şi teoretizările lui Macovei ce o preced. Este, mai ales, în măsură să dea seama exemplar despre filosofia ce guvernează dreptul românesc în principiile şi practicile sale. În esenţă, Morar e profund jenat de libertatea de exprimare, denunţată pe când îşi făcea studiile ca o simplă ficţiune burgheză. În al doilea rând, se arată deranjat de relativa egalitate de statut între aparatul judiciar şi cetăţeanul anchetat. Sub comunism, cel interpelat de procuratură era pur şi simplu extras din societate, izolat de toate reţelele din care putea face parte, pentru a deveni un om singur peste care se prăvălea întreaga greutate represivă a statului. Nimeni nu cuteza să ridice glasul în apărarea lui sau să se îndoiască de temeinicia cazului. Avocaţii îndrăzneau cel mult să facă apel la clemenţa instanţei.

Acum, în funcţie de posibilităţi, îţi poţi cumpăra o apărare redutabilă profesional, poţi recurge în final la protecţia Curţii Europene a Drepturilor Omului, poţi denunţa public eventualele abuzuri comise împotriva ta. Te poţi plânge, poţi protesta, îţi poţi chema concetăţenii să se solidarizeze cu tine. Deloc întâmplător, tocmai „solidarizarea" politicienilor în jurul lui Borbély îl revoltă pe procurorul-şef. În sfârşit, acesta face o confuzie între procedurile judiciare premergătoare şi justiţie. Justiţie nu se face decât în curţile de justiţie, nu în birourile anchetatorilor. Acolo nu se întocmesc decât probatorii cu vocaţia de a convinge un judecător. Cine reuşeşte să influenţeze un procuror nu are încă justiţia de partea sa.

Este limpede că, în mintea fostului patron al DNA, noţiunea de *stat de drept* este o simplă formulă de politeţe ce pare convenabil să fie utilizată în corespondenţa cu Comisia Europeană. Personajul, ca toţi cei care i-au făcut posibilă cariera, este un nostalgic al României socialiste şi al rutinelor judiciare ale acesteia. Pe vremea aceea, ca în orice *Unrechtsstaat* (termen intraductibil, dar explicit şi indispensabil) ce se respectă, justiţia se făcea în deplină

tăcere. Nu era îngăduit să se audă nici măcar glasul victimelor. Tot pe atunci, justiţia avea întotdeauna dreptate şi nimeni n-avea dreptul să o contrazică pe faţă, iar procurorilor nu li se cerea să adune probe. O interceptare sau o delaţiune era suficientă pentru a smulge mărturisirea, a încheia dosarul şi a obţine condamnarea. Cusurul justiţiabililor de astăzi este că nu mai vor să-şi mărturisească vinovăţia şi aşteaptă ca procurorii să construiască un caz credibil pentru a se putea apăra apoi cu toate mijloacele, inclusiv cu cele puse la dispoziţie de libertatea de exprimare. În acest mod, ei fac inacceptabile presiuni asupra justiţiei, crede Daniel Morar. Ceea ce-l califică pentru poziţia de judecător constituţional.

LA OPERĂ

31 martie 2013

Contemporani prin accident biografic, Wagner şi Verdi au turnat într-un bronz de factură heraldică cele două feţe ale operei. Nu le-au inventat, dar le-au dat o expresie canonică şi oarecum definitivă. Muzical, s-au îndreptat spre orizonturi diferite, dar cele două figuri ale operei pe care le-au creat nu sunt dispuse una pe reversul celeilalte, d pot fi cuprinse, din poziţia spectatorului, dintr-o singură privire.

Wagner ne impune o disciplină a ascultării, o supunere a corpului şi simţurilor faţă de cel care pune în scenă şi conduce cu bagheta autorităţii absolute un spectacol în care melodicul, cuvântul, vocea, instrumentul, mişcarea, răsuflarea, tăcerea sunt componentele indistincte ale unui fenomen artistic total şi dominator. Fiecare reprezentaţie devine evenimentul istoric al unui prezent continuu în care muzidenii şi publicul joacă deopotrivă un rol şi sunt supuşi aceluiaşi regim de transfigurare estetică. Verdi, în schimb, se retrage din creaţiile sale pentru a lăsa loc interpreţilor, vocea şi emoţia soliştilor punând în mişcare spectacolul, chiar cu riscul ca acesta să nu mai fie decât fundalul unor performanţe individuale faţă de care singurul răspuns

adecvat este entuziasmul publicului. Într-un fel, Wagner iroseşte vocile, le ordonează unui imperativ muzical epuizant, ce nu dă seama decât despre viziunea integratoare a compozitorului şi depune mărturie despre geniul acestuia. Aşa cum observa deja Nietzsche, vocile sunt mai degrabă menite să ţină în frâu epica instrumentală copleşitoare. Verdi este însă un creator de genii: de peste un veac şi jumătate opera lui a dat naştere unei serii impunătoare de dive şi de divi. Pentru că operele lui pot fi decupate, divizate, încrucişate şi, mai ales, însuşite. Adesea, o anumită arie mai poate fi cu greu gândită dincolo de o interpretare anume, una excepţională, memorabilă, legendară. Wagner nu naşte însă legende, ci le povesteşte cu o voce auctorială ce nu poate fi umbrită de niciun fel de performanţă solistică. Atitudinea justă a spectatorului unei opere de Wagner este modestia reflexivă, atenţia încordată la fuziunea dintre text, gest şi sunet, înfiorarea stârnită de întâlnirea copleşitoare cu sublimul. Prin contrast, spectatorului verdian i se cere să se lase exaltat de pasiune în faţa frumuseţii scânteietoare ce se poate naşte atunci când vocea umană însufleţeşte trupul muzical al naraţiunii puse în scenă.

Cu toate acestea, aşa cum s-a văzut în fastuosul eveniment aniversar de la Opera Naţională din seara de 31 martie, Wagner şi Verdi sunt imposibil de separat. Evident, preferinţa publicului, oricât de avizat şi de inteligent, s-a îndreptat în chipul cel mai previzibil către compozitorul italian. De altfel, spectacolul a fost în aşa fel construit încât celor mai strălucitoare şi mai aşteptate voci li s-au încredinţat partiturile verdiene, cărora li s-a rezervat şi finalul grandios al spectacolului. În schimb, cadrul în care s-a desfăşurat reprezentaţia a fost cel canonizat, pentru toate timpurile şi scenele, de Wagner. Intrările şi ieşirile dirijorului, care comandă deopotrivă atitudinea orchestrei şi aplauzele publicului, sacralitatea şi centralitatea de neatins a podiumului pe care numai acesta are dreptul să se înalţe pentru a aduna în vârful baghetei privirile atente

ale tuturor celor prezenţi, interpreţi şi spectatori fără deosebire, sunt elemente ale unui ritual imaginat pentru totdeauna de către artistul german. Oricât de mult s-ar lăsa cineva impresionat de măiestria unei partituri sau a unei execuţii, regimul politic, mai precis raporturile de dominaţie în care această măiestrie devine posibilă sunt o indubitabilă invenţie wagneriană.

Îmi închipui, de aceea, că cele două personaje montante pe scutul heraldic al Operei Române din Bucureşti, aşa cum a fost imaginat la iniţiativa lui Răzvan Dincă, ar putea fi personificarea celor două viziuni despre natura şi rostul operei pe care le putem atribui lui Wagner şi lui Verdi. Chiar dacă nu privesc în aceeaşi direcţie, ambele susţin acelaşi scut, mobilat de o unică figură solară de tip baroc. Mi-ar plăcea să cred că avem de-a face aici, emblematic, cu un angajament artistic al Operei Naţionale, acela de a spune de acum înainte povestea întreagă a operei, de a explora şi aduce înaintea publicului istoria completă a unui gen muzical care, pornind din teatrele italiene de curte a devenit, odată cu Wagner şi Verdi, inseparabil de procesul de formare a naţiunilor moderne. Acestea nu sunt niciodată depline şi mari dacă limbajul lor identitar nu ajunge să fie cântat pe scenă. Charpentier este un ghid indispensabil al Franţei lui Ludovic al XIV-lea, de dragul căreia toscanul Lully îşi schimbă limba, stilul şi numele. Revoluţia Glorioasă ar rămâne de neînţeles fără explicaţiile lui Purceii, iar vocaţia imperială britanică oarecum indescifrabilă dacă nu am lua în calcul decizia lui Haendel de a compune pentru engleză. *Flautul fermecat* trezeşte naţiunea germană, căreia abia Wagner îi dă profunzimea profetică a istoriei universale. Verdi reinventează Italia şi o întoarce cu faţa către viitor, o Italie pe care Monteverdi, mult prea preocupat să regenereze muzica, o abandonase pe seama antichităţii romane. Naţiunile, aşa cum le cunoaştem astăzi, nu sunt cu adevărat puse în operă dacă nu sunt spuse de operă.

OFTATUL, PRIVEGHIUL ŞI DEMISIA

1 aprilie 2013

Cândva în ianuarie, pe când discuţiile în jurul bugetului se finalizaseră, prim-ministrul mi-a spus că se aşteaptă să oftez semnificativ atunci când sunt întrebat în public despre alocaţiile repartizate Ministerului Culturii. Avea, desigur, în vedere o solidă tradiţie ministerială postcomunistă. Pare o atitudine potrivită, mai ales pentru titularii culturii şi educaţiei, dar nu exclusiv, să iasă cu un aer devastat din şedinţa de guvern care tocmai a aprobat bugetul ţării şi să-şi arate profunda nemulţumire, dacă nu chiar indignarea faţă de iresponsabilitatea cu care executivul din care parcă nici n-ar face parte tratează resortul a cărui povară o poartă în acel moment.

N-am oftat, cel puţin nu în public, deşi socoteam în sinea mea – şi m-am străduit fără mare succes să-mi conving interlocutorii – că fondurile distribuite culturii şi, mai ales, patrimoniului s-ar fi cuvenit să fie ceva mai substanţiale. Fiind vorba despre un „ceva” ce n-ar fi atârnat deloc greu în reţeta generală a cheltuielilor publice. Mi s-a părut întotdeauna, inclusiv când am ajuns eu însumi în situaţia de a face o asemenea alegere, că singura formă de dezaprobare la care un ministru poate recurge în mod legitim este demisia. Fie pentru că n-a fost suficient de abil sau convingător în negocieri, fie că politicile pe care le-a prezentat, împreună cu resursele pe care se întemeiază, nu au întrunit acordul guvernului. Orice comentariu critic al unui ministru care rămâne ministru cu privire la ceea ce guvernul i-a „dat” nu are decât menirea de a salva sau de a consolida reputaţia personală a celui care adoptă respectiva atitudine incriminatorie. Nu sunt eu de vină, pare să spună un asemenea personaj tipic şi generic, guvernul neînţelegător e singurul vinovat. Eu am cerut, am luptat pentru voi, ceilalţi au refuzat cu obtuzitate să-mi dea, să vă dea ceea ce vi se cuvine. Ca şi cum, în guvernul de care se distanţează, ministrul în cauză n-ar fi decât un soi de delegat al intereselor superioare ale culturii, educaţiei

etc., ca şi al celor care lucrează în aceste sectoare ale societăţii.

Un ministru este însă, prin definiţie şi indiferent de nivelul de pricepere şi de recunoaştere în domeniul ce i-a fost încredinţat, o figură politică, a cărei responsabilitate este indivizibilă. Poate avea viziuni, strategii şi iniţiative proprii, dar drepturile de autor pentru tot ceea ce întreprinde, bine sau rău, simt încasate de guvern în ansamblu. Nu există, decât prin accident, miniştri incapabili în guverne performante şi miniştri de calitate în guverne slabe. Ministrul a cărui existenţă n-ar putea îi imaginată vreodată, deşi şi-a făcut uneori apariţia în spaţiul politic românesc, este cel care se lamentează cu privire la propriul guvern.

Acest model, inseparabil de tradiţia politică a democraţiilor occidentale, s-ar cuveni să aibă virtuţi normative. Cu alte cuvinte, să fie urmat de toţi cei care ocupă poziţii de decizie în arhitectura instituţională a unui minister. Şeful unei mari instituţii publice se află în mod necesar şi obligatoriu în serviciul public. Tautologia este aici inevitabilă. Fireşte, oricine are dreptul la o carieră personală, iar ambiţia nu este nelalocul ei într-o societate competitivă. Prestigiul pe care cineva are dreptul să-l acumuleze în asemenea poziţii nu trebuie să treacă în uitare faptul că avem de-a face cu un mandat încredinţat, fie şi prin concurs, de o autoritate a statului în vederea executării unei misiuni publice.

Nu e deloc rar, la noi şi în alte părţi, ca şefii unor instituţii culturale de seamă (muzee, teatre sau opere naţionale) să fie personalităţi vibrante, uneori neconvenţionale. Până la un punct, acela în care dispare vocaţia serviciului public, publicul fiind cel convocat în serviciul carierei individuale sau fiind pur şi simplu trecut cu vederea. Avem, de pildă, destule muzee publice din care publicul este mai degrabă absent. Avem chiar instituţii publice de acest tip ce sunt administrate ca un fel de proprietate privată, în care accesul este tot atât de

anevoios pentru public, ca şi pentru autoritatea ce transmite subvenţia de la bugetul de stat.

Asemenea consideraţii nu simt doar teoretice. Le fac cu gândul la o situaţie foarte precisă. Vinerea trecută, managerul Muzeului Naţional Brukenthal a fost asigurat atât de secretarul de stat, cât şi de secretarul general al Ministerului Culturii că impasul bugetar pe care-l semnalase cu o zi înainte, datorat cu precădere distribuirii dezechilibrate pe parcursul anului a raportului dintre subvenţiile de la bugetul de stat şi veniturile proprii, va fi rezolvat. A fost aprobată pe loc o majorare semnificativă a subvenţiei, cu perspectiva sporirii acesteia până la sfârşitul anului cu aproximativ treizeci de procente. Cu toate acestea, managerul venerabilului muzeu a organizat astăzi o conferinţă de presă, în care a declarat, cu titlu de exemplu, că instituţia nu primeşte subvenţii, fiind ţinută din sponsorizări, că este ameninţată de către stat cu tăieri de buget, că a returnat ministerului sume importante la finele anului 2012, că se va proceda la închiderea imediată a unor secţii, că, din cauza lipsurilor, muzeul este cufundat într-o atmosferă de „priveghi”. Toate alegaţii nu numai lipsite de temei, dar şi ofensatoare, pe de o parte la adresa Ministerului Culturii, iar pe de altă parte a publicului în beneficiul căruia guvernul subvenţionează muzeul.

Orice fel de critică este admisibilă şi uneori binevenită într-o societate liberă, dacă vine din partea unor particulari sau a unor asociaţii civice. Ori a opoziţiei politice. Conducătorii marilor instituţii publice, iar Muzeul Brukenthal este una dintre aceste instituţii, au însă obligaţia de a fi reţinuţi în declaraţii şi de a comunica publicului date cât se poate de exacte. Prin declaraţiile sale, managerul a încălcat aceste două îndatoriri elementare. Administratorii bunurilor publice, asemenea miniştrilor care-i numesc în funcţie, nu au dreptul să se lamenteze, să-şi petreacă timpul în priveghiuri. Le este mai ales interzis să schimbe misiunea instituţiei, aceea de a pune la dispoziţia publicului excepţionalul patrimoniu pe

care-l gestionează în numele statului. Fie servesc publicul potrivit mandatului încredinţat de autoritate, chiar dacă condiţiile financiare nu sunt ideale, fie îşi dau demisia. Orice altă soluţie nu este decât o măruntă strategie de carieră individuală. Făcută pe bani publici.

CE SE VEDE ŞI CE NU SE VEDE LA MUZEUL ŢĂRANULUI ROMÂN 8 aprilie 2013

Rareori ceva ce nu se întâmplă stârneşte reacţii adverse de amploarea şi semnificaţia difuzării eşuate, în studioul Horia Bernea de la Muzeul Ţăranului Român, a filmului *The kids are all right*. Evenimentul, susţinut şi sponsorizat de ambasada americană, nu a avut loc pentru că i-a fost luat locul pe care şi-l găsise şi în care fusese programat pe 20 februarie. Locul a fost ocupat de un grup de manifestanţi condus de unul dintre directorii adjuncţi ai muzeului. Prezentând succint faptele, nu am făcut doar un joc de cuvinte, pentru că principala miză a adversităţii, nu însă singura, a fost locul ales pentru proiecţia unei pelicule ce, arătată în altă sală, ar fi stârnit infinit mai puţine controverse, dacă ar fi suscitat vreuna.

Să privim mai întâi locul. Un muzeu conceput în 1906, când pretutindeni în Europa Centrală asemenea instituţii erau amenajăte, ca muzeu etnic, ca muzeu naţional în termeni etnografici vast şi vag descriptivi. Un muzeu reinventat în 1990 pentru a consacra, în sens etimologic, intenţia primului fondator şi obiectul iniţial al expunerii. Un nou muzeu, şi acesta naţional, dar în termeni etnologici intens şi unilateral conceptualizaţi. Un muzeu al ţăranului român. Dar nu al oricărui ţăran, ci al făcătorului de cruci aflat în strânsă complicitate cu veşnicia. Un muzeu născut dintr-o viziune foarte personală şi precis marcată intelectual. Mai puţin un muzeu ca atare, cât o operă de artă construită prin tehnica colajului din artefacte atent selectate. Un manifest politic bazat pe o teo-sociologie a naţiunii.

Să ne uităm, în al doilea rând, la film. Bucurându-se de o distribuţie excepţională, ca şi de *universal acelaim* din

partea criticii, producţia a obţinut în 2010 Globul de Aur pentru cel mai bun film şi a fost nominalizată la Oscar la aceeaşi categorie. Este considerată, deopotrivă de către specialişti şi de numeroşii săi spectatori, drept o interpretare pătrunzătoare şi spirituală a valorilor familiei americane din zilele noastre. De ce s-ar opune cineva ca o asemenea simpatică naraţiune cinematografică despre părinţi, copii şi complicatele relaţii dintre ei să fie desfăşurată pe un ecran în incinta Muzeului Ţăranului Român? Un detaliu, tratat cu cel mai mare firesc de publicul internaţional, dar socotit inacceptabil de cei care, în Bucureşti, nu au permis proiecţia filmului. Personajele principale ale povestirii formează un cuplu homosexual[65].

Cei care au ocupat locul pentru ca filmul să nu poată fi proiectat, ca şi toţi cei care au cerut prin memorii adresate Ministerului Culturii ca evenimentul să nu aibă loc, au invocat sacralitatea, deopotrivă naţională şi religioasă, a spaţiului muzeului dedicat de cei doi fondatori succesivi ai săi, Alexandru Tzigara-Samurcaş şi Horia Bernea, tradiţiei, spiritualităţii şi serenităţii rurale autohtone. Universul de obiecte sacre plăsmuite de ţăranul român, aşa cum a fost reconstituit de către Bernea, ar avea menirea de a stabili im reper atemporal al normalităţii estetice româneşti. Una nu atât creştină, cât de-a dreptul mistică. Într-un cadru astfel înţeles, filmul poate fi lesne interpretat ca o afirmare a nefirescului, ca o provocare adresată purităţii etice şi religiozităţii indefectibile pe care muzeul le atribuie ţăranului român.

Simplificând oarecum, să spunem că ambele creaţii, expunerea muzeală şi povestirea cinematografică, aparţin domeniului ficţiunii. *Fictio est contra veritatem, sed pro veritate babetur*, sună un adagiu de drept roman. Nici ţăranul român sacralizat de muzeu şi nici familia

65 Pe 16 martie 2017, Coaliţia pentru Familie, ce-i are printre protagonişti pe Mihai Gheorghiu, director adjunct al Muzeului Ţăranului Român în 2013, a cerut ca difuzarea în cinematografe a recentei producţii Disney Beauty and the Beast să fíe controlată pentru că ar include o scenă cu sugestii homosexuale.

americană înfăţişată de film nu satisfac criteriile adevărului, aşa cum poate fi acesta desluşit prin observaţie directă şi măsurare empirică. Cele două imagini ţin însă loc de adevăr în măsura în care au fost gândite de cineva sub specia plauzibilului, fiind apoi investite în pledoarii artistice. Vechii jurişti erau nevoiţi să recurgă la ficţiune din raţiuni jurisdicţionale. Ceva sau cineva trebuia să treacă drept altceva ori altcineva pentru ca o speţă să poată fi prezentată unei instanţe anume, ce altfel nu s-ar fi socotit competentă în materie. Pentru artişti, instanţa de jurisdicţie este publicul. Horia Bernea şi, respectiv, Lisa Cholodenko îşi pledează cauza în locuri diferite ale sferei pubbec. Fiecare dintre aceste spaţii publice distincte este predispus să trateze ficţiunea în care se recunoaşte drept cea mai autorizată versiune posibilă a adevărului.

Aparent, am avea de-a face cu un conflict între două ficţiuni mutual exclusive. Un caz de profanare, par să spună cei care au împiedicat proiecţia filmului. O încălcare a libertăţii de expresie şi o dovadă de intoleranţă, răspund partizanii Noului Cinema, în realitate, conflictul este asimetric. Ficţiunea cinematografică are, într-adevăr, un public al ei, unul anume, ce mizează intelectual pe ambiguitatea graniţei dintre formulele *mainstream* şi expresiile artistice independente ori novatoare. În plus, un pubbe autorizat politic de o declaraţie a lui Barack Obama din discursul de învestitură din ianuarie 2013: *we understand that LGBT rights are human rights*. Cei care au interzis prin protestul lor difuzarea filmului nu pot invoca o legitimitate intelectuală şi politică comparabilă. Nu pentru că poziţia lor n-ar fi legitimă ori pe deplin acceptabilă, înainte de a fi papa Francisc, Jorje Bergoglio a afirmat răspicat aceeaşi teză şi, neîndoielnic, Biserica universală, împreună cu cele mai multe dintre Bisericile locale, vor continua să o facă

Numai că Muzeul Ţăranului Român nu este o catedrală şi nici măcar o biserică de sat. Cu atât mai puţin o casă memorială Horia Bernea ori o lucrare monumentală

semnată de Bernea şi, ca atare, un patrimoniu intangibil al naţiunii. Este vorba despre un muzeu tematic, eminamente public prin misiunea lui şi a cărui expoziţie permanentă poate fi, trebuie chiar, regândită periodic. Întregul public cade sub jurisdicţia sa. Inclusiv publicul pentru care ţăranul român este mai degrabă un hâtru băutor de ţuică decât un evlavios cioplitor de cruci. La orice film poţi refuza să te duci atunci când hotărăşti că ficţiunea pe care o înfăţişează este contrară adevărului dictat de propria etică a convingerii. Muzeul, tocmai pentru că este naţional, nu poate refuza accesul nimănui în numele unei ficţiuni despre esenţa naţiunii ce nu este admisă ca autentică decât de o parte, oricât de respectabilă, a publicului. În calitate de instituţie publică, muzeul funcţionează potrivit unei etici a responsabilităţii faţă de fiecare vizitator ce-i trece pragul, indiferent de gustul sau de înclinaţia acestuia.

CÂND MUZEELE CĂLĂTORESC

29 aprilie 2013

Muzeul este o creaţie atipică a modernităţii. Spre deosebire de toate instituţiile publice inventate în ultimele două veacuri pentru a raţionaliza prezentul societăţilor şi a face viitorul cât mai predictibil, muzeului i s-a încredinţat misiunea solitară de a colecta şi pune în ordine trecutul. Pe această cale, spiritul modern îşi construieşte genealogia prin luarea în posesie a tuturor tradiţiilor imaginabile şi a pluralităţii spaţiilor lumii. Porţelanuri antice chinezeşti, artefacte egiptene, statui greceşti, tablouri italiene renascentiste sunt extrase din situl lor istoric de origine, fie el religios sau aulic, pentru a îi adunate în vitrine şi etalate pe simeze, uneori la mii de leghe de locul în care şi pentru care au fost plămădite. Puse în ramă sau într-un cub de sticlă, ele sunt oferite publicului vizitator, naţional ori cosmopolit, în funcţie de talia muzeului. Fără a aparţine cu adevărat acelui muzeu sau unui pubbe anume. Odată muzeificate şi supuse direct sau prin reproduceri privirii generice a tuturor oamenilor, din toate locurile şi din toate

generaţiile prezente şi viitoare, aceste magnifice obiecte sunt considerate drept patrimoniu inalienabil şi inestimabil al umanităţii. Timpul nu mai are putere asupra lor. Mai întâi pentru că, în principiu, muzeul este un spaţiu controlat şi aseptic, sustras procesului natural de decădere şi dispariţie a lucrurilor făcute de mâna omului. Apoi, şi în măsura în care timpul nu le mai atinge, exponatele simt oarecum încredinţate eternităţii.

Acest raport dintre timp şi eternitate pe care muzeul încearcă să-l captureze devine încă şi mai evident atunci când expoziţiile călătoresc. *Comorile Chinei* reprezintă un asemenea muzeu în care imuabilul se pune în mişcare. După ce nesfârşitele armate subterane de teracotă de la Xi an au fost dezgropate, muzeificate şi puse la dispoziţia publicului contemporan, a devenit limpede, dincolo de miturile în care istoria sa este înfăşurată, că opera politică a lui Qin Shihuangdi a fost o tentativă monumentală de a aduce împreună, într-un unic punct, timpul şi eternitatea. Ca şi Faust mai târziu, împăratul-fondator a ales clipa care, de îndată ce este oprită printr-un act uman de voinţă, se transformă în veşnicie. Eternitatea Chinei a ajuns la Bucureşti. Într-o expoziţie care-o ogbndeşte într-o sută de obiecte, aşa cum scrierea tradiţionala chineză este capabilă să exprime prin câteva trăsături de pensulă cele mai complexe şi mai profunde idei.

Avem de-a face cu cea mai importantă expoziţie străină dăruită vreodată publicului românesc. Unsprezece muzee din China şi Muzeul Naţional de Istorie din Bucureşti au lucrat împreună, cu incalculabil devotament şi extraordinară pricepere, pentru ca publicul din această parte a Europei să poată vedea la faţa locului cum îngemănarea dintre viziunea pobtică şi geniul artizanilor poate transforma cea mai umilă dintre materii, ţărâna, în cele mai nobile materiale, teracota şi porţelanul. Rostul-acestei expoziţii, ca al oricărui muzeu de altfel, este acela de a demonstra că asemenea artefacte fragile au vocaţia perenităţii. Dacă sunt tratate ca o oglindă a condiţiei

umane în care orice persoană, oricare i-ar fi identitatea culturală, să se poată recunoaşte.

TELEFONUL ŞI SEMNĂTURA

15 mai 2013

Într-o plenară din anii 1970, după ce a făcut o critică a birocraţiei, Nicolae Ceauşescu i-a îndemnat pe tovarăşii săi din conducerea partidului şi statului să scrie mai puţine hârtii şi „să pună mâna pe telefon” ceva mai des. Chestiunile de partid au rămas de atunci cazate, cel puţin unele dintre ele, cele mai delicate, în aria de acoperire a telefoniei fixe şi, de la o vreme, mobile. Afacerile de stat n-au reuşit nici ele, integral, să se elibereze de sub dictatul convorbirii la distanţă. Un document oficial plecat de la un minister la altul ajunge mai repede sub ochii destinatarului şi are şanse mai mari să fie citit cu bunăvoinţă dacă e însoţit sau precedat de un apel telefonic. Desigur, nu e indiferent cine sună şi de la ce înălţime instituţională o face. Tonul are şi el importanţa lui: inflexiunea persuasivă a vocii poate fi uneori mai productivă decât dispoziţia clară şi tăioasă. În cultura administrativă românească, telefonul dat la timp şi cui trebuie rămâne substitutul preferat al eficienţei.

Motivul este nu numai evident, dar şi întemeiat pe o lungă experienţă istorică: organizarea raţională şi legală a autorităţii statului, ce poartă numele de birocraţie, nu a fost niciodată cu adevărat inteligibilă în spaţiul public românesc. Natura impersonală a statului modern a fost greu sesizată şi prea puţin investită în practici instituţionale. Pare că statul nu poate fi *ceva*, ci doar *cineva*. Este mereu personificat. De un dictator, de o „clasă politică” coruptă sau de „noi, cetăţenii”. Figura statului nu are deci nimic abstract, iar operaţiunile sale pot fi mereu reduse la o sumă de acte de voinţă individuală. Deciziile, oricât de importante, stau în ultimă instanţă „în pixul” cuiva. Care, atunci când nu o face din proprie iniţiativă, trebuie forţat sau convins să semneze ceva ce i-a fost comandat sau recomandat de altcineva, uneori la telefon.

Cu titlu de ilustraţie de sezon, unul dintre miturile cele mai solide la care se recurge în dezbaterea privitoare la patrimoniul monumental şi arheologic de la Roşia Montană este acela potrivit căruia n-ar mai lipsi decât semnătura ministrului culturii pentru înscrierea sitului pe lista tentativă a ansamblurilor propuse de România pentru includerea pe lista Patrimoniului Mondial UNESCO. în ciuda caracterului ei dubitativ, ce pare să se refere condiţionat la un viitor destul de incert, operaţiunea este privită ca o soluţie miraculoasă menită să oprească instantaneu timpul într-un punct anume de pe harta patriei şi să fixeze pentru eternitate modul în care arată acolo peisajul natural şi cel construit. Iar tot acest miracol ar ţine exclusiv de dispoziţia unui ministru de a-şi aşterne numele pe o foaie de hârtie.

Pentru ca acest lucru să se întâmple este totuşi nevoie de ceva mai mult, mai elaborat, mai anonim, mai colectiv şi mai birocratic decât bunăvoinţa unui ministru de resort. Pentru constituirea unui dosar cu şanse de a fi prezentat convingător sunt necesare câteva elemente, dintre care trei sunt indispensabile. Mai întâi, o analiză amănunţită a modului în care situl, în acest caz Roşia Montană, îndeplineşte cele şase criterii stabilite de UNESCO pentru includerea în Patrimoniul Mondial. În al doilea rând, se cere o documentaţie urbanistică alcătuită potrivit normelor legale, în sfârşit, simt absolut necesare acordul şi cooperarea autorităţilor locale. Fără o intenţie explicită formulată de acestea şi fără sprijinul lor instituţional, dosarul nu poate fi întocmit şi cu atât mai puţin încheiat. Ministrul culturii nu poate semna ceva decât după ce aceste autorităţi îşi vor fi exprimat cu claritate, prin propriile lor semnături, disponibilitatea de a promova situl pe lista Patrimoniului UNESCO. Semnătura ministrului este într-adevăr ultima pe care procedurile o cer. Atâta timp cât toate aceste proceduri sunt parcurse. Semnătura nici nu le rezumă şi nici nu le ţine locul.

În imaginarul asociaţiilor şi persoanelor care susţin

că Roşia Montană se află doar la o semnătură distanţă de lista tentativă a UNESCO, criteriile şi metoda de promovare a unui sit nu au nicio pondere. În mod curios, aceste asociaţii şi persoane afirmă o vastă expertiză profesională în materie de cunoaştere, conservare şi restaurare a patrimoniului arhitectural. Nu au probat-o însă în speţă. Dincolo de tonul imperativ cu care îşi formulează poziţia şi de câteva pagini răzleţe intitulate „notă de fundamentare" sau „solicitare" pe care le-au depus la răstimpuri în arhiva Ministerului Culturii, nu au fost niciodată în măsură să se refere la studii, cercetări sau publicaţii consacrate chestiunii, care să poarte semnătura lor şi care să poată fi citate într-o dezbatere întemeiată pe argumente. Până la urmă, se dovedesc partizanii unei oralităţi birocratice de tipul celei elogiate cândva de Ceauşescu.

RETORICA OBIECTELOR ÎNGROPATE

27 mai 2013

Arheologia, după ce s-a calificat ca ştiinţă, pare să fi dezvoltat o relaţie paradoxală cu numele pe care-l poartă şi, poate, cu propria ei geneză. Genealogia acestei discipline academice are ca prim autor un discurs despre trecut, ale cărui filiaţii şi ramificaţii îşi propusese să le certifice cu ajutorul unor probe materiale. N-ar fi exclus ca Hernie al II-lea să fi anunţat posibilitatea arheologiei atunci când a dispus să se facă săpături la abaţia din Glastonbury pentru a verifica dacă nu cumva istoria arthuriană consemnată jumătate de veac mai devreme de Geoffrey din Monmouth este mai mult decât o legendă. În fond, clarificarea raportului dintre faptele petrecute şi cele relatate a fost şi scopul lui Schliemann atunci când, cu epopeea homerică în mână, a plecat în căutarea ruinelor Troiei. Autentificarea, prin excavarea şi studierea unor artefacte, a unui text care datează ar fi deci rostul restrâns al arheologiei, denumirea de origine controlată a acestei ştiinţe.

Pentru a încerca o definiţie generică şi genetică,

arheologia este un discurs uman despre modul în care obiectele acoperite de timp reflectă cuvintele pe care oamenii le rostesc despre istoria lor colectivă şi semnificativă. Lucrul ascuns, păstrat adesea fragmentar, confirmă veridicitatea unei structuri narative, o oglindeşte şi o completează. Arheologia n-ar fi până la urmă altceva decât opusul imaginaţiei. „Dovada arheologică" este piatra de poticnire a ficţiunii. Ori procedeul de validare a unei teorii anume despre trecut. Câteodată, arheologia nu dovedeşte nimic, ci construieşte ea însăşi naraţiuni despre epoci discontinue, ce nu au lăsat urme în memoria oamenilor. Picturi rupestre sau vase pictate, descoperite, clasificate, publicate, dau glas şi rost unor culturi a căror existenţă nu poate fi surprinsă altfel. Când textele tac, arheologii îşi împrumută vocea obiectelor pe care le dezgroapă.

Dincolo de complexitatea şi rafinamentul din ce în ce mai tehnic al metodelor folosite, arheologia ar trebui să rămână, aşa cum numele ei sugerează, o ştiinţă vorbitoare, o formă discursivă a cunoaşterii. Descriptivismul morfologic este pesemne riscul cel mai comun pe care arheologii îl au de înfruntat. Dacă nu sunt dispuşi să se transforme în arheo-grafi, în desenatori de relevee şi secţiuni. În ultimă instanţă, arheologul cercetează o poveste, precum Schliemann, sau inventează una plauzibilă, aşa cum au făcut, de pildă, savanţii care au coborât în peşterile din Lascaux şi au scris apoi despre ele. Ambele situaţii cer un efort explicativ ce nu poate face economie de retorică.

În zilele noastre, arheologia nu mai este însă doar un mod de a scoate la iveală şi de a studia istoria nescrisă ori de a o întregi pe cea scrisă cu probe non-textuale. Arheologia face ea însăşi istorie. Profesioniştii acestei discipline au devenit mai mult decât cronicari întârziaţi ai unor evenimente îngropate, ce nu mai vorbesc decât prin resturi de materie plămădită de mâna omului. Acum, fac ei înşişi obiectul unor cronici. Campaniile lor par tot atât de

vrednice de a fi pomenite ca şi cele ale cuceritorilor de odinioară. Pentru că ei sunt operatorii unei escatologii inversate. Arheologii obligă pământul, cu toată adâncimea sa de straturi suprapuse, să restituie tot ceea ce a înghiţit din istoria oamenilor care l-au locuit. Fără ei am simţi că prezentul nu mai are soclu, că nu este decât un soi de presimţire a unui viitor incert.

UN OM AL CUVINTELOR

4 iunie 2013

Contemporan cu prăbuşirea primelor regimuri democratice, dar şi cu ascensiunea şi decăderea celor totalitare, Mihail Fărcăşanu a întrupat, cu tragică excelenţă, mai toate virtuţile, paradoxurile şi dilemele liberalismului naţional românesc de la 1875 la 1948: distincţie personală, talent jurnalistic, vocaţie literară, forţă reflexivă, angajament democratic necondiţionat, tărie de caracter, eclectism filosofic, apetit pentru risc, curiozitate faţă de experienţele noi, fie ele personale sau sociale, disponibilitate de a merge împotriva curentului, dispreţ pentru compromis, resemnare şi negociere a valorilor, încredere în sine, simţ al tradiţiei, dezgust faţă de fanatism, prostie ori lipsă de curaj, eleganţă a scriiturii şi strălucire oratorică a verbului, individualism temperat de instinct naţional, intoleranţă faţă de orice formă de autoritarism, pasiune îngemănată pentru echitate şi pentru Ubertate. A fost, în acelaşi timp, o excepţie printre liberalii români de ieri şi de azi prin consistenţa lui intelectuală, prin îndrăzneala reflecţiei şi familiaritatea cu tradiţia gândirii liberale europene.

Viaţa i-a fost frântă în două părţi egale. Prima jumătate şi-a consacrat-o, cu o egală strălucire, ştiinţei politice şi Partidului Naţional Liberal. A doua şi-a petrecut-o în „refugiu”, cum îşi numea exilul de patru decenii, încercând prin vorbă şi faptă să-şi ţină împreună compatrioţii, atât pe cei rămaşi captivi în ţară, cât şi pe cei din lumea liberă. În toate situaţiile, a fost animat de acelaşi comandament: „ideile trebuie trăite”. De la

profesorul pe care l-a părăsit, Harold Laski, ca şide la cel pe care l-a urmat fără să-l iubească, Carl Schmitt, a dobândit convingerea că numai dând viaţă ideilor omul devine pe de-a-ntregul uman.

A fost, aşadar, un om de cuvânt şi un om al cuvântului. Al celui scris şi al celui rostit[66]. A fost un liberal deplin, aşa cum liberalismul a ales să se exprime dintotdeauna în dialectul politic românesc. Căci, de la Ion Brătianu la Crin Antonescu, trecând evident prin Mihail Fărcăşanu, nimic nu este mai autentic liberal în viaţa noastră publică decât să crezi în capacitatea ideilor de a umaniza societatea şi în puterea cuvintelor de a schimba realitatea.

TEATRU ŞI DEMOCRAŢIE

7 iunie 2013

Se spune uneori că teatrul este un refugiu, o oază estetică într-o lume aprigă şi agitată, ce oferă prea puţine ocazii de regăsire a sinelui şi de contemplare a frumuseţii. Oamenii ar merge la teatru pentru a se purifica de ceea ce nu este tocmai pe măsura omului în propria lor viaţă. Sau pentru a contempla adevăruri despre natura umană şi despre societatea oamenilor pe care nu sunt dispuşi să le mărturisească sau să le recunoască în ei înşişi. Neîndoielnic, înainte de 1989, teatrul era adesea un soi de portret al lui Dorian Gray. Destule (şi celebre) au fost spectacolele în care un public ce mima candoarea colectivă râdea sau se indigna atunci când actorii puneau în evidenţă, cu un duet oblic de regulă, trăsăturile absurde ori criminale ale societăţii comuniste. Ca şi personajul lui Wilde, locuitorul socialismului de stat îşi transpunea vinovăţia morală într-o imagine ce Ü reflecta, dar care se situa în afara lui, regăsindu-şi inocenţa printr-un act de substituire dramatică. Această istorie recentă a teatrului a mutat masca de pe chipul actorului pe cel al spectatorului.

De două decenii, Festivalul de teatru de la Sibiu şi-a

66 Mihail Fărcăşanu, Viitorul libertăţii. Publicistica din ţară şi din exil (1944-1963), ediţie de Pia Bader Fărcăşanu, Polirom, Iaşi, 2013

propus să dea jos toate măştile şi să le permită actorilor şi spectatorilor să se privească direct în faţă. Locul adevărului este chiar oraşul.

Întregul spaţiu public devine un teatru. Dispus în labirint. Scena, piaţa, fereastra, pavajul, faţada compun o pluralitate de itinerare posibile, ce solicită atenţie, concentrare, inteligenţă, îndrăzneală, reflecţie, colocvialitate şi convivialitate. Cu acest titlu şi astfel distribuit, teatrul însuşi pare să nu mai fie decât o metaforă a democraţiei. Desigur, cu mai bine de douăzeci şi cinci de veacuri în urmă, teatrul s-a născut într-o democraţie. Una ce trebuia să-şi acopere faţa cu o mască atunci când a început să se pună pe sine în scenă în prezenţa destinului. Adică a acelor alegeri individuale, fie ele majore sau cotidiene, pe care cetăţenii le fac potrivit propriilor raţionamente şi interese, dar care, împletite, au consecinţe – tragice ori comice – asupra vieţii şi istoriei cetăţii.

În democraţia zilelor noastre, teatrul nu mai are menirea de a purifica sentimentele unui public care are nevoie să ia distanţă faţă de sine şi să se acopere cu o njască pentru a-şi înţelege destinul. Şi-a păstrat însă, chiar dacă în alte forme, funcţia civică de a aduce împreună, de a unifica privirile şi de a miza pe o emoţie ce poate fi împărtăşită şi comunicată. În fiecare an, timp de o săptămână, Festivalul de la Sibiu ne reaminteşte că, într-o democraţie, viaţa publică este un artefact, este o victorie cotidiană asupra naturii umane căzute. Ne putem suporta mai uşor unii pe ceilalţi, reuşim să trăim convenabil împreună potrivit unor reguli comune, ajungem chiar să ne apreciem reciproc dacă rostim cuvinte potrivite şi îngrijite, dacă facem gesturi cumpănite şi, pe cât posibil, elegante, dacă ne mişcăm unii în raport cu ceilalţi fiind mereu atenţi unii la alţii, lăsând loc celorlalţi şi, la nevoie, dându-le locul sau punându-ne în locul lor. Teatrul este probabil cel mai capabil pedagog al democraţiei.

CINE ARE CARTE?

12 iulie 2013

„Cine are carte are parte”, sună o axiomă prin care înţelepciunea comună românească pare să exalte valoarea educaţiei. Zicala este simultan veche, inspirată de realitate şi involuntar ironică. Vine din adâncimea unei istorii ce nu a trecut încă, ci a fost doar suspendată de paranteza comunistă. Ea transcrie, în fapt, un principiu de drept: cine era în măsură să probeze cu înscrisuri (o carte domnească, un hrisov de pildă) putea revendica partea de moşie ce afirma că îi revine prin moştenire. Lucrul cel mai preţios pe care-l poţi dobândi în viaţă nu este deci o minte informată şi bine formată, ci patrimoniul de care reuşeşti să dispui, care poţi proba că îţi aparţine şi pentru care reuşeşti să obţii o confirmare din partea autorităţii politice. De aici provine neştiuta maliţie ce se ascunde în folosirea aforismului popular într-un alt context decât cel pentru care a fost creat. În teorie (şi adesea în practică), proprietatea este un bun divizibil şi rar, cunoaşterea unul indivizibil şi inepuizabil.

Numai că, cu şase ani în urmă, în iulie 2007, atunci când generaţia care a încheiat astăzi examenul de bacalaureat abia începuse să se gândească să intre la liceu, Comisia prezidenţială pentru analiza şi elaborarea-politicilor clin domeniile educaţiei şi cercetării a publicat raportul *România educaţiei*, *România cercetării*, care se deschide cu această afirmaţie memorabilă: „cunoaşterea este marfa cea mai de preţ”. Dacă cunoaşterea este o marfă înseamnă că ea are o natură patrimonială şi trebuie tratată ca o resursă ce se pretează la tranzacţii, de care se poate uza şi care poate fi abuzată. Aceeaşi Comisie preciza, după un an, în strategia *Educaţie şi Cercetare pentru Societatea Cunoaşterii*: „educaţia şi cercetarea, oricât de nobile ar fi, nu sunt activităţi în sine; ele sunt mijloace prin care construim un tip de societate”. Cunoaşterea, în primul rând cea dobândită prin şcoală, n-ar fi aşadar decât un mijloc de producţie a societăţii. În niciun caz o cale prin care ne câştigăm, fiecare în parte,

atât autonomia personală, cât şi capacitatea de a pune la îndoială validitatea tipului de societate în care ne este dat să trăim.

Desigur, asemenea consideraţii oficiale – pătrunse nemărturisit de viziunea despre educaţie a socialismului de stat, ce dădea prioritate societăţii în raport cu individul şi instrumentaliza cunoaşterea – nu au avut darul să influenţeze direct comportamentul şi performanţele şcolare ale celor peste două sute de mii de absolvenţi de liceu din 2013. Ele sunt totuşi inseparabile de falimentul istoric al sistemului de învăţământ din aceşti ani în măsura în care, până la urmă, nu fac decât să transcrie o convingere generalizată încă de pe vremea comunismului, când zicala „cine are carte are parte” a început să fie aplicată educaţiei.

Odinioară, cine avea moşie era răzeş, moşnean ori boier (sau nemeş), susţrăgându-se ca atare condiţiei umilitoare de ţăran obligat să muncească pământul altuia. Ieri, ca şi azi, cine are o „carte” emisă de Ministerul Educaţiei, adică o diplomă de bacalaureat ori de studii universitare, are „parte” de un statut social superior, capătă acces la roluri şi funcţii inaccesibile celor, încă cei mai mulţi, care nu au putut sau nu au ştiut cum să achiziţioneze im asemenea document oficial.

Dacă atât comunismul, cât şi postcomunismul sunt de acord că valoarea cunoaşterii şi a educaţiei este, în ultimă analiză, una de tip patrimonial, diferenţa dintre cele două regimuri rezidă în valuta de referinţă ce stabileşte cum sunt cotate pe piaţă aceste mărfuri îngemănate. Înainte de 1989, rata de schimb era dată, cel puţin în principiu, de capacitatea individuală de a face faţă examenelor, concursurilor şi exigenţelor învăţării. De mai bine de cincisprezece ani, odată cu triumful şcolilor private de toate nivelurile şi cu subfinanţarea bugetară a sistemului public, moneda (naţională sau europeană) este cea care fixează preţul cunoaşterii. Unul derizoriu. Cine să ia în serios un examen de bacalaureat şi valoarea diplomei ce-l

încununează, când subvenţia primită de un elev pentru întreg ciclul liceal (sau taxa plătită de părinţi) este mai mică de o mie de euro? Când aproape orice costă mai mult decât educaţia, n-ar trebui să fim surprinşi că aceasta a devenit, mai ales în ochii elevilor şi studenţilor, o marfă fără căutare.

DIE WIEDERKEHR DES „MOBS”?

8 septembrie 2013

S-a întors cumva „gloata” înapoi? Minorităţile agresive care au subminat Republica de la Weimar prin manifestaţii repetate de stradă să fi revenit din istoria primei prăbuşiri a democraţiei? Analiza profilului social al demonstranţilor care începeau din 2009 – 2010 să invadeze străzile şi uneori să ocupe pieţele oraşelor europene şi nord-americane pare să justifice o asemenea îngrijorare. Aceste erupţii de violenţă (în atitudine şi limbaj) sunt produse de o formulă de agregare sintetică în care gloatei (*mob*) i se alătură membri ai clasei mijlocii urbane, dar şi populişti de extremă dreaptă, cele trei forme de reacţie împrumutându-şi până la indistincţie limbajul şi atitudinile[67]. Factorul unificator, ce şterge diferenţele culturale şi sociale, este violenţa împărtăşită a sentimentelor şi resentimentelor.

Nu este nevoie de o privire sociologică îndelung exersată pentru a vedea compoziţia întru totul similară a demonstraţiilor ce au avut loc în primele zile ale lunii septembrie. Cele trei grupuri sociale, aşa cum au fost identificate în alte părţi, sunt prezente şi pe bulevardele Bucureştilor, după o logică simultană a distincţiei şi întrepătrunderii. Mai întâi, categoria lumpen: tineri bărbaţi fără ocupaţie certă şi domiciliu stabil, întotdeauna amatori de întruniri publice; galeriile echipelor de fotbal; „revoluţionarii” din 1989, gata oricând să se alăture

67 Titlul şi direcţia de analiză sunt împrumutate de la Franz Walter, Vom Milieu zum Parteienstaat. Lebenswelten, Leitfiguren und Politik im historischen Wandel, Verlag fur Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2010, pp- 213-222.

oricărei mişcări de stradă[68].

Apoi, câteva straturi ale clasei de mijloc. Angajaţi, de regulă tineri, ai corporaţiilor, dornici fie să se defuleze după stresul orelor de program, fie să-şi arate ostilitatea faţă de statul colector de taxe. Militanţi ai diferitelor organizaţii civice de orientare ecologistă, a căror agendă şi finanţare presupun participarea la astfel de evenimente. Activişti din variate ONG-uri, pentru care prezenţa la orice manifestaţie este o datorie civică. Profesionişti şi proletariat intelectual de sensibilitate libertariană şi anarhistă, bucuroşi să aplice o lovitură statului pe care-l detestă. Agitatori neo-leninişti, anti-capitalişti, radicali de stânga şi alţi partizani ai „puterii poporului", dornici să dea un aspect revoluţionar oricărei întruniri publice. Intelectuali de marcă şi cercul lor de admiratori cărora li se oferă încă o ocazie de a contesta guvernul. Artişti stradali şi alţi animatori ai „sectorului cultural independent" care-şi fac pur şi simplu meseria. În fond, o manifestaţie seamănă cu un festival neprogramat: cântecele, coregrafia şi grafica lipsesc rareori. Să-i adăugăm tot la această categorie pe cetăţenii pur şi simplu îngrijoraţi de ce au aflat în treacăt de pe *social media* în legătură cu valul de cianuri ce stă să se reverse dinspre Roşia Montană înspre locul în care se află familiile lor.

În sfârşit, o constelaţie de organizaţii şi de cetăţeni cu înclinaţii de dreapta, monarhişti, ortodoxişti, neolegionari, extremişti de orientări populiste sau generic naţionaliste, unanim revoltaţi împotriva guvernului care este prin definiţie ilegitim şi, în plus, mai vrea să şi vândă străinilor aurul pe care-l poartă munţii noştri. Oricum, toţi gata să profite de orice prilej pentru a arăta că sunt şi ei prezenţi în viaţa publică, pe care o socotesc endemic

68 Această categorie de manifestanţi nu este „infiltrată" printre demonstranţii paşnici pentru a deturna sensul protestului, aşa cum au afirmat unanim presa, dar şi preşedintele Iohannis, după înfruntările violente de stradă din 1 februarie 2017. Componenta lumpen este întreţesută In toate manifestaţiile şi nu poate fi izolată ca o intervenţie exterioară a „huliganilor".

afectată de un grav deficit de patriotism.

Franjurile acestor grupuri compozite sunt întreţesute cu alte două categorii de protestatari. Cea a oportuniştilor, mai întâi, a celor cu revendicări foarte personale şi de regulă deconectate de tema demonstraţiei: oameni care au un necaz, o nemulţumire, o petiţie şi care profită de împrejurare pentru a-şi expune cazul celor din jur şi a-şi face publică situaţia. Nu lipsesc apoi niciodată curioşii, trecătorii, cei care vor să-şi umple timpul, să fie în miezul lucrurilor, să participe la o întâmplare colectivă, să socializeze.

Ce au în comun toate aceste clase de manifestanţi, ştiind că sunt ele însele multiple şi fragmentate? O etică împărtăşită a preferinţelor subiective[69], ca şi disponibilitatea de a abandona discursul raţional în favoarea emoţiei, a protestului, a convingerilor ireductibile raţional şi a manipulării. Retorica acestor mulţimi în mişcare, cărora le place să fie luate în seamă ca o expresie vocală a „societăţii civile”, este aprioric intolerantă la argumente şi nu suferă contradicţii. Când se adună pentru a ocupa pieţe sau a-şi striga indignarea din mers, se comportă ca o comunitate etică virtuală bazată pe anonimat (masca lui Guy Fawkes nu lipseşte niciodată şi nicăieri) şi pe suspendarea oricărei responsabilităţi personale. Aceste demonstraţii sunt un fel de reţea socială ce prinde viaţă şi se întrupează, sunt faţa umană a spaţiului virtual, prin intermediul căruia au fost de regulă stârnite şi convocate. „Ne indignăm”, „ocupăm”, „imiţi salvăm” ori „rezistăm” nu sunt decât sinonimele unei agresivităţi impersonale şi anonime.

În societăţile contemporane, în care plângerea şi litigiul au înlocuit complet respectul şi obligaţia, participarea la demonstraţii echivalează cu o eliberare psihologică în raport cu orice formă de autoritate:

69 Identificată şi analizată de Alasdair MacIntyre, After Virtue. A Study in Moral Theory, third edition, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Ind., 2007,
pp. 11-12

responsabilitatea este întotdeauna a celorlalţi, cu precădere a instituţiilor şi a „clasei politice” corupte prin definiţie, iar costurile revendicărilor sunt privite ca venind de la sine într-un stat al bunăstării. În acelaşi timp, manifestanţii împărtăşesc în grade diferite o viziune providenţială despre rolul statului, amestecată cu o profundă ignoranţă cu privire la modul în care instituţiile acestuia funcţionează. Toate revendicările pot fi reduse la formula sintetică „cere şi ţi se va da”, însoţită de convingerea că nu ai încă (sau ai pierdut) ceea ce crezi că trebuie să-ţi aparţină, lipsa sau pierderea datorându-se faptului că cei care guvernează şi-au însuşit în mod vinovat respectivul bun simbolic sau material.

Spre deosebire de formele comunitare de non-rezistenţă din India colonială sau de marşurile mişcării pentru drepturi civile din Statele Unite, manifestaţiile generalizate în ultimii ani în lumea occidentală simt, în ultimă analiză, o expresie colectivă a violenţei, chiar şi atunci când nu au loc incidente. De altfel, violenţa a devenit astăzi forma preferată de exprimare a unui un fascicul de îngrijorări ce frământă deopotrivă statele, grupurile umane şi persoanele. Violenţa între state este ilustrată de conflictele endemice din Orientul Mijlociu, din zona Golfului şi, mai nou, din nord-estul Africii. Înfruntări violente au loc între state şi reţelele financiare internaţionale, responsabile pentru criza din 2008, dar şi pentru pauperizarea a numeroase societăţi din America Latină sau din Africa. Violenţa, apoi, se poate cită în incuria şi vinovăţia cu care elitele politice şi economice naţionale au prăbuşit bugetele publice din Islanda, Grecia, Italia ori Spania. Tot mai multe grupuri sociale tind să nu se mai recunoască în guvernele lor şi nici nu se mai simt responsabile pentru angajamentele luate de acestea. În sfârşit, dar nu în cele din urmă, se răspândeşte sentimentul că democraţia însăşi nu este decât un avatar al violenţei, o violenţă a votului majorităţii ce aduce la putere personaje de tip Berlusconi, Sarkozy sau Băsescu,

al căror mod de a face politică este experimentat ca o agresiune la adresa decenţei ce pare să devină un privilegiu abolit. Toate aceste forme de violenţă sunt distribuite într-un continuum, într-o ţesătură de interese politice şi economice naţionale şi globale a căror acţiune transformă în victime atât societăţile în ansamblu, cât şi cetăţenii particulari.

În România, începând cu manifestaţiile sindicale din primii ani 1990, cea mai scandată lozincă, indiferent cine şi pentru ce demonstrează, este „hoţii! hoţii!”. Protestatarii se simt întotdeauna deposedaţi de ceva, iar sentimentul privării este cu atât mai profund cu cât acest ceva este mai imaterial ori mai post-material. Politica de austeritate din 2010, cu toate că a înjumătăţit veniturile a milioane de familii, nu a scos pe nimeni în stradă. Ce s-ar putea întâmpla într-un viitor improbabil într-o localitate pierdută de munte, pe care puţini au vizitat-o, stârneşte însă o emoţie irepresibilă. Chiar şi atunci când par spontane, manifestaţiile au mai ales *teme*, de regulă abstracte, nu *cauze* imediate şi concrete.

În ciuda faptului că manifestanţii se sustrag – *ipso facto* şi cu titlu de persoană colectivă – din situaţia pe care o denunţă public, coborârea lor în stradă este rareori inocentă. Propagandiştii şi instigatorii, de profesie sau de bună-credinţă, ca şi provocatorii de toate soiurile se află mereu în mijlocul mulţimii, pe care adesea o convoacă în prealabil prin reţelele de socializare. Serviciile secrete se mulţumesc doar accidental să monitorizeze protestele de acest tip. Se află câteodată la originea lor, cu gândul, cu fapta sau prin omisiune. Poate din acest motiv precis manifestaţiile din septembrie 2013 nu seamănă cu cele din ianuarie şi februarie 2012. Compoziţia socială a mulţimii poate că este relativ similară. Radical diferită este însă atitudinea forţelor de ordine, permisivă în primul caz, hotărât ostilă în cel de-al doilea. Ceea ce înseamnă că în 2013, deşi sunt organizate împotriva guvernului ca şi în anul precedent, demonstraţiile se bucură de asentimentul

agenţiilor represive ale statului[70].

Probabil că în această zonă trebuie căutat răspunsul la întrebarea ce nu poate fi nici ignorată şi nici ocolită ori de câte ori suntem în prezenţa unei expresii colective a voinţei formulate în condiţii democratice, ştiind că o asemenea expresie nu este de imaginat fără intervenţia unei exterioritǎţi: cine este „terţul organizator”[71]? Structurarea expresivă a societăţii – sau a unor segmente sociale decupate aleatoriu şi aparent spontan – este un proces social ce poate dezvolta modalităţi autonome de manifestare, dar nu este posibil fără un factor exterior de agregare. Iar acest terţ mizează întotdeauna pe cele trei trăsături pe care Schumpeter le-a remarcat încă din 1942, cu o luciditate exersată în analiza comportamentului economic, la mulţimile care se strâng mai mult sau mai puţin organizat: un simţ redus al responsabilităţii, un nivel scăzut de energie a gândirii şi o mare receptivitate la influenţele de factură ilogică[72].

Poate că totuşi – chiar admiţând că toate constatările de mai sus sunt în principiu juste – demonstraţiile de la începutul acestei luni au fost stârnite de o preocupare sinceră pentru soarta mediului natural din zona Roşia Montană. Sinceritatea unora, ecologişti pasionaţi poate, nu este o scuză pentru demisia colectivă a raţiunii şi pentru completa nepăsare faţă de starea de lucruri de la faţa locului. În Apuseni, dezastrul ecologic este produsul cumulat al istoriei, nu consecinţa unui proiect ce ar trebui oprit cu orice preţ. Acolo, mediul a fost afectat ireversibil de către romanii care au străpuns munţii şi au otrăvit apele cu plumb pentru a extrage aurul. Să citim lamentaţia

---

70 Caracterul „oficios“ al manifestaţiilor din noiembrie 2015 şi februarie 2017 este încă şi mai evident: nu numai că preşedintele României însuşi le-a salutat şi le-a încurajat, dar a şi participat episodic la ele.

71 Raţionamentul şi formula îi aparţin lui Pierre Rosanvallon, Pour une histoire conceptuelledupolitique, Seuil, Paris, 2003, p. 31.

72 Joseph A. Schumpeter, Capitalism, Socialism and Democracy [1942], Harper & Row, New York, 1975, p. 257

unui autor latin din jurul anului 200: „Totul a fost vizitat, totul cunoscut, totul exploatat. Acum proprietăţi agreabile au trecut în uitare faimoasele zone sălbatice din trecut. Câmpurile lucrate au înlocuit pădurile, animalele domestice au alungat sălbăticiunile. Plajele sunt arate, munţii sunt nivelaţi şi mlaştinile desecate […] Apăsăm asupra lumii, resursele ei abia dacă ne mai ajung”[73].

Cultura asociativă şi corporatistă a zilelor noastre are un *dictum* ce se potriveşte întocmai situaţiei de la Roşia Montană: *a bad decision is better than no decision at* a fi a bloca prin proteste orice fel de decizie cu privire la catastrofa ecologică care a depopulat Roşia Montană este exact opusul unei alegeri raţionale. Deşi purtătorii de cuvânt formali şi ocazionali ai demonstranţilor aparţin clasei mijlocii educate – cu experienţă profesională în asociaţii şi corporaţii şi, ca atare, deloc străini de literatura infuzată de *raţional choice* –, din vocile lor nu transpar decât emoţia şi resentimentul, iar părerile lor sunt formulate succint şi rudimentar, pe un ton răspicat şi intolerant. Gândirea critică şi argumentaţia raţională par complet evacuate de pe străzile şi pieţele capitalei. De aceea, n-ar fi tocmai exagerat să remarcăm că manifestaţiile stau mărturie despre reîntoarcerea gloatei, despre intenţia unei minorităţi agresive, ideologizate şi iresponsabile politic de a-şi impune voinţa anonimă în afara oricărui mecanism democratic şi imputabil de luare a deciziilor de interes general.

REVIZIONISM

10 septembrie 2013

Pe 9 septembrie, Noam Chomsky a declarat într-un interviu pentru *Democracy Now* că presupusa utilizare masivă şi letală a armelor chimice împotriva populaţiei civile din Siria ar fi fost pusă la cale de „blonzii neoliberali privilegiaţi” din America şi Europa cu scopul de a da vina pe Bashar Al-Assad. Regimul acestuia n-ar trebui, aşadar,

73 Tertullian, Opera, voi. II. Opera monastica, Corpus christianorum. Series latina 2, Brepols, Tumhout, 1954, p. 827

privit ca unul represiv şi criminal. Cu un deceniu în urmă, Chomsky îşi reîmprospătase celebritatea afirmând că operaţiunile de purificare etnică conduse de autorităţile de la Belgrad împotriva albanezilor din Kosovo ar fi o invenţie occidentală şi că pedepsele militari» şi politice pe care Occidentul atlantic le-a impus unei Serbii inocente sunt lipsite de temei şi profund interesate. Asemenea consideraţii, pronunţate împotriva a ceea ce opiniile publice, presa şi cancelariile consideră drept fapte ce au fie şi doar un sâmbure de adevăr, poartă în ştiinţele sociale un nume clasic: *revizionism*. Ca termen moral şi politic, revizionismul pare a fi încă în măsură să cartografieze răspântiile hermeneutice şi etice ale raportului dintre politică şi democraţie, ca şi ale istoriei imediate.

Termenul s-a instalat în vocabularul politic la sfârşitul secolului al XIX-lea şi şi-a croit de atunci un loc conceptual din ce în ce mai larg. Sensul noţiunii poate fi afirmativ ori critic, dar rostul ei este mereu acela de a pune la încercare validitatea intelectuală şi legitimitatea politică a unei ortodoxii dominante. Ar fi vorba, în mod tipic, despre o strădanie constantă de a revizui, revizita sau reconsidera o poziţie oficială ori măcar larg acceptată în gândirea sau practicile politice şi care, din această pricină, îşi afirmă autenticitatea etică şi prescrie comportamente normative în afacerile publice.

În istoria relaţiilor internaţionale, revizionismul descrie politicile externe ale fostelor Puteri Centrale ce nu s-au împăcat cu *status-quo*-ul stabilit în 1919 de Tratatul de la Versailles. Exemplul clasic este neîndoielnic Ungaria, o ţară traumatizată de o pierdere teritorială severă şi care s-a izolat multă vreme într-o cultură a neputinţei de a se împăca cu noul său rol de actor european minor. Ambiguitatea ordinii normative internaţionale prezidată de Societatea Naţiunilor i-a permis Japoniei, una dintre câştigătoarele Marelui Război, să adopte un discurs revizionist, organizat în jurul criticii supremaţiei occidentale şi să se angajeze în operaţiuni revizioniste în

Asia de Est şi în Pacific. Această nouă orientare a dus, în deceniul trei al secolului trecut, la înlocuirea guvernelor relativ democratice ale anilor 1920 de către conduceri militarizate ale politicilor naţionale.

În ceea ce priveşte revizionismul german, înrădăcinat în mişcarea *völkisch* a veacului al XIX-lea şi în forme precursoare de revanşism şi iredentism, acesta a fost însoţit de la distanţă de Harry Eimer Barnes, cel mai proeminent şi prolific istoric revizionist. În cartea sa *The Genesis of the World War* (1929), Barnes argumenta – împotriva celor pe care-i socotea „istorici de curte" – că războiul mondial nu poate fi considerat din niciun punct de vedere a fi fost unul just şi că toate puterile implicate au fost responsabile în indiviziune pentru cauzele şi desfăşurarea conflagraţiei. El şi-a lărgit argumentaţia după al Doilea Război Mondial, acuzând istoriografia dominantă de *blackout* şi denunţând-o ca pe o fabrică de mituri lucrând în interes politic şi sub comandă politică. Crimele de război naziste, ca şi exterminarea evreilor europeni n-ar fi în cel mai bun caz, după Barnes, decât fapte nedovedite, oricum nu foarte diferite ca natură de tratamentul la care ocupaţia aliată i-a supus pe germani.

Moştenirea lui Barnes a fost revendicată de două categorii de succesori. Pe de o parte, el rămâne o sursă de inspiraţie pentru unii libertarieni asociaţi Institutului Mises, printre care se remarcă mai ales Murray N. Rothbard. Pentru aceştia, revizionismul se cuvine privit ca un pedagog al libertăţii de exprimare şi de gândire, ca un martor al adevărului şi raţiunii într-o lume cucerită de propagandă, îndoctrinare şi mitologii spectaculoase ce exploatează credulitatea unui public larg şi neinformat. Analiza lui Chomsky cade poate în această categorie. Dacă în privinţa Serbiei faptele îi contrazic frontal evaluarea, interpretarea evenimentelor tragice din Siria nu a fost deocamdată în măsură să stabilească o legătură de netăgăduit între fapte şi cauza lor.

Pe de altă parte, opera lui Barnes este utilizată ca

piatră de temelie de către o vastă literatură ce include diverse teorii ale conspiraţiei, încercări de revizuire a istoriilor canonice ale diferitelor naţiuni, negarea explicită şi implicită a Holocaustului, precum şi alte forme subsidiare de negaţionism. Această ultimă variantă a revizionismului ţinteşte nu numai să pună la îndoială şi să stârnească dubii cu privire la veracitatea şi scara genocidului nazist, dar şi, mai ales, să potolească şi să uniformizeze sentimentul vinovăţiei pe care l-ar putea nutri unele grupuri ori instituţii implicate în cele două conflicte mondiale ale secolului XX şi în transformările pe care fiecare dintre acestea le-a suscitat. Dacă abjecţia a fost cumva distribuită relativ uniform ar însemna că nu am mai avea de-a face cu un agresor iraţional şi nici cu vreun apărător de cauze drepte, că nu am mai avea victime pe care să le comemorăm şi nici torţionari pe care să-i ţinem responsabili pentru faptele lor. Din perspectivă negaţionistă, politicile memoriei şi ale retribuţiei nu ar fi altceva decât instrumente de control al spiritului public utilizate de minorităţi conspirative ce domnesc asupra pieţelor, mijloacelor de comunicare şi guvernelor.

Literatura de acest soi, răspândită în reţea în culturile occidentale şi, mai nou, în cele din Orientul Mijlociu, se manifestă ca un tip alternativ de scris istoric şi, de regulă, se adresează unei audienţe marginale, dar împătimite, asociată tradiţional cu extrema dreaptă şi cu convingerile politice fundamentaliste, dar mai recent şi cu subculturile neo-leninistă, anticapitaliste şi indignate.

Adăpostit de limbajul istoriei şi bântuit de ambiţii doctrinare, revizionismul pledează întotdeauna, fie şi doar implicit, pentru o transfigurare a regimurilor politice naţionale şi a ordinii internaţionale. Oricât de variate ar fi formele sale istorice, revizionismul s-a ivit, în termeni normativi, ca o noţiune fără un sens precis şi stabil. Primele sale utilizări sunt relevante pentru această ambiguitate genetică. Cei dintâi revizionişti par să fi fost, într-o accepţie mai degrabă literală şi tehnică, aceia care

solicitau revizuirea celebrului caz Dreyfus, ce stârnise în Franţa anilor 1894 – 1895 cele mai aprige pasiuni. După revizuirea sentinţei iniţiale, termenul a fost răsturnat de conservatorii care denunţau nu numai o revizuire judiciară, dar chiar o *revizuire a istoriei*. Speţa este probabil în măsură să facă inteligibilă natura însăşi a revizionismului: acesta nu este aproape niciodată o controversă intelectuală despre modul în care raţiunea poate reaşeza faptele în situaţia lor istorică originară, ci mai curând o dezbatere politică despre felul în care o societate ar trebui să-şi formeze convingerile cu privire la acele fapte de care este necesar să-şi amintească şi cu privire la cei îndreptăţiţi să rostească adevărul despre respectivele fapte.

ZIDUL

27 septembrie 2013

În anul 2011, un tânăr om de afaceri cu trecut politic scurt şi incert a fost ales primar al oraşului Baia Mare, cu sprijinul necondiţionat al unei coaliţii *ad hoc* între Partidul Social Democrat, Partidul Naţional Liberal şi Partidul Conservator. Candidatul opoziţiei unite promitea alegătorilor săi consolidarea unui zid care să separe un cartier de locuinţe sociale în stare avansată de degradare de restul localităţii. Ajuns primar, Cătălin Cherecheş s-a ţinut de cuvânt. Zidul s-a ridicat până la o înălţime impunătoare. Unul dintre cetăţenii municipiului reşedinţă de judeţ care a rămas în spatele zidului a fost întrebat de un reporter ce părere are despre această realizare edilitară. Răspunsul a fost: „Mă simt respins”. Detaliul important, ce nu figurează în documentele oficiale ale primăriei din Baia Mare, ar fi următorul: respectivul locuitor este de etnie romă, ca şi majoritatea vecinilor săi rămaşi dincolo de zid, izolaţi din raţiuni de igienă în „punga de mizerie” (pentru a folosi o formulă a primarului Cherecheş) rezervată romilor.

O asemenea operaţiune de segregare a geografiei urbane nu este anecdotică sau accidentală. Sunt destule

oraşele care au construit din bani publici astfel de separări între comunitatea locală şi populaţia de etnie romă. Printre ele, Piatra Neamţ şi Cluj-Napoca, municipii administrate de primari ai PDL. Ceea ce explică de ce candidatul, apoi primarul Cherecheş nu a fost niciodată criticat pentru iniţiativa sa de către adversarii săi politici. Nici presa nu s-a lăsat emoţionată de existenţa zidului, grăbindu-se să creadă în explicaţia oficială potrivit căreia rostul construcţiei ar fi acela de a împiedica accesul locuitorilor la o şosea cu trafic intens şi de a reduce în acest mod riscul accidentelor de circulaţie. Desigur, sună poziţia municipalităţii, în primul rând spre siguranţa cetăţenilor de etnie romă.

Dacă în România zidul trece aproape neobservat, în ciuda dimensiunilor sale masive, de proporţii şi arhitectură penitenciară, fiind interpretat de regulă ca un element benign de recuzită a traficului urban, semnificaţia sa politică a fost totuşi remarcată în alte părţi. A intrat, de pildă, pe lista de preocupări a Amnesty International şi a făcut cândva obiectul unui comunicat al ambasadei americane la Bucureşti, care şi-a manifestat îngrijorarea faţă de acest tip de construcţii. Spaţiul public românesc – cel politic şi cel intelectual deopotrivă – nu experimentează însă asemenea nelinişti, arătându-se mai degrabă surprins de interesul stârnit pe alte meleaguri de zidul din Baia Mare.

Un fapt ce ţine de istoria recentă pare că a căzut complet în uitare. În cursul procesului de negociere a integrării României în Uniunea Europeană, *singura problemă politică majoră* identificată de autorităţile de la Bruxelles a fost cea a discriminării la care sunt supuşi cetăţenii români de etnie romă. Răspunsul oficialilor de la Bucureşti nu a fost unul de natură politică, ci unul de tip instituţional. Au fost ratificate disciplinat şi incluse în dreptul naţional toate instrumentele juridice europene şi internaţionale menite să identifice şi să combată discriminarea de price fel. A fost creată chiar o instituţie

publică, Consiliul Naţional pentru Combaterea Discriminării, ce poate fi sesizată de către cetăţeni privaţi sau de către asociaţii civice cu privire la acte şi fapte de discriminare. Consiliul poate da avertismente şi are capacitatea de a impune amenzi. Consiliul a impus primarului din Baia Mare o asemenea sancţiune, confirmată astăzi de Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie.

Numai că nicio persoană despre care CNCD a socotit, în chip formal, că a comis acte de discriminare nu a fost încă supusă oprobriului public sau exclusă din poziţiile de autoritate ori de influenţă în care s-a aflat. Poate şi pentru că CNCD nu a fost niciodată alcătuit din *worthies*, din persoane recunoscute de comunitatea naţională sau de cele locale pentru probitatea şi înţelepciunea cu care s-au aflat în serviciul public vreme îndelungată. Membrii CNCD sunt – cu puţine excepţii nesemnificative – politicieni relativ tineri, fără carieră sau nume, cu studii improvizate, desemnaţi de partide ca simpli titulari ai unei prebende. Poate şi din acest motiv judecata lor nu atârnă prea greu.

Ambiguitatea, cel puţin în această materie, a activităţii CNCD, lipsa sancţiunilor sau caracterul oportunist al acestora atunci când cei incriminaţi ocupă poziţii de înaltă demnitate publică nu pot conduce decât la concluzia că problema tratamentului discriminatoriu la care este supusă comunitatea romă ca atare nu poate fi doar o chestiune juridică. Fără îndoială, întreaga jurisprudenţă internaţională referitoare la protecţia drepturilor omului şi la combaterea discriminării trebuie invocată şi este de dorit ca ea să piloteze deciziile instanţelor româneşti în toate situaţiile în care se poate dovedi pertinentă. Numai că, în cultura publică românească, sancţiunea aplicată de o instanţă sau de o instituţie de tipul CNCD, atunci când este întemeiată (ceea ce nu se întâmplă întotdeauna), nu conduce la excluderea sau la izolarea etică a celui sancţionat. Preşedinţi, prim-miniştri, miniştri, fruntaşi ai partidelor îşi continuă mandatul fără ca aceia care au puterea să le retragă

încrederea (Parlament, propriile formaţiuni politice, electorat), să lase vreun moment impresia că o declaraţie explicită cu conţinut discriminatoriu la adresa romilor, de pildă, ar fi de natură să pună capăt sau măcar să afecteze grav o carieră publică. Dimpotrivă, asemenea politicieni sunt realeşi fără ca măcar adversarii lor să invoce ineligibilitatea lor morală.

Un exemplu este aici grăitor. Faimoasele cuvinte „ţigancă împuţită" nu au înstrăinat pe nimeni de Traian Băsescu şi nu l-au transformat, în termeni etici, într-un candidat inapt pentru un al doilea mandat prezidenţial. Dincolo de sfera organizaţiilor nonguvernamentale specializate în materie şi care au dezvoltat rutina protestelor pe astfel de teme, puţini au socotit că preşedintele şi-a pierdut dreptul moral de a-şi continua mandatul. Cu atât mai mult cu cât respectivul episod s-a suprapus peste evenimentul politic al primei suspendări a preşedintelui. Niciunul dintre reprezentanţii partidelor care au votat suspendarea nu a folosit infamanta formulă rostită de Traian Băsescu pe 17 mai 2007 ca pe un argument peremptoriu al incompatibilităţii dintre acesta ca persoană şi statutul de preşedinte al României. În schimb, numeroşi jurnalişti şi intelectuali, susţinători tradiţionali ai lui Traian Băsescu, s-au arătat scandalizaţi, până la retragerea sprijinului, de o altă declaraţie a lui Traian Băsescu, cea din 22 iunie 2011 referitoare la un act politic săvârşit în urmă cu multe decenii de regele Mihai.

Declaraţiile preşedintelui la adresa regelui au fost, în mod evident, spontane, dar nu şi improvizate. Ele transcriu o anumită convingere, cristalizată în timp şi inseparabilă de experienţa prezidenţială a lui Traian Băsescu. Probabil că acesta nu şi-a iertat niciodată că, furat de un patos discursiv, a anunţat în preziua suspendării din 2007 că va „demisiona în cinci minute". A renunţa la mandatul de şef de stat, a abdica în cazul fostului suveran, nu poate fi decât un act de „trădare". După referendumul care a infirmat suspendarea, în ziua de Rusalii în catedrala din

Sibiu, Băsescu s-a proclamat, tot fără un text pregătit dinainte, reinvestit prin „voinţa lui Dumnezeu şi a poporului”. Cu acest titlu, el pare să creadă într-un soi de drept divin manifestat în condiţii democratice ce egalizează, sub privirea istoriei, propriul statut cu cel al regelui. Şi el, şi Mihai au numit prim-miniştri de ale căror acte sunt responsabili politic, deşi pesemne că preşedintele nu are suficientă erudiţie istorică pentru a măsura caracterul excepţional al atribuţiilor de „conducător al statului” conferite mareşalului Antonescu.

Pentru Băsescu, Mihai a rămas – şi în termeni constituţionali aici nu greşeşte – şef al statului şi, ca atare, sursa-oricărei autorităţi politice şi administrative, inclusiv a aceleia ce a făcut posibil Holocaustul românesc. Demiţându-l pe Antonescu (pentru care Traian Băsescu poate că nutreşte acea discretă admiraţie ce anima mediile militare ale epocii naţional-comunismului), regele nu numai că a confirmat că s-a aflat tot timpul în deplinătatea prerogativelor sale de şef al statului, exterminarea evreilor de către statul român fiindu-i pe cale de consecinţă opozabilă, dar a făcut jocul sovieticilor, a devenit „slugă la ruşi” (în formularea prezidenţială). Aceştia, ca şi posteritatea comunistă şi postcomunistă, l-au exonerat în schimb de orice răspundere pentru „crimele de război” imputate exclusiv mareş<dului.

Ca în tot ceea ce spune Băsescu, există şi în aceste declaraţii multă patimă, suficientă ignoranţă, un raţionament personal nemărturisit, dar şi o brumă de adevăr. Italienii nu l-au iertat niciodată pe Vittorio Emanuelle al III-lea că l-a adus la putere pe duce, că a patronat regimul fascist, chiar dacă în cele din urmă l-a concediat pe Mussolini. Românii de ieri şi de azi par să fi uitat, sugerează Băsescu, că Mihai l-a instalat în funcţie pe conducător şi a domnit – chiar dacă n-a guvernat şi, în cele din urmă, l-a arestat pe Antonescu – asupra regimului naţional-legionar şi al celui antonescian. Pentru un şef de stat, crede Băsescu, nu există circumstanţe atenuante,

cum ar fi imaturitatea. Dincolo de persoana care-l întrupează, şeful statului român este, în ochii lui Băsescu, cel mai matur şi mai responsabil dintre români.

Ceea ce Traian Băsescu nu a luat în calcul este dificultatea de a deconstrui mitologiile naţionale, mai ales când acestea sunt exculpatorii. Figura regelui Mihai dezvinovăţeşte naţiunea de două ori: mai întâi, deşi a fost acolo împreună cu toată societatea, nici el, nici aceasta nu au nimic de-a face cu exterminarea evreilor; apoi, atât regele, cât şi românii în ansamblu au rezistat comunismului. Să spui astăzi că, în termeni tehnici, Mihai a prezidat constituţional atât Holocaustul, cât şi venirea la putere a comuniştilor (a inaugurat în persoană, împotriva sfatului lui Maniu, dându-i astfel legitimitate, Parlamentul ales parţial prin fraudă în noiembrie 1946) nu poate fi decât extrem de impopular şi ofensator într-un spaţiu public predispus să nu-şi asume niciun fel de vinovăţie pentru partea întunecată a istoriei naţionale.

Confruntând acum atitudinea opiniilor publice dominante faţă de cele două declaraţii prezidenţiale, nu putem să nu constăm că egalitatea de statut politic a cetăţenilor, premisă elementară, obligatorie şi necesară a democraţiei, nu este o certitudine în spaţiul românesc. O femeie exercitând o profesiune liberală respectabilă, cea de jurnalist, poate fi insultată – în deplina tăcere, dacă nu cu aprobarea tacită a publicului – numai pentru că a fost asociată cu o minoritate etnică. În schimb, un bărbat care a exercitat cândva funcţia constituţională de rege este socotit ca situându-se deasupra oricărei judecăţi, a oricărei evaluări a modului în care şi-a asumat respectiva demnitate eminentă. În apărarea jurnalistei nu au sărit decât profesionişti civici, în vreme ce regele a fost înconjurat de un respect aproape unanim. Simplu spus, în România europeană, cetăţenii nu sunt socotiţi egali în calitatea lor de cetăţeni.

Explicaţia este relativ simplă şi oarecum etajată. Dincolo de procedurile şi instituţiile democratice adoptate

după 1989, societatea românească ca atare nu reuşeşte să se conceapă pe sine ca o societate de egali. Raţionamentele inegalitare sunt diverse. Cel mai robust dintre ele este de ordin etnic. Societatea românească este o societate a românilor, în care sunt doar cazaţi, cu mai multă sau mai puţină ospitalitate, membrii altor etnii. A nu fi român echivalează cu o condamnare la o poziţie de inferioritate politică, la un tratament condescendent. Desigur, nu toate etniile minoritare sunt egale ori egal tratate. Faţă de maghiari, românii au un complex istoric şi cultural de inferioritate, ce se manifestă de obicei sub forma suspiciunii. La extrema cealaltă, românii nutresc în raport cu romii un sentiment colectiv de superioritate, manifestat de regulă sub specia dispreţului. Orice român tinde să se considere pe sine, în mod natural, mai bun decât orice rom.

Care este nodul istoric al acestei probleme? Fără excepţii semnificative, asociaţiile şi personalităţile, ca şi reprezentanţii comunităţilor Rome utilizează ca identificator etnic substantivul *rom*, socotind în acelaşi timp numele „ţigan” ca având un caracter defăimător şi în orice caz derogatoriu şi peiorativ. Vechimea termenului „ţigan” nu poate fi invocată, aşa cum a făcut-o Academia Română, în apărarea unei utilizări curente şi lipsite de accente jignitoare a termenului. Nu este nevoie, pentru a ne lămuri, să recurgem la o referinţă de dincolo de ocean şi să analizăm implicaţiile politice ale cuplului de cuvinte *nigger*/*african american*. Este suficient să punem această situaţie în oglinda unui etnonim similar din chiar spaţiul românesc. Până în secolul al XIX-lea inclusiv, evreii erau numiţi în româneşte, nu întotdeauna cu implicaţii ofensatoare, „jidovi” sau „jidani”. Comunitatea evreiască este de multă vreme unanimă în a considera aceste arhaisme drept instrumente lingvistice cu caracter rasist. După cel de-al Doilea Război Mondial, limbajul public românesc sancţionează ca ilegitimă utilizarea lor, inclusiv a regionalismului „ovrei”.

Nu există motive pentru ca aceeaşi logică să nu se aplice şi în cazul comunităţii Rome. Numele sub care aceasta se identifică pe sine trebuie să devină singurul nume acceptabil folosit în public. Raţionamentul Academiei Române, reprodus de numeroşi jurnalişti şi politicieni (unii dintre aceştia au cerut chiar oficializarea prin lege a apelativului „ţigan”), s-ar putea lesne întoarce împotriva comunităţii româneşti ca atare. Aceiaşi academicieni, politicieni şi ziarişti s-ar simţi insultaţi când concetăţenii lor maghiari i-ar numi „valahi”, aşa cum au făcut-o până în 1918. În ungureşte coexistă neologismul politicos şi corect politic *român* cu vechiul *olân*, termen oarecum peiorativ, de vreme ce maghiarii de odinioară obişnuiau să-i califice pe „valahi” exact aşa cum aceştia sunt înclinaţi să-i categorisească pe „ţigani”: leneşi, hoţi, murdari.

Confruntat cu reacţiile stârnite în ţări ale Uniunii Europene de unii cetăţeni români de etnie romă, statul român, prin vocea celor mai înalţi reprezentanţi ai săi, declară cu regularitate că problema romilor este o problemă europeană. Statul român încearcă astfel, prin exportul de responsabilitate, să se debaraseze de o răspundere pe care nu şi-a asumat-o niciodată, cea de fost proprietar de oameni şi exploatator al muncii servile. După 1989, miza memoriei colective a fost una eminentă. Comunismul a fost condamnat şi s-au acordat despăgubiri victimelor represiunii totalitare. Holocaustul a fost condamnat şi s-au acordat reparaţii victimelor şi urmaşilor acestora. Sclavia nu a fost însă condamnată politic, iar ideea despăgubirii descendenţilor sclavilor nu pare să figureze pe nicio agendă politică.

Mai mult, există – între politicieni, jurnalişti şi istorici – un consens spontan al indiferenţei faţă de problema sclaviei şi faţă de consecinţele ei morale, sociale, economice şi politice. Există chiar o voinţă de a transforma sclavia într-un fapt istoric inobservabil, în pofida dimensiunilor sale masive. Această voinţă se manifestă la

nivelul limbajului. Manualele de istorie nu vorbesc despre sclavie, ci, cu un slavonism de epocă, despre „robie”, sugerând pe cale de consecinţă că ar fi fost vorba despre o instituţie diferită de *chattel slavery* practicată în Sudul Statelor Unite ori în Brazilia, în realitate, statutul sclavilor de origine africană şi cel al „robilor ţigani” a fost, în fapt şi în drept, identic. Este adevărat că termenul „robie” este cel folosit în perioada de existenţă a instituţiei sclaviei. Dar tot atunci erau folosiţi şi alţi termeni, „tocmeală” de pildă, ce au fost înlocuiţi de echivalentele lor moderne şi recognoscibile internaţional (cod, constituţie, în acest din urmă caz). Numai „robie” nu a fost substituit în limbajul istoriografiei de noţiunea de sclavie. Avem cred dreptul să considerăm că acest ataşament faţă de un arhaism slavonizant nu este inocent.

Există chiar, comparând cazul românesc cu cel american şi brazilian, o circumstanţă agravantă. În Americi, stăpânii de sclavi erau particulari. În Ţâra Românească şi Moldova „robia” domestică a existat, dar cei mai importanţi proprietari de sclavi erau, în ordine, Biserica (ortodoxă) şi statul (mai precis domnia, pentru a nu comite un anacronism). Altfel spus, statul nu doar a aşezat sclavia sub protecţie legală, punând la dispoziţia persoanelor private instrumentele juridice şi judiciare necesare menţinerii acesteia, ci a beneficiat direct, ca proprietar, de exploatarea muncii sclavilor. În plus, guvernul american din epoca reconstrucţiei a procedat la împroprietăriri ale foştilor sclavi (deşi principiul reparatoriu *one muie and forty acres* nu a fost aplicat uniform) şi la înzestrarea unor instituţii destinate ridicării condiţiei sociale a acestora (*endowed universities*, de exemplu). Prin contrast, în 1864, în 1919 – 1921, în 1945 şi după 1989, statul român nu s-a simţit dator să-i împroprietărească pe foştii sclavi şi pe descendenţii acestora sau să creeze instituţii menite să-i ajute să se integreze în societate în calitate de cetăţeni egali. Nu a făcut această din urmă operaţiune decât în anii 2000, cu

un succes discutabil şi numai la presiunea Uniunii Europene.

În afară de reparaţii materiale şi de politici uneori efective, adesea costisitoare, de integrare, statele în care s-a practicat sclavia s-au socotit sub obligaţia de a oferi descendenţilor sclavilor, dar şi conştiinţei colective, unele reparaţii simbolice. Nici statul român şi nici Biserica Ortodoxă Română nu au condamnat sclavia, pentru ele o instituţie profitabilă până acum un veac şi jumătate. Lipsesc cu desăvârşire oamenii de stat sau prelaţii care să fi formulat public o părere de rău. Tăcerea lor unanimă nu este fără efecte. Trecută cu vederea şi necomentată de istoriografia românească, nedezbătută în spaţiul public, robia ţiganilor devine o instituţie neobservabilă.

Cel mai popular site enciclopedic, Wikipedia, înregistrează şi oferă date despre o pluralitate de forme istorice şi instituţionale ale sclaviei (*slavery*), dar nu menţionează sclavia romilor în România până la jumătatea secolului al XIX-lea. Eliberaţi din sclavie, romii au fost în fapt expulzaţi din istorie, au fost împinşi în afara societăţii, privaţi de posibilitatea de a munci, de a accede la educaţie, de a-şi schimba condiţia. Paradoxal, robia era o formă de includere, desigur la baza piramidei sociale. Eliberarea a fost pusă în operă ca un proces de excludere de la proprietate şi de la cetăţenie, de la orice fel de activitate legitimă şi utilă social. Această iresponsabilitate a statului român stă la originea fenomenelor infracţionale pe care politicienii şi jurnaliştii români au astăzi tendinţa să le impute populaţiei Rome în ansamblu. Pentru că n-au memorie, oamenii politici construiesc ziduri.

ACEASTĂ GENERALĂ ŢIGĂNIE

7 octombrie 2013

Nu stă în intenţia titlului sub care sunt aşezate aceste rânduri să fie incorect politic. Înainte de toate, este împrumutat dintr-un text publicat de Mihail Sebastian pe 4 octombrie 1931 în *Cuvântul*. Neîndoielnic polemică, formula nu este menită să lezeze sensibilitatea unui grup

etnic anume. Apoi, ca şi pentru scriitorul interbelic, „ţigănia” nu are aici nimic de-a face cu romii, ci, oricât ar părea de paradoxal, cu o atitudine constantă a unei alte minorităţi, cu totul diferită, ce se recomandă drept „elita creatoare” românească.

Aşadar, „ţigănia” nu se referă la o suburbie defavorizată ai cărei locuitori ar fi obligaţi să răspundă discriminării printr-un comportament anomic, ci la o populaţie privilegiată, care pretinde să ocupe centrul vieţii publice şi care a dezvoltat, pe firul istoriei contemporane, un anumit sentiment al superiorităţii. Şi care se legitimează nu atât prin monumentalitatea propriei creaţii, cât mai ales prin critica sistematică a elitei concurente, cea politică. Răspunzând unui articol cu titlu solemn scris de Nichifor Crainic pentru numărul din septembrie 1931 al revistei *Gândirea*, Mihail Sebastian califica această situaţie drept „ţigănie”. În „Stat şi cultură. Apel către elita creatoare a României”, Crainic se plângea că orice efort de organizare culturală a fost distrus metodic şi răuvoitor de către un stat lipsit de orice apetit pentru creaţie. În replică, Sebastian observa că toate instituţiile culturale criticate pentru a-şi fi ratat misiunea „simt date pe mâna artiştilor şi scriitorilor”.

În zilele noastre, astfel de instituţii sunt, printre multe altele, organismele de gestiune colectivă a drepturilor de autor, administrate potrivit legii chiar de autorii îndreptăţiţi să colecteze asemenea drepturi. Coordonat de Ministerul Culturii, Oficiul Român pentru Drepturi de Autor nu este mai mult decât o entitate publică de reglementare şi de arbitraj. În practică, a devenit însă un fel de sfânt oficiu în care artiştii se plâng unii de alţii, se denunţă unii pe alţii şi îi reclamă în unanimitate pe cei în mâna cărora şi-au pus interesele, aşteptând ca braţul inchizitorial al statului să restaureze dreapta distribuţie a banilor ce li se cuvin. Nu există probabil un martor mai elocvent al eşecului societăţii civile postcomuniste. Părţii celei mai educate şi mai creatoare a

societăţii i s-a oferit şansa să-şi autoguverneze interesele cele mai concrete. Nu a fost capabilă de un asemenea exerciţiu de responsabilitate. A dezvoltat chiar im anumit orgoliu al incompetenţei. Când, într-o discuţie despre extrema dificultate a colectării timbrului literar, i-am propus lui Nicolae Manolescu să ne imaginăm împreună o metodă şi o agenţie publică specializată care să adune acest venit în numele beneficiarilor, scriitorul mi-a răspuns că mai bine se desfiinţează timbrul decât să-l strângă altcineva decât Uniunea Scriitorilor.

Polemica dintre Crainic şi Sebastian surprinde deci ceea ce am putea numi, lăsându-ne inspiraţi de analogia celui din urmă, caracterul tribal al elitelor culturale româneşti: aşa cum romii tradiţionali nu se simt legaţi etic de societatea în mijlocul căreia trăiesc şi care pentru ei nu este altceva decât o resursă, intelectualii publici s-au considerat întotdeauna mai buni decât statul, i-au exploatat oportunităţile, dar nu s-au identificat niciodată cu acesta. I-au rămas exteriori, deşi pretind (azi ca şi ieri) ca statul să lucreze după instrucţiunile date de ei. Comparaţia poate merge mai departe: chiar dacă utilizează mijloace de expresie diferite, atât folclorul rom, cât şi ethosul intelectualilor îşi manifestă predilecţia pentru jelanie şi reproş; pentru lamentaţia indignată şi revendicativă. În zilele noastre, „ţigănia" intelectualilor este manifestă în obsesia tematică, pe care o împărtăşesc şi manelele, pentru bani şi pentru duşmani

Iată o probă. Abia s-a terminat cea mai amplă şi, probabil, cea mai memorabilă ediţie de până acum a Festivalului Enescu, şi intelectualii au început să se plângă. Nu de calitatea artistică a evenimentului, al cărui producător şi finanţator unic este Guvernul României. Ci tocmai de guvernul care, prin Ministerul Culturii, a organizat festivalul. Pentru Anca Manolescu (*Dilema Veche* din 26 septembrie – 2 octombrie 2013) pare că festivalul este generat spontan de gândirea creatoare a intelectualilor. Există pentru că aceştia şi-l doresc şi îl

merită. De cealaltă parte a baricadei, politicienii complotează pentru a distruge această creaţie a oamenilor de cultură. Publicista se tânguieşte: „guvernanţii României îi pun gând rău [Festivalului]”, precizând că „actuala putere politică [...] atacă o instituţie [...] atacă cultura excelenţei”. Dovezi nu aduce. Ar fi fost oricum contraintuitive.

Deşi totul s-a petrecut la cel mai înalt nivel şi a fost pregătit temeinic, guvernul nu are cum să nu fie vinovat de ceva. Guvernul este simultan inamicul ereditar al intelectualilor, ca şi principalul lor sponsor. Oricât de multe fonduri ar da „pe mâna artiştilor şi scriitorilor”, ele nu sunt niciodată destule şi nici nu sunt primite cu recunoştinţă. Pentru că intelectualii nu se iau niciodată după aparenţe. Faptele sunt în ochii lor irelevante. Intelectualii se arată întotdeauna convinşi că, orice s-ar strădui să facă „guvernanţii” în public, aceştia conspiră pe ascuns împotriva excelenţei. Pe care doar ei, oamenii de cultură, o întrupează.

A STILL SMALL VOICE

20 octombrie 2013

„Ce cauţi aici?”. O voce mică şi blândă (*a still small voice* în traducerea autorizată) i-a pus cândva această întrebare lui Ilie, martor însingurat al Domnului (1 Regi 19: 13). Pentru cine e dispus să-şi aplece urechea, întrebarea se face încă auzită în cele mai diverse locuri, atâta timp cât fiecare membru al poporului pe care Dumnezeu l-a adunat din toate naţiunile trebuie să fie gata să dea seama despre speranţa pe care o nutreşte în moartea, învierea şi venirea din nou a lui Christos (1 Petru 3: 15). Se împlinesc o sută de ani de când biserica învierii din Bucureşti depune mărturie despre o asemenea speranţă.

Ce caută aşadar o biserică anglicană, cu un evident aspect englezesc, în Bucureşti, oraş aflat la mare distanţă atât de prefacerile creştinismului occidental, cât şi de aria de influenţă a imperiului britanic? Rostul ei imediat a fost

şi rămâne acela de a oferi expatriaţilor anglofoni de pe toate continentele o casă departe de casă. O casă de închinare, dar şi una de socializare. Biserica ar mai putea avea şi o a doua menire, implicită în reţeta de fabricaţie a Bisericii Angliei, dar care a început să devină oarecum vizibilă în ultimele două decenii. Geniul anglicanismului este acela de a concilia – fără a le ierarhiza – cel puţin trei vocaţii pe care alte biserici le consideră în principiu mutual exclusive: fidelitatea faţă de tradiţia catolică, angajamentul personal faţă de Cuvântul lui Dumnezeu şi libertatea investigaţiei intelectuale. Slujbele, lecturile, predicile şi imnurile cântate şi rostite în biserica învierii nu sunt, desigur, decât *a still small voice* printre tonurile creştine dominante ce răsună în Bucureşti. Cu toate acestea, destui români recunosc în această voce o întrebare ce le este adresată direct.

Mai potrivite decât orice fel de urare pentru începutul celui de-al doilea secol al bisericii învierii sunt cuvintele unei colecte pe care Thomas Cranmer a inclus-o în *The Book of Common Prayer*: fie ca congregaţia anglicană din România „să fie călăuzită în aşa fel de către Duhul cel bun încât toţi cei care mărturisesc că sunt creştini şi se numesc astfel pe ei înşişi să fie conduşi pe drumul adevărului şi să păstreze credinţa în unitatea spiritului, în legătura păcii şi în curăţenia vieţii”.

WHEREIS THE WISDOM WE HAVE LOST ÎN KNOWLEDGE?

23 octombrie 2013

În 1934, T.S. Eliot adresa modernităţii următoarele întrebări: „Unde este Viaţa pe care am pierdut-o trăind? Unde este înţelepciunea pe care am pierdut-o prin cunoaştere? / Unde este cunoaşterea pe care am pierdut-o adunând informaţie?”. Neîndoielnic, poetul confirmă aici dimensiunea profetică a scrisului literar, afirmată încă din Antichitate. Mai important însă, Eliot pare să indice în aceste versuri funcţia de căpătâi a literaturii în lumea contemporană: cea de sit aproape exclusiv al înţelepciunii.

Ni se spune astăzi, inclusiv în documente oficiale semnate de guverne şi ratificate de parlamente, că suntem chemaţi să trăim într-o societate a cunoaşterii, bazată pe accesul universal şi neîngrădit la informaţie. Ni se oferă şansa să ştim tot despre toate şi despre toţi. Să ne întemeiem alegerile personale şi colective pe analize şi evaluări ce iau în calcul cât mai multe date posibile. A nu îi informat a devenit un păcat de neiertat. Fără informaţie, opţiunile noastre ar fi condamnate inevitabil la eroare. În plus, e uşor să te informezi, mai ales din surse digitale. O reţea largă cât lumea (www) nu are altă limită decât răbdarea fiecăruia dintre noi de a căuta acel fragment de informaţie de care crede că are nevoie.

A căuta şi a stăpâni informaţia pare să fie dacă nu însăşi definiţia actuală a condiţiei umane, în orice caz singura cheie recomandată a succesului. Numai că, în urmă cu opt decenii, T.S. Eliot ne atrăgea atenţia că informaţia poate fi privită şi ca o pierdere: *Where is the knowledge we have lost în information*? Omul bine informat nu este neapărat şi un cunoscător. După cum nici savantul, omul unei cunoaşteri dense şi solide, nu trebuie socotit un înţelept. Cunoaşterea, fie şi prin recursul extensiv la informaţii, este cu adevărat un câştig atunci când nu este însoţită sau condiţionată de o risipă a vieţii. A unicităţii, intensităţii şi irepetabilităţii fiecărui destin uman în parte. Intuiţia lui Eliot apare acum mai fertilă decât oricând: numai literatura, doar singularitatea demersului creator, mai este în prezent purtătoare a unei înţelepciuni capabile să ţină împreună autenticitatea experienţei umane şi cunoaşterea lumii.

Trăind ca un înţelept, pentru viaţă şi pentru cunoaştere, scriitorul este mereu însoţit de o umbră, cea a traducătorului[74]. Pentru că înţelepciunea lui, sau a ei, este turnată în litere ce aparţin unei limbi anume. *A traduce*

74 Textul a fost scris cu gândul la prima ediţie a Festivalului Internaţional de Literatură şi Traduceri de la Iaşi, datorat întâlnirii dintre omul politic Cristian Adomniţei şi scriitorul Dan Lungu.

însemna, în latina clasică, a transporta, în cazul nostru, a face trecerea între limbi. Termenul mai avea, printre alte sensuri, şi pe cel de a promova pe cineva într-o poziţie superioară (înălţarea în grad a militarului, de pildă), dar şi de a expune ceva ori pe cineva batjocorii publice. Traducerea, într-adevăr, poate creşte valoarea unui text sau, dimpotrivă, îl poate face de râs. Traducătorul este cel care decide cât de amplă va fi umbra pe care un scriitor o va lăsa asupra vieţii celor care folosesc o altă limbă. El nu este un trădător, aşa cum îl califică grăbit o celebră butadă, ci un misionar al înţelepciunii.

DE UNDE VIN ŞI ÎNCOTRO SE DUC JUDEŢELE?

19 noiembrie 2013

În urmă cu o sută treizeci de ani, P.P. Carp a explicat, aparent pentru eternitate, care este rostul administraţiei publice locale româneşti: „Ce face prefectul? Alegeri. Ce face subprefectul? Alegeri. Ce face primarul? Alegeri. Întreaga noastră administraţiune nu este decât un imens aparat electoral” Observaţia vizionară a politicianului conservator – confirmată imediat de radiografia politicii locale din o *scrisoare pierdută*, unde vedem un „părinte al judeţului” controlând împreună cu prefectul procesul electoral – nu corespundea însă intenţiei celui care a creat, tot pentru durata lungă, instituţia judeţului condus de un prefect.

După lovitura de stat din 1864, principele Cuza remodelează vechile judeţe şi ţinuturi după modelul napoleonian al departamentului francez, aşezând în fruntea lor un prefect al cărui rol era să fie vocea, ochii şi braţul guvernului în respectivul teritoriu. Planul său era acela de a construi, pe cale autoritară, statul modern. După ce l-au forţat să abdice, facţiunile politice au păstrat judeţul prezidat de un prefect ca instrument de construcţie a partidelor politice. Genetic, judeţele sunt mijloace de guvernare, dispozitive prin care statul controlează atât teritoriul, cât şi populaţia. Practic, judeţele au fost, cu două întreruperi (1938 – 1940, 1950 – 1968), mai degrabă

cadrul de organizare a partidelor, inclusiv a partidelor unice, decât cel de funcţionare a statului. Există o excepţie de la această regulă: din 1968 şi până în 1989, judeţele au fost şi un mijloc de producţie a societăţii, desigur a celei socialiste. Au fost cadrul instituţional în care industrializarea, urbanizarea şi încadrarea şcolară şi sanitară a populaţiei au fost convocate pentru a genera o societate românească care, în 1990, era radical diferită de cea de la sfârşitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Prin angajarea răspunderii pe „legea descentralizării”, guvernul îşi propune să sporească funcţiile judeţelor. Obiectivul mărturisit este „apropierea deciziei de cetăţean”. Preşedintele Traian Băsescu anunţase deja, în 2011, această ţintă, căreia îi asociase însă şi o a doua misiune: „destructurarea reţelelor clientelare”, dizolvarea reţelelor de patronaj ţesute prin împletirea locală dintre personalul partizan, prefectură şi instituţiile deconcentrate ale statului. Deşi aceste două aspiraţii pot fi legitime, ele se află într-un raport paradoxal. Spre deosebire de Cuza, Băsescu dorea, cel puţin la prima vedere şi pe când se afla la cârma dezbaterilor despre reforma administrativă, să deconstruiască un stat despre care îşi luase obiceiul să se plângă că este prea scump. Noile atribuţii ale judeţelor, dominate în continuare de prefecţi cu puteri extinse, nu vor fi însă o premisă a descentralizării, nu vor aduce decizia administrativă în proximitatea cetăţeanului.

În România europeană, trei sferturi din cele 3 200 de comunităţi locale nu sunt autosuficiente financiar, iar patru cincimi din habitatul uman este de tip rural. Deşi societatea de astăzi nu mai este cea de pe vremea lui Cuza şi Carp, mediul şi condiţiile în care ea evoluează şi-au păstrat multe din trăsăturile de odinioară, în plus, procesul de descentralizare început în 2005 a dus la o şi mai mare dependenţă a „unităţilor administrativ-teritoriale” de guvernul central. Înainte, resursele erau alocate relativ uniform în condiţiile legii, potrivit necesităţilor, acum sunt

distribuite preferenţial, în funcţie de fidelitatea fruntaşilor locali faţă de executiv. Un stat slab stă prin urmare aşezat pe comunităţi locale ale căror precaritate şi stare de dependenţă fac posibilă însăşi mecanica după care partidele îşi recrutează membrii şi extrag voturi din societate.

STATUL CULTURAL

8 decembrie 2013

Statul cultural are rădăcini revoluţionare şi alternative. Revoluţia Franceză, mai întâi, a încercat episodic să înlocuiască reţeaua densă şi centripetă de credinţe, simboluri, texte şi artefacte organizată în jurul tronului şi al altarului cu o cultură comună şi uniformă a egalităţii şi a raţiunii. Proiectul a fost reluat cu un succes durabil de a Treia Republică. Pe de o parte, statul patronează creaţia ştiinţifică, literară şi artistică prin academii, institute, teatre lirice şi dramatice, muzee, şcoli şi saloane oficiale, iar pe de altă parte tratează instrucţiunea publică ca pe o operaţiune sacerdotală, menită să unifice naţiunea în jurul valorilor universal cunoscute şi împărtăşite ale cetăţeniei republicane. Această versiune – să o numim clasică – a statului cultural nu are nevoie de un operator dedicat, de felul unui minister al culturii. Ministerul Instrucţiunii pilotează şi finanţează, ca un soi de biserică laică, cele mai multe agenţii culturale. Abia executivul celei de-a Cincea Republici consacră culturii un minister, separând educaţia de creaţie şi de protecţia patrimoniului construit. Această versiune – să-i spunem modernă – a statului cultural devenise necesară odată cu multiplicarea şi cu diversificarea tehnică a fenomenului cultural. Revoluţia care-o comandă este cea „sexuală” de la sfârşitul anilor 1960. Cultura pop, cinematografia, audiovizualul, mai târziu noile media nu puteau fi lăsate în afara coordonării statului, iar sarcina era prea complicată pentru a putea fi asumată în continuare de Ministerul Educaţiei.

Ca în atâtea alte privinţe, Franţa a fost un model,

deşi statul cultural ca atare rămâne pesemne o excepţie hexagonală. Republica Italiană scoate în 1974 intendenţele bunurilor culturale de sub autoritatea Ministerului Instrucţiunii pentru a crea un minister de sine stătător, al bunurilor şi, din 1998, al activităţilor culturale. Italia nu devine însă un stat cultural. Chestiunea protecţiei monumentelor şi operelor de artă este acolo copleşitoare şi, aparent, insurmontabilă. O butadă italiană spune că jumătate din patrimoniul cultural mondial se găseşte în Italia, iar cealaltă jumătate se află în siguranţă.

După Marele Război, România a preluat cu unele ezitări modelul clasic francez, fără a-i importa caracterul alternativ şi originile revoluţionare. Guvernul Averescu înfiinţează în 1920, pentru Octavian Goga, Ministerul Cultelor şi Artelor, vărsat din nou în 1929 în Ministerul Instrucţiunii. Artele şi literele nu sunt deci, ca în Franţa postrevoluţionară, un substitut laic al cultului, ci doar un complement al acestuia. Cultura şi cultele vor rămâne asociate până în 1945, fiind din nou reunite din 2000. Cultele sunt separate de cultură în decembrie 2009, când titular al portofoliului devine Kelemen Hunor, pentru care ministerul este denumit al Culturii şi Patrimoniului Naţional. Schimbarea a fost făcută la cererea patriarhului Daniel, căruia i s-a părut inacceptabil ca un maghiar catolic să deţină responsabilitatea guvernamentală a cultelor. Guvernul Ponta II a intenţionat să procedeze la reconstituirea ministerului, trimiţând pe 20 decembrie 2012 numele meu la Parlament ca titular al Culturii şi Cultelor. Acelaşi patriarh Daniel s-a opus ca un alt catolic, deşi etnic român, să poarte de grijă cultelor. Această scurtă naraţiune în doi timpi ilustrează impasul în care se află statul român postcomunist, ce nu a investit revoluţia din 1989 într-o alternativă culturală a cultului.

Să nu anticipăm totuşi. Nicolae Iorga reface în 1931 Ministerul Instrucţiunii Publice, Cultelor şi Artelor, ce rămâne în această formulă până la 1 octombrie 1934, când Gheorghe Tătărăscu decupează din nou un Minister al

Cultelor şi Artelor, ce durează până când statul naţional-legionar reconstituie Ministerul Educaţiei Naţionale, Cultelor şi Artelor. În iunie 1941, acesta îşi schimbă numele în Ministerul Culturii Naţionale şi Cultelor, întrupând viziunea pe care Mircea Vulcănescu o schiţase într-un raport din 1933 care subsuma artele, educaţia şi cultele unui preconizat Minister al Culturii Naţionale a cărui misiune ar fi fost aceea de a aduce în sfârşit pe lume un „stat cultural" înţeles drept „cadru de viaţă al creaţiei şi activităţii culturale a naţiunii"[75]. Dimitrie Guşti redactase tot în 1933 un proiect de lege pentru organizarea culturii, dotată cu tui serviciu extern, un institut de Stat al Culturii şi un Senat Cultural, toate instituţii de coordonare, control şi încorporare a culturii în vederea atingerii „idealului naţional"[76].

Astfel desenat şi planificat ca un instrument de *nationbuilding*, statul cultural era chemat să fie un proiect constructivist de inginerie socială, nu o expresie consolidată istoric a unei memorii colective. Ca şi în Italia, desigur la o altă scară, patrimoniul naţional este tratat mai degrabă ca o povară decât ca o responsabilitate. Când a preluat cârma Comisiunii Monumentelor Istorice – la trei decenii de la înfiinţarea acesteia, Nicolae Iorga şi-a fixat un obiectiv ce nu a fost atins nici astăzi: fiecare monument istoric să fie protejat de un acoperiş pentru a nu continua să se degradeze. Conservarea şi restaurarea patrimoniului istoric construit nu au cunoscut decât două scurte perioade de activitate continuă şi sistematică: în anii 1950, când statul a dat monumentele în grija Ministerului Lucrărilor Publice şi din 1970 până în 1977, când a

75 Bogdan Popay „«Statul cultural». Consideraţii asupra unui schimb de idei între Nicolae Iorga şi Dimitrie Guşti", în Radu G. Păun, Ovidiu Cristea, editori, Istoria: utopie, amintire şi proiect de viitor. Studii de istorie oferite Profesorului Andrei Pippidi la împlinirea a 65 de ani, Editura Universităţii A1.I. Cuza, Iaşi, 2013, p. 456; de la pp. 453 şi 455 am preluat referinţele la Carol al II-lea şi la Guşti.

76 Pe 3 ianuarie 2017, resortul capătă numele, cu savoare gustiană şi autoritară, de Minister al Culturii şi Identităţii Naţionale.

funcţionat (cu resurse considerabile şi o autonomie semnificativă) Direcţia Monumentelor Istorice. Statul cultural românesc, aşa cum a fost proiectat în anii 1930 şi redefinit în «îmi 1970 şi 1980, a fost interesat mai ales de oameni şi s-a preocupat prea puţin de lucruri, chiar şi atunci când acestea purtau memoria oamenilor.

Carol al II-lea, căruia i-ar fi plăcut să rămână în istorie ca voievod al culturii, anunţa într-un discurs în Parlament din 1931 urgenţa abordării culturii ca o politică socială de stat. Fie şi numai pentru că, aşa cum estima regele, numărul cititorilor reali din România, calculat după tirajul ziarelor şi al cărţilor de beletristică, nu depăşea cinci, şase mii. Nu este atunci de mirare că, dacă până în 1918 cultura unei elite restrânse fusese idiomul politicii cenzitare, votul universal condamnă politica să devină limbajul culturii. Iar o politică a naţiunii de factură identitară şi autoritară, aşa cum o visau (în moduri diferite) Carol, Guşti, legionarii ori mareşalul, nu putea fi condusă în condiţiile de maximă precaritate culturală dictate de eşecul patent al învăţământului general obligatoriu de a alfabetiza societatea românească.

Modernitatea în toate ipostazele ei, de la cele democratice la cele totalitare, operează cu texte şi prin texte. Voievodul culturii n-a reuşit să fie mai mult decât un diagnostician şi, poate, un precursor. Fundaţiile regale, prin care carlismul a încercat să subvenţioneze loialitatea elitelor culturale, au pregătit oarecum terenul (sau măcar au determinat aşteptările) pentru uniunile de creaţie ce i-au încadrat pe toţi „creatorii” şi i-au fidelizat pe „oamenii de cultură” după 1948. Serviciul Naţional (1934) şi Straja Ţării (1935) nu sunt decât seminţele unui efort, înregimentat şi disciplinat, de vulgarizare a unor rudimente de cultură populară oficială ce anunţă Cântarea României, Daciada, Cenaclul Flacăra ori Epopeea cinematografică naţională.

Guvernul Groza nu priveşte însă nici în trecut şi nici spre Paris atunci când înfiinţează Ministerul Artelor. Sursa

de inspiraţie este Moscova sovietelor. Importul unui nou model nu elimină însă indecizia domestică. În 1952, ministerul devine pentru un an şi jumătate Comitet pentru Artă, scopul fiind acela de a afirma capacitatea noii culturi socialiste de a se autoguverna. Intenţia s-a dovedit efemeră, cultura redevenind pentru următorii patru ani un resort guvernamental. Din 1957 şi până în 1962, după exemplul guvernelor interbelice, cultura este asociată din nou învăţământului cu obiectivul mărturisit – ce nu i-ar fi fost străin voievodului culturii – de a fi unul dintre versantele alfabetizării definitive a întregii populaţii. Curg apoi nouă ani în care Comitetul de Stat pentru Cultură şi Artă încearcă din nou, cel puţin nominal, să pună instituţiile de cultură la dispoziţia „oamenilor de cultură şi artă".

Deznodământul vine în septembrie 1971. Ca şi Carol al II-lea cu patru decenii mai înainte, Ceauşescu constată că subzistă, pe de o parte, oameni de „înaltă cultură" cazaţi în uniuni de creaţie şi în instituţii de stat (teatre, muzee, filarmonici, biblioteci), dar că, pe de altă parte, cultura de masă – cu cele două versante încurajate de regim, cel socialist şi cel naţionalist – nu a depăşit stadiul precarităţii. De primii s-a ocupat executivul, de ceilalţi, de cei mulţi, s-a preocupat partidul. Cele două niveluri sunt, mai ales, vădit deconectate. Trebuie aduse deci împreună în Consiliul Culturii şi Educaţiei Socialiste, organism cu dublă natură, subordonat deopotrivă guvernului şi Comitetului Central, atât în vederea punerii laolaltă a resurselor de „culturalizare" şi a funcţionarilor de stat şi de partid cu experienţă în domeniu, cât şi pentru a transforma cultura într-un bun social universal.

Ambiţia acestui aranjament, ce a dăinuit până la sfârşitul regimului, a fost aceea de a deplasa radical termenii problemei aşa cum fuseseră fixaţi de modelul alternativ şi revoluţionar francez: obiectivul nu mai era acela de a solidifica un *stat cultural*, ci de a edifica o *societate culturală*. Statul cultural, chiar şi atunci când

aparţine politic oamenilor muncii, lucrează prin instituţii şi prin elite. Societatea culturală îşi propune să transforme întreaga societate într-o instituţie de cultură, toate oraşele şi satele ţării în centre de creaţie culturală, ansamblul cetăţenilor în creatori şi interpreţi de cultură. Nu alta a fost vocaţia Cântării României. Pe această cale a ales Ceauşescu să pregătească adventul comunismului. Stalin teoretizase că unul dintre semnele venirii acestuia va fi dispariţia statului, ce se va petrece prin preluarea tuturor funcţiilor acestuia de către societate. România urma să ajungă în comunism prin cultură, prin dizolvarea completă a statului cultural în societate.

A lua în serios (*Emstnehmen*) raţionalitatea dialectică a fenomenelor sociale este, fireşte, o îndatorire filosofică elementară, cel puţin într-o tradiţie de gândire hegeliană cum este cea marxistă. Să fi concurat România ultimelor două decenii ale socialismului de stat excepţionalismul francez al statului cultural, adăugându-i o dimensiune aproape postmodernă şi infinit mai civică? într-un registru ceva mai empiric, să admitem că statul comunist a funcţionat în bună măsură ca un stat cultural, aspirând la o mobilizare culturală a cetăţenilor extrem de largă, dar dependent în ultimă analiză de coresponsabilitatea instituţiilor şi actorilor din domeniul artelor şi literelor. Angajamentul ideologic a fost o dimensiune constantă a acestei coresponsabilităţi, dublată în anii 1970 – 1980 şi de obligaţia unei autofinanţări parţiale a activităţii.

Statul postcomunist nu are o dimensiune culturală asumată explicit, fiind însă bazat pe iresponsabilitatea instituţiilor şi actorilor, de vreme ce finanţarea activităţii acestora este integrală, chiar dacă uneori insuficientă. Anevoioasa istorie a statului cultural s-a sfârşit în România. Au rămas doar elitele culturale care, ca sub Carol al II-lea sau Ceauşescu, se simt îndreptăţite la recunoaştere publică, la subvenţii de la bugetul de stat, la pensii speciale şi la scutiri fiscale. Aceste elite – nu statul ca în Franţa republicană – se comportă sociologic ca o

biserică seculară, mai precis ca o sectă laică, de vreme ce funcţionează printr-o logică a admiterii selective şi a excluderii ocazionale a membrilor. Au în comun cu Biserica dominantă pretenţia de a decide cine şi cum să le administreze privilegiile.

OMUL ŞI OPERA

10 decembrie 2013

Există în ştiinţa politică, precum, de altfel, în toate ştiinţele făcute pe măsura omului şi a ideilor sale, un loc ferit atât de constrângerile, cât şi de recompensele instituţionale. Acest loc defineşte mai degrabă o situaţie etică şi intelectuală decât un spaţiu social şi profesional. Este locul magistrului. Într-un asemenea loc s-a instalat, înainte chiar de a fi împlinit şaptezeci de ani, Daniel-Louis Seiler. Într-un asemenea loc îl văd şi îl citesc, de acolo mă las inspirat de el. Este din ce în ce mai rar ca un savant să poată fi citit în scrierile sale. Lucrările sale de politică comparată s-au situat adesea în avangarda metodologică şi conceptuală a ştiinţei politice şi nu numai a celei de expresie franceză. În acelaşi timp, opera sa este traversată de un umanism, de un enciclopedism şi de un simţ al valorilor ce amintesc de vechea republică a literelor.

Într-o vreme în care disciplinele academice suferă de maladia depersonalizării, la Daniel-Louis Seiler rigoarea operei nu a estompat niciodată eleganţa şi strălucirea omului. Dimpotrivă, acesta locuieşte mereu printre rânduri, cu erudiţia sa inegalabilă, cu o delicată subtilitate şi cu o ironie binevoitoare şi fină. Pentru el, ştiinţa politică nu a fost vreodată un loc al competiţiei, ci un prilej de conversaţie intelectuală. Despre Seiler se cuvine discutat ca despre un clasic. Omul şi opera sunt deopotrivă relevante, se explică reciproc şi sunt vrednice de urmat.

BOBBIO, DUPĂ ZECE ANI

9 ianuarie 2014

Validitatea oricărei acţiuni politice depinde de modul în care aceasta este gândită şi de calitatea ideilor politice din care se hrănesc cei care se angajează într-o asemenea

acţiune. Precedenţa reflecţiei asupra faptelor este trăsătura fundamentală a unei politici cu adevărat civile. Aceasta a fost, din 1934 şi până în 2003, axioma monumentalei opere a lui Norberto Bobbio. La zece ani de la plecarea sa, cea mai simplă caracterizare a prezenţei intelectuale a lui Bobbio în spaţiul public italian şi în gândirea politică contemporană ar putea fi rezumată de un singur termen: consecvenţa. Într-un text târziu, Bobbio îşi mărturisea explicit admiraţia pentru „cărturarii care nu au trădat”[77], pentru Gioele Solari, Pierro Gobetti sau Benedetto Croce, care au constituit pentru el figuri exemplare nu numai cu titlu de gânditori, dar şi în calitate de cetăţeni. Aceşti intelectuali şi savanţi, ca şi Bobbio însuşi, nu au cedat niciodată ispitei conformismului, nu au flatat vreodată puterea politică, menţinându-şi intactă reflecţia critică.

Format într-o ambianţă intelectuală dominată de figura lui Luigi Einaudi, Norberto Bobbio a fost partizanul indefectibil al unui liberalism de orientare socială şi de expresie laică[78]. Înainte chiar de a se interesa de politică, tânărul Bobbio a învăţat să gândească politica în termenii fixaţi în primii ani ai fascismului şi împotriva acestuia de cercul *Giustizia e Libertă* animat de Gobetti. Potrivit acestei gândiri, locul politicii democratice trebuie să se situeze cât mai aproape de intersecţia dintre libertatea individuală şi egalitatea civilă. O asemenea înţelegere a politicii nu a cedat nici în faţa fascismului şi nici nu s-a lăsat strivită, după război, în încleştarea aproape homerică dintre ideologia marxistă şi doctrina democrat-creştină. Angajamentul politic direct al lui Bobbio, în perioada războiului, când, ca unul din fondatorii efemerului Partito d’Azione, a încercat să pregătească formula politică succesorală a fascismului printr-o operaţie de conciliere a

77 Norberto Bobbio, Italia civile. Ritratti e testimonianze, Einaudi, Torino, 1986, p. 11

78 Idem, Autobiografia, a cura di Alberto Papuzzi, Laterza, Roma-Bari, 1999

aspiraţiilor populare către dreptate socială cu o etică politică de inspiraţie liberală a fost, la vremea respectivă, un eşec tactic. Această formulă politică, în ciuda meritelor acumulate în rezistenţa împotriva fascismului, a rămas izolată vreme de cinci decenii între marxismul gramsdan, autoritar în mediile intelectuale din peninsulă, şi tradiţionalismul pragmatic şi organic al democrat-creştinilor care îşi asiguraseră monopolul asupra vieţii politice italiene.

În raport cu politica ţării sale, Bobbio s-a situat în permanenţă pe poziţia de intelectual, dar nu în sensul în care ar fi ezitat să acţioneze sau ar fi refuzat angajamentele publice. Universitarul piemontez a scris săptămânal în presă vreme de multe decenii, a fost unul din candidaţii stângii la preşedinţia republicii şi a fost numit în 1984, de către preşedintele Sandro Pertini, senator pe viaţă, calitate în care şi-a petrecut ultimii douăzeci de ani rescriind legile cetăţii. Norberto Bobbio a rămas însă un intelectual în sensul în care, dincolo de angajamentele publice concrete pe care le-a asumat, şi-a păstrat în permanenţă atitudinea critică faţă de propria sa familie politică. A fost membru al Partidului Socialist, a participat la congresul de unificare a socialiştilor italieni, dar a supus constant pragmatismul lui Bettino Craxi unei critici severe şi imparţiale.

Succesul său politic şi intelectual a venit deci relativ târziu, ca rod al răbdării şi al perseverenţei, al moderaţiei şi spiritului critic, al neîncrederii în iluzii şi al metodei analitice. Bobbio şi-a construit, prin intervenţii publice succesive, un magisteriu moral şi civic care a pregătit, în bună măsură, refondarea statului italian după sfârşitul Războiului Rece. Într-un anume fel, a doua Republică Italiană, a cărei naştere era anunţată în 1992 de descompunerea Democraţiei Creştine şi de transformarea radicală a Partidului Comunist, reprezintă revanşa istorică a ideilor despre politică pe care Bobbio le-a afirmat şi le-a apărat întreaga sa viaţă. La zece ani de la moartea lui

Bobbio, politica italiană pare să respire într-o atmosferă intelectuală ale cărei concepte generale – libertate, egalitate, dreptate, drepturi civile, toleranţă, raţiune de stat, domnia legii, laicitate – au fost lămurite de cărţile, studiile şi articolele sale de presă.

În pofida dificultăţii analitice pe care aceasta o prezintă, Bobbio s-a instalat cu fermitate pe o poziţie conceptuală mediană, moştenită de la Einaudi şi Gobetti, încumetându-se să ţină echilibrul între ideile socialiste (ce valorizează egalitatea) şi cele liberale (care conferă conotaţii pozitive inegalităţii). Până la sfârşitul vieţii, Bobbio a rămas fidel alegerii sale de tinereţe, puternic influenţată de atmosfera intelectuală a cercului *Giustizia e Libertă*, pentru care între democraţie şi socialism există o complicitate structurală. Pentru un număr important de intelectuali italieni interbelici, marcaţi de eşecul Italiei liberale şi al sistemelor sale de reprezentare, pe de-o parte, şi de triumful fascismului, pe de altă parte, democraţia părea să fie nu numai o pistă încă neexplorată în politica italiană, dar şi o soluţie inseparabilă de evoluţia ideilor socialiste. Şi totuşi, efortul conciliator al lui Bobbio nu ţinteşte către o împăcare filosofică a celor două mari orientări ale gândirii politice, liberalismul şi socialismul, ci, mai modest, dar nu mai puţin important, către o căutare a posibilelor locuri de suprapunere între valorile libertăţii şi practicile egalităţii.

Concilierea la care aspira Bobbio nu se situează, în ultimă instanţă, pe terenul filosofiei politice. Pentru Bobbio, singura cale ce poate conduce o societate politică să gândească şi, eventual, să realizeze acest loc comun al libertăţii şi al egalităţii este mai degrabă una juridico-politică, anume cea sugerată de Hans Kelsen, pe care italianul l-a privit întotdeauna ca pe maestrul său în materie de filosofie a dreptului: domnia publică a procedurilor democratice, guvernarea legilor pozitive, nu cea a oamenilor, în fapt, format ca teoretician ai dreptului, parcursul intelectual al lui Bobbio ilustrează în mod

exemplar limitele filosofiei politice care, spre deosebire de ştiinţa politică înţeleasă în termenii lui Tocqueville, pare să rateze esenţialul, căreia pare să-i scape, printre raţionamente, politicul însuşi. Norberto Bobbio ocoleşte sistematic problematica propriu-zis politică, organizată în jurul puterii şi a formelor ei de manifestare socială. Ori de câte ori ajunge în situaţia logică în care, după ce defineşte democraţia ca un ansamblu de reguli şi proceduri impersonale menit să asigure

O îndreptăţire egală a cetăţenilor faţă de bunurile publice, ar trebui să caracterizeze conţinutul însuşi al democraţiei, Bobbio nu spune despre acest conţinut mai mult decât că el acoperă „viaţa în comun, liberă şi paşnică" a oamenilor[79].

PRINCIPII DE REVIZUIRE CONSTITUŢIONALĂ

1 februarie 2014

Anticipând procesul de integrare a ţării în Uniunea Europeană, Adrian Năstase a iniţiat şi patronat în 2003 o acţiune de revizuire a Constituţiei, ale cărei efecte au fost, mai ales în planul competenţelor executive şi al organizării justiţiei, mai degrabă confuze decât clarificatoare. Lecţia acestei reamenajări a legii fundamentale mi s-a părut aproape imediat a fi aceea că fragilitatea juridicopolitică a compoziţiei din 1991 nu suportă intervenţii reparatorii. Trama conceptuală a textului se sfâşie şi se încâlceşte de îndată ce o atingi. Soluţia nu poate fi alta decât o nouă constituţie, cu rădăcini mult mai adânci şi mai ramificate în tradiţia constituţionalismului liberal.

Am fost totuşi bucuros să pot schiţa în 2005, la cererea Partidului Naţional Liberal – ce se sprijinea atunci pe o confortabilă majoritate parlamentară –, câteva principii de revizuire constituţională ce au fost de îndată adoptate de Biroul Politic pentru a nu mai fi de atunci evocate şi cu atât mai puţin utilizate. În calitate de grupare politică importantă care a dat ţării prima ei declaraţie de drepturi (*Băi of Rights*) la 9 iunie 1848 şi a creat două

79 Idem, Il futuro della democrazia, Einaudi, Torino, 1984, p. 6

constituţii, cea din 1866 şi cea din 1923, mi s-a părut că s-ar cuveni ca PNL să fie pregătit să îşi actualizeze vocaţia sa fondatoare de stat, modernizatoare şi democratică, asumându-şi iniţiativa în privinţa revizuirii Constituţiei.

Cu unele reformulări, ce nu afectează substanţa propunerii, am încredinţat aceste principii Comisiei de Revizuire a Constituţiei, prezidată în Parlament de Crin Antonescu, cu speranţa că ar putea servi ca document de lucru[80]. Viziunea mea, rezumată de formula liberală *mai puţin stat şi mai multă societate*, este animată de dubla convingere că mandatul cel mai important într-o societate democratică şi liberală este cel de cetăţean şi că cetăţenii se pot bucura de o bună guvernare numai atunci când domnesc legile, nu bunul plac al oamenilor, fie aceştia bine intenţionaţi.

Această a doua revizuire ar putea avea şansa de a dăinui mai mult decât textele precedente în măsura în care se va dovedi capabilă să corecteze triplul deficit generat de actuala Constituţie: deficitul democratic, caracterizat de suprapopularea instituţiilor reprezentative şi de subreprezentarea cetăţenilor; deficitul de performanţă al actului de guvernare, marcat astăzi de concurenţa adesea dezordonată a competenţelor în domeniul executiv; deficitul de dreptate produs de concepţia administrativă, corporatistă şi centralizată, moştenită de la regimul comunist, pe care este construit sistemul judiciar românesc.

Sensul revizuirii constituţionale, în contextul politic de azi, nu ar trebui să ţintească o iluzorie reformă a clasei politice, ci reforma radicală a politicii înseşi. Rostul unui regim constituţional înnoit ar fi, pe de o parte, acela de a obliga viaţa politică să se lase guvernată de drept şi să fie ordonată interesului general, iar, pe de altă parte, de a face ca administrarea dreptăţii şi funcţionarea statului de

80 Este probabil inutil să precizez că această propunere, deşi însuşită formal de PNL încă din 2005, nu a fost luată în calcul de Comisia parlamentară de revizuire.

drept să se supună cu mai multă responsabilitate instanţei supreme care este cetăţeanul. Pe această cale, politica şi politicile publice, inclusiv şi mai ales cele din domeniul justiţiei, vor deveni tot mai puţin dependente de voinţa individuală a politicienilor sau de interesele particulare ale grupurilor de presiune şi de influenţă.

Obiectivul revizuirii ar fi acela de a transforma România într-un stat ale cărui instituţii să fie organizate şi ordonate în jurul misiunii fundamentale de a garanta exerciţiul neîngrădit ai drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, a căror promovare şi protecţie reprezintă însăşi raţiunea de a fi a statului. Luând drept cadru de referinţă actualul text al Constituţiei, ar fi utile următoarele reformulări şi reordonări ale legii fundamentale, astfel încât suveranitatea naţională, eficienţa actului de guvernare şi exigenţa dreptăţii să-şi găsească o mai bună întrupare în instituţiile fundamentale ale României.

Constituţia reprezintă actul de naştere sau de renaştere a unei naţiuni politice. Ea trebuie să fie aşadar, în modul cel mai clar cu putinţă, produsul voinţei comune a tuturor cetăţenilor naţiunii în cauză. Această voinţă comună a fost pentru prima oară exprimată, şi încă într-un limbaj liberal şi civic explicit, pe 9 iunie 1848, într-o declaraţie de drepturi şi libertăţi. Prin urmare, ar fi potrivit ca această declaraţie, *Proclamaţia de la Islaz*, să figureze ca preambul al Constituţiei.

Constituţiile democratice moderne încep de regulă prin recunoaşterea drepturilor şi libertăţilor civile şi politice ale cetăţenilor ca sursă naturală şi subiectivă de legitimitate a statului. Acest principiu al întâietăţii drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţeanului în raport cu instituţiile reprezintă o valoare liberală fundamentală ce poartă numele de constituţionalism. Prin urmare, Titlul I al Constituţiei trebuie să se refere la drepturile şi libertăţile cetăţenilor (afirmate şi descrise în actualul Titlu II al textului constituţional). Ar fi deci

oportună inversarea primelor două titluri din Constituţie, recunoaşterea şi protejarea drepturilor precedând descrierea statului România. Voinţa cetăţenilor este cea care întemeiază politic statul, nu statul trebuie lăsat să îşi producă cetăţenii pe cale juridico-administrativă.

Este imperativă rescrierea aliniatului 1 al articolului 15, cu care începe actualul Titlu II, consacrat drepturilor şi libertăţilor. Prezenta formulare, potrivit căreia cetăţenii beneficiază de drepturile şi libertăţile „consacrate” de constituţie şi de legi este inacceptabilă din perspectiva constituţionalismului liberal. Rolul constituţiei este tocmai acela de a *recunoaşte* drepturile şi libertăţile cetăţenilor, ce premerg orice fel de lege pozitivă, aşa cum au fost câştigate de cetăţeni, adesea împotriva statului, din iunie 1848 şi până în decembrie 1989.

Apoi, se impune eliminarea articolului 53, ce reglementează posibilitatea restrângerii unor drepturi şi libertăţi, mai ales că dispoziţia a fost utilizată abuziv în 2009 şi 2010. Nu statul este suveran în România, fiind pe cale de consecinţă capabil să impună excepţii de la liberul exerciţiu ai drepturilor. Suveranitatea aparţine comunităţii cetăţenilor şi ea nu poate fi limitată în exerciţiul ei de o autoritate a statului.

Tot din perspectiva abuzurilor comise de unele autorităţi judiciare în ultimii ani, se cuvine indusă în textul constituţional *certis et expressis verbis* interdicţia de a fi prezentate ca probe în instanţă şi de a fi induse în punerea sub acuzaţie date obţinute din supravegherea tehnică a comunicaţiilor private între cetăţeni. Textul actual, în articolul 28, afirmă de altfel inviolabilitatea corespondenţei, în fapt a tuturor mijloacelor de comunicare, fără să conţină prevederi derogatorii, prezente în precedentul articol consacrat inviolabilităţii domiciliului. Cum instituţiile represive ale statului nu par să fi luat în serios această dispoziţie constituţională, ea trebuie afirmată mai desluşit. Viaţa intimă, familială şi privată a cetăţenilor nu poate fi invadată de autorităţi sub

niciun pretext şi pentru nicio cauză.

De asemenea, din posibilul nou Titlu I, referitor la drepturi şi libertăţi, se cuvin retrase acele dispoziţii cu caracter prezumtiv, lipsite ca atare de valoare juridico-politică (e.g. alineatul 1 al articolului 47, referitor la nivelul de trai). Mai mult, Capitolul III, cu precădere articolele 54, 55 şi 57, trebuie eliminat deoarece nicio constituţie democratică nu include prevederi referitoare la „îndatoririle cetăţenilor”. În această privinţă, actualul text constituţional este tributar literei şi spiritului Constituţiei socialiste din 1965 şi nu-şi găseşte analogie decât în Constituţia Croaţiei.

În spiritul tradiţiei constituţionale româneşti de la 1848, 1866 şi 1923, un articol va indica că noţiunile de „rang”, „demnitate publică” şi cele asimilate lor, ca şi orice fel de titlu simt contrare naturii cetăţeniei democratice şi, ca atare, nu pot figura în corpul unei legi sau al unei dispoziţii legale.

Titlul III al Constituţiei, privitor la „Autorităţile publice” urmează să suporte cele mai multe revizuiri.

Parlamentul, ca expresie a suveranităţii naţionale, reprezintă modul în care este conceput corpul politic al naţiunii. De aceea, Parlamentul trebuie să fie în fapt şi în drept instituţia centrală a sistemului politic. Bicameralismul se cuvine menţinut, cu posibila modificare a modului de alegere a celor două camere. Ar putea fi imaginat un bicameralism incongruent (moduri de scrutin diferite pentru cele două camere), dar ar fi necesar ca acesta să rămână simetric, după exemplul american ori italian, înlăturându-se disimetriile introduse de revizuirea din 2003 în numele eficienţei şi al accelerării procesului legislativ. Eficienţa nu este o virtute de care Parlamentul să fie chemat să dea dovadă.

Camera Deputaţilor reprezintă naţiunea în întregul ei şi ar putea fi compusă din mai puţin de trei sute de deputaţi. Numărul optim de reprezentanţi ai suveranităţii naţionale se stabileşte – după calcule elaborate de

Condorcet şi Thomas Jefferson – prin extragerea rădăcinii cubice din numărul total al populaţiei. În cazul României, acest număr optim este de 280. După exemplul Constituţiei din 1923, se poate preciza în textul revizuit că modul de scrutin este reprezentarea proporţională („vot pe liste”), ceea ce va permite în continuare accesul minorităţilor în legislativ. Listele vor fi depuse pe cele 8 grupuri de judeţe asociate astăzi în regiunile de dezvoltare sau, în măsura în care procesul se va finaliza, pe regiunile ce vor fi create prin efectul revizuirii constituţionale.

Senatul reprezintă la rândul său naţiunea, putând avea 100 de membri, ceea ce ar permite organizarea alegerilor pe o listă naţională fără prag electoral. Camera superioară ar oglindi astfel extrem de fidel, fără distorsiuni induse de algoritmii de redistribuire a mandatelor, ponderea diverselor partide în opinia publică naţională.

Pentru ca formarea guvernului în urma alegerilor să reflecte fără ambiguitate voinţa cetăţenilor exprimată prin vot, articolul 103 al textului constituţional actual trebuie modificat în sensul în care preşedintele va desemna un candidat pentru funcţia de prim-ministru la propunerea partidului sau alianţei ce deţine majoritatea absolută în Parlament şi, în cazul în care o asemenea majoritate nu există, după consultarea partidelor cu reprezentare parlamentară.

Aşa cum s-a configurat până acum peisajul partidelor româneşti după căderea comunismului, ipoteza guvernării în coaliţie rămâne extrem de plauzibilă, oricare ar fi sistemul electoral adoptat.

Prin urmare, orice reformă constituţională sau instituţională ce vizează o mai bună funcţionare a instituţiilor producătoare de decizie politică şi de politici publice trebuie să plece de la această constatare. Eficacitatea guvernării în coaliţie nu trebuie să se sprijine în primul rând pe calitatea relaţiilor de colaborare (la nivel naţional şi local) între partidele care compun coaliţia, ci pe existenţa unor mecanisme instituţionale care să permită

localizarea deciziei şi responsabilizarea decidenţilor, precum şi a unor instrumente de negociere internă în vederea depăşirii situaţiilor de blocaj politic.

Între formulele constituţionale existente, modelul german (*Kanzlerprinzip*) este cel mai adecvat acestor cerinţe. El este caracterizat de centralitatea politică a şefului guvernului, care fixează orientările generale ale politicilor publice şi îşi asumă responsabilitatea acestora în faţa Parlamentului. Această calitate este echilibrată de autonomia funcţională a miniştrilor în resorturile lor respective. De asemenea, stabilitatea poziţiei şefului guvernului ar putea fi asigurată prin procedura *votului constructiv de neîncredere* ce obligă Parlamentul să formuleze o contrapropunere plauzibilă în cazul în care doreşte să retragă prim-ministrului încrederea politică. În completarea articolului 107, o prevedere expresă va trebui să indice că prim-ministrul este de drept membru al Consiliului European.

Ar fi oportun ca şeful executivului să fie intitulat mai degrabă preşedinte al Consiliului de Miniştri (titulatură utilizată în România din 1862 şi până în 1977) decât printr-ministru. Actuala formulă evocă, pe de o parte, ambiţia lui Nicolae Ceauşescu de a fi singurul purtător al titlului de preşedinte de la vârful statului, iar pe de altă parte şi prin analogie cu Republica a V-a franceză, sugerează prin *trompe l'oeil* un regim de tip semiprezidenţial, ce nu corespunde, în ultimă analiză, modului în care este construită în România puterea executivă.

Textul revizuit al Constituţiei urmează să facă deosebirea între *guvernarea locală* şi organele ei (primari, consilii locale, consilii judeţene, potenţial consilii regionale), pe de o parte, şi *administraţia publică*, pe de altă parte. Menţinerea judeţului sau trecerea la regiunile recomandate de Uniunea Europeană, precum şi modul de guvernare a acestor „unităţi administrativ-teritoriale" (în limbajul actualei Constituţii) formează obiectul unei dezbateri separate.

Principiul autonomiei ministeriale conduce pe cale de consecinţă la desfiinţarea prefecturilor. Serviciile publice deconcentrate ale ministerelor din teritoriu se vor afla în directa subordonare a ministrului de resort. Pe această cale, exigenţele europene de descentralizare vor fi satisfăcute şi autonomia comunităţilor locale va spori la nivelul atribuţiilor executive şi al capacităţii de a elabora politici în propriul orizont de competenţă.

Prin modificarea articolului 80, preşedintele României va deveni explicit, aşa cum este de altfel calificat în mod curent, „şef al statului”. În această calitate, pe lângă preşedinte ar putea funcţiona o nouă autoritate publică, cancelaria statului. Aceasta va păstra sigiliul statului, va prelua în subordine Arhivele Naţionale, va publica *Monitorul Oficial* şi va conserva în formă autentică toate actele oficiale emise de statul român şi în numele acestuia. Ar fi de asemenea potrivit ca numele instituţiei să fie schimbat: preşedintele României (titlu cu rezonanţă monarhică) ar deveni astfel, ca în toate statele europene ce nu au un monarh constituţional, preşedintele republicii.

Desfiinţarea Consiliului Suprem de Apărare a Ţării este imperativă. O lege organică va delimita atribuţiile ce revin preşedintelui în calitate de comandant al forţelor armate de cele încredinţate guvernului în coordonarea tuturor instituţiilor militare şi militarizate ale statului. Toate serviciile speciale, controlate în continuare de Parlament, ar urma să fie demilitarizate şi trecute în subordinea guvernului, mai precis în coordonarea Ministerului de Interne, aşa cum se întâmplă pretutindeni în Europa.

Atribuţiile constituţionale ale preşedintelui vor fi legate în primul rând – pe lângă funcţiile de reprezentare internă şi internaţională a statului, de mediere şi arbitraj şi de comandant al forţelor armate – de statutul de prim magistrat al ţării însărcinat să vegheze la buna administrare a dreptăţii în societate. Cu acest titlu şi după exemplul italian şi francez, va prezida Consiliul Superior al

Magistraturii.

În Constituţia revizuită, ar fi necesar ca justiţia să fie considerată mai mult decât *independentă şi legală*; justiţia va fi chemată să fie *dreaptă*. În sensul în care nu se poate mulţumi să servească dreptatea şi pe cetăţeni, ci trebuie să aparţină cetăţenilor. De aceea, justiţia se înfăptuieşte în numele republicii, al comunităţii cetăţenilor. În plus, va fi reluată tradiţia judiciară românească a *curţilor cu juraţi*, convocate în cauze penale şi în speţele ce ţin de libertatea de expresie şi de asociere. Cetăţenii nu vor mai fi trataţi ca un simplu obiect al administrării dreptăţii, ci drept însăşi raţiunea de a exista a sistemului judiciar.

Constituţia revizuită va introduce un sistem judiciar bazat pe *adversarialitate*, punând astfel capăt parităţii de statut dintre judecători şi procurori, întreţinută de actuala lege fundamentală care subsumează ambele categorii corpului magistraţilor (alineatul 2 al articolului 133). În actul procesual, acuzarea şi apărarea vor avea un statut egal. Natura juridică a procurorilor va fi dehibridizată, în consens de altfel cu opinia majoritară din doctrina românească. Ei vor acţiona, aşa cum prevede de altfel şi actualul text constituţional la articolul 132 (1) sub autoritatea ministrului justiţiei, vor fi numiţi şi promovaţi de acesta şi vor funcţiona pe lângă instanţele de judecată în temeiul principiului legalităţii, imparţialităţii şi controlului ierarhic.

Revizuirea constituţională va trebui să revină la forma din 199 i a articolelor 146 şi 147 privitoare la Curtea Constituţională, eliminând acele atribuţii acordate în 2003 şi care au dus la decizii controversate; de asemenea, Parlamentul îşi reia capacitatea de a invalida cu o majoritate calificată deciziile Curţii. Actuala prevedere din articolul 146 punctul e, potrivit căreia Curtea soluţionează „conflictele de natură constituţională dintre autorităţile publice”, nu face decât să diminueze „funcţia de mediere între autorităţile statului” pe care o exercită în fapt şi în drept preşedintele (alineatul 2 al articolului 80).

Două modificări esenţiale ar mai trebui introduse: dreptul cetăţenilor de a sesiza, din proprie iniţiativă, Curtea Constituţională, precum şi schimbarea modului de selecţie a membrilor Curţii.

Prin corectarea articolului 142 (2), Curtea Constituţională nu va mai fi compusă din „judecători”, ci din *membri*, pentru a risipi confuzia potrivit căreia Curtea ar face parte din sistemul de justiţie. După exemplul german, membrii Curţii Constituţionale vor fi aleşi atât din rândul magistraţilor, cât şi dintre politicienii cu experienţă şi/sau specialiştii în politică şi constituţionalism din lumea academică şi din societatea civilă.

DERSTAATALS KUNSTWERK

17 februarie 2014

În titlul primei părţi a cărţii sale emblematice *Die Kultur der Renaissance în Italien* (1860), Jakob Burckhardt argumentează o mai veche concluzie hegeliană: statul este cea mai desăvârşită creaţie a spiritului uman, este o operă de artă. Pericle, în discursul pe care i-l atribuie Tucidide în *Războiul peloponeziac*, sugerase deja că Atena trebuia privită ca o culme a civilizaţiei şi a gândirii: cetatea avea o constituţie democratică (11.37), ca nicăieri altundeva găseai acolo desfătări şi recreaţii pentru suflet (11.38), atenienii nu ţineau secrete, nici faţă de ei înşişi şi nici faţă de străini, inclusiv în privinţa pregătirii lor militare (11.39) şi se distingeau de toţi ceilalţi eleni prin iubirea lor de frumos (11.40.1). Comunitatea politică este deci un artefact ce poate fi socotit, în întrupările sale excepţionale, o comunitate estetică.

Actul oficial de naştere a statului este pacea de la Westfalia (1648), încheiată între unităţi de dominaţie (imperiu, regate, principate, oraşe libere şi republici) care se califică, pentru prima oară în istorie, drept state ce se recunosc legate de o normă juridică unică. Evenimentul este flancat de publicarea celor două lucrări ale lui Hobbes ce întemeiază explicit, în discontinuitate cu gândirea politică antică şi medievală, noua ştiinţă politică a statului

– *De Cive* (1642) şi *Leviathan* (1651). Sentimentul ruperii de trecut prin fondarea unei arte nu doar înnoite, ci reinventate cu totul este împărtăşit de Monteverdi, care, prin *l'incoronazione di Poppea* (1642), inaugurează o *seconda practica* a muzicii. Corneille cu *Le Cid* (1637) şi Milton cu *Paradise Lost* (1658 – 1664) considerau la rândul lor că deschid o eră nouă în scrisul literar. Tot cu intenţia de a reaşeza din temelii arta sculpturii începe Bernini în 1647 *Extazul Sfintei Tereza de Avila* din capela Comaro a bisericii romane Santa Maria della Vittoria. Nouă ani mai târziu, Velázquez termină *Las Meninas*, indiscutabil manifest vizual al schimbării de statut al picturii, dar şi – potrivit lui Michel Foucault – al transformării radicale a soclului epistemic al culturii occidentale.

Sigur, Burckhardt comite un uşor anacronism: statul nu exista decât cel mult în închipuirea unor artişti ai gândirii politice atunci când republica florentină devenea, asemenea vechii Atene, un pedagog al lumii în privinţa filosofării, a artelor şi a esteticii vieţii publice. Nu se înşela totuşi radical, de vreme ce, odată cu practica renascentistă a frumosului, vine pe lume, prin scrisul lui Machiavelli, şi arta modernă a guvernării. Materia acestei arte este comunitatea politică, corpul cetăţenilor liberi. Atenienii ştiuseră cu mult înainte că *politeia*, sinonimul aristotelic al democraţiei, nu poate fi gândită în absenţa libertăţii egale: în 594 î.Hr. Solon legiferase interdicţia ca cetăţenii să fie vânduţi ca sclavi în contul datoriilor acumulate, ceea ce îi îngăduie lui Cleisthenes să introducă în 507 democraţia ca metodă de guvernare.

Filosofia naturală a secolului al XVII-lea a furnizat ştiinţei statului câteva idei despre geneza, funcţionarea şi conservarea organismului politic. Ceea ce ţine în viaţă trupul, constată William Harvey (*De motu cordis*, 1628), este un centru care controlează circulaţia substanţei vitale. Trupul este viu, descoperă Robert Hooke (*Micrographia*, 1656), datorită unei vaste multitudini de celule identice şi active. Aşa stând lucrurile, putem folosi

două criterii pentru a judeca dacă organismul politic este bine făcut şi dovedeşte virtuţi estetice. Cele două criterii pot fi complementare – ca atunci când un artist convoacă mai multe tehnici în aceeaşi lucrare – sau mutual exclusive, cum se întâmplă atunci când creatorul caută măiestria într-o singură tehnică. Primul este raţiunea, iar celălalt libertatea.

Pe vremea şi în vecinătatea lui Burckhardt, Prusia era statul deplin, statul prusac trecând drept însuşi portretul politic al raţiunii practice. Un stat irigat de *Staatslehre*, de o ştiinţă metodică a organizării oamenilor şi de o neegalată virtuozitate a administrării lucrurilor. Un stat condus, i se părea lui Hegel, de o „clasă universală", de o birocraţie fără interese pentru sine, animată doar de vocaţia de a crea o legătură optimă între oameni, lucruri şi istorie. La polul opus acestei estetici a disciplinei şi în prelungirea directă a umanismului civic renascentist[81] se situa estetica libertăţii ce-l sedusese pe Tocqueville în călătoria sa din Lumea Nouă. Instituţiile, normele şi practicile prusace alcătuiau un impunător monument de arhitectură. Republica americană funcţiona mai degrabă ca o operă literară, iar statul nu era mai mult decât o hermeneutică cursivă şi adesea contradictorie a Constituţiei, în termenii creaţiei contemporane, Prusia evocă masivitatea cinetică a unei instalaţii, iar America ceva asemănător unei opere de artă conceptuală.

Examinând cele două estetici paralele ale statului în 1887, profesorul de ştiinţă politică Woodrow Wilson a sugerat cum ar arăta o capodoperă politică: statul prusac să fie adus să respire aerul american al libertăţii (*breathe the free American ar*) [82]. Dacă birocraţia ar putea fuziona cu democraţia, istoria spiritului uman ar ajunge la un deznodământ fericit. Pe terenul pregătit de preşedintele

81 J.G A. Pocock, The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition, Princeton University Press, Princeton, 1975

82 John S. Dryzek and Patrick Dunleavy, Theories of the Democratic State, Palgrave Macmdlan, Basingstoke and New York, 2009, p. 42

Statelor Unite Wilson, ED. Roosevelt a realizat fuziunea sub numele de New Deal. După al Doilea Război Mondial, sinteza dintre statul birocratic complex (*big government*) şi democraţia reprezentativă este un artefact reprodus în diferite forme (*Etat-providence*, *Wohifahrtstaat*, *welfare state*) de toate regimurile politice occidentale.

Să recunoaştem: statul român postcomunist se prezintă ca o reproducere târzie şi de proastă calitate, în care cu greu se recunoaşte geniul diverşilor maeştri care au excelat în arta statului din secolul al XVII-lea şi până astăzi. În loc ca Parlamentul ales în decembrie 2012 să se proclame adunare constituantă şi să-şi încerce imaginaţia pe o pânză albă, s-a mulţumit să constituie o Comisie de revizuire constituţională. Cei care au luat decizia nu şi-au amintit de recomandarea Scripturii „să nu pui petic nou la o haină veche" (Matei 9: 16). În Decizia nr. 80 de ieri, Curtea Constituţională constată că veşmântul constituţional al statului român s-ar destrăma dacă ar fi peticit potrivit viziunii Comisiei de revizuire[83]. Deşi nu a nutrit vreodată ambiţii artistice explicite, statul român îşi dovedeşte încă o dată preferinţa – spontană şi naturală – pentru estetica urâtului, pentru o estetică impermeabilă la raţiune şi indiferentă faţă de libertate.

VRAJA S-A RUPT

27 aprilie 2014

Oricât ar părea de ciudat, există o ţară în care ministrul culturii este unul dintre cei mai importanţi membri ai cabinetului. Nu numai datorită reliefului politic al titularului actual, ci pentru că portofoliul este socotit prestigios şi, ca atare, vine însoţit de un buget considerabil. O ţară căreia îi place să creadă că-şi trage rădăcinile dintr-o operă literară. O ţară care şi-a dobândit deplina suveranitate şi recunoaşterea internaţională în temeiul unei legi fictive, legea salică, pe care juriştii

83 In propunerea de revizuire trimisă pe 7 februarie Curţii Constituţionale, numele meu figurează printre cei aproape trei sute cincizeci de iniţiatori, ceea ce nu înseamnă că am subscris textului. Iniţiativa a fost atribuită formal tuturor parlamentarilor USL.

medievali o atribuiau unui străvechi trib germanic. O ţară în care celor mai mulţi dintre cetăţeni le este dat să se exprime, în cursul aceleiaşi zile, în patru limbi, dintre care numai una este străină. Şi o fac cel mai adesea cu destulă uşurinţă. O ţară a cărei capitală este vegheată, de pe înălţime, de im impunător castel cu aspect medieval. În această ţară salariul minim este de aproape două mii de euro şi este indexat o dată pe an. Parlamentul acestei ţări decide să finanţeze mai degrabă un tunel decât să îngăduie să fie tăiat un arbore pentru a face loc unei autostrăzi. O ţară în care sistemele de educaţie şi sănătate sunt publice, universale şi de o indiscutabilă calitate. O ţară în care miniştrii, înalţii funcţionari, directorii de bancă ori arhiepiscopul locului nu sunt decât nişte pietoni obişnuiţi cu care poţi schimba două-trei vorbe atunci când te încrucişezi cu ei la un colţ de stradă sau se întâmplă să te aşezi lângă ei la o terasă. O ţară în care nimeni nu are aerul că se grăbeşte să ajungă undeva, la o treabă, şi nici nu pare că cineva îşi dă sufletul muncind. O ţară în fruntea căreia stă o alteţă regală.

În ciuda aparenţelor, nu este vorba aici despre o interpretare dată de studiourile Disney unui roman de Thomas Mann. O asemenea ţară există în mărime naturală şi poate fi vizitată. Numele ei este Luxemburg. Oricât de reală ar fi, ţara are o dimensiune de basm. Nu pentru că se crede că a fost fondată acolo unde Siegfried ar fi ucis balaurul. Ci pentru că nimic nu este de fapt ce pare a fi. Castelul la umbra căruia se întinde capitala nu este reşedinţa strămoşească a marelui duce, ci banca centrală a marelui ducat ce a recurs în secolul al XX-lea la un limbaj medieval pentru a arăta cine este adevăratul senior al locului. Un domn bun şi milostiv, vreme îndelungată. Care a transformat ţara într-un paradis. Unul fiscal. Ca în orice paradis, pentru luxemburghezi munca era mai degrabă un hobby decât o necesitate. Banii munceau pentru ei. Banii altora, curgând prin ţară ca laptele şi mierea la adăpostul unui impenetrabil secret bancar. După 2009 însă, guvernul

local a fost constrâns să-şi dezvăluie tainele. Intimitatea financiară a multor dinaşti străini, Kim Jong-il numărându-se printre ei, a fost expusă public. Sfios din fire, în plus şi demascat, capitalul şi-a căutat scăparea pe alte guri de rai.

Vraja s-a rupt. În locul filelor de poveste se înşiruie acum dezvăluirile de presă, mărturisirile publice, frunţile plecate şi ochii în pământ. Cetăţenii află în fiecare zi despre operaţiuni ilegale ale serviciilor secrete, precum şi despre repetate afaceri de corupţie în care sunt implicaţi miniştri, parlamentari, membri ai familiei domnitoare, ofiţeri superiori, bancheri, funcţionari. Toţi cei care se prefăceau cândva că sunt personaje de basm şi îi dădeau ţării farmecul său inocent şi paradiziac. Cea mai autoritară naraţiune a civilizaţiei occidentale ne previne că în mijlocul oricărui paradis stă ascuns un şarpe. Când în copacul binelui şi răului nu cresc fructele cunoaşterii, ci conturi secrete, ispita în voia căreia se pot lăsa oamenii se cheamă corupţie. Corupţia şi secretul au risipit definitiv aurul Nibelungilor. Cum spune o vorbă celebră.

Luxemburgului nu i-a mai rămas decât să-şi salveze onoarea. Iar cea mai bună metodă ar fi aceea de a recunoaşte, prin vocea Vivianei Reding, de pildă, că ţara are mai multă nevoie decât România de un mecanism de cooperare şi verificare.

ÎNTREBĂRILE DE WAELE

15 mai 2014

Virtutea fundamentală a cercetărilor de ştiinţă politică ale lui Jean-Michel de Waele este aceea de a fi ştiut, plecând de la studiul experienţei postcomuniste a inventării şi reinventării partidului ca agent al fenomenului politic, să dea seama despre chiar natura regimurilor care s-au succedat în Europa Centrală şi Orientală în a doua jumătate a secolului al XX-lea. De asemenea, printr-o exploatare intensivă a arhivelor şi a practicilor politice, autorul a fost în măsură să repoziţioneze problema partidelor într-un cadru de teorie politică, mai bine zis de teorie a democraţiei. Ceea ce distinge înainte de toate

parcursul intelectual al lui Jean-Michel de Waele este eleganţa metodologică cu care a reuşit să evite dubla capcană a empirismului trivial şi a banalităţii interogaţiilor de care scapă rareori practicienii ştiinţei politice, absorbiţi de postcomportamentalismul dominant în *political science*, înţeles ca studiu al alegerilor publice raţionale. Cu atât mai mult cu cât avemde-a face, mi se pare, cu un autor care procedează într-un mod oarecum scolastic, adică mai degrabă prin întrebări, decât prin expuneri, aşa cum ne-a obişnuit erudiţia modernă.

Omul Jean-Michel este un semănător şi un fel de pelerin laic. Prezenţa lui recurentă şi regulată a fertilizat intelectual cele mai multe facultăţi şi departamente de ştiinţă politică din Europa Centrală şi de Est[84]. Colocviile şi seminarele pe care le-a organizat cu repetiţie au menţinut în viaţă interesul pentru transformările postcomuniste, în declin începând cu anii 2000 în marile universităţi americane şi vest europene, unde şantierele de cercetare consacrate regiunii s-au închis după ce şi-au închipuit că au tras toate concluziile unui proces istoric încheiat odată cu integrarea europeană. Opera profesorului bruxellez nu se mândreşte însă cu răspunsurile pe care le-a putut da, fiind marcată de ceea ce aş fi înclinat să numesc „întrebările de Waele”, chestiuni fundamentale a căror formulare este chiar mai rodnică pentru cunoaştere decât orice fel de răspuns.

Mi se pare că, prin cercetările sale, autorul a fost determinat să interogheze într-o perspectivă răsturnată procesul deseori prezentat, într-un mod mai degrabă normativ decât descriptiv, drept „întrupare” a democraţiei. Simplu spus, o anume imagine despre posibilitatea libertăţii şi a egalităţii de a se întâlni şi de a se fertiliza reciproc s-a găsit în situaţia strategică de a lua un corp politic şi de a genera sau inspira o „carnaţie” pe care ştiinţa politică o numeşte regim şi pe care politica

84 Această evocare este prilejuită de vestea că prietenul Jean-Michel De Waele va fi vicerector al Universităţii Libere din Bruxelles.

comparată se străduieşte să o surprindă în multiplicitatea aspectelor şi manifestărilor sale. De aici decurg mai multe întrebări, ce depăşesc toate orizontul empiric al Europei Centrale şi Orientale: Din ce este făcută democraţia postcomunistă? Care este natura sa? Este aceasta cu adevărat diferită de materia primă politică din care totalitarismul a fost confecţionat? Care sunt agenţii săi şi de unde vin aceştia?

Întrebarea centrală a profesorului de Waele, pe care nu o pierde niciodată din vedere oricât de diverse ar fi direcţiile sale de cercetare, pare să vizeze o dilemă constitutivă a ştiinţei politice înţeleasă ca abordare deopotrivă normativă şi descriptivă a democraţiei: i se potriveşte democraţiei o ştiinţă care să-i aparţină în exclusivitate, aşa cum au crezut fondatorii americani ai *political science*, şi aceasta în temeiul unicităţii obiectului pe care ştiinţa politică îl asumă în calitate de disciplină; sau nu cumva democraţia se pretează mai bine unei istorii a fenomenului politic modern înrădăcinat în social şi care n-ar postula o diferenţă de natură între societăţile democratice şi contrariul acestora? Dacă, între cele două războaie mondiale, eşecul democraţiei a adus pe lume totalitarismul, oare prăbuşirea totalitarismului după Războiul Rece nu l-a îngropat pe acesta în adâncurile democraţiei postcomuniste?

„Întrebările de Waele" nu se dovedesc fertile doar pentru înţelegerea trecutului recent şi a politicii curente într-o ţară precum România, ci propun o miză intelectuală şi metodologică pe mâna căreia poate câştiga orice practician al ştiinţei politice, indiferent de domeniul său de cercetare. În ultimă instanţă, dincolo de terenul empiric central şi est european, Jean-Michel de Waele interoghează câteva din premisele teoretice ale ştiinţei politice înţeleasă ca ştiinţă a democraţiei, ca ştiinţă elaborată şi rafinată în vederea surprinderii naturii şi funcţionării unui regim politic care, cu titlu de ideal-tip, nu mai cunoaşte, după 1989, nicio alternativă viabilă.

COMPETIŢIA IDOLILOR

9 iunie 2014

Bicameralismul este mai vechi decât democraţia. La început, în Anglia sau în Republica americană, bicameralismul a avut rolul de a reuni două din cele trei elemente ale regimului politic considerat pe atunci ideal, cel mixt, de origine aristotelică, întemeiat pe virtuţile combinate ale celor trei forme posibile de guvernare. Camerele superioare dădeau desigur viaţă principiului aristocratic al meritului[85], iar cele inferioare întrupau dreptul democratic al tuturor membrilor comunităţii politice de a-şi exprima voinţa prin reprezentanţi aleşi. Astfel construită, puterea parlamentului era inseparabilă de cea a monarhului, fie acesta ereditar, fie electiv şi cu mandat limitat în timp.

Toate aranjamentele constituţionale ce preced votul universal au organizat raporturile dintre Camera superioară şi cea inferioară a Parlamentului aproape exclusiv în funcţie de atribuţiile acordate sau asumate de monarh. Când, odată cu triumful democraţiei, naţiunile au luat locul şi au preluat integral funcţiile suveranului, existenţa unor parlamente bicamerale s-a transformat treptat într-o complicaţie. Meritul personal sau moştenit, precum şi voinţa şefului statului, fie aceasta formulată de guvern, nu mai dictează decât prin excepţie (cea britanică şi, foarte parţial, italiană) modul de formare a Camerei superioare. Parlamentul se constituie, în întregul său, doar prin vot popular şi nu are altă legitimitate decât reprezentarea egală a cetăţenilor. Cazul norvegian, în care cele două camere se separă după ce cetăţenii şi-au ales în indiviziune parlamentarii, ilustrează condiţia prezentă a

85 Chiar şi după ce al XVII-lea Amendament al Constituţiei a stabilit in 1913 că Senatul Statelor Unite urmează să fie ales prin vot popular, acesta a continuat să adăpostească atât un individualism politic de factură aristocratică, cât şi o oarecum imprecisă capacitate de reprezentare a naţiunii mai degrabă decât a statelor, Fred R. Harris, Deadlock or Deâsion. The U.S. Senate and the Rise of National Politics, Oxford University Press, New York and Oxford, 1993.

bicameralismului. Aceea de artefact constituţional menit să răspundă unor sarcini ce sunt condamnate să depindă de modul în care fiecare naţiune în parte îşi imaginează forma cea mai potrivită de guvernare.

Alimentându-se dintr-o unică sursă de legitimitate, sufragiul universal, bicameralismul nu mai este prin urmare un tip ideal de organizare a puterilor şi a reprezentării, ci o modalitate particulară a fiecărei comunităţi politice de a garanta exerciţiul drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti şi de a da cât mai multă substanţă reprezentării democratice. De aici complicaţia. Rareori camerele rămân, ca în zorii istoriei lor ce produce încă efecte în Statele Unite ori în Italia, perfect simetrice. Distribuţia asimetrică a rolurilor şi competenţelor îmbracă formele cele mai diferite. De la funcţia de ponderare a Camerei Lorzilor la dreptul de veto în materii speciale încredinţat Bundesrat-ului, există formule ce pot să fie tipologizate, dar care, în cele din urmă, reflectă tradiţiile şi imaginaţia constituţională a fiecărei naţiuni.

În România s-a plecat în 1991 de la o formulă de simetrie aproape desăvârşită, dublată de congruenţa modului de alegere a celor două camere. Atât deputaţii, cât şi senatorii erau aleşi prin reprezentare proporţională şi aveau aceleaşi atribuţii. Revizuirea constituţională din 2003 a păstrat modul comun de alegere, dar a specializat funcţional atribuţiile camerelor. Senatului, de exemplu, îi revine capacitatea ultimă de decizie în examinarea tratatelor internaţionale şi în unele materii organice. Pentru toate celelalte legi, ultimul cuvânt îl are Camera Deputaţilor.

Tentaţia de a profila diferit camerele sporeşte complicaţia mai ales atunci când legiuitorul dispune ca ele să fie alese în mod diferit. Într-o asemenea situaţie – pe care am putut-o constata recent în Italia – votul poate produce majorităţi diferite în cele două camere. Parlamentul face atunci dificilă constituirea executivului şi structura sa bicamerală devine un obstacol în calea

guvernării. Acesta este însă un risc ce trebuie asumat. Pentru că misiunea fundamentală a constituţionalismului, ce precede vârsta democratică şi care s-ar cuveni considerat drept unul dintre cele mai preţioase produse politice şi intelectuale ale spiritului liberal, este aceea de a pune limite guvernării. Aceste limite trebuie aşezate astăzi la graniţa sferei drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, în numele eficienţei sau ca răspuns la ameninţări din afară, guvernele au adesea tentaţia să încalce aceste limite, chiar şi în democraţiile consolidate. Parlamentele simt investite cu datoria de a apăra inviolabilitatea acestor limite.

Am fost, în România anului 2009, martorii unui atac explicit la adresa bicameralismului, condus de către un preşedinte a cărui intenţie mărturisită era aceea de a-şi asuma puteri sporite, dacă nu de-a dreptul monarhice, în orice caz monocratice. Traian Băsescu a iniţiat atunci un referendum prin care Parlamentul ar fi devenit monocameral, redus ca efective şi aproape o anexă a executivului. Una din prerogativele indiscutabile ale preşedintelui României este aceea de a cere cetăţenilor, după ce a consultat Parlamentul, să se pronunţe prin referendum în chestiuni de interes naţional (articolul 90 al Constituţiei). Tot legea fundamentală are însă grijă să pună graniţe acestei prerogative, ştiind că recursul la consultarea populară, dacă nu este precis reglementat, poate duce la o formă de guvernare plebiscitară, pe care istoria politică o cunoaşte sub numele de bonapartism. Napoleon al III-lea a lichidat a Doua Republică franceză şi a devenit împărat în urma unui referendum. La noi, exemplul său a fost urmat de şefi de stat autoritari: Carol al II-lea, Ion Antonescu, Nicolae Ceauşescu aveau obiceiul să organizeze periodic plebiscite care să le confirme poziţia dominantă. Dialogul între un şef charismatic şi ansamblul cetăţenilor, purtat peste capul oamenilor politici şi îndreptat împotriva acestora, a devenit o trăsătură clasică a populismului latino-american. Obiectivul de a transforma adunările reprezentative ale României într-o

cameră unică de validare a voinţei prezidenţiale se înscrie într-o astfel de tradiţie.

Oricât de complicat ar fi devenit pe alocuri, bicameralismul este mai bine plasat pentru a îndeplini misiunea de a vedea şi de a amenda derapajele bonapardste şi populiste de la democraţie. Fie şi numai pentru că, aşa cum se spune curent (iar adevărurile cele mai simple sunt adesea banale), doi ochi văd mai bine decât unul. Sau, în formularea mai elegantă a lui Walter Bagehot din 1867: este un mare câştig pentru societate să aibă doi idoli; în competiţia dintre două idolatrii există şansa să-şi facă loc şi adevărata credinţă (*It is a greatgain to society to have two idols*; *in the competition ofidolatri. es*, *the true worship gets a chance*) [86]. Altfel spus, oricât de mici ar fi virtuţile personale ale parlamentarilor într-o societate anume, distribuirea lor în două camere creează o competiţie de prestigiu, iniţiativă şi atribuţii menită să facă interesele şi voinţa cetăţenilor să se exprime mai bine şi mai apăsat.

Cazul belgian ne arată că, atunci când reprezentarea cetăţenilor este organizată într-un regim de bicameralism încrucişat, dispus simultan pe orizontală şi pe verticală, guvernarea democratică este posibilă chiar şi în absenţa unui guvern capabil să se folosească de toate puterile sale constituţionale. În plus, parlamentele cu arhitectură amplă, mai precis cele bicamerale, oglindesc cu mai multă fidelitate societăţile complexe şi plurale, adesea chiar fragmentate, ale secolului al douăzeci şi unulea. Pentru că Parlamentul spune, prin guvernul pe care-l susţine, prin legile şi hotărârile pe care le adoptă, dar mai ales prin dezbaterile sale, nu numai cum putem trăi convenabil împreună, dar şi cine suntem atunci când suntem împreună ca naţiune. După rolul electiv, cel de a alege şi institui un executiv, ne încredinţează Bagehot, cea mai importantă funcţie a oricărui parlament este cea expresivă,

86 Walter Bagehot, The English Constitution, edited by Paul Smith, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, p. 69

cea de a pune societatea în formă politică şi de a o face inteligibilă pentru ea însăşi.

Dacă Parlamentul ar fi fost dizolvat ori şi-ar fi suspendat lucrările, societatea românească n-ar mai fi fost în stare să se cunoască pe sine şi să-şi ştie rostul în cel mai disperat moment al istoriei naţionale. La sfârşitul anului 1916, România îşi pierduse mai mult de jumătate din teritoriu şi din populaţie. Capitala ţării era în mâinile inamicului. În sudul Moldovei, armata organiza cu ultimele puteri o defensivă eroică. Banca Naţională îşi trimisese în străinătate valorile cele mai importante, fără a bănui că o parte din ele vor rămâne înstrăinate pentru totdeauna. Parlamentul, regele şi guvernul se refugiaseră la Iaşi. Nu toată naţiunea era însă în refugiu. O parte din elite fie colaborau deja cu ocupantul, fie susţineau că singura soluţie de supravieţuire era căderea la pace cu acesta şi reorientarea politicii externe. Pe 9/22 decembrie, în sala Teatrului Naţional din Iaşi, au fost deschise oficial lucrările sesiunii parlamentare ordinare a celor două camere. Parlamentul României a devenit în acel moment centrul rezistenţei morale şi legale, fermentul care a redat românilor încrederea în viitor şi în destinul lor colectiv, instituţia care pregătea deja reconstrucţia ţării. O naţiune îşi poate pierde teritoriul, populaţia, capitala şi armata, dar rămâne vie şi trează atâta timp cât continuă să fie întrupată de Parlament. Toate celelalte agenţii şi puteri ale statului pot fi copleşite ori pot dispărea, elitele pot trăda, dar atâta timp cât Parlamentul dăinuie, atâta timp cât exprimă societatea prin deliberare şi legiferare, o naţiune rămâne întreagă şi neînvinsă. Societatea românească a ajuns astăzi o enigmă pentru ea însăşi tocmai pentru că, din 1948 şi până în 1990, a fost privată de posibilitatea de a se oglindi într-o adunare cu adevărat reprezentativă.

RĂDĂCINILE CATOLICE ALE EUROPEI

29 iulie 2014

Uniunea Europeană este atinsă, spun studiile oficiale ce-i sunt consacrate şi pe care le finanţează consistent, de

un *deficit democratic*. Termenul, în ciuda aparenţei sale benigne, este amăgitor. El sugerează că instituţiilor europene nu le lipseşte decât adoptarea unor practici şi norme suplimentare pentru a deveni piese de rezistenţă ale unui sistem politic pe deplin democratic. În fapt, comunităţile europene au fost gândite de iniţiatorii lor ca nişte dispozitive disciplinare. Economia statelor vest-europene trebuia integrată pentru ca economiile naţionale să nu mai ñe vreodată – se întâmplase de două ori în timpul vieţii fondatorilor – platforme ale unui aparat militar-industrial cu vocaţia imperativă a războiului. Calea mai directă, a constituirii unei comunităţi de apărare care să mutualizeze industriile de război, să unifice planificările strategice naţionale şi, eventual, efectivele militare, eşuase în 1954.

Nu era însă de ajuns ca doar economiile şi birocraţiile naţionale să fie supuse disciplinei integrării. Trebuiau temperate în egală măsură şi electoratele naţionale, inculpate moral pentru incapacitatea de a se fi opus, în anii 1920 şi 1930, preluării puterii de către organizaţii totalitare sau chiar pentru a fi sancţionat la urne ascensiunea unor asemenea partide. În plus, în anii 1950,. comuniştii italieni şi francezi păreau în stare să câştige alegerile măcar cu o pluralitate de voturi, dacă nu cu majoritatea lor. La rândul ei, Germania divizată stătea încă sub spectrul unei posibile pendulări politice spre Estul comunist.

Într-un asemenea context postbelic, democraţia nu putea fi acceptată, cel puţin în dimensiunea ei electorală, decât într-o versiune pronunţat Madisoniană. Altfel spus, deoarece voinţa suverană a corpului cetăţenilor riscă oricând să degenereze într-o tiranie a majorităţii, această voinţă trebuie „ţinută în frâu” de instrumente şi de proceduri constituţionale de echilibru şi de control care să protejeze interesele minorităţilor şi ale indivizilor lăsaţi pe din afară de o majoritate electorală[87]. Egalitatea n-ar avea

87 Robert Dahl, A Preface to Democratic Theory, expanded edition,

aşadar dreptul şi n-ar trebui să capete posibilitatea de a zdrobi libertatea.

Viziunea politică ce a comandat procesul de negociere şi de formare a Comunităţilor Europene, ca şi evoluţia lor ulterioară, nu este decât tipologic înrudită cu reflecţia lui James Madison asupra democraţiei. Această viziune are propria ei origine filosofică şi anume în gândirea catolică. Impresia lăsată de eşecul dezbaterilor din jurul „rădăcinilor creştine ale Europei", a căror recunoaştere nu şi-a găsit loc în proiectul de constituţie europeană, este, genealogic, înşelătoare. Numele însuşi de *comunitate* – adoptat într-o vreme în care aranjamentele internaţionale ori interguvernamentale erau denumite *societate*, *asociaţie* ori, cel mai frecvent, *organizaţie* (e.g. ONU, NATO) – ascunde un întreg program. Rădăcinile Uniunii Europene nu sunt doar creştine, ci sunt calificat catolice.

Trei dintre cei mai influenţi părinţi fondatori ai Europei unite – Konrad Adenauer, Alcide de Gasperi, Robert Schuman – se asemănau în mai multe privinţe. Mai întâi, erau la vârsta senectuţii sau în pragul ei atunci când au lansat împreună procesul de construcţie europeană. Adenauer se născuse în 1876, De Gasperi cinci ani mai târziu, iar Schuman în 1886. Toţi trei erau catolici practicanţi şi se formaseră în universităţi şi în asociaţii studenţeşti germane profund impregnate de doctrina socială creştină întemeiată de enciclica *Rerum novarum* (1891). Şi-au terminat studiile în 1900, la Freiburg, München şi Bonn, în 1905 la Viena şi respectiv în 1910 la München, Bonn şi Strassburg. Venea fiecare dintr-o altă periferie a imperiilor în care au crescut. Adenauer era originar din Köln, a cărui regiune a transformat-o după al Doilea Război în axa renaşterii germane, dar care era pe vremea tinereţii sale doar marginea renană a regatului Prusiei; pentru primarul interbelic şi cancelarul postbelic, Berlinul era situat undeva la graniţa stepelor asiatice. De

University of Chicago Press, Chicago and London, 2006, pp. 4-33

Gasperi venea din Trentino, măruntă provincie italiană a Austriei habsburgice. Schuman se trăgea din Lorena şi Luxemburg, dintr-o anexă a aceleiaşi Prusii de statură imperială.

Adenauer, De Gasperi şi Schuman şi-au început cariera publică înainte de Marele Război sub auspiciile catolicismului social, ca viceprimar, ca deputat al unei minorităţi şi, ultimul, ca funcţionar districtual. Au fost prin urmare, cum le recomanda de altfel magisteriul catolic credincioşilor dornici să-şi asume responsabilităţi politice, reprezentanţi ai unor comunităţi organice. Societatea rămâne pentru ei o ficţiune socialistă, iar individul o abstracţiune liberală. Instituţiile europene pe care ei şi le-au imaginat mai târziu poartă genetic amprenta acestui spirit fondator. Ei au gândit Europa în germană, cu instrumentele conceptuale disponibile în catolicismul politic[88].

Mai e oare de mirare că Europa instituţională nu este convinsă că popoarele au întotdeauna dreptate atunci când se pronunţă prin vot, aşa cum s-a întâmplat în România pe 29 iulie 2012? Fără discuţii, Europa de astăzi nu mai seamănă cu cea care a fost urzită de Adenauer, De Gasperi şi Schuman. Democrat-creştinii germani nu mai sunt catolici, cei italieni nu mai există de mult, iar catolicii francezi s-au dizolvat în majoritatea gaullistă, populară şi republicană. Europei de astăzi îi lipsesc angajamentul creştin al fondatorilor şi claritatea convingerilor ce i-au animat pe toţi ceilalţi participanţi, necatolici, la iniţierea proiectului european. A devenit însă expertă în birocratizarea neîncrederii în democraţie şi în sancţionarea celor pentru care democraţia rămâne

O credinţă. Uniunea a înghiţit Comunităţile, directivele înlocuiesc deliberarea, expertiza pare să îi ucis reflecţia, iar pragmatismul a sufocat spiritul vizionar.

88 Pentru detalii, Wolfram Kaiser, Christian Democracy and the Origins of the European Union, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2007

Generaţia Fondatorilor şi-a imaginat că poate realiza prin mijloace economice o comunitate politică a unor comunităţi naţionale egale. Riscul este astăzi acela ca o birocraţie să aprofundeze prin mijloace politice o uniune economică între state (de drept) inegale.

CE FACE PREŞEDINTELE?

1 noiembrie 2014

Datoria oricărui candidat responsabil la preşedinţia României este aceea de a lămuri dintru început modul în care înţelege să pună în operă atribuţiile instituţionale ale funcţiei şi să valorifice atât rezerva de legalitate pe care i-o încredinţează Constituţia, cât şi viziunea asupra statului pe care se arată pregătit să-l reprezinte în temeiul articolului 80 (1). În pofida limbajului comun, care vrea ca preşedintele să fie „al tuturor românilor", preşedintele nu este al republicii (ca în Italia, Franţa sau Polonia, de exemplu), ci al

României. Altfel spus, preşedintele nu reprezintă corpul politic al cetăţenilor, deşi este ales direct de aceştia, ci arhitectura instituţională a statului. Preşedintele încetează să mai fie o persoană pentru a se transforma într-o instituţie publică. Ca atare, el nu-şi poate exercita drepturile cetăţeneşti decât în măsura în care exerciţiul este de natură să întărească autoritatea simbolică a statului pe care-l reprezintă. Preşedintele este singurul cetăţean ale cărui libertăţi individuale sunt subordonate integral libertăţii statului[89].

Modul popular de alegere induce impresia greşită că alesul este un tribun al poporului. Titlul pe care-l poartă şi prerogativele ce-i sunt încredinţate îl poziţionează pe

89 La un an după ce a câştigat alegerile, Klaus Iohannis a dovedit că pune interesul său personal deasupra datoriei constituţionale de a reprezenta statul român. După ce a declarat că o sentinţă definitivă şi irevocabilă a unei Curţi de Apel „nu este bună", Iohannis a recurs la o cale extraordinară de atac în interes privat, depunând pe 27 noiembrie 2015 o contestaţie în anulare împotriva sentinţei unei autorităţi judecătoreşti. Cetăţeanul Iohannis şi-a propus deci să anuleze o decizie a uneia din puterile statului.

preşedintele României într-o situaţie de separare faţă de societate. Recuzita autorităţii prezidenţiale este concepută în aşa fel încât să scoată în evidenţă atât alteritatea, cât şi caracterul monarhic al funcţiei. La lucrările Consiliului Suprem de Apărare a Ţării, preşedintele ocupă, singur, latura lungă a mesei în formă de trapez, în vreme ce toţi ceilalţi participanţi, inclusiv prim-ministrul, se înghesuie pe cele trei laturi scurte. Când participă la şedinţele Parlamentului, preşedintelui i se oferă un jilţ somptuos, detaşat de băncile parlamentarilor, dar şi de cele ale guvernului ori ale invitaţilor oficiali. Preşedintele, odată ales, devine prin efectul Constituţiei neasemănător cu societatea, ocupând o poziţie exterioară, de arbitru între aceasta şi autorităţile pubbec. Pentru că Parlamentului îi este dat să semene cu societatea, oglindindu-i voinţa, acesta asigură şi legătura constituţională între preşedinte şi societate, după cum subliniază procedura care-i cere să pună în mâinile preşedinţilor celor două camere documentul pe care a semnat jurământul de învestitură.

O lectură a Constituţiei făcută cu bună-credinţă conduce la următorul portret instituţional al preşedintelui României. Potrivit articolului 80 (2), preşedintele este un mediator, pe de o parte între puterile statului, iar pe de altă parte între acesta şi societate. Preşedintele nu este doar o componentă instituţională a puterii executive, ce ar fi astfel bicefală. Preşedintelui îi revin competenţe în domeniul politicii externe şi în cel al apărării, formulate clar de articolele 91 şi 92. În acelaşi timp însă, preşedintele are şi atribuţii legislative conferite de articolul 77, ce îi permite să intervină în procesul de legiferare solicitând Parlamentului reexaminarea legilor. În plus, preşedintele este un factor constitutiv al autorităţii judecătoreşti: potrivit articolului 125 (1) de pildă, judecătorii devin inamovibili numai după numirea lor de către preşedinte care, în conformitate cu articolul 133 (6), prezidează şi lucrările Consiliului Superior al Magistraturii la care participă, aşa cum, din încredinţarea articolului 87

(2), prezidează şedinţele guvernului ori de câte ori este prezent, fie la cerere, fie prin invitaţie.

Altfel spus, preşedintele este într-o relaţie perfect simetrică cu toate cele trei ramuri ale guvernământului, fiindu-le în acelaşi timp exterior. El este în fapt cheia de boltă a arhitecturii constituţionale româneşti. El nu se poate substitui nici unei autorităţi, dar are vocaţia de a le ţine împreună şi de a veghea la buna lor funcţionare, în termenii articolului 80 (2). El are un drept de control, dar nu şi o capacitate de intervenţie. Cu o formulă a dreptului constituţional francez, magisteriul preşedintelui este unul de influenţă.

ZIUA ARMISTIŢIULUI

11 noiembrie 2014

Românii au vădita înclinaţie individuală de a păstra amintirea celor morţi. Este suficient să mergi duminică la biserică pentru a vedea că liturghia se termină adesea cu o slujbă de pomenire. Fiecare credincios dă lista răposaţilor din familia sa şi aduce bucate pentru a fi binecuvântate şi apoi împărţite. Nu avem însă, pe 11 noiembrie, o binecuvântare naţională a soldaţilor români căzuţi în Primul Război Mondial. Nu ne amintim de ei, împreună, ca o familie naţională, aşa cum fac de pildă britanicii. Nu le-am dedicat, aşa cum tot ei au făcut-o, o floare anume. Deşi, dacă ne uităm în istoria fiecărei familii româneşti, este inevitabil să găsim un străbunic sau un unchi mort ori rănit la Mărăşeşti, în trecători, la sudul Dunării, în câmpiile Padului ori în Galiţia. Românii au luptat atunci sub mai multe uniforme, dar au dat (prin raportare la ansamblul populaţiei) aproape tot atâtea jertfe cât francezii, germanii, italienii, ruşii ori britanicii. Ziua armistiţiul nu are însă pentru noi nicio semnificaţie colectivă.

În cele două decenii de după 1918, Societatea pentru Cultul Eroilor a ridicat aproape în fiecare sat un monument pe care erau gravate nume şi zile. Numele eroilor şi ziua în care au căzut la datorie. E drept, regatul României ieşise din război printr-o pace separată, a cărei amintire nu are

cum să fie un prilej de mândrie naţională. Este tot atât de drept că sărbătorirea unirii de la 1 decembrie ne-a făcut să uităm războiul. Între 25 octombrie, comemorarea celor căzuţi în al Doilea Război Mondial, şi 1 decembrie, sărbătoarea naţiunii reîntregite, nu a mai rămas niciun loc în calendarul naţional pentru ostaşii sacrificaţi în Primul Război Mondial. Ei ne-au adus însă votul universal şi reforma agrară. De aceea merită să fie pomeniţi ca eroi. Chemaţi sub arme, ei au pus atunci bazele cetăţeniei democratice. Fără ca ei sau cei care i-au trimis la moarte să o ştie. Au arătat celor puţini şi puternici că nu se poate construi o naţiune fără toţi cetăţenii săi.

Cei care înfruntă moartea câştigă dreptul de a organiza viaţa. Ar fi timpul să nu ne mai amintim de ei doar fiecare în parte, pe pomelnicele noastre de familie, ci să le consacrăm pentru totdeauna o zi anume din an. O zi de factură liturgică, în care să se împletească amintirea celor morţi şi speranţa celor vii. După exemplul britanicilor, ar putea fi a doua duminică din noiembrie. Duminica pomenirii şi a recunoştinţei. Alături de moşii de vară şi de moşii de iarnă, ar putea fi comemoraţi şi moşii democraţiei.

DER MANN OHNE EIGENSCHAFTEN

21 decembrie 2014

Despre Klaus Iohannis s-au spus surprinzător de puţine lucruri. Consideraţia cea mai sintetică îi aparţine lui Crin Antonescu. Când, în 2013, l-a adus în PNL direct în funcţia de prim-vicepreşedinte. Antonescu l-a recomandat congresului – care a şi votat imediat în unanimitate această adopţie politică – cu următoarele cuvinte: „este un politician puternic”, aşezate pe observaţia evidentă că este un primar apreciat, care a câştigat multe mandate. Iohannis însuşi a povestit despre sine încă şi mai puţin. Mai precis, nu a spus niciodată nimic. Rugat într-un interviu de campanie să depene o amintire din copilărie, încă primarul Sibiului a răspuns că nu are asemenea amintiri.

Poate că, printr-o ironică răsturnare a stereotipurilor etnice, lui Iohannis i se potriveşte trăsătura pe care un vechi cărturar silezian naturalizat în Ardeal, Martin Optiz, o remarca la românii din vechime: *viei denken, wenigsagen*[90]. Dacă spune puţin, poate că Iohannis gândeşte mult. Cu mai bine de un an în urmă am avut prilejul să testez această ipoteză. Prima sarcină majoră pe care Klaus Iohannis a primit-o ca al doilea om din conducerea PNL a fost aceea de a coordona echipa de miniştri naţional-liberali în discuţiile cu partenerii din coaliţia guvernamentală privitoare la legea descentralizării. De cealaltă parte stătea Liviu Dragnea, care pregătise varianta de lucru a legii a cărei versiune finală trebuia adoptată în şedinţa de guvern din 14 noiembrie. Rezervele, observaţiile şi propunerile miniştrilor PNL i-au fost trimise din timp lui Iohannis, care a făcut şi declaraţii publice privind poziţia partidului în această importantă chestiune. Numai că, pe 11 noiembrie, toţi membrii guvernului au primit spre avizare chiar forma iniţială a textului, fără ca vreo contribuţie naţional-liberală să fi fost inclusă. Pe scurt, Iohannis nu a dovedit în dialogul cu Liviu Dragnea că este „un politician puternic”, cu o viziune fermă şi îndelung reflectată. Într-o materie care, dată fiind experienţa lui de edil, ar fi avut multe de spus şi de făcut. Nu a avut însă nicio poziţie şi nu a depus vreun minim efort de reflecţie. Fiecare ministru PNL interesat în materie a mers personal la Ministerul

Dezvoltării, unde şi-a negociat poziţia direct cu Dragnea şi cu echipa acestuia.

În ce constă atunci forţa lui Klaus Johannis? Că este „un politician puternic”, aşa cum prevestise Crin Antonescu, a dovedit de două ori anul acesta, devenind mai întâi preşedinte al PNL, apoi preşedinte al României. Uimitoare performanţă pentru cineva care, aşa cum indică

90 Poema Zlatna, imprimată la Strasbourg în 1624, citată de Andrei Veress, Bibliografia româno-ungară, voi. I, Românii în literatura ungară şi ungurii în literatura română (1473-1780), Cartea Românească, Bucureşti, 1931, p. 74

istoria imediată, nu gândeşte, nu face, nu spune. Este, în schimb şi cu o expresie ce-i aparţine, un „preşedinte corespunzător”. Cu ce corespunde exact profilul lui Klaus Johannis? Se prezintă publicului drept un om fără calităţi, pentru a extrage formula romanescă a lui Robert Muşii din contextul în care a devenit celebră. Puterea lui Johannis rezidă probabil tocmai în absenţa oricăror trăsături ce ne-ar putea ajuta să-l descriem, să-i definim carenţe şi merite, să-l admirăm ori să-l detestăm, să-i atribuim opinii şi să-i desluşim temeri, să-l plasăm într-o zonă a spaţiului public cu coordonate politice, ideologice sau etice cât de cât precise. Johannis nu se află nicăieri şi – de aceea şi cu o expresie colocvială – nu ai de unde să-l iei şi nici de unde să-l apud. Nu poate fi „al tău”, dar nici nu-ţi lasă impresia că e de partea „lor” întrebat cum se va poziţiona faţă de Traian Băsescu şi de moştenirea politică lăsată de acesta, a spus că nu este nici „pentru”, nici „împotrivă”, ci doar „fără”. Fără păreri şi fără obligaţia de a face alegeri etice. Poate fi oricine, orice şi oriunde.

În campania prezidenţială i s-au adus reproşuri întemeiate pe dovezi uneori indiscutabile. La începutul anilor 1990, când procedurile legale erau criticabile şi abuzive, nu a rămas străin de fenomenul adopţiilor internaţionale de copii din România. A lucrat toată viaţa în sectorul public, dar a acumulat un patrimoniu imobiliar semnificativ, fără a justifica credibil sursele acestei reuşite. O instanţă de judecată a decis definitiv şi irevocabil că a falsificat documente şi a uzat de ele. Ca primar, a primit beneficii afişate de la preşedintele unei companii private aflat în legături identificate cu afacerişti controversaţi din spaţiul ex-sovietic. Tot ca primar, în urma unei hotărâri judecătoreşti inexplicabile în drept, a restituit către Forumul Democratic German bunuri imobile ce aparţinuseră cândva Grupului Etnic German, continuitatea celor două organizaţii fiind revendicată tot de el, ca preşedinte al FDGR. Un politician mai puţin „puternic” ar fi fost descalificat de oricare dintre aceste evidenţe. Pe

Iohannis însă nu l-au atins. Nu le-a confirmat, nu le-a tăgăduit, nu le-a explicat. Le-a tratat ca şi cum nu-l priveau. Nu le-a transformat în atribute ale personalităţii sale. A rămas impersonal.

Nu a răspuns, în dezbaterile din campania prezidenţială, întrebărilor referitoare la Constituţie. În rarele ocazii în care a intrat pe acest teren, a greşit de fiecare dată. Nu a ştiut nici măcar care este venitul mediu net în Sibiu, oraş al cărui primar a fost de trei ori. Cu toate acestea, ignoranţa lui a părut doctă, dacă nu chiar o probă supremă de sagacitate în ochii celor care s-au încăpăţânat să-l voteze doar pentru a-i bloca lui Victor Ponta calea spre preşedinţie. Nu şi-a demobilizat votanţii nici când s-a autocalificat, într-o stranie şi singulară pornire confesivă, drept un „politruc”. Pentru că, aşa cum a observat Muşii în chip genial, cine nu are calităţi le are potenţial pe toate. Mai exact, i se pot atribui orice fel de calităţi fără teama ca vreuna dintre ele, bine profilată public, să contrazică această operaţie fictivă de atribuire.

Ficţiunea narativă care l-a dus pe Klaus Iohannis spre preşedinţia României a luat o formă explicit literară în discursul său inaugural. Astăzi, a declamat Iohannis, s-a încheiat o etapă istorică de douăzeci şi cinci de ani. Încep acum reconstrucţia, transformarea profundă a societăţii, schimbarea de mentalităţi, practici şi mod de lucru. Ce se schimbă? Trebuie eliminaţi agenţii intereselor private, enumeraţi astfel de preşedinte: partide parlamentare, politicieni, oameni politici, clasa politică. Cine sau ce le ia locul? Naţiunea de cetăţeni „care ştie ce vrea pentru sine”, binele comun şi preşedintele. Ca şi cum preşedintele nu ar fi o persoană, ci o expresie impersonală a voinţei colective a cetăţenilor. Fiecare cetăţean se poate vedea pe sine în figura preşedintelui. De aceea nu are acesta nevoie de calităţi personale care să-l distingă.

MUTAŢIE ANTROPOLOGICĂ

12 februarie 2015

Până la jumătatea anilor 2000 nu s-a pus cu adevărat

în sistemul universitar românesc problema resurselor financiare. În deceniul precedent, studenţii erau recrutaţi prin examene de admitere reglementate, cu probe scrise şi orale. Apoi, la începutul anilor 2000, fiecare facultate a căpătat libertatea de a-şi amenaja examenul de intrare după criterii proprii. La Facultatea de Ştiinţe Politice, de pildă, am trecut la un tip de admitere inspirat de cel american. Mulţi ani am cerut dosare cu eseuri, pe care candidaţii le trimiteau din timp. După o primă selecţie, urma proba orală de interviu. Procedura a fost abandonată ulterior şi s-a renunţat, aproape pretutindeni, la orice fel – de triere a candidaţilor. Motivele sunt elementare şi acceptabile, bazându-se pe un calcul exclusiv economic, atâta vreme cât acest tip de calcul a ajuns determinant în lumea academică. De vreo zece ani, chestiunea finanţării a devenit stringentă, iar universităţile în primul rând şi apoi facultăţile în cadrul universităţilor au dezvoltat obsesia numărului de studenţi, pentru că finanţarea este calculată şi alocată per student. Altfel spus, *the more*, *the merrier* (sau *the wealthier*). Inevitabil, ştacheta a fost coborâtă pentru că interesul a devenit acela de a avea nu cât mai buni, ci cât mai mulţi studenţi. Nefiltraţi, neselectaţi, netestaţi.

Evident, în anii 1990 îţi puteai permite să fii exigent, pentru că nimeni nu te presa cu socoteli. Dacă înmatriculai numărul de studenţi solicitat – şi de obicei aprobat ca ătare prin hotărâre de guvern – nu aveai nevoie să iei alţii cu taxă. Acum situaţia este radical diferită, iar cerinţele de azi simt de o cu totul altă natură. S-ar cuveni înţeleasă, până la un punct, dorinţa universităţilor şi a diferitelor facultăţi de a scădea standardele pentru a spori finanţarea. Dacă te arăţi pretenţios, te lipseşti de potenţiali studenţi şi, odată cu ei, pierzi bani. Bani cu care creezi noi posturi didactice şi acorzi sporuri salariale. Fenomenul a devenit general, nu mai este caracteristic României. Universităţile cele mai prestigioase din lume trec după anul 2008 prin această experienţă a crizei financiare sau a îngrijorării faţă

de situaţia finanţării, ceea ce schimbă treptat modalitatea de selecţie a studenţilor, ca şi modul de evaluare a acestora în timpul studiilor.

Nu pretind că am făcut măsurători. Cu ochiul liber, din propria mea experienţă, dar şi din discuţii cu colegi din alte facultăţi şi de la alte universităţi, inclusiv tehnice, cred că în primii ani 2000 s-a petrecut o mutaţie ce pare să fie de-a dreptul antropologică: ca tip ideal, studentul a devenit *part-time* prin definiţie, adică, atunci când alte-activităţi pe care le socoteşte mai importante îi permit, vine la cursuri şi seminarii sau citeşte în bibliotecă ori pe net. S-au ades roadele uneia dintre primele „cuceriri revoluţionare" de după 1989, anume anularea obligaţiei studenţilor de a frecventa cursurile. Spun în treacăt că participarea facultativă la cursuri ar fi o „libertate" de neînţeles p. Pentru un student nord-american, britanic sau chiar francez. Poate şi de aceea universităţile pe care aceşti studenţi le frecventează cu asiduitate sunt cele mai bune din lume.

A dispărut ideal-tipul studentului român (şi nu numai) care, din secolul al XIX-lea şi până în jurul anului 2000, îşi împărţea timpul între cursuri, bibliotecă şi destinderea de la sfârşitul săptămânii, student pentru care succesul universitar era adesea singura şansă de mobilitate socială ascendentă. Studentul de astăzi are cu totul alte preocupări şi crede că-i sunt deschise oportunităţi infinite, aproape toate mai profitabile decât cele făgăduite de performanţa academică, dificultăţile de ordin financiar nefiind în acest proces decât o scuză, *excuse* în sensul englezesc al termenului. Statisticile ne spun că, în comparaţie cu celelalte ţări europene, avem numărul cel mai scăzut de studenţi care lucrează. Cu forme legale, desigur. Am constatat însă că îşi caută de lucru şi studenţi care nu ar avea motive să o facă, pentru că vin din familii de clasă mijlocie, părinţii fiind absolut dispuşi să le ofere toate condiţiile pentru a se mobila intelectual. Numai că e la modă să lucrezi sau să pretinzi că o faci pentru a-ţi

explica dezafectarea intelectuală. Lărgirea fără precedent a sferei sociale a posibilului a devalorizat drastic educaţia universitară.

Atât din pricina concurenţei universităţilor private, ce tind să niveleze în jos, cât şi, mai ales, din cauza noilor mijloace de comunicare, ce sunt în acelaşi timp şi mijloace de formare, educaţia a încetat să mai fie o metodă meritocratică de acumulare a capitalului social. Formaţia universitară şi-a pierdut, mă tem că definitiv, prestigiul social. Acum, sportul, *show-business-vi*, *businessul* pur şi simplu ori mai nou utilizarea netului au devenit căi de promovare socială mult mai atrăgătoare, probabil şi mai uşoare, ce nu cer un mare efort intelectual. De zece ani, în medie jumătate din tinerii români nu se prezintă la examenul de bacalaureat sau nu trec acest examen, ceea ce înseamnă că jumătate dintre tinerii care au acum între 20 şi 30 de ani sunt slab alfabetizaţi. Acesta este un fapt, un fapt subversiv, cu formula lui Garton Ash, fapt ce pare să nu îi neliniştească în primul rând pe aceşti tineri, care nu dau semne că s-ar simţi handicapaţi intelectual, marginalizaţi ori excluşi social, stigmatizaţi de societate pentru incapacitatea de a-şi finaliza studiile medii. Iar societatea ca atare nu pare nici ea îngrijorată că jumătate din tineri rămân în afara societăţii cunoaşterii, aşa cum documentele europene definesc societatea zilelor noastre

Pe de-o parte, universitatea ar trebui să se întemeieze pe merit, să recunoască şi să încurajeze personalităţi cu „minţi frumoase”, ca să mă refer la celebrul film al lui Ron Howard. Aceasta ar fi datoria elementară a universităţii, să identifice şi să pună în valoare excepţionalul. Să încurajeze practica imposibilului. Pe de altă parte însă, universitatea, şi aici lozinca Uniunii Europene se arată a fi justă, trebuie să contribuie la transformarea societăţii în ansamblu într-o societate a cunoaşterii, în care cât mai mulţi cetăţeni să dobândească abilităţi, oricât de sumare, de reflecţie simbolică şi analitică asupra faptelor, datelor şi fenomenelor sociale,

economice şi tehnologice. Universitatea are obligaţia de a face în aşa fel încât cunoaşterea să devină un bun cât mai comun. Pericolul, aşa cum îl văd eu astăzi, nu este atât democratizarea universităţilor, cât forma pe care aceasta a luat-o în vremea noastră, cea a marketizării, a capitulării necondiţionate în faţa pieţei.

Universitatea s-a transformat peste tot într-un fel de întreprindere ce trebuie să aducă profit[91] sau, în cel mai rău caz, să menţină un buget echilibrat. Din secolul al XIII-lea şi până spre anul 2000, profitul avea, în termeni academici, o cu totul altă natură, constând exclusiv în colecţia de minţi frumoase (sau măcar utile) pe care o universitate putea să o acumuleze şi să o ofere lumii. Acum, universităţile sunt întreprinderi intens birocratizate şi guvernate corporatist. A ajuns mai important, pentru populaţia universitară, ce scrie în rapoarte şi tabele despre nivelul de pregătire al studenţilor, decât ce ştiu ei cu adevărat despre disciplina în care se presupune că sunt formaţi. Producţia de hârtie a universităţii, minuţios formalizată, a înlocuit aproape complet producţia de minţi şi de caractere.

Consecinţa vădită şi inevitabilă este „mediocrizarea” – un barbarism în româneşte –, reducerea tuturor operaţiilor intelectuale la cel mai mic numitor comun. Şi nu avem aici de-a face cu o patologie domestică. Peste tot carierele universitare se întemeiază tot mai puţin pe valoarea ştiinţifică a scrierilor şi din ce în ce mai frecvent pe capacitatea de a ţese relaţii sociale. E adevărat la Berlin, e adevărat la Harvard, e adevărat, sigur în forme mai abrupte şi mai puţin eufemistice, la Bucureşti, Cluj şi Iaşi. Universitarii nu mai au azi operă, ci articole indexate

91 La doar câteva luni după ce scriam aceste rânduri, am văzut că este anunţată vacanţa unei foarte prestigioase poziţii academice, cea de Chichele professor of social and political theory de la Universitatea din Oxford; am fost dezamăgit să constat că printre criteriile de eligibilitate era şi the capacity to generate income. Degeaba aduci cu tine cunoaştere, dacă nu eşti apt sau interesat ori predispus să atragi finanţări.

şi participări la conferinţe internaţionale cotate. Nu meritul, nu forţa gândirii şi calitatea lucrărilor publicate te ajută să faci o carieră universitară. Cineva ca Ludwig Wittgenstein, personalitate complet dezagreabilă, asocială chiar, nu ar putea în această clipă să aspire să fie recrutat de o universitate cât de cât prestigioasă. Poate că unui potenţial Wittgenstein al zilelor noastre, o comisie de concurs i-ar aprecia lucrările (cu observaţia totuşi că au neîngăduit de puţine referinţe la literatura de specialitate), dar l-ar descalifica pe loc pentru lipsa de experienţă în gestionarea de granturi cu finanţare naţională şi externă, pentru dezinteresul faţă de atragerea unor asemenea fonduri şi pentru incapalitatea de a lucra în echipă.

MANIFESTUL DE LA OXFORD
SAU DESPRE LIBERALISMUL CARACTERULUI
25 martie 2015

A fost odată – dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti în documente – când, ca niciodată după aceea, partidele liberale din Europa erau sedimentele instituţionale ale unor convingeri colective. Imediat după al Doilea Război Mondial, liberalii europeni nu mai erau pilotaţi de liderii proeminenţi care-i duseseră în secolul al XX-lea, care aduseseră (acolo unde lipsea) votul universal, care îi conduseseră în Marele Război şi în gestiunea urmărilor, adesea traumatice, ale acestuia. Uoyd George, Clemenceau, Giolitti, Stresemann, Hymans, Cort van der Linden, Edén ori Neergaard trecuseră deja în istoria liberalismului şi în cea a propriilor lor naţiuni. Liberalilor le rămăseseră doar convingerile. Păstraseră viu, de asemenea, sentimentul responsabilităţii faţă de societăţile lor naţionale, faţă de Europa devastată de război şi faţă de o lume ce nu mai părea doar o reverie cosmopolită, d se manifesta viguros ca o reţea de interdependenţe globale deopotrivă etice şi economice.

Voi denumi *caracter* modul în care această generaţie liberală europeană şi-a ţinut împreună convingerile şi responsabilităţile. A-ţi trăi cu responsabilitate convingerile

este definiţia operaţională pe care o dau *liberalismului caracterului* care s-a manifestat la sfârşitul anilor 1940. Şi care a lăsat câteva urme documentare de ţinută monumentală. *Manifestul de la Oxford* a relansat liberalismul politic, a cărui soartă părea frântă nu numai de prăbuşirea regimurilor democratice în Europa Centrală a anilor 1930, dar şi de aparenta sa incapacitate de a-şi păstra locul în peisajul partizan occidental dominat de competiţia dintre social-democraţie şi democraţia creştină. Misiunea istorică a liberalismului părea epuizată, după ce atât social-democraţii, cât şi creştinii sociali de tradiţie antirevoluţionară se arătau dispuşi să guverneze societăţile europene. după regula libertăţilor individuale.

Liberalismul nu şi-a dat însă sufletul. Dimpotrivă, a renăscut nu ca o doctrină alternativă a libertăţii, inspirată de o tradiţie venerabilă a gândirii politice, ci ca o credinţă în libertate capabilă să genereze politici pe măsura omului liber. Un om de caracter, un om motivat de convingeri, dar şi un om de acţiune, un om care se simte responsabil pentru destinul celor din jur şi care este înclinat să se asocieze cu alţii pentru atingerea unor obiective de interes general. *Manifestul de la Oxford* este certificatul de naştere al Internaţionalei Liberale. Cu acest titlu, rezumă şi determină conţinutul comun al platformelor politice ale tuturor partidelor liberale.

Textele resurecţiei liberale nu au avut până acum o versiune românească şi nici nu par să fi inspirat, fie şi indirect, procesul de compunere, descompunere şi recompunere a Partidului Naţional Liberal din 1990 şi până în 2014, când PNL şi-a abandonat identitatea liberală. Ele au fost revendicate ca sursă fondatoare, în 2014, de Partidul Liberal Reformator.

În absenţa familiarităţii cu aceste texte, liberalismul românesc rămâne un proiect de viitor.

Cu acest gând, am socotit că a sosit vremea ca *Manifestul de la Oxford* să vorbească româneşte[92].

92 Toate textele traduse în româneşte sunt în domeniul public şi pot fi

Traducerea lui, ca şi a unor fragmente din *Declaraţia de la Bruxelles* care l-a precedat şi din cea de la Oxford care l-a actualizat după două decenii, n-ar trebui privită ca o simplă operaţiune arhivistică, ce nu-i poate preocupa decât pe erudiţi. *Manifestul* nu este un text de filosofie politică scris pentru savanţi, ci un plan de acţiune politică făcut pentru partide. Ca atare, el trebuie folosit drept reper reflexiv şi criteriu de validare de către orice partid ce ar avea tentaţia să se definească ca fiind de orientare liberală. Împărtăşirea credinţei în libertate, aşa cum a fost formulată programatic în *Manifestul de la Oxford*, poate ajuta un partid să treacă proba liberalismului.

Pe 16 iunie 1946, *Declaraţia de la Bruxelles* a fost adoptată de reprezentanţi ai partidelor liberale din Belgia, Marea Britanie, Franţa, Danemarca, Olanda, Elveţia, Suedia şi Italia, fiind redactată de Salvador de Madariaga, delegat al liberalilor spanioli în exil. Liberalismul lui Madariaga era un liberalism de exil, unul menit să pună la încercare caracterul şi să întărească convingerile. Pierderea libertăţii echivala pentru el cu o dezrădăcinare, într-o ţară care nu este liberă, liberalul este condamnat la exil interior. Adevărata sa patrie este libertatea. Poate de aceea textul, ale cărui prevederi esenţiale sunt traduse mai jos, are tonul unei mărturisiri de credinţă. În mod precis, termenul englez utilizat este cel de *faith*, cu rezonanţă vădit religioasă, nu cel de *belief*, cu înţeles mai generic şi mai secular. O credinţă laică, dar care nu este reductibilă raţional, care interpelează caracterul şi mobilizează conştiinţa.

1. Afirmăm credinţa noastră în Libertatea spirituală a Omului.

Ne opunem oricărei forme de guvernare care nu garantează tuturor libertatea de conştiinţă, libertatea presei, libertatea de asociere şi libera exprimare şi publicare a credinţelor şi opiniilor.

---

consultate în versiunea lor originală şi oficială pe pagina Internaţionalei Liberale, www.liberal-intemational.org.

2. Ne opunem oricărei forme de Guvernare reacţionară sau totalitară. Ne declarăm credinţa în libertatea politică şi în democraţie. Nicio ţară nu este democratică dacă nu garantează drepturile fundamentale ale personalităţii umane, libertatea personală, dreptul la liberă critică, recunoaşterea de către Guvern a responsabilităţii sale faţă de popor, independenţa administraţiei Legii şi Justiţiei şi numai în măsura în care forma sa politică este întemeiată pe consimţământ, ce trebuie să fie conştient, liber şi luminat.

3. Convinşi că suprimarea libertăţii economice duce inevitabil la dispariţia libertăţii politice, ne afirmăm încrederea în sistemul economic ce respectă iniţiativa privată, spiritul întreprinzător şi responsabilitatea. Ne opunem acelor soluţii care dau economia naţională pe mâinile Statului şi declarăm că este posibil ca anarhia economică să fie evitată şi, în acelaşi timp, formele şi practicile esenţiale ale Libertăţii să fie prezervate. Deoarece suntem conştienţi că libertatea politică nu poate fi separată de bunăstarea şi progresul Societăţii, ne dorim să vedem instalat pretutindeni un sistem de Guvernare care să fie democratic în economia şi în forma sa şi care, pe de o parte, să-i asocieze pe muncitori, progresiv şi în conformitate cu condiţiile din fiecare ţară, la beneficiile şi administrarea întreprinderilor şi care, pe de altă parte, să protejeze pe toată lumea împotriva nevoilor, bolilor şi şomajului.

4. Credem că războiul nu poate fi abolit decât de o Organizaţie Mondială adunând toate Naţiunile, mari şi mici, sub aceeaşi Lege şi Echitate. Pacea mondială şi prosperitatea economică universală cer liberul schimb de bunuri şi servicii, libera circulaţie a oamenilor şi a capitalului, abolirea tuturor obstacolelor din calea unor depline legături economice între state şi, în interesul consumatorilor, crearea unor forme de control al carteluri şi monopolurilor, fie ele naţionale sau internaţionale.

5. În sfârşit, afirmăm că scopul nostru este acela de a dezvolta în rândul oamenilor credinţa în educaţie şi în valoarea caracterului, de a le oferi acestora sensul libertăţii şi al responsabilităţii şi de a-i pregăti să intre în serviciul ţării lor şi al umanităţii şi declarăm că, având în vedere pericolul crescând al tiraniei politice şi economice, omul liber, dotat cu o conştiinţă socială şi internaţională, este speranţa lumii.

La începutul lui aprilie 1947, Salvador de Madariaga răspunde invitaţiei lui Friedrich von Hayek şi se înregistrează printre vorbitorii de la evenimentul de constituire a Societăţii Mont Pèlerin, alături de Bertrand de Jouvenel, Ludwig von Mises, Karl Popper, Walter Lippman ori Michael Polanyi. Madariaga este însă nu numai un liberal organicist, cum se descrie singur[93], dar şi unul anti-utilitarist. Este nu doar pasionat de societate, dar şi convins că între interesul privat şi cel general nu există o relaţie de tip euclidian, ci un lung şir de medieri aleatorii şi de condiţionări ce trebuie să facă obiectul acţiunii umane responsabile şi angajate. Lectura economică a libertăţii nu i se pare de ajuns, în ultimă analiză, consideră libertatea o chestiune de credinţă, nu de geometrie a gândirii. De aceea, va părăsi Societatea, nefiind pregătit să-şi definească liberalismul împotriva lui Keynes sau Beveridge, adică în afara oricărei determinări sociale. Madariaga – fost ministru republican – credea, înainte de toate, în acţiunea politică, iar lupta de idei pe care o recomandau membrii Societăţii nu avea cum să-l mulţumească.

La sfârşitul lui aprilie se alătură deci, la Wadham Collège, reprezentanţilor partidelor liberale europene, pentru care redactează versiunea de lucru a textului ce va deveni, odată aprobat şi subscris de toţi participanţii la reuniune, *Manifestul de la Oxford*. Liberalismul este din

93 Toate referinţele la Madariaga sunt culese din volumul său de memorii: Salvador de Madariaga, MomingWithoutNoon. Memoirs, Saxon House, Famborough, 1974.

nou afirmat ca o credinţă (*faith*), nu ca un asamblaj de principii înrădăcinate exclusiv în raţiune sau de valori ce au un curs favorabil pe piaţa ideilor.

Noi, liberali din nouăsprezece ţări, reuniţi la Oxford într-o vreme de dezordine, sărăcie, foamete şi frică pricinuite de două războaie mondiale;

Convinşi că această stare a lumii se datorează în mare parte abandonării principiilor liberale;

Ne afirmăm credinţa în această declaraţie:

I

1. Omul este mai întâi şi mai presus de toate o fiinţă dotată cu putere de gândire şi de acţiune independente şi cu capacitatea de a distinge ceea ce este drept de ceea ce este nedrept.

2. Respectul faţă de persoana umană şi faţă de familie este adevărata bază a societăţii.

3. Statul este doar instrumentul comunităţii; acesta nu trebuie să-şi asume vreo putere care să intre în conflict cu drepturile fundamentale ale cetăţenilor şi nu trebuie să contravină condiţiilor esenţiale pentru a duce o viaţă creatoare şi responsabilă, anume:

Libertatea personală, garantată de independenţa administrării legii şi justiţiei;

Libertatea cultului şi libertatea de conştiinţă;

Libertatea de exprimare şi cea a presei;

Libertatea de a te asocia sau nu;

Libera alegere a ocupaţiei;

Posibilitatea unei educaţii depline şi variate, potrivită cu abilităţile fiecăruia şi necondiţionată de naştere sau de mijloacele disponibile;

Dreptul la proprietate privată şi dreptul de a iniţia întreprinderi individuale;

Libertatea consumatorilor de a alege şi posibilitatea de a culege roadele productivităţii solului şi iscusinţei omului;

Securitate faţă de hazardul bolii, şomajului, dizabilităţii şi bătrâneţii;

Egalitate de drepturi între bărbaţi şi femei.

4. Aceste drepturi şi condiţii pot fi asigurate doar de adevărata democraţie. Adevărata democraţie este inseparabilă de libertatea politică şi se bazează pe consimţământul conştient, liber şi luminat al majorităţii, exprimat prin alegeri libere şi secrete organizate în respectul libertăţilor şi opiniilor minorităţilor.

II

1. Suprimarea libertăţii economice duce în mod necesar la dispariţia libertăţii politice. Ne opunem unei asemenea suprimări, generate fie de proprietatea sau controlul Statului, fie de monopolurile, cartelurile şi trusturile private. Admitem proprietatea de Stat numai pentru acele operaţiuni situate în afara sferei întreprinderii private sau în care competiţia nu mai joacă niciun rol.

2. Bunăstarea comunităţii trebuie să prevaleze şi trebuie să fie protejată de abuzul de putere al intereselor sectoriale.

3. Îmbunătăţirea continuă a condiţiilor de muncă, de locuire şi de mediu de care se bucură muncitorii este esenţială. Drepturile, îndatoririle şi interesele muncii şi capitalului sunt complementare; consultarea organizată şi colaborarea între angajatori şi angajaţi este vitală pentru propăşirea industriei.

III

Slujirea este complementul necesar al libertăţii şi fiecare drept presupune o îndatorire corespunzătoare. Pentru ca instituţiile libere să funcţioneze efectiv, fiecare cetăţean trebuie să aibă simţul responsabilităţii morale faţă de ceilalţi oameni şi să se implice activ în treburile comunităţii.

IV

Războiul poate fi abolit, iar pacea mondială şi prosperitatea economică restaurate doar dacă toate naţiunile se supun următoarelor condiţii:

a) Aderarea loială la o organizaţie mondială care să

adune toate naţiunile, mari şi mici, sub aceeaşi lege şi echitate, organizaţie dotată cu puterea de a impune respectarea tuturor obligaţiilor internaţionale liber asumate;

b) Respectul pentru dreptul fiecărei naţiuni de a se bucura de libertăţile umane esenţiale;

c) Respectul pentru limba, credinţa, legile şi cutumele minorităţilor naţionale;

d) Liberul schimb de idei, informaţii, bunuri şi servicii între naţiuni, ca şi libertatea de a călători m şi între ţări, neîngrădită de cenzură, bariere comerciale protecţioniste şi reglementări ale schimburilor;

e) Dezvoltarea ariilor înapoiate ale lumii, eu colaborarea locuitorilor, în propriul lor interes, ca şi în interesul general al lumii.

Cerem tuturor bărbaţilor şi femeilor care cad de acord cu aceste idealuri şi principii să ni se alăture în efortul de a câştiga pentru ele un asentiment cât mai larg în întreaga lume.

După douăzeci de ani, pe 2 septembrie 1967, delegaţi ai partidelor liberale din douăzeci de ţări se întâlnesc din nou la Oxford, în Town Hall, unde îşi reafirmă „credinţa în principiile liberalismului" aşa cum au fost definite în *Manifest*. Suflul acestuia străbate încă textul *Declaraţiei de la Oxford*. Sunt enumerate, pentru început, trăsăturile „revoluţiei" care transfigurase între timp lumea şi care este sintetizată astfel: ritm accelerat al schimbărilor ştiinţifice şi tehnologice, cu accent pe cibernetică şi automatizare;

puterea nucleară; mass-media; explozia demografică; aşteptări sociale masive de bunăstare şi servicii publice; ordine industrială ce înlocuieşte pretutindeni economia rurală; indivizi tot mai numeroşi care şi-au câştigat independenţa personală.

În acelaşi timp, *Declaraţia* constată adâncirea faliei dintre ţările prospere şi cele sărace, denunţă fenomenul de concentrare a puterii prin suprimarea libertăţii şi deplânge

răspândirea practicilor discriminării şi a naţionalismului agresiv. Într-o asemenea conjunctură nefavorabilă, „devoţiunea stăruitoare” (*unremitting devotion*) faţă de principiile liberalismului este unicul instrument de creare a unor societăţi libere, formate din cetăţeni „luminaţi şi responsabili” (*enlightened and responsible*), care să-şi unească eforturile împotriva opresiunii, a fricii şi a sărăciei (*against fear and want*). Ca şi în *Manifestul de la Oxford*, *se* fac încă simţite ecourile liberalismului wilsonian şi rooseveltian, inclusă fiind şi unda calvinistă ce a dat consistenţă etică acestei duble versiuni americane a liberalismului.

Declaraţia din 1967 se dovedeşte profetică prin două observaţii. Constată, mai întâi, tendinţa de depreciere a parlamentarismului şi transferul puterii către birocraţia de stat, pe de o parte, ca şi către centre obscure de decizie comandate de interese exclusiv economice, pe de altă parte. Insistă, apoi, asupra funcţiei majore a educaţiei, care este aceea de a forma pentru cetăţenie, nu pentru piaţă.[94]

Treizeci de ani mai târziu, pe 29 şi 30 noiembrie 1997, Internaţionala Liberală se reuneşte în al 48-lea congres, tot la Oxford în Town Hall, unde adoptă „Agenda liberală pentru secolul al XXI-lea” sub numele de *Oxford Manifesto 1997*. Limbajul credinţei este complet abandonat, referinţa programatică fiind cea la *liberal values*. Prezenţa pieţei se citeşte printre toate rândurile. Tot aşa cum clasicismul liberal – reaprins de prestigiul intelectual câştigat de Mont Pèlerin Sodety şi de performanţele guvernamentale ale unor Thatcher şi Reagan – trăieşte în exigenţa de a limita puterile şi resursele statului.

6. […] Liberalii recunosc că capacitatea guvernului este limitată, că „big government” şi creşterea cheltuielilor

94 f) protejarea indivizilor şi a grupurilor de orice fel de invazia nedorită a vieţii personale private, ca de pildă prin spionarea mecanizată.
13 […] capacitatea şcolilor de a produce cetăţeni liberi şi responsabili.

statului sunt în sine ameninţări serioase la adresa unei societăţi libere şi că limitarea ariei de acţiune a guvernului şi reducerea cheltuielilor publice trebuie să devină priorităţi.

Avem de-a face, în 1997, cu un *liberalism al oportunităţilor*, un liberalism politic care, după decenii de irelevanţă electorală, simte că epoca exilului intern – a cărui efigie intelectuală era Salvador de Madariaga – s-a încheiat şi că este din nou chemat să-şi spună cuvântul în adoptarea marilor decizii publice. Iar oportunităţile nu întârzie. Un liberal cu rădăcini catolice, Romano Prodi, conduce Comisia Europeană din 1999 până în 2004, avându-l drept comisar pentru piaţa internă pe Frits Bolkenstein, care întrupa, după decenii de eclipsă, liberalismul olandez al revanşei istorice. Parlamentul European este prezidat între 2002 şi 2004 de Pat Cox, ca semn că şi în Marea Britanie liberalismul îşi lăsa în urmă poziţia marginală.

Iar oportunitatea crucială ce stătea în faţa liberalismului politic la cumpăna dintre secolele al XX-lea şi al XXI-lea purta numele clasic al utilitarismului şi consta în posibilitatea de a substitui democraţia Madisoniană cu o democraţie de factură millianã. Altfel spus, după cel de-al Doilea Război Mondial, singurul cenzor legitim al democraţiei reprezentative era Constituţia însăşi. O societate îşi lega voinţa printr-un text fundamental şi încredinţa unui grup restrâns de *worthies* sarcina de a revizui legile, acolo unde se dovedea că este cazul, în lumina principiilor constituţionale. Precedat de Curtea Supremă americană şi inspirat direct de Hans Kelsen, tribunalul constituţional german postbelic este invenţia instituţională care s-a bucurat de cel mai larg succes în toate regimurile democratice.

Ispita elitismului nu l-a ocolit nici pe John Stuart Mill. Numai că el nu-şi imagina, asemenea lui James Madison sau Kelsen, doar un control de constituţionalitate al producţiei legislative a reprezentanţei naţionale. Mill

recomanda explicit o deposedare a Parlamentului de capacitatea de a face legi, trecând această misiune pe seama birocraţiei de stat, a unui corp de experţi; în imaginaţia sa, Parlamentul urma să dezbată temele majore de societate, iar birocraţilor le revenea scrierea legilor în sensul indicat de aceste dezbateri[95]. Guvernarea prin experţi şi legiferarea prin comitete de specialişti a devenit, odată cu Prodi şi Bolkenstein, modul de operare invariabil şi obligatoriu al Uniunii Europene. Mai mult chiar, această metodă de lucru ambiţionează să inspire guvernele statelor membre, ameninţând să transforme democraţia reprezentativă prin care diversele naţiuni îşi exprimau odinioară voinţa într-o post-democraţie condusă de tehnocraţi şi comandată de piaţă. Uniunea în primul rând, dar treptat şi statele membre încep să semene cu nişte companii, pentru care cetăţenii sunt clienţi, angajaţi ori acţionari care trebuie consultaţi, dar nu sunt chemaţi să ia decizii[96].

Odată cu *Manifestul* din 1997 şi cu agenda de oportunităţi pe care a propus-o, moştenirea lui Madariaga a fost nu doar abandonată, ci a trecut de-a dreptul în uitare. Nu este un accident că istoria cea mai recentă a liberalismului ca idee şi practică politică nu-l menţionează nici pe exilatul spaniol şi nici nu pomeneşte

Manifestul de la Oxford[97]. Liberalismul şi-a pierdut caracterul şi a încetat să mai fie o credinţă în libertate.

Tendinţa pare ireversibilă. Internaţionala Liberală a constituit un comitet de reflecţie în vederea redactării unui

---

95 Vezi comentariile lui Alan Ryan, The Making of Modem Liberalism, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2012, pp. 293-380, în special pp. 343-344.

96 La începutul lui mai 2013, într-un scurt interviu pentru Euronews, liberalul flamand Karel De Gucht, comisar european pentru comerţ, a avut un lapsus semnificativ, vorbind despre „acordul între companiile noastre“ pentru a descrie acordul de liber schimb între Uniunea Europeană şi Statele Unite.

97 Edmund Fawcett, Liberalism. The Life of an Idea, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014

nou manifest pentru anul 2017. Am participat între 20 şi 22 martie la Mansfield Collège, Oxford, la lucrările acestui comitet. Tema ce a dominat dezbaterile, cu aerul că va marca destinul liberalismului, a fost aceea a schimbărilor climatice (*climate change*). În subsidiar, chestiunea migranţilor din Orientul Mijlociu a mai fost evocată cu insistenţă. Surprinzător, cea mai critică luare de cuvânt a fost aceea a unui foarte venerabil, dar extrem de lucid Frits Bolkenstein, care a pledat pentru autonomia politicului şi în favoarea libertăţii civile, ambele ameninţate de un stat contemporan care, aşa cum au dat tonul Statele Unite, se angajează în acţiuni discreţionare în numele securităţii colective, al combaterii terorismului şi al protecţiei mediului. În intervenţia mea – *Not by Reason Alone*. *Maldng Liberalism Work* – am insistat că schimbarea cea mai periculoasă la care suntem martori şi căreia îi cădem adesea victimă este schimbarea de regim (*regime change*), pe care nu o putem împiedica decât printr-o credinţă (*faith*) în libertate de felul celei care i-a animat pe Salvador de Madariaga şi pe ceilalţi semnatari ai *Manifestului de la Oxford*. Singurul care a părut să convină că liberalii sunt acasă doar acolo unde domneşte libertatea egală şi că o asemenea convingere se formează mai degrabă printr-un act de credinţă decât printr-un calcul raţional a fost John, Lord Alderdice, un nord-irlandez cu rădăcini intelectuale şi etice înfipte adânc în tradiţia calvinistă.

Deficitul de caracter poate avea, în politică, consecinţe mai grave decât deficitul democratic. Înţelegând prin caracter ştiinţa de a te simţi responsabil pentru propriile convingeri, atunci când le ai, fireşte. Curajul de a fi responsabil este direct proporţional cu tăria convingerilor. Iar convingerile încep întotdeauna prin a fi personale. Dacă Mill avea dreptate şi condiţia de posibilitate a guvernării reprezentative este guvernarea sinelui

(*self-government*) înseamnă că nu se poate ieşi din

impasul actual al liberalismului decât luând ca punct de plecare subiectul individual. Înainte de a se uita la climat sau la refugiaţi, liberalul trebuie să se privească pe sine. În măsura în care o va face temeinic, va constata că a rămas un exilat în sânul societăţilor moderne pe care le-a fondat şi pe care le-a democratizat.

DUMINICA VINDECĂRII ORBULUI

20 mai 2015

Alegerile de la 20 mai 1990, privite după douăzeci şi când de ani, se dovedesc a fi fost o experienţă politică şi socială mai profundă şi mai complexă decât a părut în ochii celor care, alegători şi aleşi, au fost atunci actori, comentatori şi martori ai evenimentului.

Să începem prin a recunoaşte că, pe 20 mai 1990, au avut loc primele alegeri pe deplin democratice din istoria politică românească. În perioada interbelică, nu numai că alegerile erau aproape întotdeauna manufacturate de guvernele care le organizau, dar femeile nu căpătaseră dreptul de vot. În 1946, femeile au votat în sfârşit, dar rezultatul oficial al scrutinului a fost departe de a reflecta voinţa electoratului. Altfel spus, democraţia electorală ca atare are în România o istorie scurtă şi imediată, inaugurată în urmă cu două decenii şi jumătate.

Caracterul fondator şi excepţional al acestui moment politic este confirmat şi de faptul, extrem de rar în practica politică, că legea electorală ce a guvernat alegerile a jucat în acelaşi timp şi rolul de aranjament constituţional. Comunitatea politică românească ieşită din comunism s-a definit deci ca o comunitate capabilă să facă alegeri în condiţii de pluralism şi de libertate.

Circumstanţele acestor alegeri fuseseră stabilite timp de o sută de zile de dezbaterile Consiliului Provizoriu de Uniune Naţională transmise în direct şi urmărite zi şi noapte de imensa majoritate a cetăţenilor. Expusă aproape neîntrerupt spectacolului unei contradictorialităţi nu numai publice, dar şi legitime, naţiunea descoperea, pentru prima oară în istoria sa recentă, că politica poate

avea un caracter deliberaţiv şi spontan, nu doar unul directiv şi opresiv.

Desigur, privind înapoi după un sfert de veac, lucrările CPUN au luat mai degrabă aspectul unei înfruntări verbale decât forma unei confruntări autentice de idei. Pluralismul ţinea mai degrabă de limbaj şi de atitudine, era resentimental, pasional, rudimentar, candid, necritic, improvizat, nereflectat, incult, mitologic şi lipsit de motivaţii sociale. Diversitatea de valori şi de viziuni, ca şi de referinţe politice şi culturale s-a dovedit, până la urmă, a fi fost minimă.

Chiar şi aşa, alegerile au fost precedate de o sută de zile de regim parlamentar în stare pură. Dintr-odată, reşedinţa puterii se mutase la modul cel mai vizibil din cabinetele conducerii superioare de partid şi de stat într-o adunare deliberativă, formată cu totul aleatoriu, care conducea totuşi autoritar guvernul şi exercita implicit şi indivizibil atribuţiile de şef al statului.

În al doilea rând, miza alegerilor de la 20 mai nu a fost aceea de a discrimina între formaţiuni politice şi politici publice. Scrutinul a fost propria sa mizã. Altfel spus, cetăţenii nu s-au prezentat într-o proporţie covârşitoare la urne pentru a exprima preferinţe, ci pentru a-şi manifesta încrederea într-un proces electoral pe care-l vedeau drept sursă unică de legitimare a politicii. Opţiunea de vot a fost atunci participarea însăşi, adică libertatea de a exprima colectiv o voinţă constitutivă a statului şi a regimului.

În al treilea rând, la 20 mai 1990 au avut loc cele mai complexe alegeri organizate vreodată în ţara noastră. Alegeri pentru preşedintele României, alegeri pentru cele două camere ale Parlamentului, dar şi, simultan, alegeri pentru Adunarea Constituantă. Miza unui scrutin nu a fost vreodată mai mare şi mai încărcată de consecinţe pe termen mediu şi lung.

În al patrulea rând, ceea ce memoria politică românească ar trebui să tezaurizeze este organizarea

ireproşabilă a scrutinului, chiar şi în lipsa evidentă a unei rutine administrative a gestionării unor alegeri libere şi corecte. Desigur, ca întotdeauna în asemenea împrejurări, au existat dezamăgiri şi insatisfacţii. Au existat chiar şi acuzaţii de manipulare a mijloacelor publice de comunicare sau de exercitare a unor presiuni în cursul campaniei. Nimeni însă nu a susţinut că ar fi existat fraude în procesul de exprimare şi numărare a voturilor. Faptul, desigur, era fără precedent în istoria românească.

În sfârşit, alegerile de la 20 mai au desenat, pentru o durată lungă, atât harta actorilor politici semnificativi, cât şi lista temelor majore de dezbatere ce domină până astăzi spaţiul public românesc. Toate partidele româneşti de astăzi, chiar dacă au avut o istorie ulterioară complexă, au rădăcini în alegerile de acum două decenii şi jumătate.

Nu trebuie, fireşte, să uităm că aceste alegeri au fost aprig comentate. Cu o precizare: rezultatul lor este cel care a fost dezbătut în contradictoriu, discernământul corpului politic românesc fiind mereu chestionat. Alegerile pe care acesta le-a făcut au fost criticate ori salutate. Niciodată însă scrutinul în sine nu a fost suspectat de incorectitudine.

Este drept că o parte a opiniei publice insistă să-şi amintească de alegerile de la 20 mai 1990 sub un nume polemic, cel de „duminica orbului”. Numai că, dacă privim îndeaproape episodul celebrat liturgic în respectiva duminică, el este unul de vindecare, în care nevăzătorului i se deschid ochii. Într-adevăr, naţiunea fusese împiedicată aproape cinci decenii să se vadă pe sine reprezentată într-un Parlament bber ales. Cetăţenii României şi-au recăpătat vederea democratică pe 20 mai 1990.

VIITORUL SE TERMINĂ AZI

5 iunie 2015

În ochii Direcţiei Naţionale Anticorupţie, prim-ministrul României, Victor Ponta, a devenit suspect chiar în ziua în care noul PNL a depus o moţiune de cenzură împotriva guvernului, fără speranţa rezonabilă ca aceasta

să întrunească o majoritate în Parlament. Aşa cum s-a întâmplat în vara anului 2012, instituţiile judiciare par să intervină din nou cu mijloace represive într-un proces politic democratic. Nu doar ele însă: organizaţiile în civil ale „societăţii civile” sunt pregătite să intervină la rândul lor, din moment ce la primăria generală au fost depuse încă de ieri cereri de autorizare pentru manifestaţii publice.

Ca şi cum ar fi studiat în prealabil acelaşi scenariu ca şi detaşamentele de luptă ale străzii, Klaus Iohannis a cerut imediat, fără a-şi lua obişnuitul timp de reflecţie, demisia şefului guvernului. Ceea ce echivalează, în primă instanţă, cu o încălcare a Constituţiei, pentru care prezumţia de nevinovăţie este consubstanţială cu drepturile civile şi politice ale oricărui cetăţean român.

Ar fi potrivit ca preşedintele României să-şi amintească, mai întâi, că a fost vremelnic preşedinte al PNL, funcţie în care ar fi fost cazul să dobândească oarece deprinderi liberale, cum ar fi neîncrederea metodologică în instituţiile represive ale statului şi înclinaţia de a lua partea cetăţeanului atunci când acesta este hărţuit de o autoritate publică. În al doilea rând, Iohannis n-ar trebui să uite că, în toamna anului trecut, a cerut votul concetăţenilor săi fiind trimis în judecată; peste şase milioane de cetăţeni i-au acordat atunci prezumţia de inocenţă şi l-au ales preşedinte ăl României. S-ar cuveni ca Iohannis să le imite exemplul şi să-i recunoască lui Ponta dreptul de a se bucura de aceeaşi presupoziţie fondatoare a cetăţeniei democratice. Altfel, mandatul său ar fi pus definitiv sub semnul ipocriziei, al partizanatului politic şi al ostilităţii faţă de democraţie şi faţă de garantismul liberal.

A devenit un stereotip al jargonului politico-jurnalistic să se spună că ţara este condusă de un binom, fără a exista vreo unanimitate cu privire la caracterul acestuia. Unii îl consideră instituţional, format din axa SRI-DNA, alţii îi dau un înţeles mai personalizat, gândindu-se mai degrabă la puterea îngemănată şi aproape

discreţionară pe care ar fi căpătat-o şefii respectivelor instituţii. Întâmplarea de astăzi sugerează însă că spaţiul public românesc ar fi mai degrabă dominat de un trinom – sau într-un limbaj de ascendenţă sovietică, de o troică – format din DNA, din „stradă" şi din Preşedinte. Serviciile secrete se află fie la comanda trinomului, fie, cu o formulă leninistă, sunt doar „cureaua de transmisie" a voinţei între membrii troicii. Iar, după cum se ştie, doar în procesul transmiterii ei o voinţă îşi clarifică intenţiile şi îşi precizează obiectivele. În ambele situaţii, serviciile constituie rezerva de cadre a aparatului judiciar, a manifestaţiilor de stradă şi a administraţiei prezidenţiale.

Dacă aşa stau lucrurile, o eventuală răsturnare a guvernului pe cale judiciară, la somaţia preşedintelui şi sub presiunea străzii ar fi cea mai gravă încălcare a statului de drept, a principiului separaţiei şi echilibrului puterilor în stat din ultimii douăzeci şi cinci de ani. Democraţia nu ar mai fi atunci, în România, decât o formă fără fond. Viitorul democraţiei reprezentative s-ar termina chiar astăzi. Probabil definitiv.

CREIERUL STATULUI

22 iunie 2015

Prezent la o lansare de carte pe 23 mai, George Maior a explicat ce face în ultimă analiză serviciul de informaţii al cărui director este: „suntem o instituţie care produce cunoaştere […] m-aş vedea ca un fel de creier al statului, de ochi, de urechi ale statului, cum vreţi să spuneţi, dar nu o instituţie de forţă"[98]. Forţa SRI rezidă deci în gândire. Instituţia vede şi aude tot, procesează mental tot ceea ce culege prin văz şi auz pentru a genera combustibilul intelectual necesar funcţionării statului.

Să-l luăm în serios pe Maior şi să ne întrebăm ce fel de stat este acela care alege să gândească cu mintea serviciilor sale secrete? Avem de-a face cu un stat care, în Strategia Naţională de Apărare din 2010, şi-a stabilit drept

98 http://www.ziare.com/george-maior/sri/maior-despre-sri-nu-suntem-o-institutie-de-forta-m-as-vedea-ca-un-fel-de-creier-al-statului-1364818

obiectiv „prevenirea accesului în funcţii publice a persoanelor corupte”. Cariera funcţionarilor şi politicienilor depinde, de atunci, de hotărârile pe care le iau în fiecare caz în parte echipe operative compuse din lucrători SRI şi reprezentanţi ai organelor de urmărire penală. Aceste echipe mixte văd şi aud tot ceea ce face şi spune respectivul postulant la o funcţie publică sau ocupant al unei astfel de funcţii şi reflectează dacă merită sau nu să o ocupe sau să o păstreze[99]. Pe 30 aprilie, generalul Dumitru Dumbravă a explicat suplimentar că în „linia de muncă” pe care SRJ şi-a stabilit-o în executarea dispoziţiilor Strategiei, sistemul judiciar este tratat ca un „câmp tactic”, lucrătorii urmărind cu privirea şi ascultând cu urechea tot ceea ce se petrece într-o speţă anume, din momentul punerii în mişcare a acţiunii penale şi până la pronunţarea unei sentinţe definitive. Putem presupune că aceasta din urmă este rezultatul final al gândirii ofiţerilor de informaţii. În caz contrar şi dacă socotim că autoritatea judecătorească este una din puterile statului, SRI nu s-ar mai putea mândri cu statutul asumat de „creier al statului”. Or, cele mai elementare cunoştinţe de biologie atestă că un organism care nu e comandat de creier nu-şi poate îndeplini funcţiile, fiind practic lipsit de putere.

Astăzi, preşedintele României a adresat Parlamentului solicitarea pentru aprobarea unei noi Strategii Naţionale de Apărare. Unele din formulările şi direcţiile de acţiune indicate în text contravin însă flagrant prevederilor constituţionale în materie, motiv pentru care Parlamentul nu poate decât să adopte o hotărâre de respingere a documentului. Aşa cum arată acum, acesta pare să garanteze că principalul său obiectiv este acela de a permite SRI să gândească în continuare în locul statului.

Mai întâi, Strategia de Apărare nu este o strategie. O strategie, în orice domeniu, presupune definirea unor

99 In bilanţul prezentat pe 29 martie 2016, noul director al SRI, Eduard Hellwig, a menţionat că „sute“ de asemenea echipe şi-au făcut datoria in anul 2015.

obiective şi precizarea mijloacelor şi căilor de a le atinge. Prezenta Strategie nu are scopuri definite şi nici mijloace concrete indicate. Orice strategie are două componente obligatorii şi necesare: o axă normativă şi una instituţională. Strategiei îi lipsesc complet referinţele normative, dincolo de trimiterea rapidă la valorile NATO şi ale Uniunii Europene, în materie de apărare şi securitate naţională există, formulat în Tratatul de la Lisabona, un drept primar al Uniunii Europene, complet ignorat de document. De asemenea, în Strategie nu sunt numite instituţiile cărora le sunt ataşate atribuţii şi sarcini în domeniul apărării şi nu se face niciun fel de proiecţie bugetară.

Limbajul Strategiei este unul de program politic, vag, generic şi metaforic. Strategiile similare ale altor naţiuni desenează politici publice concrete, incluzând mijloace alocate şi responsabilităţi precizate, nu vorbesc despre „dimensiuni" abstracte.

În al doilea rând, Strategia de Apărare este în fapt o strategie vagă şi neriguroasă de securitate, căreia îi lipsesc cele două calităţi pe care şi le asumă explicit, claritatea şi rigoarea. Documentul este întemeiat pe o confuzie conceptuală, cea între politica de apărare, ce face obiectul constituţional al Strategiei, şi chestiunea securităţii, la rândul ei înţeleasă ca un domeniu care cuprinde practic întreaga sferă a activităţilor şi proceselor de natură socială şi economică. Pe această confuzie se întemeiază o distorsiune fundamentală: deşi afirmă că vizează interesele şi drepturile cetăţenilor, Strategia dă o dimensiune statală tuturor domeniilor sferei publice. În realitate, statul se află în centrul documentului, un stat care-şi subsumează toate aspectele vieţii comune a cetăţenilor. Inutil să mai precizăm, un stat care gândeşte cu mintea SRL Această distorsiune structurală este întărită de lipsa notabilă a noţiunii de *securitate civilă*, dispusă în jurul cetăţeanului, noţiune ce figurează astăzi în strategiile similare ale celor mai multe naţiuni, înlocuind vechea

noţiune de ordine publică, prin care se afirmă rolul disciplinar şi represiv al statului. Deopotrivă absent este obiectivul *rezilienţei*, ce priveşte rezistenţa colectivă la consecinţele unui dezastru militar ori cataclism natural.

În fine, Strategia de Apărare este în fapt o strategie de extindere a puterii prezidenţiale dincolo de litera şi spiritul Constituţiei. Pe lângă abordările tradiţionale, Strategia include explicit în sfera apărării şi alte domenii: mediul economic, energia, sănătatea, educaţia, protecţia socială, finanţele, mediul, infrastructura, agricultura. Pe această cale, preşedinţia pare să-şi asume, cel puţin cu titlu de instanţă de monitorizare şi control, atribuţii ce sunt de resortul guvernului. Cu alte cuvinte, Strategia sugerează trecerea către o republică prezidenţială, prin extinderea explicită a autorităţii preşedintelui. Pe cale de consecinţă, Strategia încalcă principiul nulităţii mandatului imperativ al parlamentarilor, indicând forma şi conţinutul legislaţiei pe care aceştia ar fi chemaţi să o voteze la indicaţia preşedintelui: „O condiţie necesară pentru operaţionalizarea Strategiei o reprezintă revizuirea cadrului legislativ în domeniul securităţii naţionale”.

Asumarea ca misiune a „apărării şi consolidării democraţiei constituţionale şi a statului de drept” echivalează cu adoptarea făţişă a unei atitudini paternaliste faţă de puterea judecătorească, ce pare să devină un nou domeniu al prerogativelor prezidenţiale. Doar că preşedintele este, prin excelenţă şi în litera Constituţiei, reprezentantul statului. Iar statul, ne-a dezvăluit George Maior, are un creier. Preşedintele va reprezenta prin urmare ceea ce SRI va găsi potrivit să gândească.

IGNORANŢA DEMOCRATICĂ

24 iunie 2015

Prin vocea senatorului Nicolae Vlad Popa, noul PNL şi-a anunţat intenţia de a contesta la Curtea Constituţională hotărârea de înfiinţare a Comisiei speciale pentru evaluarea stării democraţiei şi a statului de drept în

România, aprobată de plenul Senatului cu o largă majoritate în ziua de 22 iunie 2015.

Dacă acest lucru se va întâmpla, vom avea încă o dovadă că ceea ce mai rămăsese din spiritul vechiului PNL s-a dizolvat complet în atitudinea brutală cu care vechiul PDL a obişnuit în ultimii opt ani opinia publică. Incapacitatea de a participa la dezbateri cu argumente raţionale, lipsa de interes pentru reflecţie şi deliberare, dispreţul pentru idei, valori şi principii sunt trăsături definitorii ale familiei politice conduse până de curând de Traian Băsescu, trăsături ce devin azi dominante în comportamentul noului PNL.

Înainte chiar de a fi corpuri legiuitoare, parlamentele sunt instanţe de reflecţie şi deliberare politică. În toate parlamentele democratice, cu precădere în camerele superioare, se constituie şi funcţionează comisii *ad hoc* ce au misiunea de a identifica o problemă majoră de societate şi de a indica, după consultarea experţilor, a mediului academic şi a societăţii civile, posibile soluţii pentru respectiva problemă. Parlamentele nu doar legiferează pentru naţiune, ci *reprezintă* naţiunea cu toate frământările, grijile şi îngrijorările ei. Puterea colectivă de discernământ a unei societăţi este exprimată exclusiv de către reprezentanţa naţională. Parlamentele au datoria de a pune în faţa naţiunilor pe care le reprezintă o oglindă politică în care acestea să se recunoască aşa cum se poate determina că sunt în realitate într-un moment istoric dat.

Comisia specială pentru evaluarea stării democraţiei şi a statului de drept în România nu este altceva decât o modalitate, alături de altele, prin care Senatul înţelege să-şi asume această funcţie politică cardinală de reprezentare a suveranităţii naţiunii. O face într-un moment în care noţiuni precum *democraţie*, *participare* ori *stat de drept* stârnesc în societatea românească controverse, neînţelegeri, divergenţe, dezacorduri şi dezbateri mai intense decât oricând în ultimii douăzeci şi cinci de ani.

Iniţial, prin refuzul de a-şi desemna reprezentanţi în

Comisie, noul PNL părea că se preface doar, din motive de tactică parlamentară, că nu pricepe care este misiunea acestei comisii. Intervenţia senatorului N.V. Popa arată însă limpede că, în fapt, noul PNL chiar nu se dumireşte cu privire la rostul comisiei, pentru simplul motiv că nu are nici cea mai vagă înţelegere a rolului Parlamentului, a naturii democraţiei şi a funcţiei statului de drept într-o societate de oameni liberi şi responsabili. La dezbaterile ce au precedat adoptarea hotărârii, trei senatori PNL au declarat explicit că privesc Parlamentul doar ca pe un atelier mecanic de produs legi căruia îi este interzis să-şi pună orice fel de întrebări cu privire la tot ceea ce se întâmplă în afara manufacturii legislative. Desăvârşita ignoranţă democratică şi anti-intelectualismul vechiului PDL se exprimă astăzi cu o nouă vigoare prin glasul senatorilor noului PNL.

Ca şi vechiul PDL, noul PNL îşi suplineşte deficitul de gândire, ignoranţa democratică şi neputinţa politică prin recursul sistematic la Curtea Constituţională, la Parchet, la servicii, la voinţa supremă a preşedintelui. Noul PNL nu a preluat de la fostul Partid Naţional Liberal convingerea că problemele politice se rezolvă cu mijloace politice în Parlament, ci şi-a însuşit integral de la vechiul

PDL ideea rudimentară că e mai eficient să rezolvi toate problemele prin forţă, prin agresivitate, prin apelul la instituţiile de control şi represiune.

Dacă intenţia anunţată de senatorul Popa va fi pusă în operă[100], noul PNL nu va încerca doar să blocheze activitatea unei comisii speciale a Senatului, ci va ataca frontal funcţia esenţială a Parlamentului, care este aceea de a da, prin deliberare, o formă reprezentativă preocupărilor celor mai grave şi profunde ale societăţii. Cunoaşterea publică este inima democraţiei liberale, credea John Stuart Mill, adăugând că sarcina oricărui

100 Pe 15 iulie, Curtea Constituţională a respins în unanimitate, ca neîntemeiată, sesizarea formulată în această cauză de 44 de senatori PNL.

constituţionalism ce-şi merită numele este aceea de a spori calitatea şi sfera gândirii ce animă deliberarea colectivă[101]. Deja remarcat pentru pasiunea sa pentru arestări, noul PNL va rămâne definitiv în memorie ca un partid iliberal, anti-parlamentar, anti-constituţional şi ne-democratic.

PROPUNERE INDECENTĂ

30 iunie 2015

Nu am participat astăzi la votul pentru desemnarea lui Mihai Răzvan Ungureanu în funcţia de director al Serviciului de Informaţii Externe. Motivele simt două.

Mai întâi, pentru că prin votul său Parlamentul este chemat să instituie conducerea civilă a unui serviciu special de informaţii organizat după reguli militare. Iar condiţia minimă obligatorie pentru ca această misiune să fie îndeplinită este ca desemnatul să fie o persoană civilă. Nu atât o persoană în civil, cât o persoană animată de virtuţi eminamente civile precum moderaţia, discreţia, decenţa, discernământul, echidistanţa, independenţa de gândire, dezgustul faţă de servilism, disponibilitatea pentru dialog, cordialitatea. Or, în ultimii trei ani, M.R. Ungureanu, în ciuda unor certe calităţi personale, a ales să nu practice aceste virtuţi civile. Dimpotrivă, a devenit unul dintre cei mai folclorici reprezentanţi ai unui mod de guvernare monocratic, ce s-a manifestat făţiş împotriva libertăţilor civile şi a drepturilor politice ale cetăţenilor. Parlamentul însuşi a sancţionat această formulă de guvernământ – şi pe Ungureanu personal – printr-un vot de neîncredere în aprilie 2012. În acelaşi an, sufragiul popular a invalidat de încă două ori principiile pe care le întrupează Ungureanu. A fi participat la vot ar fi însemnat o dezicere de voturile date în urmă cu trei ani deopotrivă de parlamentari şi de cetăţeni. Participarea la votul de astăzi ar fi echivalat, de asemenea, cu un gest de desconsiderare a voinţei cetăţenilor care au constituit, la

101 Comentat de Stephen Holmes, Passions and Constraint. On the Theory of Liberal Democracy, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1995, pp. 178-179

urne, nu numai prezenta majoritate parlamentară, dar şi o jumătate din opoziţia de azi.

În al doilea rând, nu am participat la acest vot dintr-o raţiune procedurală. Desemnarea lui M.R. Ungureanu pentru funcţia de director al SIE a fost făcută fără consultarea guvernului şi a partidelor parlamentare şi în condiţiile unei lipse complete de transparenţă. Cei care au declarat că vor vota astăzi în favoarea lui Ungureanu şi-au justificat opţiunea în felul următor: „votăm propunerea preşedintelui României pentru că este propunerea preşedintelui României”. Acest argument tautologic este doar aparent ridicol. În realitate, el este profund iliberal şi, mai ales, anti-democratic. Votul de azi este o încercare de a instituţionaliza în practica politică românească principiul şefului, *Führerprinzip*, o tentativă de a subordona voinţa Parlamentului deciziei unui conducător suprem căruia i se atribuie în proprietate exclusivă cunoaşterea şi administrarea interesului naţional. Numai că democraţia este un regim politic prin excelenţă civil, ce exclude orice fel de relaţii de subordonare ierarhică, ce nu acceptă centre de comandă, ce nu funcţionează la ordin. Democraţia este un regim politic întemeiat pe consultare şi deliberare între egali. De aceea nu am participat astăzi la vot.

TRAMVAIUL ŞI DEMISIA

16 iulie 2015

De câteva săptămâni, organizaţia PNL a sectorului 3 s-a angajat într-o campanie de „conştientizare a opiniei publice”. Aparent, obiectul campaniei priveşte viaţa cotidiană a cetăţenilor care locuiesc într-unul dintre cele mai întinse şi populate cartiere bucureştene, ce se suprapune peste colegiul meu senatorial. Lucrările de reabilitare a liniei de tramvai din acest cartier întreprinse de primăria generală a capitalei durează de şapte ani şi, spre dezamăgirea locuitorilor, nu par să se apropie de sfârşit. În fapt, cetăţenii care se opresc la corturile colorate în negru şi galben, marcate de lozinca „Ajunge!”,

pentru a semna o petiţie pe această temă sunt invitaţi să-şi adauge semnătura pe încă două serii de liste. Prima dintre ele susţine o „moţiune populară” în care se cere demisia prim-ministrului Victor Ponta. Cea de-a doua petiţie ce li se pune sub ochi Solicită demiterea ministrului agriculturii, Daniel Constantin. Toată această campanie ridică însă, în ochii cetăţenilor din sectorul 3 al capitalei, mai multe întrebări.

Mai întâi, să înţelegem că noul PNL a ridicat steagul negru/ galben al anarho-capitalismului şi şi-a însuşit sloganul acestuia? Dacă aceasta este cea mai proaspătă identitate doctrinară a PNL, de ce mai cere oare acest partid ca autorităţile publice competente să întreprindă o anume lucrare? Mâna nevăzută a pieţei libere va rezolva totul fără ca cineva, primărie ori cetăţeni, să intervină. Dacă există o nevoie, o cerere, cineva se va grăbi să facă o ofertă.

Apoi, uitând pentru o clipă culorile anarhiste purtate de noul PNL, să constatăm că, în consiliul local al sectorului 3 şi în consiliul general al capitalei, acest partid are o majoritate reală. Nimic nu i-a împiedicat, timp de doi ani şi jumătate, pe liderii PNL ai sectorului 3 şi ai Bucureştiului să impună în cele două foruri decizia politică de finalizare a lucrărilor în cel mai scurt timp.

Cu ce autoritate morală se întorc acum aceşti lideri către cetăţeni, cerându-le să facă o treabă de care ei înşişi nu au fost în stare? Să fie inefirienţa şi ipocrizia trăsăturile definitorii ale noului PNL?

În sfârşit, constatând că nici prim-ministrul şi nici ministrul agriculturii nu au vreo competenţă în organizarea traficului pe bulevardul Liviu Rebreanu, de ce sunt invitaţi oare riveranii să le ceară demisia? Pentru că, să recunoaştem, noul PNL nu are alt plan decât acela de a forţa pe orice cale, oricât de ilegitimă şi perversă, demisia unui guvern pe care nu este capabil să-l înlocuiască prin mijloace politice, prin acţiune parlamentară ori prin vot cetăţenesc.

Caracterul derizoriu şi deplorabil al acestei iniţiative locale este atât de evident încât orice comentariu ar trebui să fie de prisos. Faptul a meritat menţionat doar în măsura în care pune în lumină neputinţa politică a noului PNL. Reprezentanţii acestui partid nu sunt capabili (sau poate nu sunt cu adevărat interesaţi) să promoveze decizii administrative în consiliile pe care le domină, nu se pricep să introducă în dezbaterile parlamentare vreo idee proprie. În fond, nu au nimic să le spună cetăţenilor. Politica lor se reduce la interjecţii (Ajunge!") şi la organizarea urii împotriva adversarilor. Să ne amintim că noul PNL a câştigat scrutinul prezidenţial din noiembrie 2014 nu argumentând de ce ar trebui votat candidatul lor, ci diabolizându-l pe Victor Ponta. Pare că noul PNL îşi închipuie că va ieşi victorios în alegerile locale şi generale de anul viitor folosind aceeaşi tactică a votului negativ. Este adevărat că cetăţenii se pot înşela atunci când sunt convocaţi la urne. Ceea ce n-ar trebui să constituie o scuză pentru cei care pun la cale înşelăciunea.

IUSTITIA AUGUSTA

27 iulie 2015

În discursul rostit ieri la Nairobi, Barack Obamaa spus că protecţia cetăţenilor împotriva puterii necontrolate a statului (*protection against unchecked power*) este trăsătura definitorie deopotrivă a democraţiei şi a domniei legii. La noi, *autoritatea judecătorească*, aşa cum este descrisă de Constituţie (incluzând Parchetele), se află practic în afara oricărei forme de control fie din partea cetăţenilor, fie din partea altei puteri a statului, iar magistraţii sunt scutiţi de orice fel de răspundere pentru actele lor, situându-se ca atare mai presus de lege.

Este de aceea nu numai obligatoriu, dar şi urgent să fie revizuite (sau înlocuite) legile 303, 304 şi 317 din 2004, cu modificările ulterioare, privind statutul magistraţilor şi organizarea judecătorească. Direcţiile revizuirii ar fi cel puţin două şi ar avea misiunea de a da conţinut prevederilor Constituţiei privind exercitarea de către

ministrul justiţiei a autorităţii asupra procurorilor (articolul 132, alineatul 1) şi funcţia de control a Senatului în raport cu Consiliul Superior al Magistraturii (articolul 133, alineatul 2, a şi b). Este neapărată nevoie ca, prin aceeaşi mişcare, să fie eliminat articolul 18 (4) din Legea 317/2004 privitoare la Consiliul Superior al Magistraturii, ce impune un inacceptabil caracter imperativ mandatului de senator; potrivit legii, Senatul validează lista magistraţilor ce vor forma CSM, aşa cum a fost întocmită de Consiliul în exerciţiu, precizând în chip agravant că „refuzul validării nu poate interveni decât în cazul încălcării legii în procedura alegerilor”.

Voinţa parlamentarilor este deci legată, împotriva spiritului şi literei Constituţiei, atunci când magistraţii iau o decizie. În mod asimetric, puterea magistraţilor nu cunoaşte limite atunci când se exercită asupra parlamentarilor. Pe 24 iunie, o ordonanţă de extindere a urmăririi penale semnată de un procuror de la DNA Ploieşti i-a interzis textual unui deputat dreptul de a-şi îndeplini mandatul şi a fi prezent la lucrările Parlamentului. Dispoziţia a fost infirmată pe 3 iulie de înalta Curte, ceea ce nu poate şterge faptul că, timp de zece zile, naţiunea nu a mai fost reprezentată de respectivul deputat prin vbinţa arbitrară şi necontrolată a unui magistrat.

Cu multă vreme în urmă, pe 8 ianuarie AD 13, cu un an înainte de moarte şi după ce redusese Senatul la condiţia de adunare lipsită de capacitatea de a refuza ceva puterii executive, Augustus a consacrat un templu justiţiei, transformând-o astfel într-o zeiţă omnipotentă[102]. Odată deificată, *Iustitia augusta* nu mai poate fi criticată. Republica bazată pe deliberare şi pe participarea cetăţenilor la decizii moare atunci când singurele atitudini admise faţă de justiţie devin veneraţia şi supunerea.

SCHIMBARE DE REGIM

102 Karl Galinsky, Augustan Culture. An Interpretative Introduction, Princeton University Press, Princeton, 1996, pp. 80-90

14 noiembrie 2015

Ne aflăm în faţa unei situaţii politice fără precedent în România ultimilor douăzeci şi şase de ani. Schimbarea de paradigmă dorită şi anunţată de preşedintele Klaus Iohannis în urmă cu un an riscă să se manifeste astăzi sub forma unei schimbări de regim.

Totul a început cu o *criză de guvern*. Prim-ministrul şi-a prezentat demisia pe 4 noiembrie, asumându-şi responsabilitatea politică pentru un grav incident provocat de neglijenţa criminală a unor particulari, ipotetic favorizată (aşa cum au presupus unii) de incuria şi eventual de corupţia unor autorităţi locale.

Pe fondul unor manifestaţii de stradă îndreptate împotriva Parlamentului şi a politicienilor în ansamblu, ce nu au adunat însă mai mult de patruzeci de mii de cetăţeni în întreaga ţară, a izbucnit o *criză politică*. Aceasta a fost provocată de refuzul celor două partide majore din Parlament, PS şi PNL, de a-şi asuma responsabilitatea constituţională de a forma o majoritate parlamentară prin negocieri cu celelalte partide şi de a-i prezenta preşedintelui României un candidat pentru funcţia de prim-ministru. Mai mult chiar, liderii PNL au calificat Parlamentul drept ilegitim şi au cerut dizolvarea acestuia, deşi o asemenea procedură este iluzorie în termenii Constituţiei.

Această fugă de răspunderea guvernării a celor două partide majore i-a permis preşedintelui să declanşeze *criza de regim*. O criză artificială, fără nicio premisă de ordin politic, economic sau social. Actualul Parlament a fost ales de nouă milioane de cetăţeni pentru un mandat constituţional de patru ani. În Parlament există grupuri politice coerente, capabile să negocieze şi să formeze o majoritate guvernamentală. România înregistrează de trei ani cea mai constantă şi solidă creştere economică din Uniunea Europeană. Gradul de satisfacţie a societăţii este mai ridicat ca oricând şi este justificat de o creştere a veniturilor însoţită de o scădere a preţurilor de consum.

Cu toate acestea, preşedintele a ales ca în numele unei infime minorităţi, pe care a numit-o „strada”, să propună un candidat pentru funcţia de prim-ministru din afara Parlamentului şi a partidelor, candidat care ar urma să conducă un guvern de tehnocraţi. Încurajaţi de Klaus Iohannis, pentru care accidentul de la Colectiv a fost „rezultatul neputinţei autorităţilor şi al corupţiei”, demonstranţii au proclamat „falimentul statului” şi au decis că „clasa politică e vinovată”[103].

Demersul se arată aşadar a fi unul nedemocratic şi prezintă riscul de a se transforma oricând într-o formulă politică antidemocratică. Într-o democraţie reprezentativă, majoritatea cetăţenilor câştigă dreptul de a guverna prin intermediul partidelor ce s-au bucurat la vot de cea mai mare încredere. Într-o-democraţie reprezentativă, minorităţile, de orice natură, sunt respectate şi ascultate, dar nu au vocaţia de a conduce guvernul şi de a-şi impune agenda.

Dacă guvernul de tehnocraţi va trece de votul Parlamentului, democraţia reprezentativă va fi destituită. O singură persoană, chiar şi aleasă, îşi va impune voinţa luând drept pretext programul antipolitic, antidemocratic şi antiparlamentar al unei minorităţi ce pretinde la statutul de „societate civilă”, dar nu poate invoca vreo reprezentativitate civică, politică sau măcar statistică. Niciuna din lozincile, revendicările sau scandările „străzii” nu a inclus în zilele trecute cuvântul *democratic*.

Instalarea unui guvern prezidenţial va marca trecerea la un regim politic diferit de democraţia reprezentativă, la un regim politic ce va eluda principiile constituţionale şi va pune în pericol drepturile şi libertăţile cetăţeneşti, valorile democratice şi statul de drept.

---

103 Incapacitatea (planificată sau naturală) a celor mai mulţi manifestanţi de a situa corect chestiunea responsabilităţii este ilustrată de mărturia unei participante la demonstraţii: „Patronii clubului Colectiv sunt nişte ţapi ispăşitori. Sunt oameni ca noi, ar fi putut fi cu noi stradă! Pe adevăraţii vinovaţi nu-i deranjează nimeni […] nu au nume, toată clasa politică, sistemul“ (România TV, 5.11.2015, ora 14.45).

Guvernarea personală prin experţi, fie aceştia de bună calitate, excede cadrele democratice, oricât de larg ar fi acestea concepute.

Ar fi nimerit ca personalităţile independente care ar putea fi solicitate să facă parte din viitorul guvern prezidenţial să nu accepte să devină instrumente ale unui proces nedemocratic cu un periculos potenţial antidemocratic. De asemenea, partidele parlamentare ar trebui să refuze să dea votul de învestitură unui guvern ce va fi neîndoielnic folosit pentru construirea unei noi „paradigme" politice de factură nedemocratică şi nereprezentativă.

NOUA PARADIGMĂ POLITICĂ

17 noiembrie 2015

La întâlnirea cu grupul parlamentar din care fac parte, prim-ministrul desemnat a ţinut să prezinte oarecum în detaliu modelul politic care îi este familiar, cel al Uniunii Europene, şi din care a declarat explicit că ar fi pregătit să se inspire ca şef al guvernului. Acest model este organizat pe două axe, a precizat Dacian Cioloş: un parlament format numai din grupuri politice minoritare şi un executiv (Comisia Europeană) fără responsabilitate politică, dar căruia îi aparţine iniţiativa legislativă. A devenit atunci clar spre ce duce în fapt „schimbarea de paradigmă" anunţată de Klaus Iohannis în timpul consultărilor cu partidele politice. Noul regim politic pe cale de a se constitui în România va fi, după toate aparenţele, o versiune derivată şi naturalizată a *sistemului politic european*.

Cum poate fi descris, succint, acest sistem politic unic, fără antecedente sau analogii, ce pare să nutrească ambiţia de a deveni un prototip pentru prima oară reprodus într-un cadru naţional? Pe trei niveluri de decizie, dispuse ierarhic. Cel mai înalt şi important este cel al şefilor de stat şi de guvern adunaţi în Consiliu. Aceştia stabilesc direcţiile politice generale şi iau deciziile cele mai importante şi mai delicate. Tot ei îl numesc pe şeful executivului (preşedintele Comisiei) care are o anumită

latitudine în a-şi compune echipa de comisari, sub controlul şi utilizând propunerile şefilor de stat şi de guvern.

Odată alcătuită, Comisia se prezintă în faţa Parlamentului European pentru a obţine un vot aproape unanim de învestitură, deja negociat de grupurile politice aflate, după o geometrie complexă, sub comanda aceloraşi şefi de stat şi de guvern, dar şi a comisarilor vechi şi noi. Comisia împleteşte, până la indistincţie, funcţia executivă şi cea administrativă. Este, în termeni structurah, un guvern dizolvat într-un dispozitiv birocratic. Sau invers, o birocraţie transformată în instanţă de guvernare. Separarea dintre politică şi administraţie – trăsătură Uberală a modernităţii şi garanţie a constituţionalismului democratic – este complet anulată.

În ceea ce-l priveşte, Parlamentul este, firește, ales direct de cetăţenii statelor membre. Funcţionează însă, spre deosebire de cele mai multe parlamente naţionale, după o logică transversală şi longitudinală, nu după principiul polarizării şi al verticalităţii. Altfel spus – şi aici stă caracterul excepţional al acestei adunări – în Parlamentul European nu există majoritate şi opoziţie[104]. Atunci când se aud, rar, voci alternative, ele aparţin unor grupuri marginale şi minoritare în care se amestecă euro-scepticii şi populiştii cei mai diverşi Parlamentul operează prin consens, negociere între lideri, distribuirea proporţională de funcţii şi beneficii, ca şi prin disciplina inflexibilă impusă membrilor şi exprimată de carnetul de vot. Cum votul nu este niciodată dat în urma unor raţionamente, evaluări şi alegeri personale, Parlamentul European nu are vocaţia de a produce personalităţi, ci sarcina de a le lamina şi de a le normaliza. Mediocritatea, platitudinea, lipsa de relief, gândirea unică şi conformismul sunt virtuţile cele mai cultivate în Parlamentul European, cele care, dacă sunt însoţite de

104 Vezi Peter Mair, Ruling the Void. The Hollowing of Western Democracy, Verso, London and New York, 2013, pp. 99-142

sociabilitate şi de o înclinaţie spre mediere şi compromis, promit cariere lungi şi prestigioase.

Nu-l suspectez pe Dacian Cioloş de erudiţie şi nici nu-mi închipui că aceasta tronează în birourile de la Bruxelles unde viitorul prim-ministru român a avut ocazia să-şi dezvolte teoria asupra guvernării. Uniunea Europeană este construită – fără să fi intenţionat cineva aşa ceva sau să fie conştient de această genealogie intelectuală – potrivit raţionamentului prin care Rousseau vedea posibilă democraţia. Anume, printr-o clară separare între actul de guvernare şi procesul de autorizare a guvernării, prin distincţia dintre *guvernare* şi *suveranitate*. Deja Hobbes, al cărui gând pare să fie prelungit de Rousseau, îşi imagina suveranitatea (*imperium*) într-o comunitate politică numai sub condiţia ca aceasta să se abţină de la actul de guvernare (*administratio gubemandi*), mulţumind-se să hotărască doar cine va guverna şi, eventual, potrivit cărei conduite[105]. Distincţia pe care o operează Hobbes este cea între puterea nominală şi actul efectiv de putere.

Hobbes pare să anticipeze condiţia suveranului european al zilelor noastre, adică suma popoarelor din fiecare dintre statele membre care aleg un parlament comun, a cărui competenţă de „co-decizie” nu este altceva decât capacitatea de a stabili unele norme de comportament politic şi instituţional pentru Comisia care administrează guvernarea în act şi în drept. Un demos adormit, ce se deşteaptă la răstimpuri doar pentru a vota, încredinţează puterea unui guvern în permanenţă treaz şi activ.

Cam aşa arată paradigma pe care Dacian Cioloş o crede potrivită pentru România. Cum pare că cele două partide majore, PS şi PNL, vor vota investirea guvernului, modelul are toate şansele să fie pus în operă şi să transforme în profunzime şi pentru durată lungă regimul

105 Richard Tuck, The Sleeping Sovereign. The Invention of Modern Democracy, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, pp. 86-109, 124-145, căruia ii datorez conexiunea intre Hobbes şi Rousseau.

democratic românesc.

REGIM CURAT DEMOCRATIC

2 decembrie 2015

Atunci când a decis ca 1 decembrie să fie ziua naţională a României, Adunarea Constituantă din 1991 a făcut o alegere înţeleaptă. A făcut-o însă dintr-un motiv oarecum greşit. După două decenii de naţional-comunism, ziua de 1 decembrie 1918 ajunsese să fie privită ca un eveniment, cel mai important, dintr-o serie lungă de episoade ce au dus la constituirea statului naţional al românilor. Neîndoielnic, prima decizie a Adunării de la Alba Iulia a fost aceea de unire a tuturor românilor, ca şi a teritoriilor locuite de ei, într-un singur stat. Este deci just ca, la 1 decembrie, să celebrăm unificarea românilor într-o naţiune indivizibilă. Numai că aceasta nu a fost singura măsură decretată de *Rezoluţiunea* de la Alba Iulia. Şi nici măcar nu a fost decretată ca o împlinire metafizică a unor năzuinţe de veacuri. Unirea a fost, în instanţa sa istorică, un act de luciditate politică, deopotrivă democratic în gândire şi radical în acţiune.

Unirea a fost asociată, mai întâi, cu „înfăptuirea desăvârşită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieţii publice” Trei erau trăsăturile acestui regim: mai întâi, deplină autonomie pentru comunităţile naţionale şi religioase din cuprinsul noului stat. Românii din Ardeal, Banat şi Ţara Ungurească fuseseră privaţi până în 1918 de o asemenea autonomie şi nu erau dispuşi să o refuze la rândul lor celor care le-o tăgăduiseră în trecut; apoi, libertatea neîngrădită şi necondiţionată de exprimare şi de gândire; în sfârşit, „votul obştesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporţional pentru ambele sexe”.

Ne-am obişnuit să celebrăm unirea cu zel patriotic. Dovedim oare acelaşi entuziasm faţă de întregul program de la 1 decembrie 1918? După aproape un veac, autonomia comunităţilor locale rămâne încă de făcut. La un an de la *Rezoluţiune*, autorităţile de la

Bucureşti nu s-au arătat dispuse să dea drept de vot

femeilor, care au fost nevoite să aştepte aproape trei decenii pentru a deveni cetăţeni cu drepturi depline.

Nu au trecut două luni de când acest Parlament a încălcat, sub comandamentul unui populism de conjunctură, spiritul şi litera *Rezoluţiunii* de la Alba Iulia. Pentru participanţii la Adunare, votul „pe comune”, în localitatea de reşedinţă stabilă altfel spus, era nu numai un drept, dar şi o responsabilitate: un drept şi o responsabilitate a celor cu rădăcini în comunitatea lor locală, un gest de solidaritate cu viaţa şi munca comunităţii. Pentru participanţii la Adunarea de la Alba Iulia, familiari şi ei ca şi noi cu un vast fenomen de migraţie şi emigraţie, noţiunea de *vot prin corespondenţă* ar fi fost o contradicţie în termeni, o fantezie de neconceput.

Unirea a fost asociată, în al doilea rând, cu o reformă agrară radicală şi cu exigenţa lărgirii sferei drepturilor sociale substanţiale. Această agendă democratică de ţinută wilsoniană nu numai că nu a fost dusă până la capăt, dar pare, astăzi chiar, să fie pusă în pericol în câteva din punctele şale esenţiale.

Dacă este să luăm în serios ceea ce s-a petrecut la Alba Iulia în 1918, ar trebui să aniversăm nu doar un eveniment patriotic, ci un manifest democratic, textul *Rezoluţiunii*, ce ar putea avea pentru noi aceeaşi însemnătate civică pe care declaraţia de independenţă o are pentru americani. 1 decembrie nu a fost un eveniment militar şi guvernamental, ci unul eminamente civil. Armata maghiară era demobilizată, cea română abia se pregătea să treacă Carpaţii. Jandarmeria, poliţia şi toate autorităţile centrale şi locale se aflau în stare de disoluţie ori de derută. Cu toate acestea, în Ardeal, în Banat şi în părţile locuite de români din Ţara Ungurească domnea ordinea. Pentru că elitele locale româneşti, asociate în două partide, Partidul Naţional Român şi Secţia Română a Partidului Social-Democrat din Ungaria, au ştiut să se autoguverneze şi să-şi organizeze comunităţile. Pentru

administrarea treburilor curente, dar, mai ales, pentru cel mai vast proces electoral din istoria României ce nu a fost pus în operă de un guvern. Convocate de fruntaşii şi militanţii celor două partide, au avut loc în fiecare comună şi în fiecare oraş întruniri cetăţeneşti în care au fost desemnaţi reprezentanţii pentru Adunarea de la

Alba Iulia. Înarmaţi cu credenţiale, cu asentimentul unor alegători pe care nu-i convocase la urne vreo autoritate publică, aceşti reprezentanţi au adoptat textul *Rezoluţiunii*.

A sosit poate timpul să admitem că 1 decembrie nu este numai ziua în care naţiunea s-a desăvârşit prin unirea tuturor românilor în cuprinsul aceluiaşi stat. 1 decembrie este şi ziua în care ar trebui să celebrăm democraţia reprezentativă şi pluralismul, în care s-ar cuveni să recunoaştem rolul central al partidelor politice democratice în istoria noastră contemporană, rol la fel de mare ca acela al armatei ori al guvernelor. Pe această cale, s-ar putea să înţelegem mai bine că patriotismul nu este doar un sentiment sezonier şi festiv, ci, în egală măsură, o alegere raţională. Montesquieu a scris cândva că adevăratul patriotism înseamnă să iubeşti legile patriei tale. Dacă merită dragostea cetăţenilor. Ţine de Parlament, dacă va fi dispus să se inspire din principiile şi valorile din care s-a hrănit *Rezoluţiunea* de la Alba Iulia, să le dea motive românilor să fie adevăraţi patrioţi.

Cine a urmărit parada de ieri a constatat că naţiunea se află pe mâini bune. Naţiunea are preşedinte, are prim-ministru, are armată, are eroi, are tehnică de luptă, are servicii, are chiar şi dube cu care să-i trimită pe corupţi la puşcărie. În actuala criză de regim, în mijlocul unei „schimbări de paradigmă” promovate de forţe ce nu şi-au dezvăluit decât parţial numele şi intenţiile, democraţia reprezentativă, pluralismul, drepturile şi libertăţile cetăţenilor nu-i au decât pe deputaţi şi pe senatori. Parlamentul a rămas singura instituţie cu vocaţia de a împlini programul democratic al Adunării de la Alba Iulia.

OMUL ESTE MAI BĂTRÂN DECÂT STATUL

10 decembrie 2015

Un vechi principiu de drept german spune că „omul este mai bătrân decât statul”. Cu alte cuvinte, tot ceea ce îi aparţine şi tot ceea ce i se cuvine trebuie să aibă întâietate, interesele statului fiind obligate să se raporteze la el ca la un izvor de legitimitate. Istoria oamenilor nu s-a desfăşurat însă în jurul acestui principiu.

De la imperiile Antichităţii şi până la statele-naţiune moderne, statul a fost mereu mai important decât omul. Statul a acumulat drepturi şi privilegii legale, iar omului i-au fost impuse îndatoriri şi obligaţii. Până la punctul în care statul a părut să fie sursa ultimă a dreptului. A fost nevoie de două revoluţii, cea americană şi cea franceză, ca şi de două războaie mondiale pentru ca statele să recunoască în sfârşit că dreptul lor nu are altă întemeiere decât drepturile fundamentale ale omului.

Această recunoaştere a luat o formă publică pe 10 decembrie 1948 la New York, când Adunarea Generală a Naţiunilor Unite a adoptat *Declaraţia Universală a Drepturilor Omului*. De atunci, drepturile omului nu mai sunt doar idealul liberalismului filosofic ori un set de principii juridice abstracte. Declaraţia este şi un triumf universal al gândirii şi al acţiunii politice liberale. De aproape şapte decenii, statele au datoria să transforme drepturile în garanţii constituţionale efective şi în prevederi legale concrete. S-ar putea spune că drepturile omului seamănă cu omul: nu există cu adevărat decât atunci când sunt întrupate, şi anume în texte cu putere de lege, în instituţii şi în practici politice.

Tocmai de aceea, drepturile omului nu sunt un câştig definitiv şi ireversibil. Textele care le cuprind şi le proclamă pot fi deseori scrise cu litere moarte. Adesea, instituţiile nu ştiu sau nu vor să dea viaţă acestor drepturi. Mai ales după 2001, statele au început din nou să afirme primatul „intereselor naţionale” asupra drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor. Siguranţa statului şi raţiunea de

stat par să devină din nou mai importante decât drepturile omului. În numele securităţii colective şi sub ameninţarea unor riscuri de cele mai multe ori reale – cum sunt terorismul internaţional, conflictele asimetrice sau chiar crizele financiare – drepturile fundamentale ale omului sunt restrânse sau parţial suspendate.

Nu este vorba aici despre un scenariu teoretic ori despre un fenomen care îi priveşte doar pe alţii. Să ne amintim: în anul 2010, la iniţiativa preşedintelui de atunci, Guvernul României a decis restrângerea exerciţiului unor drepturi reale de care se bucurau câteva milioane de cetăţeni în temeiul articolului 53 din Constituţie. Parlamentul a încuviinţat atunci această restrângere, stabilind astfel un precedent periculos pentru democraţia românească.

Ceea ce ar fi sănătos să îngrijoreze orice liberal este faptul că astăzi drepturile omului nu mai sunt doar încălcate episodic şi circumstanţial, ci pur şi simplu limitate. Regimul totalitar în care mulţi dintre noi am trăit până în urmă cu douăzeci şi şase de ani obişnuia să-şi arate ataşamentul faţă de drepturile fundamentale ale omului, ba chiar să se laude că aceste drepturi beneficiază în comunism de garanţii materiale superioare celor oferite de regimul politic liberal-democrat. Ştim astăzi, mulţi am ştiut şi atunci, că încălcările drepturilor omului erau în România grave şi sistematice. Numai că se petreceau într-o zonă de umbră şi nu erau niciodată recunoscute public.

Vechea ipocrizie a socialismului de stat a dispărut. În zilele noastre, drepturile omului sunt limitate public, prin efectul legii. Guvernele nu-şi mai ascund ostilitatea faţă de exerciţiul liber ai drepturilor şi nici intenţia de a se dota cu mijloacele necesare pentru a supraveghea modul în care acestea simt exercitate de cetăţeni. Legi de tip *Bigbrother* sau *Patriot Act* au ajuns să fie atât de banale încât sunt adoptate în diferite forme în aproape toate democraţiile contemporane. Deşi este mai bătrân decât statul, omul pare să se resemneze din nou cu un statut juridic de minor

politic aflat sub tutela autorităţii de stat.

De aceea, calitatea exerciţiului drepturilor fundamentale se judecă întotdeauna după calitatea drepturilor de care se bucură cei mai vulnerabili membri ai societăţi, cei aflaţi „în drept sau în fapt, într-o situaţie de dependenţă personală. O primă categorie ar fi cea a minorilor. Copiii români care simt obligaţi să muncească, care abandonează şcoala, care sunt supuşi abuzurilor instituţionale, care trăiesc în sărăcie au ponderi statistice ce evocă lumea a treia. O altă categorie de dependenţi este cea a deţinuţilor. Raportul de acum două zile al avocatului poporului dezvăluie, fără să fie cineva surprins, că în penitenciarele din România condiţiile de detenţie sunt subumane, se dovedesc a fi o sfidare la adresa dreptului la viaţă, la integritate şi la demnitate.

Cum răspunde actualul guvern acestei ignorări flagrante a drepturilor fundamentale ale omului? Să constatăm că, în proiectul de buget trimis Parlamentului spre examinare, sistemul de apărare primeşte de două ori mai multe fonduri decât sistemul naţional de educaţie, cercetare şi inovare, iar serviciilor secrete li se repartizează de patru ori mai multe fonduri decât culturii şi patrimoniului naţional. Forţa statului este infinit mai bine subvenţionată decât demnitatea şi creativitatea cetăţenilor. Dreptul acestora la o viaţă autonomă, responsabilă, împlinită şi rodnică păleşte în faţa dorinţei statului de a-şi spori puterea de control asupra vieţii cetăţenilor.

Pentru un liberal, tot atât de neliniştitoare este o practică judiciară ce a devenit frecventă în ultimul an, cea a restrângerii drastice a exerciţiului drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti în desfăşurarea instrucţiei penale. O asemenea posibilitate este întrevăzută de acelaşi articol 53 din Constituţie, ce precizează în acelaşi timp că numai legea poate dispune o asemenea restrângere şi numai dacă este cu adevărat necesară într-o societate democratică. Numai că legea penală priveşte această restrângere ca pe

o situaţie excepţională. Ministerul Public – şi, la cererea acestuia, judecători intitulaţi oarecum ironic „de drepturi şi libertăţi” – au transformat excepţia în regulă. Reţinerea, arestul preventiv, încătuşarea au devenit reguli procedurale larg aplicate, indiferent de notorietatea şi de statutul celor care sunt astfel privaţi de dreptul lor fundamental la libertate şi la demnitate personală.

Cum s-a ajuns aici? Printr-o înţelegere a statului de drept contrară literei şi spiritului *Declaraţiei Universale a Drepturilor Omului*. În lumina liberală a acestui text pe care-l celebrăm astăzi, statul de drept nu este altceva decât un dispozitiv de garantare şi de protecţie a drepturilor fundamentale ale omului. În România de astăzi, statul de drept desemnează pur şi simplu o stare de fapt, cea în care instituţiile represive ale statului sunt dotate cu o autoritate legală şi practică situată în afara oricărui control public, devenind pe această cale imune la orice fel de critică politică sau cetăţenească. Ştim însă, din mărturii explicite, că acest soi de stat de drept se află sub controlul privat al serviciilor secrete, care tratează sistemul judiciar drept un „câmp tactic” de predilecţie.

Această variantă perversă a statului de drept este moştenitoarea directă a socialismului de stat. Ca şi fostul regim, statul de drept românesc al anului 2015 se hrăneşte dintr-o ideologie al cărei rost esenţial este cel de a justifica represiunea în fapt şi în drept. Această ideologie este cea a „luptei împotriva corupţiei” Desigur, corupţia subzistă în societatea noastră la toate nivelurile. Este câteodată mai vizibilă şi mai supărătoare decât în alte părţi. Nu este însă o excepţie românească, nici măcar într-un cadru comparativ european. Tot atât de firesc, actele de corupţie, mici sau mari, trebuie să cadă sub incidenţa legii, trebuie să fie investigate, probate şi sancţionate. În discursul public de la noi, universalitatea corupţiei a înlocuit complet universalitatea drepturilor omului. Totul poate fi tratat la rubrica corupţiei, ca o infracţiune conexă. Orice faptă încape în categoria corupţiei. Tot ceea ce nu

funcţionează în societate, în economie, în politică este pus pe seama corupţiei. Corupţia a devenit o explicaţie comodă şi spontană pentru tot ceea ce, în societatea românească, nu corespunde modelului unei societăţi ideale. Ideologiile nu sunt însă ficţiuni dezinteresate. Rolul lor este acela de a legitima represiunea, de a-i oferi atât o motivaţie acceptabilă social, cât şi mijloace violente de control social. Privită ca temă ideologică, corupţia ucide indiscutabil. Ucide mai precis drepturile omului.

Liberalii n-au crezut niciodată în ideologii şi le-au privit mereu cu suspiciune. Liberalii cred în cultura publică a libertăţii. Mai cred, cu tot atâta tărie, în practica legală a drepturilor omului. Pentru un liberal, omul este mai bătrân decât statul, iar cetăţeanul are precedenţă în faţa statului, drepturile şi libertăţile sale fiind mai importante decât orice drept ar pretinde statul să exercite. Liberalii nu uită însă dictonul care spune că diavolul este încă şi mai bătrân decât omul. Au de aceea datoria să demaşte caracterul violent şi inuman al ideologiilor dominaţiei statului asupra cetăţenilor. Prin gândire liberă şi acţiune radicală. Dacă liberalii nu vor ridica în aceste momente glasul în favoarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor şi a constituţionalismului democratic, nimeni altcineva nu o va face în locul lor.

STATUILE NU VORBESC SINGURE

15 decembrie 2015

Ce se întâmplă, în ordinea cunoaşterii istorice, atunci când monumentul este tratat ca un document sau, mai bine zis, ca un *nexus* ce mobilizează şi capturează serii de izvoare păstrate în arhive? îi datorăm lui Liviu Brătescu un posibil răspuns, erudit şi argumentat, la această interogaţie epistemologică[106]. Monumentele publice ridicate în perioada 1866 – 1918 simt privite ca episoade turnate în bronz ale procesului de construcţie identitară a

106 Liviu Brătescu, Liberali versus conservatori. Monumente publice şi memorii concurente în România modernă (1866-1914), Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2015

naţiunii în vremea regimului cenzitar. „Statuile nu vorbesc singure”, constată autorul, de la care am împrumutat titlul acestor rânduri. Proiectarea şi inaugurarea lor simt, în cazurile studiate, o instanţă discursivă din care transpare, alături de alinierile partizane ale timpului şi de tensiuni politice pronunţat conjuncturale, o profundă neasemănare cu prezentul. Desigur, Ştefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza, Mihai Kogălniceanu şi Vasile Alecsandri sunt icoane inamovibile ale canonului naţional, aşa cum a fost produs de prelucrările istoriografice succesive (şi relativ consensuale) ale ultimului veac şi jumătate. Harta patriei are localităţi ce le poartă numele, iar chipul lor, multiplicat în bronz sau piatră, străjuieşte în ultimii o sută de ani nenumărate pieţe publice de pe tot cuprinsul ţării. La rândul lor, Ion C. Brătianu, ca Rosetti ori Lascăr Catargiu (mai puţin însă A1.N. Lahovary) ocupă până astăzi câte un loc respectabil în imaginarul colectiv al românilor. Familiaritatea cu o imagine şi cu un nume, eventual cu un reziduu de memorie factuală, nu presupune însă asemănare.

Statuile pe care le-au proiectat, despre care au vorbit, în jurul cărora au organizat evenimente oamenii publici ai regimului parlamentar românesc instituit de Constituţia din 1866 (moment căruia Liviu Brătescu i-a consacrat o altă importantă carte), nu au avut funcţia de „monumente de for public”, aşa cum sunt cunoscute în limbajul politico-juridic al zilelor noastre. Ele nu sunt simple cote – cu rol estetic şi memorial – ale *spaţiului public*, înţeles ca domeniu public, ci elemente constitutive ale unei *sfere publice*, ale unui unităţi indivizibile de timp şi deloc ce a ţinut laolaltă statul şi societatea. Statuile studiate de Liviu Brătescu sunt mai degrabă evenimente decât monumente. Forţa narativă cu care au fost investite de contemporani are o pondere infinit mai mare decât expresia lor estetică, cu totul nesemnificativă în ultimă instanţă.

Aceste statui sunt evenimente publice, dar nu aparţin

statului. Iniţiativa – întotdeauna marcată politic, uneori formulată de pe înălţimi guvernamentale – vine din partea unor oameni publici. Amplasamentul şi autorul lucrării sunt decise de un comitet de oameni publici. Finanţarea se face prin subscripţie publică. Inaugurarea este, evident, o festivitate publică. Agenţiile statului (guvern, Parlament, monarhie, primărie, prefectură) nu intervin cu titlu instituţional, ci doar prin oamenii publici care le reprezintă într-un moment sau altul. S-ar putea ca Liviu Brătescu să fi surprins şi cartografiat – pe o cale ce nu pare, la prima vedere, capabilă să facă o asemenea promisiune – o problemă centrală a istoriei româneşti moderne: statul naţional şi societatea burgheză au fost făcute împreună într-o sferă publică indiviză creată de texte, cuvinte şi statui şi animată de oameni publici. De politicieni, universitari, jurnalişti şi antreprenori întorşi mereu cu faţa către societate, preocupaţi constant să facă să vibreze o reţea vastă de subiectivităţi şi să primească înapoi ecoul propriilor vorbe şi fapte. Ni-i putem imagina pe mulţi dintre cei care s-au implicat în edificarea monumentelor evocate de Liviu Brătescu ca fiind ei înşişi nişte statui vivante. Neasemănarea lor cu prezentul este completă.

Pentru că, aşa cum a demonstrat Richard Sennett[107], omul public a dispărut din societăţile occidentale de mai bine de un secol. Sfera publică însăşi s-a privatizat radical. Societatea românească nu face, desigur, excepţie. După 1918 în mod incidental, apoi sistematic după 1948, statuile nu mai sunt o problemă publică, ci o afacere de stat. Statul preia integral gestiunea istoriei şi a memoriei colective, ca şi sarcina de a redacta vulgata naţională, de a stabili cine merită să fie comemorat, transformat în stană de piatră, unde, cum şi de către cine.

Iată cel mai recent exemplu. Pe 22 septembrie 2015, Senatul a adoptat la a doua lectură, cu o majoritate destul de largă, o propunere legislativă „pentru condamnarea

107 Richard Sennett, The Făli of Public Man, W.W. Norton & Company, New. York and London,1974

totalitarismului comunist şi pentru cultivarea memoriei naţionale antitotalitare" (L269/2015). Pe de o parte, actul normativ dă termen Academiei Române să redacteze în nouăzeci de zile un raport privind natura criminală a defunctului regim comunist, iar pe de altă parte dispune monumentalizarea memoriei victimelor totalitarismului prin înfiinţarea unui muzeu tematic şi prin ridicarea unei cruci în Piaţa Universităţii din Bucureşti. Legea prevede amplasamentul, forma şi dimensiunile monumentului, precum şi finanţarea integrală a acestuia din fonduri ale instituţiilor publice. Între voinţa statului şi o societate formată exclusiv din oameni privaţi nu se mai află nimic.

Oricât de mare ar fi astăzi numărul statuilor din pieţele publice ale oraşelor şi satelor româneşti, acestea nu mai sunt decât elemente ornamentale ale planurilor de urbanism. Chiar dacă iniţiativa este uneori privată, toate sunt gândite şi plătite de autorităţi ale statului, de primării, consilii judeţene sau guvern. Uneori la comanda Parlamentului. Nimeni nu mai vorbeşte pentru aceste statui. Se vorbeşte câteodată despre ele, mai ales în cheie estetică. Ele privesc în gol, spre un spaţiu public care nu mai există.

ALEGERILE CA ILUZIE A LIBERTĂŢII

20 decembrie 2015

Cartea Mihaelei Ivănescu[108] poate fi descrisă ca un răspuns argumentat, riguros şi convingător dat unei interogaţii centrale pentru înţelegerea procesului politic democratic în România postcomunistă: cum se articulează reciproc politica naţională şi cea locală în diferitele tipuri de alegeri? Pentru a răspunde acestei întrebări, sunt analizate comportamentele electorale ale indivizilor, dar şi regularităţile în formarea intenţiei de vot, precum şi influenţele pe care diferitele tipuri de variabile le au în crearea sau în modificarea preferinţelor politice ale cetăţenilor. Autoarea a mobilizat nu numai datele empirice

108 Mihaela Ivănescu, Alegeri şi comportamente electorale in România. De la local la naţional, Editura Universitară, Bucureşti, 2015

oferite de literatura de specialitate, dar a procedat la elaborarea propriilor instrumente de lucru (chestionare) pentru a lămuri iregularităţile în distribuirea sufragiilor între partide şi candidaţi, aşa cum au fost puse în evidenţă, la nivelul oraşului, dar şi al judeţului Constanţa, de momentul electoral dens 2008 – 2009.

De-a lungul capitolelor cărţii, două chestiuni devin centrale: pe de o parte, dezangajarea politică a cetăţenilor manifestată prin absenteism electoral, iar pe de altă parte, incongruenţa între politica naţională şi cea locală la nivelul opţiunilor de vot. În cele nouă runde de alegeri generale, prezidenţiale şi locale organizate în România postcomunistă, votul este gradual marcat de trei fenomene împletite ce necesită explicaţie: dezafectarea electorală accentuată a cetăţenilor, volatilitatea preferinţelor exprimate de la un scrutin la altul şi dezarticularea relativă între opţiunile formulate simultan pentru aleşii locali şi pentru cei naţionali, această din urmă trăsătură fiind cu precădere manifestă în divergenţa uneori dramatică dintre votul local şi cel prezidenţial.

Investigaţia este deci condamnată la pluralism metodologic. Volatilitatea votului şi precaritatea partizană sunt deopotrivă factori ce fac imposibilă naturalizarea în context românesc a unuia din modelele explicative clasice în ştiinţa politică ale formării şi distribuirii preferinţelor electorale. Toate aceste modele introduc inevitabil în reţeta de analiză a materialului empiric o formă de raţionalitate ce nu pare capabilă să captureze satisfăcător varietatea de criterii utilizate de către alegătorul român.

Ipoteza cea mai verosimilă ar putea fi formulată astfel: alegătorul individual recurge în acelaşi timp şi fără a fi preocupat de vreun comandament de coerenţă la un număr variabil de criterii, ce iau în calcul identificarea partizană, pe care o contrastează permanent cu preferinţa faţă de personalitatea candidatului, dar şi cu o anumită capacitate de a-şi ierarhiza opţiunile pentru anumiţi candidaţi. O asemenea presupunere poate părea simultan

previzibilă şi vagă, dar ea este ilustrată cu forţă analitică de comportamentul electoral al cetăţenilor, dispuşi să experimenteze – cel puţin parţial în plan local – alegerea unui candidat drept o formă de simpatie faţă de partidul acestuia, în vreme ce o asemenea favoare se pierde atunci când acelaşi alegător îşi formulează decizia cu privire la personalitatea şi partidul naţional. În acest complicat joc de oglinzi, reflexia pe care candidatul preferat o lasă asupra partidului şi modul în care partidul potenţează preferinţa pentru un candidat nu simt numai asimetrice, ci de-a dreptul incongruente. Aceasta mi se pare a fi o observaţie indispensabilă înţelegerii mai fine a modului în care s-a structurat de jos în sus logica politică românească a timpului prezent.

Analiza surprinde, în ultimă instanţă, ceea ce s-ar putea numi procesul de „deznaţionalizare" a politicii româneşti, început lent în 2001 şi desăvârşit în 2008. Altfel spus, politica locală este cheia de înţelegere a modului în care funcţionează regimul politic românesc. Alegerile, partidele, clientelismul şi birocraţia sunt cele patru mişcări ale acestei chei. Statul român nu este decât o practică a partidelor. Acestea, la rândul lor, sunt inseparabile de aparatele administrative locale pe care le utilizează pentru a se consolida, pentru a recruta şi răsplăti membri, pentru a organiza scrutinele şi a manufactura rezultatele electorale.

Votul divizat şi realegerea nu sunt neapărat instrumente de control la dispoziţia alegătorului. Dimpotrivă, mai ales din 2008, votul (cu precădere cel local şi doar parţial cel naţional) este aproape integral controlat de aparatele de partid capabile să-l extragă din societate. Impredictibilitatea, atâta câtă există, ţine mai degrabă de abilitatea, variabilă de la un partid la altul, de a forma, menţine şi dezvolta reţele de patronaj şi de clientelism producătoare de voturi. Partidele există şi funcţionează în acest orizont local mai ales ca dispozitive de mobilizare, de confecţionare chiar a voturilor. Iar

metoda prin care partidele realizează această operaţiune sezonieră este clientelismul. Acesta din urmă, în schimb, este organizat în reţele de patronaj relativ stabile şi, în orice caz, durabile, ce se manifestă ca unică formă locală de viaţă politică. Partidele româneşti, surprinse la lucru între aparatele statului şi societate, nu au rolul de a-i reprezenta şi socializa pe cetăţeni, ci de ari mobiliza la urne.

Reuşesc să o facă, demonstrează tabloul electoral al Constanţei anilor ’2008 şi 2009, după o logică a bi-personalismului asimetric. În alegerile locale, personalitatea liderului local este. determinantă în acumularea de sufragii în contul unui partid anume, în schimb, scrutinul prezidenţial poate răsturna ierarhia voturilor prin forţa opusă a personalităţii naţionale, ce pare să deţină întotdeauna ascendentul asupra celei locale. Să fie vorba aici despre discernământul alegătorilor? Am avea de-a face, mai degrabă, cu două situaţii electorale deconectate (chiar şi când s-au petrecut simultan, cum s-a întâmplat până în 2004), cu două orizonturi de aşteptări suficient de distincte în imaginarul colectiv şi în răsfrângerile acestuia din presă. Pe de o parte, orizontul vieţii reale, unde mai binele sau diferitul sunt întotdeauna duşmanul binelui cu care te-ai obişnuit şi ale cărui limite le cunoşti. Pe de altă parte, orizontul generic, fictiv şi distant întrupat de preşedintele României. Acesta din urmă se profilează pe un fundal fără legătură cu experienţa directă a cetăţenilor, care îşi pot proiecta la acest nivel în deplină libertate, ca pe un ecran alb, toate iluziile, speranţele, resentimentele şi frustrările. Fără riscuri evidente, concrete şi imediate.

Dezvăluirea acestui caracter divizibil, divergent chiar, al opţiunii electorale a cetăţenilor, prezentată adesea ca un bun politic indivizibil, reprezintă probabil principala contribuţie intelectuală a cărţii la ştiinţa politică românească. În democraţii, votul este desigur un drept. Poate fi însă şi o iluzie a libertăţii individuale.

CÂT DE STRĂINI SUNT REFUGIAŢII?

29 ianuarie 2016

La Ardud, în nord-vestul ţării, a izbucnit în ultimele trei zile o revoltă populară violentă împotriva câtorva familii de refugiaţi din Orientul Mijlociu adăpostiţi oarecum discret într-un aşezământ iezuit. Înarmaţi cu furci şi topoare ca în vechile răscoale ţărăneşti, localnicii i-au pus pe fugă pe străini. Întreaga naţiune i-a văzut şi i-a aprobat. În România nu e loc pentru refugiaţi.

Să recunoaştem: ţările aparţin de regulă celor care le locuiesc din vechime, celor care le-au scris istoria şi le-au făcut politica ori cultura. Ţările se întemeiază pe aranjamente sociale vechi. Ce se întâmplă însă când ţara se consideră creştină? Datoria oricărui botezat este aceea ce a-l primi pe Christos ori de câte ori acesta vine în vizită sub chipul unui străin: „am fost străin şi m-ai primit” (Matei 25: 35). În faţa refugiaţilor, chestiunea etică nu este atât cine sunt aceştia şi dacă ar fi cumva îndreptăţiţi să primească ospitalitatea noastră, cât cine suntem de fapt noi înşine. Suntem desigur europeni, mai exact germani, români, greci sau italieni, dar suntem oare şi creştini? Suntem noi, dacă pretindem o asemenea calitate, la cârma propriei noastre vieţi? Suntem oare cu adevărat calificaţi pentru a lua decizii cu privire la admiterea străinilor în cote sau pe categorii? Avem cumva dreptul de a proceda la o reducţie raţională a refugiatului, aşa cum face Canada, care nu-i primeşte pe toţi cei dornici să vină, ci îi alege pe cei care merită să fie invitaţi (pentru că, de pildă, sunt creştini şi superior educaţi)?

Generaţie după generaţie, creştinii posteonstantinieni s-au deprins să considere locurile în care le-a fost dat să tranziteze timpul drept *patria*, pământ strămoşesc. Aceasta a fost pesemne cea mai vădită consecinţă a aranjamentului la care a recurs Constantin când a transformat creştinismul, dându-i un caracter oficial şi o vocaţie ereditară, în creştinătate. Creştinii şi-au pierdut treptat condiţia etico-politică de străini în propria

lor ţară, descrisă în termeni legali de *incolatus*, condiţie încă normativă pentru Sfântul Ieronim atunci când traduce Psalmul 119: 19, *incola ego sum în terra*. Autorul Epistolei către Evrei (11: 13) îi califică pe toţi cei care împărtăşesc credinţa abrahamică drept „străini şi călători" (*peregrini et hospites* în limbajul cu iz juridic al Vulgatei), iar 1 Petru 1: 1 drept exilaţi. La sfârşitul celui de-al doilea secol, autorul epistolei către Diognet observă la rândul său: „[creştinii] trăiesc în patria lor (nenrisaq) ca rezidenţi străini (Ttdpoucoi); împart totul cu ceilalţi ca cetăţeni (fto Xixai), dar sunt trataţi ca străini (revoi); orice ţară străină le este patrie şi patria lor le rămâne străină"[109]. Să precizăm că îtspioiKOI erau, în vechea Spartă de exemplu, locuitorii liberi ai ţării, marginali ca statut (aşa cum sugerează numele însuşi), privaţi legal de cetăţenie şi de drepturile şi privilegiile decurgând din aceasta. Astenos din Amaseea, căruia îi face ecou Ioan Chrisostom, este încă şi mai explicit: „Nu locuim în propria noastră casă. Suntem emigranţi, străini, exilaţi"[110].

De îndată ce au acceptat aranjamentul constantinian, creştinii au promovat colectiv la statutul permanent şi privilegiat oferit de *civilitas*. Într-un fel şi pe o durată mai lungă, creştinismul constantinian repetă eroarea politică a poporului evreu: „Israel a căutat să fie o mare naţiune, Israel a căutat să aibă un rege ca celelalte naţiuni, dar Israel a fost dus în exil. În această situaţie, Israel şi-a dezvoltat aptitudinile de supravieţuire necesare atunci când nu-ţi controlezi viaţa. Creştinii, confruntaţi cu ceea ce poate aduce viitorul, ar putea învăţa din nou, redescoperindu-şi identitatea evreiască, cum să trăiască exclusiv pe cont propriu"[111]. Creştinii au vrut mai întâi să fie romani şi s-au lăsat cârmuiţi de im împărat. Au ajuns

109 Enchiridion patristicum, collegit M.J. Rouet de Journel S.I., Herder, Barcinone-Friburgi-Romae - Neo Eboraci, 1969, p. 35

110 Migne, PG 40,179 şi PG 61, 785-788

111 Stanley Hauerwas, Approaching the End. Eschatological Reflections on Church, Politics, and Life, William B. Eerdmans, Grand Rapids, ML, and Cambridge, 2013, p. 87

mai apoi să se considere italieni, englezi, polonezi sau români, să-şi aleagă regi şi parlamente. Au luat teritorii în posesie, şi-au îngropat în ele morţii şi le-au numit patrii. Fiecare dintre ele mai ilustră, mai bravă şi mai vrednică de sacrificiu decât toate celelalte. Şi-au pus uniforme, s-au încolonat sub drapele, şi-au dat viaţa în războaie pentru rege şi pentru ţară. După exemplul vechiului Israel, de atâtea ori certat de profeţi, şi-au plăsmuit singuri idolii sau i-au împrumutat de la vecini. S-au cazat în istorie ca şi cum tot timpul din lume ar fi fost al lor. N-au străbătut timpul ca şi cum tot ceea ce au de valoare li s-a dat spre păstrare în ei înşişi.

Odată cu Reforma, unii creştini s-au deprins să trăiască în emigraţie, având drept patrie propria lor credinţă. Calvin a gândit Biserica ca pe o instituţie permanentă a exilului, ca pe o comunitate de refugiaţi[112]. Tocmai de aceea calvinismul a fost un ferment al modernităţii, a deschis lumea, a separat sferele vieţii, a autonomizat şinele, a preferat comerţul în locul războiului, a redescoperit democraţia, a plantat seminţele Republicii americane, a fost un herald al liberalismului. Ca şi creştinii descrişi în beneficiul lui Diognet, calvinii sub toate formele lor (ortodocşi, remonstranţi, separatişti, puritani, prezbiterieni, congregaţionalişti etc.) s-au simţit acasă pe toate continentele, comportându-se ca refugiaţi în propria lor ţară. Nu s-au hrănit din identităţi etnice ori statut social, ci s-au impus – ca ideal-tip, desigur – prin calităţi întru totul personale precum sobrietatea, cumpătarea, sârguinţa, creativitatea, îndrăzneala şi modestia. Au transformat lumea fără a o controla.

Din această perspectivă, am putea reformula întrebările: Cine este în realitate acasă? Cine este ospitalier? Cine-i primeşte pe cei care se află doar în trecere sau intenţionează să rămână? Gazda, dacă pretinde că este discipol al lui Christos şi membru al Bisericii

112 Heiko A. Oberman, John Calvin and the Reformation ofthe Refugees, Librairie Droz, Genève, 2009

Catolice (în sensul crezului de la Niceea), este ea însăşi un oaspete, un pribeag. Avraam fusese la vremea sa un călător gata să împartă cu oaspeţii săi tot ceea ce ducea cu el, nu însă şi locul în care se afla instalat vremelnic (Geneza 18) şi care nu era decât o promisiune (Geneza 15: 7); între timp, era el însuşi oaspete în Mamvri, un trecător pe lângă oraşele Sodomei şi Gomorei. Era, în termei spartani, un Ttepioucoc. Unul pentru care oaspeţii rămân necunoscuţi, identitatea lor nefiind reductibilă la oricare din categoriile cunoaşterii. OIXo-evla patriarhului ne ajută, ne obligă chiar, să punem o nouă întrebare: suntem oare capabili să-l recunoaştem pe Domnul ori pe îngerul său într-o mulţime de refugiaţi? Nu cumva se cuvine să-i tratăm pe toţi refugiaţii – creştini ori musulmani – ca pe nişte îngeri?

ULTIMUL RAPORT?

1 februarie 2016

Raportul Comisiei Europene cu privire la progresele României în anul 2015 în cadrul Mecanismului de Cooperare şi Verificare, publicat la Bruxelles pe 27 ianuarie 2016, se arată a fi un document mai mult politic decât tehnic. Comisia îşi însuşeşte un raport cu autori anonimi, ce nu este rezultatul cooperării cu toate instituţiile naţionale evocate în text şi care conţine date şi afirmaţii ce nu au fost supuse verificării.

Ca şi în precedentele sale redactări anuale, conţinutul raportului 2016 este comandat de o prezumţie fundamentală de factură ideologică, una ce precede orice observaţie, analiză şi evaluare a faptelor şi proceselor luate în consideraţie: există în România, pe de o parte, instituţii publice nu numai independente, dar şi infailibile precum Direcţia Naţională Anticorupţie, Parchetul General, Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie, Consiliul Superior al Magistraturii, Agenţia Naţională de Integritate, Curtea Constituţională, Preşedinţia României şi (începând din luna noiembrie) Guvernul României; în acelaşi timp, alte autorităţi publice – în primul rând Parlamentul, dar şi

guvernul (cel care a funcţionat până în octombrie), primăriile şi consiliile judeţene – sunt văzute ca reprezentând prin definiţie o ameninţare potenţială sau reală la adresa independenţei justiţiei, fiind supuse prin chiar natura lor riscului corupţiei. O asemenea presupunere teoretică este îngrijorătoare nu numai pentru că recurge, aşa cum se întâmplă în toate abordările ideologice, la o metodă de culegere şi interpretare a faptelor selectivă, părtinitoare şi adesea deformatoare. Premisa are darul să îngrijoreze mai ales pentru că se arată învederat favorabilă activităţii acelor instituţii, cele mai multe represive, ce se sustrag în fapt sau în drept oricărui fel de control democratic şi, pe de altă parte, se dovedeşte extrem de suspicioasă faţă de instituţiile reprezentative direct răspunzătoare în faţa cetăţenilor de la care şi-au primit mandatul.

Deşi a fost gândit, în momentul negocierii Tratatului de aderare a României la Uniunea Europeană, ca o formă de colaborare instituţională, de lucru împreună şi de reflecţie comună asupra mijloacelor prin care sistemul judiciar românesc îşi poate îmbunătăţi calitatea în vederea unei administrări mai echitabile şi mai predictibile a dreptăţii, MCV a ajuns aproape imediat un instrument de control şi de sancţiune politică ce ţine de deficitul democratic al Uniunii Europene. Un instrument nu doar politic, ci şi calificat partizan. Astfel, vădita neîncredere în guvernul Ponta ce transpare din raport este contrastată de creditul acordat spontan Guvernului Cioloş, deşi acesta din urmă nu a avut încă timpul să se manifeste în vreun fel în aria de interes a raportului.

Apoi, o simplă trecere în revistă a surselor invocate şi utilizate în raportul tehnic demonstrează că acestea simt exclusiv preluate din articole de presă şi din documente ale unor organizaţii nonguvernamentale aparţinând de o sferă media şi de o „societate civilă” ce au sprijinit necondiţionat acţiunile şi luările de poziţie ale lui Traian Băsescu. Nu lipseşte nici măcar referinţa la tragedia de la

Clubul Colectiv, pe care raportul o consideră legată de fenomenul corupţiei, invocând „probe” adunate din presă, ce nu au fost vreodată confirmate de autorităţile judiciare. Corupţia nu are însă nimic de-a face, sugerează cu delicateţe raportul, cu demisia preşedintelui ANI. în timp ce, ni se spune apăsat, „un număr substanţial” de reprezentanţi ai autorităţilor locale se găsesc angajaţi într-o „rezistenţă faţă de regulile de integritate”. Mai mult chiar, sprijinul public pentru lupta anticorupţie ar fi dus la demisia guvernului Ponta. De altfel, numeroase pasaje din textul raportului par direct inspirate din surse media sau mediatízate clar marcate ideologic şi partizan.

Exemplul cel mai grăitor în această privinţă îl constituie împrumuturile nemijlocite de limbaj din presa românească de această orientare politică şi ideologică. Politicienilor de profil înalt care au făcut comentarii critice sau şi-au exprimat rezerve cu privire la corectitudinea unor proceduri judiciare, raportul le pune imediat în sarcină un „atac” la independenţa justiţiei sau „presiuni” asupra justiţiei, deşi în toate circumstanţele invocate au fost puse în cauză acţiuni considerate abuzive ale procuraturii şi niciodată sentinţe ale unor instanţe de judecată. În schimb, raportul nu reţine la rubrica „atacuri”, după cum nici inspecţia judiciară nu s-a autosesizat, faptul că preşedintele României a declarat că o sentinţă definitivă şi irevocabilă a unei curţi de apel prin care s-a constatat că a dobândit un bun cu rea-credinţă „nu este bună”. Mai mult, fără ca raportul să ia notă, acelaşi preşedinte a recurs la o cale extraordinară de atac în interes personal, deşi legea prevede că asemenea căi extraordinare nu pot fi folosite decât „în interesul justiţiei” Raportul nu evocă nici utilizarea, tot în interes personal, a unei asemenea căi extraordinare de atac de către preşedintele înaltei Curţi pentru anularea unei sentinţe definitive ce o punea în situaţia, insurmontabilă etic şi sancţionabilă legal, a unui denunţător calomnios. Raportul nu înregistrează nici admonestările publice pe care procurorul şef al DNA le

adresează repetat judecătorilor care nu dau curs soluţiilor din rechizitorii.

Este de prisos să constatăm că raportul nu ia în calcul cele două cazuri de abuz flagrant în instrumentarea unor dosare, Rarinca şi Cociorvan, ce au preocupat opinia publică din ţară în anul 2015. Ca şi cum încălcarea gravă a drepturilor unor cetăţeni obişnuiţi nu ar face obiectul unei analize a calităţii actului de justiţie. Deşi Curtea de la Strasbourg, în interpretarea Convenţiei europene a drepturilor omului, a stabilit că dreptul de liberă exprimare al tuturor cetăţenilor (nu doar al politicienilor apăraţi de imunitatea parlamentară) conţine chiar şi dreptul de a sfida o instanţă de judecată (*contempt of court*) [113], raportul se încăpăţânează să considere, împreună cu instituţiile represive româneşti şi cu presa prin care acestea se exprimă, că orice comentariu asupra unui demers sau unui act judiciar este o agresiune frontală la adresa justiţiei însăşi. Ca atare, raportul nu numai că adânceşte deficitul democratic ce caracterizează funcţionarea Comisiei Europene, dar se şi dovedeşte ignorant în materia jurisprudenţei europene a drepturilor omului. Sau nu este dispus să recunoască faptul că cetăţenii români se pot bucura de astfel de drepturi.

În plus, niciuna dintre patologiile sistemului judiciar românesc, aşa cum au fost identificate şi sunt discutate nu atât de politicieni, cât de asociaţiile profesionale ale magistraţilor, nu-şi găseşte locul în raport. Ceea ce înseamnă că Mecanismul nu a cooperat cu aceşti magistraţi şi nici nu le-a verificat constatările şi diagnosticul. Sunt aşadar complet ignorate – pentru că nu sunt convenabile politic pentru redactorii anonimi (şi cu acest titlu iresponsabili) ai textului însuşit de Comisie – următoarele trăsături ale sistemului: incriminarea libertăţii de exprimare în materiile ce privesc justiţia; transformarea sistemului judiciar într-un „câmp tactic” dominat de

113 Vezi comentariul lui Tom Bingham, The Rule of Law, Allen Lane, London, 2010, p. 79

serviciile secrete; înlocuirea principiului imparţialităţii, pe care Constituţia o atribuie procurorilor, prin cel de independenţă (rezervat de Constituţie judecătorilor), tradusă în fapt prin eliminarea oricărui control democratic al activităţii procurorilor; inegalitatea de statut („de arme") între procurori şi apărători; tendinţa procurorilor, cu precădere a celor de la DNA, de a dicta judecătorilor (uneori sub ameninţarea sancţiunii penale) ca soluţia lor să fie cea propusă în rechizitoriu; suspiciunea rezonabilă de instrumentalizare a justiţiei prin utilizarea ei atât ca mijloc de presiune asupra personalităţilor politice, cât şi ca metodă de reglare a unor interese private; anchetarea tot mai frecventă a deciziilor politice, inclusiv a votului în Parlament; subminarea prezumţiei de nevinovăţie prin utilizarea regulată şi abuzivă a unor măsuri pe care legea le socoteşte extraordinare (arestul preventiv), a încătuşării şi a expunerii publice a celor urmăriţi; recursul sistematic şi adesea exclusiv la denunţ şi interceptări în constituirea probatoriilor; manipularea procedurilor judiciare în interes personal de către înalţi magistraţi.

Pare de aceea incontestabil că obiectivul principal al raportului 2016 al Comisiei Europene a fost acela de a contribui politic la acţiunea mult mai largă, internă şi externă, de diminuare a credibilităţii Parlamentului României.

Raportul cere imperativ Parlamentului României să amendeze Codurile Penal şi de Procedură Penală *numai* în acele puncte şi în limitele stabilite de „instituţiile judiciare" şi însuşite de noul guvern. Orice amendament iniţiat de Parlament este socotit „controversat" şi, din acest motiv, neavenit. O asemenea cerere încalcă în mod strident dispoziţiile articolului 69 din Constituţie, ce prevede explicit că „în exercitarea mandatului, deputaţii şi senatorii sunt în serviciul poporului şi orice mandat imperativ este nul". Parlamentarii nu se află deci, după cum pare să creadă raportul, în serviciul guvernului ori al instituţiilor judiciare. Nu sunt nici măcar la dispoziţia

funcţionarilor Comisiei Europene. Aşa cum a remarcat William Gladstone, un parlament se mişcă, în zilele sale cele mai bune, ca o armată în care fiecare ostaş este propriul său general[114]. Nu primeşte prin urinare ordine decât de la propria conştiinţă şi nu execută decât acele ordine ce răspund propriei judecăţi morale şi politice.

Parlamentul, constată raportul, intenţionează să modifice anumite prevederi legale privind incompatibilitatea, în ciuda faptului că preşedintele României consideră dezirabil să se facă un „pas" în direcţia unei mai mari coerenţe a regulilor de integritate. Raportul mai salută şi faptul că ANI a amendat membrii comisiei juridice a Camerei Deputaţilor pentru că au întârziat să pună în aplicare deciziile Agenţiei. Se reiterează exigenţa ca Parlamentul să pună „automat" în aplicare deciziile de terminare a mandatului parlamentar pe motive de incompatibilitate.

Tot ca o instituţie formală şi subordonată, ce nu are dreptul la proceduri proprii şi are obligaţia de a pune în executare ceea ce îi comandă orice altă instituţie publică, naţională sau europeană, este socotit Parlamentul şi în privinţa cererilor pe care i le adresează DNA în materie de ridicare a imunităţii parlamentarilor. Formula utilizată în versiunea primară a raportului, *the lifting ofimmunity*, este obscură, dacă nu chiar improprie pentru un utilizator nativ de engleză ori măcar pentru cineva versat în limbajul juridic anglo-saxon, indicând fără putinţă de tăgadă că textul a fost gândit şi scris în româneşte. Ceea ce explică, paradoxal, superficialitatea cunoştinţelor în materie constituţională şi procedurală ce marchează scriitura raportului, imprecizie întru totul familiară celor care urmăresc regulat presa românească şi limbajul manifestărilor de stradă. DNA ori Parchetul General nu pot adresa astfel de cereri Parlamentului.

Asemenea solicitări, indiferent unde au fost redactate, sunt trimise întotdeauna de ministrul justiţiei.

114 Citat de Roy Jenkins, Gladstone, Macmillan, London, 1995, p. 300

Pe de altă parte, imunitatea este cosubstanţială mandatului parlamentar şi nu poate fi ridicată în nicio situaţie. Ea ţine exclusiv de vot şi de libera exprimare, nu de persoana parlamentarului. Camerele Parlamentului pot încuviinţa pentru membrii lor arestarea preventivă, nu însă şi urmărirea penală a persoanei senatorului sau deputatului fost ministru, aşa cum cred autorii anonimi ai raportului. Camera respectivă are autoritatea constituţională de a cere ea însăşi începerea urmăririi penale, după examinarea probelor şi a motivaţiei dintr-un dosar înaintat de guvern. Parlamentul nu are obligaţia, pe care raportul ar vrea să i-o impună, de a motiva refuzul unei asemenea cereri. Povara motivaţiei stă exclusiv pe umerii executivului. Nu pot exista, aşa cum din nou vrea raportul, „criterii obiective" în temeiul cărora o camera este îndreptăţită să ia asemenea decizii. Litera şi spiritul Constituţiei indică limpede că Parlamentul are datoria de a cântări meritele fiecărui caz în parte şi de a hotărî în funcţie de soliditatea probelor ce i-au fost supuse examinării[115].

De asemenea, Parlamentul nu poate fi constrâns, aşa cum solicită insistent raportul, să-i excludă pe acei membri ai săi care au suferit condamnări, dacă acestea nu sunt însoţite de privarea de drepturi politice, şi nici pe parlamentarii foşti miniştri aflaţi sub urmărire penală. Parlamentul nu-şi alege propriii membri, ci doar îi validează. Parlamentarii sunt aleşi de cetăţeni şi, potrivit principiului fundamental al simetriei actelor de drept, numai aceştia le-ar putea retrage mandatul. Acest principiu rămâne necunoscut Comisiei şi celor, fără identitate asumată, care au cooperat şi verificat în numele şi sub egida ei.

115a desea la procedura punerii sub acuzare (indictment) nu din proprie autoritate, ci prin convocarea unui grandjury constituit anume pentru a verifica temeinicia probelor. în cazul membrilor guvernului care sunt parlamentari şi numai pentru fapte comise în calitate de membri ai guvernului, Parlamentul României funcţionează exact ca un grandjury.

Cea mai gravă neînţelegere a rolului şi funcţiei Parlamentului într-un sistem democratic, ca şi a supremaţiei Constituţiei, o dovedeşte raportul atunci când dă instrucţiuni Parlamentului să redacteze un cod de conduită care să prevadă că parlamentarii vor respecta independenţa justiţiei. Ceea ce, în jargonul CSM, înseamnă că membrii Parlamentului nu vor mai face comentarii critice la adresa procedurilor judiciare şi a actelor de justiţie. O astfel de prevedere ar atinge frontal chiar miezul imunităţii parlamentare, aşa cum este descris de articolul 72 (1) din Constituţie, ce proclamă impunitatea absolută a deputaţilor şi senatorilor pentru „opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului" şi, pe cale de consecinţă, totala libertate de exprimare a acestora în orice materie politică, inclusiv în politicile publice ce dau formă şi conţinut sistemului judiciar.

Încă o dată şi indiferent de faptul că aprecierile generale sunt mai degrabă pozitive, raportul Comisiei Europene cu privire la progresele României în anul 2015 în cadrul MCV dovedeşte că mecanismul pus în operă de Comisie este unul de evaluare unilaterală, făcută de pe poziţii de partizanat politic şi de superioritate instituţională, nu unul de cooperare bilaterală în interpretarea elementelor supuse analizei şi de verificare imparţială a acestora, prin coroborarea de surse multiple. Raportul elogiază instituţiile de represiune şi control, trecându-le sub tăcere toate derapajele semnalate public, admonestând în schimb Parlamentul. Fără a ne hrăni cu iluzia că Parlamentul României este, prin activitatea şi membrii săi, la înălţimea misiunii sale constituţionale şi a mandatului încredinţat de cetăţeni, el rămâne totuşi o redută şi o garanţie a democraţiei. Ultima redută şi singura garanţie. Tirul discursiv la care este supus de raport trebuie citit, de aceea, ca un asalt la democraţie. Din acest motiv, acest raport trebuie să rămână ultimul de felul său[116].

116 Pe 25 ianuarie 2017 a fost publicat la Bruxelles un nou raport

PREMIERUL CARE NU ŞTIA NIMIC
17 februarie 2016

Procedura de evacuare a staţiilor de televiziune ale grupului de presă Intact declanşată pe 15 februarie de către ANAF constituie un revelator al modului în care funcţionează statul român. Circumstanţa agravantă a evenimentului priveşte ameninţarea vădită la adresa libertăţii presei, cheia de boltă a întregului edificiu de drepturi şi libertăţi cetăţeneşti. Felul în care statul administrează legea şi îşi valorifică dreptul de proprietate nu poate duce la suprimarea unei instituţii de presă decât prin întâlcarea Constituţiei. Evenimentul pune însă în evidenţă şi o trăsătură constantă a statului român, ce-şi tratează cetăţenii ca pe suspecţi aflaţi sub control permanent şi ameninţaţi constant cu supravegherea vieţii private, expunerea publică, arestarea preventivă, încătuşarea şi evacuarea forţată. Statul nu poate recurge la intimidare şi la violenţă, fie şi sub aparenţă legală, decât sacrificând cele mai elementare principii democratice. Un stat violent, ce nu respectă – chiar şi în exerciţiul funcţiilor sale represive legitime – demnitatea persoanelor şi garanţiile constituţionale de care se bucură toţi cetăţenii, nu corespunde nici unei definiţii ce ar putea fi dată statului de drept.

În acest context, este probabil de apreciat promptitudinea cu care prim-ministrul a răspuns cererii Senatului de a da lămuriri cu privire la evenimentele de acum două zile. Ne-am obişnuit atât de mult cu nefirescul, încât am ajuns să preţuim firescul. Premierul are obligaţia să răspundă la cel puţin două întrebări. Prima dintre ele priveşte procedura de executare care a fost pusă în operă de ANAF. în cuvântul pe care l-a adresat Senatului, Dacian Cioloş nu a exprimat vreun regret explicit faţă de modul în care s-a desfăşurat respectivul incident. A spus doar că, pe viitor, lucrurile ar putea să fie îndreptate şi procedurile

MCV; cum prevestea predecesorul său, textul este aproape admirativ la adresa guvernului Cioloş, păstrându-şi însă tonul critic faţă de Parlament.

fiscului să devină ceva mai atente la demnitatea cetăţenilor, mă respectuoase faţă de calitatea lor de contribuabili.

Cioloş a declarat, la începutul mandatului său – tema fiind amplu dezvoltată ulterior de viceprim-ministrul Vasile Dineu –, că obiectivul principal al guvernării, atât cât va dura, este acela de a schimba practicile şi procedurile administrative, pe fondul unei insatisfacţii relative a tuturor cetăţenilor, a tuturor forţelor politice faţă de modul în care funcţionează diversele administraţii în această ţară. Să înţelegem că modul în care a operat ANAF pe 15 februarie este un manifest al schimbării? Aşa vor arăta noile practici şi proceduri administrative pe care guvernul tehnocrat şi-a propus să le schimbe?

A doua întrebare este sugerată de următorul fapt: Dacian Cioloş a plecat la Bruxelles, cu mulţi ani în urmă, de lângă Traian Băsescu şi s-a întors de acolo din preajma lui Jean Claude Juncker, amândoi fruntaşi ai Partidului Popular European. În Europa Centrală şi de Est, dar nu numai, guvernele populare şi conservatoare de ieri şi de azi au avut şi au încă tendinţa manifestă de suprimare a libertăţii presei. De maximă notorietate este ostilitatea dovedită faţă de media independente de guvernarea Orbán Viktor. Chiar din zilele în care Cioloş îşi prelua anul trecut mandatul, noul guvern conservator polonez, condus de Beata Szydlo, s-a angajat în operaţiuni similare celor la care am fost martori luni.

Să fie acest climat regional „de dreapta”, popular şi conservator, factorul care-l determină pe Cioloş să patroneze actul de represiune de alaltăieri? în intervenţia din Senat, prim-ministrul a declarat că nu a fost la curent cu detaliile operaţiunii de luni, dar că, evident, şi-o asumă fără a-şi exprima în vreun fel părerea de rău pentru ceea ce s-a întâmplat. Premierul nu ştia nimic, dar nu-şi regretă ignoranţa. Mai mult, la sfârşitul alocuţiunii sale a precizat: „dreptul la liberă exprimare a oricui care respectă legea”. Dreptul la liberă exprimare a celor care respectă legea

pare o formulă descinsă din dreptul socialist.

Dincolo de gramatica tehnocrată, orice şef al executivului este, prin jurământul depus la învestitură, angajat să respecte necondiţionat toate drepturile civile şi politice ale cetăţenilor în serviciul cărora intră. De la jumătatea secolului al XVII-lea, când John Milton s-a adresat Parlamentului englez în această materie, libertatea de exprimare este necondiţionată. Până şi puşcăriaşii se bucură de libertatea de exprimare, nu numai cetăţenii care nu încalcă legea. Libertatea de exprimare îşi este propria sa lege. Pentru că legea pozitivă poate să fie constrângătoare, legea poate limita libertatea de exprimare, aşa cum se întâmplă în Ungaria sau Polonia. Este regretabil că în anul 2016 un prim-ministru a putut face sub cupola Senatului României o declaraţie la care un predecesor al său din 1986, de pildă, putea subscrie fără rezerve în plenul Marii Adunări Naţionale.

S-ar putea ca evenimentul de luni să fie marca mandatului lui Dacian Cioloş. Acesta va putea face lucruri cu totul extraordinare în zilele, săptămânile şi lunile următoare. Manualele de istorie de peste decenii vor reţine în dreptul lui Cioloş, într-un rând, doar că a condus un guvern care a vrut să suprime libertatea presei. Cu alte cuvinte, guvernul Cioloş îşi va putea continua mandatul încă o zi, o săptămână, o lună ori şapte, dar istoria acestui executiv s-a terminat pe 15 februarie 2016, fiind rezumată de o gravă încălcare a libertăţii presei, care, din secolul al XVII-lea, este piatra de temelie a unei guvernări libere, a tuturor societăţilor compuse din oameni liberi.

CULTURA DENUNŢULUI

23 februarie 2016

Animatoarea unui blog, Alina Mungiu-Pippidi, se mândreşte astăzi că 14.000 de persoane descarcă lunar de pe respectiva platformă (romaniacurata.ro) un formular tipizat pentru redactarea denunţurilor la DNA. A apărut anul trecut un partid local.

Uniunea Salvaţi Bucureştiul, ce-şi justifică vocaţia

politică prin sutele de plângeri penale şi de procese civile deschise pe când membrii săi fondatori militau într-o asociaţie civică. Aşa cum se întâmpla sub socialismul de stat, denunţul pare să fi devenit din nou o practică socială. Una care, aparent, îi onorează pe cei care îi dau curs. Denunţul are aerul că a devenit expresja contemporană a conştiinţei civice. Ca atare, o pricină de laudă, nu o îndeletnicire degradantă ca în urmă cu trei decenii. Preşedintele USB, Nicuşor Dan, trece în revistă în biografia sa oficială toate denunţurile pe care le-a semnat şi îşi ţine la curent potenţialii alegători cu urmările judiciare ale reclamaţiilor sale.

Deşi nu sunt demersuri întru totul identice, denunţul, delaţiunea, plângerea ori reclamaţia aparţin unui fascicul unic de conduite asociate de regulă sistemelor politice ori aranjamentelor instituţionale din care libertatea este absentă. Pâra la Poarta otomană era în vechiul regim românesc metoda prin care boierii puteau să-i schimbe pe domni. Vechi de când lumea, denunţul nu a dobândit statutul de practică socială universală, legitimă şi sistematică decât în regimurile totalitare. Pentru aceste regimuri, denunţul era mai puţin un instrument de cunoaştere a societăţii, cât o modalitate de a suscita şi de a proba loialitatea cetăţenilor. Ataşamentul faţă de regim era măsurat, printre altele, şi de disponibilitatea de a denunţa (fie public, fie confidenţial) atât „neajunsurile” din viaţa cotidiană, cât mai ales lipsa de fidelitate, reală sau inventată, a celor din jur (rude, colegi, vecini). Practica denunţului a mai avut două consecinţe sociale, una pe jumătate planificată, cealaltă de-a dreptul neanticipată.

Prima dintre ele are în vedere faptul că denunţul îndeplineşte nu numai o funcţie de legitimare a regimului, de însuşire a valorilor acestuia de către cetăţeni, dar şi una de democratizare, ca formă de participare voluntară (oricât de dubioasă moral) la puterea punitivă a autorităţilor şi ca punere la dispoziţia oamenilor celor mai

obişnuiţi a acestei puteri[117]. A doua consecinţă, neintenţionată, ţine de modul de producere a adevărului judiciar în societăţile totalitare. Culpa ca atare rezulta din supravegherea reciprocă a cetăţenilor şi nu din investigaţia penală. Cineva este „duşman al poporului" nu pentru că o anchetă minuţioasă a stabilit această stare de fapt dincolo de orice îndoială, ci pentru că altcineva a semnalat acest lucru într-o delaţiune. Denunţul e tratat drept probă şi, prin urmare, ţine loc de adevăr.

Paradoxal, statul devine slab pentru că aparatele sale represive ajung să depindă aproape exclusiv de cooperarea cetăţenilor. Altfel spus, se de profesionalizează: nu mai sunt motivate să plece în căutarea celor care încalcă legea sau sunt ostili regimului, ci aşteaptă ca numele acestora să le fie indicate printr-o delaţiune. Ca succesor al statului totalitar, statul de drept postcomunist este dotat cu un dispozitiv represiv leneş. Există, de pildă, indicii temeinice că numeroase dosare instrumentate de DNA conţin drept probatoriu exclusiv unul sau mai multe denunţuri. Să mai adăugăm că numeroşi procurori ai zilelor noastre, atunci când nu şi-au început cariera înainte de 1989, provin din familii de procurori comunişti sau de lucrători de miliţie ori de securitate. Metodele lor de operare sunt tot atât de leneşe şi continuă să mizeze pe denunţ. Pe delaţiuni voluntare sau pe denunţuri extrase sub presiune.

Mai putem oare vorbi, în aceste condiţii, de *a decent legal sistem*, care ar fi, după Judith Shklar[118], premisa etico-politică a legitimităţii denunţului în societăţile libere? Probabil că n-ar fi tocmai înţelept. De aceea, în România de astăzi, denunţul rămâne ce-a fost sub totalitarism: o practică socială care distinge între cei care se identifică cu regimul şi se instalează pe versantul represiv al acestuia şi cei care refuză să-l sprijine şi să consimtă la procedurile

117 G ellately, editors, Accusatory Practices. Denunciation in Modem European History, 1789-1989, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1997, p.ll

118 Judith N. Shklar, Ordinary Vices, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1984, p. 156

sale coercitive. S-ar putea chiar ca practica denunţului să reflecte nu numai o schismă a societăţii, dar şi o deconectare structurală ce afectează însuşi statul postcomunist. Pe de o parte, „statul de drept”, adică ansamblul instituţiilor represive, se situează, prin deprinderile şi filosofia sa penală, în prelungirea socialismului de stat. De cealaltă parte, statul integrator, statul care elaborează şi conduce politicile de coeziune socială (educaţie, sănătate, muncă etc.), cu latura sa administrativă şi cu instanţele sale naţionale şi locale alese prin sufragiu democratic, s-a desprins semnificativ de ereditatea sa comunistă.

Raţionamentul celor care recomandă denunţul ca pe un demers civic este însă unul răsturnat: „statul de drept”, întruchipat de DNA şi comandat de SRI, ar fi segmentul pur, înnoit şi european al statului român, toate celelalte dimensiuni ale acestuia fiind atinse iremediabil de corupţie. Cetăţenii de rând şi-au luat obiceiul să voteze „penali”. Cetăţenii locuiţi de conştiinţă civică şi de o înţelegere superioară a justiţiei au datoria să-i denunţe pe cei aleşi prin vot popular. Denunţul ar echivala atunci cu un vot de încredere acordat „statului de drept”. *Eu votez DNA*! sună – straniu, dar elocvent – titlul unei cărţi publicate în 2012 de editura preferată de intelectualii din *mainstream*, cu atitudini tradiţional rezervate faţă de democraţia reprezentativă[119]. În cel mai bun caz, acest raţionament inversat ar fi compatibil cu o formulă elitistă, paternalistă, dirijistă şi plebiscitară a democraţiei.

Dacă în trecut denunţul a fost, pentru o parte a societăţii, o practică socială de încuviinţare a totalitarismului şi de acces la beneficiile acestuia, el pare să devină acum ingredientul de bază al unei culturi dominante a neîncrederii, incriminării şi suspiciunii

119 Vezi Daniel Barbu, Au cetăţenii suflet? O teologie politică a societăţilor post-se- culare, Editura Vremea, Bucureşti 2016, pp. 223-279

generalizate[120]. Fenomenul nu este neapărat unul domestic. Reţelele de socializare au multiplicat exponenţial în spaţiul virtual recursul la denunţ, delaţiune, bănuială şi acuzaţie. *Social media* repetă la altă scară contradicţia pe care Tocqueville, pe când vizita Manchester, o remarca în străfundurile revoluţiei industriale: asistăm, pe de o parte, la un triumf al geniului uman, la o extindere fără precedent a sferei posibilităţilor de gândire şi de acţiune, iar pe de altă parte la un proces dramatic de abrutizare a celor prinşi în acest proces. Utilizatorii netului constituie noul proletariat. Numai că, spre deosebire de cel a cărui condiţie o deplângea Tocqueville, acesta nu traversează experienţa degradării de sine, ci se angajează în cea a denigrării celorlalţi.

Cultura denunţului este deci mai mult decât practica socială a unora, fie ei şi numeroşi. A devenit pentru toţi un factor de producţie a spaţiului public. În termeni tehnici, este o cultură de tip satanic. Termenul *satan* desemnează, în ebraică, adversarul dintr-un tribunal, iar, prin extensie, *acuzatorul* şi, în anumite conţexte, *denunţătorul* ori *calomniatorul* (e.g. Zaharia 3: 1, 1 Regi 11: 14). Acest ultim dublu sens este prezent şi în grecescul *diabolos* (e.g. Ioan 6: 70 – 71). Odată cu întruparea, Acuzatorul a fost exilat din cer şi locuieşte în lumea oamenilor, inspirându-le comportamentele[121]. Abia a doua venire va desfiinţa definitiv practicile mutuale ale acuzării, denunţului, delaţiunii şi pârii (Apocalipsa 12: 10). Până atunci, pesemne, va dura şi va prospera cultura denunţului şi va dăinui şi se va întări dominaţia celor care votează DNA.

O MEMORIE CE ÎNCĂ NU DOARE

22 martie 2016

În şedinţa plenului reunit al Senatului şi Camerei

120 Pe 25 februarie 2017, la olimpiada de română pentru clasa a XII-a, în trei judeţe una din probe a constat în redactarea unui denunţ împotriva unui personaj literar. Capacitatea de a redacta un denunţ a fost deci considerată ca o probă a excelenţei.

121 Pentru deţalii, Jacques Ellul, La subversion du christianisme [1984], La Table Ronde, Paris, 2001, pp. 280-281

Deputaţilor din 22 martie, senatorul Cristiana Anghel a susţinut un punct de vedere prin care a relativizat caracterul criminal al Mişcării Legionare, declarând în acelaşi timp că împărtăşeşte opiniile cu privire la memoria Holocaustului formulate de unul dintre candidaţii propuşi de noul PNL pentru consiliul de administraţie al TVR.

Susţin categoric libertatea de exprimare şi, ca atare, consider că în spaţiul public pot fi dezbătute toate poziţiile imaginabile fără ca să se teamă cineva de vreo sancţiune administrativă ori penală, fie şi doar de ordin simbolic. Atunci când sunt promovate de jurnalişti independenţi sau aparţinând unor trusturi media private, ideile pot fi împărtăşite ori combătute exclusiv cu alte idei, iar argumentele pot fi validate sau contrazise prin alte argumente. Această libertate, pe care o cred absolută atunci când este exercitată de persoane private, devine condiţionată în momentul în care un formator de opinie este chemat să facă parte din consiliul de administraţie al televiziunii publice. Misiunea acestei instituţii este inseparabilă, după 1989, de dubla sarcină de a promova valorile democraţiei, pluralismului şi demnităţii persoanei şi de a încuraja apariţia unei culturi publice pentru care discriminarea pe orice criterii – rasismul, antisemitismul, negaţionismul – va fi devenit intolerabilă.

Unul din candidaţii desemnaţi de noul PNL pentru consiliul de administraţie al TVR este, neîndoielnic, o ziaristă cu o lungă experienţă profesională, dar care s-a făcut în ultima vreme purtătoarea de cuvânt a unei viziuni despre memoria colectivă ce poate fi formulată legitim în dezbaterile de idei din presă, dar nu trebuie să ajungă să influenţeze în vreun fel politicile publice ale televiziunii naţionale. În această viziune, memoria Holocaustului este disimulată şi oarecum obliterată de memoria victimelor comunismului. Potrivit explicaţiilor partizanilor acestei viziuni, doar ultima formă a memoriei ar fi, pentru generaţiile de astăzi, atât formativă, cât şi cu adevărat naţională.

Numai că cele două memorii nu suportă o ierarhizare şi nici măcar nu pot fi puse în situaţie de concurenţă. Ele locuiesc pur şi simplu în provincii etice diferite. O societate de oameni liberi poate utiliza ca o resursă culturală şi intelectuală opera personalităţilor care, în anii 1920, 1930 şi 1940, au aderat prin discurs şi uneori chiar prin acţiune la Mişcarea Legionară ori la alte curente reacţionare, fasciste şi antisemite. Nu se cuvine însă ca aceste personalităţi, dintre care cele mai multe nu s-au dezis ulterior de credinţele şi de faptele lor, să fie propuse drept repere morale, modele de împlinire umană şi icoane ale spiritului naţional în condiţiile democratice de astăzi. Pentru societatea românească, Holocaustul nu este un accident nesemnificativ, topit în zorii dramei comunismului, ci o rană morală de nevindecat. Cu acest titlu, o memorie dureroasă.

Prin propunerea făcută, ca şi prin modul în care a susţinut-o în plen, noul PNL se dovedeşte a fi un partid conservator, naţionalist, aproape reacţionar, în orice caz binevoitor faţă de cei pentru care memoria Mişcării Legionare şi a personalităţilor de extremă dreapta rămâne o sursă de inspiraţie pentru politica, etica şi cultura zilelor noastre.

Fidel rădăcinilor şi convingerilor sale liberale, grupul senatorilor Alianţei Liberalilor şi Democraţilor se delimitează ferm, aşa cum obişnuia să o facă şi vechiul PNL în anii interbelici, de orice manifestare de violenţă a gândirii şi limbajului, de orice poziţie publică de factură extremistă şi cu implicaţii antisemite. Ca lider al grupului, consider intervenţia senatorului Cristiana Anghel ca fiind inacceptabilă şi hotărât incompatibilă cu spiritul liberal, cu valorile democratice şi cu politica memoriei pe care ALDE încearcă să le apere cu fermitate şi consecvenţă.

NESIMŢIRE CONSTITUŢIONALĂ

29 martie 2016

Ordonanţa de Urgenţă a guvernului nr. 6 din 11 martie 2016 „nu restrânge drepturi şi libertăţi, ci tocmai le

face efective. Cu o urmărire penală şi o combatere a infracţionalităţii slabe, discuţia despre drepturi e un lux teoretic". Această curioasă declaraţie a fost făcută pe 14 martie 2016 de ministrul justiţiei Raluca Prună.

De atunci, niciun membru al guvernului, începând cu prim-ministrul Dacian Cioloş, nu şi-a arătat surprinderea faţă de o asemenea afirmaţie uimitor de riscantă. Ceea ce înseamnă că ea reflectă o părere împărtăşită de întregul executiv. Opinia că puterile constituite în stat au precedenţă şi sunt mai importante decât puterea constituantă, cea a cetăţenilor. Drepturile şi libertăţile acestora din urmă sunt privite de actualul guvern ca fiind un subiect inoportun de conversaţie, o chestiune ornamentală de aranjament instituţional, şi nu ca un bun inalienabil ce le aparţine şi pe care statul nu poate face altceva decât să îl respecte şi să îl protejeze.

Oricât de importante ar fi cuvintele, faptele simt încă şi mai semnificative. Printr-un act al guvernului iniţiat de Raluca Prună, promovat de Dacian Cioloş şi adoptat de toţi membrii executivului, serviciile secrete primesc din nou dreptul – de care se bucurau sub comunism şi pe care-l pierduseră odată cu prăbuşirea acestuia – de a face acte de cercetare penală. Sistemul judiciar din România nu mai este, în viziunea guvernului Cioloş, o garanţie a drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, ci un câmp tactic cu rădăcini în totalitarism.

Dacă nu va fi înlăturată neîntârziat de către şeful guvernului din orice poziţie de decizie publică înseamnă că ministrul justiţiei nu a făcut altceva decât să dea glas prin declaraţie, precum şi formă juridică prin ordonanţa pe care a iniţiat-o, unei filosofii despre precaritatea drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor ce este împărtăşită de întregul executiv (şi neîndoielnic susţinută de inventatorul acestui guvern, preşedintele Iohannis). Vom şti atunci la modul cel mai oficial cu putinţă, deopotrivă parlamentarii şi toţi cetăţenii, că Raluca Prună face parte dintr-un guvern a cărui misiune

explicită este aceea de a pune capăt regimului democratic şi de a institui puterea discreţionară a instituţiilor represive ale statului.

IMPROBABILA POLITICĂ A CIVISMULUI DEMOCRATIC 1 aprilie 2016

Potrivit intenţiei fondatorilor săi, Academia Română are misiunea şi vocaţia de a colecta şi de a inventaria, de a prezerva, de a studia şi de a include în circuitul universal al valorilor toate elementele patrimoniului cultural material şi imaterial al României: limba şi literatura, monumentele istorice şi arheologice, izvoarele documentare şi epigrafice, descoperirile ştiinţifice şi cercetările aplicate, tot ceea ce creativitatea naţiunii a acumulat de-a lungul istoriei şi poate prezenta astăzi în registrul excelenţei.

Vreme de o sută cincizeci de ani – dincolo de momentele de reflux şi de criză ale parcursului său istoric, legate cu precădere de schimbările de regim politic – Academia Română s-a impus ca un reper indispensabil al identităţii naţionale a românilor, ca o oglindă pe care naţiunea a folosit-o pentru a se cunoaşte pe sine şi pentru a cere recunoaştere din partea altora. Obiectivul generaţiei fondatorilor Societăţii Academice şi apoi al Academiei a fost unul indiscutabil politic, în sensul cel mai tare şi mai filosofic pe care-l putem atribui politicii: Academia a fost gândită ca o instituţie politică centrală a naţiunii, ca instituţia însărcinată să conducă politica de *nationbuilding*, politica identităţii naţionale, politica cunoaşterii şi politica recunoaşterii valorilor.

Cu şase ani în urmă – după mai bine de un veac de lucru cu numeroase întreruperi – Academia Română a atins principala ţintă pe care fondatorii săi i-o puseseră în faţă. Început în 1906, *Dicţionarul limbii române* a fost încheiat în 2010. Ceea ce nu înseamnă că misiunea Academiei, contribuţia ei determinantă la procesul de construcţie a naţiunii, s-a epuizat. Secţiile responsabile, împreună cu institutele de profil coordonate de acestea

trebuie să continue efortul de a duce mai departe lucrările fundamentale iniţiate de predecesorii mai vechi sau mai noi: *Dicţionarul etimologic al limbii române*, *Atlasul lingvistic*, precum şi colecţia *Documenta Romaniae Histórica*. Obligatorie rămâne, în acest plan, continuarea săpăturilor arheologice în siturile de importanţă europeană şi internaţională asumate de Academie, unele de peste un secol. Misiunea de protejare şi de valorificare a patrimoniului intelectual naţional, de ordin deopotrivă cultural şi ştiinţific, presupune sporirea competenţei Academiei Române în educarea publicului, în păstrarea memoriei istorice şi culturale, în cultivarea limbii române.

Academia Română are acum datoria de a-şi stabili o nouă misiune fundamentală. Procesul de construcţie a naţiunii a fost desăvârşit. În 2007, naţiunea a devenit europeană, nu numai în spirit, dar şi în litera de lege, nu numai în faptul cultural, dar şi în drept, în 1990, naţiunea renăştea sub zodia democraţiei, afirmându-se pentru prima dată în istoria sa ca fiind democratică în deplinul înţeles al cuvântului. Valorile ce au astăzi curs în România sunt mai complexe, mai diverse, dar şi mai fragmentate decât erau în urmă cu o sută cincizeci de ani. Identităţile au devenit şi ele multiple. Conservarea identităţii naţionale este astăzi inseparabilă de asumarea unei identităţi europene şi de afirmarea unei identităţi democratice. Identitatea democratică şi cea europeană trebuie convocate la rândul lor pentru a feri identitatea naţională de ispitele naţionalismului, românismului, populismului şi xenofobiei în voia cărora s-a lăsat nu de puţine ori[122]. Libertatea, egalitatea, pluralismul nu simt valori mai puţin însemnate

122 Pe 8 februarie 2017, optzeci şi doi dintre cei mai cunoscuţi membri ai Academiei au publicat o scrisoare deschisă către instituţiile statului (!) in care, printre altele, protestează împotriva „vânzării pământului“ şi a „înstrăinării economiei“, evocând ameninţarea „regionalizării“ şi a „endavizării*; cuvintele de ordine propuse de academicieni sunt „identitate, suveranitate şi unitate naţională“. Mă tem că democraţia mai are de aşteptat încă un veac şi jumătate pentru a intra în preocupările Academiei Române.

decât naţiunea.

Se cuvine, de aceea, ca Academia Română să redevină în spaţiul public ceea ce a fost la începuturile sale, anume locul central al dezbaterilor intelectuale, locul în care marile teme legate de societate pot fi examinate nu numai în deplină libertate, dar şi prin convocarea vocilor celor mai competente. Într-o perspectivă calificat liberală, Academiei i-ar putea reveni acum rolul de a promova, în plan european, cea de-a cincea libertate de mişcare, adică libera circulaţie a cunoaşterii, a ideilor, a cercetătorilor şi intelectualilor.

Cunoaşterea (inclusiv cea academică) are, poate, privilegiul imortalităţii. Dar nu este atemporală. Este făcută în timp şi pentru oameni trăind în timp, „sub vremuri”, cu memorabila formulă a lui Miron Costin. Acum un veac şi jumătate a fost ora naţiunii. Bate acum ceasul democraţiei. Iar Academia Română nu se poate sustrage obligaţiei de a organiza şi conduce, cu neutralitate ştiinţifică, dezbaterea publică despre cetăţenia democratică, despre pluralismul identităţilor colective, despre libertatea cuvântului, despre constituţionalism, despre reprezentarea politică, despre egalitatea de statut şi de şanse a cetăţenilor.

În primii săi o sută cincizeci de ani de viaţă, Academia Română a fost, cea mai mare parte a timpului şi în diferite forme, centrul intelectual de comandă a politicii naţiunii. Naţiunea, scria cândva Ernest Renan, este un referendum cotidian. Ca şi naţiunea, democraţia nu este un bun câştigat o dată pentru totdeauna, ci o alegere de fiecare zi. Este suficient să treacă o zi în care să uiţi să alegi democraţia (sau să te temi să o faci) pentru ca aceasta să se destrame. Democraţia nu trebuie privită doar ca un rezultat conjunctural al politicii partizane. Democraţia are nevoie, pentru a dura, de o politică a gândirii, de un efort intelectual consistent şi coerent. Şi cine ar putea să facă acest efort mai vizibil şi mai autoritar decât Academia? Ar fi poate nimerit, de aceea, ca

Academia să se angajeze, în următorii ei o sută cincizeci de ani, într-o politică a civismului democratic.

LEGENDA BUCUREŞTILOR 13 aprilie 2016

La mijlocul lunii martie, noul PNL o desemna pe Oana Stănciulescu ca reprezentant în consiliul de administraţie al televiziunii publice. Ca ziarist, Stănciulescu s-a remarcat prin efortul sistematic de a-i transforma în modele naţionale pe unii membri ai Mişcării Legionare şi ai Frăţiilor de Cruce care nu s-au dezis niciodată de trecutul lor. Prin această alegere, noul PNL şi-a însuşit implicit admiraţia pentru vechile curente politice şi culturale româneşti de tip antisemit, extremist, naţionalist, xenofob, profascist şi, ca atare, antidemocratic. Pe 22 martie, la şedinţa plenului reunit al Senatului şi Camerei Deputaţilor chemat să valideze această candidatură, mai mulţi parlamentari ai noului PNL au pledat în favoarea controversatei jurnaliste şi, de data aceasta explicit, în apărarea valorilor promovate de aceasta. Senatorul Puiu Haşotti a citat în intervenţia sa mai multe versuri pe care le-a atribuit lui Radu Gyr. Un parlamentar UDMR-a observat atunci că este pentru prima oară în cei douăzeci şi şase de ani de democraţie românească postcomunistă când se aude sub cupola Parlamentului o apologie nedisimulată a legionarismului. În aceeaşi zi, William Totok a precizat că respectivele strofe străbătute de înălţătoare sentimente patriotice de factură naţional-legionară nu-i aparţineau în fapt lui Radu Gyr (comandant legionar recrutat ulterior de Securitate pentru cauza naţional-comunismului), ci obscurului, dar devotatului poet gardist Mircea Rădulescu.

Deşi a stârnit îngrijorare, această înclinaţie a noului PNL către un neolegionarism diletant părea să fie ocazională. Ea a devenit structurală prin desemnarea pe 12 aprilie a lui Marian Munteanu drept candidat al partidului la primăria generală a capitalei. Marian Munteanu a fost membru al Partidului Comunist atâta vreme cât acesta s-a aflat la putere. Atunci când a pierdut-

o în 1989, Munteanu a devenit instantaneu anticomunist, şi încă unul deosebit de înflăcărat. A fondat apoi un partid la prima vedere naţionalist şi tradiţionalist, Mişcarea pentru România. Numai că, analize mai atente i-au făcut loc lui Marian Munteanu, cu tot cu Mişcarea sa, în toate lucrările academice internaţionale consacrate antisemitismului şi neofascismelor contemporane. După aceea i s-a alăturat lui Virgil Măgureanu într-un alt partid ce a sfârşit prin a fuziona cu Partidul Democrat comandat de Traian Băsescu. Pe scurt, Marian Munteanu este o întrupare a fuziunii politice postcomuniste dintre spiritul Mişcării Legionare şi cultura instituţională a Securităţii. Episodul Stănciulescu-Haşotti şi adoptarea lui Munteanu să aibă oare, pentru noul PNL, valoare de manifest?

Confruntată cu un val de indignare civică, conducerea noului PNL a considerat drept calomnioase referinţele la biografia politică şi intelectuală a lui Marian Munteanu şi a cerut dovezi. Probele cu privire la orientarea filolegionară a acestuia sunt legiune. Iată una singură, dar cuprinzătoare, ce dă pe faţă valorile în care crede Munteanu, dovadă extrasă din articolul „Despre doctrina legionară" semnat de acesta în aprilie 1994 în revista *Mişcarea*: „Îl admir pe marele om politic şi întemeietor de Mişcare, pe Corneliu Codreanu. Consider că ceea ce este util şi esenţial în această parte a istoriei româneşti, o găsim în opera şi activitatea lui. Faptul că Mişcarea Legionară reuşea să se dezvolte în pofida lipsei de mijloace financiare, în pofida minciunilor şi a calomniilor, i-a determinat pe marii «democraţi» să treacă la acţiune, călcând în picioare orice lege. Eludarea legalităţii, departe de a fi o excepţie, era o regulă împământenită în arsenalul celor două partide dominante ale epocii, Partidul Naţional Ţărănesc şi Partidul Naţional Liberal. […] Vom da un singur exemplu: cazul I.G. Duca, politician liberal, prim-ministru în 1933. Dar nimeni nu spune ce făcuse acest «democrat» înainte de a fi asasinat. Nimeni nu spune nimic despre cei peste 10.000 de oameni

maltrataţi, schingiuiţi şi arestaţi din ordinul său. […] Nu putem vorbi de asasinii lui I.G. Duca fără a vorbi de asasinul I.G. Duca”.

Preşedintele de onoare al noului PNL, Mircea Ionescu-Quintus, se mândreşte că, pe când era adolescent, a dat mâna cu I. Gh. Duca. I-a strâns oare mâna şi lui Marian Munteanu, pentru care Duca este un asasin, după ce admiratorul lui Zelea Codreanu a fost desemnat în unanimitate de conducerea noului PNL drept candidat la primăria generală? Ionescu-Quintus nu a votat împotrivă, ci doar s-a abţinut. A ţinut chiar să precizeze că „Nu a fost o abţinere împotriva lui Marian Munteanu pe care îl cunosc şi care, după părerea mea, este o legendă a Bucureştiului”. Ionescu-Quintus nu are nimic să-i reproşeze lui Munteanu. Dimpotrivă, se recomandă ca un admirator. În fapt, el s-a abţinut definitiv de la liberalism.

În vara anului 2014, Ionescu-Quintus şi-a pus venerabila persoană drept garanţie că liberalismul, inclusiv moştenirea naţional-liberală românească, va supravieţui în noul PNL. Le-a cerut liberalilor să aibă încredere în el şi să rămână într-un partid ce nu mai era liberal nici în fapt şi nici în drept. Abţinerea de zilele trecute, ca şi tăcerea ce i-a urmat sunt o ofensă adusă de preşedintele de onoare al noului PNL politicienilor vechiului PNL care au fost asasinaţi, prigoniţi şi ponegriţi de legionari tocmai pentru că au îndrăznit să fie democraţi şi liberali. Această ruşinoasă lepădare de istoria liberalismului românesc şi de memoria lui I. Gh. Duca va rămâne, probabil, ultimul gest politic al lui Mircea Ionescu-Quintus. El ia astfel loc, alături de Petre Bejan, în galeria dezonorantă a celor care, în 1946 – 1948 şi din nou în 2014 – 2016, au trădat Partidul Naţional Liberal şi s-au lăsat înregimentaţi de comunişti şi, respectiv, de fesenişti. Cu circumstanţa agravantă că niciun lider liberal până la Ionescu-Quintus nu a pactizat vreodată cu legionarii.

În anul 2014, din primăvară până-n toamnă, PNL a părăsit familia politică a liberalilor şi democraţilor

europeni, a fuzionat cu partidul lui Băsescu şi Boc (lăsându-se în realitate absorbit de acesta) şi s-a alăturat popularilor, conservatorilor şi agrarienilor europeni. Criza de identitate declanşată atunci pare să fie acum soluţionată într-un mod deosebit de pervers. Noul PNL se manifestă ca un partid naţionalist, tradiţionalist, conservator, nedemocratic în măsura în care susţine un guvern pentru care libertăţile cetăţeneşti sunt un lux. Mai recent, noul PNL fie că a decis să nu-şi mai ascundă nostalgia legionară, fie că are o conducere pur şi simplu lipsită de cel mai elementar discernământ etic şi politic. Noul PNL a ajuns un partid fără busolă liberală şi fără lideri, incapabil să distingă între ceea ce este democratic şi ceea ce este intolerabil într-o democraţie. Noul PNL nu mai are poziţii publice, idei şi viziune, nu mai promovează valori, nu mai elaborează programe. Îi lipsesc mai ales liderii autentici. În 2014 şi-a importat candidatul la preşedinţia României. Un an mai târziu nu a fost în stare să propună un prim-ministru şi o echipă guvernamentală. Acum nu găseşte ceva mai bun pentru primăria capitalei decât un neolegionar.

După mai bine de un sfert de veac, pare că ne-am întors în acelaşi punct. La Bucureşti, succesorii FSN-ului dau din nou tonul vieţii politice. Prima ramură a FSN-ului, FDSN, a înghiţit partidul social-democrat istoric şi i-a preluat numele: PSD. A doua ramură a FSN-ului, PD, a înghiţit partidul naţional-liberal istoric şi i-a preluat numele: PNL. împreună, noul P-ŢI şi PSD susţin actualul guvern şi nu au nicio reacţie la modul în care acesta guvernează împotriva Constituţiei prin ordonanţe de urgenţă, împreună, cele două partide au ambiţia de a culege cea mai mare parte a voturilor la alegerile locale din 5 iunie. Ca şi în 1990, când acţiona ca un bloc unitar, FSN-ul, deşi are acum două feţe ce vor să lase impresia că sunt rivale, are din nou pretenţia de a domina voinţa electoratului.

Vremurile sunt din nou critice. Încă o dată,

uniformitatea gândirii, chiar dacă se prezintă azi în două variante, încearcă să cuprindă ţara şi să elimine orice formă de discernământ personal şi orice opoziţie politică.

ANTI-CORUPŢIA UCIDE!

20 mai 2016

Ieri, o trupă de procurori şi poliţişti a descins în forţă la şcoala 96 din Bucureşti, unde, potrivit mandatului pe care-l aduceau cu ei, s-ar fi petrecut acte cumplite de corupţie. Deşi nu era vizată de anchetă, contabila şcolii, Elena Căpăţână, a făcut un atac de cord la vederea mascaţilor care-i luau cu asalt biroul şi la auzul strigătelor de luptă ale acestora. Intervenţia ambulanţei a fost inutilă, victima agresiunii statului de drept murind în drum spre spital. A lăsat în urmă un copil minor, o viaţă cumsecade, o carieră conştiincioasă. Cetăţeanul Căpăţână a fost ucis de modul de operare al anchetatorilor. Bucureştii au acum un alegător mai puţin.

Nu este aici vorba despre un regretabil accident. În fiecare an auzim despre persoane care se sinucid sau cărora le cedează inima atunci când, pe drept sau pe nedrept, fac obiectul unei investigaţii penale, mai ales când aceasta este iniţiată de DNA. Oricât de grav ar fi fenomenul corupţiei, demnitatea umană şi integritatea vieţii au încă şi mai multă greutate. Mai ales că ceea ce discursul represiv oficial identifică drept corupţie poate fi, în cele din urmă, doar un mod de funcţionare a societăţii, încă tradiţional şi foarte personalizat. Pentru mulţi dintre noi este greu să ne imaginăm caracterul impersonal al statului şi natura juridică a datoriilor şi obligaţiilor pe care le avem în calitate de cetăţeni. De aceea, încercăm adesea „să ne descurcăm”. Instinctul nostru, atunci când avem treabă la o agenţie a statului, este să ne interesăm mai întâi dacă nu cunoaştem cumva pe cineva acolo.

Poate că, de aceea, nimeni în media nu pare îngrijorat ori scandalizat de un asemenea incident legat de un bănuit act de corupţie a cărui onomastică este lipsită de orice sonoritate. Ştirea mai degrabă jenează prin

anonimitatea ei. A fost menţionată rar, în treacăt şi în cuvinte mult mai puţine decât cele consacrate de obicei unui accident de circulaţie. În acest sezon, media a ales să numere cu miile victimele probabile şi retrospective ale infecţiilor nosocomiale din spitale. Pe toate canalele curg în şuvoi dezbaterile pe această temă. Jurnaliştii se întrec în dezvăluiri şi în acuzaţii.

Rămâi cu impresia că te-ai afla mai în siguranţă într-o zonă de război decât într-un spital românesc.

Remarcabil este că presa pare să contrazică intuiţia liberală potrivit căreia concurenţa are darul de a diversifica. Nu există probabil în alt plan al realului o concurenţă comercială mai aprigă decât cea dintre staţiile de televiziune. Or, efectul pervers al acestei concurenţe este uniformizarea. Oriunde te uiţi, aceleaşi ştiri, în aceeaşi ordine, aceleaşi titluri, acelaşi desfăşurător, aceeaşi gramatică precară, acelaşi limbaj sumar şi colocvial, aceiaşi comentatori şi invitaţi. Orice exclusivitate este imediat banalizată prin reîncadrarea spontană a subiectului pe toate celelalte canale[123]. Diferenţele nu mai rezidă decât în temperamentul şi în retorica moderatorilor.

Chiar şi posturile care afirmă că „luptă împotriva abuzurilor” procedează la un decupaj extrem de precis al injustiţiilor pe care le expun public. Victimele lor sunt mereu vinovaţii celorlalţi. Cu titluri diferite, rămân în circuit. Ştirea în fond e identică, deşi unii o înfăţişează ca pe o represiune nedreaptă, iar alţii ca pe o justă retribuţie. Puţini ziarişti se încumetă să calculeze numărul tuturor victimelor sistemului represiv din ultimii unsprezece ani şi, mai ales, să le consemneze numele atunci când aceste nume nu circulă în mod obişnuit pe fluxul de ştiri. Abuzul care, prin ricoşeu, tocmai a suprimat fizic un elector bucureştean a rămas de aceea fără ecouri mediatice.

Este neîndoielnic obligatoriu ca acele agenţii ale

123 Vezi comentariile despre circulaţia circulară a informaţiei în presa franceză ale lui Pierre Bourdieu, Sur la télévision suivi de L'emprise du journalisme, Liber, Paris, 1996, pp. 22-29.

statului însărcinate cu represiunea fenomenelor ilegale să îşi facă datoria cu promptitudine şi probitate. Aş îndrăzni să spun chiar mai sistematic decât au făcut-o până acum, când au lăsat adesea impresia că lucrează ascultând de ordine aleatorii şi poate interesate. În acelaşi timp, atunci când îşi fac datoria, aceste agenţii trebuie să fie mult mai atente la garanţiile constituţionale de care se bucură toţi cetăţenii, inclusiv cei care încalcă legea. Viaţa publică ajunsese deja în România un teatru de operaţiuni în care aleşii naţionali şi locali, demnitarii, înalţii funcţionari şi întreprinzătorii îşi riscau uneori viaţa, întotdeauna reputaţia, adesea libertatea. Iată că şi viaţa cotidiană a început să prezinte aceleaşi riscuri.

UN MIC NEW YORK?

21 mai 2016

În prima descriere a unui oraş ce trăieşte într-un regim democratic, dată acum două milenii şi jumătate, Pericle reţine ca trăsătură distinctivă a cetăţenilor Atenei încrederea reciprocă, manifestată de faptul că atenienii, înainte de orice altceva, obişnuiau să trăiască fără să îşi suspecteze vecinii şi fără să se amestece în treburile lor, socotindu-se toţi egali în demnitate.

Dacă nostalgia „Micului Paris” nu mai este astăzi decât o desfătare literară, amintirea vechii Atene ar putea inspira un proiect de viitor pentru Bucureşti. Oricât ar părea de ciudat, privind înapoi spre Atena, oraşul s-ar putea transforma în ceva asemănător unui mic New York. Aspiraţia pare incoerentă, de vreme ce Atena şi New York sunt separate de o pluralitate de istorii, una din cele mai încărcate de consecinţe fiind cea a individualismului. Şi totuşi, o legătură persistă: şinele profund al ambelor oraşe este unul civic[124].

De când a devenit capitala României şi până a căzut comunismul, Bucureştii, ca şi Parisul de altfel – cu care

124 Am folosit reflecţiile lui Richard Sennett, Flesh and Stone. The Boây and the City in Western Civilization, W.W. Norton & Co., New York and London, 1994, mai ales pp. 355-376.

împărţea poate (păstrând proporţiile) un farmec de aceeaşi factură – a fost un oraş gândit de autoritatea politică şi nu de cetăţenii săi. New York este un model nu numai alternativ, dar şi dezirabil în măsura în care constituie un exemplu de oraş care nu a fost făcut de regi sau de papi, de prim-miniştri ori de preşedinţi, de partide unice sau de patronajul unei mari companii, ci de propriii lui cetăţeni, în deplină libertate şi cu o disciplină autoimpusă şi mutual convenită. Parisul, Londra, Roma sau Berlinul au fost şi rămân fiecare în parte centre ale unor lumi, naţionale sau imperiale. Atena şi New

York constituie ele însele o lume deplină. O lume de dimensiunile unui centru, o lume autosuficientă, dar cu vocaţia de pedagog al restului lumii, aşa cum îi plăcea lui Penele să creadă despre cetatea sa. Ca şi Atena odinioară, New York lasă impresia unui oraş ce nu depinde de un centru interii sau extern de putere, ci doar de voinţa, imaginaţia şi creativitatea propriilor săi locuitori.

Pentru a ajunge aici, ar fi nevoie ca vocea bucureştenilor să fie ascultată mai des şi mai sistematic şi, dincolo de pluralitatea părerilor posibile în oricare materie, să se degajeze o opinie semnificativă statistic şi, mai ales, plină de miez democratic. Cetăţenii pot fi puşi să lucreze pentru propria lor libertate printr-o metodă de consultare oarecum făcută pentru „leneşi”. Nu are rost ca bucureştenii să fie chemaţi la un referendum local, în sensul legii. Mai degrabă, referendumul ar putea veni acasă la cetăţeni sub forma unui chestionar simplu. Nu costă nimic, niciun efort, doar câteva clipe de reflecţie şi curajul de a face o alegere. Nu e de aşteptat ca numărul cetăţenilor care vor participa la o asemenea potenţială consultare să fie mare dintru început, dar va spori pe măsură ce locuitorii vor vedea că părerea lor contează şi este luată în seamă. Scopul acestui tip de referendum prin corespondenţă ar fi dublu: pe de o parte, marile decizii vor fi pilotate de opinia majoritară a cetăţenilor, iar pe de altă parte aceştia vor prinde treptat gustul de a participa la

decizii şi vor simţi că oraşul le aparţine cu adevărat pentru că au un cuvânt de spus şi acest cuvânt este ascultat şi urmat.

Obiectivul încă şi mai important al acestui exerciţiu de mobilizare civică, pe care-l propun în aceste zile bucureştenilor, este acela de a-i convinge pe cetăţenii din toate generaţiile că politica este, în realitate, altceva decât li s-a lăsat impresia că ar fi. Nu este, adică, doar un ansamblu, cu aparenţă detestabilă, de negocieri făcute „la mica înţelegere" între grupuri de interese sau reţele de clientelism şi patronaj. Politica poate fi o „mare înţelegere", adică un proiect de viaţă comună în care fiecare să-şi dea măsura propriilor calităţi şi în care nimeni să nu fie uitat sau lăsat în urmă. O „mare înţelegere" investită în politici publice ce pot profita de creativitatea şi de spiritul imaginativ al tinerilor. Cu o singură condiţie: aceştia să refuze să se mai lase în voia unor stereotipuri ce nu sunt tinere, ci au vârsta leninismului şi a fascismelor (noi împotriva lor; să schimbăm clasa politică; toţi politicienii sunt hoţi; toate partidele, aceeaşi mizerie; punct şi de la capăt; ei fură, noi ne implicăm; să ne luăm ţara înapoi etc.) şi să înceapă, fiecare pe cont propriu, să gândească cu propria minte. Nu te poţi lupta cu poncifele şi nu ai cum să convingi pe cineva a cărui părere nu este formată în urma unui raţionament personal.

Pentru a pune în operă un asemenea proiect comun, primarul unui oraş de talia Bucureştilor, ca şi un ministru de altfel, nu poate fi un simplu executant, un instrumentist. S-ar asemăna mai degrabă cu un dirijor, cu un şef de orchestră care nu este obligat să ştie să cânte la toate instrumentele, dar care este dator să cunoască posibilităţile fiecăruia şi să deţină ştiinţa de a le armoniza. Iar atunci când nu cunoşti un instrument, stai şi-l înveţi, chiar dacă nu vei ajunge să cânţi vreodată la el. Pe scurt, un primar nu are de ce să fie expert în compoziţia asfaltului sau în reciclarea deşeurilor. Trebuie doar să ştie care sunt standardele şi bunele practici în asemenea

materii, să le impună şi să urmărească modul în care ele conduc execuţia oricărei lucrări de interes public.

Administraţia Bucureştiului este populată neîndoielnic cu personaje interesate exclusiv de obiective private, ale lor sau ale altora. În acelaşi timp, există la toate nivelurile administraţiei bucureştene oameni de caracter, cu multă experienţă profesională. Aceştia din urmă nu au fost până acum mobilizaţi pentru a da măsura priceperii lor. Deci, ca în celebra zicală americană despre nunţi, în administraţie eşti nevoit să lucrezi şi cu lucruri vechi şi cu lucruri noi, socotind că nu tot ceea ce e nou este şi bun şi nu tot ceea ce e bun este neapărat nou. Din această pricină, regula de conduită într-o situaţie de tip administrativ ar putea suna cam aşa: „Croiţi cărări drepte cu picioarele voastre, ca nu cumva ceea ce şchiopătă să iasă din încheieturi, ci mai degrabă să se vindece” (Evrei 12: 13).

Investiţiile publice promise de diversele administraţii municipale din trecut au fost rareori duse până la capăt. Uneori nu au fost nici măcar începutedin pricina unei acumulări de slăbiciuni ce ţin de nepăsare, de extrema birocratizare a proceselor de accesare a fondurilor, de incapacitatea autorităţilor de a face licitaţii dincolo de orice suspiciune, de lipsa firmelor private capabile să execute la o calitate convenabilă bugetele încredinţate. Această ultimă trăsătură s-ar putea să devină în viitor dominantă. Este probabil pentru prima oară în istoria oraşului – semnalează Camera de Comerţ şi Industrie – când există în Bucureşti un serios deficit de forţă de muncă calificată pentru cele mai diverse tipuri de operaţiuni economice. Pericolul pentru viitor este ca proiectele de dezvoltare să fie bine făcute, concepute cu integritate şi creativitate, dar să nu poată fi puse în executare pentru că nu va avea cine să o facă.

Cunoaşterea de sine a oraşului nu poate fi realizată decât pe baza unui inventar extrem de clar al proprietăţilor municipale, fie din domeniul public, fie din

cel privat. Datele există, dar ele sunt disparate şi amestecate. Acest inventar va fi însoţit de un registru al tuturor proprietăţilor care nu aparţin municipiului sau sectoarelor cu vreun titlu, dar care au o situaţie incertă din punct de vedere juridic. Aceste inventare vor fi publicate, pentru că bucureştenii au dreptul să ştie care este patrimoniul lor comun şi, de asemenea, să ia cunoştinţă despre ceea ce în oraş are un statut incert sau litigios.

Proprietăţile imobiliare cu statut cert aparţinând municipalităţii vor fi reabilitate şi vor căpăta o destinaţie publică. Vor deveni sediul unor instituţii publice care, fie nu au, fie şi-au pierdut reşedinţa, situaţie în care se află de pildă Muzeul Literaturii[125]. Alte imobile sau terenuri pot fi alocate pentru amenajarea de locuinţe sociale sau pentru tineri, realizate în parteneriat public-privat. Proprietăţile aflate pe celălalt versant, în litigiu sau cu statut incert, vor trebui supuse unei examinări atente pentru a se găsi cu maximă celeritate un deznodământ, fie în baza actualei legislaţii, fie prin promovarea unei legi speciale.

Pentru a demara proiecte de regenerare urbană, se cere totodată rezolvată şi situaţia proprietăţii private. Dacă aceasta este delăsată, s-ar putea impune exproprierea în interes public sau, după caz, răscumpărarea. Imobilele cu valoare arhitecturală vor fi păstrate şi restaurate integral sau parţial şi vor fi incluse în microansambluri urbanistice concepute în urma unor concursuri internaţionale de arhitectură. Oraşul trebuie să recupereze câte ceva din caracterul, dacă nu chiar din farmecul pe care îl avea înainte de 1977 dată după care regimul comunist a procedat la demolări masive ce au schimbat dramatic profilul urbei. Ar fi regretabil ca schimbarea operată de socialismul de stat să rămână ireversibilă. Bucureştenii s-ar putea pronunţa, de pildă, printr-un referendum asupra limitării cotei de înălţime a tuturor construcţiilor noi la maximum şapte niveluri.

Bucureştenii locuiesc, fără să-şi dea seama mulţi

125 în aprilie 2017, muzeul a căpătat in final un sediu.

dintre ei, într-un monument istoric şi de arhitectură. Cei care frecventează centrul vechi, socotindu-l vibrant şi *trendy*, ar trebui să fie conştienţi că supun unei agresiuni permanente un cartier de locuire densă, plin ochi de familii, copii şi pensionari. Centrul vechi trebuie reabilitat în primul rând pentru cei care-şi au acolo căminul. Iar această operaţiune nu poate fi una de bricolaj, condiţionată de negocierea resurselor între proprietari şi municipalitate, ci trebuie să ia forma unui proiect masiv de regenerare a ţesutului urban din perimetrul istoric şi de restaurare simultană a tuturor clădirilor înscrise în patrimoniul istoric şi arhitectural.

Un spaţiu urban bine configurat estetic ar putea institui spontan o normă de conduită individuală: atunci când estetica spaţiului public devine vădit superioară celei de care te bucuri la tine acasă, există şansa să încerci să-ţi înfrumuseţezi orizontul imediat al vieţii personale. Până atunci, cum putem pretinde simţ estetic într-un oraş în care nu există decât două biblioteci publice deschise tuturor cetăţenilor, cea naţională şi cea metropolitană? Când au fost suprimate bibliotecile de cartier, cum putem spera să se înmulţească bibliotecile de acasă?

Curios este că până acum nici elitele – primari, dezvoltatori imobiliari, consilieri, arhitecţi, constructori – nu au simţit că oraşul pierde zilnic ceva, că îşi pierde caracterul, că devine banal, oarecare, pur şi simplu urât. Spaţiul urban are urgentă nevoie de o estetică riguroasă. Care să oprească demolarea sau desfigurarea monumentelor istorice şi de arhitectură. Care să vegheze ca tot ce se construieşte să fie în ton cu vecinătăţile şi în consonanţă cu o *skyline* a oraşului. O estetică prin care, pe termen mediu, să facă Bucureştiul recognoscibil şi inconfundabil. Să-i dea caracter, poate şi farmec. Dacă nu sună prea ambiţios, chiar o anumită monumentalitate. Nimic nu e mai trist în moştenirea urbanistică lăsată de comunism decât masivitatea lipsită de monumentalitate a Casei Poporului.

Ar fi apoi indispensabilă monitorizarea strictă a activităţii companiilor private de utilităţi cu scopul de a apăra necondiţionat şi în toate ocaziile interesele cetăţenilor Bucureştiului în faţa neglijenţei şi, adesea, a incapacităţii manageriale de care dau dovadă aceste companii. Şi nu este vorba aici numai despre control exigent şi despre luarea în serios a prevederilor din contractele de privatizare. Privatizarea sistemului de apă şi canalizare din Bucureşti este, în sine, o aberaţie. Nicio capitală – nici chiar New York – nu lasă acest serviciu în mâini private. Bucureştiul a făcut-o, fără să fi fost vreodată consultaţi cetăţenii săi. Rezultatul este că vechea societate publicată ICAB avea servicii mai prompte şi de calitate mai bună decât actualul operator privat.

Oraşul are nevoie în această materie de standarde de calitate pe care primăria trebuie să le stabilească, să le urmărească şi, la nevoie, să impună sancţiuni acelor companii care nu le respectă. Iată un exemplu scandalos, ce ar putea fi multiplicat: compania de electricitate a dezvoltat recent obiceiul de a scoate la suprafaţă casetele electrice. Parcul Elefterie din Piaţa Operei este, în prezent, desfigurat de companie. În mod imperativ, în patru ani de mandat, toate cablurile aeriene utilizate de diversele companii de utilităţi vor trebui, aşa cum a fost de mult planificat, să fie trecute în subteran.

În al doilea timp, ar fi nevoie de un concurs internaţional de arhitectură rutieră. Trebuie regândite radical sensurile de circulaţie în capitală, ritmul semaforizărilor, cât şi includerea în reţelele rutiere a benzilor dedicate pentru transportul în comun şi a pistelor pentru biciclete. Soluţia tehnică nu poate veni decât dintr-o asemenea reflecţie. Un candidat, un primar chiar, nu poate scoate soluţia din propria sa imaginaţie. Din nefericire, soluţiile evocate de mai toată lumea pentru problema traficului – parcări noi, parcări de periferie, computerizarea semafoarelor – nu sunt de natură să rezolve chestiunea spinoasă a traficului, ci poate doar să o

îndulcească.

Soluţiile radicale sunt doar câteva şi, din păcate, aparţin de sfera interdicţiilor. Londra, Praga sau Amsterdam ţin sub control traficul cu un succes relativ mare prin măsuri de tipul taxării autovehiculelor neînmatriculate în oraş, a celor care circulă în perimetrul central, a aplicării de sancţiuni drastice pentru parcare ilegală. Precondiţia rezolvării chestiunii mobilităţii urbane este degajarea completă şi definitivă a trotuarelor. Cei mai vulnerabili dintre locuitorii Bucureşdului au ajuns pietonii. Trebuie ca aceia care circulă în oraş cu automobilul să ia întotdeauna în calcul faptul că spaţiul Bucureştilor nu este nelimitat, ci, pur şi simplu, un dat istoric ce se cuvine păstrat şi respectat. Bucureştiul nu poate fi lărgit, ci doar extins.

În plus, fiecare ieşire cu maşina contribuie la poluarea oraşului. Este acesta un al doilea raţionament pe care fiecare bucureştean ar trebui să îl facă atunci când se urcă la volan. Ori de câte ori respiră, bucureştenii au parte de al cincilea cel mai poluat aer din Europa. De aceea, descongestionarea traficului, în ciuda diverselor promisiuni, nu este o simplă problemă tehnică, ci în mod fundamental una de coresponsabilitate. Niciun primar nu va putea găsi bagheta magică prin care să transforme traficul bucureştean într-unul rapid şi fluent, dacă comportamentul bucureştenilor nu se va schimba.

Totul se reduce în final la modul în care convenim să trăim împreună în acest oraş. Lucrurile au însemnătatea lor şi fac adesea viaţa mai comodă, dar calitatea raporturilor dintre oameni are întotdeauna precedenţă. O are în New York, a avut-o în Atena. De aceea, trebuie organizată o mare evadare, o sustragere colectivă din atmosfera de suspiciune şi de neîncredere ce domneşte acum, din cultura denunţului, a fricii, a traiului sub ameninţarea sancţiunii pe care-l ducem de un număr de ani. Prezumţia de la care trebuie să plecăm nu este una de natură juridică, ci în primul rând una de factură civică şi

politică: toţi cetăţenii merită încrederea noastră, toţi cetăţenii au dreptul la respect, tuturor cetăţenilor trebuie să le fie garantată libertatea şi, pe cât este cu putinţă, un strop de seninătate.

DEMOCRAŢIA APOLITICĂ

4 iulie 2016

După ce s-a consultat cu partidele politice, Klaus Iohannis a propus formarea, după alegeri, a unui guvern PSD-PNL, cu un unic „proiect de ţară" pe care s-a oferit să-l elaboreze la Cotroceni cu ajutorul unei comisii prezidenţiale alcătuite din specialişti de înalt nivel şi din tehnicieni desemnaţi de partide. Propunerea are forţa unui autentic manifest al schimbării de regim şi ne permite să vedem mai bine cum va arăta noua paradigmă politică. Pe de o parte, guvernul nu va mai ieşi din urne, după ce vor fi fost numărate voturile cetăţenilor, ci va fi rezultatul unui consens prealabil între partide, negociat sub autoritatea preşedintelui. Pe de altă parte, programul de guvernare nu va mai fi discutat şi aprobat în Parlament, fiind conceput de un grup independent de experţi lucrând sub egida şi, poate, sub îndrumarea preşedintelui.

Sunt imediat recognoscibile aici trei fenomene ce au fost deja identificate în alte părţi, fie separat, fie asociate în proporţii variabile. Evidentă este, în primul rând, tendinţa de „prezidenţializare" a democraţiei, de concentrare pe verticală a deciziei, ce aparţine din ce în ce mai exclusiv prim-ministrului, cancelarului său, după caz, preşedintelui şi nu, aşa cum se întâmpla până de curând, majorităţii parlamentare, cabinetului ori conducerii colective a partidului de guvernământ[126]. Apoi, dezafectarea socială a structurilor partizane[127], observabilă pretutindeni, favorizează această insularizare

126 Thomas Poguntke, Paul Webb, editors, The Presidentialisation of Politics. A Comparative Study of Modem Democracies, Oxford University Press, Oxford and New York, 2005

127 Russel J. Dalton and Martin P. Wattenberg, editors, Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies, Oxford University Press, Oxford and New York, 2002

şi personalizare a voinţei politice. În sfârşit şi drept consecinţă, politicile publice sunt cel nud adesea produsul expertizei tehnice şi doar accidental un rezultat al procesului legislativ, ceea ce conduce la o accentuată „de-parlamentarizare" (*Enptarlamentariesirung*) a democraţiei[128].

„Prezidenţializarea", lichefierea partidelor şi „de-parlamentarizarea" pot fi acum identificate în context românesc pe baza unui vast material empiric Toate trei sunt efecte vizibile – inclusiv în proiectul de „resetare" a politicii româneşti pe care şi-l atribuie Klaus Iohannis – ale unui proces istoric ce pare să afecteze ireversibil nu numai tipul ideal al democraţiei reprezentative, dar şi cele mai multe întrupări naţionale ale acesteia.

Această metamorfoză a regimurilor democratice a fost calificată în diferite moduri. Luciano Canfora s-a grăbit, cu un patos postmarxist, să concedieze însăşi democraţia ca pe o ideologie care, asemenea altora din trecut, şi-a trăit traiul şi şi-a consumat rostul istoric[129]. Mai rezervat, Colin Crouch descrie mutaţia radicală suferită de democraţia contemporană sub numele de „post-democraţie"[130]. Guy Hermet a anunţat la rândul său apariţia iminentă, după o „iarnă a democraţiei", a unui nou tip de regim[131]. Acest anotimp dificil, în care politica democratică tinde pe alocuri să se transforme în contrariul ei, a fost explorat de Alfio Mastropaolo, pentru care *homo democraticus* este, ca subiect ai dreptului şi ca beneficiar al unei bunăstări în declin, mai mult un consumator

128 Vezi în special capitolul „Entparlamentarisierung und deliberative Surrogatdemokratie", in Danny Michelsen, Franz Walter, Unpolitische Demokratie. Zur Krise der Repräsentation, Suhrkamp Verlag, Berlin, 2Q13, pp. 179-216

129 Luciano Canfora, La democrazia. Storia di un ideologia, Laterza, Roma-Bari, 2004

130 Colin Crouch, Post-democracy, Polity, Cambridge and Malden, Mass., 2004

131 Guy Hermet, Uhiver de la démocratie ou le nouveau régime, Armand Colin, Paris, 2007

încărcat de resentimente decât un cetăţean angajat[132]. Peter Mair a constatat şi el cum democraţia îşi pierde conţinutul liberal şi reprezentativ şi începe să sune a gol[133]. Danny Michelsen şi Franz Walter califică toate aceste prefaceri ale democraţiei reprezentative drept semnul evoluţiei către o democraţie apolitică sau nepolitică (*un politische Dremokratie*). Ştiind că politica există doar când arbitrarul dispare, ar fi nimerit să ne întrebăm ce ar putea veni pe lume dacă politica ar fi ameninţată cu dispariţia. Oricum ar fi descrisă, metamorfoza democraţiei pare să fie caracterizată de cel puţin patru trăsături definitorii şi inechivoce.

În primul rând, sediul politicii democratice a devenit media. Voinţa comunităţii politice nu mai este decât episodic cea a corpului electoral, fiind exprimată (şi desigur mediată) în principal de presă. Viaţa politică se reduce la prezentarea mediatică a evenimentelor şi declaraţiilor cu relevanţă politică, fiind uneori dependentă de grupurile de interese care controlează media (nu este probabil o coincidenţă că termenul post-democraţie a fost folosit pentru prima dată în 1999 pentru a descrie schimbările structurale petrecute în politica italiană sub guvernarea lui Berlusconi). Sfera publică se transformă pe aceste căi într-un spaţiu al retoricii şi persuasiunii, a cărui principală funcţie este să prezinte şi să comenteze decizii ce au fost deja luate. Drept consecinţă, încetează să mai fie un loc de reprezentare, deliberare şi decizie. Presa îşi asumă implicit o funcţie de reprezentare ne-electorală în măsura în care pretinde că ia poziţie pentru (*stand for*) şi în numele (*on behalfof*) cetăţenilor în absenţa oricărei legitimări democratice şi mai ales a oricărei răspunderi politice sau imputabilităţi administrative (*accountability*).

A doua trăsătură ar descrie însuşirea completă a

132 Alfio Mastropaolo, Is Democracy a Lost Cause? Paradoxes of an Imperfect Invention, translated by Clare Tame, ECPR Press, Colchester, 2012

133 Peter Mair, Ruling The Void: The Hollowing Of Western Democracy, Verso, London and New York, 2013

politicii de către logica economiei globale. Teoriile de tip *raţional choice* permiseseră deja în anii 1980 capturarea limbajului politicii democratice de către cel al economiei. Acum, lexicul politic este complet dizolvat în cel economic. Cuvinte cu rezonanţă clasică şi istorie intelectuală îndelungată precum *libertate* sau *dreptate* sună învechit.

Vocabularul prezentului preferă *eficienţa* şi *managementul*. Vechile manifeste electorale ale partidelor se numesc acum „oferte”.

În regimurile democratice postbelice, resursele socio-economice inegal distribuite şi drepturile politice egale se aflau într-o situaţie de separare strictă. Statul bunăstării admisese ca sfera politică să exercite, prin prelevări, o anumită influenţă asupra celei economice. Primatul politicului asupra economiei fusese însă unul strict funcţional, rareori declinat normativ. Neoliberalismul anilor 1980 a răsturnat relaţia de dependenţă mutuală, întemeiată pe separare, între sfera politică şi mediul economic. De atunci, politicul este convocat ca un servant al pieţei, ce reduce agenda guvernamentală la controlul deficitului şi la cel al populaţiei prin agenţiile de represiune. Asemenea monarhiilor secolului al XVII-lea care se finanţau din credit, guvernele actuale nu mai trăiesc din taxe, din venituri prezente şi reale, ci din împrumuturi contractate în contul veniturilor viitoare, ce sunt astfel consacrate în proporţie semnificativă serviciului datoriei.

Începând cu anii 2000, capitalismul financiar global a generat pretutindeni în Europa şi în America de Nord o elită politică autoreferenţială, interesată mai mult să ţeasă relaţii stabile şi durabile cu grupurile de interese dominante decât să elaboreze autonom programe politice. Externalizarea serviciilor publice, parteneriatul public-privat, managementul privat al companiilor publice, introducerea criteriilor de piaţă ale eficienţei în gestionarea administraţiilor publice sunt semnele incontestabile ale acestei transformări. Arii ale vieţii

publice care erau cândva considerate ca fiind răspunderea exclusivă a statului şi guvernelor (sănătate, educaţie, transporturi, utilităţi, pensii, prevederi sociale etc.) au fost fie contractate, date în arendă unor particulari, fie privatizate de-a dreptul. Ca atare, guvernele au devenit din ce în ce mai puţin răspunzătoare în faţa cetăţenilor şi tot mai dependente de interese private, oricât de legitime în sine. Cu acest titlu, ele sunt condamnate să fie din ce în ce mai puţin transparente în deciziile şi actele lor.

Să ne amintim: pe 6 mai 2010, preşedintele României a anunţat că „a decis" să impună măsuri de austeritate bugetară presupunând amputarea drastică atât a salariilor din sectorul public, cât şi a pensiilor de stat. Guvernul a scris imediat un proiect de lege pe baza respectivei decizii, adoptat ulterior de Parlament şi validat de Curtea Constituţională cu o singură rezervă. Câteva luni mai târziu, ministrul de finanţe Sebastian Vlădescu a dezvăluit că decizia în cauză fusese luată într-un grup de şase persoane, printre care Traian Băsescu şi el însuşi, dar nu şi prim-ministrul. Numele şi afilierile instituţionale ale celorlalţi patru decidenţi care au pus în mişcare executivul, legislativul şi Curtea Constituţională şi au afectat traiul a milioane de cetăţeni au rămas până azi confidenţiale.

A treia trăsătură decurge de aici. Cum guvernul nu se mai află la comanda politicilor publice, ce par să fie cârmuite anonim, dintr-o zonă inaccesibilă privirii publice, cetăţenii au dezvoltat sentimentul că nu mai controlează guvernul. Faptul că executivul este, generic, mai puţin răspunzător în faţa electoratului, mai puţin înclinat (ori capabil) să răspundă dorinţelor şi preferinţelor cetăţenilor, a dus treptat la dezafectarea politică a societăţilor, măsurabilă în declinul dramatic al participării la vot şi în emergenţa unor forme multiple de dezangajare politică şi de depolitizare a vieţii publice.

În această ultimă categorie trebuie clasate manifestaţiile de stradă masive şi recurente. Clivajele din

societate nu mai sunt exprimate şi sublimate de partidele de mase, aşa cum ne încredinţează Stein Rokkan că se întâmpla în epoca de aur a democraţiilor reprezentative[134]. Masele au abandonat partidele, care nu le mai pot captura, canaliza şi utiliza energia în competiţia partizană disciplinată de reguli şi proceduri. Grupurile sociale, structurate ori agregate aleatoriu, nu se mai recunosc în partide, răbufnind periodic în proteste de stradă îndreptate împotriva tuturor partidelor de guvernământ.

Doar aparent paradoxal, chiar şi angajamentul politic se manifestă ca o lepădare de politică. În România de pildă, partidele noi (PPDD în 2012 şi USB/USR în 2016) nu sunt organizaţii antisistem pentru că ascensiunea lor se datorează sistemului, atât versantului privat al acestuia (media şi *social media*), cât şi celui public (USR invocă cu religiozitate sprijinul DNA). Aşa cum Klaus Iohannis fusese în 2014 un candidat *ohne Eigenschaften*, avem de-a face cu „partide fără calităţi", post-ideologice, ce refuză cu obstinaţie să se pronunţe cu privire la marile teme de societate de teamă să nu dezvăluie faptul că nu au în realitate niciun fel de identitate politică. Astfel de formaţiuni de tip *Sturmabteilunţţ* simt suscitate foarte probabil de corporaţii (şi, poate, de serviciile secrete) cu obiectivul de a slăbi, prin diabolizarea „clasei politice", dar şi prin acţiuni de agitaţie a străzii, a spaţiului mediatic şi a celui virtual, gestiunea politică a societăţii de către stat şi a-l face pe acesta mai disponibil pentru pieţe.

Criza generalizată a reprezentării politice ar fi al patrulea aspect al exsanguinării politice a democraţiei. Politicienii au ajuns să vorbească mai ales ca mandatari ai grupurilor de interese articulate de piaţă şi mai puţin în numele alegătorilor lor. Aşa cum un senator român a declarat cu candoare în iunie 2010, în timpul procesului legislativ ce a dus la tăierea cu un sfert a salariilor din

134 E.g. studiile culese în 1976 de Ian Budge, Ivor Crewe and Dennis J. Farlie, editors, Party Identification and Beyond. Representations of Voting ald Party Competition [1976], ECPR Press, Colchester, 2010

sectorul public, alegătorii săi nu sunt cele câteva zeci de mii de cetăţeni chemaţi periodic la urne, cărora ar trebui să le dea explicaţii convingătoare cu privire la violenţa unei asemenea măsuri de austeritate, ci cei zece – cincisprezece întreprinzători şi persoane influente din colegiul său cu care trebuie să-şi negocieze atât propriul vot în Parlament, cât şi, la timpul potrivit, realegerea. Pe scurt, democraţia, ca politică a reprezentării unui corp de cetăţeni egali şi liberi, ar fi ajuns la sfârşit[135][136].

Odată evacuată politica, oare ce mai rămâne din democraţie? Alegerile continuă să fie organizate regulat şi, în general, corect. Cu o limită totuşi, insistă Crouch: era post-democraţiei este inaugurată global de stabilirea rezultatului alegerilor prezidenţiale americane din anul 2000 printr-o decizie a Curţii Supreme şi nu prin numărarea completă a voturilor, miza acestei neobişnuite uzurpări de competenţe fiind nu atât favorizarea unui candidat anume, cât graba de a restaura încrederea pieţelor în guvernul american[137]. Ce contează în final în orice consultare electorală este dacă aceasta induce o creştere sau, dimpotrivă, o scădere a indicilor bursieri. Aşa stând lucrurile, alegerile nu sunt mai mult decât *ieroglife politice*. Orice obiect produs în capitalism este o „ieroglifă socială”, credea Marx, în măsura în care este conceput în aşa fel încât să mascheze inechităţile din relaţia dintre muncă şi proprietate, sensul curent ataşat obiectului fiind menit să distragă atenţia de la condiţiile sociale în care acesta a fost creat[138], în pofida aparenţelor şi a îndemnurilor pioase la participare electorală, alegerile încifirează un raport între politică şi economie ce a fost

135 Agresivitatea dovedită de USR atât in stradă, cât şi în Parlament pe 2 fe- bruarie 2017 confirmă această calificare tipologică; agitaţii asemănătoare obişnuia să facă în Parlament în 2013 şi PPDD.

136 Simon Tormey, The End of Representative Politics, Polity, Cambridge, Malden MA., 2015

137 Colin Crouch, op.cit., p. 2

138 Vezi comentariile lui Richard Sennettf The Fall of Public Man, W.W. Norton & Company, New York and London, 1974, p. 145

radical răsturnat în ultimele două sau trei decenii.

Dacă alegerile sunt ieroglife, iar Parlamentul se constituie prin alegeri, cum mai poate fi citit rostul adunării reprezentative? Canonul hermeneutic tradiţional ne spune că legislativul este una din cele trei puteri separate ale statului, ce se cuvin dispuse în echilibru şi supuse controlului reciproc. Constituţionaliştii din toate ţările sunt încă uniţi în credinţa că separaţia celor trei puteri identificate de Montesquieu nu numai că există încă, dar este indispensabilă pentru funcţionarea democratică a oricărui stat modern, ba chiar a ordinii internaţionale[139].

Fără a utiliza logica marxistă a ieroglifei, Theodore Lowi a demonstrat cu maximă energie intelectuală că respectivele trei ramuri ale guvernării, aşa cum sunt săpate în litera Constituţiei americane, nu sunt decât o incantaţie politică recitată cu reverenţă de politicieni, jurişti şi jurnalişti, dar incapabilă să pună în mişcare politicile publice. În fapt, în Republica americană, puterea nu este împărţită în trei, ci răspândită în ceva mai multe arene de putere[140]. Interacţiunea dintre politicienii care legiferează ori guvernează în state sau la nivel federal, birocraţia de diferite trepte şi categorii, instanţele morale recunoscute, interesele de grup structurate şi curţile de justiţie desenează o pluralitate de sfere politice de decizie cu privire la adoptarea, continuarea, modificarea sau abandonarea unei *public policy*.

Îndrăznind să generalizăm cazul american, aparatele administraţiei publice ar fi – şi în orice *big government* se comportă astfel – o a patra putere, pe care teoreticienii secolului al XVIII-lea nu aveau cum să o cunoască. Grupurile de interese (companii, sindicate, asociaţii de tot soiul) pot constitui o a cincea putere, de vreme ce deciziile politice sunt negociate pretutindeni cu partenerii sociali.

---

139 E.g. Christoph Möllers, The Three Brauches. A Comparative Model of Separation of Powers, Oxford University Press, Oxford, 2013

140 Thedore J. Lowi, Arenas of Power, Paradigm Publishers, Boulder and London, 2009

Am putea socoti „societatea civilă” ca a şasea *branch of government*, o putere efectivă prin intermediul procedurilor de transparenţă, consultare, dezbatere, ca şi prin exigenţa realizării de studii de impact. În orice ţară europeană, directivele şi acţiunile de *infringement* impun Comisia Europeană ca pe o a şaptea putere. Băncile centrale independente, inclusiv cea europeană, au adesea o pondere hotărâtoare în stabilirea politicilor publice şi a cadrului legislativ. Agenţiile de rating tind să se manifeste şi ele ca o posibilă putere de natură să influenţeze decizii naţionale de cea mai mare amplitudine. Nu în ultimul rând, cu precădere din 2001, serviciile speciale au ajuns să fie recunoscute public, în numele securităţii naţionale, drept un factor determinant în adoptarea oricărei decizii politice de o oarecare anvergură.

Făcând bilanţul, democraţiile contemporane sunt de ceva vreme democraţii monitorizate (*monitory democracy*[141]). Alegerile, partidele şi parlamentul rămân ieroglife sacre ce decorează constituţiile, dar nu mai rezumă regimul politic ca atare, ci sunt supuse observaţiei, criticii şi presiunii instituţionale de către o constelaţie de mecanisme extraparlamentare şi extraguvernamentale. S-ar spune chiar că cele trei puteri ale canonului liberal clasic – legislativă, executivă şi judecătorească – au ajuns cele mai vlăguite dintre puteri, fiind controlate în practică de toate celelalte, după o logică adesea discreţionară şi nu după principiul echilibrului reciproc. Aşa cum a observat Foucault, *le pouvoir ne fonctionnejamais a partir de son fondement*.

Deşi nu are geometria federală a Statelor Unite, România aleargă şi ea în cursa de multiplicare a puterilor, cu precădere a puterilor de monitorizare a autorităţilor alese. Să enumerăm, în treacăt, câteva consilii (fiscal, prudenţial, de apărare a ţării) ce au căpătat o pondere însemnată în reţeta de luare a deciziilor de ordin legislativ

141 John Keane, The Life and Death of Democracy, Simon & Schuster, London and New York, 2009, pp. 688-695

şi executiv. Puterea supremă de control, cea care încuviinţează în ultimă analiză toate politicile şi toate numirile, pare să fie alta. A dezvăluit-o Titus Corlăţean, fost ministru al justiţiei şi al afacerilor externe, în şedinţa Senatului din 21 iunie 2016: „Există mult mai multă transparenţă [...] cu privire la oamenii care intră în Ministerul de Externe şi funcţionează, cu atât mai mult faţă de cei care au funcţii de responsabilitate şi nu mă refer numai la funcţia de ministru. Există proceduri de verificare şi eu am trecut prin aceste lucruri, în permanenţă, în cei 22 de ani în care am făcut parte, direct sau implicit, din această instituţie de elită a administraţiei româneşti. Nu există o transparenţă mai mare în verificări în ceea ce priveşte oamenii din Ministerul de Externe şi în ceea ce priveşte verificările. [...] atunci când se iau decizii, atunci când se propun decizii, când se promovează documente în sistemul intern al Ministerului de Externe, acele memorandumuri interioare, care propun decizia, trec de la bază, cu toate semnăturile, prin foarte multe etape intermediare. Trec cu avizele, cu semnăturile a foarte mulţi oameni. Şi trec, o spun public, nu este niciun secret, prin faţa a foarte mulţi alţi ochi, altor ochi, decât cei instituţionali ai Ministerului de Externe. Simt şi alte instituţii prezente”.

Avem în această mărturie răspunsul la întrebarea de mai devreme: ce ia locul politicii atunci când aceasta este concediată din regimul democratic. Putem, de asemenea, evalua mai precis costul de-parlamentarizării. Dacă ar fi să luăm în serios articolele 111 (1) şi 116 (1) din Constituţie, guvernul şi toată administraţia publică lucrează sub controlul Parlamentului, administraţia publică aflându-se „numai în subordinea guvernului”. Un ministru recunoaşte public că a fost în realitate supus controlului din partea unei instituţii de natură specială şi discretă, cu totul diferită de cea reprezentativă, sugerând chiar că a ocupat o poziţie subordonată faţă de respectiva instituţie de monitorizare şi verificare. Sorin Grindeanu pare să fi dat

acestei practici un caracter normativ: prim-ministrul ar fi respins majoritatea propunerilor die numire în funcţiile de secretar de stat, şef de agenţie sau prefect în temeiul unor rapoarte nefavorabile primite de la SRI.

Cum s-a ajuns aici? Din comoditate a gândirii, blamul cade de regulă pe „regimul Băsescu”, fostul preşedinte câştigându-şi proasta reputaţie de a fi deformat instituţiile democratice cu intenţia de a conduce autoritar treburile publice. În realitate, Traian Băsescu nu a fost decât unul dintre beneficiarii expulzării politicii din instanţele democratice de deliberare şi de decizie. Faptele plasează turnanta democraţiei româneşti în anii ’2001 – 2004. Adrian Năstase este cel care a transformat – cu gândul, cu fapta şi prin omisiune – o democraţie preponderent parlamentară, aşa cum fusese cea a anilor 1990, dincolo de toate insuficienţele şi fragilităţile ei, într-o democraţie de învestitură, confuz reglementată şi cu randament scăzut.

Atunci s-au schimbat regulamentele camerelor: timpul dezbaterilor a fost limitat, dreptul la cuvânt al parlamentarilor a fost restrâns, s-a instituit cvasi-vetoul dat de guvern (prin formularea unui aviz negativ) propunerilor legislative ale parlamentarilor, comisiilor parlamentare le-a fost retras dreptul de a discuta chestiuni pentru care o anchetă judiciară este în curs. Revizuirea constituţională din 2003 a pus Parlamentul în imposibilitatea de a respinge hotărârile Curţii Constituţionale, a creat un bicameralism cu tendinţe asimetrice în vederea scurtării procesului legislativ, a favorizat practica ordonanţelor de urgenţă. Aceeaşi revizuire a suprimat dreptul Parlamentului de a alege, în şedinţă comună, membrii Consiliului Superior al Magistraturii (articolul 132 din Constituţia adoptată în 1991) şi i-a transformat explicit pe procurori în magistraţi, de vreme ce a adăugat în legea fundamentală prevederea potrivit căreia CSM are în compunere o secţie pentru procurori (articolul 133 alineat 2. a din Constituţia revizuită în 2003). Tot Năstase a patronat redactarea şi

adoptarea legii 161 din 2003 privind sancţionarea corupţiei, a legii declarării averii şi a celei incriminând conflictele de interese, precum şi a „legilor justiţiei” (303, 304 şi 317 din 2004) care i-au aşezat pe magistraţi nu numai în afara controlului parlamentar, dar chiar deasupra oricărei inspecţii publice. Acelaşi Năstase i-a separat pe magistraţi de societatea reală, scutindu-i de gestul fundamental de solidaritate civică reprezentată de contribuţia la fondul de pensii. Totul în numele urgenţei însuşirii *acquis-ului* comunitar. Experimentată exclusiv sub aspectul condiţionalităţii, europenizarea a dus inevitabil – şi nu doar în România – la un declin al democraţiei.

Prezidenţialismul, ridicarea pe verticală a deciziei, a fost inaugurat de Năstase, a fost dus la un nivel superior de Băsescu, fiind îmbrăţişat fără rezerve de Iohannis. Nouă este doar incultura constituţională a lui Klaus Iohannis. Băsescu avea abilitatea de a folosi tehnica cabotajului, navigând cu litera Constituţiei la orizont, chiar şi atunci când o încălca sau trecea dincolo de spiritul ei. Iohannis se avântă însă în largul ignoranţei[142]. De-parlamentarizarea a fost iniţiată de Năstase, a fost exploatată şi accentuată de Băsescu, pentru a fi dusă până la ultimele ei consecinţe de Iohannis. Toţi trei s-au bucurat de concursul tuturor şefilor de partide. Din 2004, fiecare ciclu electoral aduce un Parlament reînnoit cu două treimi în raport cu precedentul. Ca şi cum ar exista un plan, unanim împărtăşit, de de profesionalizare a legislativului. Politica – efortul oamenilor egali şi liberi de a face ca reprezentarea voinţei lor colective să fie inteligibilă raţional şi acceptabilă etic – nu-şi mai găseşte nicăieri locul.

142 Cel mai recent exemplu: pe 22 ianuarie 2017, Klaus Iohannis a anunţat organizarea unui referendum pe tema graţierii colective. Constituţia a stabilit insă in articolul 74(2) că cetăţenii nu se pot pronunţa în materia amnistiei şi graţierii. A doua zi, preşedintele şi-a luat înapoi plebiscitul, lăsându-ne insă cu o întrebare: cum poate Klaus Iohannis „să vegheze la respectarea Constituţiei“, aşa cum i se cere in articolul 80(2), atunci când, în peste doi ani de mandat, nu a făcut nici un efort să o cunoască?

CINE ADUCE PREJUDICII DEMOCRAŢIEI?
6 septembrie 2016

Acţiunile spectaculoase ale diverselor parchete prin care notabili ai partidelor sunt prezentaţi încătuşaţi, reţinuţi spectaculos, convocaţi pentru audieri sunt semnul clar al unui sistem judiciar politizat, de factură americană. Aid, ca şi dincolo de Atlantic, „telejustiţia" are de îndeplinit o funcţie precisă. În Statele Unite, procurorii districtuali, aleşi prin vot de cetăţeni, se simt obligaţi să facă o maximă publicitate în jurul operaţiunilor judiciare pe care le întreprind. Pentru a fi realeşi, au nevoie să stârnească emoţiile vindicative ale populaţiei faţă de cei puternici şi, de asemenea, să-şi dovedească eficienţa în producţia de acuzări şi, pe cât posibil, de condamnări. În sistemele judiciare continentale, prin contrast, procurorii nu trebuie să probeze ceva decât în faţa instanţei şi au interesul ca actul de urmărire penală să fie organizat cu discreţie administrativă. Procurorii europeni nu depind în cariera lor de aprobarea cetăţenilor şi, în principiu, nu sunt judecaţi profesional de superiorii lor după amplitudinea ecoului public stârnit de cazurile pe care le instrumentează. Excepţie parţială face Italia, ce s-a manifestat în primii ani 1990 ca o „republică a procurorilor", ca un regim de tranziţie între două republici. Experimentul italian a fost şi el vădit orientat politic, în măsura în care destui procurori, Antonio di Pietro fiind cel mai cunoscut dintre ei, au executat public elitele primei republici cu intenţia de a se instala ei înşişi în arena politică a celei de-a doua[143].

Avem acum dovada că şi procurorii români de la DNA se consideră chemaţi de istorie să fie agenţi activi ai unei schimbări de regim politic şi cei mai autorizaţi interpreţi ai democraţiei. Să examinăm proba: „[îl n politica românească a apărut o practică potrivit căreia oamenii potent financiar pot accede cu uşurinţă în funcţii de

143 Daniela Piana, Magistraţi. Una professione al plurale, Carocci editore. Roma, 2010, pp. 113-130

demnitate publică alese, fiind promovaţi de conducerile partidelor politice cu scopul direct şi nemijlocit de a asigura finanţarea ilegală a partidelor în campaniile electorale. […]

Acest mecanism fraudulos este de natură a aduce grave prejudicii democraţiei care presupune *ah initio* ca persoanele care acced în funcţii de demnitate publică să fie alese de către popor potrivit principiului reprezentativităţii pe criterii de competenţă profesională şi probitate”[144].

Viziunea pe care acest document oficial de poziţie o degajă cu privire la democraţie conţine explicit un criteriu de calificare a votului ce evocă unele sisteme electorale anterioare sufragiului universal. Ar avea dreptul de a fi aleşi doar cetăţenii competenţi şi integri. Pe cale de consecinţă, toţi cei care nu întrunesc aceste două condiţii îşi obţin în fapt mandatul în mod fraudulos. Ca atare, se cer investigaţi, cercetaţi şi urmăriţi penal, trebuie supuşi rigorii legii şi vigilenţei procurorilor. Parlamentul este, potenţial, un cerc de suspecţi. Ce altceva să înţelegem din solicitarea trimisă de DNA celor două camere pe 20 februarie 2014 prin care sunt somate să predea unui subcomisar de poliţie judiciară toate actele parlamentare (inclusiv înregistrările dezbaterilor din comisiile de specialitate) referitoare la adoptarea în anul precedent a legislaţiei privind Autoritatea de Supraveghere Financiară. Tot pe atunci a început şi anchetarea unor miniştri pentru elaborarea şi promovarea unor acte normative în şedinţele de guvern[145].

---

144 Comunicat DNA nr. 1164/VIII/3 din 6 septembrie 2016. în acelaşi spirit, procurorul general Augustin Lazăr a declarat ritos pe 9 ianuarie 2017 că „ar fi necesară o monitorizare a politicienilor".

145 Pe 1 februarie 2017, în urma unui denunţ, DNA a început o anchetă, incluzând ridicarea de documente de la Ministerul Justiţiei şi audierea unor miniştri, cu privire la redactarea şi aprobarea a două acte ale guvernului, un proiect de lege privind graţierea colectivă şi ordonanţa de urgenţă de modificare a Codului Penal şi de Procedură Penală.

Perspectiva teoretică şi practicile mediatice ale DNA nu simt doar, cu o expresie maioresciană, „o pretenţie fără fundament”, o fantezie trecătoare a unui procuror-şef. Acest parchet special a fost conceput succesiv de Adrian Năstase şi de Monica Macovei ca un sistem de anchetă penală relativ închis şi supraindependent, dotat cu misiunea explicită de a supraveghea şi de a cerne pe cale judiciară elitele politice şi administrative, pe care amândoi fondatorii le credeau afectate genetic de o patologie infracţională incurabilă. S-a întemeiat astfel – în prelungirea-dreptului socialist, pentru care rolul social al procurorilor este superior celui deţinut de judecători – o dublă tradiţie.

Pe de o parte, în DNA pare să se fi dezvoltat un soi de atitudine mesianică, potrivit căreia procurorii simt nu doar infailibili şi omnipotenţi, ci însăşi justiţia întrupată. Judecătorii care nu adoptă soluţiile cerute în rechizitoriile întocmite la DNA sunt acuzaţi de erezie, fiind urmăriţi pentru favorizarea infractorului sau ameninţaţi public că vor fi anchetaţi. Orice comentariu critic la adresa calităţii unui dosar sau a violenţei unei proceduri este tratat ca un delict de blasfemie. Modul în care DNA operează este marcaţ uneori de inflexiuni mistice. În ianuarie 2016 de pildă, instituţia a început urmărirea penală împotriva ministrului de interne şi a procurorului general pentru a fi utilizat coloane oficiale în temeiul unui protocol încheiat cu poliţia, dar a considerat întru totul cuvioase coloanele oficiale utilizate de patriarhie, fără un acord scris cu poliţia, pentru transportul prin ţară al moaştelor unor sfinţi. Pe cale de consecinţă, DNA cere – şi mulţi îi acordă – o devoţiune publică cu accente aproape religioase[146]. Unii şi-ar dori să-i dea votul, alţii îi scandează numele în stradă cu aerul că invocă retribuţia divină asupra tuturor relelor din societate şi, mai ales, din „clasa politică”.

146 „Jos mâinile de pe DNA!“ a strigat Klaus Iohannis pe 2 februarie 2017, de la tribuna preşedinţiei, către guvernul pe care îl bănuia că ar fi urmărit să reorganizeze Direcţia anticorupţie.

Pe de altă parte, în numele consolidării statului de drept şi al continuării neabătute a luptei împotriva corupţiei, toate guvernele au sporit constant resursele bugetare şi umane ale DNA, convenind tacit că misiunea sa este indispensabilă şi salutară. Pe când Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie este ordonator distinct de credite sub autoritatea ministrului justiţiei, Parchetul General şi DNA sunt ordonatori principali. Dacă salarizarea are o funcţie vădită de ierarhizare a rolurilor sociale, atunci politica salarială a guvernului Cioloş, prin care veniturile procurorilor le-au depăşit semnificativ pe cele ale judecătorilor, nu poate fi citită decât ca o recunoaştere a supremaţiei ierarhice a procurorilor în sistemul funcţiei publice. Ca şi cum nu ar fi de ajuns, în primul său discurs rostit în plenul Consiliului Superior al Magistraturii pe 6 ianuarie 2015, preşedintele Iohannis şi-a exprimat dorinţa ca acesta, dar şi înalta Curte şi Parchetul General să capete drept de iniţiativă legislativă, adăugând că ar fi nimerit ca procurorul general să fie inclus între membrii de drept ai CSAT.

Tradusă în limbaj natural, intenţia preşedintelui ar suna cam aşa: Parlamentul nu trebuie lăsat să legifereze singur în materie de legislaţie penală, fiind oportun ca iniţiativa să fie luată de procurori; aceştia din urmă nu simt simpli administratori ai dreptăţii într-o societate de cetăţeni liberi şi egali, ci gardieni de elită ai securităţii naţionale. În această capacitate, procurorii (precumpănitor cei de la DNA) sunt nişte iniţiaţi ai aceloraşi secrete de stat pe care sunt chemaţi să le apere lucrătorii din serviciile speciale, sub comanda şi la indicaţiile cărora procurorii au început să funcţioneze oficial din 2009. Firesc, instrumentul lor preferat de lucru a ajuns să fie, pe lângă denunţ, mandatul de ascultare pentru siguranţă naţională. Aproape trei mii de asemenea mandate sunt date de înalta Curte în fiecare an şi puse în executare de SRI[147].

147 Pe 31 octombrie 2016, Victoria Stoiciu a prezentat la Parlament

Aflaţi într-o poziţie dominată tot mai asemănătoare cu cea în care-i cazase socialismul de stat şi realizând că parcursul lor profesional este subordonat ierarhic voinţei procurorilor şi deciziei serviciilor secrete, judecătorii au început să dea semne de nemulţumire. Dana Gârbovan, preşedinte al Uniunii Naţionale a Judecătorilor din România, i-a scris pe 4 august lui Klaus Iohannis aceste rânduri: „[El imperativ să clarificaţi public în baza cărui temei legal Serviciul Român de Informaţii face verificări prealabile numirilor politice sau candidaţilor pentru funcţiile de conducere în sistemul judiciar, atât de la parchete, cât şi de la instanţe, inclusiv în cazul candidaţilor pentru Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie. Un stat în care serviciile secrete sunt implicate în numirile în funcţii publice şi în justiţie nu poate fi considerat stat de drept".

Afirmaţia finală este discutabilă în sensul cel mai propriu al expresiei, atâta timp cât noţiunea de *stat de drept*, cu tot cu forma ei anglo-saxonă *domnie a legii*, este extrem de evazivă (*excedeengly eluzive*), nu numai pentru politicieni şi jurnalişti, dar chiar şi pentru teoreticienii dreptului şi ai politicii[148]. Cum ar trebui să arate un stat pentru a fi considerat stat de drept? Liberalii germani din *Vormärz* i-au atribuit lui Kant – care nu a folosit expresia, dar i-a elaborat matricea conceptuală – primul răspuns: un *Rechtsstaat* este o întrupare politică a dreptului natural cu scopul ultim de a proteja libertatea individuală.

Odată cu eşecul Revoluţiei de la 1848 şi cu scrierile lui Friedrich Julius Stahl, termenul îşi schimbă radical conţinutul, desemnând metoda de a rezolva conflictele sociale nu prin mijloace politice, ci pe cale jurisdicţională: *Rechtsstaat* ar fi doar acel stat ce impune exigenţa respectului legalităţii. La capătul acestei noi semnificaţii,

---

un raport al Friedrich-Ebert-Stiftung în care a calculat că numărul de mandate solicitate anual de SRI este de şaisprezece ori mai mare decât cel de care are nevoie FBI.

148 Brian Z. Tamanaha, On the Rule of Law. History, Theory, Politics, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2004, p. 3

din care orice încărcătură politică sau doctrinară a fost evacuată, se află Hans Kelsen, pentru care statul de drept este pur şi simplu un pleonasm, de vreme ce orice stat care îşi merită numele are un sistem de drept pozitiv precis articulat şi un aparat de impunere şi aplicare a legii. Noţiunea devine într-atât de plastică, descriptivă şi neutră filosofic încât a fost adoptată fără dificultate de imperiul lui Bismarck, de regimul nazist, dar şi de republicile de la Weimar şi de la Bonn. Poate că tocmai acest pozitivism încăpător a făcut posibil importul formulei în doctrina juridică franceză de către Léon Duguit în 1907: *État de droit* nu a fost iniţial mai mult decât o traducere conceptuală relativ fidelă şi utilizată incidental a lui *Rechtsstaat*, care cade repede în adormire pentru a fi resuscitată oarecum ezitant în anii 1980[149].

Rule oflaw are o istorie distinctă şi paralelă, are un autor incontestabil, Albert Dicey, ca şi o dată oficială de naştere: 1885. Trei înţelesuri împletesc conceptul construit de Dicey în prelungirea tradiţiei engleze de reflecţie asupra supremaţiei Constituţiei şi întâietăţii dispoziţiilor legale în raport cu voinţa oamenilor[150]. Mai întâi, nimeni nu poate fi pedepsit decât pentru încălcarea vădită a unei legi stabilite explicit şi doar printr-o procedură judiciară comună desfăşurată în faţa unei curţi ordinare. Apoi, nu numai că nimeni nu este deasupra legii, dar orice om, indiferent de rangul şi de condiţia sa socială, este supus legii comune şi jurisdicţiei tribunalelor ordinare. În fine, principiile generale ale Constituţiei sunt induse din deciziile judecătoreşti ce au stabilit drepturile unor particulari în cazurile particulare aduse în faţa curţilor de justiţie. Ultimul sens ţine, desigur, de excepţionalismul anglo-saxon şi, ca atare, nu poate fi exportat.

Deşi în moduri diferite, în Marea Britanie şi în

149 Pentru detalii, vezi monografía remarcabilă a lui Luc Heuschling, Etat de droit, Rechtsstaat, Rule of Law, Dalloz, Paris, 2002

150 A.V. Dicey, An Introduction to the Study ofthe Law ofthe Constitution [1885], sixth editdon, Macmillan, London, 1902, pp. 179-201

Statele Unite, judecătorii pun legea, în timp ce în dreptul continental ei se mulţumesc să o spună. A doua semnificaţie a conceptului stă în flagrantă contradicţie cu articolul 72 (2) din Constituţia României, care stabileşte că, în cazul parlamentarilor, competenţa de judecată aparţine în toate materiile înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie. Nu există *rule oflaw* atunci când pentru aceeaşi faptă, comisă în acelaşi fel şi în acelaşi loc, doi cetăţeni sunt judecaţi de instanţe diferite: unul de judecătoria din preajma locului, iar celălalt, doar pentru că are o demnitate publică, de curtea supremă a ţării. Primul înţeles nu pare să aibă nici el vreo trecere în practica judiciară românească atâta timp cât există politicieni urmăriţi penal de DNA pentru a fi obţinut foloase necuvenite „de natură nepatrimonială" (cum ar fi aplauzele la o reuniune politică sau un rezultat bun în alegeri), deşi nicio lege nu interzice cuiva să organizeze întruniri electorale şi, cu atât mai puţin, să câştige votul popular. Ceea ce înseamnă că infracţiunea nu este definită de lege, fiind inventată de procurori, de vreme ce în Codul Penal şi în Codul de Procedură Penală nu figurează nicăieri noţiunea de „folos nepatrimonial".

Dacă în România nu domneşte legea, în accepţiunea anglo-saxonă a expresiei, atunci poate că statul român este totuşi unul de drept măcar potrivit cuprinzătoarei definiţii kelseniene. Înainte de a examina chestiunea, se impune o remarcă: în limbajul documentelor europene, *rule oflaw* şi *Rechtsstaat*/*État de droit* nu mai sunt termeni deconectaţi, ci noţiuni mutual traductibile. Conceptele au devenit simple asocieri de cuvinte ce exprimă în diversele limbi ale Uniunii acelaşi conţinut normativ. Anume, exigenţa *sui generis* ca statele membre să aibă sisteme de drept stabile, transparente, predictibile şi compatibile *in spe*, materializate în sisteme judiciare independente, servite de funcţionari calificaţi profesional pentru a aplica legile cu imparţialitate şi în respectul drepturilor omului, aşa cum sunt formulate în instrumentele juridice europene şi

internaţionale.

Poate că, în ciuda scepticismului recent al multor judecători, România ar putea fi considerată un stat de drept din această ultimă perspectivă, calificat birocratică şi insensibilă la istoriile şi complicaţiile conceptuale. Orice nelămurire este risipită de singura definiţie precisă ce a fost dată vreodată statului de drept în ultimele decenii. Contribuţia nu este extrasă din literatura juridică de specialitate, vagă şi eclectică în explicaţii, ci îi aparţine lui Traian Băsescu. Pe 4 septembrie 2012, în prima sa apariţie publică după referendumul din 29 iulie, preşedintele de atunci al României le-a oferit ambasadorilor străini acreditaţi la Bucureşti următoarea glosă: „Restabilirea statului de drept din România […] s-a produs pentru că instituţiile statului de drept din România au rămas în picioare […] Vizez nu doar CSM, dar şi Parchetul General, DNA, structurile de securitate naţională, au rămas toate verticale şi au slujit statul de drept”.

Să interpretăm glosa. În versiunea sa românească actuală şi concretă, statul de drept este un fel de arhitravă rezemată pe patru coloane: CSM, Parchet General, DNA, servicii secrete. Din alte intervenţii publice, ştim că, de fapt, Băsescu avea uneori în gând şi alţi doi pilaştri, înalta Curte şi Curtea Constituţională. Lapsusul din septembrie 2012 ne indică limpede că doar primele patru coloane sunt cu adevărat piese de rezistenţă, celelalte două având mai mult o funcţie ornamentală. Judecătorii, inclusiv cei constituţionali, execută în practică voinţa dispusă ierarhic a serviciilor şi parchetelor, general şi special. CSM are însă un rol structural pentru că este un dispozitiv menit să facă şi să desfacă carierele magistraţilor, să-i disciplineze (sau chiar să-i excludă) pe cei eretici şi să zădărnicească orice încercare din afara sistemului de a-i trage pe magistraţi la răspundere penală ori civilă pentru actele lor.

Interpretarea, deloc complicată, ne obligă să răsturnăm premisa glosatorului. Deşi nu pare însuşită de Comisia Europeană, care nu o evocă şi nu o examinează în

rapoartele sale de monitorizare şi verificare, una din caracteristicile elementare şi sumare ale statului de drept, unanim acceptată în ştiinţele juridice şi în ştiinţa politică, a fost formulată de Joseph Raz în acest fel: *the discretion of crime-preventing agencies should not be allowed to pervert the law*[151]. Legea, aşadar, nu trebuie pervertită de practicile discreţionare ale organelor judiciare, nu trebuie lăsată la latitudinea acestora. Or, pentru a da cel mai mediatizat exemplu, unui asemenea tratament pervers a fost supus, şi încă în formă continuată, Codul de Procedură Penală: cu toate că acesta le consideră măsuri excepţionale, arestul preventiv şi încătuşarea au devenit pentru DNA o rutină procedurală invariabilă. Statul de drept n-ar fi aşadar o situaţie, ci mai degrabă o problemă. Mai precis, un efort de problematizare şi de interogare a practicilor disciplinare exercitate în numele şi sub autoritatea statului.

Înţelepciunea comună ce străbate din lucrările consacrate calităţii democraţiei şi proceselor de democratizare vrea ca magistraţii, în calitatea lor de paznici ai legii, să se simtă datori să întărească şi să lărgească sfera democraţiei, pentru că numai într-un asemenea cadru pot aspira la independenţa de gândire şi de acţiune ce le fusese refuzată de precedentele regimuri autoritare[152]. Atitudinea procurorilor, cu precădere a celor de la DNA, devine în acest moment contraintuitivă. Poate că stâlpii pe care Băsescu îi lăuda pentru a nu se fi clătinat la referendumul din 2012 susţin altceva decât statul de drept. Cu siguranţă, nu sprijină democraţia.

AGITAŢIE ŞI PROPAGANDĂ

5 octombrie 2016

Proaspăt aleasă preşedinte unic al noului PNL, Alina

151 Joseph Raz, The Authority of Laur. Essays on Laur and Morality, second editdon, Oxford University Press, Oxford and New York, 2009, p. 218

152 GuiUermo O'Donnell, „Why the Rule of Law Matters", in Larry Diamond and Leonardo Morlino, editors, Assessing the Quality ofDemocracy, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2005, p. 6

Gorghiu nu ezită să insulte grav electoratul partidelor concurente, PS şi ALDE, adică milioane de cetăţeni ai României. Într-o declaraţie făcută din noua ei poziţie, recenta preşedintă a noului PNL a afirmat că „România PSD-ALDE este una mică şi meschină”. Această luare de poziţie vine la un loc cu alte afirmaţii agresive, ce dovedesc o uimitoare confuzie intelectuală. Să afirmi că alianţa PSDALDE ar fi în stare „să scoată România din UE” este nu numai o afirmaţie pur propagandistică, ci şi un atentat la istoria recentă a României care a aderat la Uniunea Europeană sub conducerea liderului ALDE, Călin Popescu Tăriceanu, după un proces pregătit de un guvern PSD.

Cu aceeaşi ocazie, Alina Gorghiu şi-a declarat intenţia de a oferi o poziţie eligibilă pe listele noului PNL unei ziariste, Denise Rifai, care a rămas în memoria publică prin consideraţia potrivit căreia în spatele terorismului promovat de Statul Islamic şi de al-Qaeda nu stau musulmani, ci „poporul ales”[153]. După ce a promovat doi nostalgici ai Mişcării Legionare, Oana Stănciulescu şi Marian Munteanu, interimara Gorghiu intenţionează să trimită în Parlament o antisemită. Oricât de totală ar fi lipsa discernământului ei democratic, unica preşedintă temporară a noului PNL ar trebui să ştie totuşi că filofascismul şi antisemitismul sunt înclinaţii incompatibile cu valorile Uniunii Europene. Dacă suntem lucizi, Gorghiu s-a identificat singură ca fiind politicianul retrograd, dinozaurul politic la care se referea în urmă cu câteva zile, pe un ton oarecum enigmatic, preşedintele Iohannis.

Polarizarea artificială a societăţii prin tehnici de agitaţie şi propagandă situate într-o clară descendenţă sovietică a dat randament în 2014. Împotriva presupusului rusofil Ponta a fost profilat prooccidentalul Klaus Iohannis. Din lipsă de imaginaţie, Gorghiu reia acum tema, dar ca fundal al unei alte opoziţii ideologice, cea între politicienii „reformaţi” (de la noul PNL, desigur) şi cei „penali”

153 Realitatea TV, 7 ianuarie 2015

(negreşit de la PS şi ALDE). Numai că, aşa cum stabiliseră de mult specialiştii sovietici şi au dovedit-o alegerile prezidenţiale de acum doi ani, propaganda are nevoie de agitaţie pentru a convinge. Iohannis a câştigat atunci nu atât pentru că ar fi crezut cineva cu adevărat că Victor Ponta vrea să ducă ţara în Orient, ci datorită agitaţiei stârnite vreme de două săptămâni în jurul centrelor de votare din străinătate şi pe canalele media dependente de servicii.

Cu un astfel de mod de a gândi cu voce tare, Alina Gorghiu promite un stil de conducere meschin şi o orientare antieuropeană pentru improvizaţia politică ce şi-a însuşit abuziv sigla unui partid care a fost, cândva, generos şi european. Din care Gorghiu şi cei care o susţin au misiunea să se asigure că nu va mai rămâne decât numele.

CELULA DE BAZĂ A SOCIETĂŢII

31 octombrie 2016

O iniţiativă cetăţenească de revizuire a Constituţiei, vizând introducerea în legea fundamentală a unei definiţii a familiei ca fiind exclusiv uniunea dintre o femeie şi un bărbat, a fost înaintată Parlamentului de Coaliţia pentru Familie. Curtea Constituţională hotărâse în prealabil că această iniţiativă, subscrisă de trei milioane de cetăţeni, corespunde întru totul literei şi spiritului Constituţiei. Rămâne doar ca Parlamentul să examineze legea de revizuire şi, în cazul în care o va aproba cu majoritate calificată, să o supună încuviinţării populare prin referendum.

Cu titlu personal, de creştin şi de liberal deopotrivă, cred cu tărie că familia se întemeiază pe legătura de iubire dintre un bărbat şi o femeie. Vin dintr-o tradiţie în care noţiunea însăşi de căsătorie presupune cu exclusivitate complementaritatea de gen. Am de asemenea credinţa că nimeni nu trebuie să fie discriminat, marginalizat sau privat de drepturi şi libertăţi într-o societate liberă şi democratică. Mă simt totodată obligat să constat că în

lumea contemporană nu mai există o deplină coincidenţă între tradiţia creştină, dreptul natural şi legea pozitivă. Sunt numeroase ţările în care sunt recunoscute legal drepturile „minorităţilor sexuale”, inclusiv cel al persoanelor de acelaşi sex de a încheia parteneriate civile, de a se căsători şi de a adopta copii.

Coaliţia pentru Familie este o platformă civică ce revendică atât o orientare creştină interconfesională, cât şi fidelitatea faţă de valorile naţionale. Probabil fără să-şi dea seama, viziunea despre familie a Coaliţiei se dovedeşte simultan tributară şi ideologiei marxiste. „Familia este celula de bază a societăţii”: cu această afirmaţie îşi justifică demersul ei public. Apoftegma îi aparţine însă lui Friedrich Engels şi nu vreunui Părinte al Bisericii. N-ar trebui să ne arătăm prea uimiţi: sinteza între creştinism, marxism şi naţionalism este o formă de eclectism al gândirii întru totul familiară neopopulismelor de astăzi. Nimeni nu e mai străin de Evanghelie decât creştinul care vrea să-şi impună credinţa prin forţa statului şi cu ajutorul legii pozitive.

Cetăţenii, oricare le-ar fi numărul, au dreptul la opinie, la libera ei exprimare şi se pot asocia în vederea promovării oricărei iniţiative. Din perspectiva democraţiei Madisoniene, Parlamentul şi Curtea Constituţională au datoria de a distinge ce este pasiune interesată şi ce este interes legitim în astfel de iniţiative cetăţeneşti. Ca de atâtea ori după revizuirea din 2003, confuzia politico-juridică se datorează Curţii Constituţionale. Fie că membrii acesteia împărtăşesc viziunea populistă a Coaliţiei pentru Familie, fie că s-au lăsat intimidaţi de volumul masiv al semnăturilor, fie că nu sunt pur şi simplu capabili să identifice raţionalitatea legală a unui text, ei nu au ştiut sau nu au putut să opereze distincţia dintre public şi privat, între ceea ce constituie materie constituţională şi ceea ce ţine exclusiv de legea civilă.

Nu este nevoie să fii prea savant pentru a realiza imediat că sexul celor care constituie o familie nu

reprezintă o chestiune de drept public şi, ca atare, nu-şi are locul într-o constituţie. Ceea ce explică de ce nu şi-a găsit vreodată un asemenea loc în oricare din legile fundamentale ale societăţilor democratice. Familia ca atare poate face uneori obiectul reflecţiei sau prevederilor constituţionale, niciodată genul membrilor familiei. Codurile civile sunt cele care, eventual, pot include – fără a fi necesar să o facă – asemenea precizări de sex. Judecând după unanimitatea cu care partidele politice au întâmpinat iniţiativa Coaliţiei pentru Familie, este de aşteptat ca şi Parlamentul să probeze, într-un viitor nedeterminat, incapacitatea de a distinge politic spaţiul pubbe (supus reglementărilor) de zona privată (unde statul nu are dreptul de a impune reguli) demonstrată deja de Curtea Constituţională. Ştiinţa liberală a separării funcţionale a sferelor vieţii umane a dispărut cu desăvârşire din Parlamentul României.

Capacitatea intelectuală de a separa sfere în care se exercită suveranităţi diferite (a lui Dumnezeu, a statului ori a sinelui) nu este deloc străină de tradiţia creştină, cu precădere de cea calvină, ilustrată cu maximă ortodoxie de Abraham Kuyper, deopotrivă teolog, universitar, jurnalist, politician şi om de stat[154]. Bisericile româneşti care au susţinut deschis Coaliţia pentru Familie nu au dovedit însă o pricepere similară. Lipsa lor de discernământ teologico-politic le transformă într-un paradoxal şi involuntar agent al procesului continuu de secularizare. Vocile oficiale ale Bisericilor, de la cea dominantă la cele baptiste, s-au pronunţat în materie exact de la adresa ce le este alocată de cultura seculară, cea a vieţii private; ca şi în America, creştinii au ajuns să vorbească în spaţiul public aproape exclusiv despre sex, lăsând chestiunile cu adevărat publice, ce ţin de sfera largă a dreptăţii, pe seama

154 E.g. Abraham Kuyper, „Sphere Sovereignity“ [1880], in Abraham Kuyper, A Centennial Reader, edited by James D. Bratt, WiUiam B. Eerdmans Publishing Company and The Paternoster Press, Grand Rapids, Mi. - Cambridge, and Carlisle, 1998, pp. 461-490

glasurilor laice[155].

Potrivit propriilor declaraţii, spaima care i-a determinat pe organizatorii Coaliţiei pentru Familie să se mobilizeze este aceea de a vedea cupluri de homosexuali, în eventualitatea că vor fi sancţionate legal, exercitându-şi dreptul de a adopta copii. Cu alte cuvinte, nimic nu pare mai sumbru decât perspectiva ca un minor abandonat de părinţii săi naturali să fie înfiat, îngrijit şi educat de o familie în care părinţii adoptivi sunt de acelaşi gen. În acest punct, ne aflăm într-adevăr în preajma problemei dreptăţii. Doar că injustiţia la care simt supuşi copiii în societatea românească nu este una ce ameninţă dintr-un viitor încă improbabil şi nu are nimic de-a face cu orientarea sexuală a părinţilor. Opresiunea nedreaptă la care sunt supuşi scandalos de mulţi minori îi are drept autori pe părinţii lor naturali, întotdeauna de sex opus, încurajaţi în iresponsabilitatea lor de indiferenţa şi de incuria agenţiilor statului.

Regimul opresiv la care mulţi părinţi de sex opus îşi supun copiii are câteva trăsături care, deşi sunt universal cunoscute, nu au suscitat formarea vreunei coaliţii pentru protejarea minorilor de propriile lor familii naturale şi heterosexuale. Sau pentru educarea acestor familii în spirit creştin. Iată-le. O treime din copii vin anual pe lume în afara căsătoriei. În jur de 50.000 de mame nasc anual fără ca sarcina lor să fi fost în vreun fel luată în evidenţa unui medic. Mortalitatea infantilă se ridică la 9‰, cea mai mare rată din Uniunea Europeană şi indicator cert al subdezvoltării sociale. Cel puţin două sute de mii de copii sunt pur şi simplu părăsiţi (lăsaţi fără forme legale în grija vecinilor sau a unor rude) de părinţii plecaţi la muncă în străinătate. Abandonul şcolar atinge, în procente agregate, aproape 25%. Minimum o sută de mii de tineri sub 16 ani simt exploataţi cu titlu de forţă de muncă ieftină sau

155 Stanley Hauerwas, Approaching the End. Eschatological Reflections on Church, Politics, and Life, William B. Eerdmans, Grand Rapids, Mi., and Cambridge, 2013, p. 89

gratuită; patruzeci de procente dintre minorii din zonele rurale muncesc cel puţin două ore pe zi în gospodărie sau acolo unde sunt trimişi de părinţii lor ori de înlocuitorii ocazionali ai acestora. Analfabetismul funcţional al tinerilor de 15 ani a fost estimat de măsurători oficiale europene la 40%. Eşecul la examenul de bacalaureat este endemic: din 2004/2005, circa jumătate din absolvenţi fie nu se prezintă la examen, fie nu îl trec. Doar un procent din tinerii înmatriculaţi într-o formă de învăţământ superior provin din mediul rural.

Nu se cuvine uitat faptul că numeroşi creştini din aproape toate Bisericile lucrează – prin parohii, comunităţi, adunări, congregaţii, asociaţii şi fundaţii – cu devotament şi fără mare publicitate pentru bunăstarea a zeci de mii de copii aflaţi în dificultate. Deşi Christos s-a identificat cu copiii, aşezându-i pe cale de consecinţă în aria de competenţă a magisteriului creştin („oricine va primi un copilaş ca acesta în numele meu mă primeşte pe mine”, Matei 18: 5), Bisericile, în dimensiunea lor instituţională, refuză să ia act de incapacitatea statului de a-şi exercita suveranitatea în această materie şi nu par dispuse să vorbească şi să acţioneze în locul statului ca instrumente ale suveranităţii lui Dumnezeu. Reprezentanţii instituţionali ai Bisericilor preferă să binecuvânteze şi să salute iniţiativa unor particulari, care reclamă pentru ei înşişi o identitate şi o intenţie creştine, de a lua cu asalt suveranitatea sinelui şi de a invada sfera privată a concetăţenilor lor.

E lesne de remarcat că celula care se află la baza lanţului trofic al societăţii româneşti, celula cea mai vulnerabilă, mai neînsemnată şi mai neglijată este copilul. O celulă care stă la bază pentru că toate celelalte simt aşezate deasupra ei şi o strivesc. O celulă lăsată în voia sorţii, trecută atât cu vederea, cât şi sub tăcere. Aş fi curios dacă există, în România, creştini suficient de energici şi motivaţi, oricare le-ar fi confesiunea, pentru a strânge trei milioane de semnături în sprijinul acelei

jumătăţi asuprite din cele peste trei milioane de minori. Până atunci, unul din doi copii români trebuie socotit o victimă a nedreptăţii.

SUB CONTROL JUDICIAR

10 noiembrie 2016

În ziua de 7 noiembrie, plenul Camerei Deputaţilor, decidentă în materie, a adoptat cu amendamente Legea de aprobare a OUG 20/2016. Au fost prezenţi în plen cu precădere parlamentari PS şi ALDE. Grupul parlamentar al PNL nu a participat la vot, deşi amendamentele aduse ordonanţei introduceau un spor de claritate în grilele de salarizare a personalului din sănătate şi educaţie, eliminând inadvertenţele din textul guvernului şi generând o creştere salarială rezonabilă, cerută în prealabil de sindicate prin forme colective de protest.

Imediat după plen, grupul parlamentar al deputaţilor PNL a contestat validitatea votului, afirmând că nu fusese îndeplinit cvorumul cerut de regulament. A doua zi, Biroul Permanent al Camerei a respins contestaţia grupului PNL, constatând că aceasta nu întrunea elementele cerute de regulament pentru a putea fi analizată.

Noul PNL a înregistrat deci un triplu eşec politic. Mai întâi, deputaţii naţional-liberali nu au fost convingători în comisiile de specialitate ce au examinat tehnic ordonanţa. Apoi, nu au participat la dezbaterea în plen pentru a-şi susţine punctul de vedere, pentru că nu au avut argumente raţionale şi nici nu au vrut să se vadă cum se opun de la tribuna Parlamentului unor creşteri salariale. În sfârşit, şi-au dovedit ignoranţa faţă de procedurile parlamentare şi nu s-au priceput să-şi redacteze contestaţia în formă regulamentară. Acest întreit eşec traduce o triplă neputinţă: cea de a formula poziţii argumentate, cea de a participa la o deliberare publică şi cea de a cunoaşte şi urma procedurile instituţionale. Or, argumentaţia raţională, deliberarea publică şi respectul procedurilor constituie esenţa democraţiei.

A treia zi, noul PNL şi-a recunoscut public

incapacitatea de a participa la un exerciţiu democratic recurgând la represiune. Eugen Nicolăescu, liderul grupului PNL din Camera Deputaţilor, a anunţat că va sesiza „justiţia” (prin care înţelege Parchetul)

„Pentru a se verifica dacă a fost sau nu a fost cvorum” şi dacă nu cumva votul a fost „fraudat”.

Gestul este fără precedent în cei douăzeci şi şapte de ani de experienţă democratică şi parlamentară românească. Este pentru prima oară când un grup parlamentar, complet depăşit de propria sa neştiinţă în utilizarea mijloacelor legitime de luptă politică, face apel la o instituţie represivă a statului, procuratura, pentru a investiga un vot dat în Parlament. Evident, gestul nu are antecedente şi nici analogii în alte tradiţii parlamentare din regimurile politice democratice. Potrivit regulamentului Camerei Deputaţilor, ce preia o procedură utilizată de cele mai multe parlamente democratice, poliţia şedinţelor o fac exclusiv chestorii aleşi din rândul deputaţilor. Nicăieri instituţiile executive sau judiciare nu au acces în incinta parlamentelor şi nici nu au capacitatea de a investiga acţiuni, acte şi proceduri parlamentare. Chiar şi Curtea Constituţională a României s-a pronunţat, nu o dată, în acest sens.

În fapt, prin vocea liderului său din Camera Deputaţilor, noul PNL dezvăluie care este adevăratul său obiectiv în cazul în care va înregistra un rezultat semnificativ în alegerile din 11 decembrie: lichidarea parlamentarismului şi menţinerea unui Parlament neputincios, lipsit de iniţiativă, impotent politic şi monitorizat de Parchet. Pe zi ce trece devine mai clar ce înseamnă cu adevărat „schimbarea de paradigmă” pe care a anunţat-o Klaus Iohannis: punerea „sub control judiciar” a instituţiilor centrale ale democraţiei în vederea unei schimbări drastice de regim politic. Este acum evident că, în regimul dorit de Iohannis şi de noul PNL, denunţul va înlocui total votul.

ROMÂNII MERG ÎN PARADIS

1 decembrie 2016

În urmă cu nouăzeci de ani, Carl Schmitt a descris sub numele de *teologie politică* procesul prin care teoria şi practicile statului modern s-au constituit prin reutilizarea, într-un context eminamente laic, a conceptelor şi metodelor de reflecţie ale teologiei creştine. Sub inspiraţia lui John Milbank, teologia politică este pentru mine un demers intelectual prin care, pe de o parte, teologia (oricât de marginală ar fi poziţia ei printre disciplinele academice de azi) cere înapoi instrumentarul conceptual ce i-a fost cândva sustras de către teoria juridică şi de către filosofia politică, iar pe de altă parte încearcă să devină ea însăşi o ştiinţă a politicii contemporane, mai predispusă să înţeleagă fenomenele politice, transformările sociale şi mutaţiile antropologice care se petrec sub ochii noştri decât s-au dovedit a fi capabile ştiinţele sociale (ştiinţa politică şi sociologia).

Ştiinţele sociale mizează explicit pe raţionalitatea obiectului pe care-l investighează. Numai că – pentru a da un singur exemplu – devine tot mai evident că democraţia reprezentativă, deopotrivă ideea şi regimul, nu poate fi explicată raţional până la capăt. Pentru a funcţiona convenabil, democraţia are nevoie ca cetăţenii să facă măcar din când în când un „salt de credinţă”, să rişte să-i considere pe toţi ceilalţi concetăţeni nişte egali şi să se simtă reprezentaţi în (nu atât de) cei pe care i-a ales. Pentru a practica democraţia ai nevoie, pe lângă argumente, şi de o oarecare credinţă în validitatea ei etică. Altfel spus, s-ar putea ca cetăţenii, dotaţi prin definiţie cu capacitatea de a face alegeri raţionale şi libere, să fie prevăzuţi şi cu un alt for de decizie, ce scapă printre ochiurile plasei cunoaşterii aşa cum aceasta a fost ţesută de ştiinţele sociale. Acest for, familiar deopotrivă filosofilor şi teologilor, poate fi numit generic *suflet*.

Spre deosebire de *om*, de *persoană* sau de *individ*, *cetăţeanul* este un construct juridico-politic al modernităţii ce operează pe orizontală, cu precădere (dacă nu exclusiv)

în spaţiul public. Sufletul în schimb, oricât de diverse ar fi modurile în care este înţeles, pare mai degrabă orientat pe verticală, fiind o trăsătură a interiorităţii umane. Cetăţeanul nu este pe deplin cetăţean decât în asociere cu alţi cetăţeni asemenea lui, în vreme ce sufletul nu-şi merită numele decât atunci când se află în legătură cu ceva sau cu cineva situat uneori deasupra lui şi care-i este întotdeauna neasemănător. Pe când cetăţeanul acţionează din propria sa autoritate, sufletul are nevoie de o autoritate care să-l inspire şi eventual să-l conducă. Sufletul nu poate fi decât individual.

Societăţile în care prind rădăcini regimurile politice nu au un „suflet" colectiv şi indivizibil decât în măsura în care sunt alcătuite în urma unui proces îndelungat şi rareori desăvârşit de disciplinare şi de omologare socială a conduitelor individuale. Numai atunci când o anumită cultură devine hegemonică într-o societate dată îi putem atribui acesteia, mai mult metaforic decât analitic, un anumit „spirit" ce i-ar fi caracteristic. A te întreba dacă cetăţenii au cumva suflet – aşa cum am făcut în ultima mea carte[156] – înseamnă deci să pleci în căutarea acelor elemente ne-juridice şi ne-politice tot mai evidente ce stau în spatele (sau la originea) presupoziţiilor pe care se întemeiază democraţiile vremii noastre.

Disciplinarea „sufletelor", codificarea tabelului de valori ce explică chimia raporturilor sociale reprezintă un proces nu numai lent, dar şi rezistent uneori la cutremurele politice. Observaţia mea este că schimbarea de regim din 1989, de pildă, nu a determinat o transfigurare a societăţii româneşti. Sub privirea teologiei, memoria comunismului pare lipsită de consistenţă etică. Altfel spus, societatea postcomunistă (nu numai cea românească) nu poartă o traumă. Aşa cum a fost ritualizată în discursul public, memoria totalitarismului nu este cea a unui trecut care provoacă şi tulbură prezentul, ci cea a

156 Daniel Barbu, Au cetăţenii suflet? O teologie politică a societăţilor post-seculare, Editura Vremea, Bucureşti 2016

unui prezent care pune în ordine trecutul, îl igienizează şi îl aranjează pentru a justifica de ce căderea comunismului nu a fost trăită ca o penitenţă colectivă, ci doar ca o lărgire a sferei oportunităţilor de reuşită individuală.

Cultura comună a naţional-comunismului – solidificată în anii 1970 şi 1980, dar intens hrănită din sensibilităţi interbelice-a fost revizuită prin simpla înlocuire a vulgatei marxist-leniniste cu ethosul ortodoxiei tradiţionale, socotită inseparabilă de „sufletul românesc" Toate celelalte elemente şi-au păstrat locul în tabel. Ceea ce explică de ce cercetări recente arată că votanţii români au preponderent înclinaţii autoritar-populiste (incluse în reţetă fiind naţionalismul, obsesia identitară, repudierea elitelor politice corupte din fire, refuzul unanim de a oferi ospitalitate refugiaţilor sirieni sau suspiciunea faţă de „străinii" care cumpără pământul ţării), ceea ce i-ar situa pe primul loc în Uniunea Europeană la această nefrecventabilă categorie.

Într-o atmosferă publică impregnată mai degrabă de un confesionalism transformat în ideologie naţională decât de mărturisiri personale şi angajate de credinţă, mi se pare că românii se află, statistic, într-o situaţie de risc etic. Riscul este acela de a considera că, aşa cum se întâmpla cândva în societăţile compact creştine ale Evului Mediu, mântuirea este un drept câştigat prin simpla participare la cultura comună, prin apartenenţa naturală la neam şi la Biserica strămoşească. Locul şi grupul uman în care ne-am născut ne-ar garanta spontan salvarea. Viitorul nostru, ca persoane, depinde aşadar de trecutul colectiv. Ca atare, ţesutul etic al prezentului fiecăruia dintre noi nu ar mai conta prea mult. Cum „românul s-a născut creştin", soarta lui fericită e deja pecetluită: românii vor merge împreună în paradis, cu morţii şi cu vii, cu cei buni şi cu cei răi, dar cu toţii ortodocşi. Convingerea mea este că nu confesiunea ne mântuieşte, ci ucenicia. Prezentul individual, actualitatea credinţei personale, capacitatea fiecăruia de a se face contemporan cu Christos (cu o formulă a lui

Kierkegaard) sunt cele care îi decide viitorul.

Pentru creştini, doar o persoană, şi anume un Dumnezeu răstignit, are darul de a mântui, iar calea spre mântuire este una singură, cea a crucii şi a uceniciei, a urmării lui Christos. Şansele de a fi salvat spiritual sunt întotdeauna individuale. Dacă citim „spiritualitatea" în cheie marxistă, cultura ar putea trece drept un sinonim al acesteia. Nu cred însă că, oricât de profund i-ar fi înţelesul, cultura are puterea de a salva. Cultura ne întregeşte ca oameni, ne deschide ochii sau mintea, ne trezeşte emoţii înrudite adesea cu extazul, ne face mai „teoretici", adică mai predispuşi să ieşim din noi înşine pentru a contempla ceea ce alţii, mai buni ca noi, au creat. Atunci când cultura este experimentată ca exerciţiu al admiraţiei, calitatea legăturii sociale creşte şi devenim cu toţii mai „civilizaţi". În anumite cazuri, cultura este un pedagog al salvării, dar nu aduce ea însăşi mântuirea. Pentru că nu ne mântuim ca membri ai unei comunităţi de cultură, ca cetăţeni. Nu e sigur că ne mântuim nici măcar în calitate de membri nominali ai unei Biserici, ai unei confesiuni, fie aceasta majoritară sau minoritară. Salvarea ne cheamă pe nume pe fiecare. În parte, atunci când o face. Este întotdeauna personală. De aceea, şansele de a fi salvat nu pot fi măsurate nici estetic şi nici prin recurs la teologie ori la metodelè ştiinţelor sociale.

REFLUXUL POPULISMULUI?

5 decembrie 2016

Duminica trecută, la câteva zile după ce François FIUon câştigase alegerile primare ale dreptei şi centrului din Franţa, italienii şi austriecii au confirmat prin vot refluxul valului populist, cu accente autoritare şi naţionaliste, ce părea să fi pus stăpânire pe regimurile democratice cele mai consolidate odată cu victoria lui Donald Trump în scrutinul prezidenţial american. Fillon se profilează în acest moment ca potenţial învingător al prezidenţialelor franceze de anul viitor[157], ceéa ce

157 La începutul anului 2017 au apărut informaţii cu privire la faptul

înseamnă că, în ciuda tuturor profeţiilor, alegătorii din hexagon nu şi-au pierdut cu totul încrederea în virtuţile democratice clasice, precum moderaţia, experienţa politică, pasiunea pentru serviciul public, simţul statului, raţionalitatea, responsabilitatea, forţa convingerilor personale.

În Italia, Matteo Renzi, un politician mândru de poziţia sa post-ideologică, un politician pentru care lipsa oricărei convingeri a fost materia primă a succesului, le-a propus concetăţenilor săi un proiect de revizuire constituţională cu iz antiparlamentar, menit să întărească forţa executivului şi să o diminueze pe cea a reprezentării democratice. Ca şi Traian Băsescu în 2009 – care promova o soluţie oarecum asemănătoare de subminare a parlamentarismului Renzi i-a chemat pe italieni la referendum. Gestul, cel comis de Băsescu şi cel repetat de Renzi, aparţine recuzitei populiste tradiţionale: liderul suprem mobilizează poporul împotriva elitelor politice presupus corupte şi costisitoare. Spre surprinderea lui Matteo Renzi, marea majoritate a cetăţenilor din peninsulă şi-a arătat prin vot ataşamentul faţă de democraţia reprezentativă şi a respins categoric propunerea populistă a prim-ministrului.

Este probabil just să constatăm că, în Austria, nu atât Alexander van der Bellen a câştigat alegerile prezidenţiale, ci că mai degrabă Norbert Hofer le-a pierdut! Austriecii nu au devenit ecologişti, ci, asemenea italienilor, s-au decis să respingă hotărât orice formă de populism, reafirmându-şi implicit încrederea în democraţia reprezentativă şi în libertăţile cetăţeneşti fundamentale.

Aceste evenimente ar putea fi de natură să arunce o nouă lumină asupra Brexitului, asociat de regulă şi cu o

că Fillon şi-ar fi plătit în trecut soţia din bani publici fără ca aceasta să fi prestat vreo activitate. Aceste dezvăluiri, alături de înclinaţia conservatoare a platformei sale politice, l-au plasat doar pe a treia poziţie în primul tur al alegerilor prezidenţiale din 23 aprilie. Victoria i-a revenit în final lui Emmanuel Macron, un centrist de orientare social-liberală.

oarecare grabă, valului populist. Desigur, mulţi britanici au preferat ieşirea din Uniunea Europeană dintr-o frică indusă faţă de străini, cu precădere de cei est-europeni. Această nelinişte le-a fost neîndoielnic hrănită de discursurile unor politicieni populişti. Apare astăzi mai clar că, pentru cei mai mulţi britanici, motivul fundamental al ieşirii a rezidat într-o îngrijorare de o cu totul altă natură. Teama că Parlamentul, în care voinţa lor colectivă era reprezentată de sute de ani, îşi pierde autoritatea în faţa unor instituţii administrative europene asupra cărora ei, cetăţenii britanici de rând, nu aveau niciun control şi de care nu erau reprezentaţi nici măcar indirect. Miza referendumului din 2016 a fost, pentru britanici, aceea de a găsi împreună un posibil răspuns la o întrebare ce frământă şi alte societăţi de pe continent: ordinea juridico-politică europeană nu este oare pe punctul de a destitui suveranitatea şi de a coroda libertăţile individuale aşa cum au fost construite, în Anglia de pildă, în opt sute de ani de tradiţie constituţională?

Vine acum rândul românilor – urmând exemplul britanicilor, francezilor, italienilor şi austriecilor[158] – să-şi arate ataşamentul faţă de democraţia reprezentativă şi să încredinţeze Parlamentului, singura instituţie publică pe care au puterea de a o alege şi de a o controla, sarcina de a conduce ţara, atât prin facerea legilor, cât şi prin formarea unui guvern politic responsabil. De aceea, cetăţenii ar trebui să respingă, cu tot atâta hotărâre ca şi italienii, toate formulele populiste de guvernare ce li se propun. Asemenea francezilor, s-ar cuveni ca românii să voteze pentru moderaţie, pentru experienţă, pentru o majoritate responsabilă şi transparentă, pentru oamenii politici şi de stat care şi-au probat convingerile democratice, pasiunea pentru drepturile cetăţeneşti şi

158 In ciuda tuturor predicţiilor despre un potenţial Nexit cauzat de un triumf al populismului în Olanda, alegătorii olandezi nu i-au acordat lui Geert Wilders şi Partidului Libertăţii decât 13% din voturi la alegerile din 15 martie 2017, cele două partide liberale câştigând, alături de formaţiunile conservatoare, majoritatea absolută a sufragiilor.

vocaţia de a fi administratori abili ai libertăţii.

SCURTĂ ISTORIE A TEHNOCRAŢIEI ÎN DATE

10 decembrie 2016

La începutul anului 2015, cea mai intensă dezbatere publică se purta în jurul oportunităţii eliminării arestului preventiv şi a încătuşării celor reţinuţi pentru fapte săvârşite fără violenţă; la sfârşitul aceluiaşi an, şefii marilor partide se întreceau în pledoarii, aplaudate unanim de presă, privind necesitatea stringentă a eliminării imunităţii parlamentare. Cum de s-a petrecut, în nici zece luni, o asemenea răsturnare a perspectivei, o astfel de deplasare a preocupărilor publice dinspre practicile judiciare discutabile către integritatea controversată a politicienilor? Cum de s-a preschimbat suspiciunea sezonieră faţa de magistraţi în tradiţionala neîncredere în „clasa politică”?

Ca în multe alte cazuri, oamenii politici sunt cei care au declanşat schimbarea. După ce şi-a dat demisia din funcţia de preşedinte al PSD pe 12 iulie anul trecut, Victor Ponta a explicat condiţiile în care continuă să rămână în fruntea executivului: „[S] unt tehnocrat. Eu acum nu mai sunt lider politic. Sunt un tehnocrat care conduce Guvernul […] Nu-mi cereţi comentariu politic, că sunt tehnocrat”[159]. Ponta s-a lepădat deci de statutul de politician, convenind implicit că acest statut este unul dubios. Partidul său i-a confirmat reticenţa faţă de capacitatea morală a omului politic de a guverna ţara atunci când, în noiembrie, la consultările pentru formarea noului guvern, a recomandat drept candidat de prim-ministru tot un tehnocrat, viceguvernator al Băncii Naţionale. PNL şi-a dorit la rândul său un tehnocrat, dar a lăsat numirea acestuia pe seama preşedintelui. Dacian Cioloş a fost desemnat de Iohannis, fiind investit în Parlament de o mare coaliţie a-politică *ad hoc* formată din PS şi PNL.

Faptul nu este nemaivăzut în istoria imediată a

159 România TV, 10 august 2015

democraţiilor contemporane. Pe 9 noiembrie 2011, preşedintele Republicii Italiene i-a încredinţat sarcina de preşedinte al consiliului de miniştri lui Mario Monti, expert financiar, fost comisar european (ca şi Cioloş) şi senator pe viaţă; două săptămâni mai târziu, Monti a obţinut încrederea Parlamentului, deşi nici el şi nici vreun alt membru al executivului nu ocupaseră niciodată o funcţie aleasă, nu se prezentaseră vreodată în faţa alegătorilor pentru a le câştiga încrederea şi a le cere votul. După un an, Monti a participat la alegeri în fruntea unui partid confecţionat din birourile executivului, obţinând cam o zecime din voturi. Fără a candida el însuşi, Cioloş a mobilizat aparatul de lucru al guvernului în sprijinul unei formaţiuni antipolitice inventate recent, Uniunea

Salvaţi România, al cărei şef, Nicuşor Dan, a declarat desluşit pe 9 septembrie: „USR afirmă că [vremea tehnocraţilor] abia începe”.

Procedura prin care a fost instalat actualul guvern în noiembrie 2015, modul în care acesta funcţionează de atunci şi eforturile de a-şi perpetua dominaţia dincolo de alegeri prezintă trăsăturile unei schimbări de regim. Guvernul nu este expresia unei majorităţi parlamentare formate prin votul cetăţenilor, ci rezultatul exclusiv al voinţei arbitrare a preşedintelui României, confirmată de incapacitatea PS şi PNL de a propune o alternativă. Ca atare, executivul este iresponsabil politic, nu răspunde nici în faţa Parlamentului şi nici a opiniei publice. Membrii guvernului simt numiţi şi înlăturaţi discreţionar, fără consultarea legislativului şi în absenţa oricărei deliberări ori sunt menţinuţi în funcţie abuziv, deşi Parlamentul şi-a exprimat prin vot neîncrederea în ei. Guvernul nu a avut un program de guvernare care să-şi merite numele, dar se angajează în modificări structurale ale Codurilor Penale ori ale Codului Fiscal prin ordonanţe de urgenţă ce exced, ca în cazul flagrant al OUG 18/2016, cadrul constituţional în sensul în care drepturile justiţiabililor sunt vădit şi intenţionat restrânse.

Pe cale de consecinţă, Parlamentul, unica instituţie prin care naţiunea îşi exercită suveranitatea, este redus la rolul de spectator al unor decizii politice care se iau după criterii netransparente de către persoane care nu şi-au câştigat prin vot dreptul de a decide şi de către agenţii ale statului conduse la rândul lor de persoane numite pentru îndeplinirea unor atribuţii nepolitice. Aceste persoane şi agenţii fără misiune şi responsabilitate politică sunt însă angajate într-o vastă operaţiune de discreditare a Parlamentului ca instituţie centrală a democraţiei reprezentative, de compromitere a partidelor politice ca instrumente indispensabile ale democraţiei liberale şi ca forme eminente de asociere voluntară a cetăţenilor liberi, precum şi de hărţuire a oamenilor politici şi de stat care continuă să pledeze în public pentru valorile şi principiile democratice.

Este evident că schimbarea de regim se petrece într-un sens nedemocratic şi împotriva spiritului şi literei Constituţiei. De aceea, alegerile din 11 decembrie 2016 nu seamănă cu cele din trecut. Miza lor nu este doar aceea de a da în Parlament o expresie politică voinţei cetăţenilor, ci de a face ca ţara să fie condusă prin voinţa cetăţenilor săi, exact aşa cum această voinţă va fi exprimată prin vot. Alegerile ce urmează vor decide soarta României pentru mulţi ani. Scrutinul din 11 decembrie se anunţă a fi o cumpănă a democraţiei româneşti[160].

Pentru a opri deteriorarea regimului democratic şi a restaura pe deplin funcţionarea constituţională a democraţiei reprezentative ar fi nevoie ca partidele să cadă de acord asupra câtorva principii şi să se angajeze să le urmeze în acţiunile lor viitoare.

Mai întâi, după alegeri, ar fi potrivit ca guvernul să fie format în Parlament şi cu precădere, dacă nu în

160 Mobilizarea conjugată a preşedintelui, a presei, a străzii, a Parchetului General, a DNA şi a CSM împotriva guvernului rezultat din alegeri, declanşată pe 29 ianuarie 2017, echivalează în mod evident cu un refuz de a recunoaşte voinţa majorităţii şi cu intenţia de a zădărnici consecinţele ei constituţionale.

totalitate, din parlamentari. Pentru că au capacitatea democratică de a conduce politica internă şi externă a ţării şi de a administra treburile publice doar politicienii care au stat în faţa alegătorilor pentru a le cere în mod transparent votul de încredere. Doar ei sunt cu adevărat răspunzători în faţa cetăţenilor pentru actele lor. Niciun ministru nu-şi poate exercita legitim mandatul în afara controlului cetăţenesc şi a responsabilităţii politice pe care acest control o implică. Dincolo de orice competenţă personală, aşa-zisa „independenţă politică" este sinonimă cu iresponsabilitatea.

Mi se pare indispensabil ca mai ales două portofolii să fie încredinţate unor oameni politici cu experienţă şi viziune: justiţia şi afacerile externe. După 1989, diplomaţii de carieră au dus politica externă românească într-o zonă de absolută irelevanţă internaţională. În numele expertizei pe care se presupune că o deţin, miniştrii-diplomaţi au avut grijă să explice că invizibilitatea României în lume ascunde de fapt un rafinament tehnic pe care profanii n-ar putea să-l priceapă[161]. La fel şi tot în virtutea presupusei lor specializări de vârf în ştiinţa şi practica dreptului, miniştrii justiţiei au transformat administrarea dreptăţii într-o ocupaţie esoterică, fără legătură cu libertăţile cetăţeneşti[162]. Urmând exemplul liberal al lui Clemenceau – care, spre scandalul militarilor profesionişti, a preluat conducerea operativă a armatei franceze în ultimul an al Marelui Război cu această justificare: *la guerre est une chose trop grave pour être confiée à des militaires* – ar fi

---

161 politică curentă şi nici evaluări ale personalităţilor publice; ambasadorul Klemm, la rândul său un diplomat de carieră, a declarat la ieşire că îşi rezervă dreptul de a comunica oricând şi direct cu publicul român. Diplomaţii ştiu să lase impresia că fac lucruri subtile şi dificile, dar nu schimbă niciodată starea de lucruri.

162 După doar o lună în care a avut un titular politic, Ministerul Justiţiei a fost încredinţat de PSD şi ALDE, pe 22 februarie 2017, unui tehnocrat, profesor de drept şi fost judecător la Curtea Constituţională; în cursul lunii martie, Tudorel Toader s-a dovedit un apărător nedisimulat al modului de operare a instituţiilor judiciare represive.

timpul să convenim că politica externă şi justiţia sunt lucruri mult prea serioase pentru a fi încredinţate unor tehnicieni, diplomaţi şi jurişti.

Apoi, articolul 103 (1) din Constituţie nu poate fi înţeles în cheie democratică decât în sensul în care partidul care a obţinut majoritatea absolută ori partidele care formează împreună – printr-o alianţă explicită şi publică preelectorală sau postelectorală – o majoritate absolută în Parlament vor indica preşedintelui României numele candidatului pentru funcţia de prim-ministru. Orice desemnare arbitrară a unui asemenea candidat – din afara Parlamentului sau din rândurile unui partid parlamentar ce nu poate proba o majoritate evidentă în momentul consultărilor pentru formarea guvernului – ar trebui considerată neconstituţională şi tratată ca atare.

În al treilea rând, nu vor fi încheiate alianţe preelectorale sau postelectorale şi, după exemplul Parlamentului european, va fi exclusă orice formă de colaborare parlamentară cu partide antipolitice, de factură populistă, care au denigrat programatic instituţiile democratice naţionale (Parlament, partide) şi au promovat sistematic neîncrederea în „clasa politică”, în reprezentanţii aleşi ai naţiunii şi ai comunităţilor locale.

În sfârşit, ar fi necesar ca partidele să renunţe, o dată pentru totdeauna, la practica sistematică şi recurentă de sesizare a Curţii Constituţionale şi chiar a Parchetului cu privire la ordonanţe, legi, hotărâri ale Parlamentului sau hotărâri de guvern. Rezultatul regretabil al recursului la Curte echivalează cu o suprajuridizare a vieţii politice şi o includere tot mai frecventă în formarea deciziei politice a unor instituţii ne-politice, ce devin, pe această cale şi împotriva menirii lor constituţionale, actori principali ai politicii.

Acestea ar fi, succint, precondiţiile pentru ca istoria românească a tehnocraţiei să fie una scurtă[163]. În caz

163 S-ar părea că această istorie nu va rămâne scurtă. Coaliţia PSD-ALDE, care a repurtat victoria în alegerile din 11 decembrie, a propus

contrar, se va prelungi situaţia paradoxală (şi oarecum perversă), inaugurată de Victor Ponta în vara anului 2015, prin care fruntaşii politici şi partidele parlamentare vor continua să rămână asociaţi cu magistraţii şi cu media într-o mare coaliţie antipolitică.

Anexe

Am adunat în această anexă zece texte pe care le-am scris fără a îi autorul lor în sensul dreptului de proprietate intelectuală. Ele au fost redactate, cu o singură excepţie, în numele unor instanţe impersonale sau colective. Unele au pus în mişcare fapte sau au descris modul în care faptele s-au petrecut, altele au rămas fără urmări. Unul dintre ele – bilanţul anului 2013 la Ministerul Culturii – nici măcar n-a devenit public. Nici cele care au fost adoptate instituţional şi au fost publicate în diverse forme nu au produs, prin ele însele şi în calitate de texte, efecte ce ar putea îi măsurate.

Nu dorinţa de a revendica retrospectiv calitatea de autor m-a determinat să le culeg şi să le editez. Mi s-a părut doar că aceste texte, de natură oarecum diversă, constituie urma instituţională a prezenţei mele în istoria politică a anilor ’2012 – 2016. Fără ele, experienţa mea de ministru şi de parlamentar ar risca să treacă, în propriii mei ochi înainte de toate, drept o ficţiune literară.

Urma cea mai apăsată, poate singura, se aseamănă cu aceste documente şi poate fi desluşită în ţesătura tuturor: este lăsată de mine, dar nu-mi aparţine. Este vorba despre identificarea apărării drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti ca fiind tema eminentă pe care liberalii au datoria să o aducă în dezbaterea publică. Am fost prea puţin convingător în vechiul PNL, ce-şi trăia ultimele zile. A fost adoptată însă de către PLR. şi, mai puţin viguros, de ALDE. A devenit, cum era şi firesc, marca distinctivă a discursului liderului acestor partide, Călin Popescutăriceanu. Ceea ce confirmă, în ultimă analiză, că

succesiv doi candidaţi pentru funcţia de prim-ministru, amândoi din afara Parlamentului: Sevil Shhaideh şi Sorin Grindeanu.

determinant este cine vorbeşte. Ce spune cel care vorbeşte nu este cu adevărat relevant. Poate doar consolida sau profila într-o altă lumină un statut public deja dobândit.

I.

PROGRAMUL DE GUVERNARE (USL) 2013 – 2016

CULTURĂ

21 decembrie 2012

Pe 18 decembrie 2012 am fost anunţat de Crin Antonescu că urmează să devin ministru al culturii. În noaptea care a urmat, am redactat capitolul *Cultură* din Programul de guvernare al USL.

Misiunea principală a politicilor culturale rezidă, pe de o parte, în sporirea capacităţii de inventariere, conservare, restaurare şi punere în valoare a patrimoniului cultural naţional şi local, iar pe de altă parte în susţinerea celor mai semnificative forme de creativitate artistică, precum şi a industriilor culturale celor mai competitive. Metoda prin care se urmăreşte realizarea acestei misiuni este reprezentată de sprijinirea colectivităţilor locale în creşterea capacităţii instituţionale, bugetare şi tehnice de încurajare, gestiune, protecţie şi promovare a expresiilor culturale locale şi a creativităţii individuale. Acest sprijin are în vedere facilitarea formelor de acces atât la fondurile publice, cât şi la programele europene dedicate patrimoniului cultural, industriilor culturale sau dezvoltării regionale şi turismului.

Cultura naţională este expresia cea mai cuprinzătoare a identităţii naţionale înţeleasă în profunzimea şi diversitatea ei istorică, iar patrimoniul cultural reprezintă cea mai importantă zestre pe care naţiunea o poate aduce în spaţiul comun european. În această etapă, prezervarea patrimoniului construit este principala urgenţă a politicilor culturale. Protejarea şi cunoaşterea patrimoniului cultural naţional, de o diversitate unică în Europa, trebuie să devină o prioritate pentru întreaga societate românească, prin introducerea acestei teme în educaţia formală şi informală. Pe această

cale, cultura va deveni un bun public constitutiv al cetăţeniei democratice, deopotrivănaţionalăşieuropeană. Tocmai de aceea, propunem o viziune care să conducă la o valorificare intensivă şi extensivă a patrimoniului cultural material şi imaterial al României.

Obiective fundamentale

Elaborarea, supunerea spre dezbatere publică şi promovarea legislativă a Codului Patrimoniului Cultural, în vederea realizării unei protecţii efective şi eficiente a patrimoniului cultural şi a introducerii sale în circuitul naţional şi internaţional.

Instituirea Sistemului Naţional de Educaţie şi Formare în domeniul patrimoniului construit, cu integrarea mecanismului de atestare a specialiştilor şi experţilor în domeniu.

Finalizarea inventarierii şi clasării patrimoniului naţional construit şi mobil şi întărirea dispozitivului legal şi a mijloacelor administrative de salvare, protejare şi punere în valoare a monumentelor istorice şi de arhitectură, ca şi a siturilor şi ansamblurilor urbane şi a monumentelor de for public. Constituirea Fondului Patrimoniului Naţional, instituţie publică ce urmează să preia în administrare, să restaureze, să conserve şi să pună în valoare monumentele istorice şi de arhitectură cu un statut incert al proprietăţii sau aflate în proprietate privată ori în administrarea autorităţilor locale şi care se află în stare de abandon şi degradare.

Direcţii de acţiune

Pregătirea documentului de fundamentare în vederea demarării negocierilor cu Comisia Europeană pentru Programul Operaţional Sectorial Cultură-Patrimoniu-Educaţie, în colaborare cu Ministerul Educaţiei şi Ministerul Fondurilor Europene. Reinstituirea programului „Patrimoniul în pericol” destinat muzeelor etnografice în aer liber pe bază de cofinanţare cu contribuţie privată, mecenat şi sponsorizări.

Iniţierea procedurilor de înscriere a ansamblului

monumental „Calea Eroilor” de la Târgu-Jiu pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, contribuind astfel la promovarea şi recunoaşterea valorilor culturale româneşti la nivel internaţional.

Demararea unui proiect complex de rezolvare a situaţiei ansamblului cetăţilor dacice din Munţii Orăştiei, sit aflat pe Lista Patrimoniului Mondial din 1999 datorită valorii sale excepţionale din punct de vedere istoric şi cultural.

Promovarea ceramicii de Horezu, ca element de patrimoniu imaterial naţional, dată fiind înscrierea acesteia pe lista UNESCO a Patrimoniului Cultural Imaterial.

Încurajarea şi sprijinirea cercetărilor în domeniul patrimoniului imaterial din România, prin inventarierea elementelor de patrimoniu şi finalizarea celui de-al II-lea volum din *Patrimoniul cultural imaterial din România*. *Repertoriu* II, precum şi adoptarea unor noi acte normative pentru protejarea patrimoniului imaterial în acord cu Convenţia UNESCO pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial din 2003.

Elaborarea proiectului şi constituirea colecţiilor pentru un „Muzeu al comunismului”, ce va ilustra viaţa cotidiană sub socialismul de stat, cultura materială, represiunea şi formele de rezistenţă.

Proiectarea unei săli de concerte la standarde internaţionale în Bucureşti ce urmează să devină centrul de referinţă pentru Festivalul Enescu.

Susţinerea sistematică şi continuă a participării româneşti la evenimente culturale de talie internaţională (Bienala de la Veneţia, Salonul Internaţional al Cărţii etc.).

Dezvoltarea parteneriatului public-privat în domeniul industriilor artistice (media, publicitate, design, modă etc.). Întregirea misiunii Institutului Naţional al Patrimoniului cu o dimensiune de formare continuă şi de atestare a profesioniştilor patrimoniului naţional.

Constituirea, pe lângă Institutul Naţional al

Patrimoniului, a unui Centru Naţional de Restaurare care să grupeze profesionişti ai restaurării şi ai meşteşugurilor de artă şi care să fixeze standardele naţionale pentru intervenţiile asupra monumentelor şi obiectelor de patrimoniu mobil.

Prezervarea şi dezvoltarea meseriilor artistice în cadrul unui program realizat în comun cu Ministerul Educaţiei.

Dezvoltarea, în parteneriat cu Ministerul Educaţiei, a educaţiei artistice şi culturale la nivelul învăţământului preuniversitar, precum şi a cercetării ştiinţifice în domeniul patrimoniului la nivelul învăţământului universitar.

Lansarea proiectului *Repertoriului Naţional al Monumentelor Istorice* în cooperare cu Academia Română.

Clarificarea legislativă şi sporirea rigorii reglementărilor în materia proprietăţii literare şi artistice.

Elaborarea şi implementarea, în parteneriat cu Primăria Generală a Municipiului Bucureşti şi cu Primăria Sectorului 3, a proiectului integrat „Centrul istoric al Capitalei”, pentru constituirea unei arii culturale protejate, punerea în valoare a monumentelor istorice şi a patrimoniului arhitectural, a industriilor şi meşteşugurilor artistice.

Sprijinirea creaţiei artistice contemporane prin susţinerea taberelor de creaţie, organizarea de expoziţii şi evenimente culturale în parteneriat cu Institutul Cultural Român.

Susţinerea industriei cinematografice româneşti pentru a-şi întări competitivitatea pe plan internaţional.

Sprijinirea Bisericilor pentru introducerea sistemelor de securitate în lăcaşurile de cult ce adăpostesc obiecte mobile de patrimoniu.

II.

MINISTERUL CULTURII.

BILANŢ (21 DECEMBRIE 2012 – 28 AUGUST 2013) ŞI PROGRAMARE (SEPTEMBRIE 2013 – AUGUST 2014)

29 august 2013

Raportul a fost redactat pentru reuniunea Biroului Politic Naţional şi a Delegaţiei Permanente ale PNL de la Constanţa (29 – 30 august 2013). Nu am avut ocazia să-l prezint şi nici nu a fost pus în circulaţie de conducerea partidului.

Premise politice şi bugetare

Atât începutul, cât şi sfârşitul perioadei de mandat al cărui bilanţ îl prezint s-au situat în conjuncturi bugetare nefavorabile. Bugetul alocat în ianuarie Ministerului Culturii a fost, în cifre absolute şi în procente, cel mai mic din istoria postcomunistă, 546.000.000 de lei. Rectificarea din iulie a fost sintetic negativă, având în vedere o scădere pe titlurile 20 şi 51 de 25.000.000 de lei, ce nu a fost echilibrată de acordarea a 20.000.000 de lei din credite rambursabile, destinate în proporţii egale investiţiilor şi completării bugetului Festivalului George Enescu.

Pe cale de consecinţă, singurele investiţii din prima jumătate a anului au fost la Teatrul Naţional din Bucureşti, în valoare de 107.000.000 de lei (credite de angajament din împrumutul acordat de Banca Consiliului Europei) şi la Teatrul de Operetă din Bucureşti, în valoare de 34.000.000 de lei. Execuţia ambelor investiţii este condusă potrivit graficului contractat. Rectificarea a permis deschiderea, cu 10.000.000 de lei, a şantierului de la Opera Naţională din Bucureşti. Cele trei proiecte vor fi finalizate până la mijlocul anului 2014, lucrările de la Operă şi Operetă aflându-se în responsabilitatea exclusivă a acestui mandat ministerial.

Deşi am participat activ şi documentat la toate reuniunile de lucru vizând programarea fondurilor europene pentru exerciţiul 2014 – 2020, nu am putut obţine o axă cultură-patrimoniu, aşa cum este stabilit în programul de guvernare al USL adoptat de Parlament pe 21 decembrie 2012. În actualul stadiu al negocierilor, fondurile însumate din diverse capitole (patrimoniu, digitalizare, industrii creative etc.) ce vor fi disponibile

pentru proiecte culturale ating 900.000.000 de euro şi vor fi gestionate de mai multe autorităţi de management şi organisme de implementare.

Obiectivul tactic minimal în această situaţie este acela de a face ca Ministerul Culturii să devină ca atare o entitate eligibilă în accesarea fondurilor. Numai pe această cale vor putea fi continuate şi chiar consolidate programele fundamentale ale ministerului. Menţionez că am acceptat din raţiuni tactice constrângerile bugetare fără precedent, tocmai în previziunea faptului că diminuarea sumelor alocate Ministerului Culturii de la bugetul consolidat al statului va putea fi compensată prin accesarea de fonduri europene. Această perspectivă nu este în acest moment clară.

Paradoxul politic al acestei situaţii este acela că cel puţin trei dintre programele ministerului (Programul Naţional de Restaurare, Proiecte Culturale Prioritare şi Nevoi Culturale de Urgenţă) sunt cele ce au cea mai mare incidenţă asupra comunităţilor locale şi fac de aceea obiectul unor solicitări numeroase şi sistematice din partea reprezentanţilor aleşi ai acestor comunităţi. Cu titlu de exemplu, Programului Naţional de Restaurare nu i-au fost alocate decât 20.000.000 de lei (faţă de 50.000.000 în 2012), fapt ce a îngheţat finanţarea a numeroase şantiere de restaurare şi a împiedicat deschiderea de noi lucrări, în ciuda apelurilor legitime ale parlamentarilor, primarilor şi preşedinţilor de consilii judeţene interesaţi de restaurarea şi punerea în valoare a patrimoniului monumental din comunităţile lor de origine.

În schimb, după negocieri cu Ministerul Fondurilor Europene, Ministerul Culturii a devenit operator de program pentru fonduri norvegiene destinate restaurării şi promovării patrimoniului cultural în valoare de 17.000.000 de euro. Programul va fi deschis în noiembrie 2013 şi se va finaliza în 2016.

Rămâne pendinte, cu speranţa unei rezolvări la rectificarea din octombrie, chestiunea transferului

subvenţiilor către instituţiile din subordine după pierderea a 23.000.000 de lei la titlul 51 prin rectificarea negativă din iulie. În acest moment, instituţiile nu au fond de salarii pentru luna decembrie şi resurse pentru derularea programelor culturale proprii. Chiar şi la nivelul ministerului nu vor mai putea fi finanţate în ultimul trimestru nici programele prioritare şi nici nevoile culturale de urgenţă.

Tot pendinte, de data aceasta de hotărârea forurilor de conducere ale PNL, este problema desemnării unui secretar de stat, pe care am solicitat-o încă din luna mai. În martie a fost numit un secretar de stat care la data deciziei prim-ministrului nu era membru PNL. Am aflat despre numire din presă şi nu consider persoana ca fiind potrivită pentru funcţia în cauză.

Bilanţul activităţii ministeriale în primele opt luni de mandat în plan politic, realizarea cea mai semnificativă a primelor luni de mandat a fost formularea poziţiei României cu privire la proiectul de mandat acordat Consiliului European în vederea negocierii unui acord de liber schimb între Uniunea Europeană şi Statele Unite. La solicitarea omologului meu francez, Aurelie Filippetti, şi după ce am supus spre aprobare chestiunea în reuniunea miniştrilor liberali cu preşedintele PNL, am promovat în guvern pe 3 aprilie un memorandum cu privire la includerea în mandat a unei *clauze de excepţie culturală*, ceea ce înseamnă că politicile culturale ale statelor membre în vederea promovării şi susţinerii creaţiei artistice şi culturale naţionale şi, în mod special, a industriei cinematografice şi a serviciilor audiovizuale nu vor fi supuse unei complete liberalizări comerciale. Am susţinut această poziţie şi la Bruxelles, în Consiliul miniştrilor de resort din 14 iunie.

Am reuşit astfel să dau un regim de continuitate sprijinului direct acordat de către Guvernul României industriei cinematografice şi altor forme de producţie culturală şi cred că am aşezat România cu propria ei voce

la masa unei dezbateri despre modul în care afirmarea identităţii şi diversităţii culturale este compatibilă cu libertatea economică, despre natura şi limitele intervenţiei statului în industriile culturale şi creative.

Am fost mandatat să reprezint politic Guvernul României în două împrejurări oficiale: deschiderea Salonului Cărţii de la Paris, pe 21 martie, când am avut o scurtă întrevedere cu preşedintele Franţei, consacrată chestiunii excepţiei culturale; celebrarea a 1025 de ani de la creştinarea Rusiei (Kiev, 27 iulie), când am avut scurte întrevederi protocolare cu preşedintele Ucrainei, preşedintele Federaţiei Ruse, preşedintele Serbiei şi preşedintele Moldovei.

Am făcut o vizită oficială în Republica Armenia (11 – 14 iulie), punând bazele unui program consistent de cooperare culturală.

În plan administrativ, pregătirea actelor legislative ce vor fi supuse Parlamentului în sesiunea din această toamnă a fost însoţită de măsuri de restructurare şi raţionalizare a peisajului instituţional din subordinea Ministerului Culturii.

În luna martie am elaborat un nou Regulament de Organizare şi Funcţionare a Comisiei Naţionale a Monumentelor Istorice, introducând un număr de incompatibilităţi pentru membrii acestui organism. Pe această cale, am eliminat controversele legate de probitatea procedurilor de avizare a planurilor de urbanism şi a proiectelor de restaurare. Am finalizat în aceste zile un regulament similar pentru Comisia Muzeelor, ce ţinteşte de asemenea la eliminarea oricăror suspiciuni în activitatea de evaluare şi clasare a operelor de artă din colecţii sau de pe piaţă.

Am elaborat şi promovat Ordonanţa de Urgenţă a Guvernului nr. 68/ 2013, ce modifică şi completează OUG 189/2008 în sensul unei definiri mai clare a naturii juridice şi competenţelor managerului instituţiilor de cultură. Vor fi astfel evitate în viitor interpretările juridice ce au dus la

constatarea de către Agenţia Naţională de Integritate a unor conflicte de interese în activitatea unor manageri. Prin introducerea unei prevederi ce pune capăt mandatului de management la împlinirea vârstei legale de pensie, au devenit vacante de drept poziţiile de conducere ale unor instituţii naţionale majore de cultură: Muzeul Naţional de Artă, Muzeul Antipa, Teatrul Naţional din Bucureşti şi cel din Iaşi, Opera din Timişoara, Muzeul Peleş, Filarmonica George Enescu etc.

Am elaborat şi promovat Ordonanţa de Urgenţă a Guvernului nr. 72/ 2013, ce reorganizează un număr de instituţii din subordinea Ministerului

Culturii. Este creat astfel Institutul Naţional al Filmului prin consolidarea şi lărgirea misiunii Arhivei Naţionale de Filme. Apoi Institutul de Cercetare şi Formare în Cultură şi, în sfârşit, Administraţia Fondului Monumentelor şi Siturilor Istorice. Aceasta din urmă este o instituţie cu totul nouă, concepută după modelul National Heritage din Regatul Unit, ce va prelua în administrare monumentele istorice şi siturile arheologice aflate în domeniul public al statului şi în administrarea Ministerului Culturii.

Am depus de asemenea eforturi pentru a asigura păstrarea în patrimoniul public a unor instituţii asociate unor societăţi comerciale în curs de privatizare. Astfel, în şedinţa de guvern din 15 mai am prezentat un memorandum al Ministerului Culturii privind trecerea în domeniul public al statului a Muzeului Naţional Filatelic, entitate fără personalitate juridică aparţinând Poştei Române. De asemenea, pe 4 iulie a fost adoptat de guvern un memorandum al Ministerului Culturii privind trecerea în domeniul public al statului a Muzeului Aurului din Brad şi a Muzeului Ştiinţei şi Tehnicii Dimitrie Leonida. În acest mod, cele trei instituţii sunt protejate de riscurile privatizării companiilor de stat din care fac parte cu titlu de active.

Pe 1 februarie am inaugurat Muzeul din Ruginoasa,

iar pe 3 iunie, în prezenţa prinţului de Wales, Muzeul Colecţiilor din Bucureşti.

Deşi bugetul alocat Festivalului George Enescu a fost mai mic cu 20% decât cel programat în 2012, am reuşit – prin atenta supraveghere a cheltuielilor şi negocieri de detaliu cu directorul artistic şi impresarul – să păstrez neatinsă macheta evenimentului. Ediţia 2013 se anunţă cea mai spectaculoasă şi mai valoroasă din istoria festivalului.

În perioada februarie-august, am coordonat şi finalizat activitatea de constituire a dosarului pentru înscrierea pe listă monumentelor UNESCO a ansamblului monumental de la Târgu Jiu, creat de Constantin Brâncuşi.

Am realizat 26 de vizite în 20 de judeţe (Iaşi, Constanţa, Tulcea, Brăila, Ialomiţa, Buzău, Ilfov, Dâmboviţa, Prahova, Argeş, Olt, Gorj, Timiş, Hunedoara, Alba, Maramureş, Mureş, Braşov, Covasna, Harghita). Cu doar trei excepţii, toate aceste vizite au avut pe lângă componenta guvernamentală şi o dimensiune politică, incluzând întâlniri cu organizaţiile PNL şi autorităţile locale USL. în acest context, am avut întâlniri de lucru, vizând continuarea sau iniţierea de programe, cu unsprezece preşedinţi de consilii judeţene şi patruzeci şi cinci primari.

Am avut 80 de participări în emisiuni de televiziune (Antena 3, Realitatea TV, România TV, DG24, El). În două dintre aceste emisiuni am fost singurul invitat. Într-o singură emisiune (DG24, realizator Luca Niculescu) tematica a fost aproape integral consacrată activităţii de ministru al culturii. Merită poate menţionat că pe data de 29 iulie 2013 am fost singurul parlamentar şi ministru USL prezent într-un program de televiziune („Sinteza Zilei”, Antena 3) care a evocat referendumul din 2012. În schimb, nu am fost invitat de televiziunea publică decât o singură dată în opt luni.

Am susţinut douăsprezece conferinţe de presă, dintre care una la sediul USL.

Din cele cinci situaţii ce mi-au fost semnalate ca presupunând numiri în poziţii de conducere în organismele descentralizate ale Ministerului Culturii (direcţiile executive judeţene pentru cultură) am putut rezolva doar trei. Având statut de funcţionari publici, directorii executivi judeţeni se bucură de garanţii legale ce opun dificultăţi aproape de netrecut în termeni instituţionali. Soluţia pe care am avansat-o presupunea modificarea parţială a legii 422/2001, prin transformarea direcţiilor judeţene de cultură (conduse de un director executiv) în inspectorate teritoriale fără personalitate juridică (conduse de un inspector-şef). În acest mod, s-ar fi creat o situaţie în care s-ar fi putut face numiri pentru toate cele patruzeci şi două de funcţii de conducere la nivel judeţean şi al municipiului Bucureşti. Proiectul de Ordonanţă de Urgenţă a Guvernului, pe care l-am elaborat în acest sens şi l-am trimis pe circuit la începutul lunii aprilie, a primit aviz negativ din partea Ministerului Dezvoltării Regionale şi Administraţiei Publice. Chiar prim-ministrul mi-a reproşat într-o şedinţă de guvern din mai că doresc „recentralizarea”. Ceea ce, desigur, nu era în intenţia proiectului de act normativ, al cărui rost exclusiv era acela de a flexibiliza numirile la nivel judeţean.

În aproximativ patruzeci de cazuri reprezentând cincisprezece judeţe, am colaborat cu parlamentari, primari şi preşedinţi de consilii judeţene ai PNL pentru rezolvarea cu celeritate şi într-un cadru legal riguros a unor avize de urbanism sau de intervenţii asupra unor monumente istorice, am asigurat consultanţă tehnică pentru elaborarea în condiţiile legii a unor dosare de această natură şi am înscris în programul naţional de restaurare, cu finanţări variabile, monumente a căror stare precară de conservare mi-a fost semnalată. În alte circa treizeci de situaţii am asigurat finanţarea, prin programul prioritar sau prin cel de nevoi culturale de urgenţă, a unor manifestări şi evenimente culturale.

Strategia pentru următoarea etapă (septembrie 2013

– august 2014)

Planificarea strategică până la evaluarea de la sfârşitul lunii august 2014 este organizată pe două versante:

Elaborarea de proiecte de lege în materii de importanţă majoră ce ţin de sfera de reglementare a Ministerului Culturii.

Continuarea reorganizării şi restructurării geografiei instituţionale a Ministerului Culturii.

Proiecte de lege ce vor fi supuse Parlamentului în prima sesiune 2014

Patru materii sensibile şi de o deosebită importanţă simbolică şi economică vor primi noi reglementări legislative chiar în ultima sesiune parlamentară din 2014: patrimoniul naţional, industria cinematografică, drepturile de autor şi industriile creative. În primele trei cazuri, textele de lege se află în faza finală de redactare şi urmează a fi supuse dezbaterii publice în luna decembrie. Proiectul de lege privitor la patrimoniu va fi iniţiat de guvern, iar celelalte două vor fi promovate ca propuneri legislative ale grupurilor parlamentare PNL. O a patra lege, privitoare la industriile creative, va fi propusă spre deliberare Parlamentului spre sfârşitul primei sesiuni a anului 2014.

— Codul patrimoniului naţional va înlocui legea 422/2001 precum şi legea muzeelor (182/2000) şi alte legi conexe, adunând într-un singur corpus reglementările privitoare la monumentele istorice, la arheologie, patrimoniu mobil şi patrimoniu imaterial. Obiectivul principal al Codului este acela de a asigura protecţia legală efectivă a patrimoniului prin instrumente suplimentare de control şi mecanisme de sancţiune ce pot conduce la preluarea în custodie de către stat a acelor monumente care se degradează din neglijenţa sau reaua credinţă a proprietarilor. Această prevedere este cuprinsă explicit în programul de guvernare al USL aprobat de Parlament pe 21 decembrie 2012. De asemenea, va fi

oprită restituirea în natură (ce a dat naştere unor practici abuzive ale instanţelor) a obiectelor de patrimoniu vândute sau donate statului.

— Legea cinematografiei va aduce un plus de rigoare şi de obiectivitate subvenţionării prin fonduri rambursabile şi nerambursabile a producţiei româneşti de filme. Consiliul Naţional al Cinematografiei va fi reorganizat după modelul Oficiului Naţional Cinematografic înfiinţat în 1934/1936 de guvernul PNL condus de Gheorghe Tătărăscu, având ca vocaţie promovarea industriei de specialitate româneşti prin ajutoare de stat, permise de normele europene în această materie. Restul atribuţiilor Consiliului Naţional al Cinematografiei vor fi preluate în parte de Institutul Naţional al Filmului. În acelaşi timp, legea va consfinţi desfiinţarea Regiei Autonome Româniafilm, trecând majoritatea cinematografelor din administrarea acesteia în cea a autorităţilor locale.

— Legea de reorganizare a Oficiului Naţional pentru Drepturi de Autor, ce reglementează o piaţă de circa 35.000.000 de euro, caracterizată astăzi de iregularitatea raporturilor dintre organismele colective de gestiune a drepturilor de autor. Legea operaţionalizează un spor de control şi reglementare ce va face mai transparentă şi mai riguroasă colectarea sumelor cuvenite creatorilor şi distribuirea lor echitabilă către aceştia.

— Legea de înfiinţare (în parteneriat cu Ministerul Muncii) a Şcolii Superioare de Arte şi Meserii Creative şi a „Fabricii de Cultură”, ca răspuns la una din axele prioritare ale exerciţiului bugetar 2014 – 2020 al Uniunii Europene, Europa creativă. Actul va crea cadrul de formare pentru industriile creative (de la meşteşugurile tradiţionale până la profesii legate de media) sub forma unei reţele de centre de instruire şi atestare profesională (unele cu o dimensiune de incluziune socială) în meserii artistice şi meşteşuguri din care unele sunt pe cale de dispariţie, dar generatoare de valoare adăugată maximă. Reţelei de centre de formare îi vor fi asociate ateliere de

producţie artizanală („Fabrica”) menite să stabilizeze prezenţa absolvenţilor pe piaţa muncii.

Design instituţional

Pentru orizontul 2014 se află în lucru trei proiecte instituţionale majore, din care primul a fost deja evocat într-o şedinţă de guvern din august:

— Constituirea Rezervaţiei Naţionale Arheologice Sarmizegetusa, cuprinzând Ulpia Traiana, castrul de la Micia, cele cinci cetăţi dacice din Munţii Orăştiei şi cetatea dacică de la Căpâlna din judeţul Alba, printr-o lege specială ce va asigura, pe de o parte, securitatea şi punerea în valoare a siturilor arheologice, iar, pe de altă parte, un echilibru mai just între continuarea cercetărilor şi prezervarea mediului.

— Programul naţional „întregitorii”, desfăşurat pe trei ani, urmărind restaurarea şi includerea într-un circuit unic de vizitare a caselor memoriale ale oamenilor politici care au realizat unirea din 1918. Unele din aceste case se află în prag de colaps (casa din Bădăcin a lui Iuliu Maniu), altele într-o situaţie precară (casa din Băseşti a lui Gheorghe Pop de Băseşti) sau nu sunt accesibile publicului (casa din Arad a lui Ştefan Ciceo Pop, sediu al Consiliului Naţional Român Central). Bugetul trianual solicitat pentru acest program va permite achiziţionarea şi trecerea definitivă în patrimoniul public a vilei Florica a familiei Brătianu.

— Organizarea până în luna decembrie 2014 a doua noi muzee, a căror creare este anunţată în programul de guvernare al USL: Muzeul Revoluţiei de la Timişoara (prin reamenajarea muzeală a actualului Memorial al Revoluţiei) şi Muzeul Comunismului de la Sighet, instalat într-un sediu pus la dispoziţie de autoritatea locală, ce va completa cu dimensiunea de viaţă cotidiană Memorialul Victimelor Comunismului. Ambele memoriale sunt în prezent finanţate de Ministerul Culturii, dar administrate de asociaţii civice.

Operaţiunea de raţionalizare a administrării

instituţiilor de cultură va fi continuată prin gruparea mai multor ordonatori de credite cu activităţi consonante sub un management comun. Se vor realiza astfel atât o mai mare coerenţă a strategiilor de prezenţă în spaţiul public, cât şi o reducere sensibilă a costurilor de administrare.

— Opera Naţională din Bucureşti, Teatrul de Operetă, Tinerimea Română, Teatrul de Operă şi Balet din Constanţa vor deveni companii autonome sub o direcţie managerială unică.

— Muzeul Naţional de Artă Contemporană şi Muzeul Vasile Grigore vor fi asociate Muzeului Naţional de Artă al României ca secţii distincte.

— Muzeul Ţăranului Român şi Muzeul Bran (din care nu a mai rămas în proprietate publică decât expoziţia etnografică) vor fi asociate ca secţii distincte Muzeului Naţional al Satului din Bucureşti.

— Opera Naţională şi Teatrul Naţional din Iaşi vor fi transformate în companii de operă şi, respectiv, teatru, şi aşezate sub un management comun; acelaşi procedeu va fi urmat şi în cazul perechilor Teatru Naţional – Operă Naţională din Timişoara şi Cluj.

Sarcina imediată a lunii octombrie este redimensionarea formatului ediţiei 2015 a Festivalului George Enescu şi identificarea unui nou director artistic (Placido Domingo şi Christian Zacharias fiind primele nume luate în considerare).

III.

MANIFEST PENTRU PĂSTRAREA IDENTITĂŢII LIBERALE 12 iunie 2014

Ca reacţie la părăsirea familiei liberale europene de către PNL, o mână de parlamentari naţional-liberali, în frunte cu Călin Popescutăriceanu, dar şi câţiva intelectuali publici au constituit, la începutul lunii iunie 2014, Grupul de Iniţiativă pentru Păstrarea

Identităţii Liberale. Am redactat manifestul citit la prima reuniune a acestui Grup ce a avut loc la Bucureşti pe 12 iunie 2014.

De la Proclamaţia de drepturi şi libertăţi din 11 iunie 1848 şi până la integrarea în Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007, liberalii au fost, aşa cum observa profetic în 1905 Ion I.C. Brătianu, cei care „au pus în execuţie necesităţile vitale ale României” Construcţia unei naţiuni moderne şi europene, precum şi încurajarea creativităţii economice, sociale şi culturale a indivizilor în condiţii din ce în ce mai democratice au fost, vreme de 140 de ani, cele două misiuni asumate explicit de către Partidul Naţional Liberal. Turnate în bronz de acelaşi Ionel Brătianu la Congresul din 1921, valorile naţional-liberalilor români au rămas neschimbate: naţiunea, democraţia, prosperitatea, ordinea, proprietatea privată şi solidaritatea socială.

Corpul politic al naţiunii române are un profil liberal de neşters, construit cu simţul istoriei, prin două constituţii, două războaie (de independenţă şi de reîntregire), prin împroprietăriri succesive, prin garantarea proprietăţii în legea fundamentală postcomunistă şi prin Tratatul de integrare europeană.

Viziunea politică a liberalilor români a fost mereu aceeaşi: consolidarea unei societăţi de oameni liberi, instruiţi, capabili de iniţiativă, o societate de egali din care au fost eliminate privilegiile de clasă şi de statut, o societate unde, între un stat neutru şi indivizi, nu se interpun reţele de patronaj, grupuri de interese structurate sau alte forme de dependenţă colectivă. O societate ce aspiră la un regim al separărilor funcţionale multiple: între sfera publică şi cea privată, între politic şi economic, între guvernare şi administraţie, între Biserică şi stat. O societate în care, aşa cum s-a proclamat la 1848, „tot românul e un domn”, în care sursa ultimă a drepturilor şi libertăţilor civile, politice şi sociale este cetăţeanul. Un cetăţean format pentru a înţelege că libertatea este inseparabilă de responsabilitatea faţă de propriul destin şi de progresul naţiunii în ansamblu.

Pe parcursul lungii sale istorii, aceste credinţe constante ale PNL s-au situat diferit pe axa convenţională

dreapta-stânga. Pe vremea lui Ion Brătianu, liberalii erau „roşii”, în anii 1920 păreau mai degrabă conservatori, experimentând apoi, cu generaţia lui I. Gh. Duca, Gheorghe Tătărăscu şi Gh. I. Brătianu, diferite formule de social-liberalism de centru.

După 1990, PNL s-a înscris în Alianţa Liberalilor şi Democraţilor pentru Europa pentru că s-a identificat cu tradiţia politică liberală europeană. Acolo s-a întâlnit cu partide europene animate de valori politice comparabile, ce nu pot fi explicate astăzi doar prin evocarea rudimentară a unei alinieri la dreapta sau la stânga, din ce în ce mai lipsită de miez în actuala epocă post-ideologică.

După 2007, această afiliere a continuat să fie motivată de o viziune comună asupra construcţiei europene, radical diferită de cea a Partidului Popular European. Ambiguitatea relaţiei partidelor populare cu democraţia poate fi citită în amprenta pe care acestea au lăsat-o asupra instituţiilor europene, atinse genetic de un unanim recunoscut deficit democratic.

Acest deficit caracterizează şi „statul de drept” prin care popularii europeni şi români au înfrânt în anul 2012 voinţa exprimată la urne a cetăţenilor României. Nu este o întâmplare că singurii europeni care au înţeles şi au salutat exerciţiul democratic românesc din vara lui 2012 au fost fruntaşii ALDE. Pentru că ei propun o Europă în care cea mai mare parte a deciziilor să se întoarcă în sfera de competenţă suverană a parlamentelor naţionale şi să se reaşeze sub controlul cetăţenilor.

Obligat să abandoneze ALDE şi să se înregimenteze în PPE, PNL nu a făcut o opţiune doctrinară între centru-stânga şi centru-dreapta, ci a ales un model ne-liberal al viitorului european al României şi al Uniunii Europene însăşi. Liberalii autentici, din România şi din Europa, nu pot accepta o asemenea alegere.

Părăsind ALDE, fără deliberări prealabile şi fără consultarea militanţilor, PNL nu s-a mutat mai la dreapta spectrului politic, ci şi-a abandonat pur şi simplu

identitatea liberală pe care o afirmase în 1990. PNL îşi poate păstra chiar numele după proiectata comasare cu Partidul Democrat Liberal şi cu alte mişcări politice autointitulate „de dreapta”, dar se va transforma într-un partid popular de factură conservatoare, condus de grupuri de interese cosmopolite, fie ele şi legitime, militarizat în organizare şi, mai ales, indiferent atât faţă de naţiunea politică, cât şi faţă de democraţia liberală. Altfel spus, dacă părăsirea ALDE şi comasarea cu PDL vor fi validate la Congresul de la sfârşitul lunii iunie, PNL îşi va abandona, după 140 de ani, dubla misiune istorică pe care i-a încredinţat-o generaţia fundatorilor săi şi faţă de care a rămas fidel chiar şi în condiţiile de clandestinitate impuse de regimul totalitar.

PNL este astăzi într-o situaţie de eşec. Nu însă unul ce se poate imputa militanţilor. La alegerile pentru Parlamentul European, fruntaşii locali ai partidului, cu precădere primarii, şi-au făcut datoria şi au mobilizat relativ eficient reţelele electorale. Cele cincisprezece procente li se datorează integral. Nu rezultatul ca atare, ci profilul alegătorilor PNL este semnul flagrant al nereuşitei. Două treimi din voturile întrunite de PNL pe 25 mai 2014 provin de la cetăţeni de peste 50 de ani, cu educaţie elementară sau medie, din mediul rural sau urban mic. În fapt, PNL a intrat în competiţie cu Partidul Social Democrat pentru acelaşi electorat.

Cei doi lideri care şi-au asumat ieşirea din USL şi din ALDE, ca şi conducerea politică a campaniei electorale, Crin Antonescu şi Klaus Iohannis, nu au putut ori nu au ştiut să aducă la urne electoratul pe care liberalii români au contat de la 1866 şi până în 1946, apoi din nou, cu succese variabile, din 1990 şi până în 2012: cetăţeni educaţi superior, din mediul urban, practicieni ai profesiunilor liberale, întreprinzători, funcţionari publici, cadre din economia privată. Pe scurt, clasa mijlocie – cu care PNL s-a identificat, pe care a creat-o şi a recreat-o timp de 140 de ani – a întors spatele partidului.

De ce nu s-a mai recunoscut clasa mijlocie în proiectele şi mesajele PNL? Pentru că, primind din toamna anului 2013 semnale contradictorii din partea liderilor, nu a mai găsit la vârful partidului acea virtute politică devenită, odată cu Brătienii, marca de fabricaţie a liberalismului românesc, virtute pe care romanii o numeau *gravitas* şi care înseamnă coerenţă, consecvenţă, continuitate, seriozitate, soliditate, statornicie, discernământ şi predictibilitate. Electoratul potenţial liberal a văzut cum PNL îşi pierde şirul ideilor şi renunţă chiar la orice fel de idei. Cum dispare, altfel spus, ca partid major.

Partidul, a spus Ionel Brătianu în 1914, nu este nimic altceva decât un dispozitiv ce ţine împreună acţiunile şi ideile. Când acţiunile sunt anarhice şi singura idee promovată de conducerea PNL este împrumutată de la alţii – aşa cum se întâmplă cu planul de „unificare a dreptei" prin fuziunea dintre PN şi PDL, gândit şi chiar încercat fără izbândă de Traian Băsescu în 2005 –, partidul nu mai convinge pe nimeni şi nu se mai poate bizui decât pe performanţa angrenajelor electorale puse în mişcare de primari şi notabili locali, aceleaşi oricare ar fi sigla pentru care cetăţenii sunt convocaţi la urne.

PNL şi-a pierdut trăsătura ce l-a caracterizat, în forme uneori eroice, chiar şi sub comunism: integritatea intelectuală, vocaţia publică de a spune adevărul, de a-şi ţine cuvântul dat. Prin această calitate PNL a câştigat, în adâncimea istoriei, încrederea societăţii româneşti, a dobândit chiar şi respectul cetăţenilor care nu se consideră liberali. Această încredere şi acest respect trebuie astăzi recâştigate. Nu de un nume, oricât de preţios şi prestigios ar fi acronimul PNL, ci de o atitudine. De o nouă legătură, temeinică şi durabilă, între acţiunile şi ideile liberale. Şi nu este vorba despre idei abstracte. Liberalii români n-au fost niciodată mari teoreticieni. Au fost mai degrabă oratori decât autori. Au reuşit însă să mobilizeze, prin puterea cuvântului şi forţa convingerilor

democratice, clasa mijlocie românească în jurul politicilor de modernizare şi europenizare a ţării.

Niciun gest nu este mai liberal decât acela de a face ca proiectele politice, oricât de inovatoare ar fi, să se aşeze mereu pe soclul oferit de gândirea şi acţiunea predecesorilor. De aceea, liberalii au constituit şi rămân, în Europa şi în România, nu numai o mişcare politică, dar şi o forţă culturală. Liberalii români sunt datori faţă de propria lor istorie şi faţă de societate să devină promotorii şi referinţa unui model de cultură publică a libertăţii.

IV.

MANIFESTUL POLITIC AL PARTIDULUI LIBERAL REFORMATOR 1 august 2014

Am scris acest manifest pentru congresul de constituire a Partidului Liberal Reformator din 1 august 2014, care l-a adoptat ca document fondator. Cu mărunte adaptări, ţinând mai ales de onomastică, textul a fost preluat ca manifest politic de Alianţa Liberalilor şi Democraţilor (ALDE) constituită pe 19 iunie 2015 prin fuziunea dintre Partidul Liberal Reformator şi Partidul Conservator.

Tradiţie şi identitate liberală

Partidul Liberal Reformator este în acest moment istoric unicul continuator legitim al liberalismului modernizator şi reformator care a construit România modernă şi singura forţă politică ce îşi afirmă încrederea în universalitatea, durabilitatea şi actualitatea valorilor liberale. Pentru Partidul Liberal Reformator, primatul libertăţii individuale reprezintă fundamentul oricărei organizări politice, sociale, economice şi culturale democratice.

Partidul Liberal Reformator urmăreşte punerea în operă a unui sistem instituţional organizat în jurul drepturilor individuale, precum şi dezvoltarea unei comunităţi politice naţionale organizate în cadrul european mai larg după principiile libertăţilor civile, politice şi economice, precum şi ale justiţiei şi solidarităţii sociale.

Partidul Liberal Reformator propune un proiect politic fondat pe relaţia dintre *libertate*, *démocraţie* şi *prosperitate*.

Fidel tradiţiei liberale româneşti, Partidul Liberal Reformator îşi propune să continue programul fondatorilor liberali ai României moderne, inspirându-se din gândirea şi acţiunea întemeietoare de stat şi reformatoare a societăţii a lui I.C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Eugeniu Carada, D.A. Sturdza, Ionel Brătianu, Vintilă Brătianu, I. Gh. Duca, Gh. I. Brătianu, Gheorghe Tătărescu, Victor Slăvescu, Petre Gheaţă sau Mihail Fărcăşanu.

De la Proclamaţia de drepturi şi libertăţi din 11 iunie 1848 şi până la integrarea în Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007, liberalii au fost, aşa cum observa profetic în 1905 Ion I.C. Brătianu, cei care „au pus în execuţie necesităţile vitale ale României" Construcţia unei naţiuni moderne şi europene, precum şi încurajarea creativităţii economice, sociale şi culturale a indivizilor în condiţii democratice au fost, vreme de 140 de ani, cele două misiuni asumate explicit de liberalii români. Turnate în bronz de acelaşi Ionel Brătianu în 1921, valorile liberalismului românesc au rămas constante: naţiunea, democraţia, prosperitatea, ordinea, proprietatea privată şi solidaritatea socială. Întrupând o vocaţie istorică, guvernarea liberală din 2004 – 2008 a adăugat acestor valori şi ataşamentul faţă de proiectul construcţiei unei Europe unite.

Corpul politic al naţiunii române are o statură liberală construită cu simţul istoriei, prin două constituţii, două războaie (de independenţă şi de reîntregire), prin împroprietăriri succesive, prin garantarea proprietăţii în legea fundamentală postcomunistă şi prin Tratatul de integrare europeană. Liberalii români au urmărit mereu să consolideze o societate de oameni liberi, instruiţi, responsabili, capabili de iniţiativă, o societate de egali din care au fost eliminate privilegiile de clasă şi de statut, o societate de unde au dispărut formele de dependenţă

colectivă ce se interpuneau prin tradiţie între stat şi indivizi. O societate caracterizată de separarea funcţională între sfera publică şi cea privată, între politică şi economie, între guvernare şi administraţie, între Biserică şi stat. O societate în care sursa ultimă a drepturilor şi libertăţilor civile, politice şi sociale este cetăţeanul. Un cetăţean format pentru a înţelege că libertatea este inseparabilă de responsabilitatea faţă de propriul destin şi de progresul naţiunii în ansamblu.

Liberalismul românesc, oricât de prestigioasă ar fi istoria sa, este mai ales un proiect de viitor. În România prezentului, liberalismul devine tot mai des doar un prilej de comemorare sau o pretenţie neîntemeiată. A sosit de aceea timpul ca liberalii români să se asocieze din nou, aşa cum au făcut-o în urmă cu o sută patruzeci de ani, în jurul unui program reformator al politicii şi societăţii româneşti.

Individ, piaţă, societate

Soclul pe care s-a construit modernitatea politică în România, ca şi în întreaga Europă, este liberalismul clasic, în măsura în care recunoaşterea, garantarea şi multiplicarea drepturilor şi libertăţilor individuale rămân până astăzi principala metodă de guvernare a tuturor partidelor democratice. Cele două versante ale proiectului politic liberal – piaţa liberă şi centralitatea drepturilor şi libertăţilor individuale – au fost adoptate atât de social-democraţie, cât şi de creştin-democraţie. Numele sub care sunt descrise regimurile politice occidentale de după cel de-al Doilea Război Mondial este cel al democraţiei liberale.

Ceea ce nu înseamnă că liberalismul s-a dizolvat în alte curente şi experienţe politice. Actuala criză, deopotrivă a democraţiei şi a capitalismului, face ca recursul la proiectul liberal să fie mai necesar decât oricând. Este acum evident, pe de o parte, că pieţele sunt tot atât de supuse eşecului ca şi statele, iar pe de altă parte, că societăţile umane nu pot fi înţelese şi guvernate doar în cheie economică. Piaţa generează prosperitate,

independenţă, încredere şi libertate numai în măsura în care schimbul de bunuri, servicii şi valori implică un angajament moral. Piaţa incită, de aceea, la asociativitate şi responsabilitate.

Partidul Liberal Reformator îşi imaginează dezvoltarea României, în anii ce urmează şi în condiţiile în care natura capitalismului suferă o schimbare de structură, sub forma unei *noi economii politice* care să reafirme moralitatea pieţei, să re-localizeze economia în ţesătura socială naţională şi să încurajeze cetăţenii întreprinzători şi să producă cu precădere *bunuri publice indivizibile*. Sistemele publice de sănătate, de educaţie şi de pensii nu numai că dau consistenţă unei naţiuni şi limitează inegalitatea de şanse, dar contribuie decisiv la consolidarea unei clase mijlocii puternice şi cuprinzătoare, capabile de iniţiativă şi de creativitate economică.

Dacă, în numele solidarităţii, statul liberal îi protejează pe cei mai defavorizaţi dintre cetăţeni, transformând într-un drept inalienabil nivelul de trai decent, tot el reuşeşte cel mai bine să îi includă pe cei mai mulţi dintre cetăţeni în clasa de mijloc, a profesioniştilor şi întreprinzătorilor care asigură dezvoltarea unei naţiuni. Sistemele naţionale de servicii publice sunt deci un loc privilegiat de întâlnire între stat şi cetăţeni, un loc în care cetăţenilor le devin evidente motivele pentru care merită să fii loial statului şi naţiunii, iar aparatele statului îşi lărgesc şi îşi ameliorează continuu sfera resurselor, umane şi materiale, prin care îşi consolidează autoritatea.

Partidul Liberal Reformator va veghea ca toate nivelurile guvernării să se organizeze mult mai clar în jurul celor două funcţii regaliene ale statului: mai întâi, securitatea vieţii, libertăţii şi bunurilor cetăţenilor, iar pe de altă parte, administrarea echitabilă a dreptăţii. Într-o astfel de perspectivă, solidaritatea, subsidiaritatea şi parteneriatul public-privat trebuie supuse unei concepţii unitare, ce are în vedere descentralizarea, sporirea rolului comunităţilor locale şi realizarea de politici sociale active.

Ceea ce presupune o justă întrepătrundere a ordinii economice şi a celei sociale. Proprietatea privată va căpăta astfel o dimensiune socială, iar dreptatea socială se va institui prin controlul reciproc al diverselor niveluri la care cetăţenii convin să încredinţeze unor aleşi responsabilitatea guvernării intereselor publice.

Creativitate, inovaţie, educaţie

Partidul Liberal Reformator consideră, împreună cu familia liberală şi democratică europeană, că este nevoie ca libera circulaţie a cunoaşterii să fie recunoscută şi susţinută ca a cincea libertate fundamentală a Uniunii Europene. Este vorba desigur de o circulaţie orizontală nestingherită a cunoaşterii – a ideilor şi inovaţiilor, dar şi a cercetătorilor – între naţiuni. Dar este mai ales nevoie de o circulaţie verticală a cunoaşterii şi a beneficiilor individuale şi colective pe care aceasta le aduce cu sine în toată densitatea de straturi a societăţii româneşti.

Pentru Partidul Liberal Reformator, singura modalitate prin care cunoaşterea poate deveni un bun social larg accesibil este sistemul public de educaţie. Educaţia, înainte chiar de a avea nevoie de resurse şi investiţii, este o viziune despre societate. Educaţia pentru cetăţenie democratică şi pentru liberul exerciţiu ai drepturilor civile, politice şi sociale este, de aceea, o condiţie obligatorie şi necesară într-o societate a libertăţii şi prosperităţii, a domniei legii şi a siguranţei cetăţenilor, a creativităţii, a responsabilităţii, a calculului raţional şi spiritului întreprinzător.

Absolvenţii învăţământului general obligatoriu trebuie să primească o formaţie de cetăţeni cu gândire independentă şi inovatoare, capabili de evaluare şi autoevaluare, conştienţi de drepturile şi de posibilităţile lor, care să cunoască în primul rând cum funcţionează instituţiile europene şi ale statului naţional (sistemul judiciar, autorităţile publice etc.) şi care sunt regulile pieţei libere şi ale competiţiei.

Convingerea Partidului Liberal Reformator este

aceea că reforma sistemului educaţiei naţionale, a cercetării şi inovării trebuie, pe de o parte, să-şi propună ca obiectiv fundamental formarea pentru cetăţenia democratică a noilor generaţii, iar, pe de altă parte, să încurajeze creativitatea şi legătura dintre dezvoltarea economică şi cea umană.

Stat, cetăţenie, prosperitate

Viziunea Partidului Liberal Reformator asupra statului pleacă de la observaţia că, ocupat să încurajeze filosofia personală a îndreptăţirii, statul social a distrus conştiinţa mutualităţii şi instinctul asociativ pe care liberalismul le priveşte ca pe o trăsătură constitutivă a naturii umane. Acest stat al bunăstării risipite sau niciodată suficiente se cuvine înlocuit de un *stat civic*, un stat responsabil faţă de fiecare leu colectat de la contribuabili, în care fiecare leu distribuit sub orice formă să poarte memoria şi girul celui care l-a produs în primă instanţă: întreprinzătorul, liber-profesionistul, funcţionarul, medicul, profesorul, agricultorul, tehnicianul, artistul. Un stat civic, în care bugetul public să nu fie un simplu aranjament contabil de venituri şi cheltuieli care oglindesc atât subvenţiile, transferurile şi beneficiile distribuite în societate, cât taxele şi impozitele prelevate din societate. Bugetul ar trebui să poată fi citit ca o expresie fiscală a voinţei cetăţenilor liberi ai României de a se asocia într-o naţiune angajată în proiecte colective.

Din punctul de vedere al Partidului Liberal Reformator, statul trebuie să garanteze drepturi politice, economice şi sociale precum: libertatea de gândire şi de exprimare, libertatea presei, a cercetării ştiinţifice şi a educaţiei, libertatea de asociere, dreptul oricui de a alege o ocupaţie şi de a folosi liber venitul rezultat, dreptul la un tratament echitabil care să asigure condiţiile unei vieţi decente, dreptul la securitate socială, dreptul de a trăi liber într-un sistem de liberă întreprindere, ferit de ameninţarea arbitrarului politic, administrativ, judiciar sau economic.

Pentru Partidul Liberal Reformator, individul nu este făcut pentru a servi statul, ci, dimpotrivă, statul este menit să asigure respectarea drepturilor şi libertăţilor individuale, oferind un cadru stabil şi predictibil pentru cooperarea între oameni liberi şi egali. În acest sens, scopul Partidului Reformator Liberal este acela de a crea o societate în care toţi cetăţenii îşi pot exercita cu deplină putere toate libertăţile politice şi economice şi în care bunăstarea generală asigură condiţiile eradicării sărăciei şi ignoranţei. Suveranitatea fiecărui cetăţean asupra propriului său destin este temeiul suveranităţii naţiunii în ansamblu.

Considerând că fundamentul ultim al oricărei politici este unul de natură etică, Partidul Liberal Reformator respinge absolutizarea egoismului şi individualismului, precum şi orice formă de colectivism. Opunându-se birocratizării excesive, invadării vieţii private de către norme şi reglementări, Partidul Liberal Reformator consideră, pe urmele liberalilor români din trecut, că statul nu trebuie să fie mai mult decât un punct de plecare eficient pentru a garanta egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii, pentru a preveni abuzurile şi ilegalităţile, pentru a anula privilegiile, precum şi pentru a asigura cea mai largă răspândire a proprietăţii individuale.

Partidul Liberal Reformator îşi propune construirea unui cadru instituţional care să permită fiecărui cetăţean să se bucure de cea mai mare libertate posibilă în context democratic şi sub domnia necondiţionată a legii. Obiectivul principal este ca organizarea politică a naţiunii să permită fiecărui cetăţean să-şi dezvolte liber şi creator personalitatea şi abilităţile şi să primească justa recompensă pentru serviciile aduse comunităţii.

Reforma instituţiilor naţionale

Aprofundarea integrării naţiunii în Uniunea Europeană constituie prilejul pentru o reformă de fond a arhitecturii instituţionale a statului. Cheia de boltă a acestei reforme este revizuirea Constituţiei în vederea

corectării unui triplu deficit: *deficitul democratic*, caracterizat de subreprezentarea cetăţenilor şi de proliferarea unor instituţii de tip administrativ ce scapă oricărui control cetăţenesc; *deficitul de performanţă* a actului de guvernare, marcat de concurenţa adesea dezordonată a competenţelor în domeniul executiv; *deficitul de dreptate* produs de concepţia administrativă, corporatistă şi centralizată, moştenită de la regimul comunist, pe care este construit sistemul judiciar românesc.

Partidul Liberal Reformator are datoria de a actualiza vocaţia liberală fondatoare de stat, modernizatoare şi democratică a liberalilor români de odinioară, asumându-şi iniţiativa în privinţa revizuirii Constituţiei. Principiile acestei revizuiri, rezumate de formula liberală *pentru a guverna mai bine*, *trebuie să guvernezi mai puţin*, sunt animate de dubla convingere că mandatul cel mai important într-o societate democratică şi liberală este cel de cetăţean şi că cetăţenii se pot bucura de o bună guvernare numai atunci când domnesc legile, nu bunul plac al oamenilor, fie aceştia bine intenţionaţi.

Rostul reaşezării regimului constituţional va fi, pe de o parte, acela de a obliga viaţa politică să se lase guvernată de drept, iar, pe de altă parte, de a face ca administrarea dreptăţii şi funcţionarea statului de drept să se supună cu mai multă responsabilitate şi transparenţă controlului cetăţenesc. Pe această cale, politica şi politicile publice, inclusiv şi mai ales cele din domeniul justiţiei, vor deveni tot mai puţin dependente de voinţa politicienilor sau de interesele particulare ale grupurilor de presiune şi de influenţă. Obiectivul este acela de a transforma România într-un stat ale cărui instituţii să fie organizate şi ordonate în jurul misiunii fundamentale de a garanta exerciţiul neîngrădit ai drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, a căror protejare şi promovare reprezintă însăşi raţiunea de a fi a statului.

Pentru Partidul Liberal Reformator, statul de drept

nu înseamnă un plus de putere discreţionară acordată instituţiilor represive ale statului, ci tocmai limitarea drastică a oricăror abuzuri din partea acestora. Statul de drept nu este un mod de acţiune al instituţiilor, ci o formă de protecţie a libertăţii şi demnităţii persoanei.

Reforma sistemului judiciar implică, pe termen scurt, încărcarea cu un conţinut legislativ clar a articolului 132 (1) din Constituţie, ce-i aşază pe procurori sub autoritatea ministrului justiţiei, iar pe termen mediu de-hibridizarea statutului procurorilor şi trecerea, în materie penală şi în cauzele ce au atingere cu drepturile şi libertăţile fundamentale, la sistemul instanţelor cu juraţi. În acest fel, justiţia va fi supusă atât controlului reciproc al puterilor în stat, cât şi unui control cetăţenesc efectiv. Justiţia trebuie să fie mai mult decât independentă şi legală, ea se cuvine să fie dreaptă. Justiţia nu se poate mulţumi să servească dreptatea şi pe cetăţeni, ci trebuie să aparţină cu adevărat cetăţenilor, pentru că aceştia nu sunt un simplu obiect al administrării dreptăţii „ci adevărata instanţă supremă a sistemului judiciar.

Doar pe o bază constituţională reformată în sens liberal se va putea trece la adaptarea sistemului administrativ necesităţilor unei societăţi dinamice, creatoare şi solidare. Textul revizuit al Constituţiei urmează să facă deosebirea între *guvernarea locală* şi organele ei (primari, consilii locale, consilii judeţene, potenţial consilii regionale), pe de o parte, şi *administraţia publică*, pe de altă parte, punând în operă o *guvernare participativă* menită să includă în procesul de elaborare a politicilor publice toate părţile interesate, pe toţi cei care-şi declară o miză şi un interes legitim.

Democraţie, reprezentare, parlamentarism

Democraţia a presupus întotdeauna subordonarea aparatelor birocratice ale statului faţă de o adunare reprezentativă aleasă, produsă de alegeri libere, corecte şi regulate bazate pe sufragiu universal, direct şi egal. Ceea ce le conferă cetăţenilor în mod colectiv statutul de

instanţă ultimă de aprobare, revizuire ori respingere a politicilor publice.

Partidul Liberal Reformator constată că, în România de astăzi, birocratizarea şi supravegherea sunt cele două fenomene, adesea îngemănate, ce transformă sub ochii noştri regimul democratic, expun democraţia la risc şi par să limiteze exerciţiul drepturilor şi libertăţilor individuale.

Partidul Liberal Reformator se arată îngrijorat de dezafectarea politică a societăţii, măsurabilă în declinul dramatic al participării la vot şi în emergenţa unor forme multiple de dezangajare, depolitizare şi, mai recent, de contestare violentă a însuşi sistemului de reprezentare democratică.

Instituţiile europene şi cu precădere Comisia contribuie dramatic la această criză a reprezentării şi la transformarea regimului democratic. Comisia şi Consiliul sunt astăzi principalul izvor de drept pentru România. O entitate birocratică şi o asociaţie de şefi ai executivelor naţionale îşi asumă nu numai precedenţa legislativă în raport cu Parlamentul României, redus *ex post* la un formal control de subsidiaritate, dar chiar supremaţia în relaţie cu demosul naţional. Un caz exemplar este cel al referendumului ce a avut loc în România în 2012. Organizarea şi rezultatul acestei consultări populare au fost considerate, de înalţii funcţionari de la Bruxelles, drept un atac la adresa statului de drept. Aceiaşi funcţionari au impus României un Mecanism de Cooperare şi Verificare în domeniul justiţiei prin care sunt explicit încurajate instituţiile represive ale statului, atât în defavoarea drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti, cât şi împotriva centralităţii Parlamentului.

Pentru Partidul Liberal Reformator, sarcina politică cea mai urgentă este restaurarea constituţionalismului liberal şi organizarea puterilor prin dispunerea lor în echilibru în jurul Parlamentului, ca unic izvor de drept şi autoritate supremă de control. Dincolo de calitatea variabilă a membrilor săi, Parlamentul – ca instituţie prin

care se exprimă în mod legitim voinţa colectivă a demosului – rămâne singurul garant al calităţii drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti şi ultima redută a democraţiei. Actele Parlamentului configurează întotdeauna voinţa naţiunii, indiferent de calităţile personale ale parlamentarilor. Împreună, aceştia dau chip şi voinţă naţiunii, care nu are alt mijloc de a-şi da consistenţă politică, de a formula o voinţă generală diferită atât de înclinaţiile indivizilor, cât şi de interesele diferitelor părţi ale societăţii.

Pentru ca democraţia liberală să supravieţuiască actualei crize, este obligatoriu ca legislativul să redevină în fapt şi în drept instituţia centrală a sistemului politic. Fără Parlament nu există naţiune. Naţiunile democratice nu au alt mijloc de a-şi exprima şi de a-şi instituţionaliza credinţa în egalitatea politică.

Pentru o Uniune Europeană a libertăţilor

Uniunea Europeană trebuie privită ca nefiind altceva decât nivelul superior al guvernării participative. De aceea, Partidul Liberal Reformator se alătură liberalilor europeni grupaţi în ALDE în misiunea de a contribui la reorientarea construcţiei europene către o Europă a libertăţilor, a echităţii şi convergenţei, nu către o Uniune a birocraţiei şi austerităţii fiscale, a îngheţării diferenţelor de dezvoltare dintre ţările membre. O Europă bazată pe voinţa cetăţenilor săi, formulată democratic, mai transparentă şi mai răspunzătoare pentru deciziile ei. O Europă a încrederii şi ambiţiei, nu una a fricii şi austerităţii, o Europă a prosperităţii, nu una a dezvoltării inegale. O Europă mai simplă, mai puternică, mai democratică.

Astăzi, sub cârmuirea unei Comisii de inspiraţie populară, arhitectura Uniunii Europene depinde aproape exclusiv de expertiza unor elite birocratice autoselectate, ce produc în medie o mie de norme obligatorii pe an, reglementări directive şi decizii a căror implementare costă statele membre de două ori şi jumătate mai scump

decât punerea în operă a legislaţiei naţionale.

Instituţiile europene numite şi, ca atare, lipsite de o legitimitate democratică directă şi explicită, tind să impună autorităţilor publice democratic alese din statele membre norme de conduită şi funcţionare aflate adesea dincolo de spiritul şi litera Tratatelor şi pe care partea liberală a societăţii europene le interpretează drept o limitare şi o condiţionare a suveranităţii naţionale. De aceea, liberalii europeni propun o Europă care să renunţe la dirijism, la hiperinflaţia de măsuri regulatorii, care să nu genereze o suprastructură federală intens birocratizată şi să întoarcă cea mai mare parte a deciziilor în sfera de competenţă suverană a parlamentelor naţionale. Parlamentele naţionale, incluse de Tratatul de la Lisabona în procesul de negociere a politicilor, trebuie să primească puterea de a proceda la o verificare de subsidiaritate prealabilă a tuturor domeniilor programatice ale Comisiei.

Împreună cu ceilalţi liberali europeni, Partidul Liberal Reformator cere extinderea pieţei unice şi în domeniul energiei, în cel digital, în serviciile financiare şi în cele de sănătate. Ca şi recunoaşterea celei de-a cincea libertăţi constitutive a pieţei unice: libera circulaţie a cunoaşterii. Pentru ca aceste obiective să fie atinse, se impune ca până în 2019 să fie negociat un nou act european care să înlocuiască Tratatul de la Lisabona şi care să dea o deplină consistenţă democratică cetăţeniei europene.

Partidul Liberal Reformator susţine, împotriva familiei populare şi în opoziţie cu preşedintele ales al Comisiei Europene, continuarea extinderii Uniunii în Balcanii de Vest şi, mai ales, către Republica Moldova. Pentru liberalii români, atât naţiunea, cât şi Europa nu vor fi întregi fără Moldova de peste Prut.

Crezul generaţiei liberale 2014

Democraţia liberală traversează în prezent o criză profundă ce-i obligă pe liberalii români să-şi afirme cu o energie sporită credinţa în principiile universale ale

liberalismului. Această obligaţie este motivată de faptul că valorile liberale sunt astăzi, în spaţiul public românesc, fie abandonate, fie pervertite. Îngrijorarea noastră este provocată de următoarele fenomene.

Ca liberali, ştim că puterea are darul de a corupe. O putere care nu este controlată de o altă putere este o putere coruptă prin definiţie. Parchetele funcţionează în prezent în afara oricărui control şi, ca atare, avem dreptul de a privi cu neîncredere modul în care unele dintre ele abuzează constant de poziţia lor dominantă. Mai mult, corupţia unora, adică abuzul lor de putere, este absolută în măsura în care serviciile speciale recunosc că se implică nemijlocit în actele de justiţie.

Ca liberali, ştim că drepturile şi libertăţile cetăţeneşti sunt piatra de temelie a oricărei comunităţi politice şi că ele nu pot fi încălcate în nicio împrejurare şi cu nicio justificare. Suntem de aceea preocupaţi de sondajele de opinie ce arată regulat că peste jumătate din cei chestionaţi sunt de acord că instituţiile de forţă ar trebui să aibă mână liberă în anchetele penale, chiar cu preţul încălcării unor drepturi şi libertăţi, în vreme ce doar cu puţin mai mult de un sfert dintre concetăţenii noştri consideră inadmisibil acest lucru.

Ca liberali, ştim că suveranitatea aparţine exclusiv poporului, fiind exprimată de Parlament. Curtea Constituţională, deşi lipsită de legitimitate democratică, îşi asumă, prin multe din deciziile sale, o cosuveranitate efectivă şi ilicită. Curtea creează în fapt norme de drept, se exprimă cu privire la procedurile parlamentare, se implică politic în hotărârile diferitelor puteri ale statului. La rândul lor, parchetul şi instanţa supremă şi-au făcut un obicei din a ancheta şi penaliza procesele electorale fără a reuşi să probeze comiterea unor fraude relevante statistic.

Ca liberali, ştim că statul de drept presupune fără echivoc o limitare instituţională şi procedurală a puterii statului şi o protecţie legală eficientă a sferei drepturilor şi libertăţilor individuale. Semnificaţia noţiunii de stat de

drept este în practică răsturnată în cel mai pervers mod; a apăra statul de drept a ajuns să însemne atribuirea de puteri nelimitate şi necontrolate către instituţiile represive.

Ca liberali, ştim că demnitatea persoanei, prezumţia de nevinovăţie şi calitatea drepturilor cetăţeneşti sunt valori ce nu pot fi negociate ori limitate. Constăm că tocmai aceste valori sunt din ce în ce mai dispreţuite în spaţiul public şi sistematic încălcate de instituţiile represive ale statului.

Ca liberali, ştim că sfera publică trebuie să stea separată de sfera privată. Asistăm acum la invadarea sistematică a vieţii private prin practicile procuraturii şi serviciilor de informaţii, ca şi prin intermediul legislaţiei de tip Big Brother. Convingerea noastră este că, oricare ar fi riscurile, libertatea personală are precedenţă faţă de securitatea statului.

Ca liberali, ştim că democraţia reprezentativă funcţionează în temeiul principiului separării, echilibrului şi controlului reciproc al puterilor în stat. Mai ştim că, datorită indiscutabilei sale legitimităţi democratice, Parlamentul este structura de rezistenţă a unei arhitecturi echilibrate a puterilor în stat. Nu putem fi de aceea decât profund îngrijoraţi să constatăm cum un număr de instituţii publice desfăşoară un atac concertat şi continuu asupra Parlamentului, democraţia reprezentativă fiind aproape lipsită de apărători în media.

Ca liberali, credem că gesturile şi cuvintele cele mai fireşti au un potenţial cultural maxim, înţelegând cultura nu ca pe un ornament al vieţii cotidiene ce se cuvine celebrat la răstimpuri, ci ca pe însuşi modul prin care participăm creativ, în fiecare zi, la viaţa publică a comunităţii naţionale. Credem, de asemenea, că politica însăşi poate fi o formă de cultură în măsura în care s-ar cuveni să reflecte cunoaşterea, memoria, imaginaţia şi creativitatea cetăţenilor.

După exemplul înaintaşilor care au fondat la Oxford

în 1947 Internaţionala Liberală printr-o cartă de credinţe, valori şi principii, Partidul Liberal Reformator se construieşte astăzi prin afirmarea sub formă de crez a următoarelor convingeri:

Credem în autonomia persoanei şi în suveranitatea conştiinţei individuale.

Credem că demnitatea umană este măsura tuturor formelor de organizare socială şi politică.

Credem că drepturile şi libertăţile îşi au izvorul în natura umană, rolul statului fiind exclusiv acela de a le recunoaşte, ocroti şi promova.

Credem că nu este cu adevărat liber decât acela care are libertatea de a-şi alege drumul în viaţă şi îşi asumă responsabilitatea acestei alegeri.

Credem că individul are întotdeauna întâietate asupra grupului şi ne opunem oricărei forme nivelatoare de colectivism.

Credem că diversitatea alegerilor de viaţă pe care le fac indivizii este temeiul unei societăţi libere, pluraliste şi prospere.

Credem că valoarea unei societăţi rezidă în valoarea individuală a fiecăruia dintre cetăţenii săi.

Credem că drepturile individuale se referă la ceea ce are dreptul să înfăptuiască fiecare cetăţean, nu la ceea ce se simte îndreptăţit să primească de la alţii.

Credem că finalitatea oricărei societăţi constă în asigurarea libertăţii şi prosperităţii tuturor şi a fiecăruia în parte, nu în uniformizarea proiectelor individuale şi a modului de viaţă al cetăţenilor.

Credem că proprietatea trebuie să fie rodul muncii, al creativităţii, al energiei şi al excelenţei individuale.

Credem că proprietatea privată nu este un scop în sine, ci un mijloc de a proteja şi spori libertatea.

Credem că indivizii şi nu statul sunt cei care creează avuţia şi prosperitatea unei societăţi.

Credem că piaţa liberă şi capitalismul sunt instrumentele cele mai juste şi mai legitime pentru crearea

avuţiei.

Credem că liberalismul nu poate exista fără capitalism, dar şi că, în absenţa liberalismului, capitalismul poate produce nedreptate şi servitute.

Credem că relaţiile economice dintre indivizi trebuie să fie relaţii de schimb şi de cooperare menite să pună în valoare potenţialul şi creativitatea fiecăruia, şi nu relaţii de dominaţie şi de exploatare.

Credem că piaţa nu este altceva decât ansamblul de relaţii dintre indivizi liberi care îşi pun în comun capacitatea de iniţiativă şi resursele de creativitate pentru a produce bunuri şi servicii necesare societăţii.

Credem într-o piaţă unică la scară europeană, cu potenţialul de a se extinde pe ambele maluri ale Atlanticului, în care libertatea de circulaţie a persoanelor, bunurilor, serviciilor, capitalului şi cunoaşterii nu trebuie îngrădită.

Credem că subiectul construcţiei europene este cetăţeanul, nu consumatorul.

Credem că securitatea vieţii şi a proprietăţii constituie cea dintâi libertate a cetăţenilor.

Credem că protecţia vieţii şi a proprietăţii este un serviciu ce poate fi asigurat mai eficient de către stat decât de către piaţă.

Credem că rolul statului în economie este acela de a fi un arbitru imparţial şi neutru al competiţiei libere.

Credem că un stat ce impozitează excesiv munca este un stat care descurajează munca.

Credem că o presiune fiscală abuzivă exercitată de stat asupra economiei duce inevitabil la fraudă şi evaziune fiscală.

Credem că un nivel scăzut şi judicios distribuit al impozitelor şi taxelor este metoda cea mai bună de sporire a reţetelor fiscale ale statului, de favorizare a creşterii economice şi de creare a avuţiei publice.

Credem că indivizii şi societatea au datoria să-i sprijine, prin intermediul statului, pe acei cetăţeni aflaţi în

incapacitatea temporară sau permanentă de a-şi asuma răspunderea pentru propria viaţă.

Credem că statul nu are dreptul, sub aparenţa unor programe de asistenţă socială, să menţină o parte din cetăţeni într-o stare de servitute şi de dependenţă.

Credem că aceia care abuzează de sprijinul social oferit de stat aduc o atingere directă libertăţii şi proprietăţii individuale.

Credem că libertatea de gândire, de exprimare şi de asociere, ca şi libertatea de a întreprinde comportă riscuri ce trebuie asumate individual şi nu pot fi transferate societăţii.

Credem că riscurile asumate, ca şi eşecul unor proiecte individuale se cuvin privite ca o formă de învăţare şi de progres atâta timp cât statul asigură un mediu stabil şi predictibil pentru toţi cei dispuşi să înfrunte riscul de a întreprinde şi de a inova.

Credem că datoria fundamentală a statului este aceea de a asigura drepturile şi libertăţile individuale, fie ele civile, politice, sociale sau economice.

Credem că a doua îndatorire a statului este aceea de a-i forma pe cetăţeni pentru libertate, responsabilitate şi cetăţenie democratică.

Credem că, pentru a guverna bine, statul trebuie să guverneze mai puţin, dar mai ferm.

Credem în separarea funcţională şi în controlul reciproc al puterilor în stat; nicio autoritate publică nu poate fi independentă faţă de celelalte şi nu se poate sustrage controlului cetăţenilor, care sunt în indiviziune sursa suveranităţii naţionale.

Credem că un stat ce distribuie privilegii şi acordă sprijin special de orice natură unor indivizi sau grupuri sociale nu face decât să-şi impună dominaţia asupra acestor persoane şi asociaţii şi să afecteze libertatea şi proprietatea tuturor celorlalţi cetăţeni.

Credem că nu se cuvine ca statul să-şi asume funcţii şi competenţe ce pot fi duse mai bine la îndeplinire de

către asociaţii libere ale cetăţenilor.

Credem că niciun interes, oricât de legitim, ce ţine de sfera statului, a colectivităţilor ori a societăţii în ansamblu, nu poate servi drept justificare pentru limitarea sub orice formă a libertăţii individuale.

Credem că niciun individ, grup politic sau instituţie nu are dreptul să se exprime şi să acţioneze autoritar în numele unui interes superior al naţiunii sau al poporului.

Credem că statul de drept înseamnă atât o guvernare limitată, cât şi domnia legii, nu a oamenilor care populează vremelnic instituţiile represive ale statului.

Credem că fenomenul corupţiei poate fi limitat nu numai prin aplicarea imparţială şi dreaptă a legii, cât mai ales prin reforma profundă a instituţiilor statului, făcută în aşa fel încât cetăţenii să le recunoască spontan caracterul just, raţional şi benefic atât pentru individ, cât şi pentru societate.

Credem că o societate liberă are nevoie de curajul cetăţenilor săi: curajul de a gândi chiar şi împotriva curentului, curajul de vorbi chiar şi împotriva opiniei majoritare, curajul de a îndrăzni mai degrabă să faci, decât să te plângi că alţii nu fac destul sau ce trebuie.

Credem că totul poate şi trebuie supus criticii făcute cu discernământ şi responsabilitate.

Credem că pluralismul şi diversitatea sunt condiţia necesară şi obligatorie a unei societăţi libere.

Credem că statul şi instituţiile sale, ca şi organizarea societăţii trebuie mereu reformate.

V.

TREI SCRISORI FĂRĂ RĂSPUNS

25 mai 2015

La câteva zile după deznodământul fericit al unei istorii judiciare scandaloase şi, mai ales, tipice pentru modul în care este administrată justiţia, am redactat trei scrisori, cu conţinut similar, către preşedintele României Klaus Iohannis, ministrul justiţiei Robert Cazanciuc şi Marius Tudose, preşedintele Consiliului Superior al

Magistraturii. Alături de mine, au semnat scrisoarea senatorii Petru Ehegartner, Nicolae Nasta, Ioan Ghişe şi Călin Popescutăriceanu, cel din urmă dând mesajului suficientă greutate politică pentru a fi preluat de media. Scrisoarea a fost trimisă adresanţilor după câteva zile. Singurul care a dat un fel de răspuns, şi încă de trei ori, a fost Klaus Iohannis. Mai întâi, într-o intervenţie publică, acesta a spus că speţa evocată este în afara ariei sale de competenţă prezidenţială şi că nu se simte obligat să întreprindă ceva. Apoi, şi-a exercitat atribuţiile constituţionale numind-o pe Livia Stanciu judecător la Curtea Constituţională şi, în sfârşit, a reînnoit mandatul Laurei-Codruţa Kovesi la şefia DNA.

V.l.

Domnule Preşedinte al României.

Avem onoarea de a vă ruga să daţi curs următoarei solicitări pe care v-o adresăm în calitate de membri ai Senatului României şi de liberali.

Permiteţi-ne mai întâi să evocăm evenimentul a cărui gravitate ne-a determinat să vă scriem. Pe 21 mai, Curtea de Apel din Bucureşti a stabilit definitiv nevinovăţia cetăţeanului Mariana Rarinca. Judecătorii au constatat că aceasta a petrecut mai mult de şase luni în arest preventiv pentru o faptă pe care nu a comis-o şi pentru care nu au existat vreodată probe. Doamna Rarinca, un cetăţean fără influenţă ori legături politice, a fost arestată pe nedrept şi cu sfidarea oricăror garanţii constituţionale de către Direcţia Naţională Anticorupţie, condusă de Laura-Codruţa Kôvesi, în urma unui denunţ calomnios făcut de preşedintele înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, Livia Stanciu.

Într-o asemenea situaţie, în care drepturile şi libertăţile fundamentale ale unui cetăţean obişnuit au fost încălcate, în mod deliberat şi cu rea credinţă, de către doi înalţi magistraţi, vă cerem, Domnule Preşedinte, să folosiţi atât instrumentele constituţionale şi legale de care dispuneţi, cât şi autoritatea morală inerentă instituţiei

preşedintelui României pentru a le înlătura, prin demitere ori prin demisie, din funcţiile pe care le ocupă în mod nedemn pe doamnele Livia Stanciu şi Laura-Codruţa Kövesi.

De asemenea, vă rugăm să utilizaţi poziţia pe care o aveţi în Consiliul Superior al Magistraturii prin efectul atribuţiilor dumneavoastră constituţionale pentru a solicita Consiliului declanşarea unei anchete disciplinare pe numele celor doi magistraţi, pentru a determina dacă aceştia mai îndeplinesc condiţiile profesionale şi morale pentru a activa în magistratură.

Avem convingerea, Domnule Preşedinte, că împărtăşiţi indignarea noastră faţă de pervertirea noţiunii de stat de drept, oricum am defini-o, de către cei doi înalţi magistraţi. Dacă înţelegem statul de drept ca *Rechtsstaat* sau *État de droit*, acesta înseamnă limitarea puterii represive a statului şi protecţia sporită a sferei libertăţilor individuale faţă de abuzul autorităţilor publice; dacă înţelegem statul de drept ca *rule oflavi*, ne aşteptăm să domnească legile şi nu bunul-plac al celor care ar putea manipula normele şi procedurile legale în propriul lor interes. Există în acest moment atât suspiciunea rezonabilă, cât şi indicii temeinice că preşedintele înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie şi procurorul-şef al Direcţiei Naţionale Anticorupţie au utilizat abuziv întregul dispozitiv al puterii represive a statului împotriva unui cetăţean obişnuit, doar pentru atingerea unui interes privat de natură patrimonială.

În final, vă rugăm, Domnule Preşedinte, să vă alăturaţi neîntârziat şi fără rezerve Parlamentului României în demersul acestuia de a modifica Codul de Procedură Penală în sensul eliminării arestului preventiv pentru infracţiunile comise fără violenţă şi a înlocuirii „suspiciunii rezonabile” prin „indicii temeinice” ca precondiţie pentru punerea în mişcare a acţiunii penale. Avem în cazul Rarinca dovada scandaloasă şi peremptorie a modului abuziv în care unii magistraţi, chiar de cel mai

înalt nivel, recurg la practica arestului preventiv în temeiul unor bănuieli a căror rezonabilitate nu poate fi argumentată. Este acum evident că arestul preventiv nu este o temere a oamenilor politici, ci un flagel real ce distruge viaţa şi încalcă demnitatea a mii de cetăţeni obişnuiţi, care au dreptul să se bucure de protecţia legii. Nu trebuie să mai îngăduim ca să mai cadă vreodată cineva victimă bunului-plac şi intereselor oculte ale unora dintre cei însărcinaţi cu aplicarea legii.

V.2.

Domnule Ministru.

Avem onoarea de a vă solicita să vă exercitaţi autoritatea ce vă este conferită de articolul 132 (1) al Constituţiei României pentru a sesiza Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casaţie şi Justiţie cu privire la posibilele infracţiuni de represiune nedreaptă şi de abuz în serviciu împotriva persoanei, despre care există în spaţiul public suspiciunea rezonabilă că ar fi fost comise de magistraţii Livia Stanciu, preşedinte al înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, şi Laura-Codruţa Kovesi, procuror-şef al Direcţiei Naţionale Anticorupţie.

Sentinţa definitivă a Curţii de Apel Bucureşti pronunţată pe 21 mai 2015 în cazul Mariana Rarinca conţine indicii temeinice ce conduc la convingerea că cele două înalte magistrate au utilizat în interes personal instituţiile judiciare pe care le conduc, acţionând cu rea credinţă, fără probitate şi fără imparţialitate.

Avem cu toţii datoria de a consolida statul de drept, de a întări şi proteja independenţa justiţiei. Tocmai de aceea avem şi obligaţia de a reacţiona cu fermitate şi cu toate mijloacele legale şi instituţionale în acele cazuri izolate în care comportamentul şi acţiunile unor magistraţi afectează grav credibilitatea sistemului judiciar.

Ne exprimăm convingerea că împărtăşiţi revolta noastră şi veţi da curs fără ezitare acestei solicitări.

V.3.

Domnule Preşedinte.

Avem onoarea de a vă solicita să depuneţi toate diligenţele pentru ca, în exercitarea atribuţiilor ce îi revin prin articolul 134 (2) al Constituţiei României, Consiliul Superior al Magistraturii să se constituie în instanţă de judecată pentru stabilirea răspunderii disciplinare a magistraţilor Livia

Stanciu, preşedinte al înaltei Curţi de Casaţie şi Justiţie, şi Laura-Codruţa Kovesi, procuror-şef al Direcţiei Naţionale Anticorupţie.

Ca urmare a sentinţei definitive a Curţii de Apel Bucureşti, pronunţată pe 21 mai 2015 în cazul Mariana Rarinca, există în acest moment în spaţiul public suspiciunea rezonabilă că cele două înalte magistrate au utilizat în interes personal instituţiile judiciare pe care le conduc. Soluţia Curţii de Apel conţine indicii temeinice cu privire la comiterea de către cele două magistrate a posibilelor infracţiuni de represiune nedreaptă şi de abuz în serviciu împotriva persoanei.

În speţa pe care v-o supunem atenţiei, circumstanţa agravantă este dată de responsabilităţile instituţionale deosebit de înalte ale doamnelor Stanciu şi Kovesi. Tocmai această poziţie le-a permis să utilizeze discreţionar resursele Direcţiei Naţionale Anticorupţie (agenţi provocatori, interceptări, poliţie judiciară, mai mulţi procurori de caz etc.) în instrumentarea unui dosar confecţionat în interes personal. Înţelegem acum mai bine care este semnificaţia dolosivă a „parteneriatului dintre înalta Curte şi DNA” afirmat public de doamna judecător Livia Stanciu.

Într-un context în care, aşa cum dovedeşte chiar recenta sentinţă a Curţii de Apel, justiţia îşi întăreşte independenţa, iar cei mai mulţi dintre magistraţi – atât judecători, cât şi procurori – nu se supun decât legii şi propriei conştiinţe, Consiliul Superior al Magistraturii ar trebui, în interesul consolidării statului de drept, să ia măsurile prevăzute de Constituţie şi de lege în acele cazuri izolate în care unii magistraţi acţionează fără probitate şi

fără imparţialitate, afectând grav credibilitatea sistemului judiciar.

Tocmai de aceea avem convingerea că împărtăşiţi revolta noastră şi veţi da curs fără ezitare acestei solicitări.

VI.

COMISIA SPECIALĂ PENTRU EVALUAREA STĂRII DEMOCRAŢIEI ŞI A STATULUI DE DREPT ÎN ROMÂNIA 22 iunie 2015

După ce m-am consultat cu preşedintele Senatului, Călin Popescutăriceanu, am redactat un memorandum către Biroul Permanent privind înfiinţarea unei comisii speciale cu misiunea de a evalua starea democraţiei şi a statului de drept. După acordul Biroului Permanent, plenul a aprobat înfiinţarea comisiei pe 22 iunie 2015.

VL1.

MEMORANDUM

În temeiul articolului 77 (1) din Regulamentul Senatului, se înfiinţează Comisia specială pentru evaluarea democraţiei şi a statului de drept din România, compusă din nouă membri, cu termen de depunere a raportului de nouă luni de la data adoptării hotărârii de înfiinţare.

Obiectivul Comisiei speciale pentru evaluarea democraţiei şi a statului de drept din România este acela de a prezenta Senatului şi, prin intermediul acestuia, societăţii româneşti un tablou analitic şi obiectiv atât al calităţii practicilor şi instituţiilor democratice, cât şi al modului în care puterile în stat sunt organizate potrivit principiului constituţional al separaţiei, echilibrului şi controlului reciproc. În calitatea sa de cameră superioară a Parlamentului, Senatul se poate impune drept cea mai prestigioasă şi moderată instanţă de reflecţie asupra unei tematici ce este considerată de toate părţile implicate în dezbaterea publică ca fiind de maximă actualitate şi importanţă.

Misiunea Comisiei speciale pentru evaluarea democraţiei şi a statului de drept din România este aceea

de a prezenta Senatului un raport detaliat însoţit de recomandări *de lege ferenda* şi, acolo unde va fi cazul, de a elabora propuneri legislative în temeiul articolului 77 (3) din Regulament.

Există în prezent mai multe metode de măsurare a calităţii democraţiei sau de clasificare a naţiunilor pe o scală democratică, toate utilizate exclusiv de entităţi private. Aceste modele operează cu un număr variabil de indicatori şi se bazează pe culegerea de opinii şi pe identificarea percepţiilor sociale cu privire la caracterul democratic al unor instituţii sau practici.

Pe baza acestei experienţe de măsurare acumulată în literatura de specialitate, Comisia specială pentru evaluarea democraţiei şi a statului de drept din România îşi va constitui propriii indicatori şi propriul model de analiză. Cu titlu de exemplu, printre indicatori ar putea fi: participarea şi reprezentarea politică, densitatea şi intensitatea reţelelor de asociativitate, libertatea de exprimare, respectul faţă de minorităţile de orice natură, gradul de acceptabilitate a pluralismului, raportul dintre viaţa privată şi securitatea colectivă, capacitatea de reglare a erorilor şi abuzurilor instituţionale, responsabilitatea politică, transparenţa deciziilor guvernamentale, calitatea deliberării instituţionale şi a dezbaterii publice, independenţa şi imparţialitatea sistemului judiciar, rigoarea şi raţionalitatea procedurilor, controlul Parlamentului asupra executivului, controlul civil asupra instituţiilor de forţă, consistenţa drepturilor şi libertăţilor individuale precum şi a garanţiilor constituţionale, formele şi eficacitatea controlului cetăţenesc asupra tuturor instituţiilor şi puterilor statului.

Metodele de lucru ale Comisiei speciale pentru evaluarea democraţiei şi a statului de drept din România vor fi: documentarea, culegerea de date din surse publice, consultări cu societatea civilă, mediul academic şi reprezentanţi ai instituţiilor, organizarea de dezbateri publice.

VI.2.

HOTĂRÂRE

privind constituirea Comisiei speciale a Senatului pentru evaluarea stării democraţiei şi a statului de drept în România în temeiul prevederilor art. 64 alin. (4) din Constituţia României, republicată, precum şi ale art. 77 din Regulamentul Senatului, aprobat prin Hotărârea Senatului nr. 28 din 24 octombrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 948 din 25 octombrie 2005, cu modificările şi completările ulterioare.

Senatul României adoptă prezenta hotărâre

Art. 1.

— Se constituie Comisia specială a Senatului pentru evaluarea stării democraţiei şi a statului de drept în România, denumită în continuare *Comisia*, în scopul de a întocmi şi de a prezenta Senatului şi, prin intermediul acestuia, societăţii româneşti o evaluare amănunţită, analitică şi obiectivă atât a calităţii practicilor şi instituţiilor democratice din România, cât şi a modului în care puterile în stat funcţionează potrivit principiului constituţional al separaţiei, echilibrului şi controlului reciproc.

Art. 2. – (1) Comisia se compune din 9 senatori, desemnaţi de grupurile parlamentare din Senat.

(2) Comisia este condusă de un birou alcătuit din preşedinte, un vicepreşedinte şi un secretar.

(3) Componenţa nominală a Comisiei şi a biroului acesteia este prevăzută în anexa care face parte integrantă din prezenta hotărâre.

(4) Senatorii desemnaţi ca membri ai prezentei Comisii îşi păstrează şi calitatea de membri ai comisiilor permanente ale Senatului.

Art. 3.

— Comisia specială a Senatului pentru evaluarea stării democraţiei şi a statului de drept în România are următoarele atribuţii:

a) organizează dezbateri publice şi consultări cu

societatea civilă, mediul academic şi reprezentanţi ai instituţiilor;

b) întocmeşte o documentare extensivă, prin colaborarea cu autorităţile publice competente, ca şi prin culegerea de date din surse publice, cu privire la tematica aflată sub evaluare;

c) pe baza propriilor indicatori şi propriului model de analiză, Comisia realizează un raport ce va măsura: participarea şi reprezentarea politică, densitatea şi intensitatea reţelelor de asociativitate, libertatea de exprimare, respectul faţă de minorităţile de orice natură, gradul de acceptabilitate a pluralismului, raportul dintre viaţa privată şi securitatea colectivă, capacitatea de reglare a erorilor şi abuzurilor instituţionale, responsabilitatea politică, transparenţa deciziilor guvernamentale, calitatea deliberării instituţionale şi a dezbaterii publice, independenţa şi imparţialitatea sistemului judiciar, rigoarea şi raţionalitatea procedurilor, controlul parlamentului asupra executivului, controlul civil asupra instituţiilor de forţă, consistenţa drepturilor şi libertăţilor individuale precum şi a garanţiilor constituţionale, formele şi eficacitatea controlului cetăţenesc asupra tuturor instituţiilor şi puterilor statului.

Art. 4.

— Şedinţele Comisiei au loc săptămânal sau ori de câte ori este necesar.

Art. 5.

— Comisia îşi va desfăşura activitatea în baza regulamentului propriu de funcţionare, aprobat de Biroul Permanent al Senatului.

Art. 6. – în luna aprilie 2016, Comisia va prezenta Senatului raportul final asupra activităţii desfăşurate, însoţit de recomandări *de lege ferenda*.

Art. 7.

— După prezentarea raportului final în luna aprilie 2016, Comisia îşi va înceta activitatea.

Art. 8.

— Biroul Permanent al Senatului va dispune măsurile necesare pentru asigurarea activităţii Comisiei.

Această hotărâre a fost adoptată de Senat în şedinţa sa din 22 iunie 2015, cu respectarea prevederilor art. 76 alin. (2) din Constituţia României, republicată.

VI.3.65

Indicatorii tematici ai calităţii democraţiei stabiliţi în şedinţa Comisiei din 10 noiembrie 2015

1. Domnia legii

1.1. Securitatea individuală şi sfera drepturilor civile

1.2. Independenţa autorităţii judecătoreşti

1.3. Capacitatea instituţională şi administrativă a sistemului judiciar

1.4. Disponibilitatea socială pentru respectarea legii şi percepţia asupra corupţiei

1.5. Controlul civil asupra instituţiilor de represiune, militare şi militarizate

2. Procesul electoral

2.1. Corectitudinea, libertatea şi caracterul regulat al alegerilor

2.2. Libertatea de a organiza partide, asociaţii şi grupuri de interese legitime

2.3. Prezenţa şi stabilitatea alternativelor politice

3. Răspunderea constituţională

3.1. Relaţiile dintre executiv şi legislativ

3.2. Independenţa executivului faţă de orice entitate nealeasă

3.3. Examenul de constituţionalitate

3.4. Avocatul poporului şi instituţiile de audit

3.5. Modurile şi sfera descentralizării

4. Răspunderea instituţională

4.1. Mecanisme de sancţionare a abuzurilor instituţiilor publice

4.2. Răspunderea administrativă pentru actele de guvernare

4.3. Răspunderea magistraţilor pentru actele judiciare şi pentru înfăptuirea justiţiei

4.4. Informare pluralistă, independentă şi alternativă

5. Participarea politică

5.1. Oportunităţile de participare a cetăţenilor la procesele politice şi de luare a deciziilor

5.2. Motivaţia electorală şi prezenţa la vot

5.3. Implicarea politică a cetăţenilor (petiţii, manifestaţii, asociaţii, greve etc.)

5.4. Implicarea ilegală a cetăţenilor (manifestaţii, demonstraţii şi greve neautorizate, ocuparea clădirilor publice, violenţa împotriva autorităţilor publice)

6. Competiţia politică

6.1. Caracterul competiţiei între actorii politici şi alternanţa politică

6.2. Caracterul competiţiei în interiorul organizaţiilor politice

6.3. Forţa, dimensiunile şi influenţa opoziţiei

7. Libertatea

7.1. Demnitatea şi autonomia persoanei

7.2. Drepturile civile

7.3. Drepturile politice

8. Egalitatea şi solidaritatea

8.1. Modul de distribuire a resurselor publice

8.2. Existenţa unor discriminări pe orice criteriu

8.3. Drepturi culturale şi sociale

8.4. Respectul faţă de minorităţi şi sfera lor de autonomie

VIL

BUCUREŞTI – ORAŞ LIBER.

ALTERNÂTIVA LIBERALĂ ŞI DEMOCRATICĂ PENTRU UN BUCUREŞTI AL CETĂŢENILOR

11 mai 2016

Manifestul electoral pe care l-am scris în calitate de candidat la primăria generală a Bucureştilor a fost pus în circulaţie pe internet, dar nu a fost imprimat sau difuzat de echipa de campanie. Câteva din ideile din manifest se datorează conversaţiilor cu Cristina Nicolescu, pe atunci consilier general, şi cu Dante Stein.

Ridicarea la standarde europene a calităţii vieţii urbane este principala sarcină a guvernării comunităţii cetăţenilor municipiului Bucureşti. *Libertatea* este cel mai important dintre aceste standarde. Mă angajez să transform capitala României într-un oraş liber. Liber de violenţă, liber de birocraţie, liber de sărăcie.

Bucureşti – oraş liber de violenţă

Prioritatea zero este apărarea vieţii, proprietăţii şi demnităţii persoanelor împotriva violenţei exercitate contra particularilor şi firmelor de unele autorităţi guvernamentale şi judiciare, ca şi împotriva violenţei fizice, legale şi verbale ce caracterizează adesea raporturile cotidiene dintre cetăţeni. Vreau să descurajez cultura denunţului şi plângerii penale, a controalelor abuzive şi iraţionale, a încătuşării, a suspiciunii generalizate, a neîncrederii în administraţie şi între cetăţeni, ca şi atitudinea tolerantă faţă de infracţionalitatea de drept comun. Un oraş liber de violenţă este un oraş în care delaţiunea, hărţuirea în justiţie, descinderea intempestivă, expunerea publică a celor suspectaţi de încălcarea legii să devină practici nefireşti. Un oraş liber de violenţă înseamnă străzi şi şcoli sigure, înseamnă o poliţie locală ce-şi face datoria atât cu promptitudine, cât şi în respectul drepturilor şi libertăţilor cetăţeneşti. Un oraş liber de violenţă este un oraş fără droguri, fără prostituţie, fără clanuri interlope. Un oraş liber de violenţă este un oraş în care copiii cresc liber şi fără riscuri, un oraş în care orice formă de agresivitate să ajungă să pară nelalocul ei.

Bucureşti – oraş liber de birocraţie

Reorganizarea structurilor şi practicilor administrative trebuie să atingă următoarele obiective: includerea cetăţenilor în procesul de luare a deciziilor; calitate în furnizarea serviciilor publice; responsabilitate faţă de actul administrativ; promovarea de politici publice sustenabile. Eliberarea de birocraţie presupune constituirea unui ecosistem informatizat, simplificat,

prietenos şi transparent adresat rezidenţilor din Bucureşti. Crearea unei platforme digitale pe care să devină disponibilă într-un limbaj cât mai natural totalitatea informaţiilor de interes public (colectarea veniturilor, cheltuielile curente, execuţie bugetară) va asigura în timp real nu numai legătura dintre administraţie, cetăţeni şi mediul de afaceri, dar şi controlul cetăţenesc asupra deciziilor şi procedurilor administrative. Un oraş liber de birocraţie este un oraş în care toate operaţiunile municipalităţii devin instantaneu vizibile şi în care legătura dintre cetăţeanul contribuabil şi autoritatea locală este simplă, directă, rapidă şi politicoasă.

Bucureşti – oraş liber de sărăcie

Un sfert din avuţia naţională este produsă în Bucureşti, iar consumul bucureştenilor se ridică la aproape jumătate din cel al întregii ţări. Această prosperitate nu este însă distribuită echitabil între cetăţeni şi între sectoare. Peste o zecime din locuitori se găseşte captivă în insule de sărăcie şi de precaritate a condiţiilor de trai. Acelaşi procent din numărul străzilor nu beneficiază încă de canalizare. Bucureştiul va fi eliberat definitiv de sărăcie atunci când fiecare locuinţă va fi dotată cu o baie printr-un program municipal de urgenţă. Bucureştiul va fi liber de sărăcie doar în momentul în care toate familiile defavorizate vor beneficia de un program de construcţii de locuinţe sociale finanţat de municipalitate şi finalizat în patru ani.

Bugetul cetăţenilor

Bugetul municipalităţii şi bugetele sectoarelor nu, numai că vor fi supuse scrutinului şi evaluării publice, dar vor fi *bugete ale cetăţenilor* potrivit unei tradiţii liberale inaugurate în Marea Britanie în 1909 (*peoples budget*). Vor fi, în mod precis, bugete construite având ca punct de plecare necesităţile cele mai stringente ale cetăţenilor, cele de ordin social. Numai satisfacerea acestor necesităţi printr-un efort financiar solidar va putea să redea tuturor bucureştenilor statutul de oameni liberi, eliberaţi de nevoi

şi capabili să contribuie la rândul lor şi potrivit calităţilor personale la dezvoltarea şi înflorirea oraşului. Unitatea de măsură pentru calitatea vieţii în Bucureşti va trebui să devină situaţia cetăţenilor celor mai vulnerabili: copii, seniori, şomeri, asistaţi social etc.

Ordine fără interdicţii

Eliberarea de violenţă, birocraţie şi sărăcie, ridicarea calităţii vieţii comune şi sporirea şanselor şi oportunităţilor de împlinire personală ale fiecărui cetăţean în parte este programul meu de *guvernare civică* a Bucureştiului şi de administrare raţională şi eficientă a bunurilor şi serviciilor publice. Ordinea vieţii urbane nu poate fi decât produsul responsabilităţii personale, a cetăţeanului şi a alesului deopotrivă, şi nu poate fi impusă prin sancţiuni şi interdicţii. Într-un Bucureşti guvernat de ALDE nu va fi strict interzisă decât încălcarea vieţii private, a libertăţii şi demnităţii celorlalţi.

Guvernarea civică

Guvernarea locală în Bucureşti trebuie să devină o *responsabilitate împărtăşită*, asumată în comun de consiliul general, de cele şase consilii locale, de primarii de sector şi de cât mai mulţi cetăţeni sub coordonarea primarului general în calitate de reprezentant al comunităţii locale şi de garant al autonomiei pe care Constituţia i-o recunoaşte.

Instituţionalizarea consultării cetăţenilor prin referendum

Această asumare solidară a responsabilităţii nu poate fi realizată decât în măsura în care cetăţenii înşişi se vor simţi coresponsabili pentru destinul oraşului. Sub guvernarea ALDE, consultarea cetăţenilor cu privire la problemele majore de urbanism şi la marile investiţii va deveni o regulă. Primăria generală va organiza periodic referendumuri prin corespondenţă: la toate adresele poştale de pe teritoriul municipiului vor fi trimise scrisori conţinând întrebarea la care cetăţenii sunt invitaţi să răspundă, precum şi plicul timbrat de retur; cetăţenii vor fi

încurajaţi să participe la deliberare în număr cât mai mare, prin formularea unui răspuns şi expedierea lui gratuită. Voinţa cetăţenilor, aşa cum va rezulta în urma consultării, va constitui pentru primărie şi consilierii ALDE norma de acţiune. Asumarea de către cât mai mulţi cetăţeni a responsabilităţii pentru hotărârile comune reprezintă piatra unghiulară a autonomiei şi libertăţii unei comunităţi în care locuitorii nu mai sunt dispuşi să rămână simpli spectatori ai actelor administrative şi deciziilor politice ce îi privesc, ci îndrăznesc să se comporte ca autori ai destinului lor comun.

Cetăţenii sunt mai importanţi decât instituţiile în acest mod, bucureştenii vor participa direct şi regulat la guvernarea oraşului şi nu vor mai îngădui ca voinţe particulare – ale cercurilor de interese politice sau non-guvernamentale, ale „străzii” ori ale distribuitorilor privaţi de utilităţi – să dicteze soarta capitalei. Pentru mine, calitatea vieţii este inseparabilă de calitatea democraţiei. În toate împrejurările, primarii şi consilierii ALDE vor da întâietate preocupărilor şi exigenţelor cetăţenilor faţă de interesele, oricât de legitime, ale primăriei ori consiliului. Principiul liberal al primatului cetăţeanului asupra instituţiilor va dicta întotdeauna conduita aleşilor ALDE.

Marea înţelegere între bucureşteni şi aleşii lor

Consiliile de sector şi cel general au fost până acum cu precădere locuri de negociere a intereselor particulare, adesea sub autoritatea discreţionară a primarului. Patrimoniul, bunurile, serviciile şi resursele oraşului au fost sistematic împărţite între diverse sfere de influenţă private, fiind mereu folosite pentru ţeserea unor reţele de clientelism şi patronaj politic. Sunt hotărât să pun din nou împreună aceste resurse exclusiv în avantajul cetăţenilor, să mobilizez voinţele tuturor aleşilor în jurul unui proiect comun, cel al creşterii calităţii vieţii în toate dimensiunile ei cotidiene. Le propun bucureştenilor o *mare înţelegere* care să înlocuiască tot ceea ce s-a făcut până acum „la mica înţelegere”.

Repertoriul complet al averii imobiliare comune

Baza acestui nou contract între bucureşteni şi aleşii lor o constituie identificarea şi publicarea listei tuturor proprietăţilor (fie din domeniul public, fie din cel privat) ce aparţin sectoarelor şi municipiului. Bucureştenii au dreptul să cunoască amănunţit averea pe care o deţin împreună şi să decidă cum o vor întrebuinţa. Consider că această avere colectivă indiviză are un caracter inalienabil şi că trebuie folosită doar pentru proiecte de natură să sporească calitatea vieţii comunităţii prin programe sociale ori culturale, ca şi prin investiţii de afaceri generatoare de locuri de muncă şi de prosperitate. Punerea în valoare şi exploatarea inteligentă a acestui patrimoniu comun presupune înainte de toate recalcularea uniformă şi realistă a valorii impozabile a clădirilor şi terenurilor de acest tip din intravilanul municipiului Bucureşti prin raportarea la valoarea de piaţă a acestora.

Constituirea corpului funcţionarilor municipali

Asemenea operaţiuni nu pot fi puse în operă decât de un corp de funcţionari publici municipali stabil şi profesionist. Pentru a elimina clientelismul politic şi a diminua drastic incidenţa actelor de corupţie, voi proiecta un sistem dinamic de intrare şi promovare în funcţia publică a primăriei municipiului Bucureşti, precum şi a instituţiilor şi serviciilor publice subordonate, combinând sistemul de carieră cu cel bazat pe performanţă.

Cooperarea structurată cu universităţile bucureştene

De asemenea, înţeleg să recurg la cea mai importantă resursă de expertiză profesională prezentă în Bucureşti, niciodată folosită până acum în dezvoltarea urbană, cea a universităţilor şi institutelor de cercetare avansată. Primăria generală va încheia şi finanţa contracte de colaborare pe patru ani cu Universitatea din Bucureşti, Universitatea Politehnică, Universitatea de Construcţii, Universitatea de Arhitectură, Universitatea de Arte, Universitatea de Muzică, Universitatea de Teatru şi Film, Universitatea de Medicină, Universitatea de Agronomie,

Academia de Studii Economice etc. În acest cadru, vor fi susţinute pe de o parte stagii de formare profesională pentru studenţi, iar pe de altă parte vor fi derulate proiecte comune în domeniul urbanismului şi transporturilor, mediului şi reciclării, culturii şi industriilor creative, încurajării mediului de afaceri şi iniţiativei economice, prevenţiei şi îngrijirii sănătăţii, ocupării forţei de muncă şi incluziunii sociale.

Un oraş inteligent

Bucureştiul nu va deveni o capitală europeană autentică dacă nu va şti să mobilizeze în avantajul cetăţenilor săi capitalul de cunoaştere şi capacitatea de inovare a celor mai educaţi profesionişti de care dispune. Pentru ALDE, ca pentru ceilalţi liberali europeni, libera circulaţie a cunoaşterii este a cincea libertate constitutivă a comunităţii politice. În condiţiile globalizării, cunoaşterea este forţa productivă cu cel mai mare randament. Numai industriile creative şi financiare bazate pe cunoaştere şi pe inovaţie vor putea transforma Bucureştiul într-un pol economic al Europei Centrale şi de Sud-Est.

Administrarea serviciilor publice

Corecta administrare a serviciilor publice (trafic, transport în comun, reţea rutieră, utilităţi, salubritate etc.) nu poate fi decât rezultatul *bunei guvernări* a oamenilor. Îi am în vedere pe toţi cetăţenii atunci când consider siguranţa vieţii cotidiene, limitarea maximă a expunerii la riscuri, educaţia permanentă pentru o cultură a concivilităţii şi îngrijirea sănătăţii drept comandamente prioritare ale guvernării oraşului.

Program „după şcoală” general şi gratuit

Pentru a lărgi sfera oportunităţilor de care dispun cetăţenii activi, cu precădere familiile tinere, primăria generală va sprijini primăriile de sector pentru punerea în operă a unui sistem general, extins şi gratuit de creşe, grădiniţe şi programe *after school* în şcolile publice, pentru elevii din ciclul primar şi gimnazial (incluzând o

masă caldă). Acest program de asumare din partea oraşului a răspunderii pentru generaţiile cele mai tinere nu va fi tratat ca o anexă a procesului educativ, ca un lucru ce vine „după” altceva mai important, ci ca parte integrantă a formării competenţelor şi caracterelor în şcoala publică.

Nici uncetăţean senior nu va rămâne singur

Pentru cetăţenii seniori, primăria generală şi primăriile de sector vor colabora pentru a constitui o reţea densă de centre de asistenţă (permanentă sau de zi) şi o serie de programe culturale gratuite (excursii, vizite ghidate la muzee, participări la spectacole şi conferinţe etc.). Această categorie de cetăţeni, expusă izolării şi marginalizării, va fi astfel inclusă în viaţa activă a oraşului.

Energie termică ieftină

Un cost rezonabil al calităţii vieţii tuturor bucureştenilor nu poate fi asigurat decât prin reorganizarea serviciului de producere, transport, distribuţie şi furnizare a energiei termice în sistem centralizat către populaţie. RADET trebuie transformată neîntârziat în societate comercială prin fuziunea cu ELCEN, după negocierea cu guvernul României şi Comisia Europeană a unei scheme de ajutor de stat care să şteargă datoriile istorice ale regiei şi să faciliteze modernizarea, retehnologizarea şi extinderea reţelelor sale. Pe această cale şi cu un efort minim de subvenţionare ce va degreva considerabil bugetul capitalei, preţul gigacaloriei ar putea fi înjumătăţit la începutul anului 2018. Guvernul nu se poate sustrage unei asemenea soluţii, pentru că Bucureştiul nu este numai oraşul bucureştenilor, ci în egală măsură sediul majorităţii instituţiilor administraţiei centrale. Aceasta are datoria – deopotrivă politică, fiscală şi bugetară – să contribuie la rezolvarea problemelor majore ale capitalei.

Autoritatea Metropolitană de Transport

Tot prin negociere cu guvernul se cuvin soluţionate cele două handicapuri ce afectează în prezent circulaţia pe

drumurile publice. Şoseaua de centură trebuie preluată de la Ministerul Transporturilor, trecută în domeniul public al municipiului şi finalizată până în 2020 la standarde europene. Tot de la guvern va fi preluată, fără datorii, societatea Metrorex. Împreună cu RATB va fi formată, ca societate comercială, Autoritatea Metropolitană de Transport, reţea integrată cu bilet unic. Va fi finalizată primenirea parcului auto şi, în patru ani, reţeaua de tramvaie va fi radical modernizată după exemplul capitalelor Europei Centrale. Pentru descongestionarea traficului, primăria generală se va angaja, complementar, într-o operaţiune vastă de remodelare a arhitecturii rutiere ce va presupune crearea de benzi dedicate transportului în comun, multiplicarea sensurilor unice, a pistelor pentru biciclete şi instalarea de parcări gratuite la intrarea în oraş pe toate marile axe de circulaţie. De asemenea, vor fi amenajate parcări de perimetru pe circumferinţa zonei istorice centrale: aceste parcări vor fi obligatorii pentru neriverani, tichetul de parcare oferind gratuitate pe transportul în comun.

Cu străzile curate

Primăriile de sector vor organiza de îndată – sub stricta supraveghere a primăriei generale, în cadrul strategic stabilit de aceasta şi la standardele de performanţă prevăzute de lege – licitarea serviciilor de salubritate, contractele în curs fiind prelungite de mai bine de opt ani fără renegocierea condiţiilor. Oraşul produce 1 200.000 de tone de deşeuri pe an, iar cele două depozite în funcţiune nu preiau decât cel mult 800.000 de tone. Vor fi proiectate în regim de urgenţă atât un incinerator de minimum 300.000 tone, cât şi un centru de management al deşeurilor pentru care fonduri europene consistente sunt disponibile.

Controlul companiilor private de utilităţi

Primăria generală se va angaja sub conducerea ALDE într-o politică activă faţă de marii furnizori privaţi de utilităţi, în vederea respectării exigenţelor contractuale şi

a ridicării calităţii serviciilor la standarde europene. Modul în care ApaNova gestionează staţia de epurare de la Glina se cuvine reevaluat radical. Toate companiile vor fi obligate să coboare în subteran cablurile aeriene până la sfârşitul anului 2017. Tot în sarcina acestor companii, primăria va pune întreţinerea, modernizarea şi extinderea oraşului subteran, a reţelei de canale, conducte şi cabluri administrate de furnizorii privaţi de utilităţi.

Garanţii de calitate a consumului

Nu în ultimul rând, primăria generală va veghea la calitatea consumului prin constituirea în colaborare cu primăriile de sector a unei reţele judicios distribuite de pieţe agro-alimentare permanente şi volante, aprovizionate de pieţe de gros gestionate de municipalitate în preajma marilor căi de acces în capitală, unde producători verificaţi vor fi încurajaţi să-şi desfacă marfa în condiţii avantajoase. În acelaşi sens, primăria va elabora, după modelul din New York, un sistem de evaluare şi clasificare a unităţilor de alimentaţie publică, inclusiv a celor stradale, după criterii de igienă şi de calitate a produselor de consum şi a serviciilor aferente.

Administrarea bunurilor publice

Sunt decis să creez o *estetică a spaţiului urban*, prin prezervarea integrală a parcurilor existente, prin reabilitarea zonelor istorice, prin multiplicarea centrelor culturale. Oraşul, aşa cum a fost făcut şi refăcut vreme de cinci secole şi jumătate, nu poate fi complet desfăcut pentru a se acomoda cerinţelor vieţii contemporane. Toţi cei născuţi şi crescuţi aici, toţi cei care l-au ales drept casă, ca şi toţi cei care muncesc în Bucureşti trebuie să considere spaţiul urban, cu monumentele, străzile şi parcurile sale, drept o constantă a propriei lor vieţi. O constantă ce poate fi înfrumuseţată, dar care nu se cuvine alterată.

Planul de urbanism general

Instrumentul prin care o astfel de estetică a spaţiului construit ar putea fi realizată este planul de urbanism

general, ce trebuie consolidat prin consultare publică fără posibilitatea de a fi modificat prin planuri de urbanism zonal improvizate pentru a satisface interese private. În vederea păstrării unei *skyline* tradiţionale, bucureştenii pot conveni, de exemplu, asupra unei cote maxime de înălţime de şapte niveluri pentru construcţiile noi din perimetrul istoric al oraşului, ca şi asupra unui regim de densitate a imobilelor care să comande de acum înainte un tip de locuire predominant rezidenţială şi care să includă crearea de spaţii verzi echivalente pentru fiecare teren construit, spaţii ce vor fi indicate şi puse la dispoziţie de primărie.

Autoritatea de Planificare Urbană

A existat, până de curând, un centru de planificare urbană, cu rol însă consultativ. Acum, nici măcar acest rol nu mai este îndeplinit de cineva. Dacă oraşul va începe vreodată să gândească pentru sine, „creierul său administrativ" nu poate fi decât o viitoare Autoritate de Planificare Urbană, chemată să gestioneze cu maximă scrupulozitate planul de urbanism general şi să supravegheze modul în care toate construcţiile noi respectă întocmai prevederile acestui plan. Autoritatea va monitoriza, în plus, calitatea, inclusiv estetica tuturor clădirilor noi ce vor fi ridicate. Va propune şi, după aprobarea în consiliul general, va executa proiectele de regenerare urbană, care sunt mai mult decât necesare în numeroase părţi ale perimetrului central al oraşului.

Reabilitarea patrimoniului construit

Proprietarii imobilelor, din zonele protejate sau din afara acestora asupra cărora cade sarcina de monument istoric sau de monument de arhitectură, vor fi încurajaţi, prin credite fiscale, să-şi reabiliteze imobilele şi vor fi asistaţi în operaţiunea de restaurare de servicii specializate ale primăriei ce vor fi create în acest scop. Pentru cei lipsiţi de posibilitatea de a finanţa asemenea lucrări din resurse proprii, administraţia va institui un fond privat de intervenţii la care vor contribui toate marile

companii producătoare şi furnizoare de servicii publice cu sediul social în Bucureşti sau cu operaţiuni desfăşurate în capitală.

Un oraş frumos

Primăria generală va derula un program de patru ani de eradicare a terenurilor virane. Cele aflate în domeniul public sau privat al municipalităţii şi sectoarelor vor fi dezvoltate într-un regim de parteneriat publicprivat sau, acolo unde planul de urbanism general va permite, vor fi afectate pentru construcţia de grădiniţe sau locuinţe sociale. În cazul terenurilor virane aflate în proprietate privată ce nu vor fi transformate de către proprietari în spaţii verzi, în parcări ori nu vor fi utilizate pentru construcţii, potrivit destinaţiei indicate în planul de urbanism general, primăria va proceda la expropriere în interes public.

Înfiinţarea Muzeului Comunismului

Primăria generală va redeschide Muzeul Literaturii Române şi Teatrul Nottara în sedii noi sau înnoite. Muzeul Ştiinţei şi Tehnicii va căpăta un sediu mai extins. Patrimoniul imobiliar al municipalităţii va fi folosit pentru amenajarea unor muzee care vor pune în valoare un patrimoniu deja disponibil (pinacoteca municipală) sau vor colecta şi valorifica un patrimoniu muzeal nou (Muzeul Comunismului, Muzeul Evreiesc, Muzeul Fotografiei, Muzeul Mobilităţii etc.).

Monumentele centenarului

Primăria generală va inaugura în 2018, după un proces de doi ani de comasare a proprietăţii şi de elaborare a studiului de fezabilitate, Esplanada Centenarului pe terenul viran de aproximativ opt hectare dintre bulevardul Unirii, bulevardul Mircea Vodă, pasajul Mărăşeşti şi strada Traian. Complexul va cuprinde o sală de congrese multifuncţională şi de competiţii sportive de aproximativ 15.000 de locuri, o sală de concerte de două mii de locuri (care va deveni Ateneul generaţiei

centenarului unirii), un sediu pentru un muzeu de interes naţional, spaţii de expoziţii şi evenimente.

Capitală europeană a culturii în fiecare an

Obiectivul este acela ca, începând din 2018, Bucureştiul să se dovedească a fi an de an o capitală europeană şi internaţională a culturii. Pe lângă concursurile pentru realizarea de monumente de for public şi multiplicarea programelor culturale susţinute şi promovate în parteneriat cu sectorul cultural independent, primăria se va implica financiar în organizarea Festivalului Enescu, devenind coproducător al acestui eveniment alături de guvern. În anii dintre festivaluri, primăria va iniţia un festival major de muzică pop-rock ce se va desfăşura la fiecare doi ani la Arena Naţională. Animaţia culturală a străzilor va fi o preocupare constantă a primăriilor de sector şi a municipalităţii. Pe lângă „centrul vechi", bucureştenii merită cel puţin încă alte şase „centre noi", amenajate în zonele cele mai spectaculoase ale sectoarelor. Articularea, în spiritul libertăţii şi al diversităţii, de politici culturale active va contribui la consolidarea spaţiului identitar comun şi la consolidarea unei *identităţi bucureştene*.

Bucureşti – o marcă internaţională

Spiritul de libertate, extrema deschidere a autorităţilor locale ALDE pentru proiectele de dezvoltare, facilităţile oferite investiţiilor, ca şi vibraţia culturală vor fi precondiţii pentru o accelerată *internaţionalizare a oraşului*. Turişti şi întreprinzători, cetăţeni de toate vârstele din statele europene vor fi atraşi în Bucureşti de oportunităţile de afaceri şi de relaxare, precum şi de calitatea vieţii urbane. Va fi înfiinţată o agenţie de marketing intern a municipalităţii, aşa cum se întâmplă la New York. Ea va avea misiunea şi mijloacele de atragere a sponsorilor, de a face publicitate oraşului, îşi va asuma activitatea de comunicare şi de gestionare a unor mărci de tipul *fabricat în Bucureşti* sau *petrecut în Bucureşti*.

Pentru a transforma această viziune în realitate,

pentru a construi o comunitate autonomă de oameni liberi, am nevoie nu numai de votul cetăţenilor, dar şi de hotărârea lor de a se simţi responsabili pentru soarta oraşului. De a nu se mulţumi cu puţinul pe care s-au obişnuit să-l primească de la aleşii lor.

De aceea, le spun tuturor cetăţenilor şi fiecăruia în parte:

Îndrăzneşte mai mult!

Fii exigent!

Cere mai multă eficienţă, mai multă inteligenţă, mai multă integritate! îndrăzneşte să fii liber!

Cere mai multă dreptate şi mai mult respect! îndrăzneşte să te porţi ca adevăratul proprietar al Bucureş ţiului!

Îndrăzneşte să speri împreună cu ALDE că vei ajunge să te simţi ca acasă ori de câte ori vei ieşi din casă!

VIII.

MAI PUŢIN STAT, MAI MULTĂ RESPONSABILITATE! MANIFEST ELECTORAL ALDE 8 noiembrie 2016

Programul electoral al Alianţei Liberalilor şi Democraţilor pentru alegerile din 11 decembrie 2016 a fost prefaţat de manifestul electoral care urmează. Am redactat, de altfel, întregul program, unificând stilul şi limbajul autorilor care au contribuit la întocmirea lui şi ale căror aptitudini de reflecţie şi exprimare s-au dovedit foarte diferite. De exemplu, secţiunea referitoare la politicile din educaţie şi cercetare a plecat de la zece rânduri trimise prin SMS de Sorin Câmpeanu. Deşi a fost gata înainte de începerea campaniei, programul nu a fost tipărit şi difuzat decât în săptămâna ce a precedat scrutinul.

ALDE este în acest moment istoric atât unicul continuator legitim al tradiţiilor politice modernizatoare şi reformatoare precomuniste care au construit România modernă, cât şi singura forţă politică a prezentului ce nu are rădăcini în Frontul Salvării Naţionale şi, prin acesta, în regimul comunist.

În calitatea sa de a treia formaţiune politică a ţării, ALDE are misiunea de a se manifesta ca o mişcare etică de centru, de echilibru între ideologii, ca o mişcare a societăţii reale, a celor care lucrează în serviciul public, a întreprinzătorilor din toate sectoarele economiei, a practicienilor profesiilor liberale, a milioanelor de cetăţeni pentru care libertatea individuală este pusă cu adevărat în valoare prin asumarea activă a responsabilităţii pentru propriul destin, pentru soarta comunităţii şi pentru prosperitatea naţiunii.

Valorile liberale sunt astăzi, în spaţiul public românesc, fie abandonate, fie pervertite. Credem, de aceea, că liberalismul românesc, oricât de prestigioasă ar fi istoria sa, este mai ales un proiect de viitor. În România prezentului, liberalismul devine tot mai des doar un prilej de comemorare sau o pretenţie neîntemeiată. A sosit de aceea timpul ca liberalii români să se regrupeze, aşa cum au făcut-o în urmă cu o sută patruzeci de ani, în jurul unui program autentic democratic şi reformator al politicii şi societăţii româneşti.

Noi, liberalii asociaţi în ALDE, credem într-o cultură publică a libertăţii. Mai credem, cu tot atâta tărie, în egalitatea politică a cetăţenilor. Avem convingerea că cetăţeanul are precedenţă în faţa statului, drepturile şi libertăţile sale fiind mai importante decât orice drept ar pretinde statul să exercite.

Ca liberali, suntem de asemenea obişnuiţi să rezistăm, să ne opunem, să demascăm caracterul violent şi inuman al ideologiilor dominaţiei statului asupra cetăţenilor. Ca liberali, suntem şi astăzi pregătiţi să rezistăm. Prin gândire liberă şi acţiune radicală. Dacă noi nu vom ridica în aceste momente glasul în favoarea drepturilor şi libertăţilor cetăţenilor şi a constituţionalismului democratic, nimeni altcineva nu o va face în locul nostru.

ALDE este partidul competenţei, al responsabilităţii, al muncii şi creativităţii, singurul partid parlamentar care,

în criza politică din noiembrie 2015, s-a arătat pregătit să susţină şi să participe la o formulă de guvernare responsabilă în faţa cetăţenilor.

ALDE este partidul creşterii economice, al dezvoltării care se reflectă direct şi pozitiv în nivelul de trai al cetăţenilor. Guvernarea Tăriceanu (2004 – 2008) a dublat în patru ani Produsul Intern Brut, performanţă ce nu a fost egalată de alt guvern. Guvernul PSD-ALDE a scăzut TVA la alimentele de consum la 9% şi a redus cu 5 puncte contribuţiile sociale ale angajatorilor, măsuri ce au dus la o creare masivă de locuri de muncă şi la diminuarea drastică a evaziunii fiscale.

Atenţia la echilibrele macroeconomice a făcut însă în ultimii ani ca ţesutul microeconomic să devină invizibil pentru guvern, ce nu-şi poate îndeplini astfel obligaţia de a interveni normativ şi fiscal în sprijinul iniţiativei private şi al capitalului autohton.

ALDE este apoi singurul partid care înţelege statul de drept ca domnie a legii, nu a bunului-plac al oamenilor, pentru care statul de drept este o garanţie a drepturilor şi libertăţilor fundamentale ale cetăţenilor şi nu un plus de putere acordată instituţiilor represive.

Ca liberali, credem că demnitatea persoanei, prezumţia de nevinovăţie şi calitatea drepturilor cetăţeneşti sunt valori ce nu pot fi negociate ori limitate. Constatăm că tocmai aceste valori sunt din ce în ce mai dispreţuite în spaţiul public şi sistematic încălcate de instituţiile represive ale statului. Nu acceptăm ca *habeas corpus*, principiu fundamental al statului de drept, să fie neglijat atât de litera Codurilor Penal şi de Procedură Penală, cât şi de practica unor Parchete speciale.

Vrem ca supravegherea, suspiciunea, denunţul şi mărturisirea să nu mai fie elemente aproape exclusive ale constituirii şi instrumentării dosarelor penale. Vrem ca infracţiunile cu violenţă comise împotriva persoanei şi a proprietăţii private să nu mai fie socotite ca mai puţin grave (şi să se bucure adesea de clemenţă) decât

infracţiunile comise împotriva statului, în exercitarea serviciului sau mandatului, de către funcţionari sau de către reprezentaţi aleşi. În aceste privinţe, noile coduri urmează încă filosofia penală sovietică ce a modelat codificarea românească comunistă.

Potrivit intuiţiei revoluţiei române de la 1848, *dreptatea* este inseparabilă de *frăţie*. O justiţie autentică, bazată pe lege şi pe echitate, nu poate fi administrată într-o societate în care suspiciunea reciprocă şi violenţa limbajului şi a atitudinilor sunt încurajate şi premiate, în care domneşte cultura denunţului şi a ameninţării, în care cetăţenii sunt învrăjbiţi, în care fiecare se poartă ca un acuzator al tuturor celorlalţi.

Pentru ALDE, prioritatea zero este apărarea vieţii, proprietăţii şi demnităţii împotriva violenţei exercitate contra particularilor şi firmelor de unele autorităţi guvernamentale şi judiciare, ca şi împotriva violenţei fizice, legale şi verbale ce caracterizează adesea raporturile cotidiene dintre cetăţeni.

ALDE vrea să descurajeze cultura denunţului şi plângerii penale, a controalelor abuzive şi iraţionale, a încătuşării, a suspiciunii generalizate, a neîncrederii în administraţie şi între cetăţeni, ca şi atitudinea tolerantă faţă de infracţionalitatea de drept comun.

Ne dorim o societate din care să fie eliminate formele curente ale violenţei: delaţiunea, hărţuirea în justiţie, descinderea intempestivă, expunerea publică a celor suspectaţi de încălcarea legii.

ALDE este singurul partid care afirmă – fără a trece sub tăcere calitatea precară a unor parlamentari – centralitatea Parlamentului în arhitectura puterilor, Parlamentul fiind singura dintre puterile statului aleasă în mod democratic şi direct de către cetăţeni şi, ca atare, răspunzătoare în faţa acestora.

Sarcina politică cea mai urgentă este pentru noi restaurarea constituţionalismului liberal şi organizarea puterilor prin dispunerea lor în echilibru în jurul

Parlamentului, ca expresie a suveranităţii naţionale, ca unic izvor de drept şi autoritate supremă de control.

Parlamentul trebuie să devină în termeni reali „organul reprezentativ suprem” al naţiunii suverane, nu să supravieţuiască ca o simplă instanţă de elaborare sau, după caz, de validare a legilor. Astăzi, toate deciziile majore sunt luate în afara lui, de către guvern, preşedinte, Banca Naţională, Comisia Europeană, Fondul Monetar Internaţional şi diverse autorităţi, agenţii, consilii şi comitete independente politic, situate în afara controlului cetăţenilor şi lipsite de răspundere în faţa acestora.

De asemenea, i se cere Parlamentului să îşi supună voinţa – imediat, fără deliberare sau opoziţie – deciziilor, considerate de un nivel superior, ale Justiţiei generice. Dacă, din raţiuni de formalism constituţional, funcţia legislativă a Parlamentului este încă menajată, funcţia sa suverană, funcţia sa reprezentativă, este complet desconsiderată. Pe cale de consecinţă, calitatea democraţiei şi a statului de drept se află astăzi la cel mai scăzut nivel din ultimii douăzeci şi şase de ani.

În viziunea ALDE, descentralizarea are ca obiectiv transformarea regiunilor de dezvoltare în comunităţi cu vocaţia creşterii durabile a performanţelor economice şi a îmbunătăţirii semnificative a calităţii vieţii cetăţenilor. Acest obiectiv poate fi atins nu printr-o simplă redistribuire a resurselor de la centru, ci prin descentralizarea deciziei cu privire la extragerea resurselor din societate şi din economie, ca şi la utilizarea resurselor financiar-bugetare.

Ca singur partid de opoziţie din Parlament, ALDE respinge ideea unui guvern iresponsabil politic, desemnat de preşedintele României şi format din aşa-zişi tehnocraţi care nu au stat niciodată în faţa cetăţenilor pentru a le cere votul. Ca atare, membrii executivului nu sunt răspunzători în faţa cetăţenilor, situaţie nedemocratică ce prezintă riscul de a se transforma oricând într-o formulă politică antidemocratică. Într-o democraţie reprezentativă,

majoritatea cetăţenilor câştigă dreptul de a guverna prin intermediul partidelor ce s-au bucurat la vot de cea mai mare încredere.

ALDE consideră că menţinerea sub orice formă a unui guvern prezidenţial va marca trecerea la un regim politic diferit de democraţia reprezentativă, la un regim politic ce va eluda principiile constituţionale fundamentale şi va pune în pericol drepturile şi libertăţile cetăţeneşti, valorile democratice şi statul de drept. Guvernarea personală prin experţi excede cadrele democratice, oricât de larg ar fi acestea concepute. Trebuie eliminată definitiv iluzia (ca şi abuzurile născute din ea) că o singură persoană, doar pentru că este aleasă prin vot direct, poate determina prin propria voinţă modul de funcţionare a executivului, legislativului şi puterii judecătoreşti.

ALDE denunţă pericolul înlocuirii ordinii politice democratice cu o nouă „paradigmă" politică de factură nedemocratică şi nereprezentativă, ce mizează pe un guvern ce nu are nicio obligaţie faţă de cetăţeni (fiind iresponsabil politic) şi pe un parlament format din grupuri politice timorate şi minoritare, subordonate voinţei executivului.

Într-o democraţie reprezentativă, majoritatea cetăţenilor câştigă dreptul de a guverna prin intermediul partidelor ce s-au bucurat la vot de cea mai mare încredere. Într-o democraţie reprezentativă, minorităţile, de orice natură, sunt respectate şi ascultate, dar nu au vocaţia de a conduce guvernul şi de a-şi impune agenda.

ALDE este singurul partid politic din România membru al Partidului Liberalilor şi Democraţilor europeni (ALDE) şi afiliat Internaţionalei Liberale, singurul care păstrează şi promovează nu numai tradiţia liberalismului naţional românesc, dar şi valorile şi principiile liberale universale.

ALDE este singurul partid românesc care s-a format ca parte a unei mişcări politice europene. ALDE nu este un partid proeuropean, ci un partid propriu-zis european.

ALDE nu priveşte construcţia europeană ca pe o dimensiune de politică externă, ci ca pe o oportunitate pentru liberalii români de a adopta iniţiative ferme, pentru sau împotriva acelor politici menite să definească profilul politic şi economic al Uniunii Europene. Pe această cale, România va deveni nu numai beneficiar al integrării, dar şi autor al acesteia.

Împreună cu ceilalţi liberali şi democraţi europeni, ALDE cere extinderea pieţei unice şi în domeniul energiei, în cel digital, în serviciile financiare şi în cele de sănătate. Ca şi recunoaşterea celei de-a cincea libertăţi constitutive a pieţei unice: libera circulaţie a cunoaşterii. Pentru ca aceste obiective să fie atinse, se impune ca până în 2019 să fie negociat un nou act european care să înlocuiască Tratatul de la Lisabona şi care să dea o deplină consistenţă democratică cetăţeniei europene.

ALDE îşi propune renegocierea *Tratatului fiscal* în vederea obţinerii unei mai mari libertăţi a politicii bugetare decât o permite deficitul structural asumat; pe această cale, guvernul se va putea angaja din nou în programe de investiţii publice majore.

ALDE se alătură liberalilor şi democraţilor europeni în misiunea de a contribui la reorientajrea construcţiei europene către o Europă a libertăţilor, a echităţii şi convergenţei, nu către o Uniune a birocraţiei şi austerităţii fiscale, a îngheţării diferenţelor de dezvoltare dintre ţările membre. O Europă bazată pe voinţa cetăţenilor săi, formulată democratic, mai transparentă şi mai răspunzătoare pentru deciziile ei. O Europă a încrederii şi ambiţiei, nu una a fricii şi austerităţii, o Europă a prosperităţii, nu una a dezvoltării inegale. O Europă mai simplă, mai puternică, mai democratică.

IX.

PROTOCOL DE CONSTITUIRE A COALIŢIEI DE GUVERNARE PENTRU DEZVOLTARE ŞI DEMOCRAŢIE PSD-ALDE 16 decembrie 2016

La solicitarea lui Călin Popescutăriceanu am redactat

acest protocol care, într-o formă fără modificări semnificative, a fost semnat pe 19 decembrie 2016 de copreşedinţii ALDE şi de preşedintele PSD Liviu Dragnea. Nu am fost invitat la ceremonie.

1. Prezentul protocol este încheiat pentru întreaga durată a mandatului parlamentar decembrie 2016 – decembrie 2020.

2. PS şi ALDE vor alcătui un *program comun de guvernare* prin armonizarea prevederilor din programele lor electorale.

3. Grupurile parlamentare ale PS şi ALDE din Camera Deputaţilor şi Senat, ce deţin împreună 55% din mandate, vor constitui o *majoritate parlamentară* în vederea alegerii Birourilor Permanente ale celor două Camere, a conducerilor comisiilor permanente, precum şi a promovării iniţiativelor legislative şi proiectelor de lege pe care cele două partide decid, consultându-se reciproc, să le iniţieze la nivel parlamentar şi guvernamental.

4. Majoritatea parlamentară PSD-ALDE va propune un *candidat unic pentru funcţia de prim-ministruy* desemnat de PSD, şi va susţine un *guvern de coaliţie* a cărui echipă guvernamentală va fi formată, proporţional, din miniştri desemnaţi de PS şi ALDE.

5. PS şi ALDE se angajează ca toate numirile politice din ministere, din agenţiile guvernamentale, din aparatul de lucru al guvernului, din instituţiile ce reprezintă guvernul în teritoriu să fie făcute, proporţional, pe baza criteriilor competenţei, integrităţii şi determinării de a realiza obiectivele de dezvoltare socială şi economică, de creştere a calităţii democraţiei şi de apărare a libertăţilor cetăţeneşti din programul comun de guvernare.

X.

DECLARAŢIE A PARLAMENTULUI ROMÂNIEI

8 martie 2017

La iniţiativa lui Călin Popescutăriceanu am redactat, pe 11 februarie 2017, un proiect de declaraţie a Parlamentului menit să precizeze, în plină criză a

parlamentarismului, rolul şi funcţiile adunării reprezentative. Declaraţia a fost adoptată de camerele reunite pe 8 martie.

Parlamentul României salută clarificările pe care Curtea Constituţională le-a adus în decizia sa din 8 februarie 2017. Declarând neîntemeiate sesizările Consiliului Superior al Magistraturii şi preşedintelui României, Curtea explică, pe de o parte, cum Parlamentul poate delega guvernului printr-o lege specială de abilitare competenţa de a emite ordonanţe, iar, pe de altă parte, că executivul „nu are obligaţia constituţională sau legală de a solicita avizul Consiliului Superior al Magistraturii în materia în care a legiferat, iar Consiliul Superior al Magistraturii nu are abilitarea legală de a emite un astfel de aviz”.

De altfel, jurisprudenţa Curţii Constituţionale a stabilit de mult că „în cazul elaborării şi emiterii unor alte acte normative, legea nu prevede obligaţia solicitării avizului Consiliului Superior al Magistraturii, astfel că exigenţa acestei autorităţi publice de a aviza acte normative care nu se circumscriu activităţii autorităţii judecătoreşti depăşeşte sfera atribuţiilor sale constituţionale”.

Parlamentul apreciază că, în condiţii normale, asemenea lămuriri nu ar fi fost necesare. Textul Constituţiei este în sine suficient de explicit. Ceea ce a făcut oportună şi necesară decizia Curţii este absenţa manifestă a bunei-credinţe în interpretarea legii fundamentale, dovedită de către reprezentanţi instituţionali ai autorităţii judecătoreşti, ca şi abuzul de drept al preşedintelui României, care recurge la sesizarea fără temei a Curţii doar în scopul blocării unui proces politic democratic.

Parlamentul României consideră că recenta decizie a Curţii trebuie să pună capăt o dată pentru totdeauna acţiunilor concertate de subminare a rolului şi prestigiului Parlamentului ca instituţie centrală a democraţiei şi organ

reprezentativ suprem al naţiunii noastre. Parlamentul nu va mai accepta pe viitor să fie redus la condiţia de spectator al unor decizii politice ce se iau după criterii netransparente de către persoane care nu şi-au câştigat prin vot dreptul de a decide şi de către agenţii ale statului conduse la rândul lor de persoane numite pentru îndeplinirea unor atribuţii fără caracter politic, de ordin judiciar sau ţinând de sfera siguranţei naţionale.

Pe fond, aceste acţiuni de discreditare a Parlamentului sunt lipsite de o motivaţie raţională. Toate instrumentele juridice folosite în combaterea corupţiei emană de la Parlament şi sunt în mod fundamental expresia voinţei politice a acestuia de a instaura necondiţionat domnia legii şi de a întări instituţiile statului de drept. Imperfecţiunile cadrului normativ al luptei anticorupţie, semnalate cu repetiţie de Curtea Constituţională, sunt produse tocmai de urgenţă, rareori justificată, impusă procesului de adoptare a legilor, unele dintre acestea fiind trecute prin angajarea răspunderii guvernului. Calitatea legilor creşte ori de câte ori Parlamentul este lăsat să delibereze fără a fi supus la presiuni exterioare.

Prin această declaraţie, Parlamentul îşi reafirmă supremaţia politică faţă de toate celelalte instituţii publice şi se arată decis să-şi exercite cele trei funcţii fundamentale ce îi revin prin Constituţie: funcţia reprezentativă, funcţia legislativă, precum şi funcţia de alegere şi control al executivului.

Parlamentul, ca expresie a suveranităţii naţionale, reprezintă societatea românească în ansamblul ei şi cu toate componentele ei. Îi reprezintă deopotrivă pe cei care au votat şi pe cei care nu s-au prezentat la urne. Funcţia esenţială a Parlamentului este aceea de a da, prin dezbaterile sale, o formă reprezentativă preocupărilor celor mai grave şi profunde ale societăţii. Cunoaşterea publică este indispensabilă într-o democraţie, iar sarcina oricărui parlament este aceea de a spori calitatea şi sfera

gândirii ce animă deliberarea colectivă.

Modul direct de alegere a preşedintelui României a ijidus impresia greşită că cel ales este un reprezentant al naţiunii, că ar fi un preşedinte „al românilor”, al tuturor sau al unora dintre ei. Preşedintele, odată ales, devine prin efectul Constituţiei exterior societăţii, ocupând o poziţie de mediator între aceasta şi autorităţile publice. Preşedintele României reprezintă statul român (articolul 80, alineatul 1), cele trei puteri ale acestuia – legislativă, executivă şi judecătorească – fiind nu numai separate între ele, dar şi distincte de societatea cetăţenilor, care este „fundamentul” statului, dar nu se confundă cu acesta (articolul 4, alineatul 1). Parlamentul este organulcare asigură legătura constituţională între preşedinte şi societate, aşa cum subliniază procedura ce-i cere preşedintelui să depună jurământul de învestitură în plenul reunit şi să încredinţeze apoi preşedinţilor celor două camere documentul pe care a semnat jurământul. Parlamentul oglindeşte deci voinţa societăţii, în timp ce preşedintele exprimă arhitectura instituţională a statului şi o explică atunci când este necesar.

În al doilea rând, Parlamentul este „unica autoritate legiuitoare a ţării” (articolul 61, alineatul 1). Parlamentul acceptă să delege guvernului, în termeni precişi, exerciţiul acestei autorităţi, nu însă vreunei alte instituţii. Nu poate delega autoritatea însăşi, care este inalienabilă. În temeiul legilor pe care le face şi pe care le modifică suveran, Parlamentul se poate consulta în cursul procesului legislativ cu instituţii publice, cu experţi, cu societatea civilă, cu orice parte interesată. Avizele pe care Parlamentul convine să le solicite nu pot avea un caracter constrângător. Nimeni şi în nicio materie nu-şi poate aroga dreptul de a uzurpa autoritatea legislativă a Parlamentului, care este unică şi indivizibilă.

În sfârşit, grupurile politice din Parlament trebuie consultate de preşedinte în vederea desemnării unui candidat pentru funcţia de prim-ministru, după care

Parlamentul îi acordă (sau nu) acestuia şi întregii liste a guvernului votul de încredere (articolul 103) şi acceptă programul de guvernare prin care executivul realizează politica internă şi externă a ţării şi conduce administraţia publică (articolul 102, alineat 1). Din acel moment, guvernul şi toate organele administraţiei publice se supun controlului parlamentar (articolul 111, alineat 1), Parlamentul fiind singura instanţă politică în faţa căreia guvernul este răspunzător pentru întreaga sa activitate (articolul 109, alineat 1).

Parlamentul României califică drept neconstituţionale şi inacceptabile judecăţile pe care fie preşedintele României, fie Consiliul Superior al Magistraturii, fie reprezentanţi ai Ministerului Public le formulează la adresa unor decizii şi activităţi ale guvernului. Asemenea acţiuni uzurpă ilegal şi abuziv dreptul exclusiv al Parlamentului de a trage guvernul la răspundere, în diferitele forme prevăzute de lege şi de regulamentele camerelor, pentru activitatea sa.

La începutul primei sesiuni din acest mandat, Parlamentul României se angajează cu fermitate să respecte riguros articolul 69 din Constituţie şi să servească exclusiv naţiunea pe care o reprezintă, refuzând totodată să-şi supună mandatul oricăror solicitări imperative, de oriunde ar veni. Parlamentul respectă dreptul la liberă exprimare, înţelegând în acelaşi timp că este singurul reprezentant constituţional al întregii societăţi. Oportune sau inoportune, îndreptăţite sau abuzive, părerile preşedintelui României, Consiliului Superior al Magistraturii, Ministerului Public, ale străzii, organizaţiilor neguvernamentale şi ale presei sunt opinii particulare şi parţiale. Opinia structurată şi legală a societăţii româneşti este exprimată în mod legitim şi cu exclusivitate de Parlament.

Referinţe

Bagehot, Walter, *The english Constitution*, edited by Paul Smith, Cambridge University Press, Cambridge, 2001

Barbu, Daniel, Au cetăţenii suflet? O teologie politică a societăţilor postseculare, Editura Vremea, Bucureşti, 2016

Barbu, Daniel, Indistincţia. O cronică a sfârşitului politicii româneşti, Editura Art, Bucureşti, 2010

Bingham, Tom, *The Rule of Law*, Allen Lane, London, 2010

Bobbio, Norberto, *Autobiografia*, a cura di Alberto Papuzzi, Laterza, Roma-Bari, 1999

Bobbio, Norberto, *Italia civile*. *Ritratti e testimonianze*, Einaudi, Torino, 1986

Bobbio, Norberto, *ÎI futuro della democrazia*, Einaudi, Torino, 1984

Bourdieu, Pierre, Sur la télévision suivi de Lémprise du journalisme, Liber, Paris, 1996

Brătescu, Liviu, Liberali versus conservatori. Monumente publice şi memorii concurente în România modernă (1866 – 1914), Editura Universităţii Alexandru Ioan Cuza, Iaşi, 2015

Budge, Ian, Ivor Crewe, Dennis J. Farlie, editors, *Party Identification and Beyond*. *Representations of Voting and Party Competition* [1976], ECPR Press, Colchester, 2010

Canfora, Luciano, *La democrazia*. *Storia diun ideologia*, Laterza, Roma-Bari, 2004

Constantinescu, Emil, *Timpul dărâmării, timpul zidirii*, vol. I-IV, Universalia, Bucureşti, 2002

Crouch, Colin, *Post-democracy*, Polity, Cambridge and Malden MA., 2004

Cullmann, Oscar, *Salvation in History*, Harper 8 c Row, New York and Evanston, 1967

Cullmann, Oscar, *Christ and Time*. *The Primitive Christian Conception of Time and History*, translated by Floyd Filson, The Westminster Press, Philadelphia, 1964

Dahl, Robert, *A Preface to Democratic Theory*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 2006
Dahl, Robert A., *On Democracy*, Yale University Press,

New Haven and London, 1998

Dalton, Russel J., Martin R Wattenberg, editors, *Parties without Partisans*. *Political Change în Advanced Industrial Democracies*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2002 Diamond, Larry, Leonardo Morlino, editors, *Assessing the Quality of Democracy*, The John's Hopkins University Press, Baltimore, 2005

Dicey, A.V., An Introduction to the Study of the Law of the Constitution [1885], Macmillan, London, 1902

Dryzek, John S., Patrick Dunleavy, *Theories of the Democratic State*, Palgrave Macmillan, Basingstoke and New York, 2009 Ellul, Jacques, *La subversion du christianisme*, La Table Ronde, Paris, 2001

Ellul, Jacques, *Histoire des institutions*. *Le XIXe siècle*, Presses Universitaires de France, Paris, 1962

Enchiridion patristicum, collegit M.J. Rouet de Joumel S.L. Herder, Barcinone-Friburgi-Romae-Neo Eboraci, 1969 Farr, James, John D. Dryzek, Stephen T. Leonard, editors, *Political Science* în *History*. *Research Programs and Political Traditions*, New York, Cambridge University Press, 1995 Fawcett, Edmund, *Liberalism*. *The Life of an Ideea*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014 Fărcăşanu, Mihail, *Viitorul libertăţii*. *Publicistica din ţară şi din exil* (*1944 – 1963*), ediţie de Pia Bader Fărcăşanu, Polirom, Iaşi, 2013

Fitzpatrick, Sheila, Robert Gellately, editors, *Accusatory Practices*. *Denunciation in Modern European History*, *1789 – 1989*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1997

Foucault, Michel, *Dits et écrits*, vol. II. 1970 – 1975, sous la direction de Daniel Defert et François Ewald, Gallimard, Paris, 1994

Galinsky, Karl, *Augustan Culture*. *An Interpretative Introduction*, Princeton University Press, Princeton, 1996

Garton Ash, Timothy, *Facts are Subversive*. *Political Writing from a Decade without Name*, Yale University Press, New Haven and London, 2009

Gogarten, Friedrich, *Was ist Christentum*? Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1956

Green, Edward C, Rethinking AIDS Prevention: Learning from Successes în Developing Countries, Praeger, Westport, CT, 2003

Gunnel, John G., „The Declination of the State and the Origin of American Pluralism", în James Farr, John D. Dryzek and Stephen T. Leonard, editors, *Political Science în History*. *Research Programs and Political Traditions*, Cambridge University Press, New York, 1995, pp. 19 – 40

Harris, Fred R., Deadlock or Decision. The U.S. Senate and the rise of National Politics, Oxford University Press, New York and Oxford, 1993

Hauerwas, Stanley, *Approaching the end*. *Eschatological Reflections on Church, Politics, and Life*, William B. Eerdmans, Grand Rapids, Mi., and Cambridge, 2013

Hermet, Guy, L'hiver de la démocraţie ou le nouveau régime, Armand Colin, Paris, 2007

Heuschling, Luc, Etat de droit, Rechtsstaat, Rule of Law, Dalloz, Paris, 2002

Holmes, Stephen, *Passions and Construint*. *On the Theory of Liberal Democracy*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1995

Hume, David, *Political Essays*, edited by Knud Haakonssen, Cambridge University Press, Cambridge, Cambridge,.1994 Ivănescu, Mihaela, *Alegeri şi comportamente electorale în România*.

De la local la naţional, Editura Universitară, Bucureşti, 2015 Jelavich, Barbara, *History of the Balkans*. *Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 1983 Jenkins, Roy, *Gladstone*, Macmillan, London, 1995 Kaiser, Wolfram, *Christian Democracy and the Origins of the european Union*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2007

Keane, John, *The Life and Death of Democracy*,

Simon 8 c Schuster, London and New York, 2009

Koselleck, Reinhart, *The Practice of Conceptual History*: *Timing History*, *Spacing Concepts*, translated by Todd Samuel Presner, Stanford University Press, Stanford, 2002 Kuyper, Abraham, *A Centennial Reader*, edited by James D. Bratt, William B. Eerdmans Publishing Company and The Paternoster Press, Grand Rapids, Mi.

— Cambridge, U.K., and Carlisle, 1998 *Love's Redeeming Work*. *The Anglican Quest for Holiness*, compiled by Geoffrey Rowell, Kenneth Stevenson and Rowan Williams, Oxford University Press, Oxford, 2001 Lowi, Thedore J., *Arenas of Power*, Paradigm Publishers, Boulder and London, 2009

Lowi, Theodore, *The end of Liberalism*. *The Second Republic of the United States*, W.W. Norton, New York, 1979 MacIntyre, Alasdair, *After Virtue*. *A Study în Moral Theory*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Ind., 2007 MacIntyre, Alasdair, *Whose Justice*? *Which Rationality*? University of Notre Dame Press, Notre Dame, Ind., 1988 Madariaga, Salvador de *Morning Without Noon*. *Memoirs*, Saxon House, Farnborough, 1974

Mair, Peter, Ruling The Void: The Hollowing Of Western Democracy, Verso, London & New York, 2013

Manin, Bernard, *Principes du gouvernement représentatif* Flammarion, Paris, 1996

Mannheim, Karl, Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge, Harcourt, Brace & Co., New York, 1936

Mastropaolo, Alfio, *Is Democracy a Fost Cause*? *Paradoxes of an Imperfect Invention*, translated by Clare Tame, ECPR Press, Colchester, 2012

Michelsen, Danny, Franz Walter, *Un politische Demokratie*. *Zur Krise der Repräsentation*, Suhrkamp Verlag, Berlin, 2013

Milbank, John, Adrian Pabst, *The Politics of Virtue*. *Post-Liberalism and the Human Future*, Rowman & Littlefield, London and New York, 2016

Monat, Pierre, „L'exégèse de la Parabole de «l'intendent infidèle» du IIE au XIIe siècle", *Revue des Études Augustiniennes* 38, 1992, pp. 89 – 123

Monroe, Kristen Renwick, editor, *Perestroika*! *The Raucous Rebellion în Political Science*, Yale University Press, New Haven and London, 2005

Morlino, Leonardo, *Changes for Democracy*. *Actors*, *Structures*, *Processes*, Oxford University Press, Oxford, 2013

Möllers, Christoph, The Three Branches. A Comparative Model of Separation of Powers, Oxford University Press, Oxford, 2013

Müller, Jan-Wemer, *Contesting Democracy*. *Political Ideas* în *Twentieth-Century Europe*, Yale University Press, New Haven and London, 2011

Oberman, Heiko A., John Calvin and the Reformation of the Refugees, Librairie Droz, Geneva, 2009

Oberman, Heiko A., *The Reformation*. *Roots and Ramifications*, translated by Andrew Colin Gow, T8 ci Clark International, London and New York, 1994

O'Donnell, Guillermo, „Why the Rule of Law Matters", în Larry Diamond and Leonardo Morlino, editors, *Assessing the Quality of Democracy*, The John's Hopkins University Press, Baltimore, 2005, pp.3 – 1 7

Pascal, Blaise, *Pensées*, éditées par Philippe Sellier, Classiques Garnier, Paris, 2011

Pettegree, Andrew, *The Invention of News*. *How the World Came to Know about Itself*, Yale University Press, New Haven and London, 2015

Prana, Daniela, *Magistraţi*. *Una professione al plurale*, Carocd Editore, Roma, 2010

Pocock, J.G.A., The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition, Princeton University Press, Princeton, 1975

Pocock, J.G.A., Virtue, Commerce, and History. Essays on Political Thought and History, Chiefly in the eighteenth Century, Cambridge University Press, Cambridge and New

York. 1985

Poguntke, Thomas, Paul Webb, editors, *The Présid*enţialisation *of Politics*. *A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2005

Popa, Bogdan, „«Statul cultural». Consideraţii asupra unui schimb de idei între Nicolae Iorga şi Dimitrie Guşti", în Radu G. Păun şi Ovidiu Cristea, editori, *Istoria*: *utopie*, *amintire şi proiect de viitor*. *Studii de istorie oferite Profesorului Andrei Pippidi la împlinirea a 65 de ani*, Editura Universităţii A1.I. Cuza „Iaşi, 2013, pp. 451 – 458

Raz, Joseph, *The Authority of Law*. *Essays on Law and Morality*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2009

Roberts, Robert C., W. Jay Wood, *Intellectual Virtue*: *An Essay* în *Regulative Epistemology*, Clarendon Press, Oxford, 2007, pp. 236 – 256

Rosanvallon, Pierre, Pour une histoire conceptuelle du politique, Seuil, Paris, 2003

Ryan, Alan, *The Making of Modern Liberalism*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2012

Sanders, Thomas G., Protestant Concepts of Church and State. Historical Backgrounds and Approaches for the Future, Peter Smith, Gloucester, Mass., 1985

Sartori, Giovanni, *Homo videns*. *Televisione et post-pensiero*, Laterza, Roma-Bari, 1997

Sartori, Giovanni, „What Is Politics", *Political Theory* I, nr. 1, 1973, pp. 5 – 26

Schumpeter, Joseph A., *Capitalism*, *Socialism and Democracy* [1942], Harper & Row, New York, 1975

Sennett, Richard, *Flesh and Stone*. *The Body and the City* în *Western Civilization*, W.W. Norton & Co., New York and London, 1994

Sennett, Richard, *The Fall of Public Man*, W.W. Norton & Company, New York and London, 1974

Shklar, Judith N., *Ordinary Vices*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1984

Tamanaha, Brian Z., *On the Rule of Law. History, Theory, Politics*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2004

Tertullian, *Opera*, Voi. II. *Opera monastica*, Corpus christianorum. Series latina 2, Brepols, Tumhout, 1954

Tormey, Simon, *The end of Representative Politics*, Polity, Cambridge, Malden MA., 2015

Tuck, Richard, *The Sleeping Sovereign. The Invention of Modern Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015

Veress, Andrei, Bibliografia româno-ungară, vol. I, Românii în literatura ungară şi ungurii în literatura română (1473 – 1780), Cartea Românească, Bucureşti, 1931

Walter, Franz, Vom Milieu zum Parteienstaat. Lebenswelten, Leitfiguren und Politik im historischen Wandel, Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2010

*

Weber, Max, *Wissenschaft als Beruf 1917/1919. Politik als Beruf 1919*, Studienausgabe, hrsg. von Wolfgang J. Mommsen und Wolfgang Schluchter, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1994

Wink, Walter, Naming the Powers. The Language of Power in the New Testament, Fortress Press, Philadelphia, 1984

Wolin, Sheldon S., Democracy incorporated. Managed Democracy and the Specter of Inverted Totalitarianism, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2008

Wood, Donald N., Post-Intellectualism and the Decline of Democracy: The Failure of Reason and Responsability in the Twentieth Century, Praeger, Westport, CT., 1996

Wood, Gordon S., *The Creation of the American Republic, 1776 – 1787*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1998

Worthington, Ethan A., The Claim of God. Karl Barths

Doctrine of Sanctification in His Earfier Theology, Pickwick Publications, Eugene, OR., 2015

Wright, N.T., *Jesus and the Victory of God*, Fortress Press, Minneapolis, 1996

Yoder, John Howard, *The Christian Witness to the State* [1964], Herald Press, Scottdale, Pa., and Waterloo, Ont., 2002

pp. 200 – 211

1 Prevederea constituţională prin care numai Parlamentul – nu o instituţie judiciară – poate cere urmărirea penală a miniştrilor nu încalcă principiul egalităţii în faţa legii. Pe de o parte, procedura a fost instituită tocmai pentru a împiedica imixtiunea instituţiilor represive ale statului în procesul de luare a deciziilor guvernamentale. Aceste decizii nu pot fi sancţionate decât politic, nu penal sau disciplinar. Pe de altă parte, procedura este similară cu cea accesibilă tuturor cetăţenilor în *common law*; mai ales în Statele Unite, procurorii recurg

1 Sheila Fitzpatrick and Robert Gellately, „Introduction to the Practices of Denunciation in Modern European History”, în Sheila Fitzpatrick, Robert

2 Pe 20 ianuarie 2017, ministrul de externe Teodor Meleşcanu, vechi diplomat, a avut o discuţie cu „uşile închise” cu ambasadorul american la Bucureşti, cerându-i să se rezume la conduita reţinută pe care Convenţia de la Viena o impune reprezentanţilor diplomatici şi să nu mai facă aprecieri publice despre situaţia